ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Zeki KODAY

HOPA İLÇESİNİN COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

42900

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç.Dr. Ali ÖZÇAĞLAR

ERZURUM - 1995

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖZET

DOKTORA TEZİ

HOPA İLÇESİNİN COĞRAFYASI

Zeki KODAY

Danışman : Doç.Dr. Ali ÖZÇAĞLAR

1995 SAYFA 355

Jüri : Doç.Dr. Ali ÖZÇAĞLAR
.....
.....

Araştırma konumuzu oluşturan Hopa ilçesi; Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünün en Kuzeydoğusunda yer almaktadır. İdari bakımdan Artvin iline bağlı olan Hopa ilçesinin sınırları il merkezine 48 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Hopa ilçesi doğuda Kaçkar Dağları'nın uzantısı olan Balıklı Dağı tarafından batıda ise Karadeniz'le çevrilmiştir. İlçe idarî bakımdan kuzeyde Türkiye-Gürcistan devlet sınırı (1991'e kadar Türkiye - Sovyetler Birliği sınırı), doğuda Borçka, güney ve güneybatıdan ise Arhavi ilçesi tarafından sınırlanmıştır. Hopa ilçesinde idarî bakımdan 2 bucak merkezi ve 27 köy yerleşmesi olmak üzere toplam 29 yerleşme bulunmaktadır. 1990 yılı itibariyle 30862 kişi olan toplam nüfusun 11507'si şehir, 2658'i kasaba ve 16697'si de kır nüfusundan oluşmaktaydı.

Araştırma sahamızda tarım alanları kıt olup, ilçe toplam arazisinin yaklaşık % 66'sı orman, % 27'si tarım, % 7'si de yerleşim alanları tarafından kaplanmıştır. Geçim sıkıntısı sebebiyle eskiden beri çalışmak için gurbete giden yöre insanı, 1951'de ilçenin çay ziraatine açılmasıyla birlikte gelir seviyesi yükselmiş ve gurbete çalışmaya gitmeye mecbur kalmaktan kurtulmuşlardır. İnceleme sahasında en yüksek yerlerin dahi (Balıklı Dağı 1750 m) ormanlarla kaplı olması nedeniyle çayır ve mera alanı bulunmadığından hayvancılık faaliyetleri gelişememiştir. Hayvancılık, tarımın yanında ek bir uğraşı olarak yapılmaktadır.

İlçede kurulmuş olan çay fabrikaları, termik santral, bakır işletmesi ve liman gibi tesisler ilçe ekonomisine olan katkının yanında işsizliği de büyük ölçüde önlemiştir.

1988'de Sarp sınır kapısının açılmasıyla sınır ticaretinde bulunmak için çok sayıda insan buradaki gümrük kapısından giriş-çıkış yapmıştır. Sınır ticaretiyle birlikte ilçenin ekonomisinde daha da canlanma olmuş ve şehirde çok sayıda otel, lokanta ve mağaza açılmıştır.

Böylece 1951'deki çay ziraati ile başlayan ekonomik gelişme, 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla birlikte daha da büyük bir önem kazanmıştır. Hopa ilçesi bugün sınır ticareti sayesinde ülkemizin adından sıkça söz edilen bir yurt köşesi olmuştur.

SUMMARY

DOCTOR OF PHYLOSOPY

THE GEOGRAPY OF HOPA

Zeki KODAY

Supervisor : Doç.Dr. Ali ÖZÇAĞLAR

1995 355 PAGE

Examines : Doç.Dr. Ali ÖZÇAĞLAR

.....

.....

Hopa is situated at far North-East of the Eastern Black Sea, part of the Black Sea region. It is administratively belonged to Artvin and 48 km far from the Artvin town centre. Hopa is surrounded by the Balıklı Mountain in the East, which is the contiuation of the Kaçkar Mountains and by the Black Sea in the West. The town is officially bordered by the Turkey-Georgia border in the North (before 1991, the border between Turkey and USSR), Borçka in the East and Arhavi in the South and South-West. There are 20 residential areas. Of these, 2 of them are towns and 27 of them are villages. According to the population determinations in 1990, the population of Hopa is 30862. Of these population, 11507 live in the cities 2658 live in the towns and 16697 live in the country sides.

The investigation area has very limited agricultural areas. 66 %, 27 % and 7 % of the total area is respectively forests, agricultural and residental. Because of the limited financial sources before 1951, local people used to go to the other places to work. However, after the growth of tea in 1951 in the area, this has stopped. There are not many areas to feed animals. Therefore, the animal production is not developed in the area.

The tea factories, the thermal power station, the copper mining company and the harbour give considerable support to the economy of the town and reduce the unemployment.

In 1988, by the opening of the Sarp Gate, a lot of people entered from this custom to make border shopping. By the border shopping the economy of the town is increased and a number of hotels, retaurants and shops were opened.

Growing economy of the town in 1951 by the production of tea is more advanced by the opening of the Sarp Gate. Hopa has been a popular town because of the border shopping in our country.

ÖNSÖZ

Konusu, "Hopa İlçesinin Coğrafyası" olan bu araştırma bir "doktora tezi"dir.

Doğu Karadeniz Bölümünün en kuzeydoğu uç noktasında bulunan Hopa ilçesi gerek fizikî, gerekse beşerî-ekonomik şartlar bakımından çok çeşitli ve dikkate değer özelliklere sahip olmasına rağmen, burayı doğrudan konu alan coğrafî bir araştırma bulunmamaktadır. Aynı zamanda sınırda yer alması nedeniyle de ilgimizi çeken bu sahayı araştırma alanı olarak seçmiş bulunuyoruz.

Bu araştırmada, coğrafyanın temel ilkelerine bağlı kalarak söz konusu sahada insan-doğal ortam arasında meydana gelen karşılıklı etkileşimler ve bu etkileşimlerden doğan faaliyetler ele alınarak sahanın coğrafi potansiyeli belirlenmeye çalışılmıştır.

Ülkemizin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi ve kalkınması herşeyden önce coğrafi potansiyelinin tesbit edilmesi ile mümkün olabilir. Bunun için de en küçük coğrafi ünitelerin ayrıntılı bir şekilde araştırılarak fizikî-beşerî ve ekonomik coğrafya özelliklerinin ortaya çıkarılması gereklidir. Devletimizin ve özel sektörün bu gibi yörelere yapacağı ekonomik ve sosyal yatırımların isabetli olması bu tür araştırmalara verilecek öneme bağlıdır.

Bizlere, daha öğrencilik yıllarında coğrafya ilminin uygulamalı bir ilim olduğunu benimseten, çalışmalarımıza yardımcı olmayı kendine zevkli bir görev saydığına her zaman tanık olduğumuz saygıdeğer hocam Prof.Dr.Hayati Doğanay'a minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Tezimin konusunu belirleyen, tezin bütün aşamalarında coğrafi görüş ve bilgileri ile araştırmamıza ışık tutan, bizleri her geçen gün daha büyük bir azimle çalışmaya teşvik eden saygıdeğer hocam Doç.Dr. Ali Özçağlar'a şükran borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümündeki hocalarıma ve arkadaşlarıma yapmış oldukları yardım ve göstermiş oldukları yakın ilgiden dolayı hepsine ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum.

Arazi çalışmalarım sırasında ilçe ile ilgili verilerin toplanmasında her zaman yakın ilgisini gördüğüm Hopa kaymakamı Mustafa Dündar'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca yardımlarını gördüğüm Belediye Başkanı Mahir Dudak'a, anket sorularını cevaplayan muhtarlara, Köylere yaptığımız gezilerde rehberlik eden Aziz İskender'e, ilçede yardımlarını görmüş olduğumuz tüm kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevlilelere ve misafirperver Hopa ilçe halkına teşekkür ederim.

Arş.Gör. Zeki KODAY

Erzurum Haziran - 1991

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET I
SUMMARY II
ÖNSÖZ III
İçindekiler IV
Haritalar Listesi VIII
Tablolar Listesi IX
Şekiller Listesi XIII
Fotoğraflar Listesi XVI

HOPA İLÇESİNİN COĞRAFYASI

GİRİŞ

1. Araştırma alanının yeri ve sınırları 1
2. Araştırmanın amacı ve araştırma yöntemleri 3

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYASI

I. YERŞEKİLLERİ 8
A. Kıyı Şeridi 9
B. Derin Vadilerle Yarılmış Dağlık Alan 14
1. Balıklı Dağı 20
2. Sultanselim Dağı 21
3. Ciha Dağı 22

II. İKLİM ÖZELLİKLERİ 23
A. Sıcaklık 24
B. Basınç ve Rüzgârlar 38
1. Basınç 38
2. Rüzgârlar 41
C. Nisbi Nemlilik 49
D. Bulutluluk 55
E. Yağış 57

Sayfa No:

III. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ 79
A. Geniş Yapraklı Kıyı Ormanları 80
B. Geniş ve İğne Yapraklılardan Oluşan Karışık Ormanlar 85

IV.HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER 89
A. Karadeniz 89
B. Akarsular 94
1. Hopa İlçesindeki Akarsular 94
2. Yakın Çevredeki Akarsular 97
C. Kaynaklar 101

V. TOPRAK ÖRTÜSÜ 102
A. Alüviyal Topraklar 103
B. Sarı-Kırmızı Podzolik Topraklar 103
C. Kahverengi Orman Toprakları 104
D. Kalkersiz Kahverengi Orman Toprakları 105

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYASI 107
I. YERLEŞME 107
A. Yerleşim Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi 107
B. Hopa İlçesindeki Yerleşmelerin Şekil ve Tip Yönünden Ayrımı 118
1. Şekil İtibariyle Yerleşmelerin Ayrımı ve Coğrafi Dağılışı 119
2. Tip İtibariyle Yerleşmelerin Ayrımı ve Coğrafi Dağılışları 122
a. Kır Yerleşmeleri 123
b. Kasaba Yerleşmesi 127
c. Şehir Yerleşmesi (Hopa) 131
C. Konut ve Konut Tipleri 140
1. Köy Konutları 141
a. Eski Tip Konutlar 142
b. Yeni Tip Konutlar 149
2. Kemalpaşa Kasabasındaki Konutlar 153
3. Hopa Şehrindeki Konutlar 153

II. NÜFUS 155
A- Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Hareketleri 156
1. Kır Nüfusu 157

Sayfa No:

2. Kasaba Nüfusu 180
3. Şehir Nüfusu..... 185
B. Nüfus Dağılışı ve Yoğunluğu..... 192
1. Nüfus Dağılışı..... 192
2. Nüfus Yoğunluğu..... 193
a. 1935 yılı nüfus yoğunluğu..... 196
b. 1960 yılı nüfus yoğunluğu..... 197
c. 1975 yılı nüfus yoğunluğu..... 198
d. 1990 yılı nüfus yoğunluğu..... 199
C. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri..... 203
1. Nüfusun Sosyal Nitelikleri..... 203
a. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Ayrımı..... 203
b. Nüfusun Eğitim ve Kültürel Özellikleri..... 208
2. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri 212
a. İktisaden Faal Olan Nüfus ve Sektörlere Dağılımı..... 212
b. İktisaden Faal Olmayan Nüfus 217

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOPA İLÇESİNİN EKONOMİK COĞRAFYASI..... 221
A. Arazi Bölünüşü ve Araziden Faydalanma..... 221
1. Orman alanları..... 221
2. Tarım alanları..... 224
a) Çay Plantasyon alanları..... 224
b) Bahçe (sebze-meyve)alanları..... 224
c) Fındık alanları..... 226
3. Yerleşim alanları..... 227
4. Kayalıklar..... 227

I. TARIMSAL FAALİYETLER..... 228
1. Tarımsal Faaliyetlerin Gelişimi..... 228
2. Yetiştirilen Tarım Ürünleri ve Sahadaki Coğrafi Dağılışları.. 231
a. Çay ziraati..... 231
b. Bahçe (sebze-meyve) ziraati..... 243
c. Fındık ziraati..... 249
3. Hayvancılık..... 251
a. Küçükbaş hayvancılık..... 251
b. Büyükbaş hayvancılık..... 254
c. Kümes hayvancılığı..... 258

Sayfa No:

d. Arıcılık..... 258
e. Balıkçılık..... 261

II.ORMANCILIK..... 265

III. SANAYİİ FAALİYETLERİ..... 267
1. Fabrikalar..... 267
a. Çay Fabrikaları..... 267
b. Karadeniz Bakır İşletmesi..... 269
c. Hopa Termik Santrali..... 270
2. Küçük İmalathaneler 272

IV. ULAŞIM ve HABERLEŞME FAALİYETLERİ..... 274

V. TURİZM FAALİYETLER..... 297

VI. TİCARİ FAALİYETLER..... 308

SONUÇ..... 319
BİBLİYOGRAFYA..... 322
FOTOĞRAFLAR.....327-354
ÖZGEÇMİŞ..... 355

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa No
Harita 1: Araştırma alanının Türkiyede'deki yeri	Metin dışında
Harita 2: Araştırma alanının coğrafi konumu	" "
Harita 3: Karadeniz'in derinlik haritası	13
Harita 4: Hopa ilçesi ve yakın çevresinin fiziki haritası	Metin dışında
Harita 5: Hopa ilçesi ve yakın çevresinin jeoloji haritası	" "
Harita 6: Hopa ilçesi ve yakın çevresinin jeomorfoloji haritası	" "
Harita 7: Hopa ilçesi ve yakın çevresinin araziden faydalanma haritası"	"
Harita 8: Hopa ilçesi ve yakın çevresinin toprak haritası	" "
Harita 9: Trabzon Vilayetinin idari bölünüş haritası (1550-1650).....	110
Harita 10: Trabzon vilayetinin idari bölünüş haritası (1892).....	111
Harita 11: Çeşitli tarihlerdeki idari taksimatta yapılan değişikliklere bağlı olarak Hopa ilçe sınırında meydana gelen azalmalar.....	116
Harita 12: Kemalpaşa kasabasının yerleşim haritası.....	130
Harita 13: Hopa'nın fonksiyon alanları (1994)	Metin dışında
Harita 14: Hopa ilçesinden dışarıya yönelik göçlerin illere göre dağılım haritası.....	175
Harita 15: Hopa ilçesinden yurt dışına olan göçlerin ülkelere göre dağılım haritası.....	176
Harita 16: Hopa ilçesinde nüfus miktarı ve oransal dağılımı(1990)	Metin dışında
Harita 17: Hopa ilçesinde nüfus dağılış haritası (1990)	" "
Harita 18: Hopa ilçesinde nüfus yoğunluğu haritası (1935 yılı)	" "
Harita 19: Hopa ilçesinde nüfus yoğunluğu haritası (1960 yılı)	" "
Harita 20: Hopa ilçesinde nüfus yoğunluğu haritası (1975 yılı)	" "
Harita 21: Hopa ilçesinde nüfus yoğunluğu haritası (1990 yılı)	" "
Harita 22: Hopa ilçesinde tarım alanlarının miktarı ve çay tarım alanlarının oransal dağılımı (1994)	" "
Harita 23: Hopa ilçesinde hayvan miktarı ve oransal dağılımı (1994)"	"
Harita 24: Hopa ilçesinde küçükbaş hayvan miktarı ve oransal dağılımı (1994)	" "
Harita 25: Hopa ilçesinde büyükbaş hayvan miktarı ve oransal dağılımı (1994)	" "
Harita 26: Hopa ilçesinden yaylalara olan göçler	257
Harita 27: Türkiye'de Roma ve Bizans yollarını gösteren harita.....	275
Harita 28: Türkiye'de Selçuklu yollarını gösteren harita.....	276
Harita 29: Türkiye'de Osmanlı yollarını gösteren harita.....	277
Harita 30: Hopa limanının hinterlandı.....	280

TABLOLAR LİSTESİ

		Sayfa No:
Tablo : 1	Seçilmiş istasyonlarda aylık ortalama sıcaklıklar	25
Tablo : 2	Hopa'da günlük ortalama sıcaklıklar	30
Tablo : 3	Rize'de günlük ortalama sıcaklıklar	31
Tablo : 4	Artvin'de günlük ortalama sıcaklıklar	32
Tablo : 5	Rize, Hopa ve Artvin'de günlük ortalama sıcaklıkların gidişine göre mevsimlerin başlama ve bitiş tarihleri	33
Tablo : 6	Hopa'nın sıcaklıkla ilgili rasat değerleri	37
Tablo : 7	Rize'nin sıcaklıkla ilgili rasat değerleri	37
Tablo : 8	Artvin'in sıcaklıkla ilgili rasat değerleri	40
Tablo : 9	Hopa meteoroloji istasyonunun aylık, ortalama ve ekstrem basınç değerleri (1962-1990)	40
Tablo :10	Hopa meteoroloji istasyonu rüzgâr esme sayıları(1962-1980)..	44
Tablo :11	Rize meteoroloji istasyonu rüzgâr esme sayıları (1955-1980)..	44
Tablo :12	Artvin meteoroloji istasyonu rüzgâr esme sayıları(1962-1980).	48
Tablo :13	Hopa, Rize ve Artvin meteoroloji istasyonları aylık ortalama nisbi nem değerleri (%)	48
Tablo :14	Seçilmiş istasyonlarda aylık ortalama yağış değerleri (mm)	60
Tablo :15	Rize, Hopa ve Artvin'de yıllık yağışın mevsimlere dağılışı	60
Tablo :16	Hopa meteoroloji istasyonunun bulutluluk ve yağışla ilgili rasat değerleri	65
Tablo :17	Rize meteoroloji istasyonunun bulutluluk ve yağışla ilgili rasat değerleri	68
Tablo :18	Artvin meteoroloji istasyonunun bulutluluk ve yağışla ilgili rasat değerleri	69
Tablo :19	Hopa Su Bilançosu	72
Tablo :20	Rize Su Bilançosu	73
Tablo :21	Artvin Su Bilançosu	74
Tablo :22	Hopa'da deniz suyu sıcaklıklarıyla ilgili rasat değerleri (1962-1990)	91
Tablo :23	Arhavi'nin aylık ortalama yağış değerleriyle, Kabisre çayının aylık ortalama akım miktarı	99
Tablo :24	Hopa ilçesinin 1928'deki ve 1990'daki idari bölünüşü	115
Tablo :25	Hopa ilçesine bağlı köylerin hane sayısı ve nüfusu(1990)	126
Tablo :26	1993 Yılı itibariyle Hopa'daki işyeri türü ve sayısı	134
Tablo :27	Hopa'daki 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun iktisadi Faaliyet Kolları itibarıyla dağılışı(1990)	135
Tablo :28	Hopa ilçesindeki yerleşimlerin konut tipleri ve sayıları	143
Tablo :29	Sayım yıllarına göre Hopa'nın kır nüfusu (1935-1990)	155

Tablo :30 Hopa ilçesindeki yerleşmelerin sayım yıllarına göre nüfus sayıları 159
Tablo :31 Hopa ilçesi kır nüfusunun sayım yılları arasındaki dönemlerde ortalama yıllık artış-azalış oranları (%o) 161
Tablo :32 Hopa ilçesinden çeşitli kentlere göç etmiş olup 1951'de ilçenin çay ziraatine açılmasına bağlı olarak memleketlerine geri dönen aile sayısı 163
Tablo :33 Başka il ve ilçelerden Hopa ilçesine yerleşen göçmenlerin yerleştikleri yerler ve aile sayısı 163
Tablo :34 1985-1990 döneminde nüfusları azalan köyler ve azalış miktarı 166
Tablo :35 Hopa ilçesi kır nüfusunun bazı dönemler arasında ortalama yıllık artış oranları (%o) 166
Tablo :36 Hopa ilçesinden yurt içi ve yurt dışına nüfus veren yerleşmeler 168-169-170
Tablo :37 Hopa ilçesinden dışarıya göç eden nüfusun gittikleri yerler ve sayıları 172
Tablo :38 Hopa'nın köylerinden çeşitli kentlere mevsimlik olarak çalışmaya giden işçi sayısı ve gittikleri yerler 172
Tablo :39 Hopa ilçesine bağlı köylerden çeşitli kentlere göç etmiş olup çay hasat zamanı mevsimlik olarak köylerine çalışmala gelen aile sayısı 173
Tablo :40(a) Nüfus gruplarına göre köyler 178
Tablo :40(b) Nüfus gruplarına göre köyler 179
Tablo :41 Nüfus gruplarına göre Hopa ilçesinde köy sayıları 180
Tablo :42 1486-1554 yılları arasında Kemalpaşa Nahiye Merkezi (Nefs-i Makriyolu) tahmini nüfusu 181
Tablo :43 Kemalpaşa kasabasının sayım yıllarına göre nüfusu 182
Tablo :44 Kemalpaşa kasaba nüfusunun sayım yılları arasındaki dönemlerde ortalama yıllık artış-azalış oranları (%o) 182
Tablo :45 Eski Sovyetler Birliği'nden Hopa ilçesine yerleşen aile sayısı ve yerleştikleri yerler 187
Tablo :46 Sayım yıllarına göre Hopa şehrinin nüfusu 187
Tablo :47 Hopa şehir nüfusunun sayım yılları arasındaki dönemlerde ortalama yıllık artış-azalış oranları (%o) 187
Tablo :48 Hopa ilçesindeki yerleşmelerin faydalanılan alanlarıyla 1935, 1960, 1975 ve 1990 yıllarındaki nüfus yoğunlukları 195
Tablo :49 Sayım yıllarına göre Hopa ilçesi ve Türkiye'nin nüfus yoğunlukları 202
Tablo :50 Hopa ilçesinde 1935,1960, 1975, 1990 yıllarında nüfus yoğunluk gruplarına göre yerleşme sayısı 202

Tablo :51 1935-1990 yılları arasındaki sayım dönemlerinde Türkiye'nin, Artvin ilinin ve Hopa ilçesinin toplam nüfusları ve erkek-kadın oranları (%)..... 205
Tablo :52 1990 yılı itibarıyla Artvin iline bağlı ilçelerin toplam nüfusları ve erkek-kadın oranları..... 205
Tablo :53 Hopa ilçe nüfusunun yaş gruplarına ve cinsiyete göre ayrımı (1990)..... 211
Tablo :54 Hopa şehir nüfusunun yaş gruplarına ve cinsiyete göre ayrımı (1990)..... 211
Tablo :55 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Hopa ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı..... 216
Tablo :56 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Hopa ilçesinde iktisaden faal olmayan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı..... 216
Tablo :57 Hopa ilçesinde iktisaden faal olan ve faal olmayan nüfusun miktar ve oranları..... 219
Tablo :58 Hopa ilçesi, Artvin ili ve Türkiye'de faal nüfusun sektörlere göre dağılımı (%)..... 219
Tablo :59 Hopa ilçesinde faal nüfusun sektörlere dağılımı (1990)..... 219
Tablo :60 Hopa şehrinde faal nüfusun sektörlere dağılımı (1990)..... 220
Tablo :61 1990 nüfus sayım sonuçlarına göre Hopa şehrinde iktisaden faal olan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı..... 220
Tablo :62 1990 nüfus sayım sonuçlarına göre Hopa şehrinde iktisaden faal olmayan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı..... 220
Tablo :63 Hopa ilçesinde genel arazi bölünüşü..... 221
Tablo :64 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre arazi bölünüşü (Dekar)..... 223
Tablo :65 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre tarım alanlarının bölünüşü (Dekar)..... 225
Tablo :66 Hopa ilçesinde tarim alanlarının bölünüşü..... 228
Tablo :67 Hopa ilçesinde 1952-1994 yılları arasındaki dönemde çay bahçesi alanı, yaş çay yaprağı üretimi ve dekara verim..... 235
Tablo :68 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre yaş çay yaprağı üretimi, çay alanı ve dekar başına yaş çay yaprağı verimi (1994)..... 238
Tablo :69 Hopa ilçesinde çiftçi ailesi başına düşen çay alanı ve geçimini çay ziraatinden sağlayan aile sayısı..... 240
Tablo :70 Hopa ilçesinde hayvan sayısı (1994)..... 252
Tablo :71 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre yaylalara götürülen hayvan sayısı ve yaylaların bulunduğu yerler..... 254
Tablo :72 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre sabit ve seyyar kovan sayıları ile ürettikleri bal miktarları (1993)..... 260

Tablo :73 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre balıkçı teknesi ve geçimini balıkçılıktan sağlayan aile sayısı (1994)..... 262
Tablo :74 Hopa ilçesindeki yerleşmelerin Hopa şehrine olan uzaklıkları.... 282
Tablo :75 Hopa ilçesindeki motorlu araç sayısı (1993) 284
Tablo :76 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre kurulmuş olan basit teleferik sistemi sayısı ve en uzun teleferik hattının uzunluğu.. 287
Tablo :77 1981-1990 yılları arasında Hopa limanına yanaşan Türk ve yabancı bandıralı gemi sayısı..... 290
Tablo :78 1981-1990 yılları arasında Hopa limanına yanaşan Türk ve yabancı bandıralı gemilerin toplam grostonları..... 290
Tablo :79 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından yükletilen ve boşaltılan yük miktarı..... 293
Tablo :80 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından ithal edilen, ihraç edilen ve transit geçen mal miktarı ton..... 293
Tablo :81 1988-1992 yılları arasında Hopa ve Sarp gümrük kapısından giriş yapan yabancı sayısı..... 299
Tablo :82 1992 yılında Sarp Gümrük Kapısından giriş yapan yabancıların ülkelere göre dağılımı..... 301
Tablo :83 1988-1992 yılları arasında Sarp Gümrük Kapısı'ndan Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısının, karayoluyla giriş yapan toplam yabancı sayısına oranı..... 303
Tablo :84 Türkiye'ye karayoluyla giriş-çıkış yapan yabancıların gümrük kapılarına göre dağılımı ve oranı (1992)..... 303
Tablo :85 Sarp Gümrük Kapısından aylara göre giriş-çıkış yapan yabancıların sayısı (1992) 306
Tablo :86 1988-1992 yılları arasında Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan Türk vatandaşı sayısı..... 306
Tablo :87 1992 yılında Sarp Gümrük Kapısından aylara göre giriş-çıkış yapan Türk vatandaşı sayısı..... 307
Tablo :88 Hopa ilçesindeki köylerin en fazla ticari ilişkide bulundukları merkezlere göre ayrımı 312
Tablo :89 Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan otomobil ve otobüs sayısı (1988-1992)..... 314
Tablo :90 Sınır ticareti kapsamında Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan tır ve kamyon sayısı (1988-1992)..... 314
Tablo :91 Sarp Gümrük Kapısı'ndan sınır ticareti kapsamında giren-çıkan eşya kıymeti (milyon TL.)..... 314

ŞEKİLLER LİSTESİ

		Sayfa No:
Şekil : 1,2,3,4,5,	Araştırma alanında çeşitli doğrultulardan alınan kesitler.....	15-16
Şekil : 6	Araştırma sahasının boyuna profili.....	19
Şekil : 7	Rize, Hopa ve Artvin'de ortalama sıcaklıkların yıl içindeki seyri.....	26
Şekil : 8	Günlük ortalama sıcaklıkların seyrine göre Rize'de mevsimlerin süreleri.....	29
Şekil : 9	Günlük ortalama sıcaklıkların seyrine göre Hopa'da mevsimlerin süreleri.....	29
Şekil :10	Günlük ortalama sıcaklıkların seyrine göre Artvin'de mevsimlerin süreleri.....	29
Şekil :11	Hopa'da ortalama ve ekstrem sıcaklıkların yıl içindeki seyri (1962-1990).....	34
Şekil :12	Rize'de ortalama ve ekstrem sıcaklıkların yıl içindeki seyri (1932-1990).....	35
Şekil :13	Artvin'de ortalama ve ekstrem sıcaklıkların yıl içindeki seyri (1949-1990).....	36
Şekil :14	Hopa'da aylık ortalama ve ekstrem basınçların yıl içindeki seyri (1962-1989)	39
Şekil :15	Hopa rüzgâr gülü ve etkin rüzgâr yönleri (1962-1980).....	43
Şekil :16	Rize'nin rüzgâr gülü ve etkin rüzgâr yönleri(1955-1980)..	46
Şekil :17	Artvin'in rüzgâr gülü ve etkin rüzgâr yönleri(1955-1980)	47
Şekil :18	Hopa'da aylık ortalama sıcaklıklarla nisbi nemin yıl içindeki seyri.....	50
Şekil :19	Hopa'da aylık ortalama yağışlar ve nisbi nemin yıl içindeki seyri.....	51
Şekil :20	Rize'de aylık ortalama sıcaklıklarla nisbi nemin yıl içindeki seyri.....	52
Şekil :21	Rize'de aylık ortalama yağışlar ve nisbi nemin yıl içindeki seyri.....	53
Şekil :22	Artvin'de aylık ortalama sıcaklıklarla nisbi nemin yıl içindeki seyri.....	54
Şekil :23	Artvin'de aylık ortalama yağışlar ve nisbi nemin yıl içindeki seyri.....	54
Şekil :24	Hopa'da ortalama açık, bulutlu ve kapalı gün sayısı.....	56
Şekil :25	Rize'de ortalama açık, bulutlu ve kapalı gün sayısı.....	56
Şekil :26	Artvin'de ortalama açık, bulutlu ve kapalı gün sayısı.....	56

Şekil :27 Hopa'da aylık ortalama yağışın yıl içindeki seyri (1939-1990)..... 58

Şekil :28 Rize'de aylık ortalama yağışın yıl içindeki seyri (1932-1990)..... 59

Şekil :29 Artvin'de aylık ortalama yağışın yıl içindeki seyri (1948-1990)..... 59

Şekil :30 Hopa'da yağışın aylara dağılışı ve ortalama sıcaklığın yıl içindeki seyri..... 62

Şekil :31 Hopa'da yıllık yağışın mevsimlere dağılışı..... 64

Şekil :32 Rize'de yıllık yağışın mevsimlere dağılışı..... 64

Şekil :33 Artvin'de yıllık yağışın mevsimlere dağılışı..... 64

Şekil :34 Hopa'nın su blançosu diyağramı..... 75

Şekil :35 Rize'nin su blançosu diyağramı..... 76

Şekil :36 Artvin'in su blançosu diyağramı..... 76

Şekil :37 Hopa'da deniz suyu sıcaklıklarının yıl içindeki seyri..... 92

Şekil :38 Arhavi'nin aylık ortalama yağış değerleriyle, Kabisre çayının aylık ortalama akım değerlerinin yıl içindeki seyri..... 98

Şekil :39 Hopa ilçesinde yaygın olan çift katlı ahşap ev plânı..... 145

Şekil :40 Hopa ilçesinde yaygın olan çift katlı betonarme ev plânı..... 150

Şekil :41 Hopa ilçesinin toplam kır nüfusu..... 157

Şekil :42 Hopa ilçesinde cinsiyete göre kır nüfusu..... 158

Şekil :43 Kemalpaşa kasabasının toplam nüfusu..... 183

Şekil :44 Kemalpaşa kasabasının cinsiyete göre nüfusu..... 184

Şekil :45 Hopa şehir nüfusu..... 188

Şekil :46 Hopa şehrinin cinsiyete göre nüfusu..... 189

Şekil :47 Hopa ilçesinde kır, kasaba ve şehir nüfusu..... 189

Şekil :48 Hopa ilçesinde yaş gruplarına göre erkek-kadın nüfusun ayrımı ve iktisaden faal olma durumu (1990)..... 207

Şekil :49 Hopa şehrinde yaş gruplarına göre erkek-kadın nüfusun ayrımı ve iktisaden faal olma durumu (1990)..... 209

Şekil :50 Hopa ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun faal olmayan nüfusa oranı..... 213

Şekil :51 Hopa ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun cinsiyete oranı..... 213

Şekil :52 Hopa ilçesinde faal nüfusun sektörlere göre dağılımı..... 214

Şekil :53 Hopa şehrinde faal nüfusun sektörlere göre dağılımı..... 215

Şekil :54 Hopa ilçesinde faal olmayan nüfusun cinsiyete göre oranı..... 217

Şekil :55 Hopa ilçesinde genel arazi bölünüşü..... 218

Şekil :56 Hopa ilçesinde tarım alanlarının bölünüşü..... 222
Şekil :57 Hopa ilçesinde yıllara göre çay bahçesi alanı ve yaş çay yaprağı üretimi (1952-1994)..... 236
Şekil :58 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından ithal edilen, ihraç edilen ve transit geçen yük miktarı..... 292
Şekil :59 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından yükletilen ve boşaltılan yük miktarı..... 295
Şekil :60 Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan yabancıların aylara göre dağılımı..... 304
Şekil :61 Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan Türk vatandaşlarının aylara göre dağılımı..... 305

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Fotoğraf : 1 Hopa-Arhavi arasındaki kıyıda falez oluşturan dik burunlar ve yayvan girintiler..... 327

Fotoğraf : 2 Yörede hâkim bitki örtüsünü oluşturan "Kolşik flora" ve ortanca gülleri..... 327

Fotoğraf : 3 Hopa ilçesinde yaygın olarak yetişen ıhlamur ve armut ağaçlarından bir görünüm..... 328

Fotoğraf : 4 Çamlıköy'e ismini veren ve deniz kıyısında yetişen sarıçam ağaçları..... 328

Fotoğraf : 5 Güvercinli köyünde sırıkla yabanî güvercin avcılığının yapıldığı yer..... 329

Fotoğraf : 6 Hopa çayı ve şehrin Sundura mahallesinden bir görünüm..... 329

Fotoğraf : 7 Yeşilköy'den genel bir görünüm..... 330

Fotoğraf : 8 Balıklı Dağı'nın yamaçlarında kurulmuş olan Balık köyden bir görünüm..... 330

Fotoğraf : 9 Çamlıköy'den genel bir görünüm..... 331

Fotoğraf :10 Sahilde kurulmuş olan Sugören köyü ve fındık bahçeleri..... 331

Fotoğraf :11 Çavuşlu köyünden görünüm..... 332

Fotoğraf :12 Subaşı köyünden görünüm..... 332

Fotoğraf :13 Limanköy'de bir kısmı budanmış olan bir çay bahçesi..... 333

Fotoğraf :14 Türiye-Gürcistan sınırının ortasından geçtiği Sarp köyünden genel bir görünüm..... 333

Fotoğraf :15 Sarp köyünün Gürcistan tarafında kalan kısmı..... 334

Fotoğraf :16 Dereiçi ve Osmaniye köyleri ile çay bahçelerinden bir görünüm..... 334

Fotoğraf :17 Kemalpaşa kasabası ve önündeki plajdan bir görünüm..... 335

Fotoğraf :18 Hopa'daki sahil yolu boyunca inşa edilmiş modern binalar..... 335

Fotoğraf :19 Şehrin içine kadar sokulmuş ormanlar ve modern binalar..... 336

Fotoğraf :20 Hopa şehrinin ticaret merkezi..... 336

Fotoğraf :21 Hopa şehrinin genel bir görünümü ve halen inşası devam etmekte olan oteller..... 337

Fotoğraf :22 Hopa'daki eski cevher iskelesi ve sahilin hemen gerisinde inşa edilmiş olan modern binalar..... 337

Fotoğraf :23 Şehrin Orta Hopa mahallesi..... 338

Fotoğraf :24 Dar sokaklardan oluşmuş Hopa şehrinin alış-veriş merkezinden bir görünüm..... 338

Fotoğraf :25 Hopa Çayı'nın doğusundaki eski pazar yeri ve merkez camii..... 339

Fotoğraf :26 Şehrin Orta Hopa mahallesinin Bucak mahallesinden görünümü 339

Fotoğraf :27 Hopa limanından genel bir görünüm..... 340

Fotoğraf :28 Uzunluğu 1650 metre olan Hopa limanının ana mendireği ve limana yanaşmakta olan bir yük gemisi..... 340
Fotoğraf :29 Hopa limanından komşu ülke İran'a transit geçiş yapacak malların yükletilmesi..... 341
Fotoğraf :30 Hopa limanında hizmet veren sabit yürüyen vinçler..... 341
Fotoğraf :31 Hopa limanındaki cevher rıhtımından yük gemisine konsantre bakır ve pirit yükletilmesi..... 342
Fotoğraf :32 Yeşilköy'deki eski tip bir konut..... 342
Fotoğraf :33 Daha çok mısır ve fındık kurutulmak için kullanılan bir serende..... 343
Fotoğraf :34 Hopa ilçesinde çift katlı modern bir ev..... 343
Fotoğraf :35 Su gücü ile çalıştırılan ve mısır öğütmek için kullanılan bir değirmen..... 344
Fotoğraf :36 Çimenli köyünde hasat edilmekte olan bir çay bahçesi..... 344
Fotoğraf :37 Sarp köyünde hasat edilmiş olan bir çay bahçesi..... 345
Fotoğraf :38 Mısırla karışık olarak ekilmiş bir sebze bahçesi..... 345
Fotoğraf :39 Rus armudu olarak bilinen armut ağacından bir görünüm..... 346
Fotoğraf :40 Kemalpaşa'da çay bahçesinin içinde oluşturulmuş olan bir kivi bahçesi..... 346
Fotoğraf :41 Çamlıköy'deki balıkçı barınağı..... 347
Fotoğraf :42 Esenkıyı köyündeki alabalık üretme havuzları..... 347
Fotoğraf :43 Hopa Çay Fabrikası..... 348
Fotoğraf :44 Karadeniz Bakır İşletme Tesislerinden bir görünüm..... 348
Fotoğraf :45 Hopa Termik Santralından bir görünüm..... 349
Fotoğraf :46 Deniz dolgu arazisi üzerine inşa edilmiş olan Hopa Termik Santraline ait yakıt deposu..... 349
Fotoğraf :47 Hopa-Arhavi arasındaki dik bir kıyıda karayolunun geçirildiği bir tünel..... 350
Fotoğraf :48 Hopa terminali..... 350
Fotoğraf :49 Hopa limanından koşu ülke İran'a yük taşıyan kamyonlar..... 351
Fotoğraf :50 Hopa limanındaki petrol ofisine ait depo ve dolum tesisleri..... 351
Fotoğraf :51 Hopa şehrine Sarp tarafından giriş..... 352
Fotoğraf :52 Hopa şehrindeki turistik bir otel..... 352
Fotoğraf :53 Sınır ticareti faaliyetinde yük taşımak için kullanılan bir otomobil..... 353
Fotoğraf :54 Hopa şehrinde kurulmuş olan Rus pazarı..... 353
Fotoğraf :55 Halen inşası devam etmekte olan Sarp gümrük binası..... 354
Fotoğraf :56 Sarp gümrük kapısından giriş yapmak için bekleyen araçlardan bir görünüm..... 354

HOPA İLÇESİNİN COĞRAFYASI

GİRİŞ

1- Araştırma alanının yeri ve sınırları:

Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesi, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünün en kuzeydoğu uç noktasında yer almaktadır. İdarî bakımdan Artvin iline bağlı olan Hopa ilçesinin sınırları, il merkezine 48 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Hopa ve Arhavi ilçeleri Artvin'in Karadeniz kıyısında yer alan ilçeleridir.

Bilindiği gibi, Doğu Karadeniz Bölümü, batıda, Ordu'da denize ulaşan Melet Çayı - Suşehri çizgisinden başlar ve doğuda Gürcistan sınırında sona erer. Bu bölümün Doğu Anadolu ile olan sınırını ise Yalnızçam Dağları, Kargapazarı Dağları ve Mescit Dağları'nın sularını Karadeniz'e gönderen havzanın su bölümü çizgisi oluşturmaktadır.

Kuzey Anadolu Dağları, Orta Karadeniz Bölümünde Sinop-Samsun hatta Ordu gerilerinde orta yükseltide akarsu vadileri ile parçalanmış sık sık geçit veren bir topoğrafik görünüme sahip iken, doğuya doğru giderek yükseltisi artar ve Kaçkar Dağlarında 3937 m. ile azami yükseltisine erişir. Kabaca denize paralel bir uzanış gösteren Doğu Karadeniz Dağları Kaçkar Dağları'ndan itibaren yükseltisini giderek kaybetmektedir. Bu dağların uzantısı olan Balıklı Dağı Hopa ilçesini güneyden ve doğudan adeta bir yay gibi çevrelemiştir. Balıklı Dağı (1750 m.) yörede kabaca güneybatı-kuzeydoğu istikametinde uzanış göstermektedir. Bu dağın doruk hatlarından geçen ve su bölümü çizgisine tekabül eden sınır, aynı zamanda idari bakımdan araştırma alanımızın doğu sınırını da oluşturmaktadır.

Hopa ile Arhavi ilçeleri arasında doğu-batı doğrultusunda uzanış gösteren sırtın kuzeyinde kalan saha Hopa'nın, güneyinde kalan saha ise (Güvercinli hariç) Arhavi'nin idarî sınırını oluşturmaktadır. Sularını Arhavi'de denize ulaştıran Kabisre Çayı havzasında yer alan Güvercinli köyü sadece idârî bakımıdan Hopa'ya bağlı olup, diğer bütün fonksiyonel ilişkilerini Arhavi ile sürdürmektedir. Buradan da açıkça görüldüğü gibi, bir yerleşim biriminin çevresiyle olan fonksiyonel ilişkilerini idâri bağımlılıktan ziyade coğrafî konumu belirlemektedir. Batısı Karadeniz'le çevrili olan Hopa'nın kuzey sınırını Türkiye-Gürcistan (1991'e kadar Türkiye-S.S.C.B sınırı) devlet sınırı oluşturmaktadır. Türkiye-Gürcistan sınırı Karadeniz'de, Sarp köyündeki Sarp Deresinden başlamakta, gür bir orman

örtüsü ile kaplı tepe ve sırtları takip ederek iç kısımlara doğru devam etmektedir.

Tesbit edilen bu çerçeve dahilinde araştırma sahamızın yakın çevresiyle birlikte yüzölçümü 424.8 km^2, ilçe idarî sınırları içerisinde kalan alan ise, 180 km^2 dir[1].

Devlet İstatistik Enstitüsünün 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Artvin maddesi verilerine göre Artvin iline bağlı ilçelerin yüzölçümleri büyüklük sırasına göre şöyledir[2].

Yusufeli	2327 km^2
Şavşat	1317 km^2
Artvin Merkez İlçe	1052 km^2
Ardanuç	969 km^2
Borçka	762 km^2
Murgul	406 km^2
Arhavi	314 km^2
Hopa	289 km^2

Buna göre; alan itibarı ile Yusufeli ilçesi Artvin'in en büyük ilçesini oluştururken Hopa en küçük yüzölçümlü ilçesini oluşturmaktadır.

1990 yılı genel güfus sayımı sonuçlarına göre Artvin iline bağlı ilçelerin nüfusları aşağıdaki gibidir:

Yusufeli	37 060 kişi
Şavşat	33 315 kişi
Artvin Merkez İlçe	33 183 kişi
Hopa	30 862 kişi
Borçka	30 329 kişi
Arhavi	18 351 kişi
Ardanuç	17 782 kişi
Murgul	11 951 kişi

Bu durumda alan bakımından son sırada bulunan Hopa ilçesi nüfus bakımından Artvin ilinin sekiz ilçesi arasında dördüncü sırada yer

---

1 DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Artvin maddesinde Hopa ilçesi'nin alanı 289 km^2 olarak belirtilmiştir. Bizim planimetre ile 1/100000 ölçekli harita üzerinden yaptığımız ölçümlere göre Hopa ilçesi'nin alanı 180 km^2 olarak tesbit edilmiştir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı Arşivlerinden alınan 1/25000 ölçekli köy haritaları üzerinde Hopa ilçesi'nin idarî sınırları toplam alanı 180.1 km^2 olarak belirlenmiştir.

2 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. 1990 Artvin ili DİE yayınları Ankara-1992. Yay.No: 1552.

almaktadır. Yine 1990 yılı verilerine göre Artvin'in ilçelerini yoğunluk bakımından sıraladığımızda şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

Hopa	107 km^2/kişi
Arhavi	58 km^2/kişi
Borçka	40 km^2/kişi
Artvin Merkez İlçe	32 km^2/kişi
Murgul	29 km^2/kişi
Şavşat	25 km^2/kişi
Ardanuç	18 km^2/kişi
Yusufeli	16 km^2/kişi

Yukarıdaki yoğunluk sıralamasına bakıldığında alan bakımından en küçük olan Hopa, Artvin ilinin en yoğun nüfuslu ilçesini oluşturmaktadır. Alan bakımından en büyük olan Yusufeli ise, yoğunluk bakımından Artvin'in nüfus yoğunluğu en az olan ilçesidir.

Karadeniz sahilini iç kısımlara bağlayan Rize-Artvin transit karayolu Hopa ilçe merkezinden itibaren iç kısımlara yönelmekte Balıklı Dağı üzerindeki Cankurtaran geçidini aştıktan sonra Borçka'dan itibaren Çoruh Vadisini takip etmektedir.

Karadeniz limanları arasında önemli bir yere sahip olan Hopa limanı, yakın çevresine olan hizmeti yanında komşu ülkelere ait malların da yükleme ve boşaltılması da yapılmaktadır.

Son zamanlarda adından sıkça söz edilen Sarp Sınır Kapısı da önemli bir "sınır ticaret kapısı" olup, bu ilçe sınırları dahilinde bulunmaktadır. Önemli bir çay plantasyon alanına sahip olan Hopa'nın, Sarp Sınır Kapısının açılmasından sonra, sayıları hızla artan oteller, lokantalar, dükkânlar ve seyahat acentaları ile ekonomik durumunda büyük bir canlanma olmuştur.

2- Araştırmanın amacı ve araştırma yöntemleri:

Araştırmamızın esas amacını Hopa ilçesinin fizikî ve beşerî coğrafya özelliklerini analiz ve sentez ederek, insan ile fizikî ortam arasında meydana gelen karşılıklı etkileşimler sonucu ortaya çıkan faaliyetlerin coğrafî prensipler sınırları dahilinde (nedensellik, dağılış, mukayese, ilişki kurma) kalmaya özen göstererek incelenmesi oluşturmaktadır. Yeryüzünün herhangi bir yerinde insanın içerisinde yaşadığı doğal çevrenin özellikleri ile bu çevre içerisindeki, insan faaliyetleri, coğrafyanın başlıca konusunu teşkil etmektedir. Bu nedenle bir yerin coğrafyasından bahsedilince o yerdeki fizikî ve beşerî coğrafya özelliklerinin bütününü düşünmek

gereklidir. Aksi takdirde sadece fizikî coğrafya özellikleri, ortaya konulur, ya da sadece beşerî coğrafya özellikleri incelenir, fizikî ve beşerî coğrafya özellikleri arasında korelasyon kurulamazsa bu pek fazla bir mana ifade etmez. Çünkü, fizikî ortam ve beşerî ortamın birbiriyle kaynaşması ile coğrafî ortam ortaya çıkmaktadır. Coğrafî ortamın da odak noktasını insan oluşturmaktadır. İnsan da bütün faaliyetlerini mekânda gerçekleştirdiği için, önce fizikî temel ortaya konulmalı ve beşerî faaliyetler ya da fizikî çevre ile beşerî çevrenin karşılıklı etkileşimi bundan sonra açıklanmaya çalışılmalıdır.

Bu açıklamalara bağlı olarak "Hopa İlçesinin Coğrafyası" adını verdiğimiz araştırma konumuz, bölgesel coğraya araştırma yöntemlerine göre monografik, bir plan çerçevesinde incelenmeğe çalışılacaktır.

Ülkemizde, özellikle planlama uzmanları tarafından henüz bu yaklaşımın önemi yeterince anlaşılmamış olmakla birlikte, planlama kararlarının rasyonel ve radikal esaslara dayandırılmış kararlar olmaları itibarı ile bu metodun uygulanması bizce kaçınılmazdır. Çünkü Hopa ilçesi 1921'den beri sınır bölgesi olduğundan askerî alan durumundaydı. Bu dönemde ekonomik bakımdan fazla bir gelişme gösteremedi. 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla ülkemizin önemli bir "sınır ticaret kapısı" haline geldi. Ancak, eski Sovyetler Birliği yönetiminin dışa açılma politikasına bağlı olarak, açılan sınır kapısında gerekli alt yapı yatırımı yapılmadığından (yollar, gümrük binası, yeterli güvenlik önlemleri gibi...) bu kapının açılması birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Özellikle ekonomik alanda devlet ve özel sektör tarafından yapılacak yatırımların isabetli olması için, herşeyden önce bu sahanın coğrafî potansiyelinin bilinmesi gerekir. Bir yerin doğal özellikleri yanında beşerî-ekonomik potansiyelî hakkında bilgi sahibi olmadan ve gerçek ihtiyaçlarının neler olduğunun öncelik sırası tesbit edimeden yapılacak yatırımların, o yerin kalkınmasına dolayısıyla ülke ekonomisine fazla bir katkı sağlamayacağı aşikârdır.

Bahsedilen bu amaçlar doğrultusunda, saha ile ilgili literatürün toplanması ve tasnifin yapılması araştırmamızın ilk aşamasını oluşturmuştur. Burada şu hususu belirtmek gerekir ki, Hopa ilçesini doğrudan ele alan önceden yapılmış coğrafî bir araştırma mevcut değildir. Zaten 1921-1988 yılları arasında askerî bölge olduğundan arazide serbestçe çalışmak, yöreden fotoğraf ve slayt çekmek imkânsız gibiydi. Hatta 1993 ve 1994 yıllarında arazi çalışmaları için doktora tez hocamla gittiğim Gürcistan sınırında yer alan Sarp Sınır Kapısında gerekli araştırmacı ve izin belgemiz

olmasına rağmen fotoğraf, slayt ve video kamera çekimlerinde bir takım güçlüklerle karşılaştık. Ancak, bu sahayı dolaylı olarak ilgilendiren coğrafî araştırmalarla, jeolojisi hakkında ayrıntılı etüdler mevcuttur. Bu araştırmaların başlıcalarını, konuları itibarı ile gruplayarak sırasına göre tanıtacağız:

a) Coğrafî Araştırmalar:

Prof.Dr. M. Tevfik Tarkan, 1963 yılında "Rize Yöresinin Coğrafî Etüdü" konulu doktora tezini özet olarak 1973 yılında "Rize-Hopa Yöresi Coğrafî Etüdü" ismi altında yayınlamıştır. Bu çalışmada daha çok Rize-Hopa arasındaki sahayı genel olarak fizikî, beşerî ve iktisadî coğrafya özellikleri bakımından incelemeğe çalışmıştır. Bu eserde araştırma sahamıza fazla yer verilmemekle birlikte birçok bakımdan benzer ilişki kurulabilmektedir. Bu çalışmanın fizikî coğrafya bahsinde Rize ile Hopa Çayı arasında kalan saha (araştırma alanımızın güney kısmı) hakkında genel bilgiler verilmiştir. Beşerî ve iktisadî kısmında ise, Rize ile Hopa arasında bulunan ilçelerin sadece toplam nüfusları ile başlıca iktisadî faaliyet alanları özetlenmiştir. Yine, Prof.Dr. M.Tevfik Tarkan 1973 yılında yayınlamış olduğu "Orta ve Aşağı Çoruh Havzası" adlı kitabında beşerî ve iktisadî coğrafya bakımından bir bölge araştırması yapmıştır. Araştırma sahamızın doğusundaki dağlık alanın Çoruh havzasına bakan kısmının da incelendiği bu araştırma, yörenin beşerî ve iktisadî coğrafyası bakımından bir fikir vermektedir.

Prof.Dr. Alâeddin Tandoğan, 1966-1970 yılları arasında Çayeli-Pazar Yöresini fizikî, beşerî ve iktisadî coğrafya özellikleri bakımından ayrıntılı olarak çalışmıştır. Daha sonra bu çalışmasının 1970 yılında "yerleşme-mesken tipleri-nüfus" özelliklerini, 1971 yılında "fizikî coğrafya özelliklerini", 1979'da "ekonomik yapısı"nı Ankara Üniversitesi DTCF'nde makale olarak yayınlamıştır. Araştırma alanımızın batısında kalan bu saha ile genel sistem itibari ile birçok bakımdan benzerlik ve ilişki kurulabilmektedir.

Prof.Dr. Ahmet Ardel, 1963 yılında yayınladığı "Samsun'la-Hopa arasındaki kıyı bölgesinde Coğrafî Müşahadeler" adlı makalesinde bu sahanın kıyı şekli, kıyının morfolojik gelişimi ve burada yer alan taraçaların beşerî hayat üzerine olan tesirini izah etmiştir. Ayrıca 1973 yılında yayınlamış olduğu "Türkiye'nin denizleri (I. Karadeniz)" adlı makalesinde; Karadeniz'in oluşumu, Pleistosen'deki seviye değişmeleri ve deniz altı topoğrafyası hakkında açıklayıcı bilgiler sunmuştur.

Prof.Dr. Sırrı Erinç, 1954 yılında yayınladığı "Doğu Karadeniz Dağlarında Glasyal Morfoloji Araştırmaları" adlı makalesinde glasiyal şekiller hakkında incelemeler yapmıştır. Araştırma sahamızdaki dağlık alan (Balıklı Dağı 1750 m.) Doğu Karadeniz Dağlarının devamı olmasına rağmen Pleistosen'deki daimi kar ve buzul seviyesinin (2500-2600 m) altında bulunduğundan adı geçen makaledeki glasiyal şekillere araştırma sahamızda rastlanmamaktadır. Erinç'in 1954'te yayınladığı "Karadeniz ve Çevresinin Morfolojik Tekâmülü ile Pleistosendeki İklim Tehavvülleri Arasındaki Münasebetler" adlı makalesinde Karadeniz'in oluşum safhalarını teferruatı ile ortaya koymuştur.

Prof.Dr. Erdoğan Akkan, 1974 yılında yayınlamış olduğu "Doğu Karadeniz Bölgesinin Coğrafî Özellikleri" isimli makalesinde daha çok fizikî coğrafya ağırlıklı olmak üzere yörenin genel coğraî durumu hakkında açıklayıcı bilgiler vermiştir.

Prof.Dr. İbrahim Atalay, Dr. Mehmet Tetik ve Dr. Özer Yılmaz'ın birlikte hazırlayarak 1985'te yayınladıkları "Kuzeydoğu Anadolu'nun Ekosistemleri" isimli kitapta, Kuzeydoğu Anadolu'nun genel fizikî coğrafyası ve ekolojik durumu ortaya konulmuştur.

b- Jeolojik Etüdler:

T.E.Gattinger, C. Erentöz ve İ. Ketin'in 1962 yılında MTA Enstitüsünce yayınlanan "1/500 000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Trabzon Paftası izahnamesi'nde Trabzon, Rize, Artvin ve Erzurum'un kuzeyinde kalan sahanın jeolojisi ayrıntılı bir şekilde etüd edilmiştir.

Işık Eyüboğlu (1978) "Artvin, Arhavi, Y.Kutunit (Tepeköy) yöresinin ayrıntılı jeoloji raporu"nda inceleme alanımızın güney kısmını oluşturan sahanın jeolojisi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yine aynı jeolog Işık Eyüboğlu ve Yılmaz Altun'un (1978) hazırlamış oldukları "Artvin-Hopa-Peronit (Çamlıköy) yöresinin ayrıntılı jeoloji raporu" araştırma sahasının büyük bir kısmını kapsamaktaydı.

Prof.Dr. İsmail Yalçınlar (1981), "İspir, Pazar, Arhavi ve Yusufeli Arasındaki Bölgenin Jeolojisi" adlı etüdünde sahanın jeolojisi ve maden zuhurları hakkında incelemeler yapmıştır.

İsmail Terlemez (1986), "Fındıklı-Arhavi-Hopa-Ortacalar Arasında Kalan Bölgenin Jeolojisi" adlı etüdünde (Artvin-F 46 a3, b3, b4 paftaları) inceleme alanımızı da kapsayan sahanın jeolojisini haritalamış ve ayrıntılı olarak izah etmiştir.

Araştırmamızın ikinci aşamasını arazi çalışmaları ve harita çizimleri oluşturmaktadır. Araştırma alanımızın yerini ve sınırlarını gösterebilmek için iki adet lokasyon haritası (Harita 1-2) çizilmiştir. Metin arasına yerleştirilen ve çeşitli konuları ihtiva eden haritaların tamamı 1/100 000 ölçeğinde hazırlanmış ve biraz (% 15 kadar) küçültülmüştür.

Eşyükselti eğrilerini 100 m. aralıkla çizerek, yükselti basamaklarına göre renklendirdiğimiz fizikî haritada Hopa ilçesi ve yakın çevresinin morfolojik birimlerini ana hatları ile ayırmak mümkün olmuştur.

Jeoloji haritası, İ. Terlemez'in hazırlamış olduğu 1/100 000 ölçekli ve T.E. Gattinger'in hazırlamış olduğu 1/500 000 ölçekli jeoloji haritalarından yararlanılarak çizilmiştir.

Jeomorfoloji haritası için 1/25 000 ölçekli topoğrafya haritası üzerinde taslak çizimler yapılmıştır. Arazi çalışmalarından sonra gerekli düzeltmeler yapılarak 1/100 000 ölçeğinde yeniden çizilmiştir.

Toprak Su Genel Müdürlüğü tarafından 1/200000 ölçeğinde hazırlanan paftalardan yararlanılarak toprak haritası çizilmiş ve renklendirilmiştir.

Araziden faydalanma haritasının yapımında 1/25000 ölçekli köy haritalarından yararlanılmıştır[1]. Bu haritalar, köy sınırlarını da ihtiva ettiği için araştırma alanımızın araziden faydalanma durumunu ve yetiştirilen ürünlerin coğrafî dağılışlarını köy bazında tesbit etmemizi sağlamıştır.

Hopa'nın fonksiyon alanlarını gösteren harita, İller Bankası tarafından hazırlanmış olan 1/5000 ölçekli hali hazır plandan faydalanılarak ve son halini yansıtan gerekli düzeltmeler, tarafımızdan yerinde yapılan gözlemlere dayanarak çizilmiştir.

Bu haritalardan başka, 1990 yılı nüfus dağılış haritası ile 1935, 1960, 1975, 1990 yıllarına ait dört ayrı nüfus yoğunluğu haritası ve 1990 yılı hayvan dağılış haritası hazırlanmıştır.

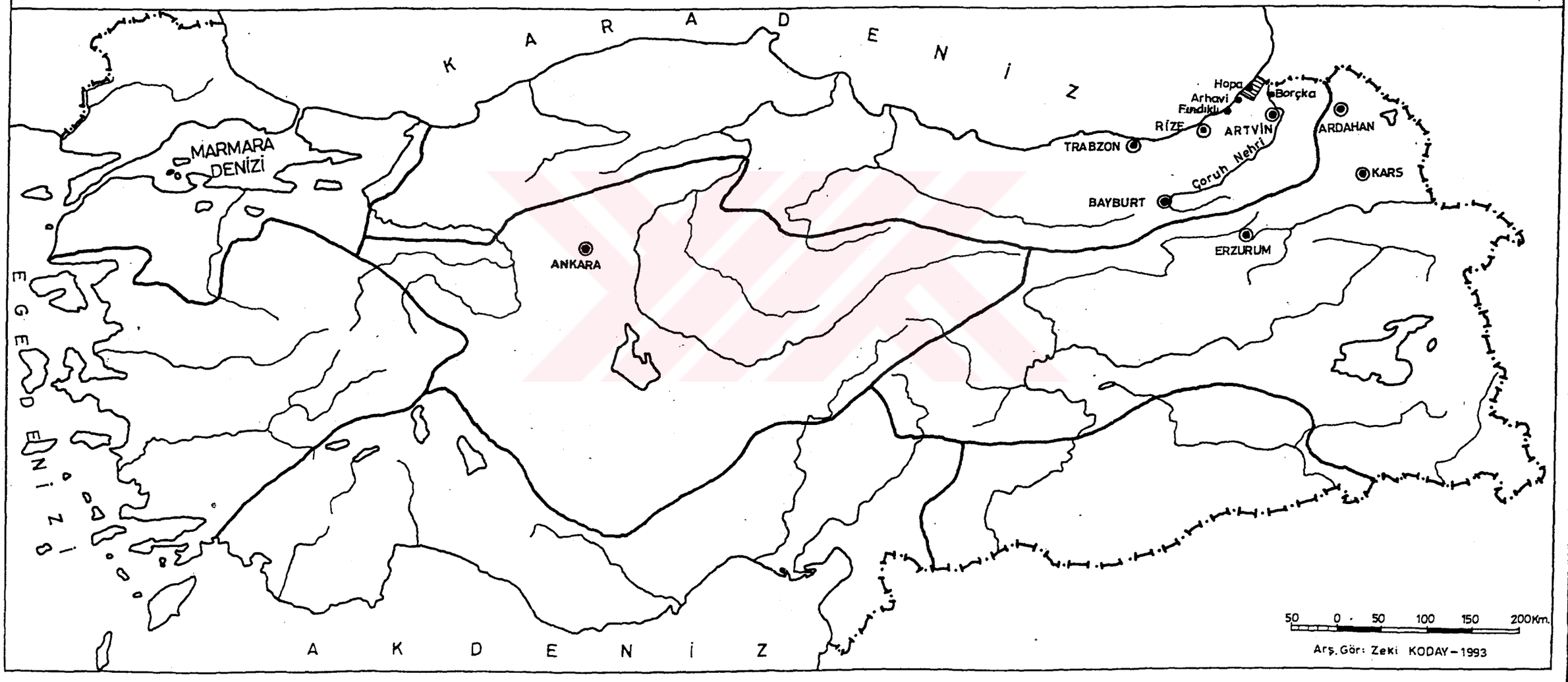
Yukarıda ayrıntılarını kısaca açıklamaya çalıştığımız bu haritalardan başka, inceleme alanımızın morfolojik ve yapısal durumunu yansıtan profil ve kesitler çizilmiş; değişik konuların açıklanmasını kolaylaştıran şekiller (grafik, diyagram, kroki v.b.) hazırlanmıştır. Bunun yanında arazi çalışmalarımız sırasında video kamera ile çekim yapılmış, değişik açılardan slayt ve fotoğraf alınmıştır. Bu fotoğrafların çok az bir bölümü çalışmanın sonuna ilave edilmiştir.

---

1 1/25000 ölçekli köy haritalarının ve köy sınırlarının çiziminde Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı Arşivlerinden yararlanılmıştır.

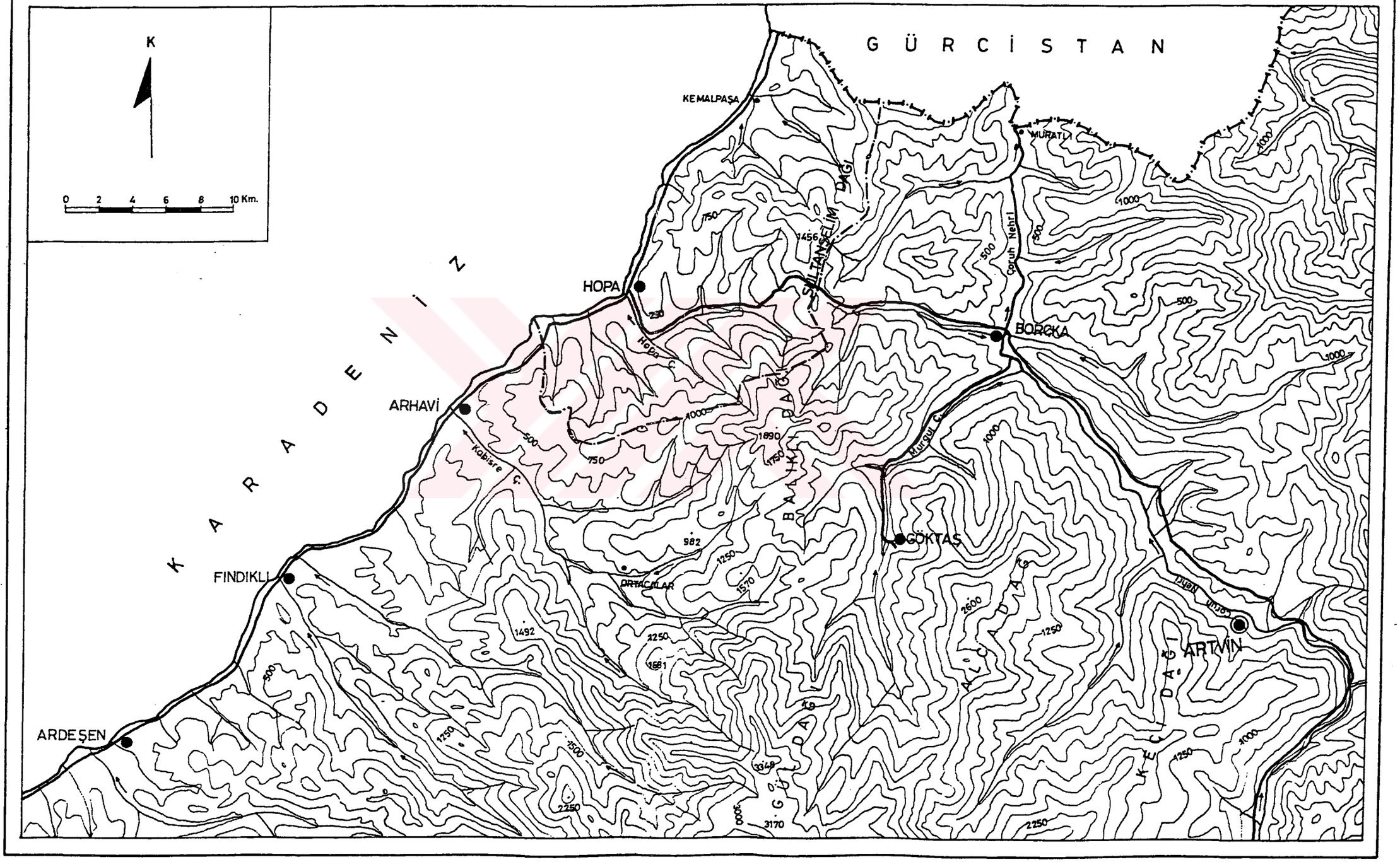
HARİTA : 1

ARAŞTIRMA ALANININ TÜRKİYE'DEKİ YERİ

HARİTA: 2

ARAŞTIRMA ALANININ COĞRAFİ KONUMU

Arş. Gör. Zeki KODAY - 1993

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYASI

İnsanın içinde yaşadığı doğal ortamı tanımadan, bu ortam içerisinde gösterdikleri faaliyetleri incelemek mümkün olmaz. İnsan, içerisinde yaşadığı ve karşılıklı etkileşim halinde bulunduğu doğal ortam içerisinde kendi amacına uygun bir takım düzenleme yapmakta ve böylece "beşerî ortam"ı inşa etmektedir. "Doğal ortam" ile insanın inşa ettiği "beşerî ortam"ın birbiri ile kaynaşması sonucunda "coğrafî ortam" ortaya çıkmaktadır. Coğrafî çalışmaların temelini doğal ortamın özellikleri oluşturduğu için, önce araştırma sahamızın yerşekillerini, iklimini, bitki örtüsünü, hidroğrafyasını ve toprak özelliklerini inceleyeceğiz.

İnsanoğlu doğal ortamdan daha geniş bir şekilde istifade edebilmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bunun için doğal ortamda bazı değişiklikler yapmıştır. Ancak, günümüzde insan hâla büyük ölçüde doğal ortamın etkisine maruz kalmaktadır. Diğer taraftan bilim ve teknolojisi sayesinde insanlar tarih boyunca doğal ortam üzerine de yaptığı değişikliklerin en fazlasını yirminci yüzyılda gerçekleştirmişlerdir.

I- YERŞEKİLLERİ

Hopa ilçesi ve yakın çevresinin yerşekilleri genel olarak güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanış gösteren Karadeniz kıyı şeridi ile bu kıyıya paralel uzanan dağlık sahadan ibarettir. Doğu Karadeniz Bölümündeki dağlar yapı bakımından bilhassa dip basınçlar ve güneyden gelmiş yan basınçların tesiri altında oluşmuştur[1]. Böylece batı-doğu yönünde büyük kubbeleşmeler görülmüş doğuya doğru gidildikçe yükseltisi 4000 metreye yaklaşan (Kaçkar Dağları 3937 m.) dağlar meydana gelmiştir. Bu dağlık alandan Karadeniz kıyısına kadar yer yer taraçalı yamaçları görmek mümkündür. Burada derin yarılmış vadi tabanları ile ekime ve dikime elverişli eğimin az olduğu vadi yamaçlarında ziraat alanları oluşturulmuştur. Topoğrafyanın çok engebeli olmasına bağlı olarak memleketimizin en dağınık yerleşmelerine burada rastlanır. Doğu Karadeniz Dağları'nın temelini Paleozoik'e ait metamorfik taşlar özellikle mikaşist, kuvarsit, granit-şistler oluşturur. Bunların en

1 TARKAN, T.:Rize Yöresi Coğrafî Etüdü. Erzurum-1963, s. 10 (Basılmamış doktora tezi, Atatürük Üniv. Kütüphanesi.)

yaygın görüldükleri kesimler Soğanlı Dağları kuzeyi Çaykara çevresi ile Artvin çevresi ve Aşağı Çoruh boylarıdır[1]. Şiddetli tektonik hareketlere maruz kalmış bu metamorfik seri kıvrılmalar yanında kırılmış ve parçalanmış olduğu da anlaşılmaktadır.

F. Oswald'ın "Doğu Pontus Masifi" diye adlandırdığı plutonik kütle Doğu Karadeniz Dağları'nın temelini oluşturmakta olup, inceleme alanımızın dışında kalan Soğanlı Dağı doğusundan Murgul'un güneybatısı arasında 120 km. kadar uzunlukta ve çok geniş bir alan kaplamaktadır.

Araştırma sahamızdaki dağlık alanlar; Doğu Karadeniz Dağları'ndan kuzeydoğuya doğru gittikçe yükseltisini kaybeden dağlık sahadan ibarettir. Yöredeki bu dağlık alan bir çok dar ve derin vadiler tarafından yarılmıştır. İnceleme alanımızda dar bir şerit halinde olan kıyı bölgesi beşerî ve ekonomik bakımdan büyük bir öneme sahiptir. Yörede düzlük alanlara ancak, dar kıyı ovasında ve vadi tabanlarında rastlanmaktadır. Yerşekilleri bakımından araştırma sahamızı "kıyı şeridi" ve "derin vadilerle yarılmış dağlık alan" olmak üzere iki ayrı ünite halinde inceleyeceğiz.

A. KIYI ŞERİDİ

Karadeniz kıyıları kabaca gerisindeki dağ sıralarına paralel bir uzanış gösterdiğinden girinti ve çıkıntıları azdır. En belirgin çıkıntıyı Sinop burnu teşkil eder. Onu Kızılırmak deltasındaki Bafra burnu ve Yeşilırmak deltasındaki Civa burnu takip eder. Sinop yarım adasından itibaren doğuya doğru geniş, bir iç bükey yay çizen Doğu Karadeniz kıyılarının intizamını küçük girinti ve çıkıntılar bozar[2].

Araştırma sahamızda; Karadeniz, ülkemiz sınırları dahilindeki en doğu kıyı çizgisini oluşturmaktadır. Çok dar bir kıyı düzlüğünden ibaret olan bu kısımı akarsuların oluşturduğu 300-1000 m. derinliğinde kıyı ovaları meydana getirmiştir. Kıyı şeridini teşkil eden jeolojik elemanlar hemen her yerde volkaniktir. Arhavi'den Hopa limanı çıkışına kadar Üst Kretase hâkim olup, başlıca elemanlarını bazalt-andezit-lav ve piroklastları oluşturmaktadır. Hopa limanı ile Sarp sınır kapasına kadar olan kıyıda da Eosen volkanitleri hâkim olup, başlıca unsurlarını ise; andezit-bazalt, lav ve piroklastları teşkil etmiştir.

---

1 AKKAN, E.: "Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Coğrafî Özellikleri." Ankara Üniv. Rektörlük Yay. No: 69, Ankara-1974, s. 46-47.

2 Tandoğan, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası "Ankara Üniv. DTCF. Coğ. Araş. Dergisi. Sa: 3-4. Ankara-1971, s. 212.

Genellikle yüksek kıyı kategorosine dahil olan Doğu Karadeniz kıyıları, kıyı şekli itibarı ile büyük küçük koylarla bunları birbirinden ayıran küt yapılı, dik, sarp burunlardan müteşekkil bir kıyıdır. Bugünkü kıyı şekli son transgrasyona maruz kalmış, kıyı bölgesindeki topoğrafyanın durumunu aksettirmektedir[1]. Böylece suların yükselmesi ile güneydeki dağların uzantıları; burunları, akarsu ağızları ise koyları meydana getirmiştir.

Şimdi araştırma sahamız dahilinde kalan Kabisre Çayı (Arhavi'de) ile Sarp Deresi (Sarp Köyü-Gürcistan sınırı) arasında kalan 32 km. kadar olan kıyı çizgisinin uzanışını biraz daha yakından inceleyelim. Bu sahada kıyının uzanışı kabaca güneybatı kuzeydoğu doğrultusundadır. Kıyıda genelde bir koy, bir burun takip ettiğinden bütün sahile hâkim bir görünüm yeri yoktur. Ancak bir tekne ile sahilden beş altı mil denize açıldıktan sonra sahamızdaki bütün kıyıya hâkim bir görünüm sağlanabilmektedir.

Araştırma alanımızda birçok girinti ve çıkıntı mevcuttur. Asimetrik ve yayvan olan bu girintilerden sahamızda sekiz adet tesbit edilmiştir. Koyların gerisinde bir akarsu ve küçük de olsa bir kıyı düzlüğü yer almaktadır. Ancak, bunlardan iki tanesi büyük girinti oluşturmaktadır. Bunlar, gerisinde Hopa şehri ve Kemalpaşa kasabasının yer aldığı koylardır. Daha önce belirttiğimiz gibi girintilerin arkasında mutlaka bir akarsu yer almaktadır. Yöredeki bu iki büyük girintinin arkasında da inceleme alanımızın önemli akarsularından olan Hopa Çayı ile, Osmaniye Deresi ve Çamdere yer almaktadır. Girintilerin her iki kanadı birbirine eşit uzunlukta değildir. Batı yöndeki kanadı daha kısa ve daha keskin girintili olup, buralar falezlerden müteşekkildir. Doğu kanadı ise, daha uzun daha yayvan bir girinti oluşturmakla beraber, önünde dar bir şerit halinde uzanan çakıllı plajlar ile gerisinde fırtınalı ve dalgalı zamanlarda suların ulaşabildiği falezler yer almaktadır (Fotoğraf 1). Bu asimetrik girintilerin teşekkülüne sebep olan faktörleri kıyı şekillenmesi, kıyı tipleri, jeolojik yapının, topoğrafyanın, morfolojik hususiyetlerinin dalga, akıntı ve rüzgârların müşterek eseridir[2]. Çeşitli dış kuvvetler, aslî kıyı şeklini, kıyı profilini zamanla değişikliğe uğratırlar. Bol yağışlı bir iklim, genelde kuzeybatıdan esen rüzgârlar ve senenin her mevsiminde sık sık coşan, köpüren dalgalı Karadeniz, kıyıyı işleyen en önemli dış âmillerdendir. Rüzgârların daha çok batı ve

---

1 Ardel, A.: "Samsun'la-Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafî Müşahadeler". İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 7, Sa: 13. İstanbul-1963, s. 49.

2 Tandoğan, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası" Ankara Üniv. DTCF. Coğ. Araş. Dergisi S: 3-4. , Ankara-1971 s. 213.

kuzeybatıdan esmesi sebebiyle dalgaların kıyı istikametine verev olarak gelmeleri de girintilerin teşekkülünde büyük rol oynamıştır. Kıyıya verev olarak gelen dalgaların, kıyı boyunca enkaz nakletme kabiliyetleri daha fazladır. Kıyıya ulaştıktan sonra geri çekilen su kütlesi, beraberinde bir miktar kum ve çakıl taşımaktadır. İkinci bir dalga, bunları rüzgâr istikametinde biraz daha ileriye götürür. Böylece dalga istikametine az çok dik olarak uzanan koyların doğu kanatları genelde birikme alanlarına tekabül eder ve buralarda dar şeritler halinde plajlar bulunur. Kabisre Çayın'dan Sarp Deresi'ne kadar olan sekiz tane girintinin tamamının doğu kısmında böyle plajlar mevcuttur. Bu girintilerin hepsinin arkasında bir yerleşme mevcut olup, yerleşmenin büyüklüğü koyun gerisindeki düzlükle doğru orantılı olarak büyüyüp küçülmektedir. Örneğin, Hopa şehri ve Kemalpaşa kasabası yöredeki büyük koyların gerisinde yer alırken, Esenkıyı ve Çamlıköy küçük koyların gerisinde yer almıştır. Araştırma sahamızdaki plajlardan yöre sakinlerinin yanında çevre ilçe ve köylerden gelen insanlar da yararlanmaktadırlar. Yalnız ki, gerisinde Sarp Deresi'nin yer aldığı girintinin doğu kanadında daha çok ince kumların oluşturduğu güzel bir plaj vardır. Fakat burası Gürcistan tarafında kalmıştır. Yöredeki bu küçük girintiler balıkçı tekneleri için doğal barınak oluşturmaktadır. Hatta, idarî bakımdan Hopa'ya bağlı olan Limanköy ismini fırtınalı ve dalgalı havalarda gemiler ve balıkçı tekneleri için doğal bir liman oluşturmasından almıştır.

İnceleme alanımızda girintilerin batı kısmını oluşturan falezler halen aktif falezlerden oluşmakta ve zaman zaman denize büyük kaya blokları düşmektedir. Nitekim Arhavi-Hopa arasında yer alan deniz feneri böyle bir falezin önünde bulunmaktadır. Arhavi-Hopa arasındaki deniz fenerinin biraz batısında çok dik bir falezin bulunmasından dolayı karayolu burada tünelle geçirilmiştir.

Daha önce belirttiğimiz gibi buradaki kıyılar, yüksek kıyılar kategorisine girmektedir. Bilhassa burunların yer aldığı çıkıntılarda denizin derinliği bazen 2-3 m. de insan boynunu geçmektedir. Dik kıyıların bulunduğu yerlerde büyük su kütlelerinin oluşturduğu dalgalar tam kıyıda ya da kıyıya birkaç metre kala çatlamaktadır. Tabii bildiğimiz bir gerçek vardır ki, dalga yüksekliği ne kadar büyük olur ve kıyıya ne kadar yakın mesafede dalga kırılırsa, kıyıda yapacağı tahribatta o kadar fazla olacaktır. Çalışma sahamızda denizin çoştuğu, fazla dalgalı olduğu zamanlar dalga yüksekliği bazen 8-10 m.yi bulmaktadır. Kıyı boylarında dalgaların serbestçe kırılıp, ilerlemesine engel olan falezler ve kayalıklar bulunuyorsa, yüksek kıyılara çarpan dalgalar, parçalanarak falez boyunca püskürmeler

şeklinde 60-70 m. yükselmektedir[1]. Araştırma sahamız genelinde yüksek kıyılar bulunduğundan özellikle sonbahar ve kış mevsiminde coşan Karadeniz'in dalgaları hem kıyıdaki kayalıkları parçalamakta, hem de kıyıdaki beşerî tesislere zarar vermektedir. Nitekim, deniz kıyısından 20 m. kadar içerdeki Hopa Termik Santraline ait tonlarca ağırlığındaki yakıt deposu dalgalar tarafından tahrip olmuştur. Yine aynı şekilde Sarp köyünde deniz kıyısında, denizden 15 m. yüksekliğindeki bir kaya kütlesi üzerine inşa edilmiş olan caminin camları dalgalar tarafından kırılmış, kubbesi parçalanmış ve dört yıl gibi kısa bir süre içinde cami harab olmuştur. Deniz kıyısını takip eden ve halen inşası sürmekte olan Hopa-Sarp karayolu önceden deniz seviyesinden 4-5 m. yukarıdan geçirilmeğe çalışılmıştır. Ancak yolun dalgalar tarafından zaman zaman tahrip edilmesi sonucu özellikle dalgaların dik geldiği burun kısımlarında yolun seviyesi 2-3 m. daha yükseltilerek inşası sürdürülmektedir. Fırtınalı ve dalgalı zamanlarda coşan Karadeniz için bu seviye yükseltilmesinin de yeterli olmadığı kanaatindeyiz.

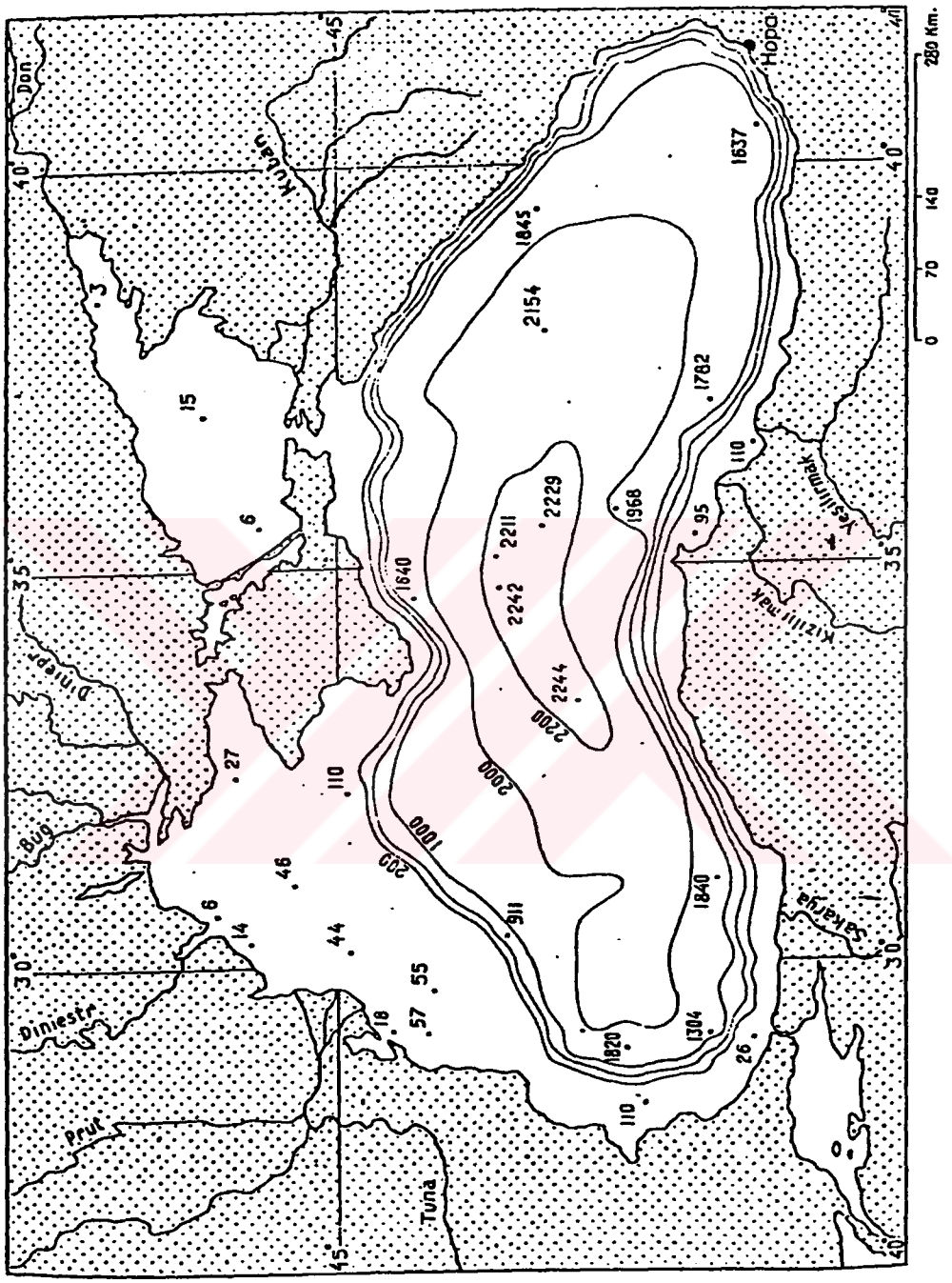
Kıyı çizgisinin uzanış şeklini belirtikten sonra kıyı çizgisi gerisinde bulunan kıyı profilini inceleyelim. Araştırma sahamızda kıyıların büyük bir kısmı yüksek kıyılar kategorisine dahildir. Bilhassa Arhavi-Çamlıköy, Hopa liman çıkışı-Esenkıyı, Limanköy-Kemalpaşa, Üçkardeş-Sarp köyü arasında kalan burunlar yüksek kıyılar oluşturur. Alçak kıyılar, Kabisre Çayı, Hopa Çayı ile Çamlıköy, Sugören, Çamdere ve Osmaniye Derelerinin deniz kıyısında oluşturduğu kıyı düzlüklerine tekabül etmektedir. Deniz kıyısındaki bu düzlüklerde bazen derinliği 1 m.yi geçen verimli alüviyal topraklar mevcuttur. Ancak yörede bu sahalar yerleşmeler ve tarım dışı faaliyetler için kullanılmaktadır. Hopa şehir merkezinde eskiden lokanta, otel ve dükkânların önünde yer alan kıyı doldurulmuş ve daha içerde kalan Hopa-Sarp karayolu kıyıya alınmıştır. Hopa limanı da şehir merkezinin Sarp çıkışı tarafında yer almış olup, şiddetli dalgalardan gemilerin korunması için, 1650 m. uzunluğunda dalga kıran inşa edilmiştir.

Karadeniz'de Pleistosen'deki interglasyal devrede havza seviyesinin yüksek olması münasebetiyle vadilerin aşağı çığırlarında taraça dolguları meydana gelmiştir[2].

---

1 İnandık, H.: Deniz ve Kıyı Coğrafyası İst. Üniv. Yay. No: 1219 Coğ. Ens. Yay. No: 47. İstanbul, s. 56.

2 Erinç, S.: "Karadeniz ve Çevresinin Morfolojik Tekâmülü ile Pleistosen İklim Tehavvülleri Arasındaki Münasebetler" İstanbul Üniv. Coğ. Ens. Dergisi C. 2 Sa: 5-6. İstanbul 1953-1954. s. 88.

Harita: 3_ Karadeniz'in Derinlik Haritası (Ahmet Ardel 1953-1954 'den alınmıştır).

Rahmetli Tevfik Tarkan , Trabzon'dan başlamak üzere Hopa'ya kadar I. 7-8 m., II. 12-13 m., III. 115-125 m., IV. 140-150 m. olmak üzere dört tane kıyı taraçası tesbit ettiğini belirtmiştir[1]. Ancak bizde yaptığımız arazi çalışmalarında, inceleme alanımızda kıyı taraçasına rastlamamakla birlikte, Trabzon-Arhavi arasında kıyı taraçalarının bulunduğunu tesbit ettik.

Yer yer falez ve dar plaj şeritleri ihtiva eden bu yüksek kıyıların önünde denizin derinliği birden artarken, akarsuların denize döküldüğü yerlerdeki kıyılarda denizin derinliği yavaş yavaş artmaktadır. Denizaltı topoğrafyası bakımından Karadeniz'in şelf sahası batı ve bilhassa kuzeybatıda (Köstence-Sivastopol arasında) geniş bir saha kaplamaktadır (Harita 3). Buna karşılık Kuzey Anadolu kıyılarında şelf alanı çok daralmaktadır. Şelfin önünde yer alan kıta şevi dar bir alan kaplamakta ve dik olarak derinliklere pelajik kısma inilmektedir[2].

Araştırma sahasında akarsu ağızlarında deltalar teşekkül etmemiştir. Bunun başlıca sebepleri ise, kıyıda derinliğin birden bire başlaması, dalgalar ve akıntıların delta oluşturacak malzemeyi derin kısımlara taşıması ve yörede arazinin gür ve sık bir bitki örtüsüyle kaplı olması, akarsuların taşıdıkları malzemenin az olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma sahamıza her mevsim bol miktarda yağış düşmesine rağmen, buradaki akarsular sadece sağanak halde yağışların düştüğü sırada bulanık akmakta diğer zamanlar ise berrak bir görünüşe sahiptirler.

Sonuç olarak, incelediğimiz bu kıyı topoğrafyasını birbirinden dik burunlarla ayrılmış, büyüklü ve küçüklü koylardan müteşekkil, olgun ve yüksek bir kıyı şekli olarak vasıflandırabiliriz.

B- DERİN VADİLERLE YARILMIŞ DAĞLIK ALAN

Araştırma sahamızdaki dağlık alan Alp kıvrım sisteminin Anadolu'daki kuzey kanadı içinde yer alır. Birçok araştırmacı Kuzey Anadolu Dağları'nın dış sırasına "pontid" iç sırasına "Anatolid" adını vermişlerdir[3]. Pontidler şeklinde isimlendirilen Kuzey Anadolu Dağları'nın en doğu kısmında yer alan araştırma sahamızdaki dağlık alan Üst Kretase ve Eosen devrelerine ait volkanik arazilerden oluşur (Harita 5).

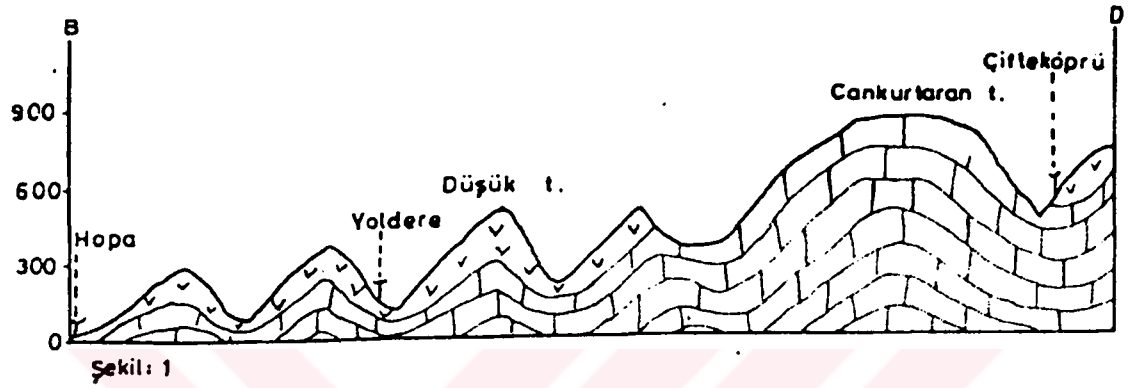
---

1 Tarkan , T.: Rize, Yöresi Coğrafî Etüdü Erzurum 1963 (Basılmamış doktora tezi Atatürk Üniv. Kütüphanesi) s. 6.

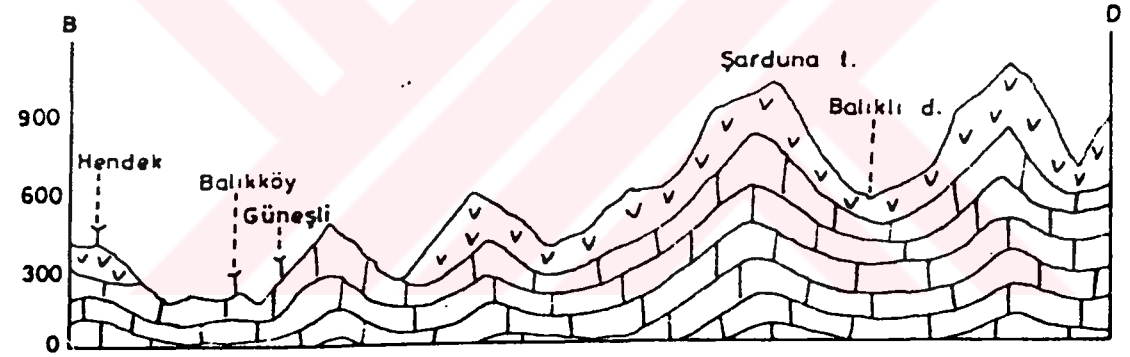
2 Ardel, A.: "Türkiye Denizleri (I. Karadeniz)" İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 10. Sa: 18-19. İstanbul-1973, s. 277.

3 Pınar, N.-Lahn, E.: "Anadolu Tektoniği Hakkında Yeni Müşahade ve Düşünceler." İstanbul-1953, s. 15.

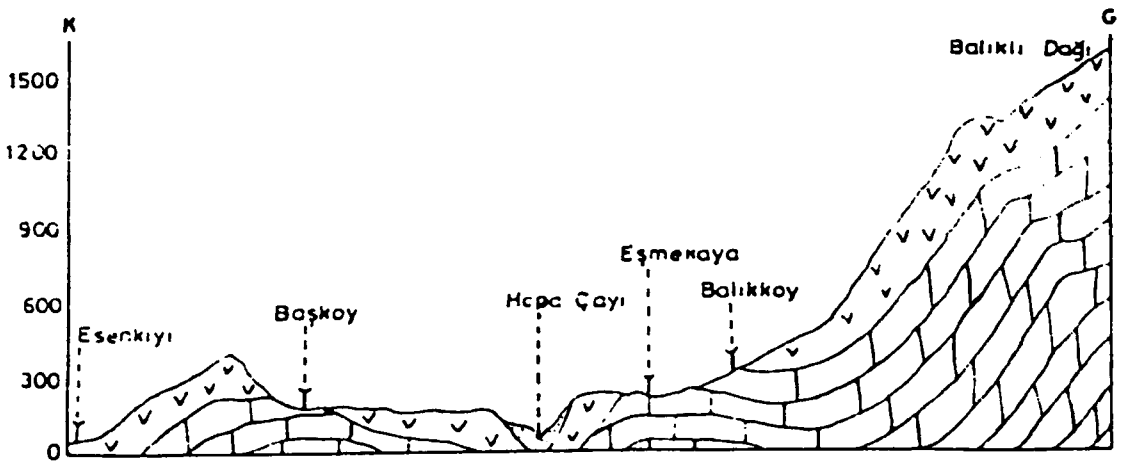
Araştırma alanında çeşitli doğrultulardan alınan kesitler.

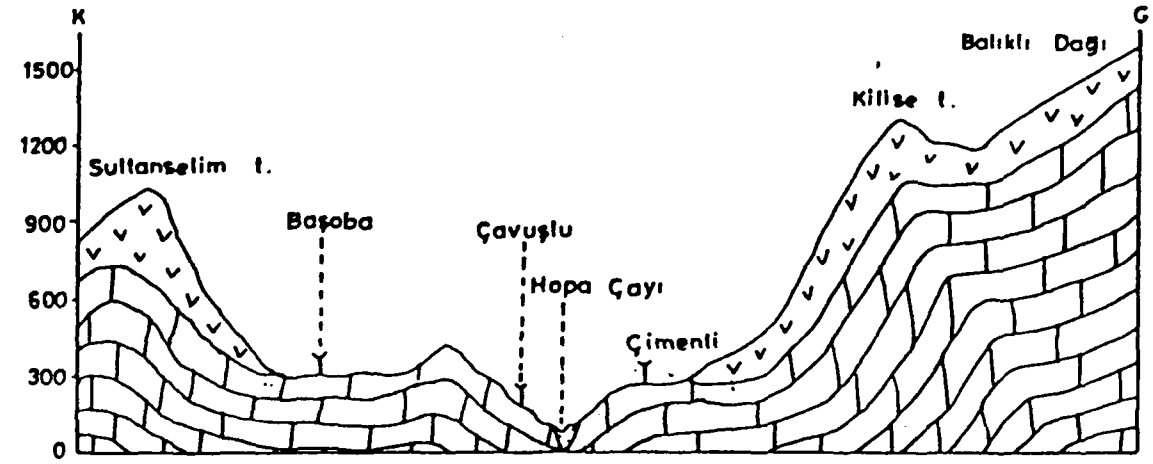
Şekil: 1

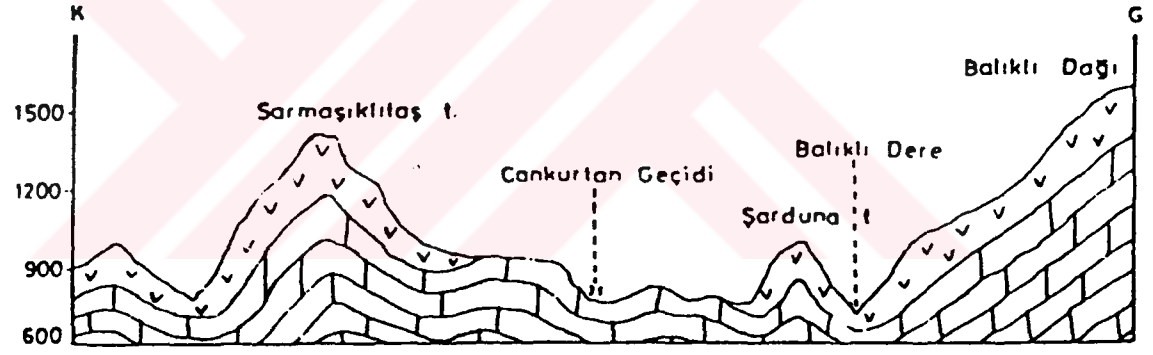
Şekil: 2

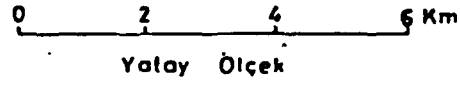
Şekil : 3

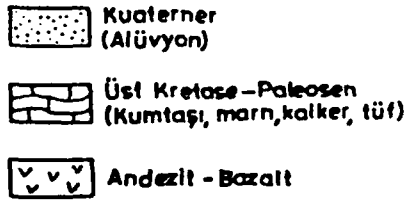

Şekil : 4

Şekil: 5

Araştırma sahamız tektonik bakımdan Hersinyen ve Alp orojenezlerinin etkisinde kalmıştır. Sahada Alpin yaşlı volkanizma Jura'da başlar, Üst Kretase ve Eosen zamanlarında çok şiddetli ve yaygın bir hal almıştır[1]. İnceleme sahamızın büyük bir kısmını dağlık alan kaplamıştır. Bu dağlık alan doğuda Çoruh Vadisi ile batıda ise Karadeniz'le çevrilmiştir. Balıklı Dağı, Sultan Selim Dağı ve Ciha Dağı olarak adlandırılan bu dağlar Kuzey Anadolu Dağları'nın devamıdır. (Harita 4). Jeoloji haritasında görüldüğü gibi (Harita 5), araştırma sahamızın temel arazisini Üst Kretase oluşturur. Bunun yanında Üst Kretase-Paleosen, Eosen yaşlı araziler ile Kuaterner'de oluşmuş alüviyal sahalar bulunmaktadır.

Çalışma sahamızda ilk dağ oluşum hareketlerinin I. zamanın Karbon devri sonlarında Hersinya kıvrımları ile başladığı tahmin edilmektedir. Paleozoik temel arazisi üzerine II. zamanda Jura ve Kretase devrelerinde tortulanmalar olmuştur. Üst Kretase sonuna kadar tortulanan sedimentler Üst Kretase-Paleosen sınırında meydana gelen Laramiyen orojenik safhasında kıvrılmaya uğramışlardır. Laramiyen safhasından sonra bir yükselme meydana gelmiş ve Paleosen'de bölge kara haline gelmiştir. Eosen devrinde (Alt Lütesiyen'de) bir transgrasyonla saha yeniden deniz altında kalmıştır. Böylece Eosen flişi Üst Kretase'nin üzerinde transgresiv olarak bulunan ve açık surette tesbit edilebilen diskordans oluşturmuştur[2].

Alp orojenezi en şiddetli safhasına Anadolu genelinde olduğu gibi bu sahada da III. zamanın Eosen devrinde erişmiştir. Üst Kretase temel arazisi üzerinde kabaca güney-kuzey doğrultusunda uzanan dağlık alan ve temeldeki bir takım çatlakların meydana gelmesi bu safhaya rastlamıştır.

Eosen devri sonuna doğru meydana gelen Pireneen orojenik safhasıyla deniz çekilmiştir. Bu orojenez safhasında Fliş fasiyesinde formasyonlar oluşmuştur. Yoğun ormanlarla kaplı olan çalışma sahamızda bu fliş formasyonlarını ancak, Artvin-Hopa karayolunun inşası sırasında Cankurtaran geçidinde yapılan yol yarmalarında bariz olarak görmek mümkündür.

Eosen devri sonuna doğru meydana gelen orojenezle bazı yerlerde kırıklar ve çatlaklar belirmiştir. Buradan yüzeye çıkan andezitik bazaltik lav ve prioklastları çok geniş bir alana yayılmıştır. Böylece inceleme sahamızda

---

1 YILDIZ, B.: "Doğu Karadeniz Bölgesinde Ca-Pb-Zn Cevherleşmelerinin Uzay Görüntülerinden Saptanan Çeşitli Yapılar ve İlişkisi" MTA Enstitüsü Dergisi Sa: 99/100 Ekim 1982-Nisan 1983.

2 Tarkan, T.: Rize Yöresi Coğrafi Etüdü, s. 6.

geniş bir alan kaplayan ve temelini Üst Kretase arazisinin oluşturduğu dağlık alanın büyük bir kısmı Eosen volkanikleri tarafından kaplanmıştır.

Eosen ve Oligosen'de şiddetli tektonik hareketlere uğrayan sahaya bir yandan da iç püskürmeler nedeniyle büyük kütleler halinde sokulmalar olmuştur. Yöredeki dağların üzerinde aşınım yüzeylerinin bulunması ve iç püskürük taşların yüzeye çıkmış olmaları Neojen'de önemli aşınımların meydana geldiğini gösteren delillerdir[1]

Nitekim, çeşitli orojenik faaliyetlerle yükselen kısımların büyük bölümü Miyosen ve Pliyosen devirlerinde aşınmaya uğramış yaşlı Üst Kretase temel arazisi çok yerde ortaya çıkmıştır. Balıklı Dağı üzerindeki aşınım yüzeyi de bu devirde meydana gelmiştir. Saha Neojen sonlarında Anadolu'nun genelinde görülen yükselmelere uğrayarak gerçek morfolojik karakterini kazanmıştır.

Kuaterner'de (Post Uzanlar safhasında) Karadeniz'in seviyesinin -100 m.ye kadar alçalması, akarsuların yataklarını hızlı bir şekilde derine ve geriye doğru aşındırmasına sebep olmuş. Böylece içinde bazı dere ve çayların aktığı dar ve derin vadiler teşekkül etmiştir. Akarsuların dağlık sahadan taşımış oldukları malzemeyi eğimin azaldığı vadi tabanlarında veya denize döküldükleri yerde biriktirmeleri ile de dar kıyı ovaları oluşmuştur.

Araştırma sahamızın güney kısmında yer alan Çamlıköy (Peronit) sınırları dahilinde az bir miktar bakır-çinko yatakları tesbit edilmiştir. İktisadî bakımdan elverişli olmayan bu yataklar işletilmemektedir.

Yörede kırıntılı-tortulardan oluşan bu cevher, riyodasitik piroklastların oluşumundan sonra gelişen ağsal saçılmış ve hidrotermal-tortul tip cevherleşmeden sonraki aşınma sonucu taşınan mineral tozları ile 50-60 cm. büyüklüğe ulaşan pirit-kalkopirit-falarit ile birlikte yantaş içeren çakıl ve blokların tüflü kumtaşı, kireçtaşı, çamurtaşı ile beraber çökelmesi sonucu oluşmuştur[2].

Trabzon vilâyet salnâmesinde de Hopa'ya bağlı Peronit (Çamlıköy)'de bakır madeninin keşfedildiği ancak bunlardan henüz istifade edilmediği belirtilmiştir[3].

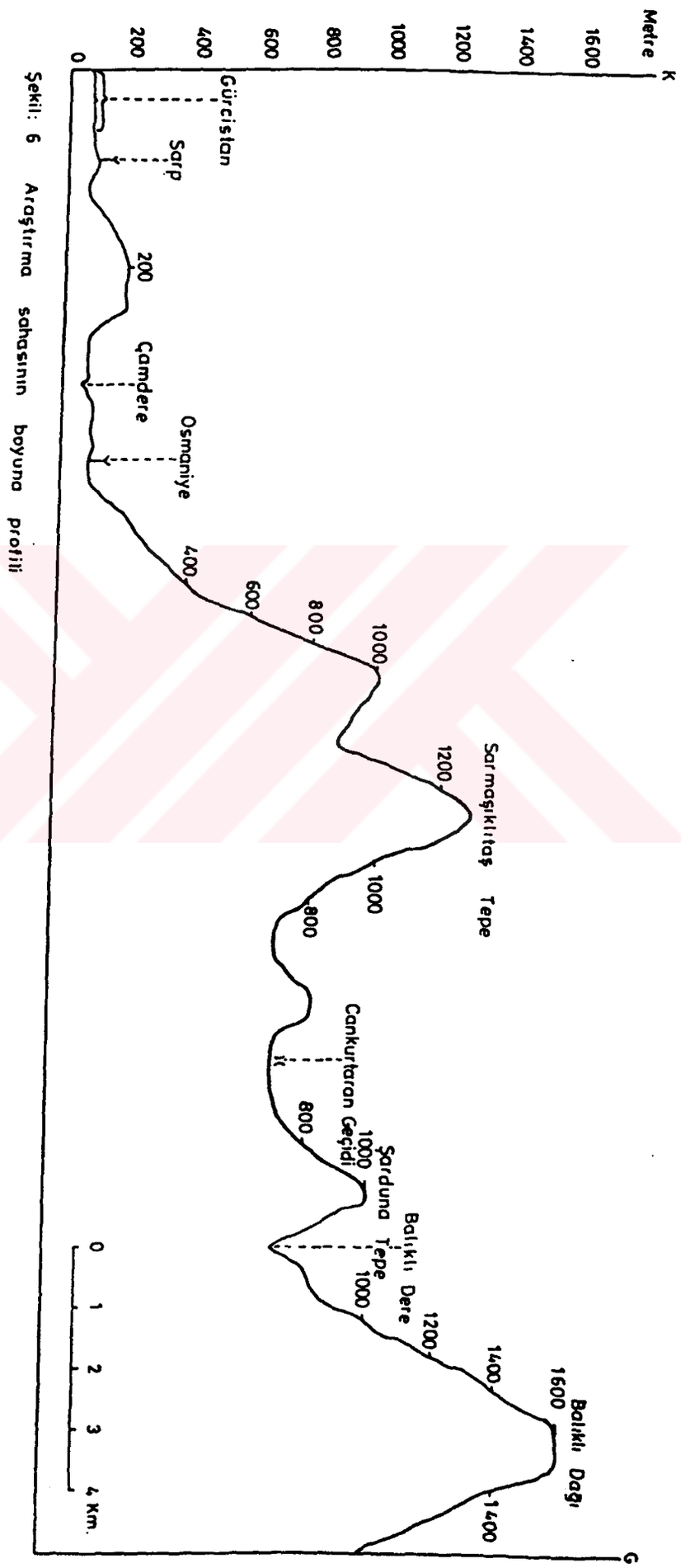
Arazinin yoğun bitki örtüsü ile kaplı olması ve ayrışmanın (alterasyon) egemen olması, yeterli ölçüde eğim ve doğrultu alınmasına mani olmuştur. Ancak yol yarmalarında ve dere içlerindeki yüzeylemelerden

---

1 Akkan, E.: "Doğu Karadeniz Bölgesinin Coğrafî Özellikleri." Ankara Üniv. Rektörlük Yay. No: 69. Ankara-1974. s. 46-47.

2 Altun, Y., Eyüboğlu, I. : "Artvin-Hopa-Peronit (Çamlıköy) Yöresinin Ayrıntılı Jeoloji Raporu, Rapor No: 129. Ankara-1978,s. 129.

3 Trabzon Vilayet Salnâmesi 1904/1905 s. 180.

Şekil: 6 Araştırma sahasının boyuna profili

faydalanılan sonuçlara göre tabakaların kuzeydoğu ve kuzeybatı doğrultulu olup, temel olarak kuzeydoğu doğrultusu egemendir. Eğim yönleri kuzeybatı güneydoğu yönünde gelişmiştir ve ortalama eğim derecesi 15°-45° arasında değişmektedir.

1- BALIKLI DAĞI

Araştırma alanımızı güneyden çevreleyen Balıklı Dağı, inceleme alanımızdaki en yüksek dağlık sahayı oluşturur (1750 m.). Yöredeki bu dağlık kütle Kuzey Anadolu Dağlarının kuzey uzantısı olup, sahada yükseltisi büyük ölçüde azalmıştır. Doğusunda Murgul Çayı Vadisi, batısında Kabisre Çayı Vadisi ve kuzeyinde Hopa Çayı Vadisi ile sınırlanmıştır. Kabaca güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanış gösterir. Dağlık saha, birçok akarsu tarafından derin bir şekilde aşındırılarak çok arızalı bir hal almıştır. Böylece güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda bazı tepelerin (Kilise Tepe, Niskat Tepe, Şarduna Tepe) oluşmasına neden olmuştur. Akarsular yataklarını derin olarak aşındırması sonucu yörede derin vadiler ve uzun sırtlar teşekkül etmiştir. Balıklı Dağı, adını bu dağlık saha üzerinde kurulmuş bulunan akarsularda bol miktarda yaşayan balıklardan (Alabalık, sazan) almıştır. Balıklı Dağı'nın zirvesi 1750 m. kadar olup,burada bir düzlük saha yer almaktadır ki, bu Miyosen dönemi aşınım yüzeyidir (Harita 6).

Doğu Karadeniz Dağları üzerindeki 1600-2000 m. etrafında olan geniş dalgalı düzlükler eski aşınım yüzeyleridir[1]. Bu aşınım yüzeyi kenarlarından, bilhassa kuzey kenarlarından, akarsular tarafından parçalanmıştır. Dağların kuzey kenarı, güney kenarına nazaran daha fazla yağışlı olduğundan akarsu şebekesi bu kısımda hem sık, hem de daha enerjiktir. Dağlık kütlenin bünyesinde kilin mevcudiyeti ve eğim miktarının fazla olması heyelanı teşvik etmektedir. Bu nedenle dağın yamaçlarında küçük çaplı çok sayıda heyelan tesbit edilmiştir. Bunlar zaman zaman ziraat anlarının tahrip olmasına, köy yollarının kapanmasına ve bazen meskenlerin yıkılmasına sebep olmaktadır. Nitekim, 7.10.1986 tarihinde Pınarlı köyünün kopmuş mevkiinde meydana gelen bir heyelanda 8 kişi ölmüş, 3 ev yıkılmış ve 20 dönümden fazla ziraat alanı tahrip olmuştur.

Balıklı Dağının asıl temel arazisini Üst Kretase oluşturmakta, bunun üzerinde Eosen volkanik serisi yer almaktadır. Ancak Hopa Çayı ve bu çayın kolları, Sugören Deresi, Çamlıköy Deresi ve Güvercinli Deresinin yataklarını

---

1 Ardel., A.: "Samsun'la Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafî Müşahadeler". İstanbul Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 7, Sayı: 13, İstanbul, 1963, s. 37.

fazlaca aşındırması sonucu yörede Üst Kretase temel arazisi geniş bir alanda yüzeye çıkmıştır. Balıklı Dağı ile Sultanselim Dağı arasında Hopa-Artvin karayolunun geçtiği Cankurtaran geçidi (690 m.) yer almaktadır. Bu geçit Üst Kretase-Paleosen arazisi üzerinde bulunmaktadır, Cankurtaran geçidinde derin yol yarmaları sonucu kalın fliş tabakaları burada mostra vermiştir. Pleistosen'deki Doğu Karadeniz Dağları üzerinde buzullaşma sonucu meydana gelen glasiyal şekiller araştırma alanımızdaki dağlarda görülmemektedir. Çünkü araştırma sahamızdaki dağlar bu devirdeki 2500-2600 m. olan daimi kar sınırının çok altında (Balıklı Dağı 1750 m.) kalmaktadır. Balıklı Dağı üzerinde birçok küçük akarsu ve derelerin oluşturduğu "V" profilli genç vadiler yer almaktadır. Bu vadilerden en büyüğünü; Hopa Çayı ve onun kollarının yataklarını derine ve geriye doğru aşındırması ile oluşturduğu Hopa Çayı Vadisi meydana getirmektedir.

2- SULTANSELİM DAĞI

Sultanselim Dağı[1] ; Balıklı Dağı'nın kuzeyinde, Hopa Çayı ile Osmaniye Deresinin arasında kalan dağlık sahayı oluşturmaktadır.

Jeolojik bakımdan Balıklı Dağı ile aynı yapıya sahip olan Sultanselim Dağı'nda esas temel araziyi Üst Kretase oluşturmaktadır. Bu temel arazi üzerinde andezitlerin geniş yayılış gösterdiği Eosen serisi hâkim olmuştur. Hopa Çayına kuzeyden birleşen derelerin yataklarını fazla aşındırması sonucu Üst Kretase temel arazisi, Sultanselim Dağının güney yamaçlarında büyük ölçüde açığa çıkmıştır. Sultanselim Dağının en yüksek noktalarını Sarmaşıklıtaş Tepe (1456 m.) ile Sultanselim Tepesi (1061 m.) oluşturmaktadır. Sultanselim Tepesinin batı kısmında Esenkıyı Deresinin yatağını derin bir şekilde kazması sonucu; derin bir vadi ve çok eğimli yamaçlar meydana gelmiştir. Sultanselim Dağının yamaç eğimlerinin özellikle batı kısmında fazla olmasına bağlı olarak yer yer heyalanlar meydana gelmektedir. Ancak, bu heyelanlardan en önemlisi Esenkıyı köyü ile Limanköy arasında meydana gelmiş olan bir heyelandır ki; bu heyelan malzemesinin aşağı kısmı Karadeniz'e doğru ilerlemiş burada bir birikinti meydana getirmiştir. Burası yöre sakinleri tarafından "Kopmuş mevkii" olarak adlandırılmaktadır. Yağışlı günlerde meydana gelen heyelanlar Hopa-Sarp karayolunun bu kesimin zaman zaman trafiğe kapanmasına neden olmaktadır.

---

1 Sultanselim Dağı adı; Yavuz Sultan Selim'in Batum taraflarına yapmış olduğu seferde ordusunu bu dağda konaklatmasına atfeten verilmiştir.

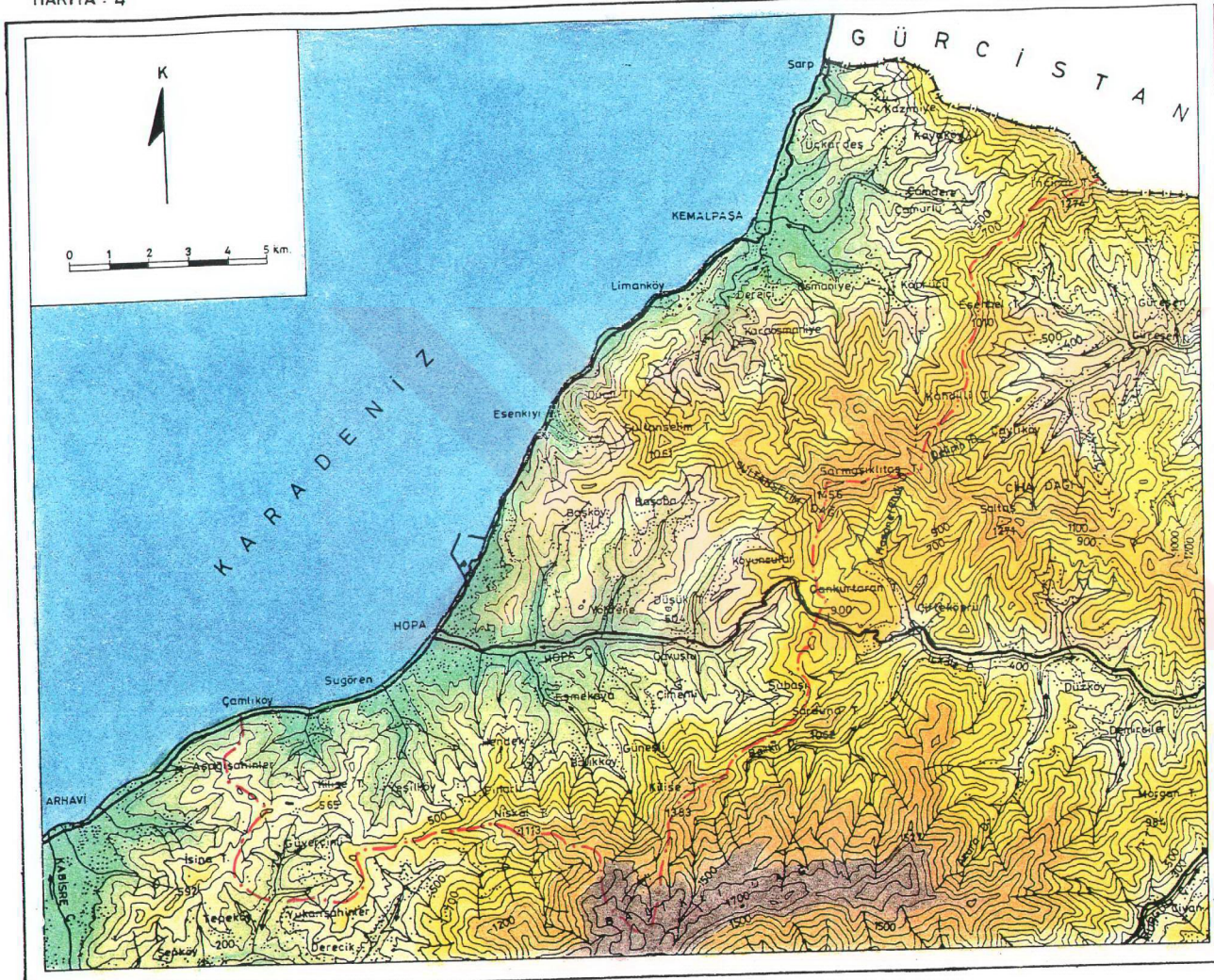
3. CİHA DAĞI

İçkale Deresi ile Güreşen Deresinin su toplama alanının yüksek kısımlarındaki dağlık kütleye Ciha Dağı denilmektedir. Bu dağın en yüksek noktasını 1271 m. ile Saltaş tepesi oluşturmaktadır. Yöredeki diğer dağlar gibi bu dağın da temel arazisini Üst Kretase oluşturmaktadır. Ancak daha sonra teşekkül eden Eosen volkanitleri özellikle andezitler tüm sahayı kaplamıştır. İçkale Deresinin yukarı çığırında bu dereye kuzeyden birleşen bazı dere ve küçük kolların yataklarını derin kazması sonucu bu kısımda Üst Kretase temel arazi küçük bir alanda yüzeye çıkmıştır. Ciha Dağı kabaca doğu-batı istikametinde uzanış göstermektedir. Bunun neticesinde, Çoruh Vadisi aracılığı ile iç kısımlara sokulan nemli hava kütleleri dağın kuzey yamacına bol miktarda yağış bırakırken, güney kısmı daha az yağış almaktadır. Bu durum tarımsal faaliyetler üzerinde de kendisini göstermekte olup, dağın kuzey yamacında daha fazla yağış isteyen çay plantasyonları yer alırken, güney kısmında, çaya göre daha az nem isteyen fındık bahçeleri bulunmaktadır.

Araştırma sahamızdaki dağlık alanlarda yer alan çok sayıdaki vadiler sırtlarla ayrılmıştır. İnceleme alanımızdaki vadiler dar ve derin yarılmış "V" profilli vadilerden ibarettir. Dağlık alanda eğim oranı ve yağış miktarının fazla olmasına bağlı olarak zaman zaman küçük çaplı heyelan olayları görülmektedir. Yöredeki dağlar gür bir orman örtüsü ile kaplanmıştır. Ancak yamaçlardaki ormanlar zaman zaman tahrip edilerek, buralarda ziraat alanları oluşturulmuştur.

HARİTA : 4

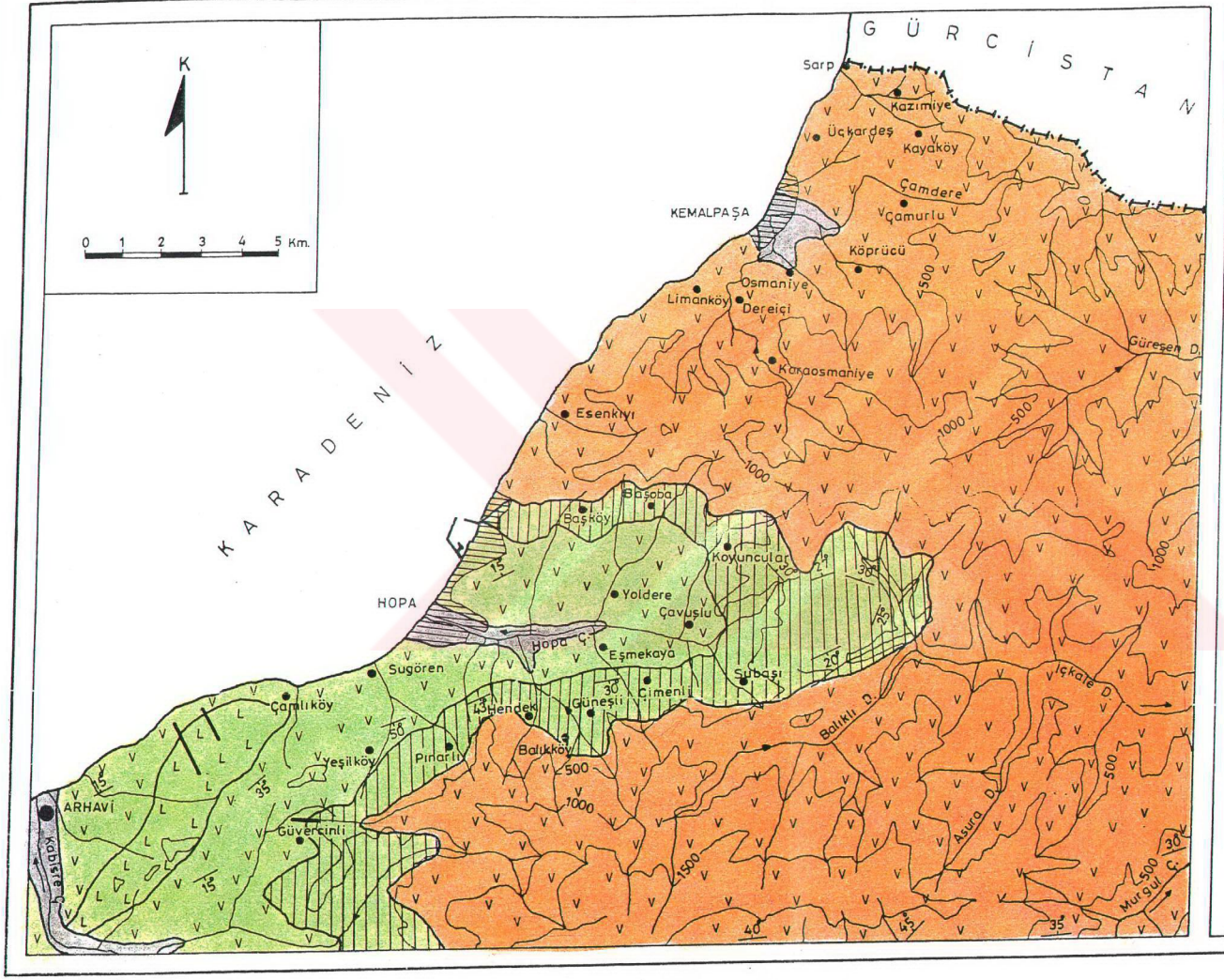
HOPA İLÇESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN FİZİKİ HARİTASI

Arş. Gör. Zeki KODAY - 1993

HARİTA: 5

HOPA İLÇESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN JEOLOJİ HARİTASI

İŞARETLER

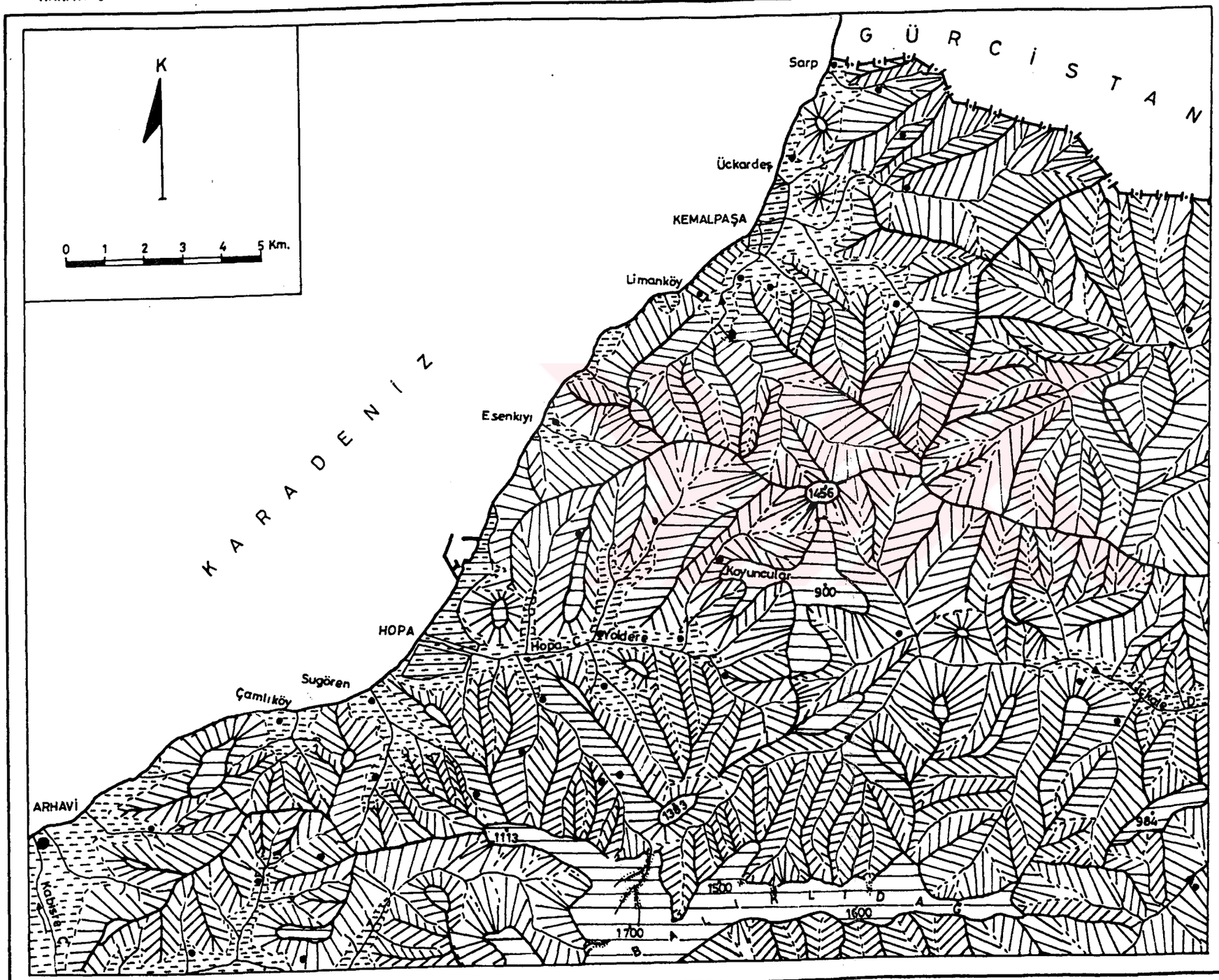
- Eşyükselti eğrileri m. (1000 / 500)
- Akarsular
- Devlet sınırı
- Liman
- Şehir ve kasaba
- Köy
- FORMASYON SINIRI
- FAY
- TABAKALARIN UZANIŞ ve DALIŞI (30)
- KUATERNER (Alüvyon, Kum, Kil, Çakıl)
- EOSEN VOLKANİK SERİ (Andezit-Bazalt lav ve piroklastları)
- ÜST KRETASE-PALEOSEN (Kumtaşı, Marn, Killi kireçtaşı, Tüf)
- ÜST KRETASE VOLKANİK SERİ (Bazalt-Andezit lav ve piroklastları)
- ÜST KRETASE PİROKLASTİK MALZEME (Riyodasit, Dasitik, lav ve piroklastları)

(T.E. Gattinger 1962 ve İ. Terlemez 1986'dan yararlanarak çizilmistir.)

Arş. Gör. Zeki KODAY 1994

HARİTA: 6

HOPA İLÇESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİ HARİTASI

İ Ş A R E T L E R

- Akarsular
- Devlet sınırı
- Liman
- Şehir ve kasaba alanları
- Köyler
- 1500 — Yükselti değerleri
- MİOSEN DÖNEMİ AŞINIM YÜZEYLERİ
- YAMAÇLAR
- SIRTLAR
- TEPELER
- TABANSIZ VADİLER
- TABANLI VADİLER

Ars. Gör. Zeki KODAY–1994

II. İKLİM ÖZELLİKLERİ

İklim, coğrafî çevrenin şekillenmesini ve insan faaliyetlerini çok yakından kontrol eden bir etmendir. Bir sahanın iklim özelliklerini ortaya koyabilmek için o yerde uzun yıllar boyunca, ayrıntılı ve sağlıklı rasatlar yapan meteoroloji istasyonlarının bulunması gerekir. Herhangi bir sahanın iklim özelliklerinden bahsedilince, o yerde uzun yıllar boyunca değişmeyen, ortalama hava koşulları olarak değerlendirme akla gelmektedir.

Araştırma sahamız olan Hopa ilçesinin iklim özelliklerini, en iyi bir şekilde yansıtan Hopa meteoroloji istasyonu verilerinden yararlanılmıştır. Bu istasyon denizden 33 m. yükseltide kurulmuş olup, 52 yıllık yağış, 29 yıllık da sıcaklık ölçüm değerlerinden faydalanılmıştır. Hopa meteoroloji istasyonu ülkemizin büyük klima istasyonlarından olup, ayrıntılı ve uzun süreli rasat değerlerinin de bulunması nedeni ile iklim özellikleri bakımından araştırma sahamızda sonuçlarından en çok faydalandığımız meteoroloji istasyonu olmuştur. Ayrıca araştırma sahamızın iklim özelliklerini çevresiyle mukayese edebilmek için ayrıntılı ve uzun süreli rasat sonuçları bulunan Rize ve Artvin meteoroloji istasyonlarının verilerinden de yararlanılmıştır.

Rize meteoroloji istasyonu da, kıyıda, 4 m. yükseklikte kurulmuş olup, 60 yıllık yağış (1931-1990), 59 yıllık sıcaklık (1932-1990) rasatları bulunmaktadır. Artvin meteoroloji istasyonu ise 597 m. yükseklikte kurulmuş olup, 43 yıllık yağış (1948-1990), 42 yıllık sıcaklık rasatları (1949-1990) bulunmaktadır. Rasat sonuçlarından faydalanmaya çalıştığımız istasyonlardan Rize ile Hopa Karadeniz kıyısında yer alırken, Artvin meteoroloji istasyonu Çoruh Vadisinde, bu vadinin güney yamacında yer almıştır. Ayrıca, araştırma sahamız ve yakın çevresinde bulunan fakat kısa süreli ve sadece yağış rasatları bulunan Kemalpaşa, Arhavi, Borçka istasyonlarının verileri değerlendirmeye alınmamıştır.

Karadeniz Bölgemizin Doğu Karadeniz Bölümünde yer alan Hopa'nın iklimi üzerinde, kıyısında bulunduğu Karadeniz ve doğusunda yer alan Balıklı Dağı etkili olmaktadır. Hopa, Karadeniz'den gelen yağışlı hava kütleleri sayesinde ülkemizin 2000 mm.nin üzerinde (Hopa 2042 mm). yağış kaydeden birkaç istasyonundan birisini oluşturmakla beraber, Karadeniz'e doğru adeta bir duvar gibi yükselen Doğu Karadeniz Dağları sayesinde de kışın Anadolu'yu etkisi altına alan şiddetli soğuk baskınlarından da korunmaktadır.

A- SICAKLIK:

Araştırma sahamızda yer alan Hopa meteoroloji istasyonu 33 m. yükseklikte kurulmuş olup, sıcaklık rasatları 29 yllık (1962-1990) bir dönemi kapsamaktadır. Rize'nin 59 yıllık sıcaklık rasat değerleri ile hemen hemen aynı iken, Artvin'in 42 yıllık sıcaklık değerleri bahsedilen bu iki istasyona göre az da olsa bir farklılık göstermektedir (Tablo 1). Bu itibarla araştırma sahamızın kıyı şeridinde sıcaklık gidişini Hopa ve Rize'nin değerleri ile, yüksek ve iç kısımlarda yer alan sahanın sıcaklık gidişini de Artvin istasyonunun verileri ile izah etmeğe çalışacağız. Hopa istasyonunun sıcaklık rasatları aslında araştırma sahasının sıcaklık değerlerini sağlıklı bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak, sahanın çevresine göre mukayesesini yapabilmek için, Rize ve Artvin'in de sıcaklık değerlerinden faydalanılmıştır.

Hopa ile Rize'nin aylık ortalama sıcaklıkları arasında sadece 1-1.5 °C'lik bir fark bulunmaktadır. Bu durumda Karadeniz'den gelen serin hava kütlelerine karşı Hopa'nın Rize'ye göre biraz daha korunaklı bir konumda yer almasından ve Hopa'nın rasat süresinin (29 yıllık) Rize'ye göre (59 yıllık) daha kısa olmasından dolayı Hopa'nın yıllık ortalama sıcaklık değeri (Hopa; 14.3 °C), Rize'den (14.0 °C) fazladır. Artvin'in sıcaklık rasat değerleri ise, yaz mevsiminde Hopa ve Rize'ye göre 1-1.5 °C serin geçerken, kış mevsiminde 3.5-4°C daha serin geçmektedir. Sıcaklığın bu istasyonda daha düşük değerler göstermesinin asıl sebebi, kuşkusuz Artvin'in deniz kıyısından biraz içerde ve yüksekte (597m.) yer almasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 7'de görüldüğü gibi, kıyıdaki Hopa'nın kış aylarındaki ortalama sıcaklık değerleri, Rize ve Artvin'den yüksektir. Bu durum Rize'nin kışın Karadeniz üzerinden gelen soğuk hava kütlelerine karşı Hopa'ya göre daha açık cephede yer almasıyla ilgilidir. Hopa'nın ortalama sıcaklık değerleri Rize ile çok yakın değerler göstermektedir. Rize, Mayıs ayından itibaren Aralık ayına kadar Hopa'dan yüksekte seyrederken, Aralık-Mayıs arasındaki dönemde Hopa-Rize'ye göre daha yüksek değerler göstermektedir (Tablo 1). Artvin'in ortalama sıcaklık değerleri ise, sadece Mayıs ayında Hopa'dan çok az bir farkla öne geçmekte (0.3 °C), Nisan ayında Hopa ile aynı kalmakta diğer bütün aylarda Hopa'dan düşük değerler de seyretmektedir.

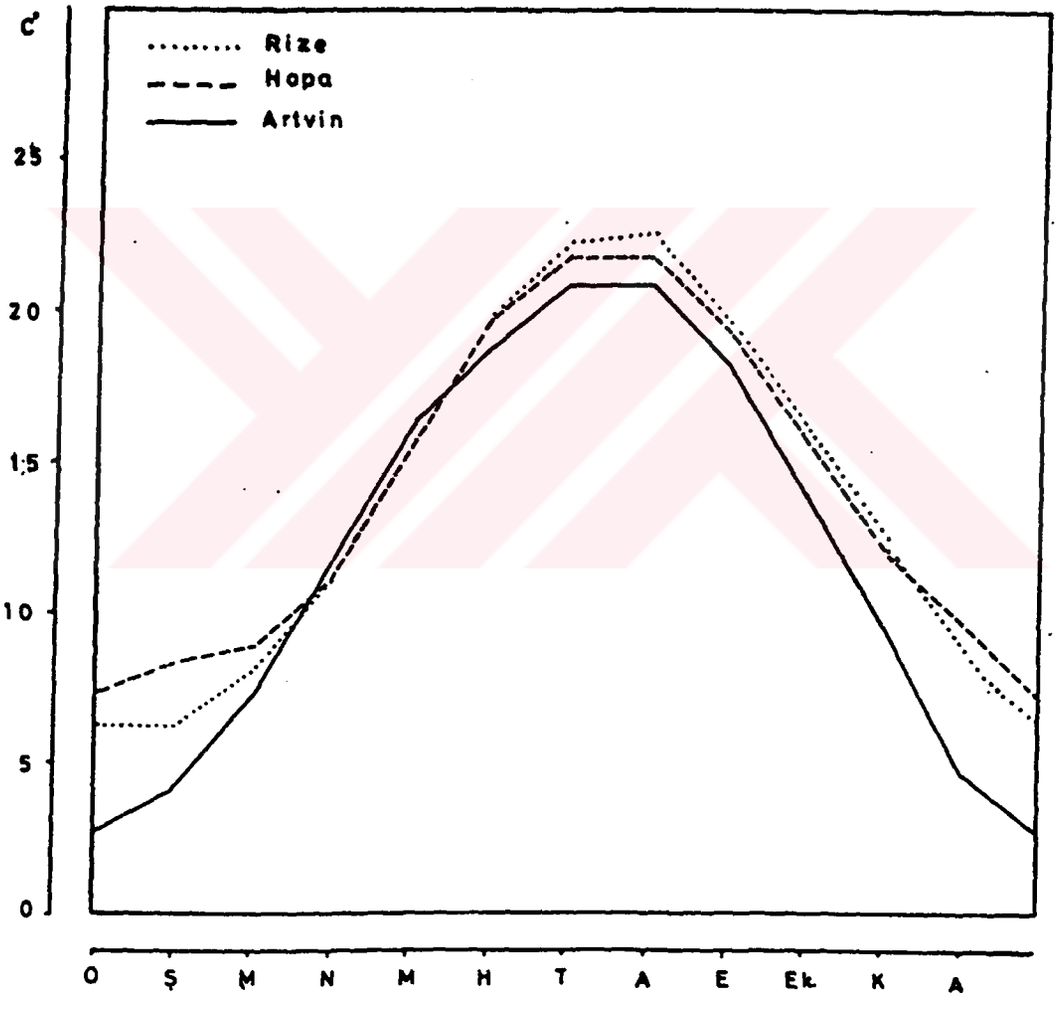
Artvin'in ortalama sıcaklık değerlerini Rize'nin değerleri ile mukayese ettiğimizde, Hopa ile Artvin arasındaki duruma benzer bir durum görülmekte olup, Nisan ayında Artvin, Rize'den 0.5 °C'lik bir farkla öne

Tablo 1: Seçilmiş istasyonlarda aylık ortalama sıcaklıklar (°C)

İstasyonlar	Rasat Süresi	Yükseklik	Enlem	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Ortalama
Rize	1932-1990 (59 yıllık)	4 m	41°.10'	6.6	6.7	7.8	11.5	15.8	19.9	22.3	22.4	19.5	15.8	12.1	8.7	14.0
Hopa	1962-1990 (29 yıllık)	33 m	41°-25'	7.5	7.9	8.5	12.0	15.6	19.7	21.9	21.8	19.1	15.4	12.6	9.6	14.3
Artvin	1949-1990 (42 yıllık)	597	41°.02'	2.7	3.9	7.1	12.0	15.9	18.7	20.6	20.6	17.9	13.7	9.2	4.6	12.2

geçmekte, yılın diğer bütün aylarında Artvin, Rize'nin değerlerinin altında seyretmektedir.

Artvin'de; Aralık, Ocak ve Şubat aylarında ortalama sıcaklık değerleri düşüktür. En soğuk ay olarak nitelendirdiğimiz Ocak ayında Artvin 2.7 °C, Rize 6.6 °C, Hopa 7.5 °C ortalama sıcaklığa sahiptirler. Yörede Mart ayından itibaren 7-8 °C'nin üzerine çıkan aylık ortalama sıcaklıklar ilkbahar mevsimi sonunda 15 °C nin üzerinde gerçekleşmektedir. Yaz mevsiminde

Şekil: 7 Rize, Hopa ve Artvin'de Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyri

Temmuz ve Ağustos ayları en sıcak aylar olup, ortalama sıcaklıklar 20 °C'nin üzerinde gerçekleşmektedir (Temmuz ortalama sıcaklıkları; Rize: 22.3 °C, Hopa: 21.9; Artvin: 20.6 °C). Eylül ayından başlamak üzere hızla azalmaya başlayan ortalama sıcaklıklar sonbaharda 13-15 °C civarında bir gidiş gösterir ve Kasım ayının sonlarında 10 °C nin altında seyretmeğe başlar. Şekil 7. dikkatli incelenecek olursa, Artvin'de ortalama sıcaklıkların ilkbaharda Hopa ve Rize'ye göre hızla arttığı, sonbaharda ise, bu istasyonlara göre hızlı bir düşüşün olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bunun asıl nedeni Hopa ve Rize'nin kıyıda yer almış olması ve denizel etkiden dolayı, geç ısınma ve geç soğumanın tesirinde kalmaktadır. Artvin ise, iç kısımda ve yüksekte yer alması münasebetiyle az da olsa karasallığın tesirinden dolayı ısınma ve soğuması çabuk olmaktadır. Tablo 1'de Hopa, Rize ve Artvin'in ortalama sıcaklık değerleri arasında çok az bir farklılığın olduğu görülmektedir. Hopa'da yıllık ortalama sıcaklık 14.3 °C iken, Rize'de 14.0 °C, Artvin'de de 12.2 °C dir.

Günlük ortalama sıcaklık değerlerinin 10 °C'nin altında süreklilik gösterdiği dönem "kış", ortalama sıcaklık değerlerinin 10°C-20°C olduğu dönemler "İlkbahar-Sonbahar", 20 °C'nin üzerinde olduğu dönem ise "yaz" mevsimi olarak belirlenmektedir[1].

Buna göre Hopa, Rize ve Artvin'e ait günlük ortalama sıcaklıkların yıl içindeki seyrini incelediğimizde; (Tablo 2-3-4), Hopa ve Rize'de 5 °C'nin altındaki sıcaklıkları kapsayan "gerçek kış" olayı görülmemektedir (şekil 8-9). Artvin'de 5 °C'nin altındaki sıcaklıkları kapsayan "gerçek kış devresi" 11 Aralık - 26 Şubat tarihleri arasında 78 gün sürdüğü ortaya çıkmaktadır. (Şekil 10). Bu dönemde Artvin'de sıcaklıklar, Ocak ayının son 10 günü içerisinde 2.3 °C'ye kadar düşmektedir. Yine ayni dönemde mutlak minimum sıcaklık değerleri -16.1 °C, maksimum sıcaklıklar ise 18.9 °C olarak gerçekleşmiştir.

"Serin Kış Devresi" olarak nitelendirdiğimiz dönemde; günlük ortalama sıcaklıklar 5 ile 10 °C arasında değişmektedir. Hopa'da "serin kış devresi" 10 Aralık-28 Mart tarihleri arasındaki dönemi kapsayan 109 gün olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 5). Rize'de "serin kış devresi" 28 Kasım 31 Mart tarihleri arasındaki 124 gündür. Böylece Rize'de "serin kış dönemi" Hopa'dan 12 gün önce başlamakta ve 3 gün sonra sona ermektedir. Artvin'de "serin kış devresi 17 Kasım - 10 Aralık (24 gün) ve 27 Şubat - 31 Mart (33 gün) tarihleri arasında görülmektedir.

---

1 Özçağlar, A.: "Kazova'nın İklim Özellikleri". Ankara Üniv. DTCF Dergisi, Cilt: XXXV, Sayı: 1, Ankara-1991, s. 226.

Böylece Artvin'de sonbahardan kış mevsimine geçişte ve kış mevsiminden ilkbahara geçişte "serin kış dönemi" görülmektedir. "soğuk kış devresinin" Hopa ve Rize"de görülmemesi ziraat hayatının zenginleşmesine neden olmuştur. Araştırma sahamızın kıyı şeridinde kış mevsiminin ılık geçmesi, portakal, mandalina, çay, incir, zeytin ve kivi gibi sıcak bölge iklimine ait meyvelerinin yetişmesine imkân sağlamıştır. Yörede donlu geçen birkaç gün istisna edilirse kış mevsimi bir bahar havasını andıracak şekilde geçmektedir.

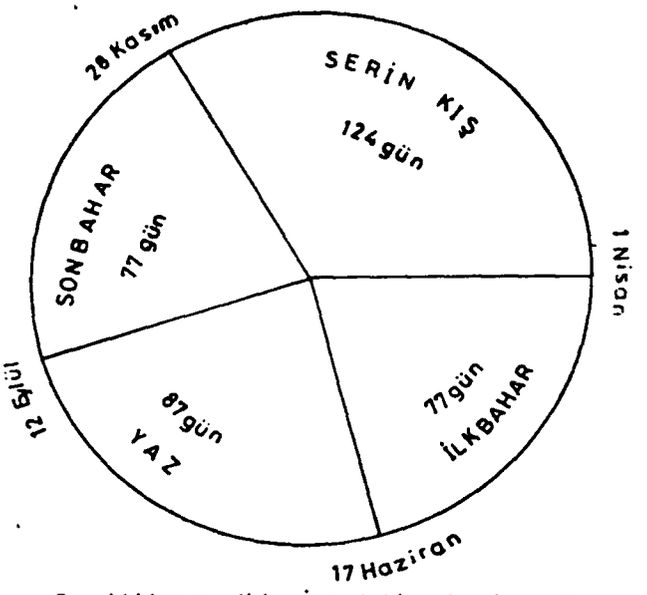
Kış mevsimi süresi için genel bir değerlendirme yapacak olursak, Rize ve Hopa'da "gerçek kış devresi" bulunmamakta, "serin kış devresi" de Rize'de Hopa'dan 15 gün daha fazla sürmektedir. Artvin'de kış mevsimi 17 Kasım'dan başlayıp 31 Mart'a kadar sürmekte olup, toplam 135 gün kış görülmektedir.

Kış mevsiminin Artvin'de, kıyıda yer alan Hopa ve Rize'den daha uzun sürmesi, yükselti ile, Rize ve Hopa'da "gerçek kış" devresinin görülmemesi ise denizin ılımanlaştırıcı etkisi ile izah edilebilecek bir durumdur. Ancak, Artvin her ne kadar iç kısımda ve yüksekte (597 m) yer alsa da Çoruh Vadisi sayesinde denizel etkilere açık olup, kış mevsimi fazla soğuk geçmemektedir. Bu durumu yörede yetişen bitkilerden fıstıkçamları, zeytin ve incir ağaçları doğrulamaktadır.

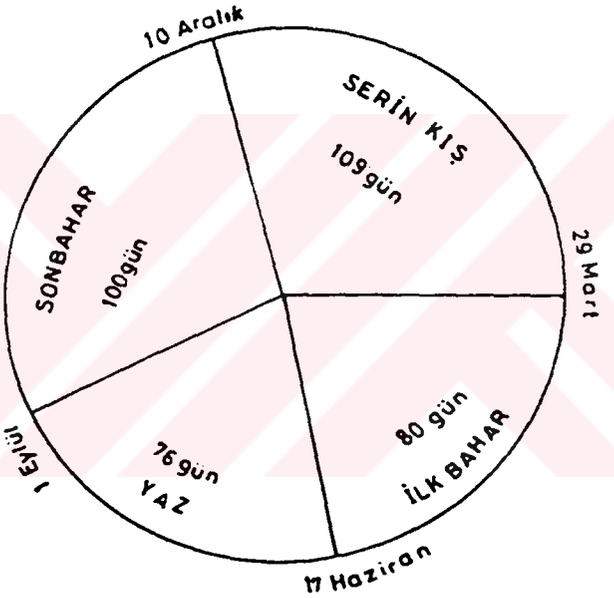
Yörede ilkbahar mevsiminin hissedilmeğe başladığı dönem, ortalama günlük sıcaklıkların 10 °C'nin üzerine çıktığı 29 Mart - 1 Nisan tarihlerinde başlamaktadır. Ortalama sıcaklıkların 10 °C ile 20 °C arasında seyrettiği bu dönem Hopa'da 29 Mart-16 Haziran tarihleri arasında 80 gün, Rize'de ise, 1 Nisan'da, Hopa'ya göre 3 gün geç başlamakta ve 16 Haziranda Hopa ile aynı tarihte sona ermekte olup, 77 gün sürmektedir. Artvin'de ise, ilkbahar mevsimi 1 Nisan - 11 Temmuz tarihleri arasında 102 gündür. Artvin'de kış mevsiminde olduğu gibi ilkbahar mevsimi de Rize ve Hopa'dan daha uzun sürmektedir.

Araştırma sahamızda ilkbahar mevsiminin başlaması ile, meyve ağaçları çiçek açmakta (armut, kiraz, elma) cıvıl cıvıl kuşlar uçuşmakta, kelebekler, arılar çiçekleri dolaşmakta, çay bitkisi Nisan ayında ilk sürgününü vermekte, ağaçların taze açmış yaprakları yeşilin değişik tonlarını sergilemektedir. Kısaca yörede ilkbahar mevsiminde bir tabiat şöleni yaşanmaktadır.

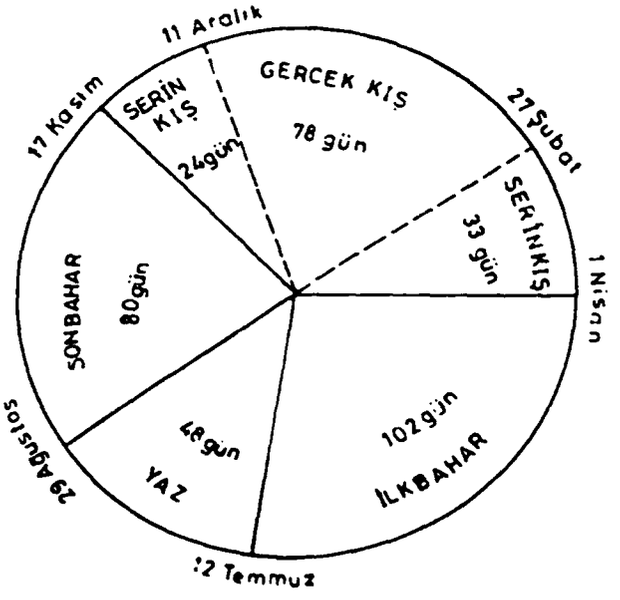
Yaz mevsimi, günlük ortalama sıcaklıkların 20 °C nin üzerinde süreklilik göstermesi ile başlar. Buna göre Hopa'da yaz mevsimi 17 Haziran - 31 Ağustos tarihleri arasında olup, 76 gündür. Bu dönemde ortalama en

Şekil: 8 Günlük Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyrine Göre Rize'de Mevsimlerin Süreleri

Şekil:9· Günlük Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyrine Göre Hopa'da Mevsimlerin Süreleri

Şekil:10 Günluk Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyrine Göre Artvin'de Mevsimlerin Süreleri

Tablo 2 Hopa'da günlük ortalama sıcaklıklar

RAŞAT SORESİ:1962-1980 (19)

GÜNLER	OCAK	SUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AGUSTOS	EYLOL	EKİM	KASIM	ARALIK
1	10.1	8.0	7.4	11.5	14.0	19.0	20.8	22.0	19.7	16.9	14.6	12.0
2	9.5	8.6	7.4	11.9	14.7	19.2	21.3	21.5	20.1	17.1	14.3	11.2
3	9.4	8.8	7.4	11.2	14.4	19.3	21.3	22.3	20.2	17.2	12.8	11.8
4	7.8	8.0	7.4	11.1	13.5	19.3	20.6	21.6	19.7	16.8	12.6	11.3
5	7.9	7.1	8.5	10.8	13.3	19.2	21.0	21.4	19.3	16.1	12.3	11.8
6	7.5	8.0	7.6	10.6	13.3	18.7	20.7	22.0	19.4	16.6	13.7	10.9
7	7.1	8.2	8.4	11.6	13.7	18.2	21.0	22.0	19.1	16.4	13.2	10.8
8	7.9	7.5	9.2	10.2	14.2	18.7	21.2	22.0	19.0	15.9	12.1	10.3
9	8.0	6.6	7.6	11.7	14.5	18.8	21.2	22.0	18.1	15.9	11.4	10.2
10	6.4	6.6	8.1	11.5	14.5	18.9	21.4	21.9	18.1	16.9	12.5	9.2
1.10 GÜN :	8.2	7.7	7.9	11.2	14.0	18.9	21.0	21.9	19.3	16.6	13.0	10.9
11	6.3	8.3	8.2	11.8	15.4	19.5	21.5	22.2	16.8	16.4	12.9	8.8
12	6.6	8.3	7.7	12.1	16.4	20.5	21.6	22.4	18.0	16.3	13.7	9.4
13	6.9	8.8	7.3	11.6	16.8	20.1	21.6	22.0	18.2	15.6	14.3	10.3
14	7.0	9.5	8.2	11.4	15.0	19.4	21.5	22.1	18.7	15.4	13.5	9.5
15	6.0	11.1	9.1	13.2	15.2	19.0	21.8	21.7	18.6	16.3	13.8	9.4
16	5.8	10.3	10.7	12.4	15.2	19.3	22.2	21.4	18.2	16.7	12.9	9.6
17	5.3	10.3	10.6	12.0	15.5	20.1	22.1	21.4	17.6	15.7	13.5	9.9
18	6.4	9.1	8.5	11.5	16.0	20.3	22.7	21.7	18.0	15.1	12.2	9.0
19	7.3	7.1	8.4	11.6	16.4	20.8	22.6	21.7	18.1	16.4	13.4	9.6
20	6.8	7.2	8.4	10.7	15.9	20.5	22.2	21.8	17.5	16.1	14.2	9.6
2.10 GÜN :	6.4	9.0	8.7	11.8	15.8	19.9	22.0	21.8	18.0	16.0	13.4	9.5
21	6.7	8.0	8.1	10.6	17.1	19.8	22.5	22.1	17.6	15.1	14.1	10.1
22	6.8	6.4	9.7	11.6	17.5	20.2	22.3	21.6	17.4	15.4	13.1	9.5
23	7.1	6.2	11.4	12.5	17.3	19.5	22.2	21.8	17.7	15.2	13.1	9.0
24	6.6	6.8	10.0	13.0	17.6	20.2	22.6	21.7	17.5	14.6	14.2	8.5
25	7.3	7.4	9.7	13.5	17.5	21.0	22.6	22.2	17.5	14.0	12.9	8.3
26	7.7	9.2	9.2	14.4	17.4	20.8	22.8	22.0	17.5	13.5	13.0	8.5
27	7.1	8.2	8.9	14.8	17.1	20.9	22.6	21.4	17.0	13.8	12.2	8.7
28	7.5	8.8	9.4	13.0	17.4	20.5	23.0	21.3	16.9	13.9	11.2	8.7
29	7.1	1.2	11.2	13.0	17.9	20.5	22.4	21.2	17.0	13.9	11.9	9.1
30	8.0	******	10.2	13.2	18.0	20.8	22.5	20.6	15.8	14.5	11.0	9.2
31	8.1	******	10.3	******	18.2	******	22.2	20.5	******	14.7	******	9.1
3.10 GÜN:	7.3	6.9	9.8	13.0	17.5	20.4	22.5	21.5	17.2	14.4	12.7	9.0

Tablo: 3 Rize'de günlük ortalama sıcaklıklar

RASAT SORESİ:1928-1980 (49)

GÜNLER	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AGUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
1	8.4	6.0	7.0	10.2	13.9	18.5	21.0	22.7	21.6	17.2	14.5	9.6
2	7.9	6.0	7.3	11.0	14.3	18.5	21.5	22.7	21.7	17.2	14.3	9.6
3	7.5	6.4	7.3	10.4	13.9	18.5	21.8	22.8	21.4	17.5	14.2	9.7
4	7.3	6.5	6.7	10.5	14.1	18.7	21.4	22.6	21.1	17.3	13.9	10.0
5	7.1	6.0	6.7	10.1	14.0	18.8	21.6	22.5	21.0	16.7	13.6	10.2
6	6.4	6.2	6.8	10.6	13.9	18.5	21.6	22.6	20.9	16.9	13.9	10.0
7	6.6	6.3	7.1	10.5	13.9	18.6	21.3	22.5	20.8	16.8	13.8	9.9
8	7.3	6.1	7.9	10.1	14.3	18.6	21.6	22.4	20.8	16.8	13.4	9.6
9	7.2	6.0	7.1	11.0	14.7	18.9	21.6	22.4	20.3	16.8	13.5	9.4
10	6.9	6.2	7.4	11.1	14.5	19.2	21.5	22.7	20.2	16.5	13.3	9.1
1.10 GÜN :	7.2	6.2	7.1	10.6	14.2	18.7	21.5	22.6	21.0	17.0	13.8	9.7
11	6.7	7.3	7.6	10.8	14.9	19.5	21.7	22.7	20.0	16.5	13.4	8.8
12	6.7	7.2	7.1	10.8	15.4	19.9	21.8	22.7	19.8	16.3	13.3	8.9
13	6.5	7.4	7.0	10.3	15.3	20.0	22.1	22.6	19.8	16.3	13.0	9.2
14	6.3	7.5	6.9	10.0	15.2	19.7	22.3	22.8	19.8	15.8	12.7	8.6
15	6.5	8.0	7.7	11.1	15.3	19.7	22.2	22.6	19.4	15.9	12.9	8.5
16	6.3	7.6	8.1	11.3	15.4	19.8	22.3	22.5	19.4	16.0	12.8	8.8
17	6.3	7.9	7.9	11.6	15.9	20.0	22.5	22.1	18.8	15.6	12.6	8.8
18	6.3	7.6	7.3	11.4	16.4	20.1	23.0	22.7	18.3	15.5	12.4	8.3
19	6.7	7.1	7.6	11.8	16.1	20.4	23.0	22.7	18.4	16.1	11.7	8.1
20	6.7	6.4	8.4	11.4	16.3	20.5	22.9	22.5	18.6	15.7	11.4	8.0
2.10 GÜN :	6.5	7.4	7.6	11.0	15.6	20.0	22.4	22.6	19.2	16.0	12.6	8.6
21	6.5	7.2	7.8	11.5	16.9	20.4	22.9	22.5	18.4	15.2	10.6	8.0
22	6.2	6.6	8.3	11.6	17.4	20.4	22.8	22.6	18.3	15.1	10.5	7.7
23	5.8	6.1	9.1	12.8	17.5	20.7	22.8	22.6	18.5	14.8	10.5	6.9
24	5.2	6.7	8.6	13.0	17.3	20.7	23.1	21.7	18.4	14.7	11.1	7.1
25	5.2	6.7	8.2	12.8	17.4	21.1	23.2	21.9	18.1	14.8	10.6	7.3
26	5.9	7.0	8.2	12.8	17.4	21.1	22.9	21.4	17.8	14.7	10.7	7.1
27	6.5	6.6	8.4	13.2	17.3	21.2	22.7	21.2	17.7	14.8	10.6	7.5
28	6.5	6.8	9.6	12.6	17.4	21.2	22.9	21.3	17.8	15.1	9.9	7.3
29	6.1	1.5	9.8	12.8	17.5	21.3	22.7	21.2	17.4	14.8	9.9	7.7
30	6.5	******	9.6	13.2	17.9	21.4	22.8	21.0	17.0	14.6	9.7	7.9
31	6.2	******	9.6	******	18.2	******	22.9	21.5	******	14.8	******	8.2
3.10 GÜN:	6.0	6.1	8.8	12.6	17.5	20.9	22.9	21.7	17.9	14.9	10.4	7.5

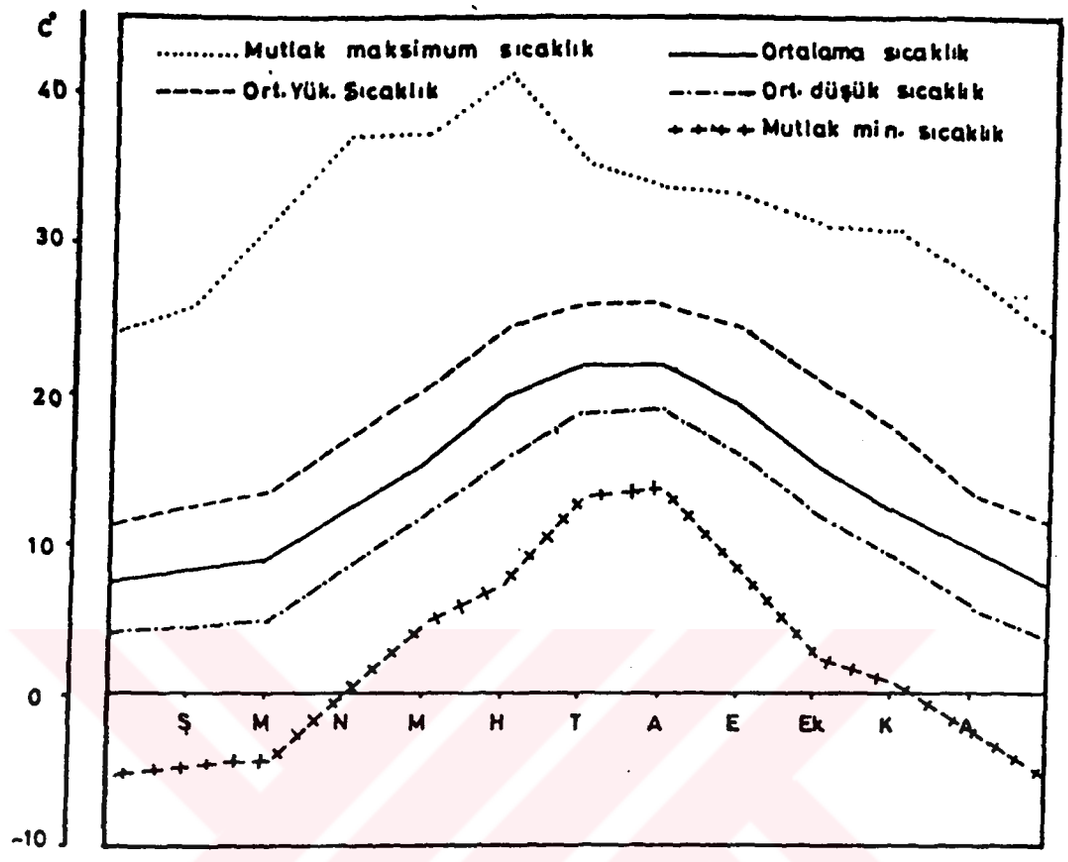
Tablo: 4 Artvin'de günlük ortalama sıcaklıklar

RAŞAT SÜRESİ:1948-1980 (33)

GÜNLER	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AGUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
1	4.3	2.4	5.8	10.2	14.5	17.9	20.0	21.0	19.8	15.6	12.1	5.9
2	4.0	2.6	5.3	11.2	14.5	18.4	20.1	20.7	19.8	15.6	12.1	5.8
3	3.7	3.1	5.7	12.1	14.2	18.4	20.2	21.0	19.3	15.2	11.7	6.2
4	3.6	3.2	5.9	10.7	14.0	18.1	19.4	20.9	19.5	14.9	11.5	6.6
5	3.7	2.3	5.9	9.9	13.6	17.4	19.9	20.9	19.4	15.2	11.7	6.5
6	2.9	2.3	5.8	10.5	13.6	17.6	19.9	20.7	19.3	14.5	11.9	6.0
7	2.5	3.0	6.0	11.3	14.2	17.7	19.9	20.6	19.4	13.9	11.3	6.1
8	3.0	2.9	6.1	11.2	15.3	17.8	20.2	20.9	19.3	14.0	10.5	5.8
9	3.0	3.3	5.6	11.4	15.2	17.7	20.1	21.1	18.6	13.9	10.4	5.3
10	2.7	2.9	6.0	10.9	15.6	18.7	20.0	21.2	18.6	14.2	10.9	5.0
1.10 GÜN :	3.4	2.8	5.8	10.9	14.5	18.0	20.0	20.9	19.3	14.7	11.4	5.9
11	2.5	3.2	5.8	10.9	15.8	19.4	19.9	21.2	17.7	14.2	10.8	4.6
12	2.5	3.3	5.4	11.2	16.0	20.1	20.4	21.5	17.8	14.2	10.7	4.6
13	2.7	3.8	5.3	10.6	15.8	19.5	20.6	21.2	18.6	13.6	10.6	4.8
14	2.6	4.9	6.2	10.8	15.2	18.7	20.6	21.0	18.0	13.7	10.9	4.3
15	2.5	5.9	7.4	12.1	15.5	18.1	20.7	21.0	17.6	14.3	10.7	4.7
16	2.0	5.5	8.4	13.0	15.2	18.2	20.9	20.7	17.5	13.8	10.3	5.0
17	2.3	5.0	7.4	12.6	15.5	18.8	21.5	20.9	17.5	13.2	9.7	5.0
18	2.6	5.7	6.3	12.1	16.0	18.8	22.0	21.5	17.6	13.4	9.1	4.8
19	3.0	5.1	7.6	11.2	16.0	18.8	21.9	21.4	17.5	14.1	8.8	4.8
20	3.2	4.9	7.8	9.8	16.1	18.9	21.5	22.0	17.1	14.3	8.4	4.4
2.10 GÜN :	2.6	4.7	6.7	11.4	15.7	18.9	21.0	21.3	17.7	13.9	10.0	4.7
21	3.1	5.3	8.2	10.8	17.1	19.4	21.3	21.4	17.3	13.4	8.3	4.4
22	2.5	4.4	8.8	11.3	17.5	19.4	21.3	21.3	17.4	13.3	7.8	4.1
23	2.0	4.1	8.9	12.1	17.2	19.2	21.0	21.0	17.4	13.1	7.6	3.6
24	1.7	4.1	7.9	12.3	16.6	19.3	21.5	20.5	17.5	12.5	7.7	3.4
25	1.9	4.5	7.6	13.0	17.0	20.1	21.6	20.8	16.8	12.1	7.6	3.5
26	2.5	4.8	7.3	13.7	16.1	20.1	21.5	20.2	16.6	12.6	7.7	3.5
27	2.5	5.4	8.3	13.5	15.6	19.9	21.1	20.1	16.4	12.3	6.8	3.6
28	2.9	5.2	9.0	12.9	16.8	19.7	21.2	20.0	16.8	11.9	5.9	3.3
29	2.6	0.8	9.7	13.3	17.3	19.7	21.1	19.9	16.6	11.5	5.8	3.4
30	2.2	******	9.6	14.1	17.7	19.9	21.7	20.0	15.6	11.5	5.8	3.5
31	1.8	******	9.7	******	17.1	******	21.4	19.5	******	11.9	******	3.8
3.10 GÜN:	2.3	4.3	8.6	12.7	16.9	19.7	21.3	20.4	16.8	12.4	7.1	3.6

Tablo 5: Rize, Hopa ve Artvin'de günlük ortalama sıcaklıkların gidişen göre mevsimlerin başlama ve bitiş tarihleri

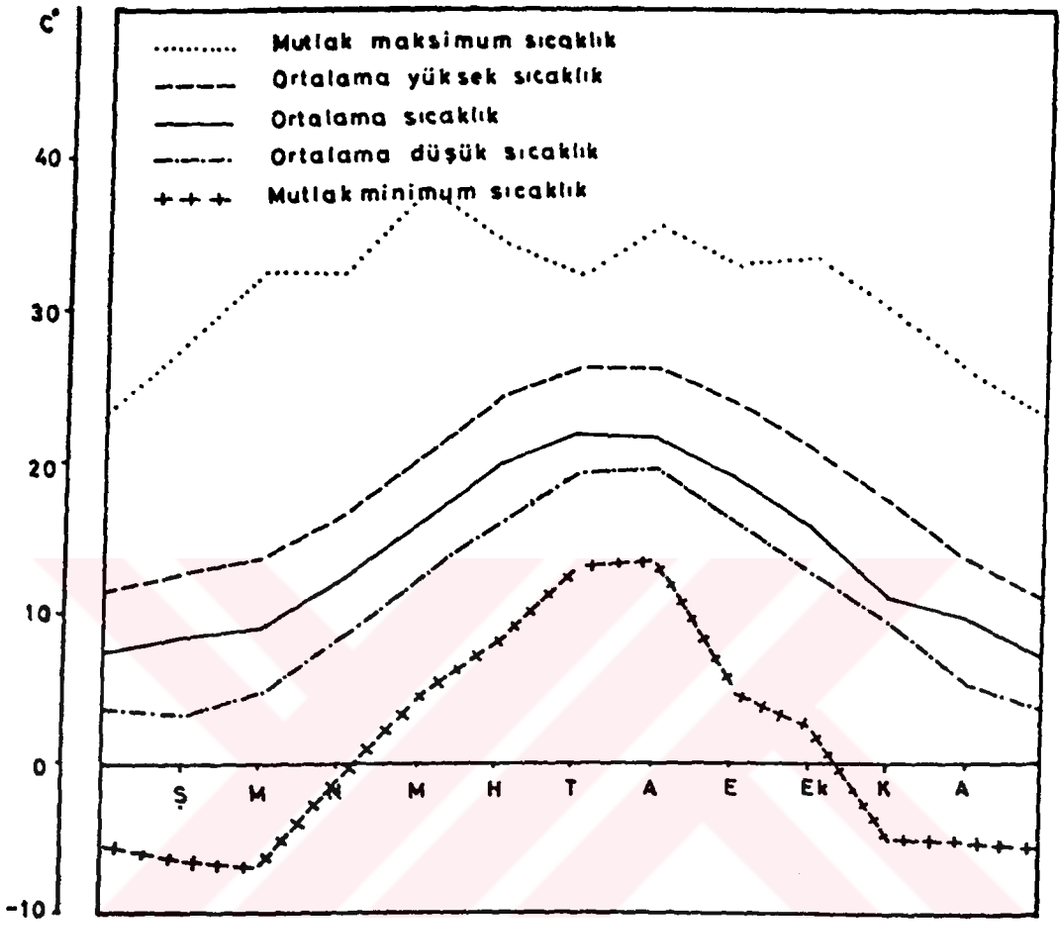
İSTASYONLAR	İLKBAHAR	YAZ	SONBAHAR	SERİN KIŞ	GERÇEK KIŞ	SERİN KIŞ
Rize	1 Nisan 16 Haziran 77 Gün	17 Haziran 11 Eylül 87 Gün	12 Eylül 27 Kasım 77 Gün	28 Kasım 31 Mart 124 Gün	--	--
Hopa	29 Mart 16 Haziran 80 Gün	17 Haziran 31 Ağustos 76 Gün	1 Eylül 9 Aralık 100 Gün	10 Aralık 28 Mart 109 Gün	--	--
Artvin	1 Nisan 11 Temmuz 102 Gün	12 Temmuz 28 Ağustos 48 Gün	29 Ağustos 16 Kasım 80 Gün	17 Kasım 10 Aralık 24 Gün	11 Aralık 26 Şubat 78 Gün	27 Şubat 31 Mart 33 Gün

Şekil:11 Hopa'da Ortalama ve Ekstrem Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyri (1962-1990)

yüksek sıcaklıkların 30 °C nin üzerinde seyrettiği günler bulunmadığı için "tropik yaz" günleri yaşanmamaktadır. Ancak, bu dönemde ölçülen mutlak maksimum sıcaklık 42.2-35.4 °C olarak gerçekleşmiştir (Tablo 6, Şekil 11). Rize'de yaz mevsimi Hopa'da olduğu gibi 17 Haziran'da başlamakta ve 11 Eylü'le kadar olan devreyi kapsamakta olup, 87 gündür (Hopa'dan 11 gün fazla). Artvin'de ise yaz mevsimi, 12 Temmuz - 28 Ağustos tarihleri arasında 48 gündür. Rize ve Artvin'de de ortalama yüksek sıcaklıklar 30 °C'nin altında bulunmaktadır (Tablo 7-8, Şekil 12-13.)

Araştırma sahamızda yaz mevsiminin tabiatla ilgisini kısaca özetlemek istersek; yaz mevsimi ile meyveler (armut, elma, kiraz, fındık, karayemiş, dut, incir) sebzeler (karalahana, fasulya, patates, kabak) ve mısırlar,

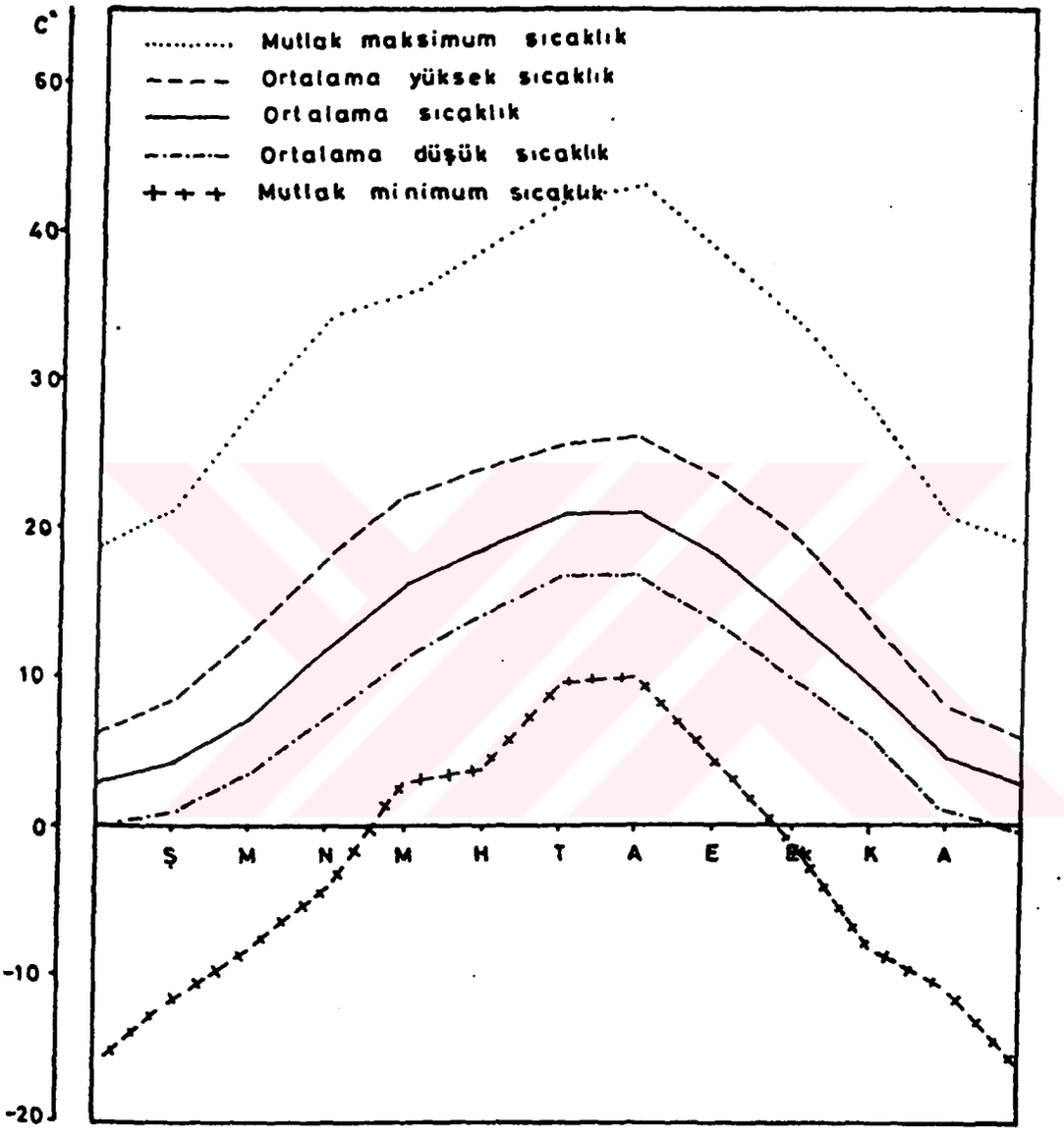

Şekil: 12 Rize'de Ortalama ve Ekstrem Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyri(1932-1990)

olgunlaşmakta, kâfi derecede büyüyen çay filizleri 25-30 gün ara ile yoğun bir şekilde hasat edilmekte, olgunlaşan fındıklara ve mısırlara çevredeki ormanlarda yaşayan başta ayılar olmak üzere, kurt, çakal, tilki, v.s. yabani hayvanlar saldırılarda bulunmaktadır.

Yaz mevsimi sonunda sıcaklıkların 20 °C nin altına düşmesi ile birlikte sonbahar mevsimi başlar. Hopa'da sonbahar 1 Eylül-9 Aralık tarihleri arasında 100 gündür. Rize'de 12 Eylül-27 Kasım tarihleri arasında 77 gün, Artvin'de ise 29 Ağustos-16 Kasım tarihleri arasında 80 gündür. Hopa'da sonbahar mevsimi (100 gün) "serin kış devresin"den sonra (109 gün) en uzun süren mevsim olma özelliğini göstermektedir. Yörede sonbahar

mevsiminin gidişine göre bu mevsimde bir veya iki defa çay hasadı yapılmaktadır.

Şekil: 13 Artvin'de Ortalama ve Ekstrem Sıcaklıkların Yıl İçindeki Seyri (1949-1990)

Yıllık ortalama sıcaklık bakımından Hopa, Rize ve Artvin istasyonlarının rasat sonuçlarına bakılırsa; Hopa 14.3 °C, Rize 14.0 °C ve Artvin'in 12.2 °C olduğu görülmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık bakımından Hopa ile Rize arasında 0.3 °C lik fark bulunurken, Artvin'in yıllık ortalama

Tablo 6: Hopa'nın sıcaklıkla ilgili rasat değerleri

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ortalama sıc. °C	7.5	7.9	8.5	12.0	15.6	19.7	21.9	21.8	19.1	15.4	12.6	9.6	14.3
Ort.Yüksek sıc.	11.3	12.6	13.7	16.9	20.4	24.4	26.1	26.2	24.3	21.0	17.9	13.7	19.0
Ort.Düşük sıc.	4.0	4.4	4.9	8.0	11.9	15.6	18.4	18.6	15.9	12.0	9.3	6.3	10.8
Mutlak maksimum sıc.	24.2	25.8	31.4	37.3	37.4	42.2	35.4	33.9	33.1	31.2	30.6	27.9	42.2
Mutlak minimum sıc.	-5.4	-4.8	-4.4	-0.3	4.8	7.0	12.6	13.7	8.9	2.8	1.4	-2.4	-5.1
Donlu günler sayısı	3	3	2	--	--	--	--	--	--	--	--	1	9

Tablo 7: Rize'nin sıcaklıkla ilgili rasat değerleri

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ort. Sıc. °C	6.6	6.7	7.8	11.5	15.8	19.9	22.3	22.4	19.5	15.8	12.1	8.7	14.0
Ort.Yüksek sıc.	10.4	10.5	11.5	14.8	18.9	22.9	25.1	25.7	23.1	20.0	16.5	12.8	17.7
Ort. düşük sıc.	3.8	3.6	4.7	8.0	12.4	16.3	19.0	19.5	16.4	12.8	9.4	5.9	11.0
Mutlak maksimum sıc.	23.4	28.1	32.6	32.5	38.2	34.5	32.5	35.6	33.2	33.8	30.4	26.2	38.2
Mutlak minimum sıc.	-5.6	-6.6	-7.0	-1.6	4.6	7.8	12.9	13.5	4.6	2.5	-4.8	-5.4	-7.0
Donlu günler sayısı	3	4	2	--	--	--	--	--	--	--	--	1	10

sıcaklığı Hopa'ya göre 2.1 °C daha düşük kalmaktadır. Yıl içindeki aylık ortalamalara göre, sıcaklık farklanmaları olarak değerlendirdiğimiz sıcaklık amplitüdü, Hopa'da 14.4 °C, Rize'de 15.7 °C, Artvin'de ise 17.9 °C dir.

Sıcaklığın 0 °C nin altına düştüğü donlu günler bakımından Hopa, Rize ve Artvin istasyonlarının rasat sonuçlarına bakıldığında Hopa'da ve Rize'de donlu günler, Aralık-Mart ayları arasındaki dönemlerde görülmekte olup, yıllık toplam Hopa'da 9 gün, Rize'de 10 gündür. Artvin'de ise donlu günler Kasım-Nisan ayları arasındaki devrede görülmekte ve yıllık toplam 46 gündür. İnceleme sahamızda yukarıda da bahsedildiği gibi donlu günler fazla olmadığından ziraat hayatı açısından pek olumsuz etkileri görülmemektedir. Ancak yine de şiddetli don olayının olduğu ve uzun sürdüğü yıllar, fındık ile çay üretiminde bariz bir düşüşün olduğu yapmış olduğumuz anket sonuçlarından anlaşılmıştır.

B- BASINÇ VE RÜZGARLAR

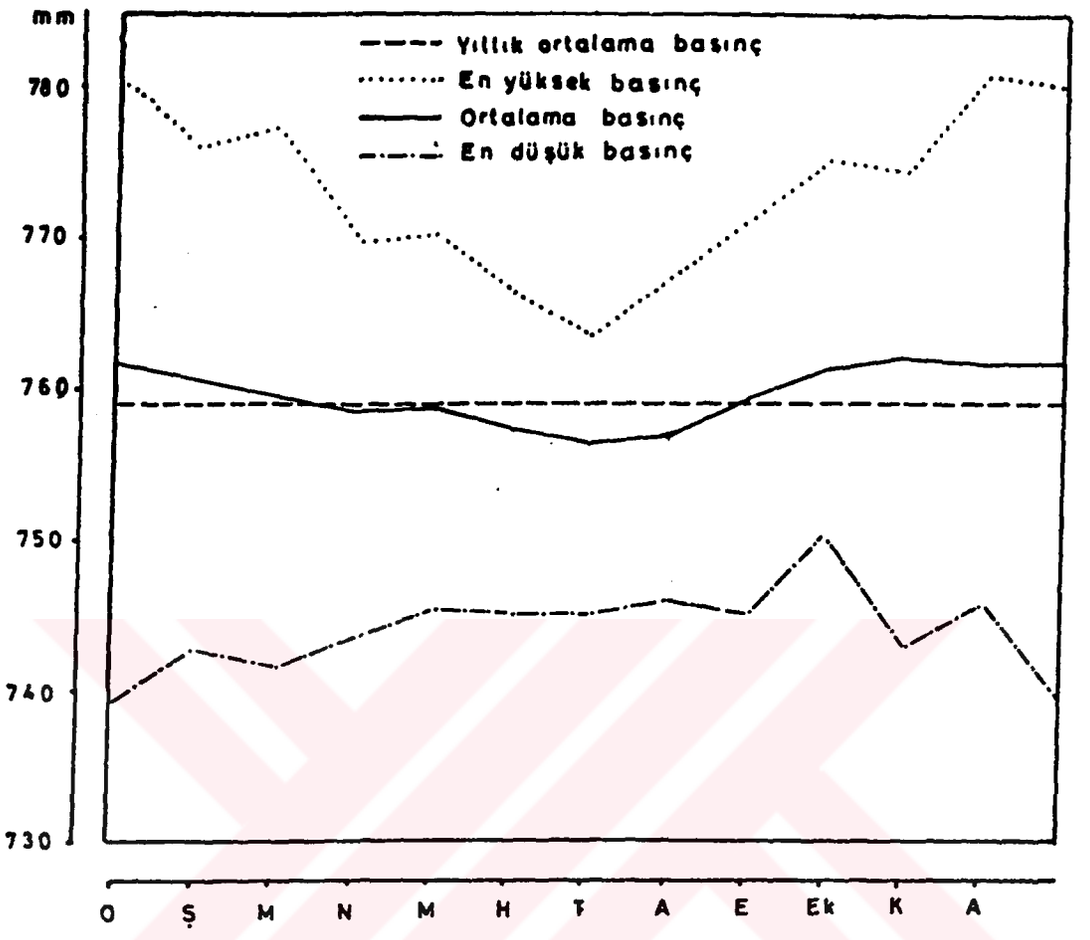
1- BASINÇ:

Atmosfer basıncı havanın yoğunluğu ile ilgilidir. Yükselti arttıkça basıncın gittikçe süratlenen bir tempo ile azalması yine havanın yoğunluğu ile alakalıdır. Diğer taraftan yoğunluğun sıcaklık derecesine bağlı olduğu bilinmektedir. Farklı sıcaklıklara sahip değişik yörelerde basınç değerleri de değişmektedir[1]

Isınan yerlerde hava yükseldiği için atmosferin yeryüzüne yaptığı basınç azalmaktadır. Havanın fazla soğuduğu yerlerde ise, hava yoğunlaştığı için yeryüzüne yaptığı basınç artmaktadır. Bu bakımdan yükseltileri farklı veya sıcaklıkları farklı komşu iki sahadaki havanın basınç değerleri birbirinden farklı değerler göstermektedir. Araştırma alanımızdaki Hopa ile yükseltisi 1750 m.yi bulan Balıklı Dağı'nda böyle bir farklılığın olacağı aşikârdır. İnceleme alanımızın basınç özelliklerini Hopa istasyonu verilerine göre değerlendireceğiz. Hopa'nın yıllık basınç ortalaması 759.4 mm. olup, normal basınca (760 mm.) oldukça yakın bir değer göstermektedir (Tablo 9). En yüksek basınç değeri 780.8 mm. olup, normal basınç değerinden 20.8 mm. fazladır. En düşük basınç değeri ise 739.4 mm. olup, normal basınç değerinden 20.6 mm. aşağıdadır.

---

1 Erniç, S.: Klimatoloji ve Metodları. İstanbul Üniv. Yay. No: 3278, Deniz Bilimleri ve Coğ. Ens. Yay. No: 2, İstanbul-1984. s. 78-79.

Şekil:14 Hopa'da Aylık Ortalama ve Ekstrem Basınçların Yıl İçindeki Seyri (1962-1989)

Tablo 9'da görüldüğü gibi, Hopa'da aylık ortalama basınç değerlerinin, normal basıncın (760 mm.) üzerinde seyrettiği dönem Eylül ayı ortalarından başlamakta ve Şubat ayı ortalarına doğru sona ermektedir. Sıcaklık bahsinde de belirttiğimiz gibi bu dönemde sıcaklıklar sürekli azalmaktadır. Hopa'da aylık ortalama basınç değerlerinin normal basıncın altında seyrettiği dönem ise, Şubat ayı ortalarından başlayıp, Eylül ayı ortalarına kadar devam etmektedir. Hopa'da havaların ısınmaya başladığı Nisan ayından itibaren aylık ortalama basınç değerleri, yıllık ortalamanın (759.4 mm) altında seyretmeye başlar ve Temmuz ayında 756.3 mm, Ağustos ayında 756.6 mm.ye düşer (Şekil 14).

Basınç değerleri bakımından Hopa istasyonunda dikkati çeken bir durum vardır. Bu da; ölçülen basınç değerlerinin dünya üzerinde normal

Tablo 8: Artvin'nin sıcaklıkla ilgili rasat değerleri

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ortalama sıc. °C	2.7	3.8	7.1	12.0	15.9	18.7	20.6	20.6	17.9	13.9	9.2	4.6	12.2
Ort.yüksek sıc.	6.3	8.4	12.6	18.0	22.3	24.3	25.8	26.2	23.7	19.6	13.9	8.1	17.4
Ort.düşük sıc.	-0.1	0.6	3.2	7.4	11.4	14.2	16.7	16.7	14.0	10.0	6.2	2.0	8.5
Mutlak maksimum sıc.	18.9	21.2	28.4	34.4	36.4	39.0	42.0	43.0	38.4	33.9	27.9	20.9	43.0
Mutlak minimum sıc.	-16.1	-11.9	-8.5	-4.3	2.7	3.7	9.7	10.0	4.2	-1.6	-8.2	-10.6	-16.1
Donlu günler sayısı	16	12	6	1	--	--	--	--	--	--	2	9	46

Tablo 9: Hopa meteoroloji istasyonunun aylık, ortalama ve ekstrem basınç değerleri (1962-90)

Aylar	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	1962-90)
Ort. basınç mm	761.7	760.7	759.5	758.5	758.6	757.3	756.3	756.6	759.4	761.3	762.1	761.6	759.4
En yüksek basınç mm	780..1	776.2	777.4	769.9	770.2	766.2	763.7	767.0	771.0	775.0	774.1	780.8	780.8
En düşük basınç mm	739.4	742.8	741.7	748.5	745.4	745.2	745.2	745.9	745.2	750.1	742.9	740.7	739.4

basınç değeri olarak kabul edilen 760 mm. (1013 mb) lik basınç değerine çok yakın rakamlardan oluşmasıdır. Gerçekten de, Hopa'da yıllık ortalama basınç 759.4 mm., aylık ortalama basıncın en yüksek olduğu Kasım ayında 762.1 mm. aylık ortalama basıncın en düşük olduğu Temmuz ayında 756.6 mm. olarak gerçekleşmektedir.

Hava basıncını ilk kez 1643 yılında ölçen Toriçelli normal basınç değerini 45° coğrafî enlemde deniz yüzeyinde, 15 °C sıcaklıkta, 760 mm (1013 mb) olarak belirlemiştir[1]. Hopa, 41°.24' coğrafî enleminde, deniz kıyısında (33m.) yıllık ortalama sıcaklığı 14.3 °C ve yıllık ortalama basıncı ise 759.4 mm.dir. Bu durumda Toriçelli'nin belirlediği şartlarla Hopa istasyonun benzerlik gösterdiğinden hareketle Hopa'nın yıllık ortalama basıncının normal basınç civarında olmasının nedeni daha kolay anlaşılmaktadır.

Araştırma sahamızda deniz kıyısından itibaren kısa mesafelerde büyük yükseklikiere erişileceğinden basınç değerleride deniz kıyısından iç kısımlara doğru bir miktar azalış gösterecektir.

2- RÜZGARLAR:

Araştırma sahamızda etkili olan rüzgârların yıl içindeki seyrini açıklayabilmek için önce memleketimiz genelinde etkili olan rüzgârların özelliklerine kısaca değinmek gerekir. Türkiye kuzeydeki kutbî hava kütleleri ile güneydeki tropikal hava kütlelerinin intikal sahası üzerinde bulunur. Güneşin zahiri hareketi ile ilgili olarak memleketimiz kışın kutbî, yazın tropikal menşeilî hava kütlelerinin tesiri altında kalır. Tropikal yüksek baıncın kışın güneye inmesi ile konverjans sahası haline gelen, Akdeniz ve Doğu Karadeniz kuzeyden ve güneyden gelen hava kütleleri için cazibe merkezi durumundadır. Farklı menşeilî hava kütlelerinin birbiri ile karşılaşması, bilhassa kuzeydeki soğuk kutbî hava kütlelerinin güneydeki sıcak tropikal hava kütlelerinin içerisine sokulmaları ile kışın sık sık cephe siklonlarının teşekkülüne ve dolayısıyla yağışlara sebep olur. Kış mevsiminde Doğu Karadeniz'in alçak basınç merkezi olmasına karşılık Anadolu'nun yüksek kara parçası üzerine Sibirya antisiklonunun bir kolu yerleşmiştir. Böylece Doğu Karadeniz, kuzeyde Doğu Avrupa üzerindeki kutbî hava kütleleri ile Anadolu üzerinde yerleşen kutbî hava kütleleri arasında bir konverjans sahası karakteri teşkil eder. Bu durumda Doğu Karadeniz

---

1 Erol, O.; Genel Klimatoloji. Ankara-1984, s. 100-101.

kıyılarımızda güney rüzgârları büyük bir frekansa sahiptir[1]. Araştırma sahamızda fön karakterinde olan bu rüzgârlar fönlü hava tipinin meydana gelmesine yol açar.

Kış mevsiminde denizler çevresindeki karalara göre daha geç soğudukları için Akdeniz ve onun bir kolu olan Karadeniz küçük birer alçak basınç merkezi, Anadolu, Balkanlar ile Orta ve Doğu Avrupa birer yüksek basınç merkezi haline gelirler. Bu nedenle, Doğu Avrupa üzerindeki yüksek basınç sahasından, Doğu Karadeniz'de meydana gelen alçak basınç merkezine doğru soğuk hava akımları başlar ve Anadolu üzerinde kuzey sektörlü rüzgârlar (Yıldız, Poyraz) halinde eserler. Karadeniz'deki farklı ısınma sebebiyle burada oluşan alçak basınç merkezi zaman zaman yer değiştirmekte böylece rüzgâr yönlerinde de sapmalar olmaktadır. Ayrıca kış, ilkbahar ve sonbaharda Biskay körfezinden hareket eden gezici depresyonlar Akdeniz'den geçerek Balkan yarımadası yoluyla Anadolu'ya sokulurlar. Anadolu üzerinde batıdan doğuya doğru ilerleyen geçici depresyonlar batı sektörlü rüzgârların esmesine ve yurdumuzda bol yağışlara sebep olur.

Yaz mevsiminde Atlas Okyanusu'nun kuzey bölümünde 40° kuzey enleminde Asor adaları üzerinde meydana gelen yüksek basınç merkezinden İran'ın güneyi ile Pakistan'ın batı bölümünde Belücistan'da oluşan alçak basınç merkezlerine doğru bir rüzgâr akını başlar. Kuzeybatıdan güneydoğuya doğru esen bu rüzgârlar arzın dönmesi sebebiyle kuzey yarımkürede saat ibresi yönünde sapmaya uğradıklarından Anadolu üzerinde kuzey ve kuzeydoğudan (Yıldız ve Poyraz) eserler[2].

Yaz mevsiminde Doğu Karadeniz üzeride mevziî bir yüksek basınç, Anadolu ise, alçak basınç alanı halindedir. Böylece Doğu Karadeniz üzerinden gelen hava kütlelerinin yüksek dağlara tırmanmaları nedeniyle nisbî nemlilik yükselir ve orografik yaz yağışları meydana gelir[3]. Böylece bütün memleketimizi içine alan yaz kuraklığı inceleme alanımızda görülmez.

Araştırma sahamızın rüzgâr durumunu Hopa meteoroloji istasyonunun rasatlarına ve arazi gözlemlerimize bağlı olarak, değerlendirme yapacağız. Ayrıca sahamıza yakın olan Rize ve Artvin istasyonları ile de karşılaştırma yaparak yörenin rüzgâr durumu hakkında genel bir bilgi sahibi olacağız.

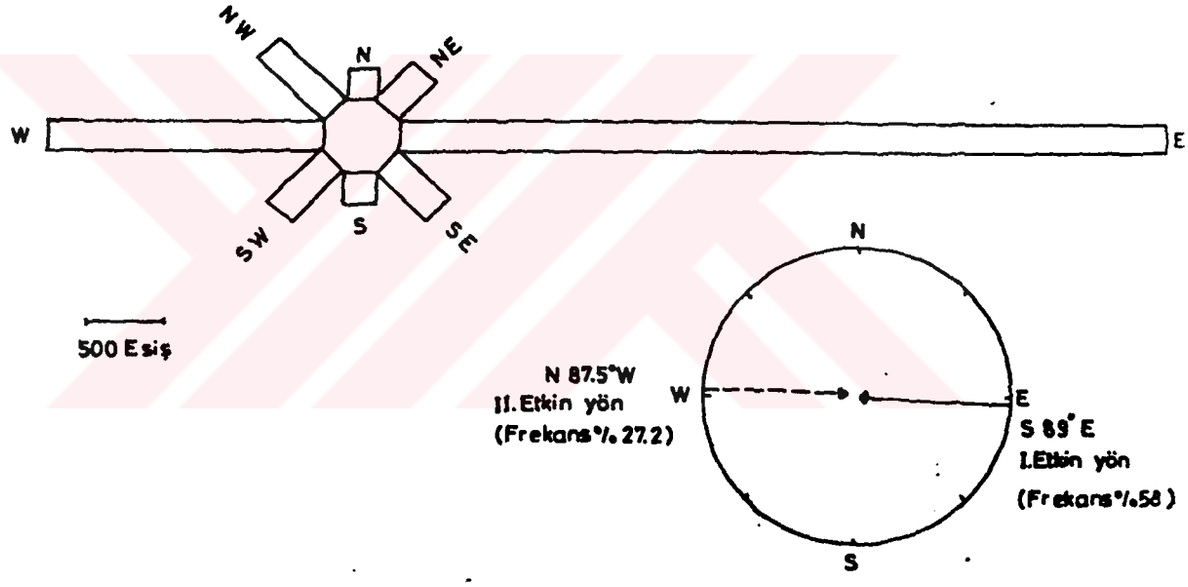
1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. İstanbul Üniv. Yay. No: 3278 , Deniz Bil. ve Coğ. Ens. Yay. No: 2, İstanbul-1984, s. 294-313.

2 Akyol, İ.H.: "Türkiye'de Basnıç, Rüzgârlar ve Yağış Rejimi", T.C. Dergisi. Sa. 5-6, Ankara-1944, s 1-34.

3 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 310-313.

Tetkik sahamızda bulunan Hopa meteoroloji istasyonunun 1962 yılından itibaren rüzgâr rasatları bulunmaktadır. Elimizde 19 yıllık (1962-1980) rüzgâr rasat sonuçları bulunan Hopa'nın verileri değerlendirildiğinde inceleme alanımızın rüzgâr yönleri hakkında bir fikir vermektedir. Hopa'da yıllık ortalama 8605 olarak kaydedilen rüzgâr esme sayısının en fazlasını 4580 esme sayısı ile doğu, 1772 esme sayısı ile de batı yönleri oluşturmaktadır (Tablo 10 - Şekil 15).

Yön	Esme Sayısı
N	196
NE	331
E	4580
SE	448
S	213
SW	485
W	1772
NW	580

Şekil:15 Hopa Rüzgâr Gülü ve Etkin Rüzgâr Yönleri (1962-1980)

Hopa'da 19 yıllık süre içinde esme sayılarına göre oluşturduğumuz tablo ve rüzgâr gülü diyagramına baktığımızda (Tablo 10- Şekil 15) burada yıl boyunca etkin rüzgâr yönünün birinci derecede doğu (E), ikinci derecede ise batı (W) olduğu dikkati çeker. "Rubinstein" formülüne göre yaptığımız hesaplamada I. etkin yön % 58.4 frekanslı S 89° E ve II. etkin yönünün % 27.2 frekanslı N 87.5° W olduğu tesbit edilmiştir. Rüzgâr rasatlarının yapıldığı Hopa meteoroloji istasyonunun konumunu harita üzerinde (Harita 3)

Tablo 10: Hopa meteoroloji istasyonu rüzgâr esme sayıları (1962-1980).

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
N	19	14	23	30	18	25	21	5	3	14	13	11	196
NE	15	8	39	33	40	22	37	42	30	26	18	21	331
E	462	411	304	224	247	294	365	422	451	425	469	506	4580
SE	46	39	36	50	26	30	17	28	31	43	36	56	448
S	17	22	24	25	8	22	17	16	7	15	22	18	213
SW	31	38	64	60	59	47	40	28	22	25	36	35	485
W	77	114	168	191	250	201	186	145	132	137	91	80	1772
NW	35	28	63	88	85	75	45	25	39	53	30	14	580
Toplam	702	674	721	701	733	716	728	721	715	738	715	741	8605

Tablo 11: Rize meteoroloji istasyonu rüzgâr esme sayıları (1955-1980)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
N	150	176	254	293	368	238	250	234	181	185	135	122	2686
NE	113	137	190	226	261	227	164	122	114	166	103	105	1928
E	27	31	38	61	57	38	27	25	22	12	19	27	384
SE	86	77	83	70	78	78	89	67	75	60	56	91	910
S	581	481	413	277	273	386	431	550	581	584	630	624	6014
SW	593	545	486	387	366	416	477	499	480	546	595	624	6014
W	142	112	130	137	131	90	90	81	122	110	116	133	1394
NW	99	121	188	199	256	195	205	153	130	120	105	103	1874
Toplam	1791	1680	1782	1650	1790	1768	1733	1731	1705	1783	1759	1829	21001

incelediğimizde Hopa Çayı Vadisi ile doğuya açıldığı, batısında ise Karadeniz'in yer aldığı görülür. Araştırma sahasının doğusundaki dağlık alandan kayıya doğru batı-doğu doğrultusunda esen rüzgârlar bu vadiye kanalize olunca şiddetini daha da artırmakta ve burada I. etkin yönün doğu olmasını sağlamaktadır. Özellikle kış mevsiminde sahilde oldukça sıcak karakterde esen bu rüzgârlara yöre halkı "kalaş" adını vermektedir. Yapmış olduğumuz arazi çalışmalarında ve yöre halkı ile yaptığımız anketlerde bu rüzgârların çevredeki yüksek sahalarda serin karakterde eserken, aynı rüzgârlar sahilde oldukça sıcak ve kuru halde "fön" karakterinde estiği tesbit edilmiştir.

Kış mevsiminde Anadolu üzerindeki yüksek basınç alanından Doğu Karadeniz'de oluşan alçak basınç alanına doğru zaman zaman hava akımı olmaktadır. Doğu Karadeniz Dağlarını aştıktan sonra bu dağların dış yamaçlarında alçalmakta bu sırada hava kütleleri adyabatik olarak ısınmakta ve kıyılarda soğuk mevsimde zaman zaman fön karakterindeki rüzgârların esmesine sebep olmaktadır[1]. Yörede fön karakterinde esen rüzgârlar genelde Kasım-Nisan ayları arasındaki soğuk devrede teşekkül etmekte ve yılda 12 gün kadar olmakla beraber, bazı yıllar 24 güne kadar çıkmaktadır.

Hopa istasyonunun batıda Karadeniz üzerinden gelen hava kütlelerine açık olması sebebiyle burada II. etkin yönü batı oluşturmuştur. Araştırma sahasında kara ve denizlerin farklı ısınmasından oluşan meltem rüzgârları da oldukça etkilidir. Gündüz serin olan Karadeniz üzerinde basınç daha yüksektir. Böylece meltem denizden karaya doğru eser. Gece ise Hopa'nın çevresindeki dağlık alanlar daha serin olduğundan meltem karadan denize doğru esmektedir. Hopa'da meltemlerin estiği yönlere bakıldığında meltemlerin de I. ve II. etkin rüzgâr yönü istikâmetinde estiği görülmektedir.

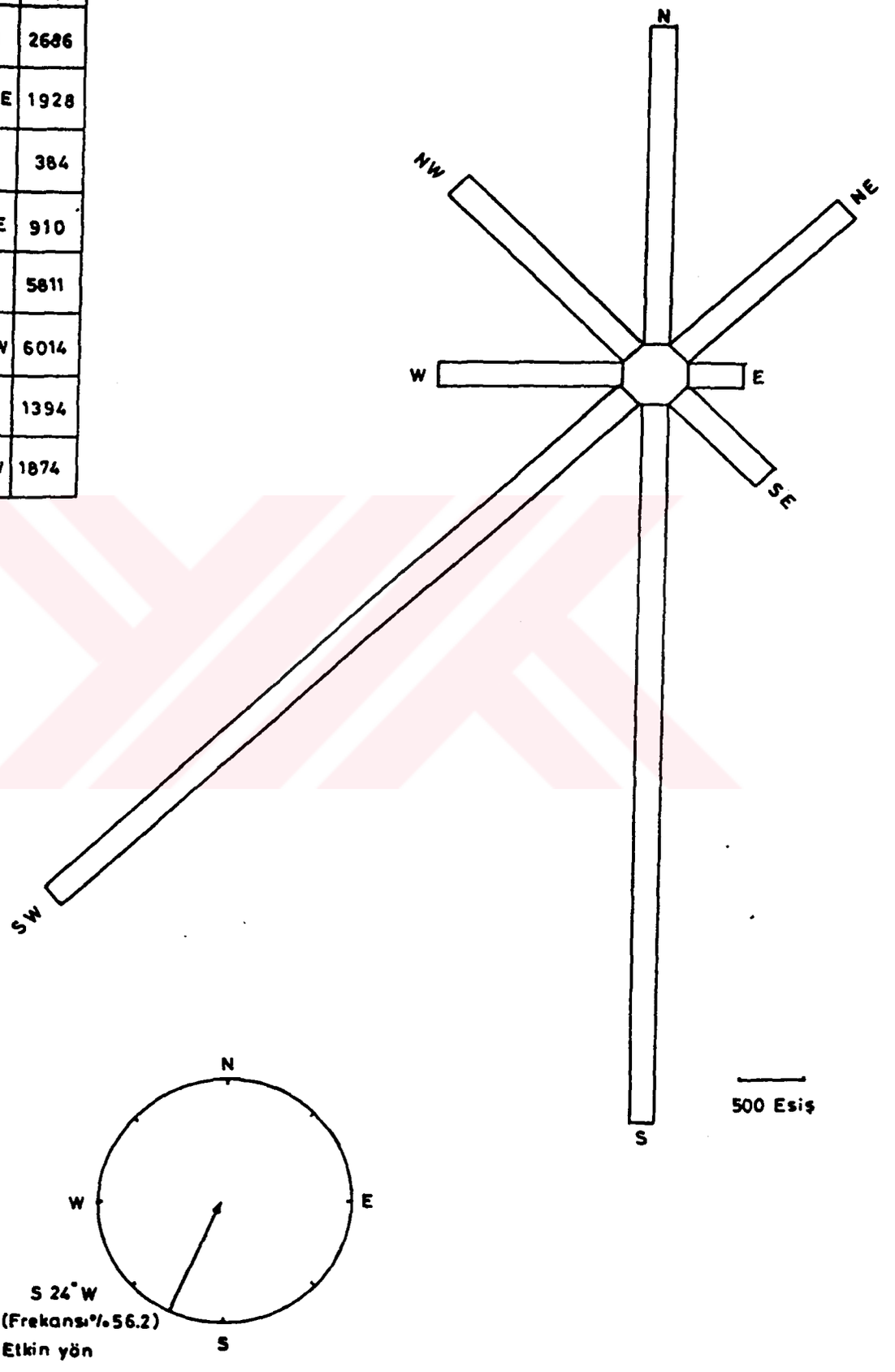
İnceleme sahamızda yöre insanı başlıca iki rüzgâr bilmektedir. Bunlardan birincisi dağlık kısımdan kendi yerleşim birimlerine doğru esen rüzgârlardır ki, buna "kalaş", ismini vermişlerdir. Diğerini de batıdan esmekte (deniz üzerinden) olan "deniz yeli" veya "deniz rüzgârı" olarak adlandırdıkları rüzgâr oluşturmaktadır.

Rize Meteoroloji istasyonunun 26 yıllık (1955-1980) rüzgâr rasatlarına baktığımızda (Tablo 11 - Şekil 16), burada yıl boyunca etkin rüzgâr yönünün güney-güneybatı olduğu (S-SW) anlaşılmaktadır. "Rubinstein" formülüne

---

1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 310.

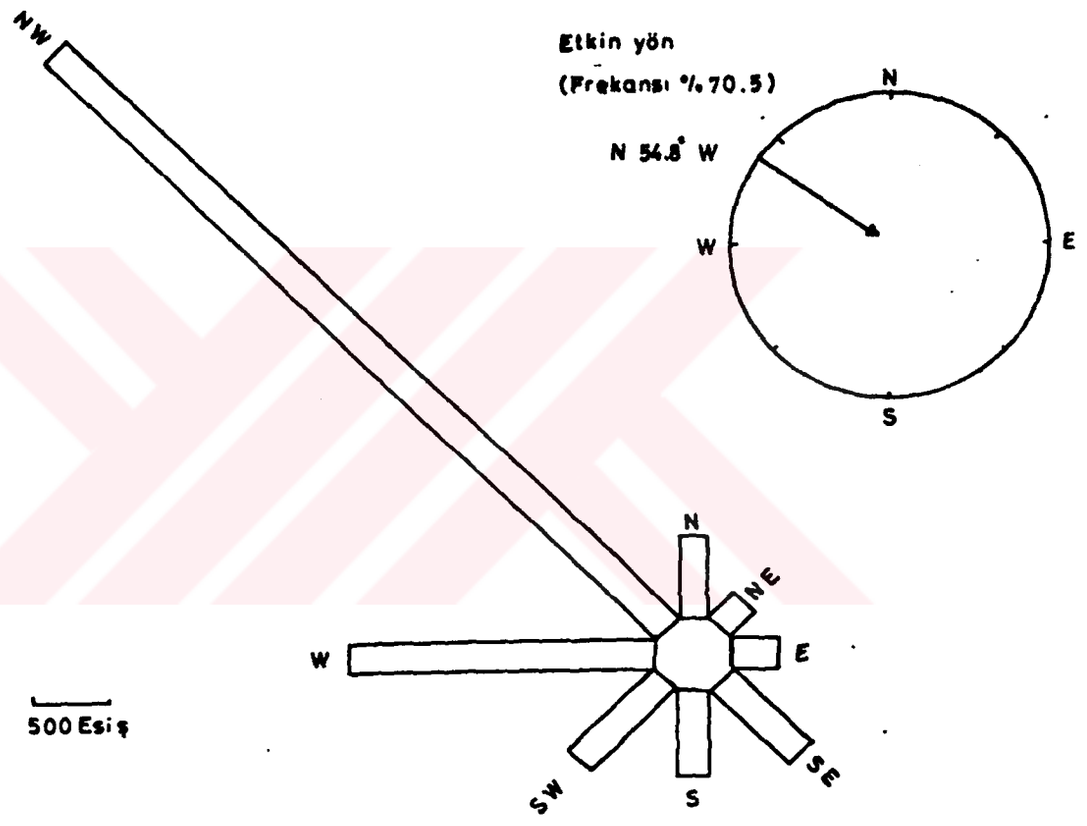
Yön	Esme Sayısı
N	2686
NE	1928
E	384
SE	910
S	5811
SW	6014
W	1394
NW	1874

Şekil: 16 Rize'nin Rüzgâr Gülü ve Etkin Rüzgâr Yönü (1955-1980)

göre yaptığımız hesaplamada bir tane etkin yön saptanmış olup, bu da % 56.2 frekanslı S 24° W olarak tesbit edilmiştir. Rize'de etkin rüzgâr yönünü belirleyen en önemli unsuru Rize'nin yer almış olduğu konumu oluşturmaktadır. Çünkü bu istasyon güneydeki dağlık sahadan esen rüzgârlara ve güneybatıdan Karadeniz üzerinden gelen hava kütlelerine açık bulunmaktadır.

Yön	Esme Sayısı
N	611
NE	203
E	233
SE	701
S	537
SW	827
W	1908
NW	5561

Şekil:17 Artvin'in Rüzgâr Gülü ve Etkin Rüzgâr Yönü (1962-1980)

Rüzgâr rasatlarını değerlendirmeğe aldığımız Artvin istasyonunda ise, 1962-1980 (19 yıllık) arasındaki dönemi kapsayan süre içindeki rasat sonuçlarına göre etkin yön kuzeybatıdır (Tablo 12 - Şekil 17). Artvin'de bir tane etkin yön saptanmış olup, bu da % 70.5 frekanslı N 54.8' W olarak tesbit edilmiştir. Artvin'de etkin rüzgâr yönünün kuzeybatı olmasında topoğrafyanın kuvetli etkisi vardır. Çünkü Artvin'in etrafı Kaçkar ve Karçal Dağları ile çevrilmiştir. Burası sadece kuzeybatıdan Çoruh Vadisi aracılığı ile gelecek olan hava akımlarına açık bulunmaktadır. Karadeniz'e açılan Çoruh

Tablo 12: Artvin meteoroloji istasyonu rüzgâr esme sayıları (1962-1980)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
N	38	27	37	55	57	62	78	84	36	45	47	45	611
NE	24	23	30	24	20	17	10	11	9	5	17	13	203
E	35	25	54	29	17	14	5	5	3	6	12	28	233
SE	89	111	115	97	52	22	22	21	23	24	44	81	701
SW	103	89	80	70	40	40	49	33	45	60	105	113	827
W	224	226	173	135	127	147	184	44	121	129	170	228	1908
NW	398	390	472	411	463	532	638	623	526	396	336	376	5561
Toplam	973	934	1029	880	825	868	1017	852	786	702	776	939	10581

Tablo 13: Hopa Rize ve Artvin meteoroloji istasyonlarının aylık ortaama nisbi nem değerleri (%)

İstasyonlar	Rasat yılı	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık Ortalama
Hopa	29	57	60	68	72	76	75	78	79	77	72	63	56	69
Rize	60	76	71	73	74	77	75	77	78	78	78	74	70	75
Artvin	43	63	63	61	60	63	67	71	71	69	65	64	64	65

Vadisine kanalize olan rüzgâr, hem Artvin'de hâkim rüzgâr yönünün kuzeybatı (NW) olmasını sağlar, hem de denizin ılımanlaştırıcı etkisini iç kısımlara taşır. Çevresinde yüksek dağların yer aldığı derin bir şekilde yarılmış olan Çoruh Vadisi kış mevsiminde çevresinde etkili olan şiddetli soğuklardan korunmakta ve bu vadi aracılığı ile sokulan denizin ılıman etkisi sayesinde vadi tabanı ve yamaçları sıcak iklimlerde yetişen meyve, sebze bahçeleri (zeytin, incir, fıstıkçamı, dut, elma, armut, çeltik, domates, biber, patlıcan) tarafından kaplanmıştır.

Mevsimlere göre rüzgârların esiş yönleri Hopa, Rize ve Artvin'de pek farklılık göstermemektedir. Bu istasyonlardaki rüzgâr esme sayıları mevsimlerde olduğu gibi aylar itibarı ile de birbirine yakın değerler gösterir. Bu durum, denizin ılımanlaştırıcı etkisinden ve yörenin topoğrafik durumundan kaynaklanmaktadır.

C- NİSBİ NEMLİLİK:

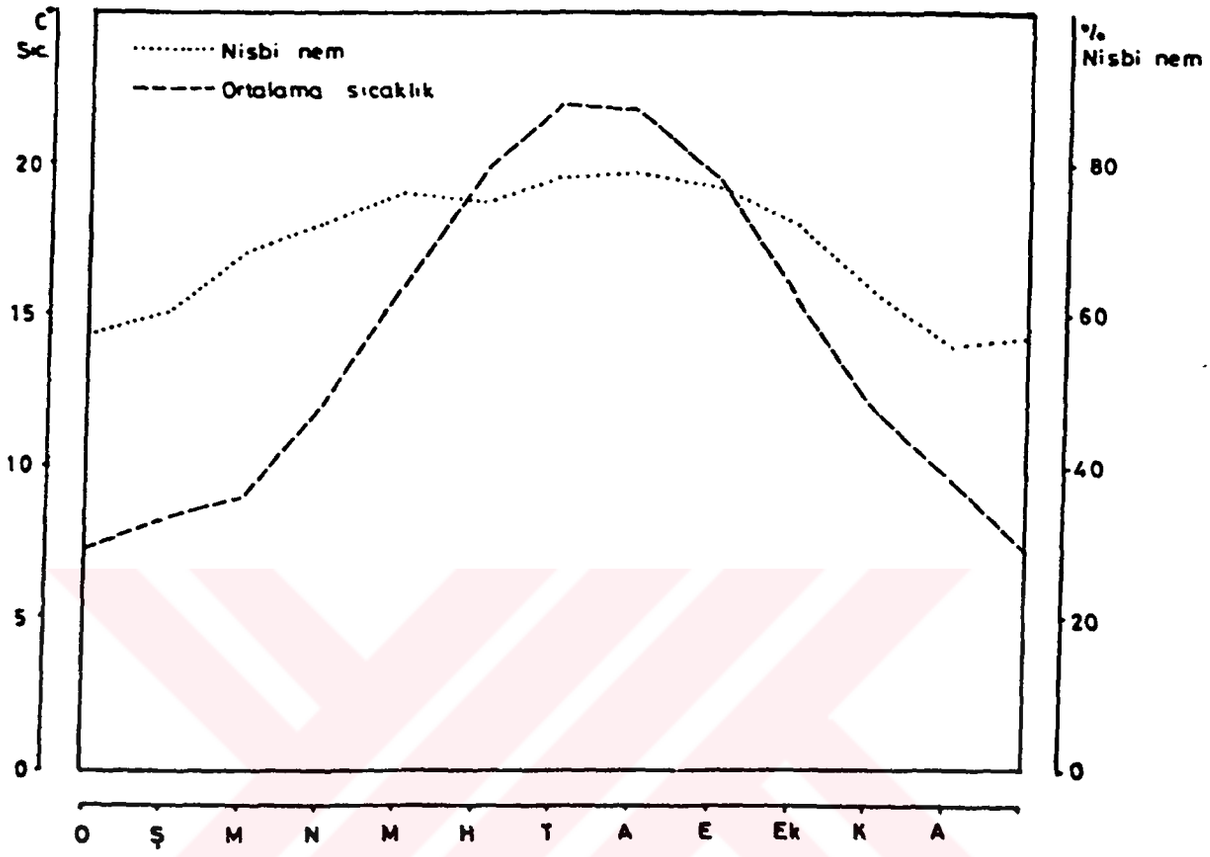
Araştırma sahamızın nisbî nem durumunu ve yıl içindeki seyrini ortaya koyabilmek için Hopa, Rize ve Artvin meteoroloji istasyonlarının verilerinden faydalanılmıştır. Konuyla ilgili tablo da görüldüğü gibi, yıllık ortalama nisbî nem değerleri Hopa'da % 69, Rize'de % 75, Artvin'de % 65'tir (Tablo 13). Bu istasyonlardan Rize, 60 yıllık (1931-1990) rasat değerleri ile en uzun süreli ölçüm yapan istasyon olurken, bunu 43 yıllık rasat değerleri ile (1948-1990) Artvin ve 29 yıllık rasat değerleri ile (1962-1990) Hopa izlemektedir.

Hopa'da aylık ortalama nisbî nem oranlarına bakıldığında Kasım-Mart döneminde yıllık ortalamanın (% 69) altında olduğu, Nisan-Ekim döneminde de yıllık ortalamanın üstünde olduğu görülmektedir. Burada sıcaklık arttığında nisbî nemin düşmesi, sıcaklık azaldığında da nisbî nemin artması gerekirken, bunun tersi bir durum sözkonusudur (Şekil 18).

Karadeniz kıyılarında nisbî nemlilik yazdan kışa pek az değişmektedir. Genel kurala aykırı görülen bu özellik, rüzgâr istikametleri dikkate alındığı takdirde daha kolay izah edilebilir. Gerçekten de yaz mevsiminde bu kıyılarda denizden karaya doğru esen ve dağ yamaçlarında yükselmeye zorlanan hava kütleleri kıyı istasyonlarında yazın havanın nisbî nemliliğini artırır[1]. Buna karşılık kış mevsiminde karadan denize yani dağlardan sahile

---

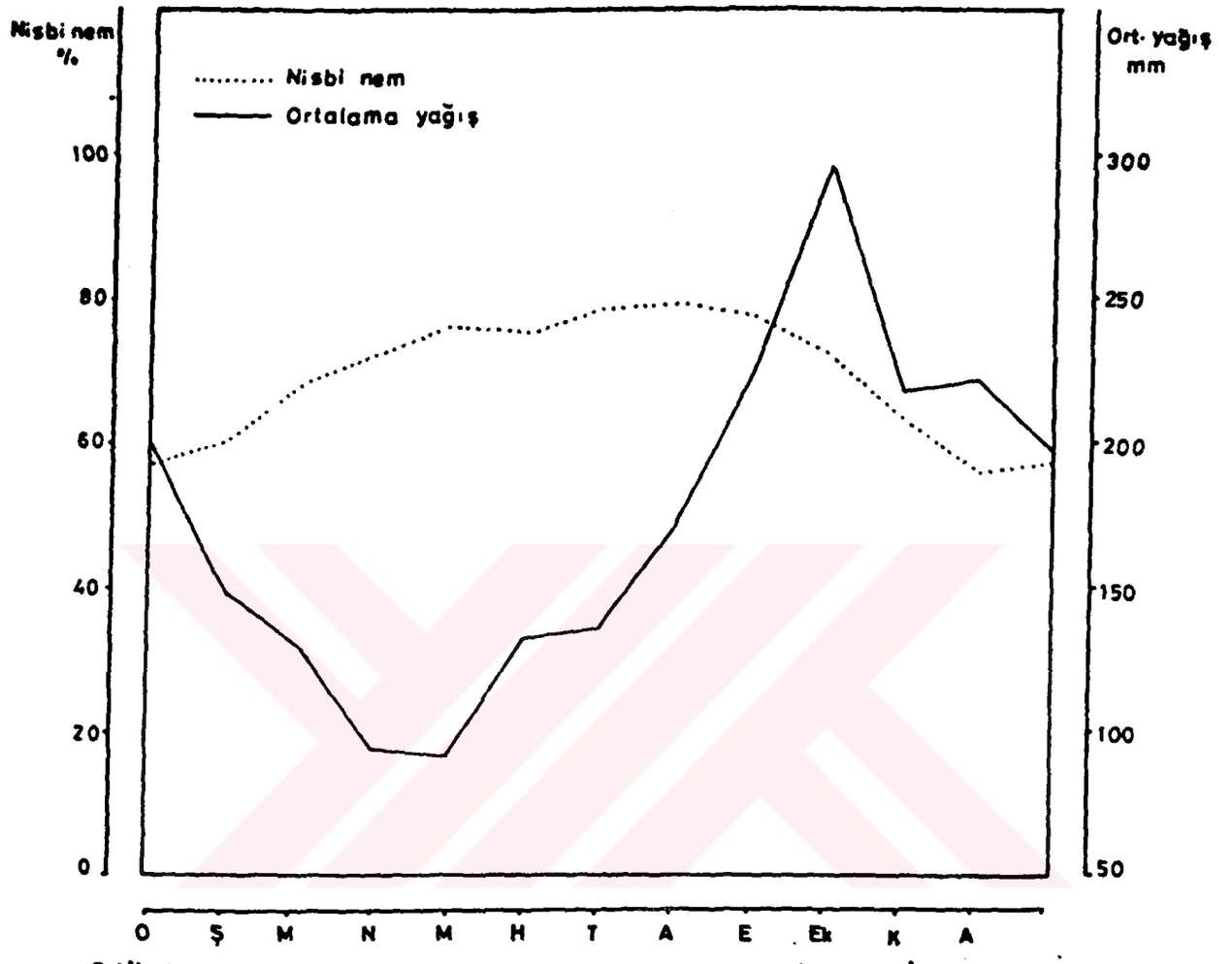
1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. İstanbul 1984. s. 349.

Şekil:18 Hopa'da Aylık Ortalama Sıcaklıklarla Nisbi Nemin Yıl İçindeki Seyri

doğru rüzgârlar esmeğe başlar. Daha önce de izah ettiğimiz gibi, fön karakterinde olan bu rüzgârlar kış mevsiminde nisbî nemliliğin azalmasına yol açacağı aşikârdır. Araştırma sahamızda nisbî nemlilik yüksek olmakla birlikte yaz sonu ve sonbahar başında oldukça yüksektir. Bu dönemde yağış miktarında da bariz bir artışın olduğu görülmektedir (Şekil 19).

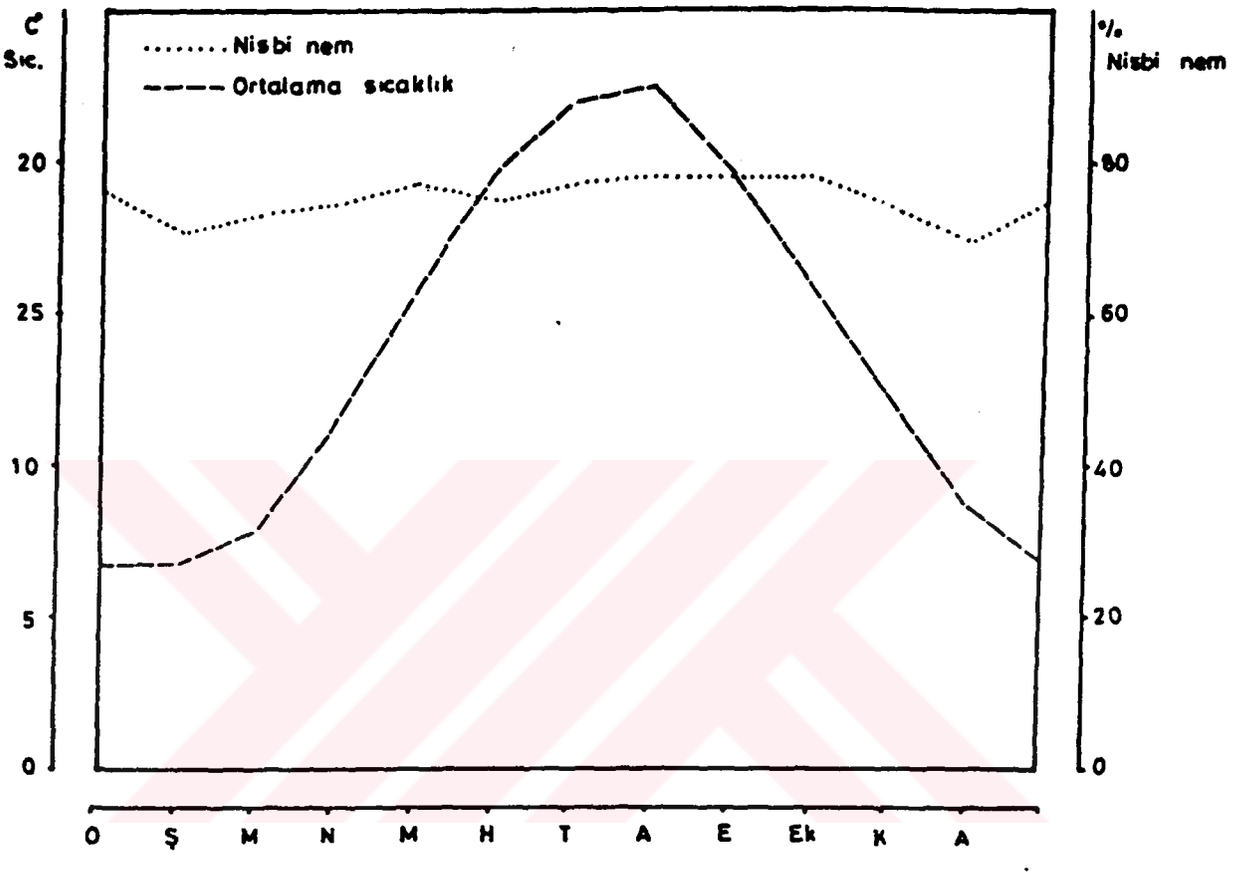
Yıllık ortalama % 75 nisbî nem oranına sahip Rize'de, aylık nem oranı ortalaması % 78 ile Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında en yüksek seviyede gerçekleşir. Aralık ayında ise % 70 ile en düşük seviyesine inmektedir (Tablo 13). Hopa'da olduğu gibi Rize'de de ortalama sıcaklıkların yüksek olduğu zamanlar nisbî nem oranı da yüksek olarak gerçekleşmektedir (Şekil 20). Rize'de nisbî nemin en yüksek olduğu Ağustos, Eylül, Ekim aylarında (% 78) yağış, nem ile doğru orantılı olarak.artış gösterir (Şekil 21).

Şekil : 19 Hopa'da Aylık Ortalama Yağışlar ve Nisbi Nemin Yıl İçindeki Seyri

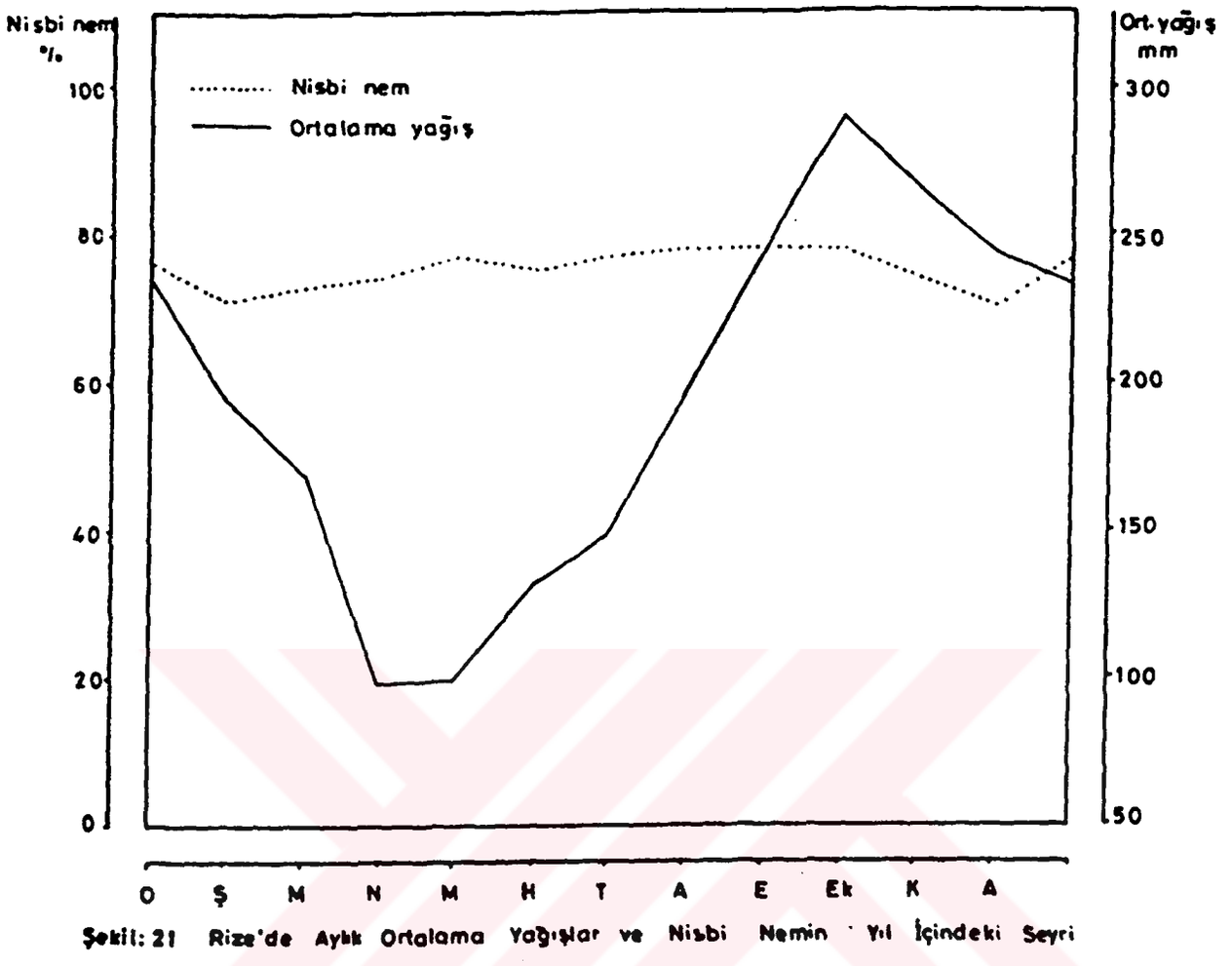
Artvin'de yıllık ortalama nisbî nem değerleri % 65 olarak gerçekleşmektedir. Bu istasyonda aylik ortalama nisbî nem değerleri Ekim ayında (% 65) yıllık ortalama ile aynı kalmaktadır. Kasım-Mayıs döneminde yıllık ortalamanın altına düşmektedir. Haziran-Eylül arasındaki dönemde de nisbî nem yıllık ortalamanın üzerinde gerçekleşmektedir (Tablo 13). Ortalama sıcaklığın en yüksek seviyesine ulaştığı yaz aylarında nem oranları (Temmuz % 71, Ağustos % 71) en yüksek seviyesine çıkmıştır (Şekil 22). Artvin'de nisbî nem oranının yüksek olduğu yaz aylarında yağış değerleri oldukça düşük gerçekleşmektedir (Şekil 23). Bunda kuşkusuz bu mevsimde Çoruh Vadisinden Karadeniz'e doğru esen ve fön karakteri gösteren rüzgârlar etkili olmaktadır. Bu rüzgârlar yörede meyvelerin olgunlaşmasını

sağlarken diğer taraftan sulanması adeta imkânsız olan vadi yamaçlarındaki meyve bahçelerinde yaz kuraklığına neden olmaktadır.

Şekil:20 Rize'de Aylık Ortalama Sıcaklıklarla Nisbi Nemin Yıl İçindeki Seyri

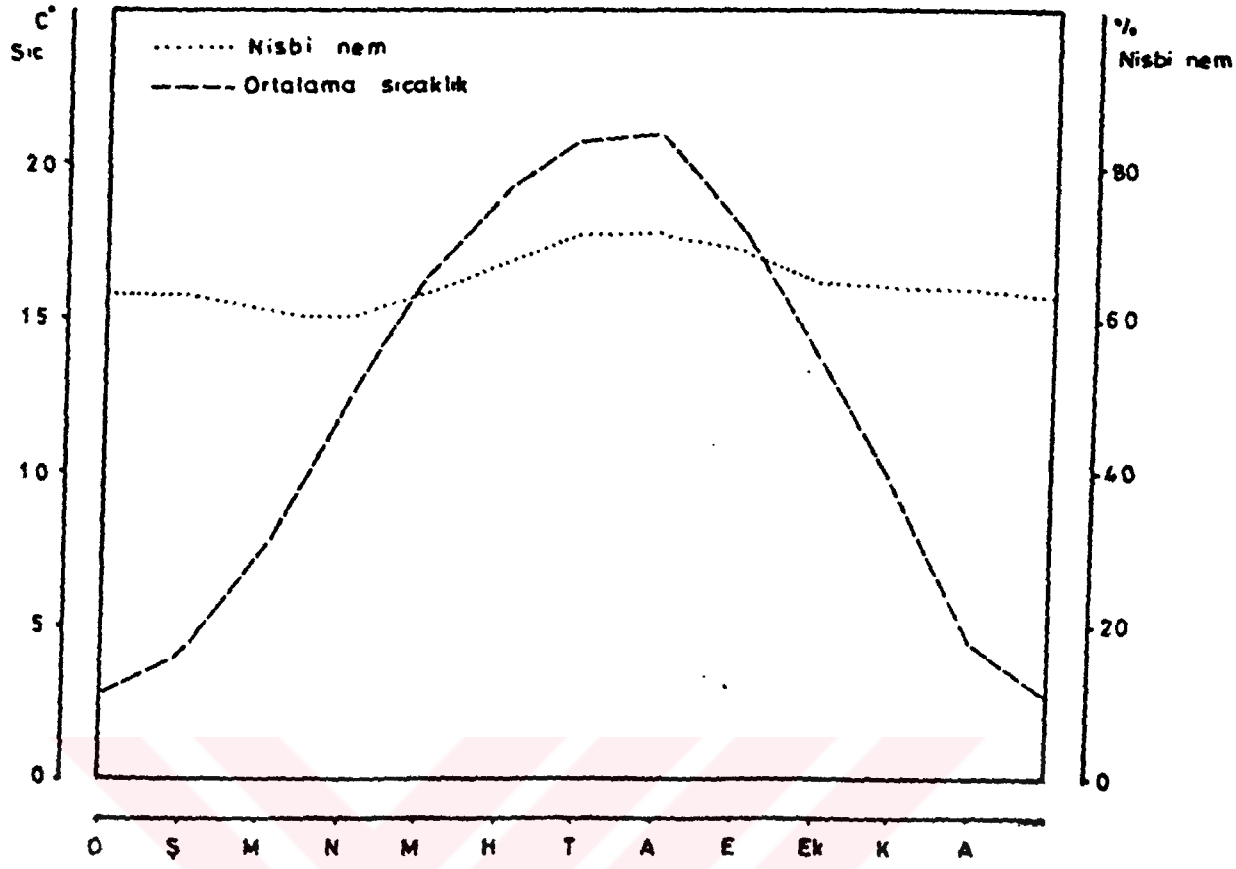
Doğu Karadeniz kıyılarında nem oranının yüksek olması, memleketimizin sadece bu yöresinde çay plantasyonunun gelişmesine el verişli bir ortam hazırlamıştır. Ancak nisbî nem oranının yüksek olması yörede, romatizma ve tüberkülozlu hasta sayısının artmasına, otomobil, kamyon, otobüs gibi araçların kaportalarının çabuk çürümesine sebep olmaktadır. Araştırma sahasında nem miktarının fazla olması yöre insanını o kadar bıktırmış olmalı ki, 1994 Temmuz'unda arazi çalışmalarına birlikte katıldığımız hocalarımla sahanın iklimi hakkında burada ki yöre insanı ile konuştuğumuzda o zaman ki yaz mevsiminin nem oranının düşüklüğünden kaynaklanan memnunluklarını "böyle yaz görmedik!..." diyerek anlatmaktaydılar.

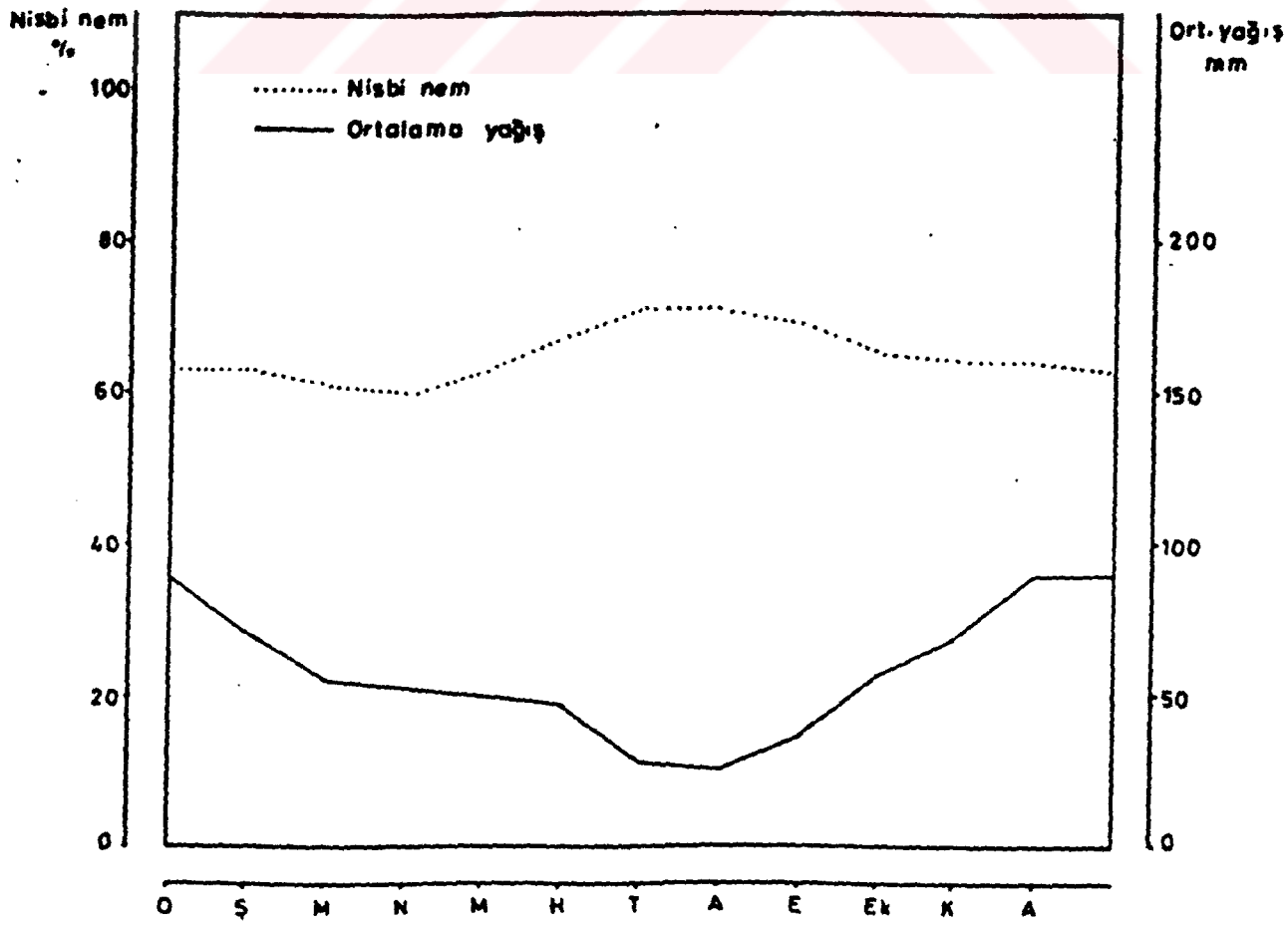
Şekil: 21 Rize'de Aylık Ortalama Yağışlar ve Nisbi Nemin Yıl İçindeki Seyri

Erinç tarafından hazırlanan "Yıllık Ortalama Nisbî Nemlilik" haritasında Karadeniz kıyısından itibaren Rize I. kuşakta (% 75 - % 80), Hopa II. kuşakta (% 70 - % 75), Artvin III. kuşakta (% 65 - % 70) gösterilmiştir[1].

1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 348.

Şekil: 22 Artvin' de Aylık Ortalama Sıcaklıklarla Nisbi Nemin Yıl İçindeki Seyri

Şekil: 23 Artvin'de Aylık Ortalama Yağışlar ve Nisbi Nemin Yıl İçindeki Seyri

D- BULUTLULUK:

Yıllık ortalama bulutluluk nisbetinin coğrafî dağılışı ile nisbî nemliliğin dağılışı arasında büyük benzerlik vardır. Memleketimizde nisbî nemlilikte olduğu gibi bulutluluk bakımından da azamî değerlere Karadeniz kıyılarında erişilir[1]. Esas olarak coğrafî faktörlerin etkisi altında meydana gelen bulutluluk, güneşlenme süresi, nisbî nem ve sıcaklıkla yakından ilgilidir.

Araştırma sahamızın bulutluluk durumunu ortaya koyabilmek için Hopa, Rize ve Artvin meteoroloji istasyonlarının verilerinden faydalanılmıştır. Hopa meteoroloji istasyonunun bulutlulukla ilgili rasat sonuçlarına bakıldığında 170 günün bulutlu, 139 günün kapalı, 56 günün de açık olduğu görülmektedir (Tablo 16 - Şekil 24). Arazi çalışmalarımız sırasında da havanın genelde kapalı ve bulutlu olduğunu yerinde tesbit ettik. Özellikle araziden fotoğraf ve slayt çekimlerinde açık günlere tesadüf etmekte oldukça güçlük çektik. Yörede havanın açık olduğu günler ise, yağışı takiben görülmektedir. Yörede bulutluluk, her mevsimi yağışlı olan Subtropikal-Okyanusal iklim bölgelerinde olduğu gibi daimidir[2]. Ortalama bulutluluk yıl içindeki aylara hemen hemen eşit dağılmıştır.

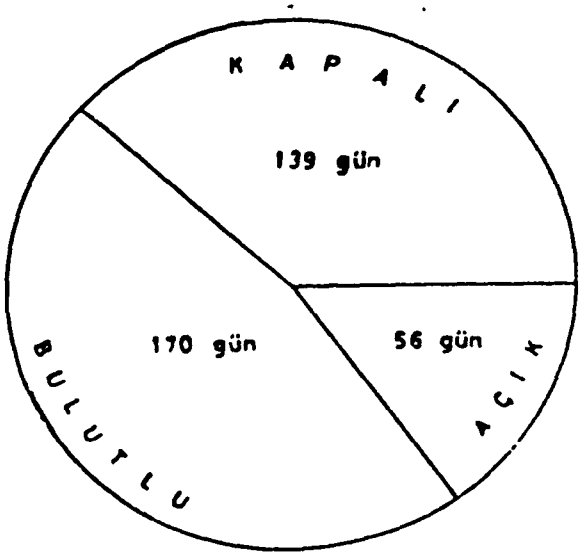
Rize'de yılın 164 günü bulutlu, 150 günü kapalı ve 51 günü de açık olarak gerçekleşmektedir (Şekil 25). Bulutluluk bakımından Artvin'de kıyı istasyonlarına benzer bir durum görülmekte olup, burada senenin 196 günü bulutlu 110 gün kapalı, 59 günde açık olarak gerçekleşmektedir (Şekil 26).

İnceleme sahamızda güneşli gün sayısının az, kapalı ve bulutlu gün sayısının oldukça fazla , her mevsim bol yağışlı ve nisbî nem oranının yüksek olması gibi etkenler yörede çay ziraatinin gelişmesine ortam hazırlamıştır.

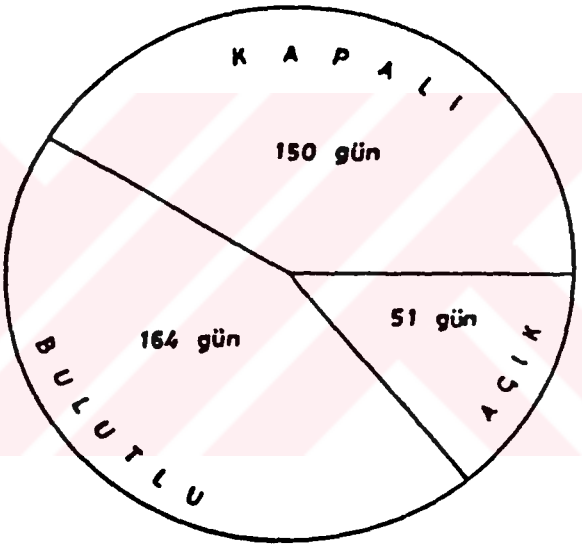
---

1 Erinç, s.: Klimatoloji ve Metodları. s. 349.

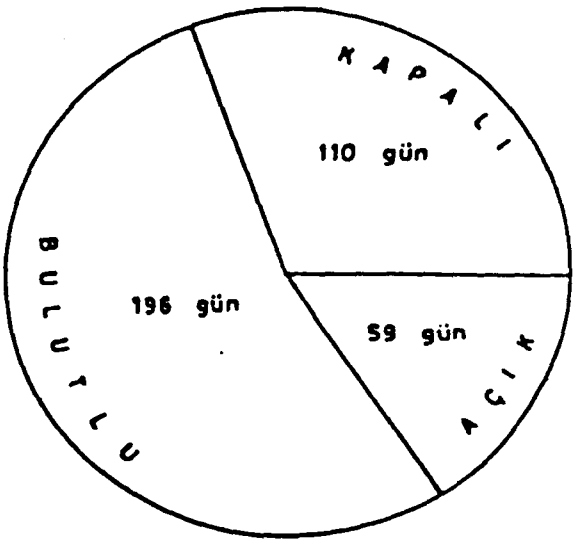
2 Tarkan, T.: Rize Yöresi Coğrafî Etüdü. s. 36.

Şekil: 24 Hopa'da ortalama açık, bulutlu ve kapalı gün sayısı

Şekil: 25 Rize'de ortalam açık, bulutlu ve kapalı gün sayısı

Şekil: 26 Artvin'de ortalama açık, bulutlu ve kapalı gün sayısı

E- YAĞIŞ:

Araştırma sahamızın yağış durumunu ortaya koyabilmek için 1939 yılından beri düzenli olarak yağış rasatları yapan Hopa meteoroloji istasyonunun verilerine göre değerlendirme yapılacaktır (Tablo 14). Ayrıca inceleme sahamızın çevresinde yer alan Rize ve Artvin istasyonlarının verileri ile de karşılaştırma yapılarak yörenin yağış durumu ayrıntılı olarak izah edilmeğe çalışılacaktır.

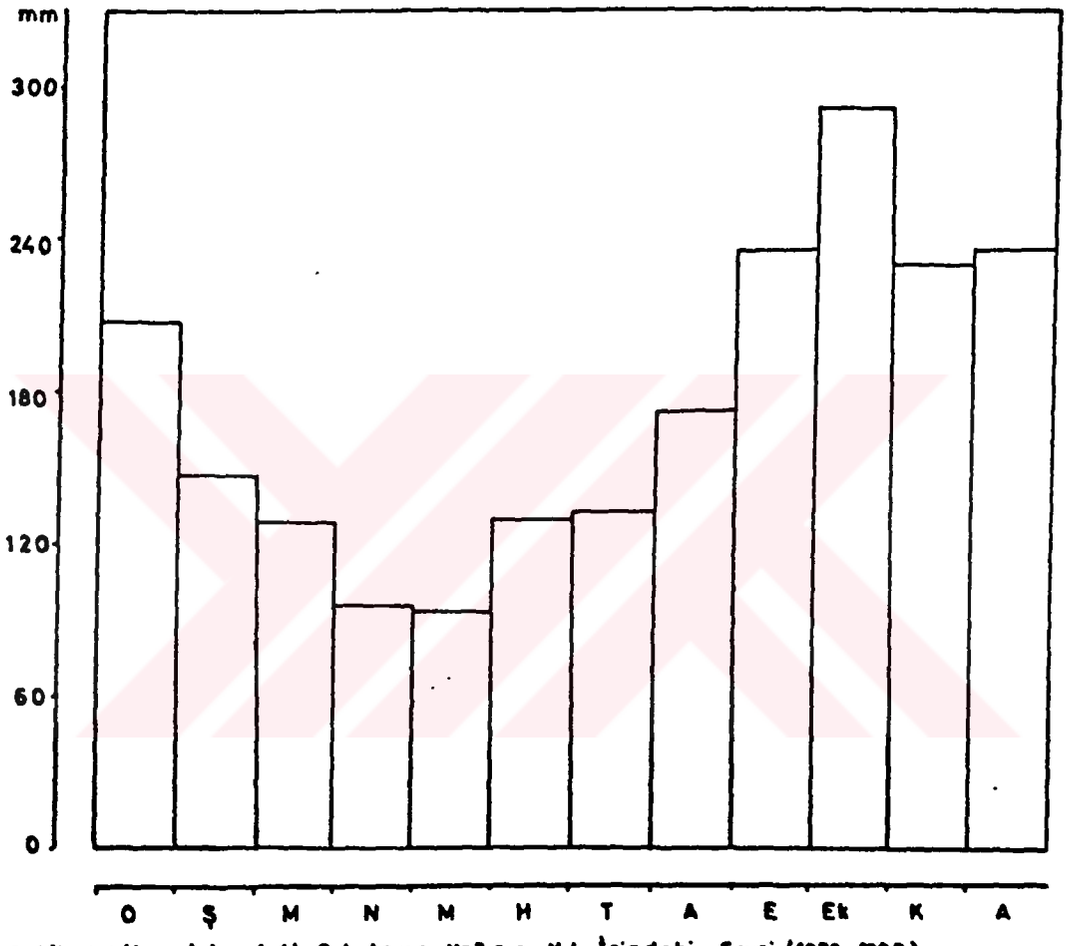
Hopa istasyonunun 52 yıllık verilerine (1939-1990) göre yıllık ortalama yağış miktarı 2042.7 mm.dir. Rize'nin 60 yıllık rasatlarına göre yıllık artalama yağış miktarı 2309.5 mm. olup, Hopa'dan 266.8 mm. daha fazla yağış almaktadır. Artvin'de ise, yıllık ortalama yağış miktarı 669.8 mm. olarak ölçülmüştür (1948-1990). Bu durumda Artvin'in yıllık ortalama yağış değeri Hopa'dan 1372.9 mm. Rize'den ise 1639.7 mm. daha azdır. Kıyıda kurulmuş olan Rize ve Hopa istasyonlarının yıllık ortalama yağış miktarı 2000 mm.yi aşmaktadır. Zaten bu istasyonlar ülkemizin en fazla yağış kaydeden istasyonlarından olup, bu yörelerden bahsedince insanın aklına yağış, nem, yeşil bir tabiat ve çay plantasyon alanları gelmektedir.

Sahilde kurulmuş olan bu istasyonlar Karadeniz üzerinden gelen nemli hava kütlelerine açık bir konumda yer alması ve gerisindeki yükseltinin birden artmasını sağlayan dağlık kütle sayesinde bol miktarda yağış almaktadır. İç kısımdaki Artvin istasyonunun Karadeniz kıyısına olan uzaklığı kuşuçuşu 40 km. kadardır. Ancak yıllık ortalama yağış miktarına baktığımızda kıyı istasyonlarının % 30'u kadar (Rize'nin % 29'u, Hopa'nın % 32'si) yağış almaktadır. Bu durum Artvin'in güneyden ve batıdan Kaçkar Dağları tarafından çevrili olması ve Karadeniz üzerinden gelen nemli hava kütlelerinin duldasında yer almasıyla alakalıdır. Gerçekten de arazi çalışmalarımız sırasında Kaçkar Dağlarının Artvin civarındaki kısmında Çoruh Vadisine bakan yamaçları nisbeten seyrek çalı ve ağaçlarla kaplıyken, aynı dağlık kütlenin Karadeniz'e bakan batı yamaçlarının sık bir orman örtüsü ile kaplı olduğunu tesbit ettik.

Hopa ve Rize'ye ait yağış grafiklerine bakıldığında (Şekil 27, 28), bu iki istasyonda hemen hemen birbirine benzer bir gidişin olduğu görülmektedir. Her iki istasyonda da en az yağış Nisan-Mayıs aylarında düşerken, en fazla yağış Ekim ayında düşmektedir.

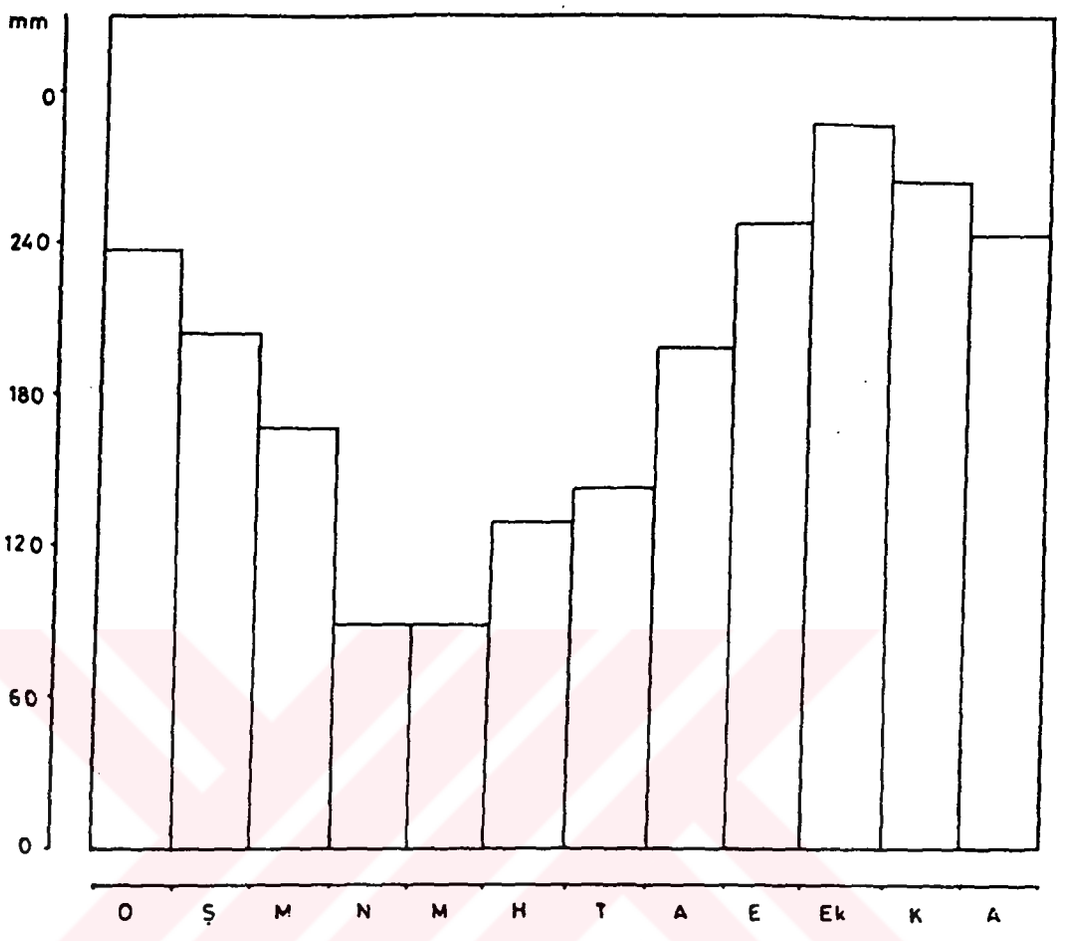
Hopa'da aylık ortalama en yüksek yağış değeri 292.6 mm ile Ekim ayında olurken, bunu Eylül (226.3 mm), Aralık (223.5 mm) ve Kasım ayları (219.5 mm) takip etmektedir. Rize'de de en yüksek yağış miktarı 284.6 mm. ile

Ekim ayında ölçülürken, bunu Kasım (264.4 mm), Aralık (242.9 mm) ve Ocak ayları (238.6 mm) izlemektedir. Bu istasyonlarda en az yağışın kaydedildiği Nisan-Mayıs aylarında dahi aylık ortalama yağış değeri 80 mm. nin üzerinde (Hopa; Nisan 85.7, Mayıs 83.4 mm- Rize; Nisan 99.2 mm, Mayıs 99.5 mm) gerçekleşmektedir.

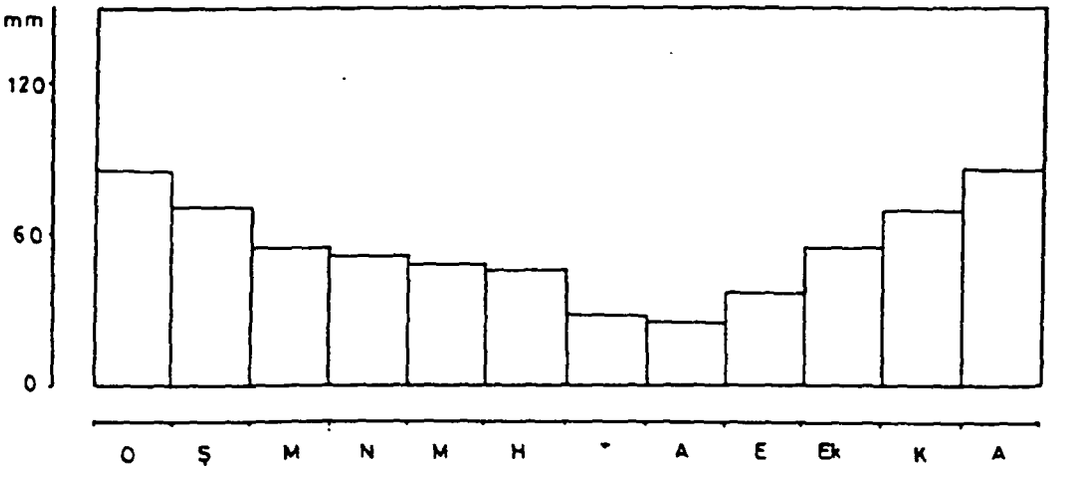

Şekil : 27 Hopa'da Aylık Ortalama Yağışın Yıl İçindeki Seyri (1939-1990)

Hopa ve Rize'de kurak devre bulunmayıp, sadece Nisan-Mayıs aylarında "az yağışlı" devre bulunmaktadır. Bu istasyonlarda "çok yağışlı" devre olarak adlandırdığımız Haziran-Mart döneminde ise aylık ortalama yağış değeri en az 130 mm. kadar (Rize'de Haziran 129.6 mm, Hopa'da Mart 128.9 mm)dır. Artvin'de yıl içinde en fazla yağış Ocak ayında 86 mm. olurken en az yağış da Ağustos ayında 26.7 mm. olarak gerçekleşmektedir (Tablo 14 - Şekil 29).

Şekil: 28 Rize'de Aylık Ortalama Yağışın Yıl İçindeki Seyri (1932-1990)

Şekil: 29 Artvin'de Aylık Ortalama Yağışın Yıl İçindeki Seyri (1948-1990)

Tablo 14: Seçilmiş istasyonlarda aylık ortalama yağış değerleri (mm)

İstasyonlar	Yükseklik	Rasat Süresi	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık Toplam
Rize	4	1931 1990	238.6	194.3	167.9	99.2	99.5	129.6	143.3	197.1	246.3	286.4	264.4	242.9	2309.5
Hopa	33	1939 1990	198.0	148.5	128.9	85.7	83.4	131.3	134.2	170.8	226.3	292.6	219.5	223.5	2042.7
Artvin	597	1948 1990	86.0	72.9	56.9	53.7	51.2	48.1	27.3	26.7	35.8	55.7	69.6	85.9	669.8

Tablo 15: Rize, Hopa ve Artvin'de yıllık yağışın mevsimlere dağılışı.

İstasyonlar	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış	Yıllık
mm	260.3	485.4	703.8	860.0	2309.5
Rize					
%	11.3	21.0	30.5	37.2	100.0
mm	240.4	371.3	810.3	620.7	2042.7
Hopa					
%	11.8	18.2	39.6	30.4	100.0
mm	162.7	42.1	122.6	342.4	669.8
Artvin					
%	24.3	6.3	18.3	51.1	100.0

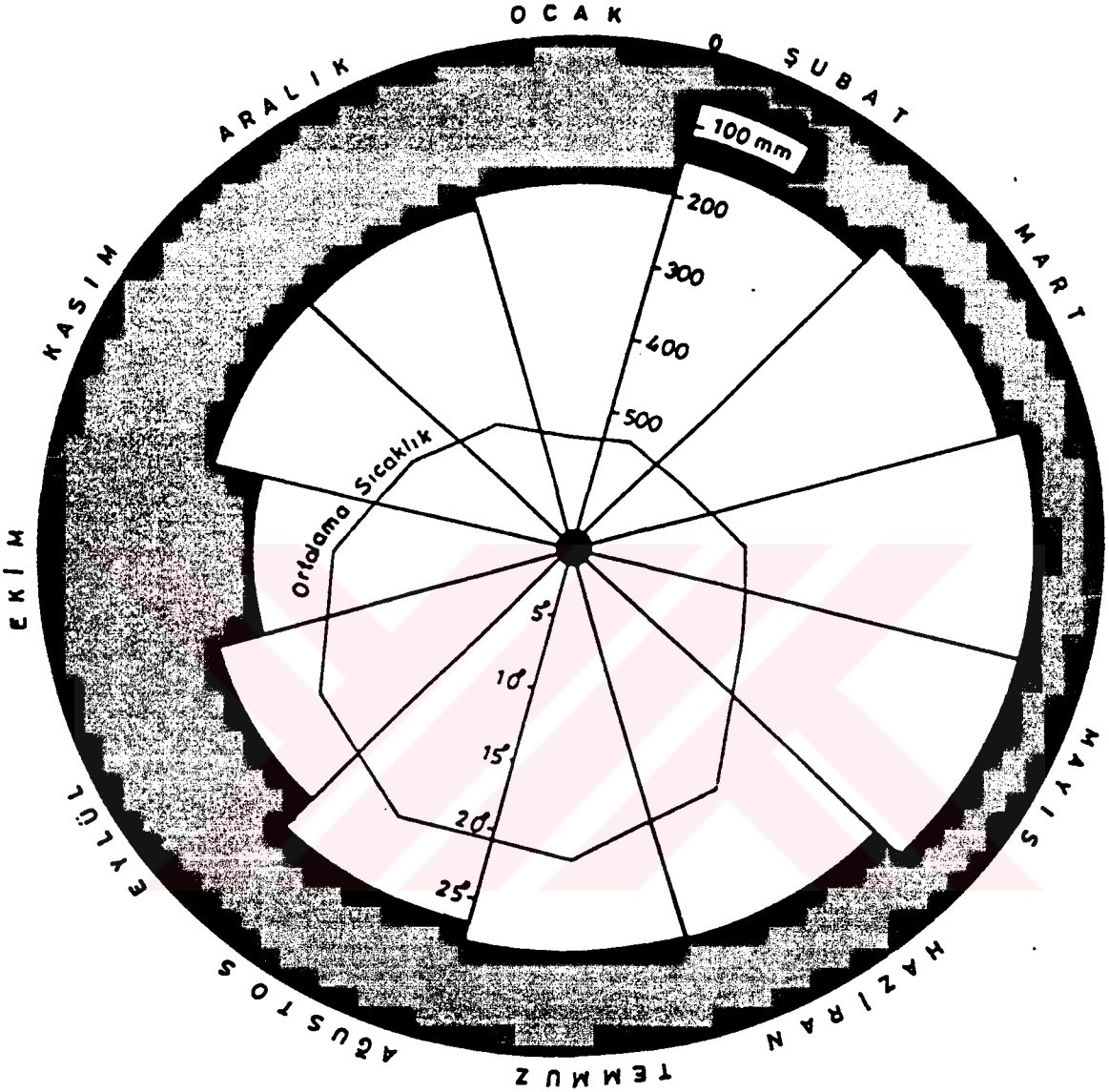
Burada dikkatimizi çeken husus, Artvin'in en yağışlı ayda (Ocak 86 mm) dahi, Rize'nin en az yağışlı ayına (Nisan 99.2 mm) erişememekte, Hopa'da da en az yağışın olduğu Mayıs ayını çok az bir farkla (2.6 mm) geçmektedir. Bu durum kıyı istasyonlarında kurak devrenin olmadığının bir göstergesidir.

Araştırma sahamızda yağışın aylara dağılışını incelemek ve sıcaklıkla olan ilişkisini ortaya koyabilmek amacıyla bir daire grafik oluşturduk (Şekil 30).

Bu daire grafiğe bakıldığında kış mevsiminden ilkbahara geçiş ayı olarak ele aldığımız Nisan ayı ile birlikte ortalama sıcaklık hızla artmakta, buna karşılık yağışta belirgin bir düşüş olduğu görülmekte, Nisan ve Mayıs ayları yörede en az yağışlı ay olarak göze çarpmaktadır. Haziran ayında ortalama sıcaklıklar artmaya devam etmekte, Temmuz (21.9 °C) ve Ağustos (21.8 °C) aylarında maksimum seviyesine çıkmaktadır. Ortalama yağışlarda Haziran'dan itibaren artmaya başlamakta Temmuz (134.2 mm) ve Ağustos aylarında (170.8 mm) oldukça yağışlı geçmektedir. Ortalama sıcaklıklar Eylül'den itibaren yavaş yavaş azalmakta ve Ocak ayında en düşük seviyesine inmektedir (7.5 °C). Bu dönemde sıcaklıklardaki düşüşe karşılık, yağış tedricen artmakta, Ekim ayında (292.6 mm) en yüksek seviyesine ulaşmakta ve bu dönem yağışın en fazla olduğu devreye tekabül etmektedir. Şubat ayından itibaren ortalama sıcaklıkların artmaya, yağış miktarının da azalmaya başladığı görülmektedir.

Ortalama sıcaklığın 10 °C nin altında gerçekleştiği kış mevsimi Hopa'da 10 Aralık-29 Mart arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde düşen ortalama yağış miktarı 620.7 mm olup, yıllık yağışın % 30.5'ine denk gelmektedir. Yörede kış mevsimi sonbahardan (% 39.6) sonra en yağışlı mevsim olma özelliği göstermektedir (Tablo 15-Şekil 31).

Hopa'da kar yağışları Aralık ayında başlar ve Nisan ayına kadar aralıklarla devam eder. Bu dönem içerisinde kar yağışlı günler toplamı 5 gün, karın yerde kalma süresi de 16 gündür. En yüksek kar kalınlığı ise, Aralık 26 cm, Ocak 88 cm, Şubat 112 cm, Mart 90 cm, Nisan 38 cm olarak oldukça yüksek değerlerde gerçekleşmektedir (Tablo 16). Ülkemizin en fazla kar kalınlıkları Doğu Karadeniz kıyı istasyonlarında olmaktadır (Rize 187 cm, Giresun 125 cm, Trabzon 115 cm, Hopa 112 cm). Fakat bu istasyonlarda karın yerde kalma süresi kısadır. Bu nedenle belirtilen değerler ortalama kalınlık hakkında fikir vermemektedir. Gerçekten de çok fazla olan bu kar

Şekil: 30 Hopa'da yağışın aylara dağılışı ve ortalama sıcaklığın yıl içindeki seyri

AR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
. YAĞIŞ	198.0	148.5	128.9	85.7	83.4	131.3	134.2	170.8	226.3	292.6	219.5	223.5	2042.7 mm Toplam
. SICAK. C	7.5	7.9	8.5	12.0	15.6	19.7	21.9	21.8	19.1	15.4	12.6	9.6	14.3 Ort.

kalınlıkları, bu nemli sahada kış mevsiminde meydana gelen bazı kuvvetli yağışlar ve rüzgârların tesiri altında vuku bulan birikimlerle ilgili arızî haller olarak düşünülmelidir[1].

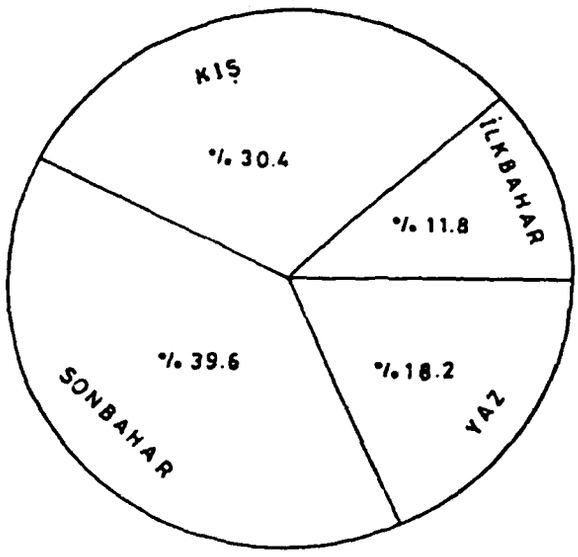
Araştırma sahamızda oldukça yüksek seviyelerde ölçülen kar kalınlıkları çevredeki dağlık sahalarda daha da artmaktadır. Hatta Artvin-Hopa karayolunun geçtiği Balıklı Dağı'ndaki "Cankurtaran" geçidinde (690 m) zaman zaman yolun kapanmasına neden olmaktadır. Cankurtaran geçidi ismini önceleri Borçka'dan Hopa'ya yaya veya kervanlarla gidenler bu geçitte şiddetli fırtına ve tipiye yakanlandıklarında buradaki bir kulübeden oluşan barınağa sığınmaktaydılar. Sonra havaların düzelmesi ile yollarına devam etmekteydiler. Yöre insanı şiddetli soğuk ve fırtınalardan korundukları bu yere "Cankurtaran" adını vermişlerdir. Bugün de aynı mevkide karayolları tarafından kışın yolun trafiğe açık tutulmasını sağlamak amacıyla bir bakım istasyonu kurulmuştur.

Yıllık ortalama yağışın % 37.2'sinin düştüğü kış mevsimi Rize'de en yağışlı mevsimi oluşturmaktadır (Tablo 15 - Şekil 32). Rize'de kış mevsiminin süresi sıcaklık bahsinde de belirttiğimiz gibi 28 Kasım - 31 Mart tarihleri arasındaki yaklaşık 4 aylık devreyi (124 gün) kapsamaktadır. Kış aylarında Rize'ye düşen yağış miktarı 242.9 mm (Aralık) ile 167.9 mm (Mart) arasında değişmektedir. Rize'de kar yağışları ilk olarak Kasım ayında başlar ve Nisan ayı sonlarına kadar aralıklarla devam eder. Bu dönem içerisinde kar yağışlı günler toplamı 6 gün olup, karın yerde kalma süresi 14 gün kadardır. Bu istasyonda en yüksek kar kalınlıkları ise, Kasım'da 29 cm, Aralık'ta 50 cm, Ocak'ta 187 cm. Şubat'ta 177 cm. Mart'ta 77 cm. ve Nisan'da 21 cm. olarak ölçülmüştür (Tablo 17).

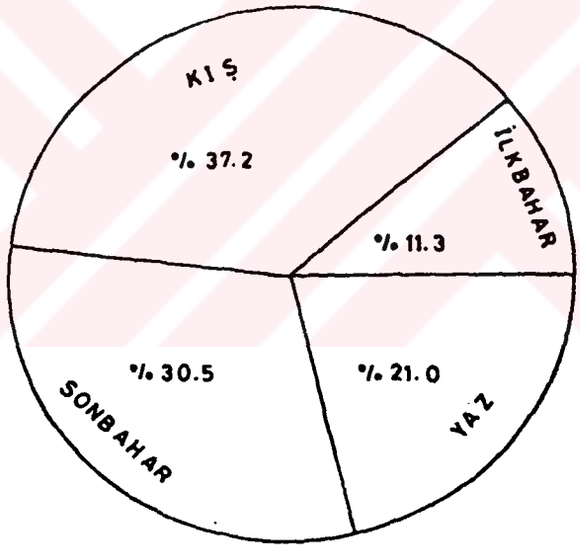
Artvin'de kış mevsimi Kasım ayı ortalarından (17 Kasım) başlar ve Mart ayı sonuna kadar olan devreyi kapsar. Bu dönemde Artvin'e düşen yağış miktarı 342.4 mm.dir ki, bu miktar yıllık ortalama yağışın (669.8 mm) % 50'den fazlasına (% 51.1'ine) denk gelmektedir (Tablo 15 - Şekil 33). Artvin'de kar yağışlarının olduğu dönem ise, Ekim ayında başlamakta Nisan ayı sonuna kadar aralıklarla devam etmektedir. Yıllık kar yağışlı günler toplamı 21 gün olup, Ocak'ta 7 gün, Şubat'ta 6 gün kar yağışı görülür. Yağan karın yerde kalma süresi 42 gün olup, kar yağışlı günün 2 katına tekabül etmektedir. Artvin'de ölçülen en yüksek kar kalınlıkları ise, Ekim'de 25 cm, Kasım'da 69 cm, Aralık'ta 69 cm, Ocak'ta 131 cm, Şubat'ta 102 cm, Mart'ta 65 cm ve Nisan'da

---

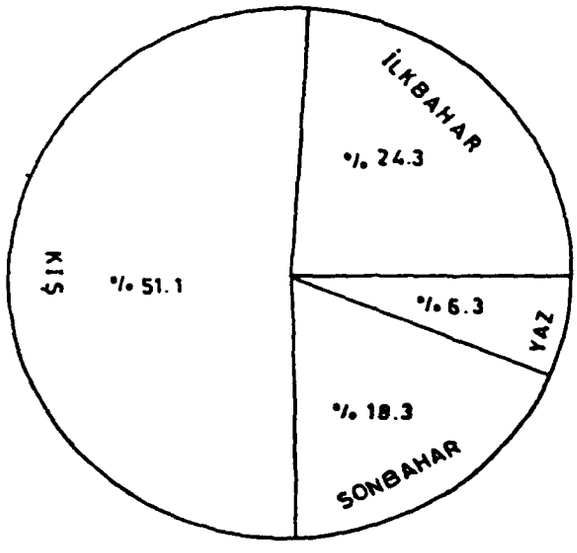
1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 347.

Şekil:31 Hopa'da Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılışı

Şekil:32 Rize'de Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılışı

Şekil: 33 Artvin'de Yıllık Yağışın Mevsimlere Dağılışı

Tablo 16: Hopa meteoroloji istasyonunun bulutluluk ve yağışla ilgili rast değerleri

Rasat Türü	Rasat Süresi	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ort. açık günler sayısı	29 yıl	4.7	3.6	3.9	3.6	3.5	5.2	4.0	4.9	5.7	7.3	5.7	4.3	56.4
Ort. bulutlu günler sayısı	29 yıl	12.7	12.8	12.8	12.9	17.6	16.0	13.8	13.8	14.7	14.3	15.1	13.3	169.8
Ort. kapalı günler sayısı	29 yıl	13.4	11.8	14.3	13.5	9.9	8.8	13.2	12.3	9.6	9.5	9.2	13.4	138.9
Ort. sisli günler sayısı	29 yıl	0.1	0.1	1.2	1.8	0.8	--	--	--	--	--	--	--	4.0
Ort. dolulu günler sayısı	29 yıl	0.3	0.2	0.2	-	-	0.1	-	-	-	-	0.2	0.2	1.3
Ort. kırağılı günler sayısı	29 yıl	1.7	1.7	0.9	0.1	--	--	--	--	--	--	--	0.6	5.0
Ort. orajlı günler sayısı	29 yıl	0.5	0.4	0.1	0.3	1.7	3.7	2.0	3.1	3.2	1.6	1.1	0.8	18.5
Ort. kar yağışlı günler sayısı	25 yıl	6.7	4.9	3.0	0.2	--	--	--	--	--	--	--	0.3	4.9
Ort. karla örtülü gün sayısı	25 yıl	6.7	4.9	3.0	0.2	--	--	--	--	--	--	--	1.6	16.4
En yüksek kar kalınlığı cm.	45 yıl	88	112	90	38	--	--	--	--	--	--	40	26	112

9 cm olup, kıyıdaki istasyonlarından Rize'den daha düşük, Hopa ile de genelde yaklaşık değerler göstermektedir.

Kış mevsiminde Hopa, Rize ve Artvin'de ortalama sıcaklıklar minimum seviyesine inmekte, buna karşılık oldukça yağışlı geçen mevsim olma özelliği göstermektedir. Karadeniz kıyılarında yağış maksimumu denizin karaya göre en sıcak bulunduğu ve depresyonların daha sık geçtikleri sonbahar ve kışın, minimumu ise, yine denizin karaya göre en soğuk bulunduğu ilkbaharda düşer[1]. Gerçekten de rasat sonuçlarından faydalandığımız kıyı istasyonlarından Rize ve Hopa'da en yağışlı mevsim sonbahar ve kış, en az yağışlı mevsim de ilkbahardır.

İlkbahar mevsiminde Hopa 240.4 mm. yağış alırken, Rize 260.3 mm (19.9 mm daha fazla) yağış almaktadır. Bu istasyonlarda ilkbahar mevsiminde düşen yağış miktarı yıllık yağışın ancak % 11'i civarında (Hopa % 11.8, Rize % 11.3) kadar olup, yörede en az yağışlı mevsimi oluşturmaktadır. Yağışın en az olduğu aylar ise, Nisan ve Mayıs aylarıdır. "Doğu Karadeniz kıyılarında güney rüzgârlarının büyük bir frekansla estiği, yağış, ihtimallerini azaltan fönlü hava tiplerinin nisbeten fazla görüldüğü ve denizle kara arasındaki termik farkların azaldığı ilkbahar ayları en az yağış alan mevsimdir"[2].

Sıcaklık bahsinde de belirtildiği gibi, ilkbahar mevsimi, Hopa'da 80 gün (29 Mart - 16 Haziran), Rize'de ise 77 gün (1 Nisan - 16 Haziran) sürmektedir. Bu mevsimde taze çaylar ilk sürgünlerini vermektedir ki, bu durum yörede geçimini çay plantasyonlarından sağlayan insanlar için de yeni bir kazanç döneminin başlangıcını oluşturmaktadır.

Artvin'de yıllık yağışın % 24.3'ü (162.7 mm) ilkbahar mevsiminde düşmektedir. Burada ilkbahar yağış bakımından kış mevsiminden sonra, ikinci sırayı almaktadır. Ortalama sıcaklık bahsinde de belirttiğimiz gibi Artvin'de ilkbahar mevsimi Nisan ayında (1 Nisan) başlamakta ve Temmuz'un ikinci haftasına (11 Temmuz) kadar sürmektedir (102 gün).

Araştırma sahamızda Haziran ayı ortalarından başlayan yaz mevsimi Ağustos ayı sonuna kadar sürmektedir ve bu süre içerisinde 371.3 mm yağış almaktadır. Hopa'da yaz mevsiminin başlaması ile artmaya başlayan yağışlar bu mevsimin sonuna kadar artarak devam etmektedir. Dolayısıyla inceleme alanımızda yaz mevsiminin en yağışlı ayını Ağustos (170.8 mm.) oluşturmaktadır. Ayrıca sıcaklık artmasıyla birlikte başlayan konveksiyon olayı yağışın fazlalaşmasını sağlamaktadır. Yaz aylarında sabahtan öğleye

---

1 Akyol, İ.H.: "Türkiye'de Basınç, Rüzgârlar ve Yağış Rejimi" T.Coğ. Dergisi. Sa: 5-6, Ankara-1944, s. 29.

2 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 334.

kadar konveksiyonel olarak yükselen hava nem bakımından doymuş yoğun bulut kütlelerini oluşturmakta, öğleden sonra yağan yağmurlarla birlikte ikindi sonrası havanın nemi azalmış, açık ve berrak bir görünüm kazanmıştır. Böylece nemli havadan bunalan yöre sakinleri bu açık hava sayesinde biraz rahat nefes alabilmektedir.

Yaz mevsimi süresi, Rize'de de Haziran ayı ortalarından başlamakta ve Eylül'ün ikinci haftasına kadar olan devreyi kapsamaktadır. Rize'nin yıllık ortalama yağışının (2309.5 mm), % 21'i yaz mevsiminde (485.4 mm) düşmektedir. Bu istasyonda yaz yağışları bakımından Hopa'ya benzer bir durum görülmekte olup, ilkbahar sonunda azalan yağışlar yaz mevsiminin başlaması ile birlikte artmaya başlamakta ve bütün yaz mevsimi boyunca tedricen artarak devam etmektedir. Rize'de yaz mevsiminde düşen 485.4 mm.lik yağışın 197.1 mm.sinin düştüğü Ağustos ayı bu mevsimin en yağışlı ayını oluşturmaktadır.

İnceleme alanımızda ortalama sıcaklıkların maksimum seviyesine eriştiği yaz mevsimi bol yağışlı geçtiğinden harhangi bir kuraklık olayı görülmemektedir. Yaz kuraklığının görülmemesi, yörenin ziraat faaliyetinde başı çeken çay plantasyon alanları için büyük önem taşımaktadır. Doğu Karadeniz kıyılarında yazın deniz üzerinden gelen hava kütleleri yüksek dağlara tırmanmaya zorlanır. Dolayısıyla nisbî nemlilik yükselir ve orografik yaz yağışları meydana gelir. Böylece bütün memleketi içine alan yaz kuraklığı bu kıyılarda ortadan kalkar[1]. Çay bitkisinin yetişmesi için kurak devrenin olmadığı yerlerde 1600-1700 mm yağış kâfi gelebilmektedir.[2] Bu durum memleketimizin sadece Doğu Karadeniz kıyılarında görüldüğü için ülkemizde çay ziraati yalnız bu kısımda yapılmaktadır.

Yaz mevsimi Artvin'de Temmuz'un ikinci haftasında başlar. Ağustos ayı sonlarına kadar devam eder. Yıllık yağışın (669.8 mm) ancak % 6.3'ünün düştüğü yaz mevsimi en az yağışlı mevsimi oluşturmaktadır. Ortalama sıcaklıkların da azami seviyeye çıktığı bu mevsimde yağışların çok azalması burada bir yaz kuraklığı sorunu ortaya çıkarmaktadır. Yaz mevsiminde gezici siklonlar etkilerini yitirdikleri için bu sahaya uğramazlar. Ayrıca Karadeniz'den iç kısımlara doğru hareket eden bulutlar taşıdıkları nemin büyük bir kısmını kıyı kuşağındaki dağların denize bakan yamaçlarına

---

1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 313.

2 Göney S.: Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı. İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2732 Coğ. Ensti. Yay. No: 116 İstanbul-1986, s: 193.

Tablo 17: Rize meteoroloji istasyonunun bulutluluk ve yağışla ilgli rasat değerleri

Rasat Türü	Rasat Süresi	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ort. açık günler sayısı	50 Yıl	3.6	3.1	3.7	3.4	3.5	5.2	4.0	4.3	4.9	6.3	5.1	4.2	51.4
Ort. bulutlu günler sayısı	50 yıl	13.0	11.5	12.4	12.6	16.1	16.0	13.5	13.3	13.5	14.0	13.6	14.0	163.6
Ort. kapalı günler sayısı	50 yıl	14.3	13.7	14.9	14.0	11.5	8.8	13.2	13.4	11.5	10.7	11.4	12.9	150.3
Ort. sisli günler sayısı	61 yıl	0.2	0.3	1.8	2.2	1.8	0.2	--	0.1	0.1	0.3	0.1	0.2	7.3
Ort. dolulu günler sayısı	61 yıl	0.2	0.2	0.1	-	-	0.1	-	-	-	-	0.2	0.3	1.3
Ort. kırağlı günler sayısı	61 yıl	2.2	2.3	1.7	0.1	0.2	--	--	--	--	--	0.3	1.5	8.3
Ort. orajlı günler sayısı	61 yıl	0.2	0.4	--	0.4	1.3	2.4	1.7	2.0	2.2	1.3	0.8	0.5	12.9
Ort. kar yağışlı günler sayısı	57 yıl	1.8	1.8	1.5	0.1	--	--	--	--	--	--	0.1	0.7	6.0
Ort. karla örtülü gün sayısı	57 yıl	4.9	4.6	2.3	--	--	--	--	--	--	--	0.2	1.6	13.6
En yüksek kar kalınlığı cm.	57 yıl	187	177	77	21	--	--	---	--	--	--	2.9	50	187

Tablo 18: Artvin meteoroloji istasyonunun bulutluluk ve yağışla ilgili rasat değerleri.

Rasat Türü	Rasat Süresi	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ortalama açık günler sayısı	42 yıl	4.4	4.0	3.9	3.8	3.4	4.9	4.1	5.6	7.2	7.8	5.0	5.3	59.4
Ort. bulutlu günler sayısı	42 yıl	14.5	13.4	15.8	15.6	19.1	18.3	17.5	17.7	16.6	15.8	16.1	15.6	196
Ort. kapalı günler sayısı	42 yıl	12.0	10.7	11.2	10.3	8.3	7.1	9.8	8.0	6.5	7.6	8.1	10.0	109.7
Ort. sisli günler sayısı	42 yıl	1.8	1.4	1.6	1.3	1.6	0.9	1.0	1.1	1.1	1.5	1.9	2.2	17.4
Ort. dolulu günler sayısı	43 yıl	-	-	-	0.1	0.2	0.1	-	-	-	-	-	-	0.4
Ort. kırağılı günler sayısı	42 yıl	3.7	2.4	3.3	0.5	--	--	--	--	--	0.4	2.6	5.4	18.3
Ort. orağlı günler sayısı	42 yıl	--	0.1	0.2	1.4	6.1	7.8	4.7	4.1	3.2	1.1	0.3	0.2	29.2
Ort. kar yağışlı günler sayısı	30 yıl	6.6	6.1	3.9	0.4	--	--	--	--	--	--	0.1	0.7	3.1	20.9
Ort. karla örtülü gün sayısı	37 yıl	14.5	12.1	4.4	0.2	--	--	--	--	--	--	0.1	1.6	8.9	41.8
En yüksek kar kalınlığı cm.	37 yıl	131	102	65	9	--	--	--	--	--	25	69	69	131

bıraktıkları için, nemli hava kütlelerinin duldasında kalan Artvin'e az yağış getirirler.

Hopa'da yıllık ortalama yağışın (2042.7 mm) % 39.6 sının düştüğü sonbahar en yağışlı mevsimi oluşturmaktadır. Sonbaharda aylık ortalama yağışlar; Eylül'de 226.3 mm, Ekim'de 292.6 mm, Kasım'da 219.5 mm.lik yağış almaktadır. Böylece, en az yağışlı Kasım ayında dahi 200 mm'nin üzerinde , en fazla yağışlı Ekim ayında da 300 mm.ye yakın yağış düşmektedir. Hopa'da Eylül ayından başlayan sonbahar mevsimi Aralık ayının ikinci haftasına kadar olan dönemi kapsamakta olup (100 gün), kış mevsiminden (109 gün) sonra en uzun süren mevsim olma özelliği göstermektedir.

Rize, sonbahar mevsiminde 703.8 mm.lik yağış almaktadır ki, bu miktar Hopa'nın aynı mevsimde aldığı yağıştan 106.5 mm daha az olarak gerçekleşmektedir. Sonbaharda aylık ortalama yağışlar; Eylül'de 246.3 mm, Ekim'de 286.4 mm, Kasım'da 264.4 mm.lik yağış almaktadır. Rize ve Hopa'da sonbahardan kışa geçişle birlikte yağışlarda bir azalma başlamaktadır. Yörede sonbahar ve kış mevsimi yağışlarının fazlalığı, bu mevsimlerde daha sık geçen depresyonlarla ilgilidir[1].

Sonbahar mevsimi Artvin'de Ağustos sonlarından başlamakta ve Kasım ayı ortalarına kadar devam etmektedir. Yaz mevsiminde en az seviyesine inen yağışlar, sonbahar mevsiminin başlamasıyla birlikte hızla artmaktadır. Ancak, sonbahar mevsiminde 122.6 mm yağışın düştüğü Artvin, kıyı istasyonlarının bu mevsimde kaydettikleri yağış değerlerinin (Hopa 810.3 mm, Rize 903.8 mm.) yanında oldukça düşük kalmaktadır.

Araştırma sahamızda yağışın yıl içinde dağılışını ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştık. Sonuç olarak sahanın yağışı ile ilgili genel bir değerlendirme yapalım. İnceleme alanımızda kurak bir mevsimden söz edilemez. Her ay belirli miktarda yağış düşmesine karşılık Nisan-Mayıs aylarında yağış miktarında önemli ölçüde azalma olmaktadır. Ancak, Hopa'da 83.4 mm ile en az yağışın düştüğü Mayıs ayı bile ülkemizin birçok istasyonunun en yağışlı ayından daha fazla yağış almaktadır. Buna göre sahamızda biri "çok yağışlı", diğeri "az yağışlı" olmak üzere iki devre ayırt edebiliriz. Çok yağışlı devre Haziran-Mart arasındaki 10 aylık süreyi içine almakta olup, yıllık yağışın % 92'si bu devrede düşmektedir. Az yağışlı dönem olarak adlandırdığımız Nisan-Mayıs ayları yıllık yağışın ancak % 8'ini kapsamaktadır. İlkbahar mevsiminin az yağış alması, bu mevsimde güneyden fön karakteri gösteren rüzgârların esmesiyle nisbî nem süratle düşerek

---

1 Akyol, İ.H.: "Türkiye'de Basınç, Rüzgârlar ve Yağış Rejimi." T.C. Dergisi, Sa: 5-6. Ankara-1944, S: 1-34.

yağış miktarını azaltması ile ilgilidir. Yazın kuzeybatıdan güneydoğuya doğru akan ve Karadeniz ile temas ederek, alt tabakaları su buharı ile zenginleşen hava kütleleri dik avarızla karşılaşınca yükselerek yoğunlaşmakta ve bu suretle sahamızda yaz yağışları meydana gelmektedir[1]. Daha öncede belirttiğimiz gibi sonbahar ve kış mevsimlerinin yağışlı geçmesi bu mevsimlerde daha sık geçen depresyonlarla ilgili bir durumdur.

Araştırma sahamızı yağış itibarı ile değerlendirdiğimizde yıllık yağışın dört mevsimede taksim edildiği, bunun yanında ilkbahar mevsiminde yağışın azaldığı, sonbahar mevsiminde de diğer mevsimlere göre daha bol yağışın kaydedildiği ve nihayet yaz yağışının az bir farkla kış yağışının gerisinde kaldığı görülmektedir.

Netice olarak sahada büyük ayrılıklar göstermeyen ortalama ve mutlak sıcaklık farkları, maksimumu sonbahara, minimumu ilkbahara düşen bol yağışları ve nihayet yağmuru getiren kuzeybatı ve batı rüzgârları ile "subtropikal okyanusal" bir iklim gerçekleşmiş olur. Zist'lerin deyimi ile yurdun diğer bölgelerine göre burada bir "iklim adası" oluşmakta, bütün sıcak okyanusal iklim bölgelerinde olduğu gibi, sıcak ve serin okyanusal iklimlerin tersine bitkisel hayata olağanüstü elverişli gelişme şartları sağlayarak bu kesimi genel olarak kenar dağların kuzey eteklerini, nemcil ormanları, karakteristik Rhododendronları ile karakterize eden gür kolşik formasyonunun doğal temelini hazırlamış bulunmaktadır[2].

Sonuçta, araştırma sahamız ve çevresinin iklim tipini kesin olarak belirlemek amacıyla Thornwaite'in iklim tasnifi yönteminden faydalandık. Bunun için rasat sonuçlarından faydalandığımız Hopa, Rize ve Artvin'e ait ayrı ayrı su bilançosu tablosu ve diyagramı hazırlanmıştır (Tablo 19, 20, 21 - Şekil 34, 35, 36).

Hopa ve Rize'nin su bilançosu diyagramlarından da görüldüğü gibi, yağışlar bütün yıl boyunca potansiyel evapotransprasyondan fazla olarak gerçekleşmektedir. Böylece bütün yıl boyunca toprak suya doymuş halde bulunmaktadır. Toprakdaki birikmiş su değişimi ve su noksanı olayı bu istasyonlarda görülmemektedir. Ortalama sıcaklıkların hızla arttığı Mayıs-Haziran-Temmuz aylarında yağış değerleri minimum seviyesine inmekte, böylece potansiyel evapotransprasyon bu aylardaki yağış değerine oldukça yaklaşmaktadır.

---

1 Tandoğan, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası" Ankara Üniv. DTCF Dergisi Sa: 3-4 Ankara-1971, s. 238

2 Tarkan, T.: Rize Yöresi Coğrafî Etüdü. s. 39

: TABLO:19 HOPA SU BILANCOSU(Thornthwaite'a göre) ENLEM : 41 24 :

YILLAR	ORTALAMA												
AYLAR	OCAK	SUB.	MART	NIS.	MAY.	HAZ.	TEM.	AGS.	EYL.	EKIM	KAS.	ARA.	YILLIK
SICAKLIK C	7.50	7.90	8.50	12.00	15.60	19.70	21.90	21.80	19.10	15.40	12.60	9.60	14.30
SCK. INDISI	1.85	2.00	2.23	3.76	5.60	7.97	9.36	9.29	7.61	5.49	4.05	2.68	61.90
PT. ETP (mm)	21.20	22.88	25.47	42.23	62.05	87.37	102.04	101.36	83.49	60.89	45.37	30.45	684.78
EN. DUZ. KAT.	0.83	0.83	1.03	1.11	1.25	1.26	1.27	1.19	1.04	0.96	0.82	0.80	
DUZ. PE (mm)	17.51	18.99	26.24	47.05	77.81	110.43	130.00	120.61	86.83	58.21	37.20	24.24	755.11
YAGIS (mm)	198.00	148.50	128.90	85.70	83.40	131.30	134.20	170.80	226.30	292.60	219.50	223.50	2,042.70
BRK. SU D.(mm)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
BIRIK. SU(mm)	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	
GER. ETR (mm)	17.51	18.99	26.24	47.05	77.81	110.43	130.00	120.61	86.83	58.21	37.20	24.24	755.11
EKSIK SU (mm)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
FAZLA SU (mm)	180.49	129.51	102.66	38.65	5.59	20.87	4.20	50.19	139.47	234.39	182.30	199.26	1,287.59
AKIS (mm)	189.88	155.00	116.09	70.66	22.12	13.23	12.54	27.20	94.83	186.93	208.35	190.78	1,287.59
NEMLILIK ORANI	10.31	6.82	3.91	0.82	0.07	0.19	0.03	0.42	1.61	4.03	4.90	8.22	

YA. TES. IND.	SIC. TES. IND.	KUR. IND.	PE. ORN.
170.5175	755.1082	0	47.81294

THORNTHWAITE GORE IKLIM TIPI :A B'2 r a'

SONUC
HOPA COK NEMLIIKINCI DERECEDEN MEZOTERMAL , SU NOKSANI OLMIYAN
YAHUT PEK AZ OLAN VE TAM DENIZEL IKLIM TIPINE GIRER.

: TABLO:20 RIZE SU BILANCOSU(Thornthwaite'a göre) ENLEM : 41 02 :

YILLAR	ORTALAMA												
AYLAR	OCAK	SUB.	MART	NIS.	MAY.	HAZ.	TEM.	AGS.	EYL.	EKIM	KAS.	ARA.	YILLIK
SICAKLIK C	6.60	6.70	7.80	11.50	15.80	19.90	22.30	22.40	19.50	15.80	12.10	8.70	14.09
SCK. INDISI	1.52	1.56	1.96	3.53	5.71	8.10	9.62	9.68	7.85	5.71	3.81	2.31	61.36
PT. ETP (mm)	17.79	18.19	22.70	39.97	63.51	88.90	104.95	105.64	86.31	63.51	43.05	26.62	681.16
EN. DUZ. KAT.	0.83	0.83	1.03	1.11	1.25	1.26	1.27	1.19	1.04	0.96	0.82	0.80	.
DUZ. PE (mm)	14.76	15.10	23.38	44.39	79.41	112.05	133.33	125.71	89.76	60.95	35.30	21.28	755.43
YAGIS (mm)	238.60	194.30	167.90	99.20	99.50	129.60	143.30	197.10	246.30	286.40	264.40	242.90	2,309.50
BRK. SU D.(mm)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
BIRIK. SU(mm)	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	
GER. ETR (mm)	14.76	15.10	23.38	44.39	79.41	112.05	133.33	125.71	89.76	60.95	35.30	21.28	755.43
EKSIK SU (mm)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
FAZLA SU (mm)	223.84	179.20	144.52	54.81	20.09	17.55	9.97	71.39	156.54	225.45	229.10	221.62	1,554.07
AKIS (mm)	222.73	201.52	161.86	99.67	37.45	18.82	13.76	40.68	113.96	190.99	227.27	225.36	1,554.07
NEMLILIK ORANI	15.16	11.87	6.18	1.23	0.25	0.16	0.07	0.57	1.74	3.70	6.49	10.41	

YA. TES. IND.	SIC. TES. IND.	KUR. IND.	PE. ORN.
205.7195	755.4309	0	49.12257

THORNTHWAITE GORE IKLIM TIPI :A B'2 r b'4

SONUC
RIZE COK NEMLIIKINCI DERECEDEN MEZOTERMAL , SU NOKSANI OLMIYAN
YAHUT PEK AZ OLAN VE DENIZEL SARTLARA YAKIN IKLIM TIPINE GIRER

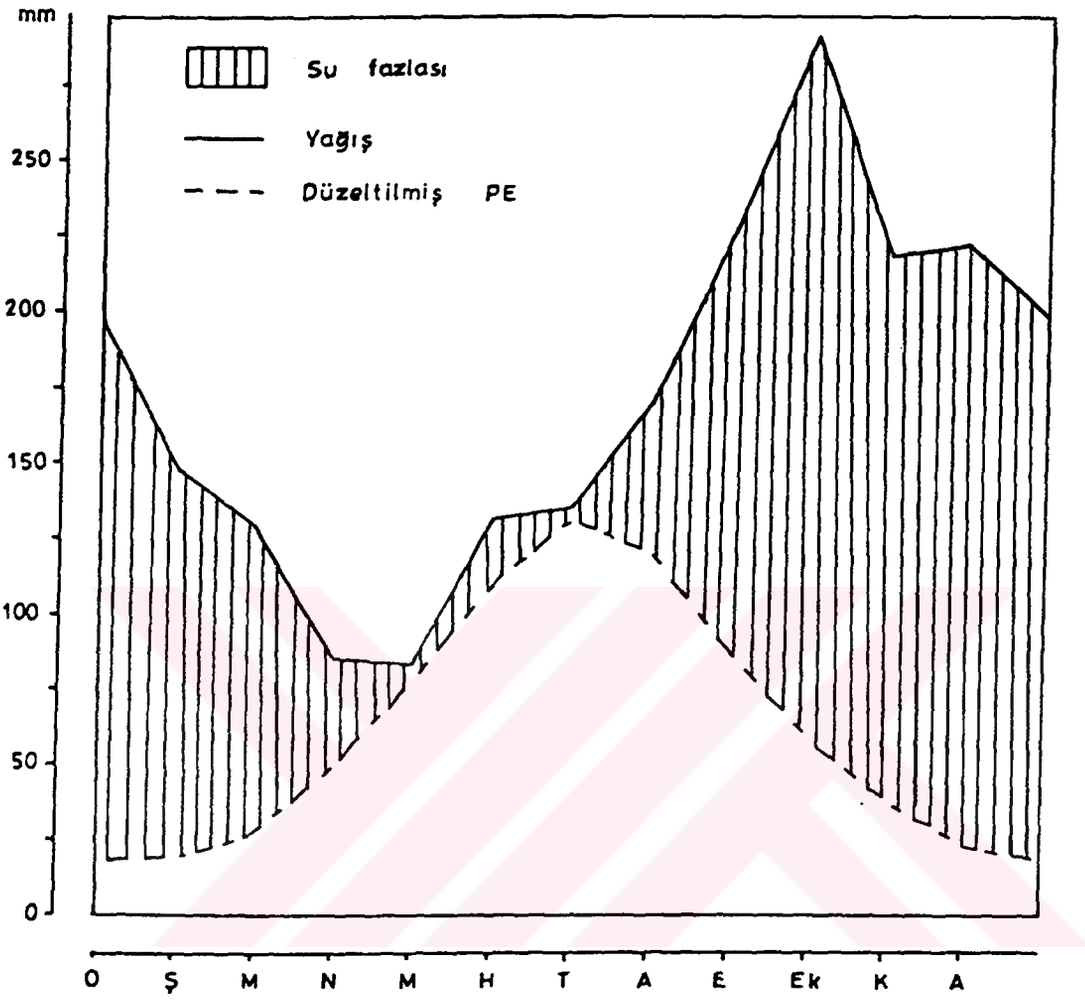
: TABLO: 21 ARTVIN SU BILANCOSU(Thornthwaite'a göre) ENLEM : 41 11 :

YILLAR	ORTALAMA												
AYLAR	OCAK	SUB.	MART	NIS.	MAY.	HAZ.	TEM.	AGS.	EYL.	EKIM	KAS.	ARA.	YILLIK
SICAKLIK C	2.70	3.90	7.10	12.00	15.90	18.70	20.60	20.60	17.90	13.90	9.20	4.60	12.26
SCK. INDISI	0.39	0.69	1.70	3.76	5.76	7.37	8.53	8.53	6.90	4.70	2.52	0.88	51.73
PT. ETP (mm)	6.84	11.06	24.20	48.04	69.38	85.76	97.32	97.32	81.00	58.21	33.95	13.72	626.78
EN. DUZ. KAT.	0.83	0.83	1.03	1.11	1.25	1.26	1.27	1.19	1.04	0.96	0.82	0.80	
DUZ. PE (mm)	5.67	9.18	24.92	53.41	86.85	108.21	123.77	115.81	84.24	55.77	27.84	10.95	706.62
YAGIS (mm)	86.00	72.90	56.90	53.70	51.20	48.10	27.30	26.70	35.80	55.70	69.60	85.90	669.80
BRK. SU D.(mm)	0.00	0.00	0.00	0.00	-35.65	-60.11	-4.23	0.00	0.00	0.00	41.76	58.24	
BIRIK. SU(mm)	100.00	100.00	100.00	100.00	64.35	4.23	0.00	0.00	0.00	0.00	41.76	100.00	
GER. ETR (mm)	5.67	9.18	24.92	53.41	86.85	108.21	31.53	26.70	35.80	55.70	27.84	10.95	476.77
EKSIK SU (mm)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	92.24	89.11	48.44	0.07	0.00	0.00	229.85
FAZLA SU (mm)	80.33	63.72	31.98	0.29	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	16.71	193.03
AKIS (mm)	48.52	72.03	47.85	16.13	0.15	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	8.35	193.03
NEMLILIK ORANI	14.18	6.94	1.28	0.01	-0.41	-0.56	-0.78	-0.77	-0.58	-0.00	1.50	6.84	

YA. TES. IND.	SIC. TES. IND.	KUR. IND.	PE. ORN.
7.800706	706.6192	32.52831	49.21897

THORNTHWAITE GORE IKLIM TIPI :C2 B'1 s b'4

SONUC
ARTVIN YARI NEMLI, BIRINCI DERECEDEN MEZOTERMAL , YAZ MEVSIMINDE
ORTA DERECEDE SU NOKSANI OLAN VE DENIZEL SARTLARA YAKIN IKLIM
TIPINE GIRER.

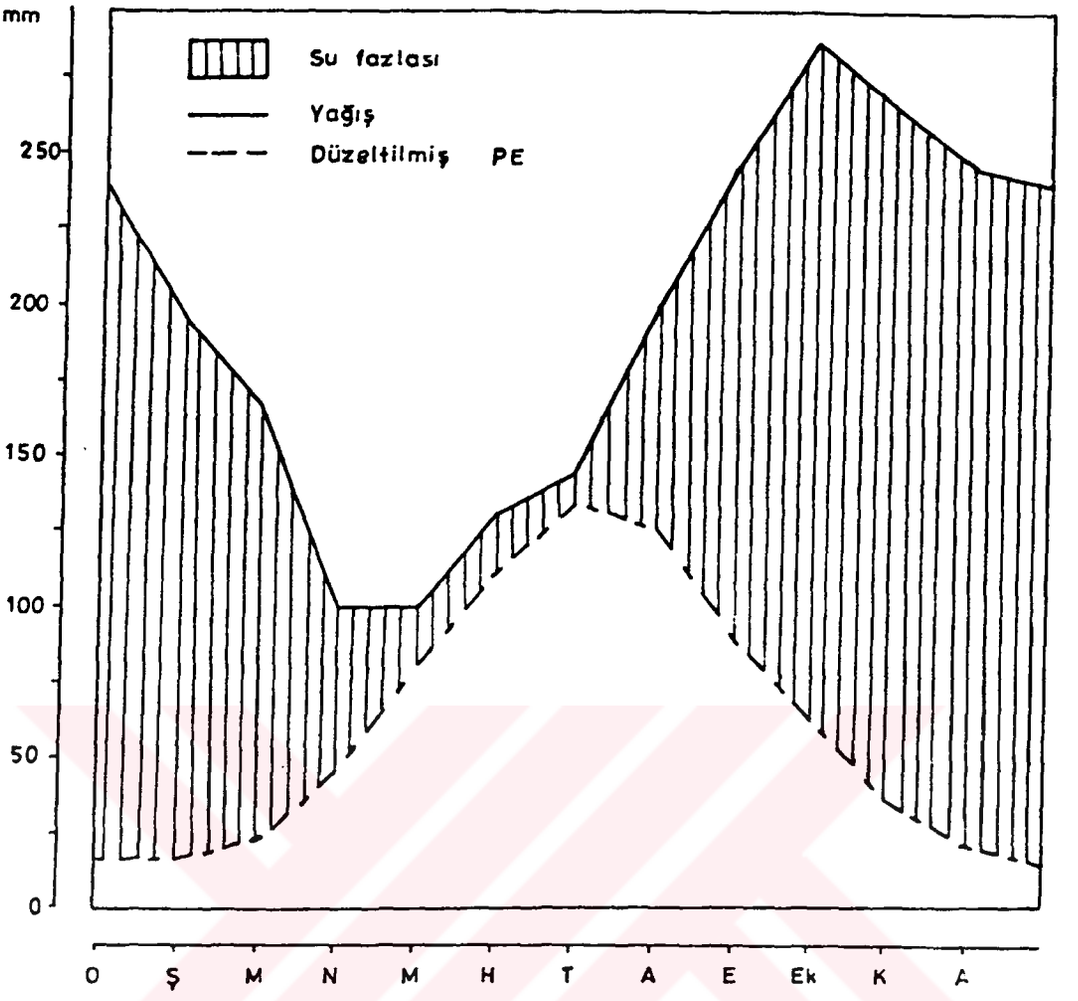

Şekil : 34 Hopa'nın su bilançosu diyagramı

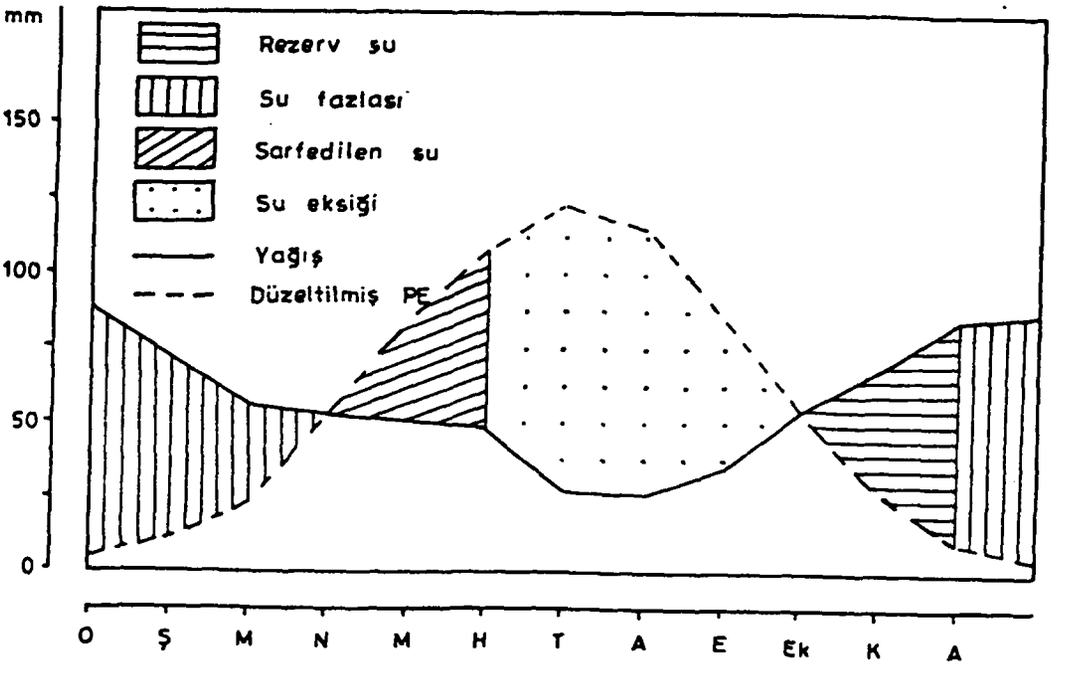
Hopa ve Rize istasyonlarında yağış miktarı bütün aylarda potansiyel evapotransprasyondan fazla olmaktadır. Yağışın evapotransprasyondan daima fazla olduğu yerlerde toprak daimî surette doymuş haldedir ve bu yerde bir su fazlalığı vardır. O halde bu yörenin iklimi nemlidir[1].

Artvin'in, su bilançosu diyagramından da görüldüğü gibi, Ekim ayından itibaren yağışlar potansiyel evapotransprasyondan (PE) fazla olmaya başlar, bu tarihten sonra Kasım ayı sonuna kadar toprakta su birikimi olur, Aralık ayından itibaren toprak suya doymuş hale gelir ve su

1 Ardel, A. - Kurter, A. - Dönmez, Y.: Klimatoloji Tatbikatı. İstanbul Üniv. Yay. No: 1123, Edebiyat Fak. Coğ. Ens. Yay. No: 40. İstanbul-1969, s. 291-292.

Şekil : 35 Rize'nin su blançosu diyağramı

Şekil : 36 Artvin'in su blancosu diyağramı

birikimi başlar. Bu işlem Mart ayı sonuna kadar devam eder. Sıcakların artmasıyla toprakta birikmiş olan su buharlaşma ile sarf edilmektedir. Bu dönem, Nisan ayından başlar ve Mayıs sonuna kadar devam eder. Haziran ayından itibaren ortalama sıcaklıkların 20 °C civarında seyretmesi ve yağış miktarının da asgarî seviyesine inmesiyle Artvin'de su açığı meydana gelmektedir. Kurak dönem olarak belirttiğimiz bu süre Ekim ayı başına kadar sürmektedir.

Su bilançosuna göre Hopa, Rize ve Artvin'in iklim tipini, yağış, sıcaklık indisleri ile yağış rejimine göre ortaya koyulan indislere ve PE'nin üç yaz ayına oranına göre belirlenen indislere göre şu şekilde belirlemiş bulunuyoruz[1].

Hopa, A B'_2 r a' formülüne göre çok nemli, ikinci dereceden mezotermal, su noksanı olmayan yahut pek az olan ve tam oseonik iklim tipine sahiptir.

Rize, A B'_2 r b'_4 formülüne göre çok nemli, ikinci dereceden mezotermal, su noksanı olmayan yahut pek az olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi hüküm sürmektedir.

Artvin, C_2 B'_1 s b'_4 formülüne göre , yarı nemli, birinci dereceden mezotermal, yaz mevsiminde orta derecede su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi görülmektedir.

Burada ortaya çıkan sonuç, araştırma sahamız yağış bakımından çok nemli ve ikinci dereceden mezotermal, su eksiği olmayan, tam denizel bir iklim tipine sahiptir. Ancak, kıyıdan iç kısımda yer alan Artvin'e doğru gidildikçe yağışlar ve denizel etkinin tesiri azalmakta burada yaz kuraklığı sorunu ortaya çıkmaktadır.

De Martonne'un 1923 yılında ortaya koyduğu yıllık kuraklık indisi formülüne göre[2], kuraklık indisi Hopa'da 84, Rize'de 96, Artvin'de 55'tir. Bu üç istasyonda da indis 30 'dan büyük olduğu için tasnifte nemli iklim tipinde olduğu ortaya çıkmıştır.

De Martonne'un 1942 yılında yeni geliştirdiği kuraklık indisi formülüne göre[3], kuraklık indisi Hopa'da 61.5, Rize'de 71.3, Artvin'de 32.7'dir. Bu formüle göre kuraklık indis tasnifi yeniden belirlenmiş ve indis değeri 20'den büyük olan yerler nemli bölgelere dahil edilmiştir. O halde, bu formüle göre de, Hopa, Rize ve Artvin nemli iklim tipine dahil edilmektedir.

---

1 Ardel, A. - Kurter, A. - Dönmez, Y.: Klimatoloji Tatbikatı. s. 294-306.
2 Ardel, A. - Kurter, A. - Dönmez, Y.: Klimatoloji Tatbikatı. s. 285-286.
3 Ardel, A. - Kurter, A. - Dönmez, Y.: Klimatoloji Tatbikatı. s. 287-288.

Erinç'in yağış etkinliği formülüne göre[1], Hopa'nın indis değeri 107.5, Rize'nin indis değeri 130.4, Artvin'in indis değeri ise 38.4 tür. Erinç'in tasnifinde Hopa ve Rize çok nemli, Artvin yarı nemli özelliktedir.

1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 485-486.

III- DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bir yerin doğal bitki örtüsü herşeyden önce iklim şartlarıyla yakından ilgilidir. Bitkilerin gelişebilmesi için iklim elemanlarından sıcaklık ve yağışın aynı anda bulunması gerekmektedir. Yağış ve sıcaklığın müsait olduğu alanlar gür bir bitki örtüsü ile kaplandığı halde, yağıştan mahrum sıcak devre veya yağışlı fakat düşük sıcaklığın olduğu bir yerde bitkiler pek gelişme imkânı bulamaz. Böyle yerlerin ancak, seyrek ve cılız bir bitki örtüsüyle kaplı olduğu görülür.

İklim bahsinde de belirttiğimiz gibi, yıllık ortalama yağış tutarı 2042.7 mm. ve ortalama en yüksek sıcaklığın 19 °C olduğu Hopa'da doğal bitki örtüsünün Erinç'in tasnifine göre[1], "çok nemli orman" dan ibaret olması gerekmektedir. Yapılan böyle bir tasnif araştırma sahamıza uymakta olup, bitki örtüsü bakımından yöre, çok gür ve çeşitli ağaçların oluşturduğu yoğun ormanlarla kaplıdır. Gür ormanları oluşturan ağaçların altında; ağaççıklar, çalılar ve tırmanıcı sarmaşıklarla çok çeşitli ot türleri gelişmiştir.

Bir yerin bitki örtüsünün gelişmesinde vejetasyon devresinin süresi de oldukça etkilidir. Bitkilerin fizyolojik faaliyetlerini sürdürdükleri vejetasyon devresinin başlangıç ve bitiş tarihinde 8 °C kriteri esas alınmıştır[2]. Buna göre Hopa'da aylık ortalama sıcaklıklar sadece Ocak ve Şubat aylarında çok az bir farkla 8 °C'nin altına inmekte (Ocak, 7.5 °C, Şubat 7.9 °C) olup, vejetasyon devresi iki ay kesintiye uğramaktadır. Sahanın sıcaklık açısından elverişli olduğu kadar, yağış bakımından da (Hopa 2042.7 mm) memleketimizin en düzenli ve bol yağış alan bir yurt köşesini oluşturması, doğal bitki örtüsünün gelişebilmesi için çok müsait bir ortam hazırlamıştır.

Çalışma sahamızda sahil şeridinde "kolşik flora" ismi verilen geniş yapraklı ağaçlardan oluşan sık bir bitki topluluğu görülmektedir. Çevredeki dağlık alanlara doğru çıkıldıkça geniş yapraklı ağaçlar arasına az da olsa iğne yapraklılar karışmaya başlamaktadır.

---

1 Erinç, S.: Klimatoloji ve Metodları. s. 486.

2 Atalay, İ.: Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş. Ege Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 19, İzmir-1983, s. 12.

A. GENİŞ YAPRAKLI KIYI ORMANLARI

İnceleme alanımızda 750-800 m. yükseklikliere kadar geniş yapraklı ağaçlar hâkim durumdadır. Yörede yağış ve sıcaklık şartlarının bitki gelişmesi için oldukça elverişli olması burada gür ve sık bir orman formasyonunun oluşmasına imkân vermiştir (Fotoğraf 2).

Aynı yağış şartlarını gösterdiği için, Karadeniz'in doğusunda sınırlarımız dışında, Kafkas Dağları'nın etekleri boyunca da yayılmış bulunan bu orman sahasına, Kafkaslar'ın güneyindeki tarihî "Kolşid" ülkesine atfen verilmiş bir isimle "Kolşik flora" denilmektedir. "Kolşik flora" muhtelif yapraklı ağaçlardan müteşekkil ve zengin bir alt formasyona sahip orman topluluğu şeklinde tarif edilir[1]. Bu flora Karadeniz'in doğusunda Tuapse civarından başlayarak, Kafkaslar'ın güney yamacı boyunca uzanır ve Rion havzasını içine alacak şekilde içeri sokulmaktadır. Daha güneyde küçük Kafkaslar (Maly Kavkaz)'dan Karadeniz'e yaklaşan "Kolşik flora" Borçka'nın biraz güneyinden geçecek şekilde batıya yönelerek Soğanlı-Kaçkar silsilesinin güney eteklerinden Trabzon civarına kadar uzanır[2]. "Kolşik flora" inceleme alanımızda 750-800 m. yükseklikliere kadar görülmekte olup, araştırma sahamızdaki yerleşmelerin tamamı belirtilen yükseltiden aşağıda kalmaktadır. Böylece sahamızdaki yerleşmeler "Kolşik flora"nın içine sokularak ziraat alanı oluşturabilmek veya yakacak odun temin etmek gibi nedenlerle bu flora yoğun bir tahribata maruz kalmıştır.

Yöredeki "Kolşik flora" o kadar gür ve sık ormanlardan oluşmuştur ki, bazen yolun iki tarafındaki ağaçların üst dalları birleşmekte ve bazı köylere bu ağaç tünelinden ulaşılmaktadır (Kâzımiye, Köprücü, Limanköy, Subaşı, Hendek, Balıkköy, Yeşilköy ve Güvercinli köylerinde olduğu gibi). Sahadaki ormanların iyi bir şekilde görüldüğü müsait yerlerden bakıldığında insan kendisini "ağaç denizi"nin içinde hissetmekte ve yeşilin çok değişik tonlarını seyretmeğe doyamamaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, araştırma sahamızda yerleşmeler ve ziraat alanları "Kolşik flora"nın içersinde yer almıştır. Bu nedenle "Kolşik flora" yer yer ortadan kaldırılmıştır. Yörede "Kolşik flora"nın tahrip edildiği yerlerde genelde; çay, fındık, mısır, karalahana, fasulye, patates gibi tarım ürünleri yetiştirilmektedir (Harita 7).

---

1 İnandık, H.: Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş. s. 16.

2 İnandık, H.: Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş. İstanbul Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 42 İstanbul-1965, s. 14-18.

"Kolşik flora" tür bakımından oldukça zengin bir ağaç topluluğuna sahiptir. Bu sektörün hâkim ağacını sakallı kızıl ağaç (Alnus barbata) oluşturur. Bunun yanında yapraklı orman ağaçları arasında bulunan türlerden bazıları şunlardır: Ihlamur türleri (Tilia multiflora, Tilia rubra), kayın (Fagus oriantalis), kestane (Castanea sativa), Kafkas kanatlı cevizi (Pterocarya caucasica), akçaağaç (Acer tatarıcum), meşe türleri (Quercus iberica, Quercus dschorochensis, Quercus Hart wissiona), dişbudak türleri (Fraxinus excelsior, Fraxinus oxpyhlla), karayemiş (Prunus laurocerosus), karaağaç türleri (Ulmus campestre, Ulmus montana), yabani Trabzon hurması (Diospyrus lotus), söğüt türleri (Salix alba, Salix caprea), adi gürgen (Carpinus betulus), çınar (Platanus orientalis), kavak türleri (Populus alba, Populus tremula), yabani kiraz (Prunus avium), kızılcık (Cornus sanguina), adi fındık (Corylus avellana) dır.

Araştırma sahamızda kıyıya yakın bu orman elemanları arasında en yaygın olanı kızılağaçtır. Kızılağaç çok nemli ve sıcak iklimlerden hoşlanmaktadır. En nemli, ıslak ve bataklık topraklarda yetişme imkânı bulur, bütün orman ağaçları içerisinde en fazla neme dayanan ağaç çeşididir[1]. Gerçekten de inceleme alanımızda özellikle akarsu boylarında oldukça sık yetişmekte ve içerisine girilmez ormanları oluşturmaktadır. Büyük ağaç halini almış kızılağaçlara göre derelerin kenarlarında yer alan küçük ağaççık şeklindeki kızılağaçların yaprakları hem daha geniş hem de daha yumuşaktır. İnceleme alanımızda yaygın olan ağaçlardan biri de kayın (Fagus orientalis) dır. Yağışlı ve sıcak bir iklimi seven nemli topraklardan hoşlanan kayın, uzun ve iri gövdesi ile dikkat çekmektedir. Sahilden 1200 m. yüksekliklere kadar yetişmekle birlikte yörede 500-600 m.den sonra daha yoğun olarak bulunmaktadır. Özellikle Sarp, Limanköy, Yeşilköy, Hendek ve Güvercinli köylerinin yerleşim alanlarından itibaren çevredeki yüksek sahalardaki ormanlarda en yaygın ağaç türünü oluşturmaktadır. Bazı kayın ağaçlarının gövdesi öyle kalındır ki, üç tane insanın kolları arasına sığmaz. Sahada bu ağaçların gövdesinin iriliğinden ve yüksekliğinden faydalanarak bazı yöre sakinleri arı kovanlarını bu ağaçlara yerleştirmektedir. Buradaki asıl amaç, çevredeki ormanlarda yaşayan yabani hayvanlar (özellikle ayılar) ın kovanlara zarar vermesini önlemektir. İnsanlar kovanları yerleştirirken, petek keserken veya başka amaçla bu kalın gövdeli ağaçlara merdivenle çıkmaktadırlar. Ağaçtan indikten sonra merdiveni ağaçtan almaktadırlar. Bu durum özellikle Güvercinli köyünde çok yaygındır. Yöre

---

1 Tandoğan, A.: "Çayeli - Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası." Ankara-1971, s. 244.

insanın zekâ ve becerisi neticesinde, başta yük taşımak amacıyla (ev inşaat malzemesi ve hasat edilen çaylar). geliştirmiş oldukları basit teleferiklerin halatlarını bağlamak için yine kalın gövdeli kayın ağaçlarından faydalanılmaktadır.

Kestane (Castanea vesca), araştırma sahamızda önemli yayılış alanına sahiptir. Yelişköy, Güvercinli, Pınarlı, Balıkköy, Subaşı köyleri ile Balıklı Dağları arasında kalan yamaçlarda yaygın olarak bulunmakla beraber yer yer saf topluluklar teşkil ettiği de görülür. Ayrıca Balıklı Dağı'nın Çoruh Vadisine bakan, İçkale Deresi'nin güney yamaçlarında kestane ormanlarının oluşturduğu daha geniş saf topluluklar dikkati çekmektedir. Aynı zamanda bu ağacın kerestesi rutubete karşı dayanıklı olduğu için mesken inşasında bilhassa deniz motoru ve kayık yapımında da kullanılmaktadır. Bu bakımdan kerestesi kıymetli ve pahalı bir ağaçtır.

Ihlamur türlerine (Tilia multiflora, Tili rubra) araştırma sahamızdaki ormanların hemen her yerinde rastlamak mümkün olmakla birlikte kızılağaç ve kayına göre oldukça seyrek dağılmış vaziyettedir. Boyları 20-30 m.yi bulan bu ağaçların yaprakları sahamızda hayvanlara yedirilirken, şifalı bitkilerden olduğu için piyasada yüksek fiyatlarla satılmaktadır (Fotoğraf 3).

Memleketimizde kerestesi mobilya yapımında yaygın olarak kullanılan gürgen, inceleme alanımızdaki ormanların hâkim elemanlarından birini oluşturmaktadır. Sahadaki elverişli yağış ve sıcaklık şartları altında doğu göknarı (Abies nordmanniana) nın gövdesi çok fazla gelişme imkânı bulmaktadır. Yüzelli yaşındaki bir doğu göknarı ortalama 33-35 m. boy verebilmektedir. Ancak bunlar arasında boyları 40 m.yi aşanlar ve gövdesi 1.5-2 metre çap verenler tesbit edilmiştir[1]. Oysa Akdeniz Bölgesin'deki Toros göknarı (Abies çilicica), ancak korunaklı yerlerde (kuzeye bakan derin vadi veya gölgeli çukurlarda) 250-300 yılda 35-40 m.ye ulaşabilmekte ve gövdeleri 1.5-2 metre çap verebilmektedir[2].

Kıyı kuşağındaki ormanlarda sarıçam (Pinus silvestris) ağacı bulunmamaktadır. Ancak, araştırma sahamızda Hopa-Arhavi karayolu üzerinde sarıçamlardan oluşan bir orman adacığı bulunmaktadır (Fotoğraf. 4). Buradaki yerleşim birimi de adını bu çamlardan esinlenerek almış ve Çamlıköy olarak adlandırılmıştır. Kıyı bölgesinde sadece Çamlıköy'de

---

1 Asan, Ü.: "Artvin Yöresindeki Göknar Ormanlarında Bonitet Araştırmaları" İstanbul Üniv. Orman Fak. Der. Sa: 1. İstanbul-1985. s. 99.

2 Bozkuş, T.: "Toros Göknarı'nın Türkiye'deki Doğal Yayılışı ve Silvikültürel Özellikleri" İst. Üniv. Orman Fak. Der. Sa. 2, İstanbul-1986, s. 108.

sarıçamın yetişmesini Pleistosen'deki iklim salınımları na bağlamak mümkündür[1]. Pleistosen'deki serin devrede deniz kıyısına kadar yetişme imkânı bulan sarıçamlar günümüze kadar korunarak gelmiştir. Buradaki sarıçamlar serin iklim şartlarında yetişen sarıçamlara nazaran dalları daha fazladır. Hopa Orman İşletmesi tarafından "Çamlıköy Orman Serisi" olarak adlandırılan bu ormanlarda kereste elde etmek için tahribat yapılmaktadır. Ülkemizde deniz kıyısında tabiî olarak pek nadir yetişen sarıçamlara bir örnek teşkil eden bu ağaçların tahribine bir an önce son verilmelidir.

Yapraklarını yaz kış dökmeyen karayemiş (Prunus laurocerasus), sahil kesiminde tabiî olarak yetişmesi yanında evlerin önündeki bahçelerde sunî olarak da yetiştirilmektedir. Meyvesinin görünümü ve büyüklüğü adeta kiraza benzemektedir. Ancak tadı biraz mayhoştur.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız yüksek boylu ağaçlardan oluşan ormanların altında iklim şartlarının elverişli olması münasebetiyle ikinci yer yer üçüncü bir bitki örtüsü katları teşekkül etmiştir. Boyları 20-30 m.yi bulan ağaçların altındaki ikinci katta, genel olarak mor çiçekli orman gülü (Rhododendron ponticum Rhododendron flavum) türleri çok yaygındır. Ayrıca orman asması türleri (Clematis viticella, Clematis orientalis), yabani asma (Vitis vinifera) ve Hedera Colchica, Hedera helit gibi sarmaşıkların çokluğu dikkat çekicidir. Ormanaltı ağaççık ve çalı formasonunun diğer bazı elemanları ise; şimşir (Buxus sempervirens), çoban püskülü türleri (Daphnea caucasica, Daphnea, ilex aquifolium, İlex colchica), adi ardıç (Juniperus communis), kurt bağrı (Ligustrum vulgare), ağaç çileği (Rhamnus colchica, Rosa gallica, Rubus idaeus), böğürtlen (Rubus fruticosus), dikenli mersin (Ruscus aculeatus), kartopu (Viburnum opulus), mürver (Sambucus nigra), sarmaşık (Hedra colchica, H. helix), kızılcık (Cornus sanguina), ayı üzümü (Vaccinium arctostaphylos), kurt eğreltisi (Dryopteris filix), kaburgalı eğrelti (Blechnum spicant), dişi eğrelti otu (Athyrium filix femina), venüs saçı (Adiantum capillus - veneris), kartal eğreltisi (Osmunda regalis), geyik dikeni (Crataegus) gibi türlerden oluşmaktadır.

Ormanaltı formasyonu içerisinde çok yaygın olarak bulunan ve yöre halkı tarafından "komar" olarak adlandırılan orman gülleri (Rhododendronlar) nin boyları bir metre civarındadır. İnceleme sahamızda Mayıs ayından itibaren çiçek açmaya başlayan orman gülleri çevresine beş ile on taneye varan bilek kalınlığında dallar vermektedir. Yöre insanı

---

1 İnandık H.: Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş, s. 17.

yakacak ihtiyacını; Kesimi ve toplanması kolay olduğu için orman güllerinden sağlamaktadır. Orman güllerinin sık bulunduğu yerlerde ormanın içine girilmez bir hal almaktadır.

Ormanaltı ağaççıklarından olan, küçük boylu kızılağaçlar dere kenarlarında ve akarsu boylarında sık olarak bulunmaktadır. Bazen bir metre karelik alanda altı yedi kök kızılağaç fidanına rastlamak mümkün olmaktadır. Araştırma sahamızda sahil şeridinde tabiî bitki örtüsünün büyük bir kısmı yerleşme ve ziraat faaliyetleri sebebiyle tahrip edilmiştir. Ormanlar genelde iskân sahasının yukarısında kalmıştır. Ormanların ortadan kaldırıldığı bazı yerlerde orman gülleri (Rhododendronları) daha fazla gelişme imkânı bulmuştur. Burada orman güllerinin hâkim olduğu bir maki manzarası görülmektedir. Şüphesiz karakteristik Akdeniz makisi olmayan bu formasyona İnandık "Rhododendronlu maki" demenin daha doğru olacağını belirtmiştir[1]. Aslında "Kolşik flora"ya bazı gerçek maki elemanlarından zeytin, kızılcık, defnenin karışması, Akdeniz peyzajını hatırlatmaktadır. Ancak belirtilen maki elemanları, sahamızda dağınık haldeki birkaç ağaçtan müteşekkil olduğu için, ayrı bir maki formasyonu şeklinde ayırıma tabi tutulmamıştır. Doğu Karadeniz Bölümü'nde "Kolşik flora" arasına doğal olarak karışmış bulunan Akdeniz Bölgesi bitkilerinin burada bulunması yeni yayılmalarla ilgili olmaktan ziyade maziye ait saha genişlemeleri ve daralmaları ile ilgilidir[2] Araştırma sahamızdaki "kolşik flora" arasına pek yakın tarihlerde önce insan eliyle belirli yerlerde yetiştirilmiş olan, sonra kendiliğinden yayılış sahasını genişleterek yöreye adapte olmuş yalancı akasya (Robinid pseudoacacia) ile kokarağaç (Ailanthus glandulosa) bu sahaya yabancı bitkilerdir.

İnceleme sahamızda 450-500 m.ye kadar olan yüksekliklerde rastlanan yabanî fındık (Corylus avellana, Corylus pontica, Corylus maxima) türleri sonradan ıslah edilmiştir. Bilhassa Sugören'den Yeşilköy'e giden yol boyunca yaygın olarak yetişen ve boyları üç metreyi aşan fındıklar bu türlerdendir.

Ülkemizde süs bitkisi olarak saksılarda yetiştirilen ortancalar (Hydrangea) çalışma sahamızda tabiî olarak ve yaygın şekilde yetişmektedir (Fotoğraf 2). Ormanların alt tabakalarında ve çalılıklarda bulunan ve sarılarak yükseklere çıkan, ağaç ve ağaççıkları birbirine ağ şeklinde ören yabanî asma (Vitis vinifera), kaya sarmaşığı (Hedara helix) gibi sarılıcı bitkiler, içine girilmesini güçleştiren bir ormanaltı formasyonu oluşturur.

---

1 İnandık, H.: Türkiye Bitki Coğrafyası s. 17.

2 İnandık, H.: Türkiye Bitki Coğrafyası. s. 17.

Yol kenarlarında orman altında ve akarsu boylarında yaygın olarak bulunan sarılıcı ve dikenli bitkilerden böğürtlen türleri (Rubus platyphyllos, Rubus caucasicus, Rubus mucromatus, Rubus fruticosus) lezzetli meyveleri ile dikkat çekmektedir. Yörede böğürtlenler yol boyunca ve ziraat alanlarının etrafında çit oluşturmak için sunî olarak da yetiştirilmektedir.

İnceleme sahamızın sahil şeridinde orman altı formasyonunu oluşturan ağaççık ve çalılardan başka otsu bitkiler de geniş yer kaplar. Yükseklikleri bir metreyi geçen eğrelti otları çok sık dokulu olduklarından insanın ayağına dolaşmakta ve içerisinde yürmeyi güçleştirmektedir. Kendine özgü değişik bir kokusu olan eğrelti otları hayvanlara yem olarak da verilmektedir. Çay plantasyon alanlarında da yaygın olarak yetişen bu otlar kesilip bahçenin bir köşesinde yakılarak imha edilmektedir.

B- GENİŞ VE İĞNE YAPRAKLILARDAN OLUŞAN KARIŞIK ORMANLAR

Kıyıdan çevredeki dağlık alanlara doğru gidildikçe belirli yüksekliklerden itibaren geniş yapraklıların arasına iğne yapraklı ağaçlar karışmaya başlamaktadır. Yörede yükseltinin artmasına bağlı olarak geniş yapraklı ağaçlarda bir azalma, iğne yapraklılarda da bir artma görülmektedir. Geniş yapraklı ormanlar bahsinde açıkladığımız kıyı kuşağında yer alan Çamlıköy'deki sarıçamları dahil etmezsek inceleme alanımızda iğne yapraklı ağaçları 500-600 m. yükseklikler den itibaren geniş yapraklıların arasına tek tük karışmaya başlar ve Balıklı Dağı'nın 1300-1400 metre yüksekliklerinden itibaren saf topluluklar oluşturmaktadır. Araştırma sahamız ve çevresindeki dağlık alanın yükseltisinin pek fazla olmaması (Balıklı Dağı 1750 m.) nedeniyle iğne yapraklıların oluşturdukları saf topluluklar küçük adacıklar halinde kalmaktadır. Yağış ve sıcaklık şartları elverişli olduğundan, aşağı katlarda yetişen bazı geniş yapraklılar üst seviyelerde de yaygın olarak yetişme imkânı bulmuştur. Yörede geniş yapraklılar ile iğne yapraklılar yaklaşık 1000 metre yüksekliklerden itibaren eşit olarak karışmaya başlar.

Karışık orman katındaki geniş yapraklılar yine kızılağaç, kayın, kestane ve gürgenden oluşurken, iğne yapraklılar doğu ladini (Picea orientalis) ile sarıçam (Pinus silvestris) dan ibarettir. Yükseltinin artmasına bağlı olarak, ladin ve sarıçamlardan oluşan iğne yapraklıların hâkim olduğu

(1500 metre) bir kata erişilir. Burada doğu ladini sarıçamlara göre daha geniş yayılma ve saf topluluklar oluşturabilme imkânı bulmuştur. Sarıçamlar, Balıklı Dağı'nın Murgul Çayı Vadisine bakan yamaçlarında saf topluluklar oluştururken, doğu ladini Sultanselim Dağı (Sarmaşıklıtaş Tepesi 1456 m.) çevresi ile Balıklı Dağının 1500 metrelerinden itibaren saf topluluklar oluşturmaya başlar.

Karışık yapraklı ormanlarda yine orman gülleri (Rhododendron ponticum, Rhododendron flavum) orman altı elemanını oluşturur. Geniş yapraklılardan kestane 1000 metre yüksekliğe kadar çıkarken, doğu kayını (Fagus orientalis) bu yükseklikliklerin üzerinde doğu ladini ile birlikte yaygın olarak yetişme imkânı bulmuştur. Hatta burada kayınların daha kalın gövdeli ve uzun boylu olması dikkat çekicidir. Yörede kayınlar 1400-1700 metreler arasında yer yer saf topluluklar da oluşturmaktadır. Kıyıdan içerilere doğru gidildikçe meşeler çoğalmakta ve bunların arasına sarıçamlar karışmaktadır.

Araştırma sahamızın doğusundaki dağlık alanın Çoruh Vadisine bakan yamaçlarında da ormanların katlar oluşturduğu dikkati çekmektedir. Nitekim aşağı seviyelerde; 500 metreye kadar kızılağaç-kayın, 700-800 metrelerde kayın-kestane, 1000 metreden itibaren kayın-ladin-sarıçam türleri yaygındır. Bu kısımda meşe, kestane, kayın, kızılağaç ve sarıçam karışmından oluşan sık ağaçların oluşturduğu orman örtüsü bulunmakla beraber, orman altı formasyonunda bariz bir fâkirleşmenin olduğu görülmektedir. Çoruh Nehrine karışan İçkale Deresini takib eden Borçka-Hopa karayolunun her iki tarafında da kestane ağaçlarının oluşturduğu saf toplulukları görmek mümkündür. Sonbahar mevsiminde olgunlaşan kestaneleri toptan yöre sakinleri çuvallara doldurarak çevredeki pazarlarda satmaktadırlar.

İnceleme alanımızdaki ormanlarda çok sayıda yabanî hayvan ve kuş türünün yaşadığı kendi gözlemlerimiz ve anket sonuçlarından anlaşılmıştır. Yörede yaşayan başlıca yabanî hayvan türleri; ayı, domuz, çakal, tilki, tavşan, porsuk, karakeçi, geyik ve yılandan ibarettir. Bunlardan ayı insanlara, ineklere, koyunlara ve arı kovanları ile ziraat alanlarına zarar vermektedir. Özellikle fındık ve mısırların olgunlaşma dönemi olan yaz mevsiminde ortaya çıkan ayı ve domuzlara karşı ziraat alanları silahlı çiftçiler tarafından korunmaktadır.

Hopa'da yaşayan yılanlar "Kafkas engereği" olarak adlandırılan, boyu 40-50 santimetre gövdesi parmak kalınlığını geçmeyen bu yılanlar, insanı soktuğunda anında öldürmesi ile tanınır. Halen ülkemizin en zehirli

yılanlarından biri olarak bilinen Kafkas engereği (Vipera Kaznakovi) Türkiye'de sadece Hopa'da bulunur. Otlu, çalılık ve ormanlık yerlerde görülür, çoğunlukla böcekler, küçük memeliler ve kertenkelelerle beslenir[1]. İnceleme alanında yaşayan başlıca kuşlar ise; karga, güvercin, ispinoz, karatavuk, bıldırcın, atmaca, serçe, ördek, martı, karabatak, şahin, çulluk gibi türlerden oluşmaktadır. Yörede ateşli silahlarla avlanmanın yanında "kapan" adı verilen tuzaklarla veya göçmen kuşların geçiş koridoru olarak kullandıkları sırtlara uzun ağaç sırıklar dikilmekte ve bu sırıklara ağlar gerilmek suretiylede kuşlar tutulmaktadır. Nitekim, araştırma sahamızdaki Güvercinli köyü ismini bu şekilde yabanî güvercinlerin tutulmasından almıştır. Bu avlanmaların yanında yörede, eğitilmiş atmacalarla da bazı kuşlar avlanmaktadır (Fotoğraf 5).

Çevredeki ormanlarda tarım alanı oluşturmak, tarla açmak, yakacak odun temin etmek veya orman işletmesi tarafından kereste elde etmek amacıyla ormanlarda bir tahribat sözkonusudur. Devletin sıkı tedbirler alması sayesinde şahısların yaptığı tahribat azalsa da bunu tamamen kaldırmak veya en aza indirmek için, orman içindeki köylülere ucuz yakacak temin edilmelidir. Çünkü köylü vatandaş ormanı korumakta, diğer taraftan da ihtiyacı olan odunu kanunî olarak bu ormanlardan sağlayamamaktadır. Bu da yöre sakinlerini ister istemez çevredeki ormanlardan kaçak odun sağlamaya teşvik etmektedir.

Sonuç olarak, inceleme sahamızda elverişli iklim şartları altında bitki örtüsü çeşit ve boy itibarı ile iyi bir gelişme imkânı bulmuştur. Ormanın tahrip edildiği alanlar, çay plantasyonu, fındık bahçeleri, mısır, patates, fasulye gibi ürünlerin yetiştirildiği ziraat alanları olarak değerlendirilmektedir.

Ormanlar arasında doğal olarak yetişen bazı meyve ağaçları mevcuttur. Bunlar: Ceviz, karayemiş, incir, bazı erik türleri, armut, kestane ve yabani kirazdan ibarettir. İncir ağaçları mutlak en düşük sıcaklığın -8 °C kadar düştüğü yerlerde yetişmektedir[2] .Hopa'da mutlak minimum sıcaklıklar -5.1 °C düştüğünden incir rahatlıkla yetişmektedir. Doğal olarak yetişen meyve ağaçları aynı zamanda yöre sakinleri tarafından evlerin önündeki bahçelerde ve ziraat alanlarında sunî olarak da yetiştirilmektedir. Ayrıca subtropikal iklimlerde yetişen, portakal, mandalina gibi turunçgiller ile zeytin de insan eliyle dikilerek yetiştirilmektedir. Bunların yanında

---

1 Kuru, M.: Omurgalı Hayvanlar. Atatürk Üniv. Yay. No: 646, Erzurum-1987 s. 365.

2 Güney, S.: Türkiye Ziraatinin Coğrafî Esasları. İst. Üniv. Yay. No: 2600, Coğafya Böl. Yay. No: 110, İstanbul-1987, s. 29.

ülkemizde henüz yetiştirilmesi yetkililer tarafından tartışılan kivi, araştırma sahamıza uyum sağlamış ve üç aile tarafından yetiştirilmeğe başlanmıştır.

Çalışma sahasındaki ormanlarda zaman zaman orman işletmesi tarafından tıraşlama yapılmakta büyük orman tahribatı olmaktadır. Ormanlarda "tıraşlama usulü kesim" yerine, boyları belirli bir büyüklüğe erişmiş, gövdesi belli bir büyüklükte çap verebilen ağaçların kesilmesi ve kesilen ağacın yerine aynı türden fidanların dikilmesi yoluna gidilmelidir. Böylece ormanlardaki doğal dengenin daha iyi korunacağı kanaatindeyiz.

IV- HİDOĞRAFİK ÖZELLİKLER

Bir sahanın hidroğrafik özelliklerinden bahsedilince o sahadaki yürüstü suları (Deniz, göl ve akarsular) ile yeraltı suları ve kaynaklar akla gelmektedir. Araştırma sahamızın yeraltı suları ile ilgili şimdiye kadar ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Ancak, yörede her mevsim bol miktarda yağış düştüğünü, arazinin hemen her tarafında çok sayıda kaynaklara rastlanması ve Hopa'ya ait su bilançosundan da görüldüğü gibi toprağın bütün yıl suya doygun olduğu dikkate alınırsa, sahanın yeraltı su kaynakları bakımından zengin olduğunu söyleyebiliriz.

Bir sahanın akarsu şebekesi, iklim, topoğrafya, zeminin jeolojik özellikleri ve bitki örtüsü gibi faktörlerin tesirinde gelişir. Bol yağış geçirimsiz bir zemin, gür bir bitki örtüsüyle kaplı dağlık saha, akarsu ağının teşekkülü için en müsait şartları teşkil eder. İnceleme sahamızda arızalı bir topoğrafya, yağışın bol olması, gür ve sık bir bitki örtüsü ile kaplı bulunmasına bağlı olarak gayet sık bir akarsu ağının teşekkül etmesine zemin hazırlamıştır. Tandoğan'ın da belirttiği gibi[1], bu yöreye özel bir isim vermek icap etse, "AKARSULAR DİYARI" olarak adlandırmak mümkündür.

Sahanın eğiminin fazla ve sık bir orman örtüsüyle kaplı olması sonucu taşlara çarparak akan sular yankı yapmakta. Böylece dereler akıttıkları suya göre daha fazla ses çıkartmaktadır. Öyle ki, arazi çalışmalarımızda ormanın içindeyken orta büyüklükte bir çay akıyormuş gibi su sesi gelirken, akan suyun yanına varıp baktığımızda küçük derelerin bu sesi çıkardığını tesbit ettik.

Araştırma sahamızdaki en büyük hidrografik özelliği yer üstü sularından Karadeniz göstermektedir. İnceleme alanımızı batıdan çevreleyen Karadeniz kıyı şekillenmesine, iklime, bitki örtüsüne olan etkisi yanında beşeri ve iktisadi olaylar üzerinde de etkisi büyüktür. Bu nedenle araştırma sahamızın hidrografik özelliklerinde önce yer üstü sularından Karadeniz ele alınacaktır.

A- KARADENİZ

Kıtalar arası bir iç deniz olan Karadeniz, Avrupa'nın güneydoğusunda Balkan ve Anadolu yarımadalarıyla Doğu Avrupa platformu ve Kafkasya arasında yer almıştır. Doğu-batı doğrultusunda uzanış gösteren Karadeniz

---

1 Tandoğan, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası". Ankara-1971, s. 252.

elips şeklinde ve 424 bin km^2 lik bir alana sahiptir[1]. Kıtaların içine sokulmuş olan Karadeniz'in okyanuslarla bağlantısını bazı boğazlar ve iç denizler (İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Marmara, Ege ve Akdeniz) sağlamaktadır. Karadeniz'in batıda Burgaz'la (Bulgaristan'da) doğudaki Poti (Gürcistan'da) arasındaki en uzak mesafe 1170 km.dir. Genişliğine gelince; Kırım yarımadasındaki çıkıntı bir tarafa bırakılacak olursa doğudan batıya doğru artmaktadır. Genişlik Rize-Suchumi arasında 225 km, Giresun-Tuapse arasında 350 km., Samsun-Kerç arasında 480 km, Ereğli-Odessa arasında 600 km.dir[2].

Karadeniz körfez itibariyle oldukça fakirdir. Büyük girintiler havzanın batısında Odessa, Varna ve Burgaz körfezlerinden ibarettir. Anadolu kıyılarındaki girintiler irili ufaklı küçük koylardan oluşmaktadır. Karadeniz'in bir kolu olan Azak Denizi Kerç Boğazı ile Karadeniz'e bağlanmaktadır. Kıyıları Karadeniz'e göre oldukça girintili çıkıntılı olan Azak Denizi'nin yüzölçümü 38000 km^2'dir. Karadeniz kıyılarının dış şekil itibarı ile en önemli özelliklerinden biri de ada bakımından da çok fakirdir.

Karadeniz güneyde Çoruh Nehrinin ağız kısmı ile Aşağı Sakarya arasında yer alan Kuzey Anadolu Dağları'nın kıyıya paralel uzanış göstermesi nedeniyle önemli bir girinti ve çıkıntının teşekkülüne imkân vermemiştir. Çok sarp olan bu dağların önünde kıyı ovaları az olup, başlıcası Bafra ve Çarşamba alüviyal ovalarıdır. Karadeniz'in doğu kıyılarını çevreleyen Kafkas Dağları yüksek sarp, az girintili çıkıntılı bir kıyı meydana getirmiştir. Havza'nın kuzey ve kuzeybatısı az yüksek bir platonun, kenarları ve haliçlerden meydana gelmiş alçak kıyı özelliği göstermektedir.

Denizaltı topoğrafyası bakımından da Karadeniz bazı özellikler göstermektedir Anadolu'nun yüksek dağlık kenarları ile Kafkaslar ve Kırım yarımadası civarında büyük derinlikler olduğu halde kuzey ve kuzeybatıda geniş sahalar kaplayan az derin bir bölge bulunmaktadır. Dolayısıyla şelf sahası (0-100 m.) havzanın kuzeybatı kısmı ve Azak Denizi bir tarafa bırakılacak olursa her tarafta dardır (Harita 3). Karadeniz'in dibi 2000 m. etrafında geniş bir alan düz gibidir. Bunun içinde Kırım ve Anadolu kıyıları ortasında aşağı yukarı simetrik bir durumda 2200 metre izobatının çerçevlediği en derin bölge bulunmaktadır. Karadeniz'in şimdiye kadar

---

1 Darkot, B.: İslâm ansiklopediki Karadeniz Maddesi s. 231.

2 Ardel, A.: "Karadeniz'in İdrolojisi, İstanbul Üniv. Coğrafya Ens. Dergisi. Cilt: 2, Sayı: 5-6, İstanbul, 1953-1954, s. 23.

bilinen en derinyeri (2244 m.) burada olup, Kempe Burnu açıklarında kıyıdan 80 km. kadar mesafededir[1].

Orta iklim kuşağında bulunan Karadeniz yazın Subtropikal durumda olan Akdeniz ikliminin etkisinde kışın ise daha ziyade Doğu Avrupa Kontinantal iklim sahasının etkisi altında bulunmaktadır. Yazın Karadeniz havzasında yüzey sularının sıcaklığı Temmuz-Ağustos aylarında 20-26°C arasındadır. Kışın Şubat ayında yüzey sularının sıcaklığı Odessa Körfezinin etrafında 2-3°C ye kadar düşmektedir. Odessa Körfezi kıyılarında ve Azak Denizinde sıcaklık hemen her sene 0°C'nin altına inmekte ve deniz suyu donmaktadır. Burada deniz suyunun tuzluluğunun az olması da (‰ 10 kadar) donmayı kolaylaştırmaktadır. Odessa ve Kerson limanlarını kışın gemilere açık tutabilmek için buzkıranlar kullanılır. Çok soğuk geçen yılların kışlarında kopan buz parçaları akıntıyla güneye sürüklenerek İstanbul Boğazına gelir ve boğazda yığılarak boğazın iki yakası arasında ulaşımı güçleştirir. (1929-1954 kışlarında olduğu gibi)[2].

Hopa'da yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığı 16 °C olup, ortalama deniz suyu sıcaklığının en düşük olduğu ay Şubat (8.4 °C) en yüksek olduğu ay ise Ağustos'tur (24.7 °C) Hopa'da 28 yıllık (1962-1990) süre içerisinde en yüksek deniz suyu sıcaklığı 28.5 °C, en düşük deniz suyu sıcaklığı da 4.0 °C olarak ölçülmüştür (Tablo 22, Şekil 37).

Tablo: 22. Hopa'da deniz suyu sıcaklıklarıyla ilgili rasat değerleri (1962-1990)

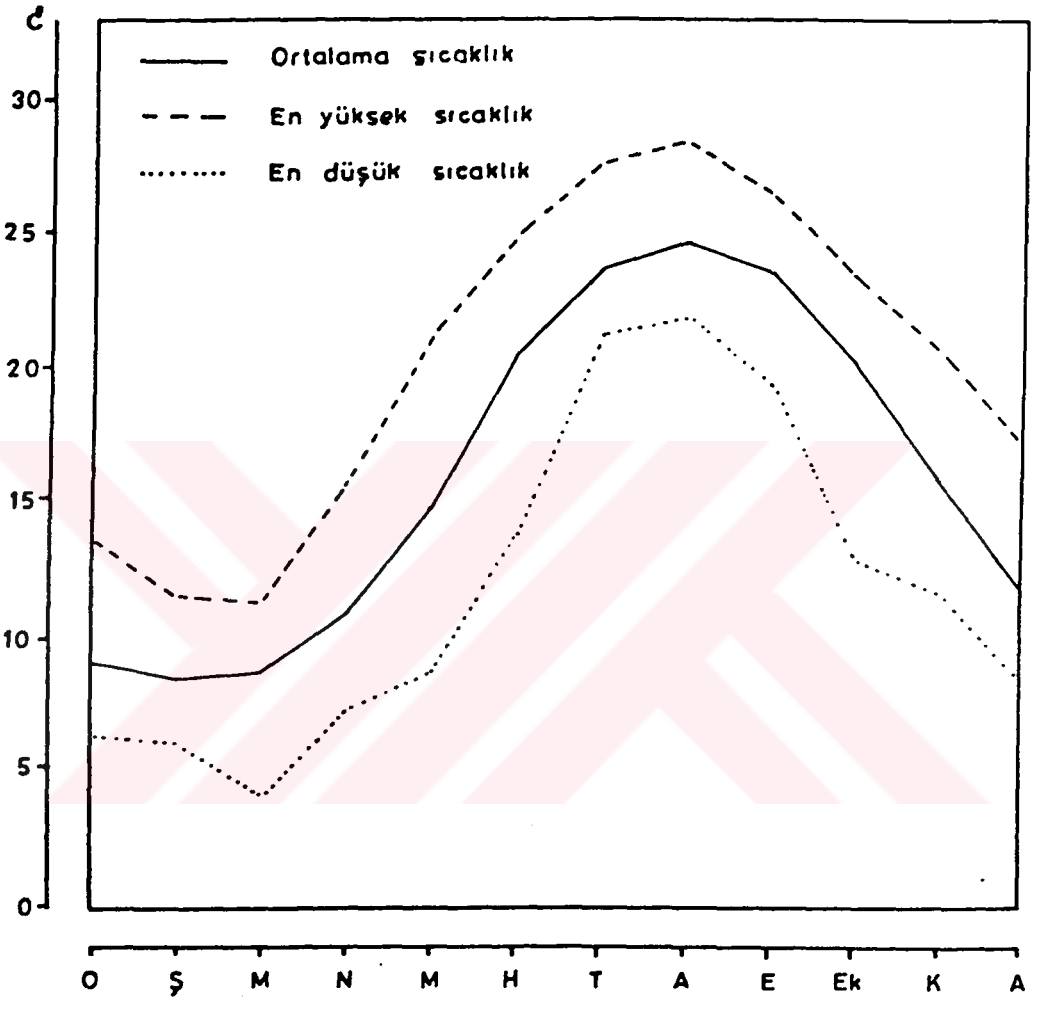
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XI	Yıllık (°C)
Ort. Sıc.	9.0	8.4	8.8	10.9	14.9	20.4	23.8	24.7	23.4	19.9	15.8	11.8	16.0
En Yük. Sıc.	13.7	11.5	11.2	15.7	21.3	24.9	27.6	28.5	26.6	23.1	20.5	17.2	28.5
En Düşük Sıc.	6.2	6.1	4.0	7.2	8.7	13.7	21.2	21.9	19.4	13.0	11.7	8.2	4.0

Tuzluluk bakımından Karadeniz'in yüzey sularının tuzluluğu okyanuslardaki normal tuzluluğun (‰ 35) altındadır. Bu durum Karadeniz'e dökülen büyük akarsuların getirmiş oldukları çok miktarda tatlı sudan ve bizzat denizin yüzeyine düşen yağıştan kaynaklanmaktadır. Tuzluluğun az olmasında buharlaşma oranının az olmasının da tesiri vardır. Karadeniz'in orta kısmında yüzeyde tuzluluk ‰ 18 kadardır. Bu miktar kuzey ve kuzeybatıdan Tuna, Dinyeper, Dinyester, Don gibi büyük nehirlerin getirmiş

1 Ardel, A.: "Karadeniz'in İdrolojisi" İstanbul Üniv. Coğrafya Ens. Der. Cilt: 2, Sayı: 5-6 İstanbul, 1953-1954, s. 27.

2 Ardel, A.: "Karadeniz'in İdrolojisi." s. 30.

oldukları bol miktardaki sular sayesinde Odessa Körfezinde ‰ 10'un altına inmektedir.

Şekil: 37 Hopa'da deniz suyu sıcaklıklarının yıl içindeki seyri

Karadeniz'in suları azot bakımından doymuş olmakla birlikte azot miktarı yüzeyden dibe doğru artmaktadır. Yine karbonik asit miktarı da derinliklere inildikçe hızla artmaktadır. Böylece oksijen yalnız yüzey sularında vardır. 150-200 m. derinliklerde oksijen tamamen ortadan kalkar ve kükürtlü hidrojen (H_2S) başlar. Bu zehirli gazın miktarı derinliklere doğru hızla artmakta dibe yakın yerlerde litrede 7 cm^3 bulunmaktadır. Oksijenin 180-200 metrelerde bitmesi denizdeki canlı hayatın ancak yüzey kısımda yaşamasına imkân sağlamıştır. 200 metreden sonra kükürtlü hidrojenle zehirlenen sular canlı hayatından mahrumdur.

Karadeniz'e dökülen akarsular ve havzanın yüzeyine düşen bol yağış, buharlaşmayla verilen suyu (yıllık 354 km^3) telafi ettikten sonra bu denizin seviyesi Marmara ve Ege Denizinin seviyesinden 50 cm kadar yüksekte bulunmaktadır[1] İşte bu seviye farkı Karadeniz'in batı kısmında İstanbul Boğazına doğru genel bir akıntının meydana gelmesinin temel sebebidir. Karadeniz'in batısı ile kuzeybatısından İstanbul Boğazına doğru yol alan akıntının bir kısmı boğaza girerek Marmara ve Akdeniz'e giden üst akıntıyı meydana getirirken, diğer bir kısmı doğuya yönelerek İstanbul-Hopa arasındaki Anadolu kıyılarını takip eder. Dolayısıyla bu kısımdaki akarsuların getirmiş oldukları alüvyonları Karadeniz'in dip kısmına taşıması sonucunda Kızılırmak ve Yeşilırmak ağızlarındaki alüviyal ovaları haricinde ova oluşmasına imkân vermemiştir.

Son zamanlarda gemilerin zehirli maddeleri Karadeniz'e boşaltması ve zehirli sanayi atıklarının akarsular vasıtasıyla bu denize taşınması nedeniyle canlı hayat olumsuz yönde etkilenmiştir. Karadeniz Bölgemizde geçimini balıkçılıktan sağlayan aileleri zor durumda bırakmıştır. Araştırma sahamızda Karadeniz, memleketimiz sınırları dahilindeki en doğu kıyı çizgisini oluşturmaktadır. Burası daha önce de açıklandığı gibi genelde dik kıyı kategorisine girmekte ve kısa mesafelerde büyük derinliklere erişilmektedir.

Karadeniz ismindeki "kara" tabiri renk göstermemektedir. Buradaki kara tabiri "büyük, kudretli, korkunç" manâlarını ifade etmektedir. Gerçekten kış mevsiminde fırtınalı havalarda coşan, köpüren, dalgalı Karadeniz, gemileri ve balıkçı teknelerini bir anda yutuvermektedir. Bu nedenle şiddetli büyük dalgaların olduğu zamanlar gemiler sefere çıkmamakta, çıkanlar da büyük tehlikelerle karşılaşmaktadırlar. Karadeniz Bölgemizde yaşayan ve geçimini gemicilikle veya balıkçılıkla sağlayan birçok insan Karadeniz'de boğularak ölmüştür. Yine memleketimiz genelinde "Karadeniz'de gemilerin mi battı?" sözü de bu denizin korkunç bir deniz olduğunu ifade etmektedir.

İnceleme sahamızda bulunan Hopa limanı ülkemizin Karadeniz'deki en doğuda yer alan limanını oluşturmaktadır. Çalışma sahamızda sahil şeridindeki yerleşmelerde yaşayan ailelerin bir kısmı da geçimini balıkçılık ve gemicilikle sağlamaktadır. Arazi çalışmalarımız sırasında yöre sakinleri Karadeniz'in artık kirlendiğini, balıkçılığın da kendileri için geçim kaynağı olmaktan çıkmasından şikayet etmekteydiler.

---

1 Ardel, A.: 'Karadeniz'in İdrolojisi." s. 33.

B- AKARSULAR

Araştırma alanımızdaki akarsular "Hopa ilçe sınırları içerisindeki akarsular" ve "yakın çevresindeki akarsular" olmak üzere iki grupta incelenecektir.

1- Hopa İlçesindeki Akarsular:

İlçe sınırları içerisindeki en büyük akarsuyu Hopa Çayı oluşturmaktadır. Hopa Çayı'nın en uzun kollarını kaynağını Balıklı Dağı'ndan alan Galışka Deresi ile kaynağını Sultanselim Dağı'ndan alan Zalona Dereleri oluşturmaktadır. Galışka Deresi kaynağından itibaren güneydoğu-kuzeybatı, Zalona Deresi ise kaynağından itibaren kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda çok dar bir yatak içinde akar ve Çavuşlu köyü civarında Galışka Deresi ile birleşerek Hopa Çayı'nın ana kolunu meydana getirirler. Çavuşlu köyünden itibaren Hopa Çayı sularını boşalttığı Karadeniz'e kadar doğu-batı doğrultusunda akmaktadır. Zalona Deresi Sultanselim Dağı'nda 1100 metre yükseklikten doğar ve Koyuncular köyünün içinden geçen dere kaynağından 6 km. sonra (Çavuşlu köyü civarında) 140 metre seviyeye inerek Galışka Deresi ile birleşmektedir. Bu değerler bize eğim miktarının (%o 160) ne kadar fazla olduğunu göstermektedir. Doğu Karadeniz Bölgesinde doruk çizgisinin kıyıya yakın olması sebebiyle akarsular gelişmemekle beraber her mevsim yataklarında su taşımalarına rağmen eğimleri fazla olduğu gibi, yer yer birçok eğim kesiklikleri meydana getirirler ki, bu da bize akarsular sisteminin genç olduğunu göstermektedir[1]. Çavuşlu köyü civarında Zalona ve Galışka Derelerinin birleşmesiyle teşekkül eden Hopa Çayı kuzeyden ve güneyden bazı derelerinde sularını alarak Hopa ilçe merkezinde Karadeniz'e dökülür. Araştırma sahasında her mevsimin muntazam yağışlı olması akarsular yataklarını düzenli bir şekle sokamadıkları için, genel olarak akarsular, sel rejimi gösterirler. Hopa Çayı 13 km.lik bir uzunluğa sahip olup, yıl içinde bu çayın su seviyesi yağışlara bağlı olarak sonbahar ve kış mevsiminde yükselir. İlkbaharda en az seviyesine iner, yaz mevsimiyle birlikte yavaş yavaş yükselmeğe başlar. Hopa Çayı Vadisinde bu çaya; güneyden yedi kol, kuzeyden dört kol birleşmektedir. Güneyden birleşen kol sayısının

---

1 Tarkan, T.: Rize Yöresi Coğrafi Etüdü. s. 55.

fazlalığını jeolojik yapıya bağlayamayız. Çünkü, bu çayın bütün kolları kaynaklarını Eosen volkanitlerinden oluşan arazilerden almaktadır. Hopa Çayına güneyden birleşen kol sayısının fazlalığını, güneydeki su toplama alanının kuzeye göre daha geniş olması ve bu kısımdaki Balıklı Dağı (1750 m) nın kuzey kısımdaki Sultanselim Dağı (1456 m) ndan yüksek olması gibi sebeplerle izah edebiliriz. Böylece Balıklı Dağı daha fazla yağış almakta, doğal olarak da Hopa Çayına güneyden birleşen kol sayısı fazla olmaktadır.

Kaynaklarını Balıklı Dağı ve Sultanselim Dağı'ndan alan dereler çok eğimli bir arazide hızla akarak Hopa Çayına birleşirler. Bu kollar kaynaklarını Eosen volkanitlerinin oluşturduğu bir araziden alırlar. Ancak kısa bir süre sonra, kumtaşı, marn, killi kireçtaşı ve tüflerden oluşan Üst Kretase ve Paleosen arazisine girmektedir. Kalkerli arazi volkanitler kadar suya direnç gösteremediği için hızlı bir aşınmaya maruz kalmaktadır. Dolayısıyla araştırma sahamızda Üst Kretase - Paleosen arazisinden geçen akarsular volkanik araziden geçen akarsulara göre kısa mesafede büyük irtifa kaybetmektedir.

Hopa Çayı, Hopa ilçe merkezinde Hopa-Sarp karayolunu bağlayan köprüde denize kavuşmaktadır (Fotograf 6). Bu çayın getirdiği alüvyonlar köprünün altında bir miktar yığılmıştır ve deniz suyu bazen Hopa Çayına doğru 40-50 metre içerilere sokulmuştur. İlçe merkezinde bu çayın kenarlarına 2 metre yüksekliğinde istinad duvarı çekilmiştir. Oysa, bir gün ani sağnak yağışlar meydana gelip, bu çayın seviyesi fazla kabarırsa, Hopa şehir merkezinin bir kısmı sular altında kalabilir. Bu nedenle istinad duvarının yüksekliği en az 3 - 3.5 metreye yükseltilmeli, çayın ağzında ve köprü altında suyun akışını engelleyen alüvyonlar da bir an önce temizlenmelidir.

Hopa Çayı çevresinden aldığı kolların da yardımıyla yatağını derin bir şekilde kazmış ve Hopa Çayı Vadisini oluşturmuştur. Bu vadinin tabanının biraz geniş ve eğiminin az olması sebebiyle Hopa'yı Artvin'e bağlayan karayolu yörede vadiyi takip etmektedir. Hopa Çayı Vadisi ve bu vadiye birleşen kolların etrafındaki yamaçların yerleşmeye ve ziraate müsait olması (özellikle çay plantasyonu bakımından) sebebiyle araştırma sahamızdaki onbir tane köy (Başköy, Başoba, Yoldere, Çavuşlu, Koyuncular, Subaşı, Çimenli, Güneşli, Balıkköy, Eşmekaya, Hendek) burada yer almıştır. Hopa Çayı Vadisinin Karadeniz'e açıldığı yerde Hopa şehri kurulmuştur. Hopa Çayı ve bu çayı oluşturan derelerde suyun bulanık akması olayı hemen hemen hiç görülmemektedir. Yörenin sık bir bitki örtüsü ile kaplı olması erozyon olayını engelleyici en büyük etken olmuştur.

İnceleme sahamız dahilindeki derelerde alabalık ve sazan türü balıklar yaşamaktadır. Bilindiği gibi alabalık berrak ve bol oksijenli sularda yaşar. Araştırma sahamızdaki sularda bol miktarda balık yaşadığı için buradaki akarsular (Balıklı Deresi), köyler (Balıkköy) ve dağlık alanlar (Balıklı Dağı) adlarını burada yaşayan balıklardan esinlenerek almışlardır.

Bütün yapmış olduğumuz bu açıklamalardan faydalanarak, Hopa Çayının yağmur suları ile beslenen bir akarsu olduğunu; yıllık yağışın en fazla düştüğü sonbahar mevsiminde su seviyesi en yüksek seviyesine çıkmakta, yağışların azaldığı ilkbahar mevsiminde de su seviyesinin azaldığını ve bu nedenle "yağmur rejimli" bir araksu olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynağını 980 m. yüksekliklerdeki Eosen volkanik arazisinden alan Çamdere'nin kuzeydeki su bölümü çizgisi aynı zamanda Türkiye-Gürcistan devlet sınırını oluşturmaktadır. Çamurlu köyü civarında ziraat alanı oluşturmak maksadıyla bitki örtüsü tahrip edildiğinden şiddetli erozyon olayı meydana gelmekte ve Çamdere bulanık olarak akmaktadır. Buna istinaden derenin içinden aktığı yerleşim birimine Çamurlu köyü adı verilmiştir.

Kaynağını Sultanselim Dağı'nın kuzey yamaçlarından alan Osmaniye Deresi yaklaşık 10 km. lik bir uzunluğa sahiptir. Bu dere adını sularının içinden aktığı Osmaniye köyünden almakta olup, Karaosmaniye ve Dereiçi köylerinden geçerek Kemalpaşa'da Karadeniz'e döküldüğü noktada Çamdere ile birleşir. Çamdere kaynağından itibaren, Karadeniz'e kadar kabaca kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, Osmaniye Deresi ise, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akmaktadır. Çamdere ve Osmaniye Dereleri yataklarını derin bir şekilde kazmış, taşıdıkları alüvyonları eğimin azaldığı yerde bırakarak, bir birikinti konisi oluşturmuşlardır. Kemalpaşa kasabası bu alüviyal düzlükte kurulmuş ve burası aynı zamanda yoğun bir ziraat alanını (başta çay plantasyonu) oluşturmuştur.

Araştırma sahamızda kısa mesafede sularını denize boşaltan birçok küçük akarsu vardır ve bunlar genelde bulundukları yerleşim biriminin ismi ile anılmaktadır (Sarp Deresi, Kâzımiye Deresi, Sugören Deresi ve Çamlıköy Deresi gibi). Ayrıca Sarp Deresinin bir başka özelliği de yörede bu derenin talveginden Türkiye-Gürcistan devlet sınırı geçmektedir. Sarp köyünün ortasından geçen dere, doğal bir sınır oluşturmakla birlikte etnik bakımdan aynı milletin insanlarını ayırmıştır.

Araştırma sahasında akarsuların boylarının kısalığı yörede akarsu şebekesinin çok seyrek bir durum göstermesine tesir etmez. Hatta bu sebepten yörede çok sık ve zengin bir akarsu şebekesi teşekkül etmiştir. Bu

çok sık ve zengin olan akarsu şebekesi araziyi büyük ölçüde derin vadilerle parçalamıştır. Bu parçalanma daha çok doğu-batı doğrultusunda meydana gelmiş ve yerleşmeler bu parçalanan arazinin genelde güney yamaçlarına kurulmuştur. Bunda asıl amaç güneş ışığından daha fazla faydalanabilmektir.

İnceleme sahamızda, Hopa ilçe sınırları dahilinde yer alıp, sularını Hopa ilçesindeki dere ve çayların su toplama havzasına göndermeyen tek dere Güvercinli köyü deresi (Aporgoler) dir. Bu dere sularını sahamızın batısında kalan Kabisre Çayına göndermektedir.

2- Yakın Çevredeki Akarsular:

Araştırma sahamızın yakın çevresinde bazı dere ve çaylar mevcut olup, bunlar kaynağını inceleme sahamızın çevresinden almaktadırlar. Yakın çevredeki başlıca akarsular; Kabisre ve Murgul Çayları ile İçkale ve Güreşen Deresinden ibarettir.

a- Kabisre Çayı:

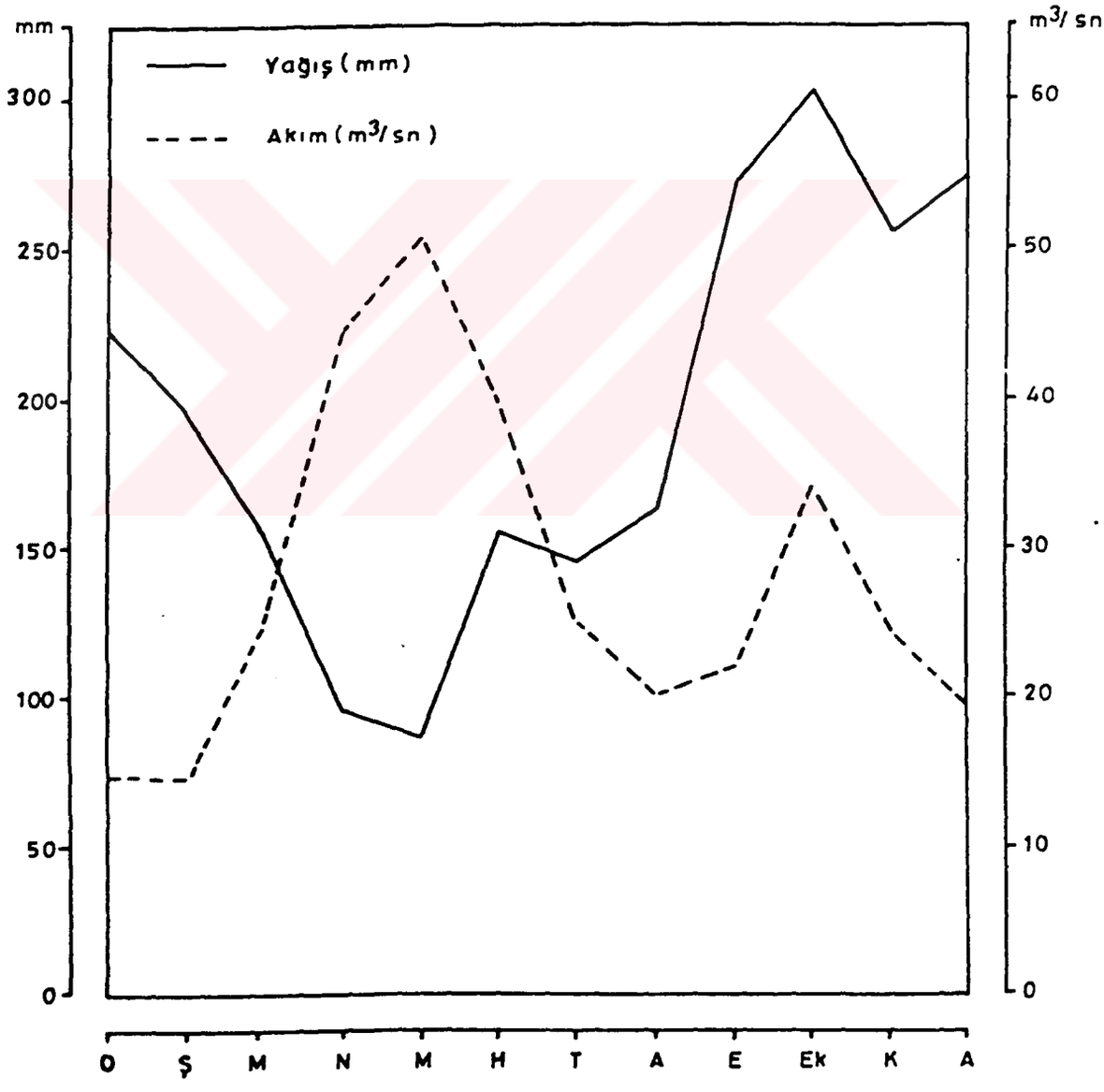
Arhavi Deresi olarak da adlandırılan Kabisre Çayı kaynağını Kaçkar Dağları'nın kuzey yamaçlarından almaktadır. Ana kollarından birini Acıgöl Tepesi'nden diğerini Parih boylarından alır ve Başköy civarında iki kol birleşerek Kabisre Çayını oluşturur. Kabaca kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda akan çay Arhavi şehir merkezinin batısında Karadenize dökülür. Kabisre Çayının uzunluğu 29 km.dir. Bu akarsuyun kaynağını aldığı mecrasının yüksekliği 3000 m. ortalama eğimi de %o 30.4 olarak tesbit edilmiştir[1]. Kabisre Çayının havzasının her mevsim bol yağış alması, eğimin fazla, buharlaşmanın az olması ve yöredeki ziraat alanlarında sulama veya başka bir amaçla kullanılmak için bu çayın yatağından su çekilmediğinden bütün yıl yatağında su taşımaktadır. Kabisre Çayının Başköy'de bulunan D.S.İ'nin ölçüm istasyonu rakamlarına göre yıllık ortalama 10.9 m^3 su taşımaktadır. Bu çayda yıl içinde aylık ortalama en yüksek akım 52.2 m^3 ile Mayıs ayında gerçekleşmektedir (Tablo 22). Araştırma sahamız ve yakın çevresinde Mayıs ayı en az yağışlı ay olur iken, bu çayda akımın Mayıs ayında azami seviyesine çıkması çayın kaynağını Kaçkarlar'ın 3000 metreye

---

1 Tarkan, T.: Rize Yöresi Coğrafi Etüdü. s. 49.

varan yüksekliklerinden alması ve bu ayda yüksek kısımlardaki karların erimesiyle su seviyesinde meydana gelen yükselme şeklinde izah edilebilir. Sonbahar mevsiminde yağış miktarının azami seviyeye çıkması ile Kabisre Çayında ikinci bir seviye yükselmesi meydana gelir (Şekil 38).

Kabisre Çayında aylık ortalama en az akım ise, Ocak ve Şubat aylarında (Ocak; 4.5 m^3, Şubat; 4.3 m^3,) gerçekleşmektedir. Bu aylarda Kabisre Çayını besleyen kolların yüksek seviyelerinde yağışın kar şeklinde olması ve doğrudan akarsuyu besleyememesinden kaynaklanan bir durumdur (Tablo 23).

Şekil: 38 Arhavi'nin aylık ortalama yağış değerleriyle, Kabisre çayının aylık ortalama akım değerlerinin yıl içindeki seyri

Tablo: 23. Arhavi'nin aylık ortalama yağış değerleriyle, Kabisre Çayının aylık ortalama akım miktarı.

Rasat Süresi	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık Ortalama
Yağış mm (1962-1993)	219.0	195.0	155.7	94.0	86.4	156.3	145.1	161.4	272.8	305.4	256.9	275.2	2323.3
Akım m^3/sn 1978-1993	15.5	14.9	29.7	44.2	52.2	39.7	25.3	20.1	22.8	34.8	24.0	18.7	28.5

b- Murgul Çayı:

Araştırma alanımızın güneydoğu köşesinde, yer alan Murgul Çayı burada kabaca güney-kuzey doğrultusunda akmaktadır. Kaynağını Kaçkar Dağları'nın yaklaşık 3000 metreye varan yüksekliklerinden alan çay, Borçka'nın 2 km güneyinde Çoruh Nehri ile birleşmektedir. Bu çayın su toplama havzasındaki bitki örtüsü,. Murgul bakır fabrikasının çıkardığı asit gazlarının yörede asit yağmurlarına yol açması sonucu tamamen tahrip olmuştur. Burada büyük bir çevre tahribatı sözkonusudur. Murgul bakır fabrikasının atıkları Murgul Çayına boşatılmakta, Çoruh Nehri aracılığı ile de Karadeniz'e taşınmaktadır. Bakır fabrikasının atıklarını taşıyan Murgul Çayı gri renkli bir çamur akıntısından ibaret olup, Çoruh Nehrine birleştiği yerden itibaren, bu nehrin sularını da gri renge boyamaktadır.

c- İçkale Deresi:

İçkale Deresinin ana kolunu, kaynağını Balıklı Dağı'ndan (1750 m) alan Balıklı Deresi oluşturmaktadır. Balıklı Deresi kaynağından itibaren Çifteköprü köyü civarına kadar güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda akmaktadır. Çifteköprü'de kuzeyden bazı kolların birleşmesiyle Balıklı Deresi İçkale Deresi adını alır ve buradan itibaren batı doğu doğrultusunda akarak Borçka ilçe merkezinde Çoruh Nehri ile birleşmektedir. Yaklaşık 25 km.lik bir uzunluğa sahip olan dereye yörede Cihala Deresi de denilmektedir. Suları pek nadir olarak bulanık akan bu derede bol miktarda alabalık yaşamaktadır. Balıklı Deresinin yukarı mecrası içrisine girilmeyecek kadar yoğun ormanları ve burada yaşayan ayı domuz gibi yabanî hayvanları ile çok vahşi

bir tabiata sahip olmasıyla tanınmaktadır. Hopa'yı Artvin'e bağlayan transit karayolu da Cankurtaran geçidin'den itibaren Borçka'ya kadar üzerinde çok sayıda köprünün kurulmuş olduğu (11 adet) İçkale Deresini takip etmektedir. Yatağında her mevsim su taşıyan bu derenin seviyesi sonbahar ve kış mevsiminde biraz yükselmektedir.

d- Güreşen Deresi:

Kaynaklarını Çoruh Vadisinin batı yamaçlarındaki dağlık alanlardan alan Güreşen Deresi sularını Çoruh Nehri aracılığı ile Karadeniz'e gönderir. Bu dere adını içinden aktığı Borçka'ya bağlı Güreşen köyünden almaktadır. Tipik bir dantritik akarsu ağı tipi gösteren Güreşen Deresinin batısındaki su bölümü çizgisi Hopa ilçe sınırını oluştururken, bu derenin kuzeydeki su bölümü çizgisi, Türkiye-Gürcistan devlet sınırını oluşturmaktadır (Harita 4). Her mevsim bol yağışın düştüğü Güreşen Deresinin su toplama alanı aynı zamanda Borçka'nın en önemli çay plantasyon alanını oluşturmaktadır.

Netice olarak, araştırma sahamızda iklim ve tabiatın müsait olması sonucu çok sık bir akarsu ağı gelişmiştir. Yöremizdeki bu sık akarsu ağı dantritik drenaj tipindedir. Homojen yapılı sahalarda yaygın olarak gelişme gösteren[1], dantritik drenaj tipi, yöremizde akarsu ağının drenaj, tipini oluşturmaktadır. Bol yağış, geçirimsiz bir zemin, gür bir bitki örtüsüyle kaplı dağlık saha, akarsu ağının gelişmesi için en müsait şartları teşkil eder[2]. Araştırma sahamızda yağışın bolluğu, gür ve sık bir bitki örtüsünün mevcudiyeti, volkaniklerden ibaret geçirimsiz zeminin oluşu, sık bir akarsu ağının oluşmasına imkân sağlamıştır.

Yöreye her mevsim muntazam yağış düştüğü için akarsuların kuruması sözkonusu değildir. Ancak, yağışların arttığı sonbahar ve kış mevsiminde su seviyesinde bir kabarma, yağışların azaldığı ilkbaharda da bir azalma olmaktadır. Şiddetli ve anî sağnak yağışlar pek olmadığı için, çevreye zarar verecek derecede bir taşkın olayı meydana gelmemiştir. İnceleme sahamızda kuraklık olayı görülmediği için buradaki akarsular sulama amaçlı kullanılmamaktadır.

---

1 Hoşgören, Y.: Hidroğrafyanın Ana Çizgileri. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2619. İstanbul-1984, s. 99.

2 Tandoğan, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası". Ankara-1971, s. 252.

C- KAYNAKLAR

Jeolojik bakımdan araştırma sahamızın tamamına yakını, kalker ve volkanik formasyonlardan oluşmuştur. Kalker, bazalt ve andezitlerden süzülen yağmur ve kar suları kaynaklar halinde yüzeye çıkmaktadır. Kaynak sularına araştırma sahamızda hemen her tarafta rastlamak mümkün olmaktadır. Uygulamış olduğumuz anket sonuçlarından da her köyde en az 20-30 adet kaynağın olduğu tesbit edilmiştir. İnceleme sahamızda toprak, bütün yıl boyunca suya doygun olduğundan kaynaklar az yağışlı mevsimlerde kurumamaktadır. Yöredeki kaynakların bazıları borularla köylere getirilmekte ve içme suyu olarak değerlendirilmektedir. Ancak, çoğu yamaçlardan aşağı, ormanların içinden, şırıltılarla akıp, vadilerdeki derelere dökülmektedir.

Esenkıyı ve Subaşı köylerinde çevredeki tatlı ve soğuk olan kaynak suları borularla taşınarak havuzlarda alabalık üretimi yapılmaktadır.

İnceleme sahamızda, içme ve kullanma suyu temin etmek maksadıyla herhangi bir sondaj kuyusu açılmamıştır. Zaten yağışın ve kaynak sularının bol olduğu böyle bir yörede sondaj kuyularına gerek duyulmamaktadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

V- TOPRAK ÖRTÜSÜ

Yeryüzünde toprakların ilk oluşum safhası kayaçların mekanik parçalanma ve kimyasal ayrışmaları ile başlamaktadır. Toprak oluşumunda, anakaya, iklim, bitki örtüsü ve topoğrafya şekli gibi birçok faktörler rol oynamaktadır. Anakayanın fiziksel parçalanma ve kimyasal ayrışmasıyla başlayan toprak oluşumunun daha sonraki safhalarında iklim faktörleri, bitki örtüsü ile mikro organizmalar etkilerini bariz olarak göstermeğe başlar. Böylece toprağın üzerinde çeşitli bitkiler yetişir ve humus teşekkül eder. İhtiva ettiği organik ve inorganik maddeler nedeniyle çok değerli bir unsur olan toprak örtüsünden insanlar, bitkiler ve hayvanlar ortaklaşa faydalanmaktadırlar[1].

Oldukça uzun bir sürede oluşan toprak örtüsü erozyonla çok kısa bir sürede yok olabilmektedir. Toprak kazanılması çok zor ancak, kaybedilmesi kolay olan önemli bir doğal kaynaktır. Bu nedenle üzerinde yaşadığımız ekip-biçtiğimiz çeşitli ürünler yetiştirdiğimiz topraklarımızı en iyi şekilde koruyup, değerlendirmeliyiz.

Ülkemiz ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olduğundan, gelirin yükseltilmesi için, ülke topraklarının çok iyi bir şekilde etüd edilmesi zarurîdir. Bu sayede yetiştirilen ürünlerin cinsine göre üretimi artırmak, kalitesini yükseltmek gayesi ile toprağa verilecek gübrenin cinsi ve birim alana miktarını da tesbit etmek mümkün olacaktır. Araştırma sahamızda şimdiye kadar devlet tarafından yapılan çeşitli çalışmalarla, toprakların cinsi ve sahadaki yayılış alanları belirlenerek haritaları hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar havza bazında ele alınmış ve inceleme sahamızın toprakları "Doğu Karadeniz Havzası Toprakları"[2] ve "Çoruh Havzası Toprakları" şeklinde iki kısımda incelenmiştir. Bu kaynaklardan faydalanmak suretiyle hazırladığımız toprak haritasını incelediğimizde; araştırma sahamızda alüviyal, sarı-kırmızı podzolik, kahverengi orman toprakları ile kalkersiz kahverengi orman topraklarının yayılış gösterdiği anlaşılmaktadır (Harita 8). Şimdi bu toprakların sahada yayılışlarını ve özelliklerini gözden geçirelim:

---

1 Özçağlar, A.: Ezinepazar Depresyonunun Coğrafyası. Ankara-1992, s. 76 (Araştırma Projesi, DTCF Kütüphanesi).

2 a) Doğu Karadeniz Havzası Toprakları. Topraksu Genel Müd. Yay. No: 310. Raporlar Serisi: 92.

b) Çoruh Havzası Toprakları. Topraksu Genel Müd. Yay. No: 756. Raporlar Serisi: 94.

c) Oakes, Harvey: Türkiye Toprakları, Türk Yüksek Ziraat Müh. Birliği Yay. No: 18. İzmir-1958.

A- ALÜVİYAL TOPRAKLAR

Araştırma sahamızdaki alüviyal topraklar, kaynağını çevredeki yüksek sahalardan alan akarsuların taşıdıkları alüvyonların eğimin azaldığı vadi tabanlarında veya sığ sahillerde depo edilmesiyle oluşmuşlardır. İnceleme sahamızda alüviyal topraklar Hopa ve Kabisre Çayları ile Çamdere ve Osmaniye Derelerinin taşıyarak biriktirdikleri malzemelerden oluşmaktadır. Çalışma alanımızda çok az yer kaplayan alüviyal topraklar, akarsuların denize döküldükleri yerlerde biraz genişlemekte, iç kısımlara doğru hemen daralmakta ve kısa mesafede dik yamaçların başlamasıyla birlikte sona ermektedir. Çamdere ve Osmaniye Derelerinin aşağı mecrasında eğimin azalmasıyla birlikte alüviyal topraklar başlamaktadır. Burası aynı zamanda yoğun bir ziraat faaliyet sahasını ve Kemalpaşa kasabasının yerleşim alanını oluşturmaktadır.

Hopa Çayının aşağı mecrasında yer alan alüviyal toprakların tamamına yakın kısmı, Hopa şehrinin yerleşim alanı tarafından kaplanmıştır. Kabisre Çayının kenarlarındaki alüviyal topraklar üzerinde ise çay ve fındık bahçeleri ile Arhavi şehri yer almıştır. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere inceleme sahamızdaki alüviyal topraklar yöredeki akarsuların ağızlarında küçük birer adacıklar halinde bulunmaktadır. Yörede derinlikleri 60 cm yi bazen bir metreyi bulan ziraî bakımdan son derece verimli olan bu topraklar, yerleşim alanı veya tarım dışı (sanayi alanı, pazar yeri, yol v.s.) amaçlarla kullanılması nedeniyle elden çıkmaktadır. Alüviyal topraklar Kuaterner'de bazı dere ve çayların taşıyarak biriktirdikleri malzemelerden oluşmuşlardır. Yüzeyde kum, silt, kil, aşağı kısımda, çakıl ihtiva eden bu topaklarda horizon oluşmamıştır. Genellikle gri ve kahverengi olan alüviyal topraklardan organik veya kimyevî gübre kullanıldığı zamanlar çok yüksek miktarda verim sağlanmaktadır.

B- SARI-KIRMIZI PODZOLİK TOPRAKLAR

Araştırma sahamızda en geniş alanı kaplayan sarı-kırmızı podzolik topraklar kuzeyde Gürcistan sınırından, güneyde Balıklı Dağı ve Kabisre Çayı ile doğu da sularını Karadeniz'e gönderen doruklardan geçen su bölümü çizgisine kadar olan geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu topraklar fazla yıkanma ile oluşmuş asit karakterde topraklardır. Daha önceki konularda da bahsedildiği gibi, inceleme sahası çok fazla yağış alan (2042 mm) ve ziraî

bakımdan yoğun çay plantasyon alanlarına tekabül etmektedir. Profil özellikleri itibarı ile; A, B, C horizonlarını ihtiva eden zonal topraklar grubuna dahil olan bu büyük grupta, topoğrafyanın çok arızalı, eğim oranının fazla, erozyonun şiddetli ve dolayısıyla toprak kalınlığının sığ olması nedeniyle, her zaman iyi gelişmiş bir toprak profiline rastlamak zordur. Podzolik topraklarda kuvvetli yıkanma neticesinde A zonunda; demir ve alüminyum bileşiklerinin silisten daha fazla süpürülmesi bundan dolayı A zonunda meydana gelen bir soluklaşma ile birlikte silis miktarının nisbî olarak artması, buna mukabil B zonunda demir ve alüminyum bileşiklerinin birikmesi söz konusudur[1].

İnceleme sahamızda sarı-kırmızı podzolik topraklar; kireçsiz, reaksiyonları itibarı ile aşağı seviyelerde PH derecesi 5.5-6.5 arasında "orta asitli" daha yukarı seviyelerde yıkanmanın artmasına bağlı olarak PH derecesi 4.5-5.5 arasında olup, "çok asitli"dir. 450-500 metrelere kadar olan sahada görülen "orta asitli" topraklar çay ziraatine müsait olduğu için geniş çay plantasyon alanları ile kaplanmıştır.

Aşırı yıkanma sebebiyle, bitkilerin gelişebilmesi için gerekli olan azot ve kireç yok denecek kadar az bulunmaktadır. Bitki besin maddeleri için depo görevi gören kil kolloidlerinin kapasitelerinin düşük olması gübrelemenin önemini daha da artırmaktadır.

Yörede çay ziraati için birçok toprak analizleri yapılmıştır ve bunun sonucunda, "çok asitli", toprakta kireç (CaO), Azot (N) ve Fosfor (P_2O), çok az miktarda da potasyum (K_2O) olduğu tesbit edilmiştir[2].

Harvey Oakes tarafından 1958 yılında Türkiye Topraklarının Ziraî Bakımdan Etüdü konulu araştırmada Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki sarı-kırmızı podzolik topraklar, soluk kahverengi ile sarımsı kahverengi arasında değişen, dağılabilir, satıh toprağı olduğu ve yıkanma ile satıh altı kireç, azot ve fosfor gibi bazı maddelerini kaybettiği belirtilmektedir[3].

C- KAHVERENGİ ORMAN TOPRAKLARI

Kahverengi orman toprakları inceleme sahamızda Sultanselim Dağı'nın (Sarmaşıklıtaş Tepe 1456 m.) yaklaşık 750-800 metrelerinden itibaren üst seviyelerine doğru bu dağın hem Karadeniz'e bakan, hem de

---

1 Tandoğan, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası". Ankara-1971, s. 257.
2 Tandoğan, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fizikî Coğrafyası". Ankara-1971, s. 258.
3 Oakes, H.: Türkiye Toprakları. İzmir-1958, s.46.

Çoruh havzasına bakan yamaçlarında dar bir sahada yayılış göstermektedir. Yörede bu topraklar çok yağış alan Karadeniz kıyı bölgesi ile kıyıya göre daha az yağış alan Çoruh havzası arasında geçiş oluşturmaktadır. Kahverengi orman toprakları yörede çok eğimli bir arazide ve daha çok geniş yapraklı (kızılağaç, kayın, gürgen), bunların arasına az miktarda karışan iğne yapraklı (sarıçam, ladin) ağaçların altında oluşmuştur. Topoğrafik bakımdan çok eğimli ve fazla yıkanma sebebiyle kireç ihtiva etmeyen bu topraklar orta derecede asit reaksiyon ihtiva etmektedir. A ve C horizonları teşekkül etmiş olan bu toprakların renkleri ihtiva ettikleri organik madde miktarına bağlı olarak kahverengi ve koyu kahverengi olmaktadır. Yörede yerleşim alanlarının ve ziraat sahasının üzerinde bulunan bu topraklarda herhangi bir tarımsal faaliyet sözkonusu değildir.

İnceleme alanımızda yağışlı ve daha az yağışlı bölge arasında yer alan kahverengi orman topakları sahasında bitki örtüsünün tahribatı konusunda çok dikkat edilmelidir. Aksi takdirde zaten yağış miktarının azalmış olduğu bu sahada bitki örtüsünün tahribi ile dış etkilere açık olan yüzeyde şiddetli bir erozyon başlayacaktır.

D- KALKERSİZ KAHVERENGİ ORMAN TOPRAKLARI

Bu topraklar araştırma sahamızın güneydoğusunda kabaca sularını Çoruh Nehrine gönderen İçkale Deresi ve kollarının su toplama alanında yayılış göstermektedir. Yörede sarı-kırmızı podzolik topraklardan sonra en geniş yayılış alanına sahip olan bu topraklar çok engebeli bir arazide geniş yapraklı ve iğne yapraklı ağaçların altlarında oluşmuştur. Çoğunlukla Eosen volkanik arazisinde andezit ve kil taşlarının üzerinde teşekkül etmiş olan bu topraklarda serbest halde kirece rastlanmamaktadır. A, B, C profiline sahip olan bu topraklarda A horizonu, organik madde bakımından zengin koyu renkli olup, granüler bir yapı arzeder. B horizonu, zayıf teşekkül etmiş kahverengi veya koyu kahverenginde olup, granüler veya köşeli blok yapıdadır. Birikme horizonu olan B horizonunda kil birikimi oldukça azdır. C horizonu ise, ana kayanın tabiatına bağlı olup, yer yer derine doğru intikal etmiş olan kalın bir ayrışma zonu mevcut olup, genellikle kumlu yapı göstermektedir.

Kalkersiz kahverengi orman toprakları gösterdikleri reaksiyon itibarı ile asit karakterde olup, çalışma sahısında, üzerinde mısır tarlaları ve fındık bahçelerinin yer aldığı bu topraklarda üretimi artırmak için toprağa bir

miktar kireç ilâve edilmelidir. Araştırma sahamızda bulunan toprak tipleri ve özelliklerini bu şekilde özetledikten sonra sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

1- Arazi çok eğimli olduğu için, nisbeten iyi geçirgen olan topraklarda yağış fazlalığı sebebiyle tuzluluk, alkalilik ve drenaj sorunlarıyla karşılaşılmamaktadır.

2- Yıkanmanın fazla olması sebebiyle topraklar asit reaksiyon göstermektedir.

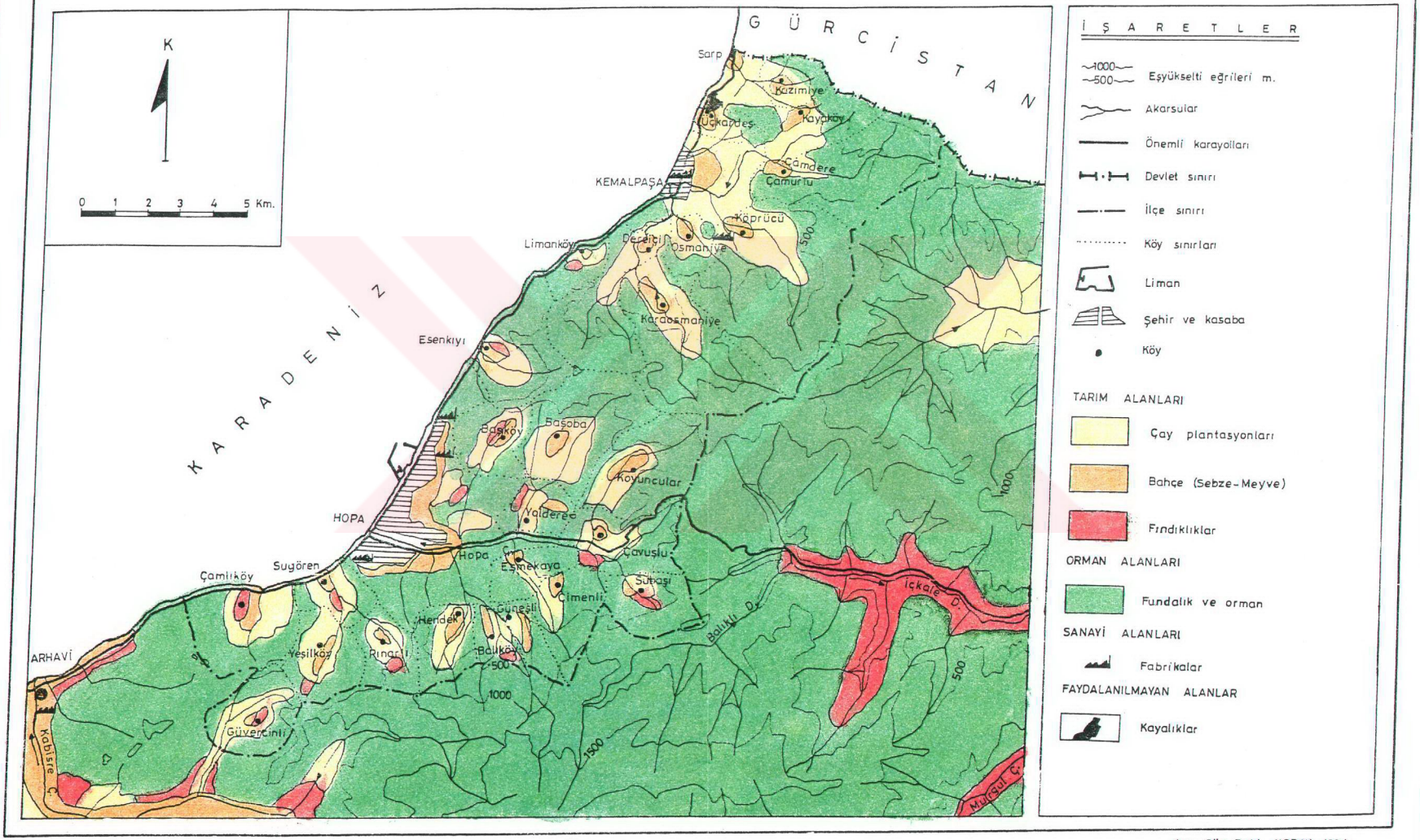
3- Eğimin fazla olmasına rağmen gür ve sık bir bitki topluluğu erozyona mani olmaktadır.

4- Yörede topraklarla ilgili en önemli problem "çok asitli" olan bu topraklarda verimliliği artırmaktır. Bunun için de toprakta az bulunan kireç ilâve edilmeli, azotlu ve fosfatlı gübreler kullanılmalıdır.

Karadeniz Bölgesi insanı bazı yerlerde taşlarla örerek taraçalar oluşturmuş ve burada tarımsal faaliyetlerde bulunarak çalışkanlığını ve toprağına sahip çıktığını göstermiştir. Ancak, yinede bitki örtüsü tahribi hususunda azami titizliğin gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü topoğrafya ve yağış şartları erozyona çok müsaittir. Araştırma sahamızda; alüviyal topraklar, tarımsal faaliyetler için çok elverişli ancak buralar genellikle yerleşmeler veya tarım dışı faaliyetler tarafından işgâl edilmiştir. Sarı-kırmızı podzolik topraklar fazla yıkanmadan dolayı çok asitli olup buralarda çay plantasyon alanları yer alırken, kireçsiz kahverengi orman topraklarında yağış biraz azaldığı için çay ziraatine müsait olmayan bu kısımlar mısır ve fındık üretim sahaları olarak değerlendirilmektedir.

HARİTA : 7

HOPA İLÇESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN ARAZİDEN FAYDALANMA HARİTASI

İ Ş A R E T L E R

- 1000 / 500 — Eşyükselti eğrileri m.
- Akarsular
- Önemli karayolları
- Devlet sınırı
- İlçe sınırı
- Köy sınırları
- Liman
- Şehir ve kasaba
- Köy

TARIM ALANLARI

- Çay plantasyonları
- Bahçe (Sebze-Meyve)
- Fındıklıklar

ORMAN ALANLARI

- Fundalık ve orman

SANAYİ ALANLARI

- Fabrikalar

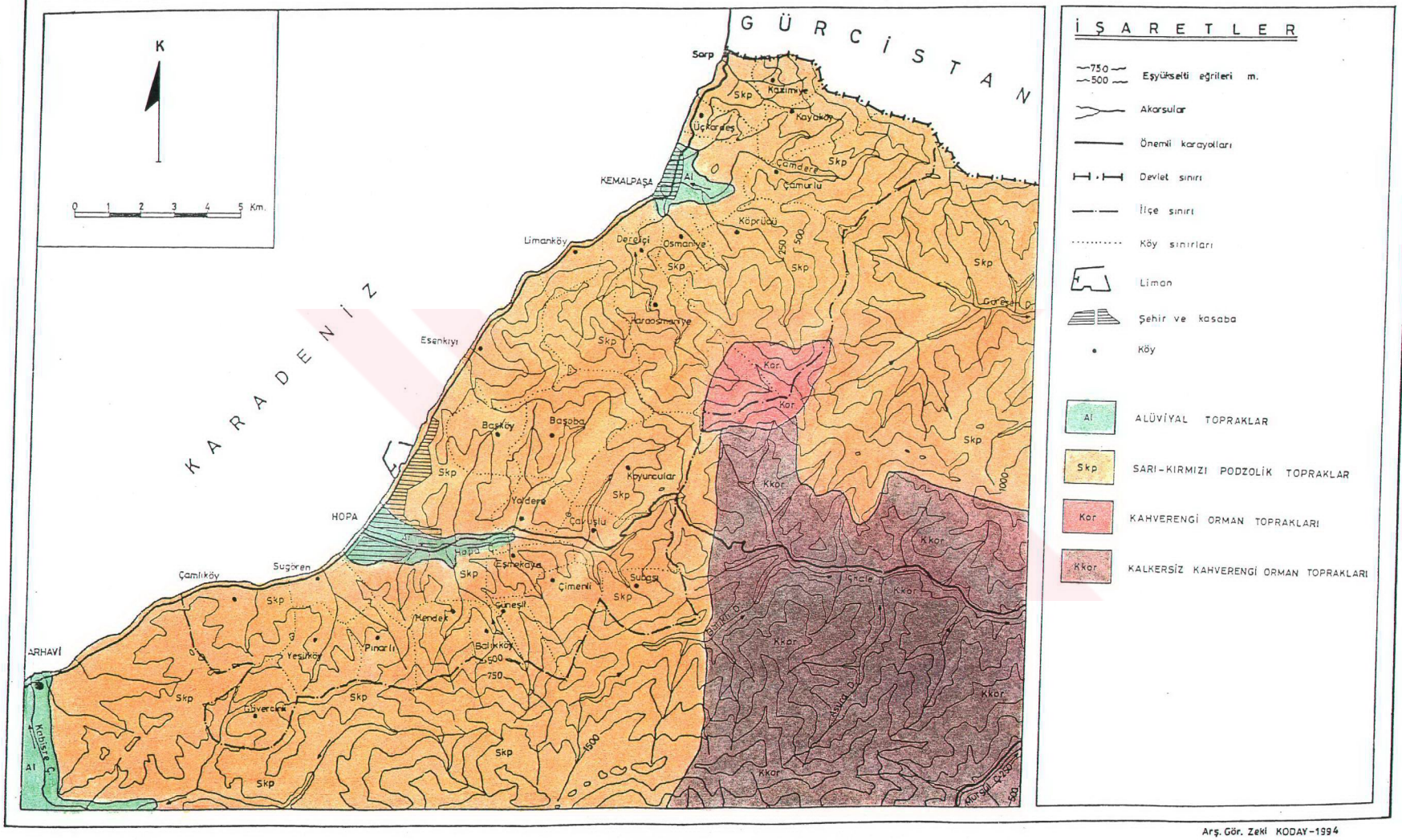
FAYDALANILMAYAN ALANLAR

- Kayalıklar

Arş. Gör. Zeki KODAY - 1994

HARİTA: 8

HOPA İLÇESİ ve YAKIN ÇEVRESİNİN TOPRAK HARİTASI

İŞARETLER

- 750 / 500 — Eşyükselti eğrileri m.
- Akarsular
- Önemli karayolları
- Devlet sınırı
- İlçe sınırı
- Köy sınırları
- Liman
- Şehir ve kasaba
- Köy

Al	ALÜVİYAL TOPRAKLAR
Skp	SARI-KIRMIZI PODZOLİK TOPRAKLAR
Kor	KAHVERENGİ ORMAN TOPRAKLARI
Kkor	KALKERSİZ KAHVERENGİ ORMAN TOPRAKLARI

Arş. Gör. Zeki KODAY-1994

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYASI

Araştırmamızın bu bölümünde Hopa ilçesinin yerleşme ve nüfus özellikleri ele alınacaktır. İnsanlar belirli bir yerde uzun süreli oturmadıkça göstermiş oldukları faaliyetleri tesbit etmek güçleşmektedir. Doğal çevre ile karşılıklı ilişki halinde bulunan insanların beşerî ve ekonomik faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmek için, ilk başta bu insanların barındıkları ortamları, yani yerleşme yerlerini tanımak gerekir. Yerleşme yeri belirli olmayan sürekli hareket halinde olup, yer değiştiren insanların faaliyetlerini kesin olarak saptamak zorlaşacaktır. Böyle bir durumda akıl yürüterek tahminlere dayalı sonuçlara varılmaya çalışılacaktır. Ancak, yerleşim yeri sabit olan insanların faaliyetlerini incelemek sürekli yer değiştiren insanlara göre daha kolay olmakta ve daha doğru sonuca varılmaktadır.

Bu nedenle, önce yerleşme konusunu ele alarak, Hopa'nın geçmişten günümüze, yerleşim bakımından göstermiş olduğu gelişmeler ve şimdiki özelliklerini değerlendirmeye çalışacağız. Yukarıda bahsettiğimiz hususlar, bir yerin nüfus özelliklerini tesbit etmek için de geçerlidir. İnsanların coğrafî ortam içerisinde yaşadıkları yerlerin özelliklerinin belirlenmesi o yerde yaşayan insan nüfusunun miktarı ve diğer özelliklerinin saptanmasında kolaylık sağlar. Bu nedenle, yerleşme konusundan sonra nüfus bahsini incelemeğe çalışacağız ve Hopa ilçesindeki yerleşmelerin nüfus özelliklerini izah edeceğiz.

I. YERLEŞME

A- YERLEŞİM FAALİYETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnceleme sahamızı oluşturan Hopa ilçe sınırları dahilinde yapmış olduğumuz çalışmalarda burada çok önceden inşa edilmiş kale, köprü, su kemeri, kule, han, hamam v.b. gibi tarihî yapıtlara rastlanmamıştır.

Hopa'ya ilk olarak Hurri'lerin yerleştiği söylenmekte ise de bu konuda hiçbir belgeye rastlanmamıştır. Azzi Krallığı sınırları içerisinde kalan Hopa,

M.Ö. 14. yüzyılda Hititler'in egemenliğine girmiştir. 8. yüzyılda Kimmerler yapmış oldukları büyük göçte bu bölgeyi işgal etmişlerdir. M.Ö. 680 de Arsaklılar Hopa'yı da içine alan küçük bir Arsak devleti kurmuşlardır[1]. II. Darius döneminde Pers İmparatorluğu sınırları içine giren Hopa, daha sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. 1081 yılında Alparslan'ın oğlu Melik Şah bu havaliyi Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırları içine katmıştır. 1157'de Sultan Sencer'in ölümü ile Büyük Selçuklu Devleti'nin parçalanması sonucunda bu bölge Bizans hâkimiyetine girmiştir[2].

Kafkas Dağları ile Karadeniz arasındaki Kolşik (Colchis) ülkesinde yaşayan İber-Gürcü menşeili insanlara "Laz" denilmekte idi. Lazların eski tarihleri Kafkasya kavimlerinin isimlerindeki genellikle hâkim olan ciddiyetsizlik yüzünden çok karışık bir hal almıştır. Böylece aynı isimler asırlar boyunca ayrı grupları ifade etmiştir. Laz tâbiri Türkiye'de fark gözetilmeksizin Doğu Karadeniz Bölümünde yaşayan ahaliyi ifade etmek için kullanılır. Halbuki hâkikatte kendilerine Laz diyen ve Lazca konuşan halk bugün Hopa ve Pazar' (Atina) da oturmaktadırlar. Batum'un güneyinde bulunan az sayıda Laz vardır ki bunlar, Türk hududunu Sarp'a getiren 16 Mart 1921 tarihli Türk-Rus antlaşması gereğince Türkiye'ye alınmışlar ve bugün Hopa ilçesindeki nüfusun önemli bir kısmı bu getirilen Lazların torunlarıdır[3].

1204'te Gürcistan Kraliçesi Thamar'ın verdiği askerlerin yardımıyla Alexios Komnenos Trabzon İmparatorluğunu kurdu. 1461'de Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u almasıyla Lazlar islâmiyeti kabul ettiler[4].

Hopa hakkındaki ilk tarihi kayıtlara 1461'de Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u almasıyla rastlanmıştır. 1490-1512'lerde Yavuz Sultan Selim Trabzon valisi iken Batum üzerine yapmış olduğu seferle Hopa Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmış oldu. 1519'da Trabzon Batum'un da alınmasıyla ayrı bir eyalet haline getirildi[5].

Bu bölgeyi 1640 yılında dolaşmış olan Evliya Çelebi, Hopa (Hoban) için Trabzon toprağına bağlı deniz kıyısında bağlık bahçelikler içinde güzel bir yerdir. Buradaki halkın tamamına yakını Çağata Lazdır, az bir kısmı da

---

1 Yurt Ansiklopedisi, Artvin maddesi, İstanbul 1982, s. 912.
2 Aksu, E.: Rize Tarihi 1967, Rize İl Yıllığı.
3 Minorsky, V.: İslâm Ansiklopedisi. Lazlar Maddesi. s. 24-28.
4 Minorsky, V.: İslâm Ansiklopedisi. s. 26.
5 Kırzıoğlu, M.F.: Osmanlıların Kafkas Elleri'ni Fethi. Ankara-1976, s. 89.

Rum'dur diye belirtmiştir[1]. Zaten Hopa ismi de, Farsça'da Hub ve Khub kelimelerinden gelmekte olup "güzel, şirin yer" manasına gelmektedir.

Minorsky'nin belirttiğine göre 1640 yılında Trabzon eyaletinin beş sancağı vardı. Bu beş sancaktan bir tanesi olan Lazistan'ın merkezi Günye (Aşağı Batum) idi. Kazaları ise, Atina (Pazar), Sumla, Viçe (Fındıklı) ve Arhavi'den oluşmaktaydı. Bu tarihte Hopa Arhavi'ye bağlı bir nahiye merkezi idi[2] (Harita 9).

1474'te Kefe ile Azak'ın da Osmanlıların eline geçmesiyle Abaza ve Dadyan (Megrel-Gürcüleri) korsanlar Karadeniz'den tamamen kovulan Cenevizli ve Venedikli kolonilerden oluşan müşterilerini kaybettiler. Bunun üzerine Abaza ve Dadyan korsanları sayıları onbeşe varan büyük kayıkları ile Osmanlı toprağına bağlı Gürcistan kıyılarına yağmalamaya gelirlerdi. Bu korsanlara karşı koymak için Osmanlıların Karadeniz donanmasından küçük bir filo bu kıyalarda kol gezerdi[3].

Hopa ve köylerinde yaptığımız araştırmalarda ilk yerleşmelerin deniz seviyesinden 300-500 metre kadar yukarılarda kurulduğu tesbit edilmiştir. Yöre sakinleri korsan gemicilerin saldırılarından korunmak için denizden nisbeten yüksek ve iç kısımdaki sahaları yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir. Nitekim, araştırma sahamızdaki Başköy, Başoba, Koyuncular, Limanköy, Kayaköy, Kâzımiye, Osmaniye, Karaosmaniye, Subaşı, Güneşli, Balıkköy ve Güvercinli gibi köylerin kuruluş tarihi sahildeki köylerden daha önce olduğu anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi hâkimiyeti altına alması huzur ve güvenin sağlanmasıyla, yerleşmeler sahilde de kurulmaya başlamıştır.

Yavuz Sultan Selim dönemine ait 1516 tarihli Trabuzon Mufassal Tapu Tahrir Defterinde Arkhave (Arhavi) kazasına bağlı Hopa'yı da içine alan Vilayet-i iskelede bulunan Abazalar "martolos"* kaydedilerek kendi imkânları ile bu bölgeyi kendi kabilelerinden olan korsanlara karşı savunmuşlardır[4].

---

1 Evliya Çelebi Sey ahatnamesi. Cilt: 3, s. 97. (Türkçeleştiren Zuhuri Danışman).

2 Minorsky, V.: İslâm Ansiklopedisi. s. 24-28.

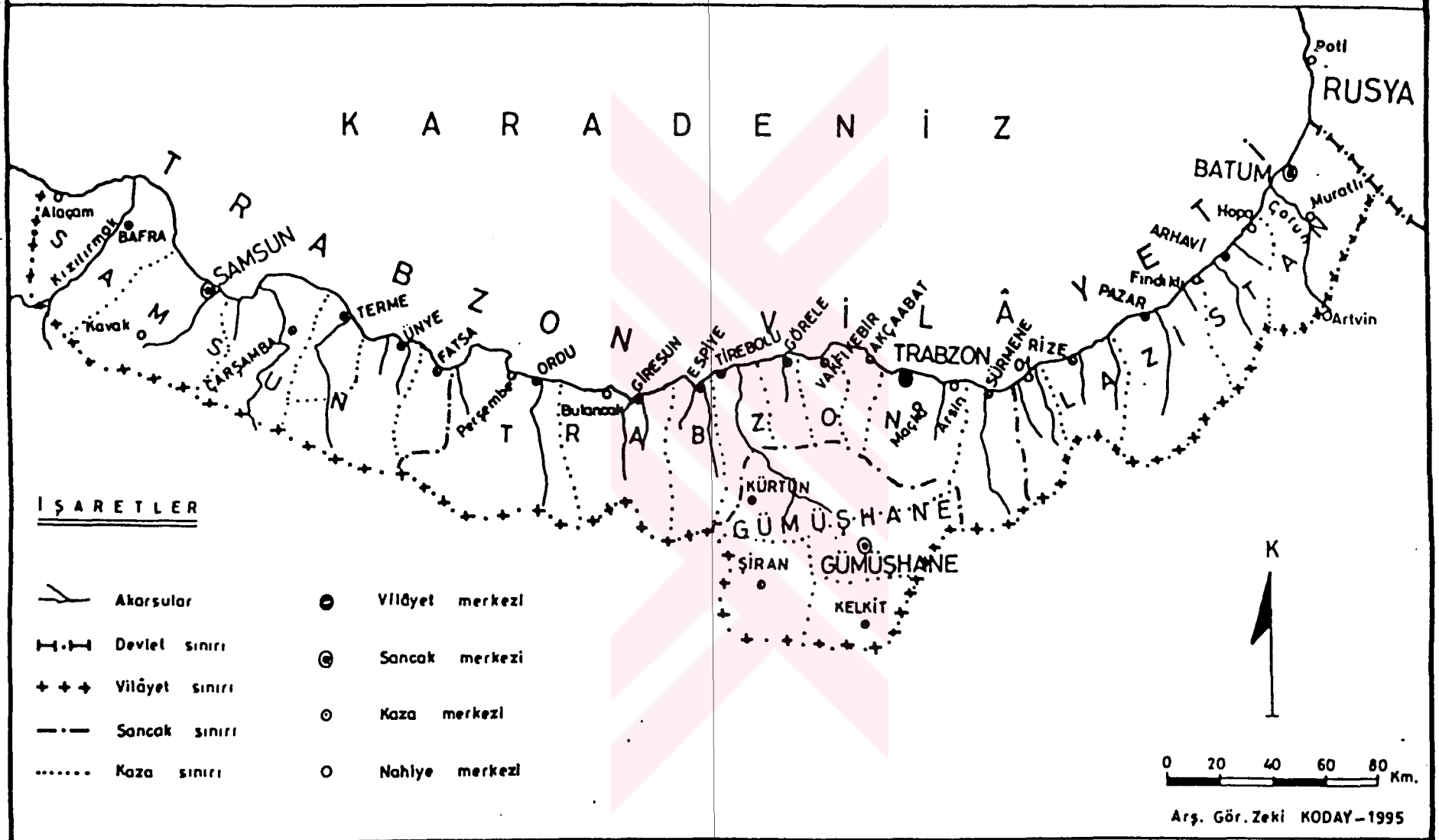
3 Kırzıoğlu, M.F.: Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi. Atatürk Üniv. Yay. No: 358, Ed. Fak. Yay. No: 71. Ankara, 1976, s. 89.

* Martolos: Aslen gayr-i müslim tebaa olup, Osmanlı Devleti için sınır bölgelerinde çalışan kimselerdir. Bunlar, casusluk, hububat nakli, derbend (geçit)lerin korunması, asayişi sağlama ve küçük kalelerin muhafazasını yaparlardı.

4 Kırzıoğlu, M.F.: Osmanlılar'ın Kafkas ellerini Fethi. Ankara, 1976, s. 12.

HARİTA: 9

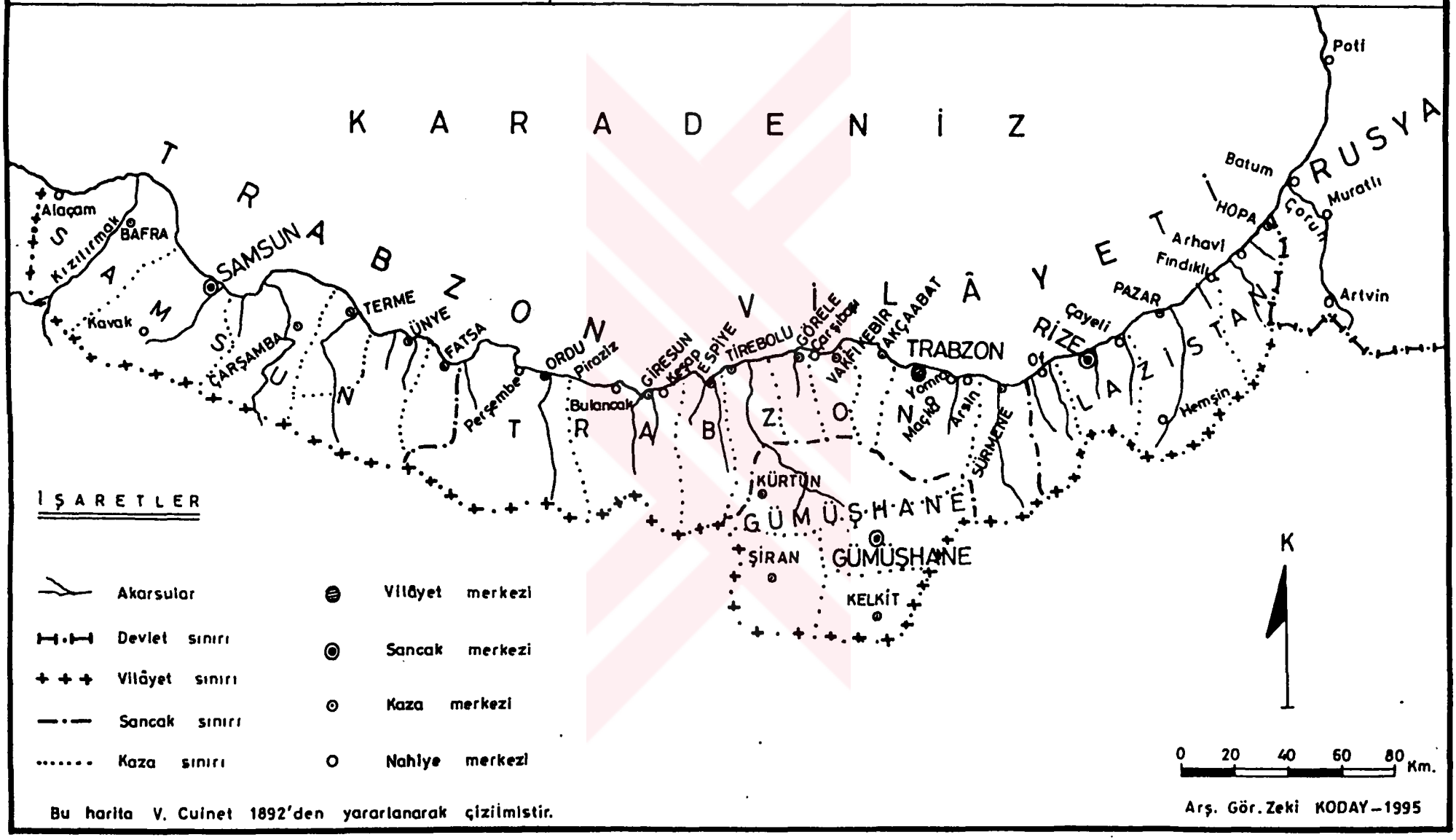
TRABZON VİLÂYETİNİN İDARÎ BÖLÜNÜŞ HARİTASI (1550-1650)

Bu harita M.H. Bostanın 1486-1515-1520-1554 Trabzon Tahrir Defterlerinden, Evliya Çelebinin Seyahatnamesinden ve V. Minorsky'nin İslâm Ansiklopedisinden naklettiğine göre hazırlanmıştır.

HARİTA: 10

TRABZON VİLÂYETİNİN İDARÎ BÖLÜNÜŞ HARİTASI (1892)

Bu harita V. Cuinet 1892'den yararlanarak çizilmistir.

Arş. Gör. Zeki KODAY–1995

Trabzon teslim alındıktan sonra genellikle nerede güzel bir çiftlik veya makbul bir yer varsa sahibi kovularak yerine bir Türk geçirildi. Böylece bu bölgenin Türkleştirilmesine de önem verildi. Bu güzel yerlerden bir tanesi olan Hopa'nın da "Havass-i Hümâyûn"** dan sayıldığı belirtilmiştir[1].

Kırzıoğlu'nun 1516 yılından kalma 411 yapraklı "Trabuzon Sancağı Mufassal Tapu Tahrir Defteri"nden naklettiğine göre, Trabzon sancağına bağlı "Nahiye" adıyla anılan 16 tane merkez bulunmaktaydı. Bu merkezlerden onuncusu olan Vilayet-i Bagobit (Başoba köyü) Hopa ile Makri yalo (Kemalpaşa) arasında olduğu ve hepsi beş tane olan köylerin (Başköy, Esenkıyı, Yoldere, Çavuşlu, Koyuncular) geliri de yerli hristiyan "martolos"lara bırakıldığı belirtilmiştir[2].

Yavuz Sultan Selim'in Batum bölgesi fethi üzerine halk arasında yaşayan birçok hatırası olduğu gibi, Hopa'nın kuzeydoğusundaki dağa eskiden beri Sultan Selim Dağı denilmektedir.

Trabzon Tarihini kaleme alan Şakir Şevket Hopa ve Arhavi kazalarından bahsederken, buraların mahsül ve mamulatının Pazar (Atina) kazası gibi dışarılara satılacak kadar çoklukta ve kıymette olmadığını, buranın ahalisinin de ziraat ve ticaretle meşgul olup, silâhşörlükle meşhur olduklarını belirtmektedir. Şakir Şevket; Rize ve Lazistan kazasına bağlı olarak gösterilen bölgede Rize-Pazar-Hopa-Arhavi gibi dört kazanın bulunduğunu ve bunların 120 köy, 235396 dönüm arazileri ile 9649 tane de evlerinin mevcut olduğunu yazmıştır[3].

1520-1554 tarihli tahrirlerde Arhavi'nin kaza merkezi olduğu bunun haricinde bu kazada Gönye (Muratlı-Borçka), Yagobit (Başoba-Hopa) ve Makriyalo (Kemalpaşa) merkezlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu eserde Kemalpaşa (Nefs-i Makriyalo)'nın 1486'da 47 hane ve 3 mücerret (evlenmemiş-bekâr), hristiyandan oluştuğu, merkezin tahmini nüfusununda 238 kişi olduğu belirtilmiştir. Yagobit nahiyesi olarak adlandırılan (Başoba-Hopa) merkezde 68 hanenin bulunduğu ayrıca bu merkezin 1515 yıllarında daha yeni kurulduğu belirtilmektedir[4]. Aynı defterde 1520 yılında Yagobit (Başoba) ve İskele (Hopa)'nin nahiye merkezleri olduğu Yagobit'in bir

---

** Havvas-i Hümâyûn= Padişah ve Akrabalarına ait toprak geliri.

1 Kırzıoğlu, M.F.: Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi. Ankara, 1976, s. 32.

2 Kırzıoğlu, M.F.: Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi. Ankara, 1976, s. 49.

3 Şevket, Ş.: Trabzon Tarihi. Cilt: 1, 1878, s. 47-106.

4 Bostan, M.H.: XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat. (Basılmamış Doktora Tezi) Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Yeni Çağ Tarihi. s. 194-195.

merkez ve altı köyden, İskelenin ise bir merkez, sekiz köyden oluştuğu belirtilmiştir.

1878'deki Osmanlı-Rus Savaşından sonra 1879'da yapılan Berlin Antlaşması ile Kemalpaşa kasabası, Rusya sınırları dahilinde kalmak üzere sınır Abu-ıslah (Esenkıyı) köyünden geçirilmiştir. Böylece bugünkü Esenkıyı köyünün doğusunda yer alan Limanköy, Kemalpaşa, Osmaniye, Karaosmaniye, Köprücü, Dereiçi, Kayaköy, Çamurlu, Üçkardeş, Kâzımiye ve Sarp yerleşmeleri Cumhuriyetin ilânına kadar Rus işgâlinde kalmıştır.

İnceleme alanımızı da içine alan Doğu Karadenizi; "Lazistan Sancağı" adı altında toplayarak genel bilgiler veren V. Cuinet, Lazistan Sancağının idarî ve demografik durumunun şu şekilde olduğunu belirtmektedir[1] (Harita 10).

Sancağın dört tane kazası vardır;

1- Rize
2- Hopa
3- Atina (Pazar)
4- Of

Bu kazalara bağlı 7 nahiye vardır;

1- Hemşin
2- Karadere (Kalkandere)
3- Mapavri (Çayeli)
4- Vakıf
5- Kourais (İkizdere)
6- Sebali (Viçe-Fındıklı)
7- Arhavi

Bu yedi nahiye, merkez ve köyleri ile birlikte bütün Lazistan sancağının nüfusu 160000 kadar olup, araştırmacıya göre bu nüfusun Türk ve ekaliyet olarak taksimi şu şekildedir:

Laz Müslüman:	138 820
Rum Ortadoks:	16 000
Ermeni Gregoryan :	5 000
Ermeni Katolik:	100
Lâtin Katolik:	40
Yahudi:	40

1 Cuinet, V.: La Tourquie de Asie. Paris, 1892, s. 120.

Cuinet, bölgede 21180 kadar gayri müslimin yaşadığını belirtmekte ise de, İstiklâl Savaşından sonra yapılan mübadele ile bölgede halen Rum, Ermeni, Lâtin ve Yahudi kalmamıştır.

Vilâyet teşkilâtının kurulması sırasında Lâzistan sancağı Trabzon vilâyetine bağlandı. Önceleri merkezi Batum idi. Fakat Batum'un 1878'de Ruslar tarafından işgâlinden sonra sancağın idaresi Rize (Rhizaion) ye nakledildi. Bugün Türkiye Cumhuriyeti idarî taksimatında burada Artvin ve Rize vilâyetleri bulunmaktadır.

1904-1905 tarihli Trabzon Vilâyet Salnâmesinde Trabzon Vilâyeti; Trabzon, Canik, Lazistan ve Gümüşhane adlarıyla anılan 4 sancağa bölünmekte, bunlardan Lazistan sancağının kazalarını Pazar (Atina) ve Hopa'nın oluşturduğu ve halkının da tamamının müslüman olduğu belirtilmektedir[1]. Aynı salnameye göre Hopa kazasının nahiyelerini Arhavi ve Fındıklı (Viçe) oluştururken, Pazar kazasının nahiyesini Hemşin oluşturmaktaydı[2].

Ayrıca, Trabzon Vilâyet Salnamesinde Hopa'dan bahsedilirken Osmanlı-Rus hududunun Hopa'ya bağlı Abuıslah (Esekıyı köyü)'dan başladığından, Hopa'nın sahillerinin bir dereceye kadar düzlük olduğundan, ancak sahilin gerisinde yükseltinin birden arttığı, yine havanın en sıcak olduğu mevsimde dahi rutubetli olması sonucu çevrenin her zaman yeşillikler içinde pek güzel göründüğü belirtilmektedir.

1917 tarihli Brest-Litovsk anlaşmasından sonra Ruslar Kemalpaşa kasabasından çekildiler. 16 Mart 1921 Moskova, 13 Ekim 1921 Kars antlaşmaları ile Karadeniz'de Sarp'tan başlatılarak çizilen sınır Türkiye-Sovyetler Birliği (Şimdiki Türkiye-Gürcistan, Türkiye-Ermenistan ve Türkiye-Nahcivan) sınırını oluşturmaktadır[3].

Cumhuriyet dönemine kadar sancak olan Rize, 20 Nisan 1924 tarihinde vilâyet oldu. Hopa ise bu vilâyete bağlı bir kaza idi. Hopa 4 Ocak 1936 tarihinde de Çoruh adıyla anılan Artvin iline bağlandı[4]. 1 Ocak 1948'de 5071 sayılı kanunla Hopa'ya bağlı olan Fındıklı (Viçe) kaza haline getirilmiş ve 1953'te de Rize vilâyetine bağlanmıştır (Harita 11). Yine idarî bakımdan Hopa'nın nahiyesi olan Arhavi 1 Haziran 1954 tarih ve 6324 sayılı kanunla 26 köyle birlikte Hopa'dan ayrılarak kaza haline getirildi[5].

---

1 Trabzon Vilâyet Salnamesi 1904-1905, s. 82.

2 Trabzon Vilâyet Salnamesi 1904-1905, s. 364-378.

3 KURAT A.N: Türkiye ve Rusya Kültür Bakanlığı Yay No: 1194 Kültür Eserleri Yay No: 150, Ankara-1990, s. 339-395.

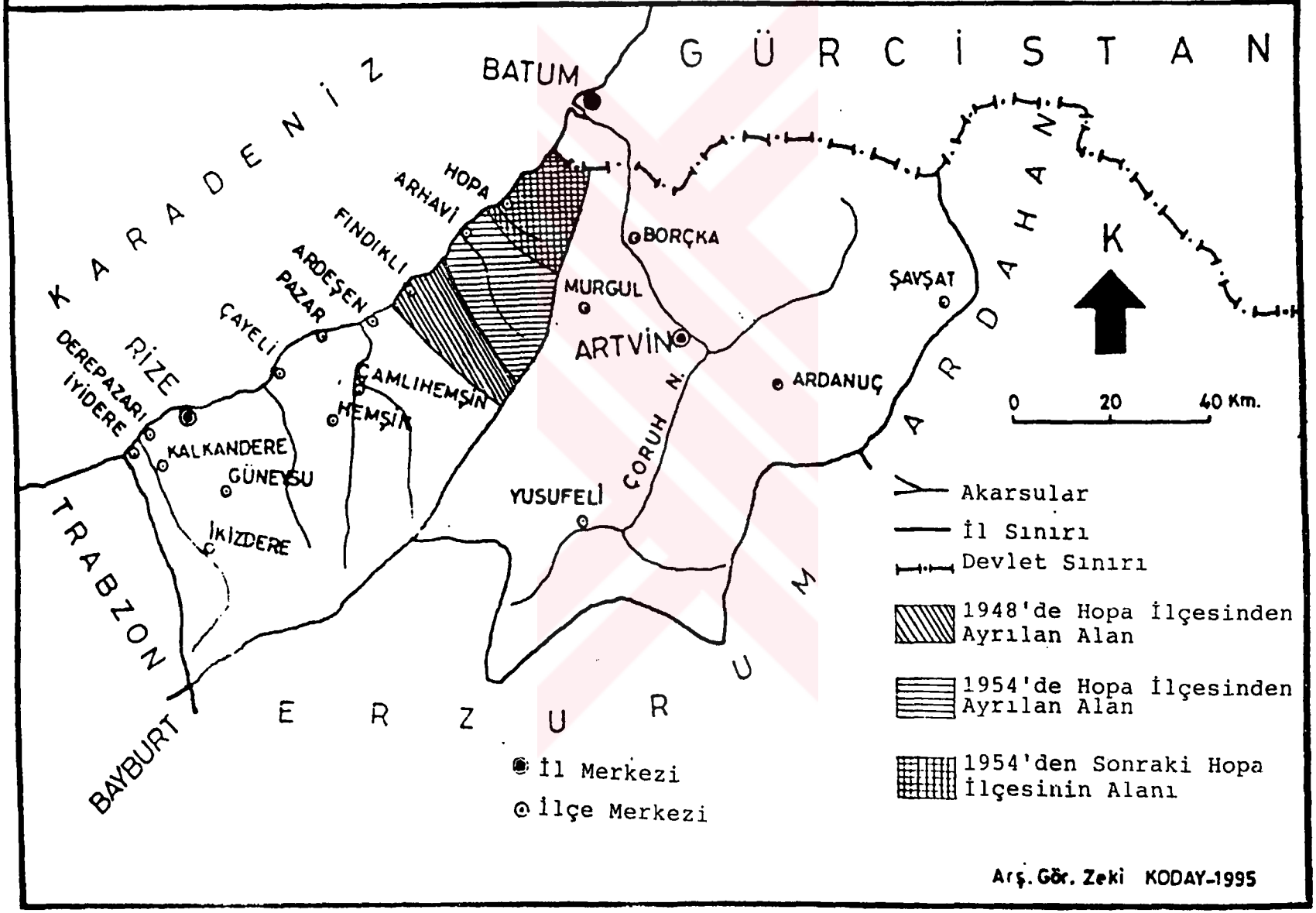
4 Rize İl Yıllığı 1967, s. 24-25.

5 Artvin İl Yıllığı 1973, s. 73.

Tablo: 24 Hopa ilçesinin 1928'deki ve 1990'daki idari bölünüşü.

1928'deki İdarî Bölünüş	1990'daki İdarî Durum
Hopa Kazası	Hopa İlçesi
Hopa Merkez Nahiyesi	Hopa Merkez Bucağı
Hopa Kasabası	Hopa Şehri
Ardala	Eşmekaya
İskaristi	Subaşı
Başköy	Başköy
Bucak	Hopa'nın bir mallesi
Büçe	Güvercinli
Peronit	Çamlıköy
Çavuşlu	Çavuşlu
Higoba	Başoba
Hendek	Hendek
Zaluna	Koyuncular
Zürbuci	Yoldere
Kuşenastı	--
Kemalpaşa Nahiyesi	Kemalpaşa Bucağı
Kemalpaşa (Nahiye Merkezi)	Kemalpaşa (Bucak Merkezi)
Beglevan	Güreşen (Borçka)
Boğazköy	Boğazköy (Borçka)
Çamurlu	Çamurlu
Haluvaş	Haluvaş (Borçka)
Dereiçi	Dereiçi
Suadiye	Suadiye (Borçka)
Selimiye	Kemalpaşa'nın mahallesi
Şana	Kayaköy
Şerefiye	Şerefiye (Borçka)
Sarp	Sarp
Osmaniye	Osmaniye
Karaosmanoğlu	Karaosmaniye
Kâzımiye	Kâzimiye
Köprücü	Köprücü
Köprücü mezraası	--
Limanköy	Limanköy

HARİTA:11 ÇEŞİTLİ TARİHLERDEKİ İDARİ TAKSİMATTA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERE BAĞLI OLARAK HOPA İLÇE SINIRINDA MEYDANA GELEN AZALMALAR

1928'de yayınlanan son Teşkilâtı Mülkiye'de Köylerimizin Adları adlı eseri incelediğimizde[1]; idarî taksimatta bazı değişikliklerin olduğunu ve birçok köyün isminin değişmiş olduğunu tesbit ettik (Tablo 24).

1990 yılı itibariyle Hopa'yı Borçka ve Arhavi kazalarından ayıran sınırı; Balıklı Dağı'nın zirvesinden geçen su bölümü çizgisi oluşturmaktaydı. Bu su bölümü çizgisinin dışında kalan sadece Güvercinli köyü idarî bakımdan Hopa'ya bağlanmıştır (Tablo 24).

Hopa'nın yerleşim faaliyetinin tarihî gelişimini özetledikten sonra Hopa'nın coğrafî konumu ve topoğrafyasının engebeli olması nedeniyle, yörenin iskân tarihinin oldukça yeni olduğuna ve ilk yerleşme faaliyetlerinin de koloni oluşturmak amacıyla yapıldığına kanaat getirmekteyiz.

Nitekim, Hopa'nın en eski köy yerleşmesini oluşturan Başoba'nın 1486 tarihli tahrir defterinde Yagobit nahiye merkezi olarak anıldığı ve burasının 1515 yılında, daha yeni kurulmuş olduğu belirtilmektedir[2].

Tandoğan'ın da belirttiği gibi, araştırma sahamız İlk ve Orta Çağdaki önemli kervan yolları üzerinde bulunmadığı için, büyük çapta iskâna ve ekonomik faaliyete sahne olmamıştır. Yörenin çok ârızalı bir topoğrafyaya sahip olması, akarsuların taşması kara ulaşımını güçleştirmiştir. Ayrıca çok yakın bir tarihe kadar kıyıdaki yerleşim merkezleri arasındaki bağlantı, kürekle çekilen yelkenli gemilerle sağlanmaya çalışılmaktaydı. Karadeniz köpürdüğü zamanlar bu ilkel gemilerle birlikte birçok gemiciyi de yutuvermiştir[3]. İşte geçim imkânlarının sınırlı oluşu, ulaşım şartlarının elverişsizliği yörenin Anadolu'nun diğer alanlarına göre daha geç ve ağır bir tempoda iskân edilmesine sebep olmuştur.

---

1 Son Teşkilâtı Mülkiyede Köylerimizin Adları Dahiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyeti Umumiye Hilâl Matbaası İstanbul 1928.

2 Bostan, M.H.: XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat (Basılmamış Doktora Tezi) Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü. s. 194-195.

3 Tandoğan, A.: Çayeli-Pazar İlçelerinde Yerleşme Mesken Tipleri ve Nüfus Ankara Üniv. DTCF Dergisi, Cilt XXVIII, Sa: 3-4, Ankara, 1970 s. 100-101.

B- HOPA İLÇESİNDEKİ YERLEŞMELERİN ŞEKİL VE TİP YÖNÜNDEN AYIRIMI

Önce "yerleşme" teriminin mahiyetine kısaca değinmek istiyoruz. Yerleşme kavramının çok geniş bir anlamı vardır. "İlkel insanların tabiî ve sunî barınakları; göçebe çobanların çadır toplulukları yarı göçebelerin ova, plato, dağ eğreti yerleşmeleri; nihayet münferit mesken, çiftlik, köy, kasaba, şehir; geçici veya devamlı, dağınık ya da toplu, küçük ya da büyük bütün yerleşme tesisleri; münferit ev ve ev toplulukları yerleşme olayı kavramına dahil edilebilir[1].

"Yerleşme şekli" ve "Yerleşme tipi" aslında birbirinden çok farklı iki ayrı kavram olmasına rağmen, günümüzde yaygın olarak birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Şekil itibarı ile yerleşmeleri "toplu yerleşmeler", "dağınık yerleşmeler", "yarı dağınık yerleşmeler" ve "yol boyu yerleşmeler" olmak üzere dört grupta toplayabiliriz[2]. Yerleşmelerin tip olarak ayırımında, daha çok fonksiyonel özellikler ağır basmaktadır.

Yerleşmelerin şekli denilince yerleşmeyi oluşturan konutların arazi üzerindeki dağılış biçimi düşünülmelidir. Şöyle ki, yerleşmenin tamamının görülebildiği hâkim bir sahaya çıkıldığında ya da yerleşim alanı gösteren bir haritaya bakıldığında konutların meydana getirdikleri görünümleri yerleşme şekli olarak nitelendirilmektedir.

Yerleşmelerin tip olarak ayırımında ise, insanların bir yerleşim alanında daimî olarak mı, yoksa geçici olarak mı kaldıklarını ve ne tür bir ekonomik faaliyetlerde bakındıklarını tesbit etmek gerekir. Buna göre yerleşmeler "devamlı yerleşme tipleri" ve "geçici yerleşme tipleri" diye iki ana grup altında toplayabiliriz. Devamlı yerleşmeler insanların bütün bir yıl sürekli olarak kaldıkları yerleşmelerdir. Örneğin şehir, kasaba, köy ve bir köyü oluşturan mahalleler devamlı yerleşme tiplerini oluştururlar. Özellikle kırsal alanlarda uğraşılan ekonomik faaliyet gereği olarak yılın belli bir döneminde kullanılan ve daha sonra terk edilen yerler ise, geçici yerleşme tiplerini oluşturmaktadır. Yayla (yaylak), kışlak, oba, kom, dam, ağıl, çiftlik gibi yerleşmeler bu gruba dahildir. Ayrıca dinlenme amacıyla kullanılan yazın kısa süreli kalınan tatil köylerini ve yazlıkları da ilâve edebiliriz.

---

1 Tanoğlu, A.: Nüfus ve Yerleşme s. 247.

2 Özçağlar, A.: "Ezinepazar Depresyonunun Coğrafyası". (Araştırma Projesi) Ankara, 1992, s. 84.

1- ŞEKİL İTİBARİYLE YERLEŞMELERİN AYIRIMI VE COĞRAFİ DAĞILIŞI

Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesindeki yerleşmeler genellikle dağınık yerleşme şekli göstermektedir. Sahanın fizikî haritasına bakıldığında (Harita 4), yerleşmelerin genellikle dar sahil şeridindeki düzlüklerde ve iç kısımlardaki vadilerde yayılış gösterdiği, buna karşılık geniş bir alanın iskândan mahrum kaldığı görülmektedir. Yerleşmelerin dağılış şekli üzerinde ulaşım şartlarının çok etkili olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma sahamızda yollar genellikle deniz kıyısını veya vadi tabanlarını takip ettiğinden yerleşmelerin yayılışında bu alanlar bir cazibe merkezi olmuştur.

Araştırma sahamızdaki yerleşmelerin tamamı 0-500 metreler arasında toplanmıştır, Pek az olmakla birlikte bazı meskenlerin 600-700 metrelerde bulunduğu tesbit edilmiştir. Yörede 500 metreden itibaren çok sık yoğun ormanların başlaması, eğim oranının artması (% 35-40), ulaşım şartlarının güçleşmesi gibi faktörler, yerleşmelerin daha yukarı seviyelere çıkmasına engel teşkil etmektedir. Ancak, yükseltinin pek fazla olmamasına rağmen Hopa şehir merkezi, Kemalpaşa kasabası ve altı tane köy (Çamlıköy, Sugören, Esenkıyı, Limanköy, Üçkardeş ve Sarp) sahil şeridinde yer alırken geri kalan 21 köy yerleşmesi sahilden biraz uzakta vadi içlerinde yer almıştır.

Araştırma sahamızdaki köyler kendilerine ilk kuruluş yeri olarak, genellikle 300-500 metre kuşağındaki vadi yamaçlarının çevresini, özellikle denize bakan tarafları iyi görebilen konumları seçmişlerdir (Fotoğraf 7-8). Bunun en önemli sebebi, sahadaki köylerin kuruluş tarihinin 1500'lü yıllara dayanmasıdır. Nitekim, Hopa'nın en eski köy yerleşmesinden biri olan Başoba köyü 1515 yılında daha yeni kurulmuştu ve o zaman nahiye merkezi durumunda idi. Yerleşmenin tarihî gelişiminde de değinildiği gibi bahsedilen dönemlerde Abazalı korsanlar bu kıyılarda dolaşan gemilere ve sahildeki yerleşmelere saldırı düzenlemekte ve yağmalamaktaydılar. Yöre sakinleri bu korsanların geldiklerini görebilmek ve onlardan korunabilmek için ilk yerleşmeleri mümkün olduğu kadar iç kısımlara ve korunaklı yerlere kurmuşlardır. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğunun bölgede hâkimiyetinin güçlenmesi, huzur ve güvenin sağlanmasıyla birlikte ulaşım imkânı kolaylıklarından daha geniş bir şekilde istifade edebilmek maksadıyla sahil kısmında köy yerleşmeleri kurulmaya başlanmıştır.

Hopa ilçesindeki köylerin dağınık karakter gösterdiğini daha önce belirtmiştik. Bu dağınıklık, her ailenin kendi tarla veya bahçesinin bir köşesine, hatta bir kaç parselden oluşan tarlasının genellikle ortadaki parsele meskenini inşa etmesi sonucu oldukça dağınık bir yerleşme ortaya çıkmıştır. Yörede evler arasındaki mesafeler genellikle 40-50 metredir. Bazen 150-200 metreyi bulan tek tek evler de mevcuttur. Yörede dağınık bir yerleşme şeklinin ortaya çıkmasındaki asıl sebebin arazinin çok arızalı olmasına bağlamıştık. Ancak günümüzde geçerliliğini büyük ölçüde kaybetmiş olmasına rağmen, yörede aileler arasındaki kan davası ve silâhşörlük sevdasından kaynaklanan güvensizlik duygusu da yerleşmelerin dağınık olmasında etkili olan bir başka faktördür.

Araştırma sahamızdaki köylerin çoğunluğu Hopa Çayı vadisinde toplanmıştır. Bu vadinin kuzey yamacında Başköy, Başoba, Yoldere, Çavuşlu ve Koyuncular köyleri olmak üzere 5 tane köy bulunurken, aynı vadinin güneyinde Eşmekaya, Hendek, Balıkköy, Güneşli, Çimenli ve Subaşı olmak üzere 6 köy bulunmaktadır.

Kemalpaşa kasabasının doğusuna açılan vadinin kuzey yamacında Kayaköy ve Çamurlu köyleri bulunurken, güney kısmında Köprücü, Osmaniye, Dereiçi ve Karaosmaniye köyleri bulunmaktadır. Sahilde kurulmuş bulunan Çamlıköy, Esenkıyı ve Limanköy'ün gerisinde yükselti birden artarak dağlık alana geçildiğinden bu köylerin gerisinde yerleşme bulunmamaktadır. Buna karşılık sahilde kurulmuş olan Sugören köyünün gerisindeki vadi yamaçlarında Yeşilköy ve Pınarlı köyü, Gürcistan sınırındaki Sarp köyünün gerisinde Kâzımiye köyü bulunmaktadır. Sahilde kurulmuş bulunan Üçkardeş köyü ise.Kemalpaşa kasabasındaki meskenlerle adeta birleşmiş olup, idarî bakımdan olmasa da fonksiyon bakımından bu kasabanın bir mahallesi durumuna gelmiştir.

Özellikle iç kısımlarda yer alan ve kuruluş tarihleri sahildeki köylere göre daha önce olan Başoba, Başköy, Subaşı, Güneşli, Balıkköy, Osmaniye, Köprükcü, Kayaköy ve Kâzımiye köylerinde meskenler arasındaki mesafenin genellikle 50 metreden fazla olduğu görülmektedir (Fotoğraf 7-8).

Huzur, asayiş ve can güvenliğinin sağlanmasıyla sahilde kurulan yerleşmelerin sayısı giderek artmıştır. Deniz kıyısındaki dar kıyı düzlüklerine kurulmuş olan köylerde arazinin sınırlı olması sebebiyle meskenler birbirlerine çok yakın, âdeta üst üste (Çamlıköy ve Sugören köylerinde olduğu gibi) inşa edilmişlerdir (Fotoğraf 9-10). Bunun yanında sahilde kurulmuş olmasına rağmen, iç kısımdaki köyler kadar olmasa da nisbeten gevşek dokulu meskenlerden oluşan köyler de mevcuttur. Esenkıyı,

Limanköy, Üçkardeş ve Sarp köylerinde böyle bir durum sözkonusudur. İç kısımda Hopa-Artvin transit karayolunun kuzeyinde kurulmuş olan Çavuşlu köyünde meskenler bir caminin etrafında toplanmıştır. Hopa Çayı vadisinin güneye bakan yamacında kurulmuş olan bu köy güneşlenmeden istifade etmesinin yanında ulaşım kolaylığından da faydalanmakta olup, yörede en derli toplu köy yerleşmesini oluşturmaktadır (Fotoğraf 11). Çavuşlu köyünün kuzeyinde yer alan Koyuncular köyü ise, Hopa-Artvin karayolunun kenarında bulunduğundan ulaşım güçlüğü çekmemekte ve köy içindeki stabilize yolu takip eden meskenleri ile tipik bir yol boyu yerleşmesi oluşturmuştur.

Hopa'da köyler genellikle vadilerin güneye bakan yamaçlarında kurulmuştur (Başköy, Başoba, Esenkıyı, Kayaköy, Çamurlu, Üçkardeş, Çavuşlu, Koyuncular ve Güvercinli köyleri gibi). Her mevsimi bol yağışlı olan bölgede dar ve derin vadi tabanları insan sağlığı için müsait şartlara sahip değildir. Vadi tabanlarının ulaşım kolaylığı bulunmaktadır. Fakat akarsuların sağanak yağışlardan sonra taşması ve çevredeki yamaçlarda meydana gelebilecek heyelan tehlikesi gibi sebeplerden dolayı, yörede vadi tabanları yerleşim yeri olarak pek tercih edilmemiştir. Alçak yerlerde nisbi nem ve sıcaklığın, yüksek sırtlara göre fazla olması buraları yaşanabilir yer olmaktan çıkartmaktadır. Araştırma sahasında vadi tabanında Hendek, Dereiçi ve Subaşı köyleri bulunmaktadır. Ancak bu köyler zaman zaman heyelan tehlikesine maruz kalmaktadırlar. Eğim değerlerinin fazla olduğu vadi yamaçları da bölgede sık sık meydana gelen heyelanlar nedeniyle yerleşme bakımından güvenilir yerler değildir. Nitekim; 7 Ekim 1986 tarihinde Pınarlı köyünde meydana gelen bir heyelanda 8 kişi ölmüş, 3 ev yıkılmış, bazı bahçe ve tarlalar tahrip olmuştur.

Meskenlerin dağılışı üzerine topoğrafya iklim ve bitki örtüsü gibi tabiî faktörlerin yanında tarihî, sosyal ve ekonomik faktörler de etkili olmuştur. Arazinin çok eğimli ve çok parsellerden oluşması köylüyü arazisinin ortasına evini inşa etmeye mecbur kılmıştır. Bazen bu evlere arabalarla dahi ulaşmak mümkün olmamaktadır. Böyle bir durumda mesken inşasında kullanılan taş, çakıl, demir, çimento, tuğla gibi malzemeler yol ile evin yapılacağı yer arasına kurulan teleferik sistemi ile taşınmaktadır. Bu teleferik sistemi sayesinde yoldan uzaklarda yer alan çay bahçelerinden toplanan çaylar da taşınmaktadır. Önceleri, evler genellikle ziraî faaliyetin en fazla süreceği büyük tarlalara kurulmuş olup bu yüzden çok dağınık bir yerleşme meydana çıkmıştır. Ancak, son zamanlarda elektrik, su, yol, okul, telefon gibi çağın imkânlarından faydalanmak amacıyla aileler

meskenlerini mümkün olduğu kadar en büyük tarlasına değil de, evlerin belli bir yerde toplanmış olduğu mevkiye en yakın yerdeki tarlasına inşa etmişlerdir. Böylece Hopa ilçesindeki yerleşmelerde zamanla toplu yerleşmeye doğru bir gidişin olduğunu söyleyebiliriz. Hatta önceden köyün bir köşesinde birkaç evin bir grup oluşturduğu mahalleler ve ziraî faaliyetin yoğun olduğu yaz mevsiminde kullanılan mezraalar bugün tamamen ortadan kalkmıştır.

2- TİP İTİBARİYLE YERLEŞMELERİN AYIRIMI VE COĞRAFİ DAĞILIŞLARI

Araştırma sahamızı oluştaran Hopa ilçesindeki yerleşmelerin tamamı daimi yerleşmelerden ibarettir. Geçici yerleşmelerden olan mezralar önceden bazı köylerde (Köprücü, Güvercinli) bulunmaktaydı ve bu mezralar çay hasat zamanı (Mayıs-Ekim) kullanılmaktaydı. Yol ve yerleşim alanından uzakta yer alan mezraların bulunduğu ziraat alanlarına zamanla teleferik hattı çekilerek buradaki tarım alanlarına gidiş geliş kolaylığı sağlanması nedeniyle mezralar ortadan kalkmıştır. Ancak önceden Borçka ilçesine bağlı Çifteköprü köyünün bir mezrası olan Subaşı, zamanla daimî bir köy yerleşmesi haline gelmiştir (Fotoğraf 12). Aslında köy idari bir ünitedir. Bu bakımdan köy denilince ülkemizdeki en küçük yönetim birimi akla gelmektedir. Belirli bir idarî sınıra sahip olan köylerimiz içerisinde hem daimi yerleşmeler (mahalleler) hem de mezraa, kom, ağıl, dam gibi geçici yerleşmeler bulunabilmektedir. Köy, sadece köy yerleşim merkezinin bulunduğu tek bir yerleşim ünitesi değil, belli bir idari sınıra sahip olan ve bu sınır içerisindeki çeşitli tipteki yerleşim birimleri ile ortak kullanılan çayır, mera, orman alanları gibi ekonomik faaliyet sahaları ile bütünleşen bir idarî ünitedir.

Araştırma alanımızdaki köyler daha çok tek yerleşmeli (tek mahalleli) olup dağınık yerleşme şekli gösterirler. Köy sınırları içerisinde geçici kır yerleşmesi bulunmamaktadır. İnceleme alanımızda mevcut olmamakla birlikte bazı köyler, yerleşme bakımından birden fazla mahalleden oluşabilmektedir. Böyle bir durumda muhtarlık olan köy merkezi, diğerleri ise mahalle statüsüne dahil edilmektedir. Bu yerleşim birimleri fonksiyonel olarak devamlı oturulan ve ziraatle uğraşılan yerlerdir. Araştırma alanımızdaki yerleşmelerin sadece devamlı yerleşme tiplerinden yani köy, kasaba ve şehir yerleşmelerinden ibaret olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bu

nedenle inceleme alanımızdaki yerleşmeleri "kır, kasaba ve şehir yerleşmeleri" olmak üzere 3 grupta toplayarak elealacağız.

a- Kır Yerleşmeleri

Kasaba ve şehir yerleşmesi olmayan kırsal kesimde yer alan yerleşmelerin hepsine kır yerleşmesi denilmektedir. Kır yerleşmeleri fonksiyonel özelliklerine göre temelde devamlı ve geçici kır yerleşmeleri olarak iki grupda toplanır. Bu özelliklere göre inceleme alanımızdaki kır yerleşmelerine baktığımızda tamamının devamlı kır yerleşmelerinden ibaret olduğunu görmekteyiz. Bunlar tek mahalleli köy idari ünitesinden ibarettir.

Köy sınırlarını gösteren idarî bölünüş haritasına baktığımızda (Harita 8), Hopa ilçesindeki köylerin yedi tanesinin Karadeniz sahilinde yirmi tanesinin de iç kısımlardaki vadi tabanı veya ekseriyetle vadi yamaçlarında yer aldığı görülmektedir.

Sahildeki Kır Yerleşmeleri:

Kıyı şeridindeki dar düzlük alanda kurulmuş olan köyler, daha önce de değinildiği gibi kuruluş tarihi bakımından iç kısımdaki köylere göre oldukça yeni sayılabilir. Fakat özellikle ulaşımın sağlamış olduğu avantajlar sayesinde sahildeki köyler daha çabuk gelişme imkânı bulmuşlardır. Sahilde yer alan köyleri güneyden kuzeye doğru şu şekilde sıralayabiliriz; Çamlıköy, Sugören, Esenkıyı, Limanköy Dereiçi, Üçkardeş ve Sarp. Dereiçi köyünün Karadeniz kıyısına sınırı olmasına rağmen bu köy kuruluş yeri itibariyle içinden Osmaniye deresinin aktığı dar bir vadinin içinde bulunmaktadır.

Sahildeki Çamlıköy ve Sugören köylerinin ilk kuruluş yerleri sahilden 500-600 metre içeride bulunmaktadır. Ancak, bu köylerin içinden akan derelerin denize kavuştuğu yerde 200-300 metre derinliğinde dar sahil düzlükleri mevcuttur. Bahsedilen bu köyler, sahildeki düzlüğün daha elverişli olması ve sahili takip eden Rize-Hopa karayolundan da daha kolay istifade edebilmek için zamanla sahile taşınmışlardır. Sugören köyü, 1990 yılında 1471 kişi olan nüfusu ve 1 ilköğretim okulu, 1 sağlık ocağı, 2 marangoz, 6 bakkal, 5 otel, 1 benzin istasyonu, 1 fırın, 1 küçük yat limanı, 10 tane balıkçı teknesi, yaklaşık 200 metre uzunluğundaki plajı ile Hopa'nın en büyük ve en güzel köylerinden birisidir.

Çamlıköy'de, Sugören köyü gibi sahilden 600-700 metre içerilerde kurulmuş iken, son 10 yılda Rize-Hopa karayolu kenarına taşınmaya

başlamıştır. Ancak Sugören köyünde meskenlerin tamamı sahile taşınmış olduğu halde Çamlıköy'de ancak üçte ikisi sahile taşınmıştır.

Esenkıyı köyü önünde 200-250 metre uzunluğunda Hopa sahilindeki en güzel plajlardan birisinin gerisinde kurulmuştur. Esenkıyı köyü sahilden gerisindeki vadi içine doğru gelişme göstermiş olup, bu yerleşmeye köyün zengin aileleri tarafından yaptırılmış olan beton asfaltlı bir yol ile ulaşılmaktadır. Esenkıyı köyü 2 alabalık üretim tesisleriyle, 1 tavuk çiftliği ve piknik yeriyle Hopa şehrinin bir mesire yeri durumundadır. Bu köy, Yavuz Sultan Selim'in ordüsunu buradaki dağda konaklatması (Sultan Selim Tepesi 1061 metre) ve halk arasında Yavuz Sultan Selim zamanını anlatan efsaneleriyle tanınmaktadır.

Limanköy, adını sahildeki doğal limandan almaktadır. Karadeniz'in köpürdüğü çok fırtınalı havalarda gemiler bazen buradaki küçük koya girip barınmaktadırlar. 1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra sınır Esenkıyı ile Limanköy arasından geçirilmiş ve çok güzel bir doğal manzarası olan bu köy, Rus askerleri tarafından kışla olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 13).

Sahildeki Üçkardeş köyündeki meskenler adeta Kemalpaşa kasabası ile birleşmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi burası idarî bakımdan köy olmasına karşılık, fonksiyon itibariyle Kemalpaşa kasabasının bir mahallesi durumundadır. Bu gün Türkiye-Gürcistan sınırının Karadeniz'deki başlangıç yerinde bulunan Sarp köyü, içinden Sarp deresinin aktığı vadinin iki yamacında kurulmuştu (Fotoğraf 14). Ancak, 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars antlaşmaları ile çizilen Türkiye-Sovyetler Birliği sınırı, Sarp köyünün ortasından akan dereden geçirilmiştir. İlk bakışta Sarp deresinin doğal bir sınır teşkil ettiği görülmektedir. Ancak ne acı bir gerçektir ki, etnik bakımdan aynı milletin insanlarını ikiye bölmüştür (Fotoğraf 15). Hatta aileler dahi parçalanmıştır. Bu tarihten 1937 yılına kadar aileler (pasavanla) geçiş yaparak yakınlarını günübirlik ziyaret etme imkânına sahiptiler. Ancak 1937 yılında Sovyetler Birliği yönetiminin pasavanla geçişi yasaklaması üzerine Sarp köyü derin bir sessizliğe bürünmüştür. Bu durum eski Sovyetler Birliği yönetiminin dışa açılma politikası ve 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasına kadar devam etti. Bugün Sarp köyü burada açılmış bulunan gümrük kapısı ile Kapıkuleden sonra ülkemize en fazla giriş çıkışın yapıldığı, adından çok söz edilen bir yer olmuştur.

İç kısımdaki Vadi İçi Kır Yerleşmeleri:

Vadi içindeki köyler, vadi tabanından çok çevreye hâkim bir konumda vadi yamaçlarında yer almışlardır. Yörede arazinin çok parçalanmış ve eğim oranının fazla olduğu yerlerdeki bu yerleşmelerin gelişebilmesi pek müsait olmamasına rağmen, ilk kuruluş yıllarında Karadeniz'de dolaşan korsanların saldırılarından korunalbilmek için buralar tercih edilmiştir.

Vadi içindeki köylerin büyük bir kısmı Hopa Çayı vadisi veya bu vadinin yan kollarında yer almıştır. Hopa Çayının kuzeyinde Başköy, Başoba, Yoldere, Çavuşlu ve Koyuncular köyleri bulunmaktadır. Başköy, Hopa şehir merkezinin hemen doğusunda yer alırken, Yoldere köyü Hopa-Artvin karayolunun kenarında, kuzeyden Hopa Çayına birleşen bir derenin doğusunda kurulmuştur. Başoba köyü, Hopa ilçesinin en eski köy yerleşmesi olup, 1515 yıllarında daha yeni kurulmuş ve 16. yüzyılda da bir ara Yagobi (Higoba) adı ile anılan nahiye merkezliği de yapmıştır (Tablo 25). Çavuşlu köyü, Hopa-Artvin karayolunun Cankurtaran geçidine tırmanmaya başlanılan yerde kurulmuştur. Hopa Çayı vadisinin güneye bakan yamacında bulunan köy, meskenlerin mümkün olduğu kadar bir araya toplanması ile araştırma sahamızın vadi içinde yer alan en toplu köylerinden birisi olmuştur.

Koyuncular köyü, Hopa-Artvin karayolundan köy içine ayrılan bir stabilize yolu takip eden meskenleri ile tipik bir yol boyu yerleşmesi özelliği göstermektedir.

Hopa Çayının güneyinde ise, Subaşı, Çimenli, Eşmekaya, Güneşli, Balıkköy ve Hendek köyleri bulunmaktadır. Bu köyler arazinin fazla parçalanması nedeniyle Hopa Çayı'nın kuzeyindeki köyler kadar gelişme imkânı bulamamıştır. Yeşilköy ve pınarlı köyleri sahildeki Sugören köyünün gerisindeki vadi içinde yer almışlardır.

Arhavi Çayına kuzeyden birleşen bir derenin doğusunda kurulmuş olan Güvercinli köyü, idarî bakımdan Hopa ilçesine bağlı olmasına rağmen fonksiyonları itibariyle bütün ilişkilerini Arhavi ile sürdürmektedir.

Kemalpaşa kasabasının gerisindeki vadide, Osmaniye, Karaosmaniye, Dereiçi, Köprücü, Kayaköy ve Çamurlu köyleri bulunmaktadır (Fotoğraf 16). Dereiçi köyü daha öncede belirttiğimiz gibi, idarî bakımdan deniz kıyısına sınırı bulunan bir köydür. Ancak köyün yerleşim alanı Kemalpaşa kasabasının gerisindeki bir vadide, adından da anlaşılacağı gibi, bir derenin kenarında kurulmuştur. Köprücü köyü, 1990 yılında 1314 kişi olan nüfusu ile

Tablo: 25 Hopa ilçesine bağlı köylerin hane sayısı ve nüfusu (1990)

Köyün Şimdiki Adı	Eski Adları	Bağlı Olduğu Bucak	Hane Sayısı	1990 Nüfusu
Balıkköy		Hopa Merkez Bucağı	65	339
Başköy		"	65	234
Başoba	Higoba-Büyükbaşı	"	154	1247
Çamlıköy	Peronit	"	280	875
Çavuşlu		"	125	742
Çimenli		"	72	459
Esenkıyı	Abuıslah	"	150	368
Eşmekaya	Ardala	"	80	490
Güneşli		"	60	363
Güvercinli	Büçe	"	80	310
Hendek		"	110	593
Koyuncular	Zalona	"	146	1018
Pınarlı		"	37	289
Subaşı	İskaristi	"	60	451
Sugören	Kise	"	350	1471
Yeşilköy		"	50	196
Yoldere	Zürbici	"	180	856
Çamurlu		Kemalpaşa Bucağı	123	669
Dereiçi		"	30	218
Karaosmaniye		"	140	919
Kayaköy	Sana	"	169	944
Kazımiye		"	52	378
Köprücü		"	342	1314
Limanköy		"	76	291
Osmaniye		"	120	699
Sarp		"	115	749
Üçkardeş		"	40	215

bu köylerin en büyüğünü oluşturmaktadır. Kayaköy ve Çamurlu köyleri içinden Çamderenin aktığı vadide yer almış olup, bu köylerin kuzeyindeki tepelerin zirvesinden geçen su bölümü çizgisi aynı zamanda Türkiye-Gürcistan devlet sınırını oluşturmaktadır. Osmaniye ve Karaosmaniye köyleri ise, içinde Osmaniye deresinin aktığı bir vadide yer almışlardır. Kâzımiye köyü, Sarp köyünün arkasındaki bir vadinin içinde yer almıştır. Bu köyün kuzey sınırını Türkiye-Gürcistan devlet sınırı oluşturmaktadır. Kâzımiye köyünün çevresindeki yamaçlar muazzam bir çay plantasyon alanı haline getirilmiş olup, seyrine doyulmayan bir manzara oluşmuştur. Ancak çok bozuk bir stabilize yolla ulaşılan bu köy, Hopa ilçesinin en mahrumiyet köylerinden bir tanesidir.

b- Kasaba Yerleşmesi

Köyle şehir arasında geçiş özelliği gösteren yerleşmelere kasaba denilmektedir. Bir yerleşmenin kasaba olup olmadığını anlamak için herşeyden önce fonksiyon özelliklerine bakmak gerekir[1]. Böyle bir yerleşim alanındaki halkın yaşayışı tamamıyla toprağa bağlı bulunuyorsa, yani ekonomik gelirlerinin tamamını tarımdan sağlıyorsa oranın nüfus sayısı hangi rakamı gösterirse göstersin coğrafî manada köydür. Bu gibi yerleşmelerde tarımdan ayrı olarak, iş kolları gelişmeğe başlamış ise, kasaba özelliği kazandığını söyleyebiliriz. Çünkü, bu gibi yerlerde esnaf ve zanaatkârlar çoğalmaya başlamış olup, halkın bir kısmı geçimini tarımdışı faaliyet alanlarından sağlamaya başlamıştır. O halde bir köyün kasabalaşması için o köyde günlük ihtiyaçları karşılayacak, bakkal, kasap, fırın, lokanta, hamam, berber ve diğer esnaf teşekküllerinin ortaya çıkması gerekir. Kasabalaşma faaliyetinin başladığı içerisinde belediye teşkilatı kurulmuş daimi kır yerleşmelerine bugün yaygın olarak belde adı verilmektedir. Belde aslında ülke, diyar, memleket anlamına gelmektedir. Bu deyimin yanlış olduğu düşüncesiyle belde yerine kasaba denilmesini uygun bulmaktayız.

Hopa ilçesinde kasaba özelliği gösteren yerleşme Kemalpaşadır. Aşağıda, Kemalpaşa kasabasının yerleşim özelliklerini ve fonksiyonlarını incelemeğe çalışacağız.

---

1 Tanoğlu, A.: Nüfus ve Yerleşme. s. 193.

Kemalpaşa Kasabası:

Cumhuriyetin ilânına kadar Makriyalu veya Hisseli köy olarak anılan kasabanın ismi, cumhuriyetin ilânından sonra ulu önder Atatürk'ün adına izafeten Kemalpaşa olarak değiştirilmiştir.

Kemalpaşa, Hopa-Sarp karayolu üzerinde ve Çamdere ile Osmaniye derelerinin getirdiği alüvyonlardan oluşan birikinti düzlüğü üzerinde kurulmuştur. 1486 yılında nahiye merkezi olan Kemalpaşa (Makriyalo)'nın merkez nüfusu 47 hane ve 3 mürcerret (evlenmemiş) hıristiyan olmak üzere toplam 238 kişi idi[1]. 1990 yılında nüfusu 2658'e yükselen Kemalpaşa'nın genel alanı 5.5 km^2 olup, bütün arazisi yerleşme, sanayi tesisi, sosyal tesisler, tarım alanı ve ormanlarla kaplanmıştır (Harita 12).

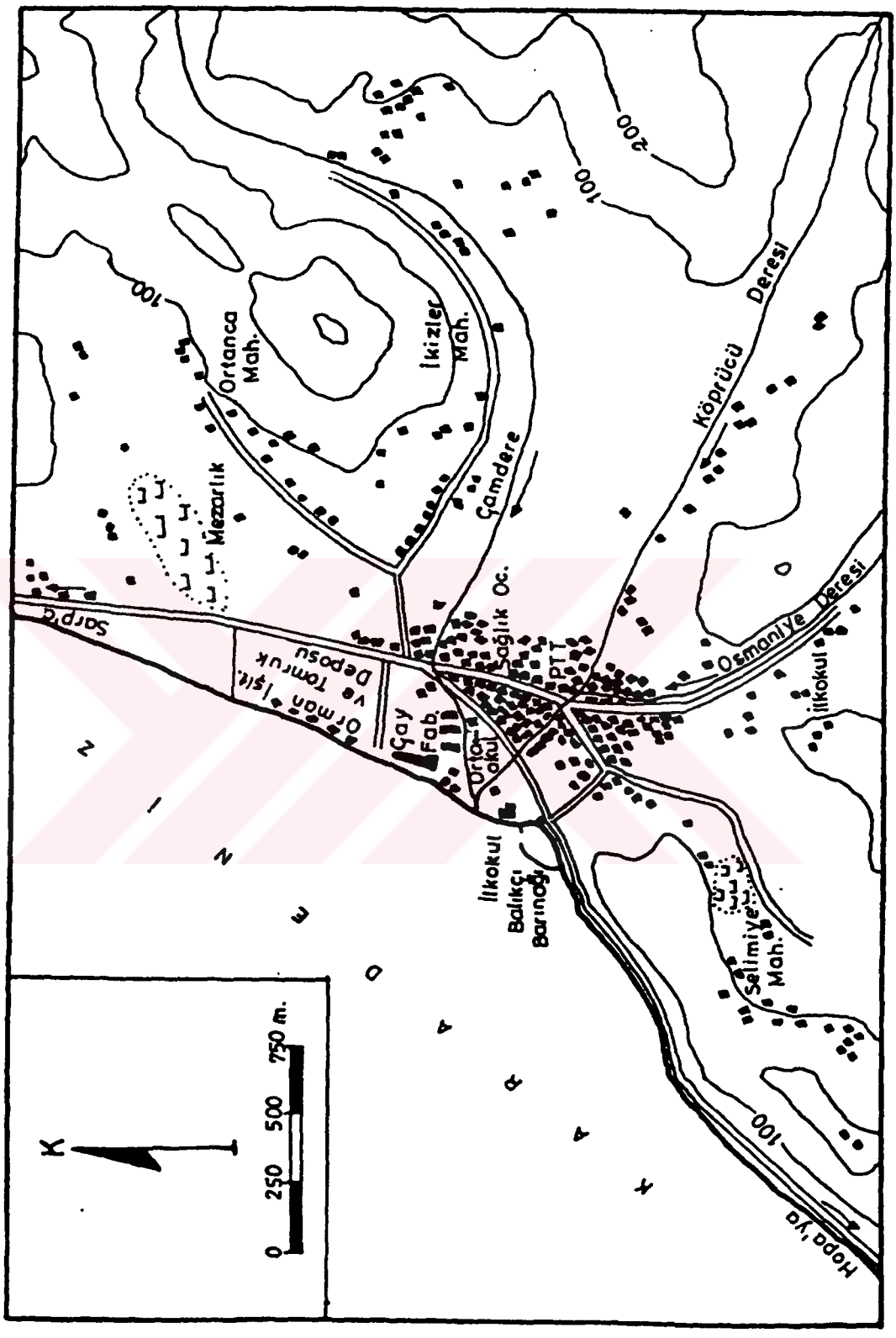
Hopa-Sarp karayolunun doğusunda lokanta, otel ve çeşitli dükkânlar inşa edilmiştir. Kasabada önceleri nisbeten dağınık halde bulunan meskenlerde bu iş yerlerinin etrafında toplanmaya başlamıştır. Hopa-Sarp karayolunun batısında ise, 1976 yılında faaliyete geçen Kemalpaşa Çay Fabrikası, Kemalpaşa Orman İşletmesine ait tomruk deposu ve bu kuruluşa ait misafirhane, lojman gibi sosyal tesisler bulunmaktadır. Ayrıca kasabanın batı sahilinde, kum ve küçük çakıllardan oluşmuş yaklaşık 400 m. uzunluğunda bir plaj ve 30-40 teknenin barınabileceği bir balıkçı barınağı bulunmaktadır (Fotoğraf 17). Kasabada 1989'da belediye teşkilâtı kurulmuştur. 1993 yılında Kemalpaşa Belediyesinden aldığımız rakamlara göre kasabada toplam olarak 110 civarında iş yeri bulunmaktaydı. Bunlar aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, 110 kadar ticarî iş yerinin bulunduğu değişik meslek dallarının ortaya çıktığı ve tam kapasite ile çalıştığında yaklaşık 650 kişinin istihdam edildiği bir fabrikaya sahip bu yerleşmeyi köy kategorisine koyamayız. Nüfusunun % 70 inden fazlasının geçimini tarımsal faaliyetlerden sağladığı bu yerleşmeyi elbetteki coğrafî anlamda şehir olarak da değerlendiremeyiz. Öyle ise, bu yerleşme köy ile şehir arasında geçiş özelliği gösteren bir kasaba yerleşmesidir.

---

1 Bostan, M.H.: XV-XV. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul, 1993, Marmara Üniv. Türkiyât Araştırmalar Ens. s. 192.

İş Yeri Türü	İş Yeri Sayısı
Çay Fabrikası	1
Bakkal	13
Manifaturacı	11
Kahvehane	15
Çay ocağı	11
Fırın	3
Otel	7
Terzi	4
Marangoz	3
Lokanta	7
Ayakkabıcı	4
Fotoğrafçı	3
Berber	4
Konfeksiyoncu	3
Kasap	2
Diğerleri	19
Toplam	110

Harita: 12 KEMALPAŞA KASABASININ YERLEŞİM HARİTASI

C- Şehir Yerleşmesi (Hopa)

Araştırma alanımızı oluşturan Hopa ilçesinde şehir yerleşmesini Hopa ilçe merkezi oluşturmaktadır. Hopa şehri, Hopa Çayının denize birleştiği yerde bu çayın getirmiş olduğu alüvyonların üzerinde kurulmuştur. Şehrin ilk kuruluş yeri sahildeki dar kıyı düzlüğünün hemen gerisindeki Hopa Çayının kuzeyinde kalan 10-15 metre yüksekliğindeki hafif eğimli yamaçlardır. Uzaktan bakıldığında kıyı taraçası gibi görünen bu yerler yakından tetkik edildiğinde ve Jeoloji haritasından incelendiğinde kıyı taraçası olmadığı anlaşılmaktadır. Burası Üst Kretaseye ait bazalt ve andezitlerden oluşan kayaların aşınmasıyla, hemen gerisindeki Eosen volkanik arazisinden (andezit-bazalt-lav ve piroklastları) ayrılan sahaya tekabül etmektedir.

İlk kuruluş tarihi belli olmayan Hopa, 1490-1512 lerde Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valisi iken, Batum üzerine yaptığı seferle Osmanlı toprağına katılmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi Hopa, 1519 yılında Trabzon'un eyalet haline getirilmesiyle, bu eyaletin Lazistan sancağına bağlı kaza haline getirildi ve Cumhuriyet devrine kadar kısa süreli istisnalar dışında kaza merkezi olarak kaldı.

Bu bölgeyi 1640 yılında dolaşmış olan Evliya Çelebi Hopa (Haban) için "Trabzon sancağına bağlı, deniz kıyısında bağlar, bahçeler içerisinde güzel bir yerdir" diye bahsetmiştir[1].

Hopa şehri gerisinde yükseltinin birden arttığı ve vadiler tarafından çok parçalanmış arızalı bir topoğrafyaya sahip olduğundan bu şehrin sakinleri cumhuriyet devrinden önce dahi geçimlerini tarım dışı faaliyetlerden sağlamaya çalışmışlardır. Nitekim Trabzon Vilâyet Salnamesinde Hopa kaza ahalisinin ziraatten çok ticaret, gemicilik, balıkçılık, marangozlukla geçindikleri, ayrıca Kafkasya ve Kırım'ın muhtelif şehirlerine hatta Romanya, Bulgaristan gibi diğer Osmanlı memleketlerine gidip, oralarda ticaret, gemicilik ve balıkçılıkla meşgul oldukları belirtilmiştir. Aynı salnamede Hopa'da 1 hükümet konağı, 1 askerî kışla, 1 cephanelik, 20 cami, 5 mescit, 6 medrese, 1 rüşti mektep, 109 ilk mektep, 1 eczane, 1 telgrafhane, 1 gazambarı, 3 dabakhane, 165 dükkân, 20 mağaza, 18 kahvehane, 180 değirmen, 14 kiremithane, 61 fırın, 501 ambar, 128 sırander (serende) ve 18 köprünün bulunduğu belirtilmiştir[2].

---

1 Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Cilt 3. s. 97. (Türkçeleştiren Zuhurî Danışman)

2 Trabzon Vilâyet Salnamesi 1904/1905 s. 178-179.

HOPA'NIN BUGÜNKÜ FONKSİYON ALANLARI

Hopa şehri, Hopa Çayının getirdiği alüvyonlardan oluşan dar kıyı düzlüğü üzerinde kurulmuştur. Bu itibarla yerleşmenin gelişim alanı, kabaca kuzey-güney doğrultusunda uzanan kıyı düzlüğünü takip eden Hopa-Sarp karayolu boyunca yaklaşık 5 km. uzunluğunda bir alana yayılmıştır (Fotoğraf 18). Şehrin kıyıdan içerilere doğru uzanışı Hopa Çayı Vadisi (doğu-batı) boyuncadır ve yaklaşık 3 km. bir derinliğe sahiptir. Ancak sahilde ve vadî içerisinde yerleşim alanının genişliği genellikle 200-300 m. kadardır. Şehrin deniz kıyısında bulunan ve üzerinden bugünkü Hopa-Sarp karayolunun geçtiği yaklaşık 50 metre genişliğinde, 2 km. uzunluğundaki alan denizden doldurulmak suretiyle kazanılmıştır. Şehirdeki idarî binalar, oteller, dükkânlar ve mağazaların büyük bir kısmı bu dolgu arazisi üzerinde kurulmuştur (Fotoğraf 19, 20, 21). Önceleri sahilden 200-250 metre yüksekteki yamaçlardan geçen Hopa-Kemalpaşa yolu şimdi, Hopa-Sarp karayolu şeklinde şehirdeki dolgu alanından itibaren sahili takip edecek şekilde geçirilmiş olup ve halen inşası devam etmektedir.

- Oturma Alanları

Şehirde halen, Orta Hopa, Yavuz Selim, Bucak, Kuledibi, Cumhuriyet ve Sundura adlarıyla anılan 6 tane mahalle bulunmaktadır. Hopa Çayının güneyinde kalan 1900 hanenin bulunduğu Sundura mahallesi aynı zamanda şehrin en büyük mahallesini oluşturmaktadır. Sahildeki dar kıyı düzlüğünde oturma alanları ile iş yerleri birbiri içine girdiği için buraları ayırmak oldukça zordur. Hatta burada binaların alt katı iş yeri, üst katları oturma alanı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte sahildeki düzlüğün hemen gerisindeki yamaçlar, doğu-batı doğrultusunda akan Hopa Çayının kenarları oturma alanlarını teşkil ederler (Harita 13).

Şehrin eski oturma alanını kıyı düzlüğünün gerisindeki yüksek alanlar oluşturmaktadır. Ancak, şehrin gerisinde yer alan; eğimli, kayalık ve ormanlarla kaplı olan yüksek alan, mesken inşası için pek müsait olmadığından, şehir sahil boyunca gelişme göstermiştir. Şehrin eski mahalleleri (Bucak, Yavuz Selim, Kuledibi) kıyı düzlüğünün gerisindeki yüksek alanlarda kurulmuşken, yeni mahalleler (Sundura, Orta Hopa, Cumhuriyet) sahildeki düzlükte kurulmuştur. Eski mahallerde tek katlı veya iki katlı evler hâkim iken, yeni mahallelerde genelde çok katlı modern binalar hâkimdir (Fotoğraf 22-23). 1994 yılında yaptığımız bir ankette, Hopa

şehrini oluşturan 6 mahallede toplam 2960 tane konutun bulunduğunu tesbit ettik. Şehirde bugüne kadar, can ve mal kaybına sebep olan herhangi bir deprem kaydedilmemesine rağmen, yukarı kısımlarda eğim oranının fazla olması (% 40), kıyı şeridindeki düzlüğün alüviyal dolgudan oluşması nedeniyle halen belediye en fazla 5 katlı bina yapılması için ruhsat vermektedir.

Şehirde özellikle sahil boyunca 5 km'lik bir mesafeye dağılmış bulunan konutlar şehire gevşek dokulu bir yerleşme karakteri kazandırmıştır (Harita 13). Ancak, Hopa Çayı ile liman arasında kalan sahada meskenler ve iş yerleri iç içe girmiş dar sokaklardan oluşan plansız bir şehirleşme görülmektedir. Zaten Hopa'daki binaların arazi ürezindeki dağılışına bakıldığında, biraz gelişmiş kasaba görünümündedir. Fakat halkın uğraştığı ekonomik faaliyet alanlarına baktığımızda iktisaden faal olan 4606 kişiden sadece 457'si tarım kesiminde çalışarak geçimini sağlamaktadır[1]. Böyle bir durumda şehir nüfusunun % 90'ı geçimini tarım dışı faaliyet alanlarında çalışarak kazanmaktadır.

İş ve Ticaret Alanları

Hopa'nın iş ve ticaret alanları Hopa Çayı ile liman arasında kalan sahil düzlüğünde toplanmıştır. Ancak, iş ve ticaret alanlarının toplandığı sahil düzlüğünde 1988'de Sarp sınır ticaret kapısının açılmasıyla çok sayıda otel, lokanta, dükkân ve mağaza düzensiz bir şekilde inşa edilmiştir. Bunun sonucunda cadde ve sokaklar çok daralmış, yayaların yürüyebileceği kaldırımlar bulunmamakta, nihayet plansız bir şehirleşme görülmektedir (Fotoğraf 24-25). Hopa belediyesinden aldığımız rakamlara göre şehirde toplam 720 civarında iş yeri bulunmaktadır (Tablo 26).

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1990 yılı rakamlarına göre[2], 11507 kişilik nüfusa sahip olan Hopa'da 12 ve daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal olan nüfusun (4606 kişi) ancak % 10'u ziraat, ormancılık, arıcılık ve balıkçılıkla uğraşmaktaydı (Tablo 27).

Böyle bir durumda ilçe merkezinde çalışan nüfusun % 90'ı geçimini tarımdışı faaliyet kollarından sağlarken, % 10'u tarım ve onunla ilgili alanlarda çalışmaktadır.

---

1 DİE 1990. Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin İli).

2 DİE 1990. Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin İli).

Başka bir ifadeyle, nüfusun büyük bir çoğunluğu sanayi, ticaret ve hizmetler gibi sektörlerde çalışmakta, çok az bir kısmı da tarımla uğraşmakta olduğundan, Hopa'nın şehir vasfı ağır basmaktadır.

Tablo 26. 1993 Yılı İtibarıyla Hopa'daki İş Yeri Türü ve Sayısı

İş Yeri Türü	**Sayısı**
Bakkal	55
Kıraathane	15
Çay ocağı	43
Lokanta	25
Otel	48
Konfeksiyoncu	49
Oto tamircisi	32
Kamyon kasası yapanlar	15
Yıkama yağlama	10
Ayakkabıcı	10
Terzi	11
Berber	10
Bayan kuaförü	5
Benzin istasyonu	5
Kasap	10
Fırın	8
Fotoğrafçı	5
Doktor muayenehanesi	8
Eczane	6
Birahane	5
Taverna	3
Düğün salonu	2
Zahireci	5
Hamam	2
Oto galerisi	5
Mobilyacı	3
Marangoz	7
Pastane	7
Soba imalatçısı	3
Züccaciye	4
Elektrikçi	6
Hızarhane	3
Diğerleri	295
Toplam	720

Ülkemizde nüfusu 10000'in üzerinde olan yerleşmeler şehir karakteri kazanmaya başlamaktadır. Nüfusun 20000 kişinin üzerine çıkmasıyla tarım sektöründe çalışanların oranı azalmakta, hizmetler ve sanayi kesiminde çalışanların oranı artmaktadır. Böylece bu yerleşmeler tamamen şehir karakteri kazanmaktadır. Bunun yanında Özgürün'de belirttiği gibi[1] nüfusu 25000'i aşmış olan Pazarcık'da (Kahramanmaraş) faal olan nüfusun % 68'i, nüfusu 14000'i aşmış olan Araban'da (Gaziantep) faal nüfusun % 56'sı tarım kesiminde çalışmaktadır. Hatta nüfusları 60000'i geçmiş olan Kadirli, Kozan ve Ceyhan'da faal nüfusun % 30-40'ı tarım sektöründe çalışmaktadır. Oysa araştırma alanımızdaki Hopa'da, iktisaden faal olan nüfusun % 90'ı sanayi ve hizmetler kesiminde % 10'u da tarım sektöründe çalışmaktadır. Bütün bunlardan hareketle Hopa'nın şehir yerleşmesi olduğunu ve küçük şehirler grubunda yeralacağını söyleyebiliriz.

Tablo 27. Hopa'da 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun iktisadi faaliyet kolları itibarıyla dağılışı (1990)

İKTİSADİ FAALİYET KOLLARI	KADIN	ERKEK	TOPLAM
İlmi ve Teknik Elemanlar Serbest Meslek Sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler	95	278	373
Müteşebbisler direktörler ve üst kademe yöneticileri	4	61	65
İdari personel ve benzeri çalışanlar	91	213	304
Ticaret ve satış personeli	6	246	252
Hizmet işlerinde çalışanlar	16	342	358
Tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık	227	230	457
Tarımdışı üretim faaliyetlerinde ve nakliye	266	1932	2198
İşsiz olup iş arayanlar	131	468	599
TOPLAM	**836**	**3770**	**4606**

DİE 1990. Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin İli).

1 Özgür, E.M.: "Türkiye'de Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı" Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Der. Ankara-1992, s. 72-73.

Tablodaki rakamlara sıkı sıkıya bağlı kalmamız bizi yanlış sonuca ulaştırabilir. Fakat genel bir fikir vermesi açısından oldukça faydalı olacağı kanısındayız. Tablodaki Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verileri ile bizim sahadaki gözlemlerimize dayanarak şu sonuçları çıkarabiliriz:

Şehrin çevresinde tarım için elverişli ziraat alanları bulunmadığından, Hopa'lılar tarım dışı faaliyet alanlarında çalışmaya bir bakıma mecbur kalmışlardır. Burada kurulmuş olan sanayi tesisleri (çay fabrikası, termik santral, Karadeniz Bakır İşletmesi gibi) ve liman birçok kişiye istihdam imkânı sağlamıştır. Sarp Sınır Kapısının açılması ile çok sayıda otel, lokanta, dükkân ve mağazanın açılması şehrin ticaretine bir hareketlilik getirmiştir. Fakat en fazla gelişme gösteren dalların başında nakliyecilik gelmektedir. Hopa'nın Rize-Artvin karayolu üzerinde bulunması, başta İran ve diğer komşu ülkelere ait Hopa limanına gelen malların buradan karayolu ile taşınması, Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla Orta Asya'ya kadar uzanan ticarî faaliyette Hopa-Sarp karayolunun kullanılması gibi faktörler nakliyeciliği teşvik etmiştir. Şehirde işsiz olup, iş arayanlar olarak gösterilen 599 kişilik nüfusu, şoför muavinliği, çıraklık yapanlarla, geçici bir işte çalışır durumda olup, memuriyet veya bir sanayi kuruluşunda çalışmayı arzulayanlar oluşturmaktadır.

İdarî Alanlar

İlçe merkezi olması münasebetiyle şehirde bazı idarî fonksiyonu olan binalar bulunmaktadır. Bunlar Hopa Çayı ile liman arasında kalan kıyı düzlüğünde toplanmışlardır. İdarî binaların yer aldığı saha deniz dolgu arazisi olup, son zamanlarda inşa edilmişlerdir (Harita 13). Hükümet konağı ve belediye binası gibi idari binalar Sundura mahallesinde kurulmuş olup, bu binalar birbirlerine oldukça yakındır.

Sanayi Alanları

Hopa'daki sanayi alanları şehre kuzey ve güneyden girişte bulunmaktadır. Şehirdeki sanayi tesisleri termik santral, bakır işletmesi, çay fabrikası, küçük sanayi sitesi, Petrol Ofisine ait depo ve dolum tesislerinden ibarettir. Bu sanayi tesislerinden en önemlisi 1964 yılında hizmete girmiş olan Hopa Çay Fabrikasıdır. Bu fabrika Hopa-Rize karayolunun kenarında, Sundura mahallesinde kurulmuştur (Harita 13). Fabrikada halen 690 kişi (1992) çalışmaktadır.

Şehirdeki küçük sanayi sitesi de Sundura mahallesinde, Hopa-Artvin karayolunun kenarında kurulmuştur. Burada 100 den fazla iş yeri bulunmakta olup, önceleri şehrin içerisinde muhtelif yerlerde bulunan oto tamircisi, marangoz, hızarcı, yıkama yağlamacı, kaynakçı, oto parça satıcısı gibi işyeleri bir araya toplanmıştır.

Termik santral, Bakır İşletmesi ve Petrol Ofisi'ne ait depo ve dolum tesisleri Hopa-Sarp karayolunun kenarında Orta Hopa ve Bucak mahallerinde bulunmaktadır.

Eğitim ve Kültür Sahaları

Şehirde 5 ilkokul, 2 ilköğretim okulu, 2 ortaokul, 4 tane lise bulunmaktadır. Bunların dışında 1 stadyumu, 1 kütüphanesi, 1 halk eğitim binası ve 5 tane camisi vardır.

Bucak mahallesi haricinde şehirde her mahallede bir ilkokul bulunmaktadır. İlkokulların şehirde oldukça dengeli yayılış gösterdiğini söyleyebiliriz. 2 tane olan ilköğretim okullarından biri Orta Hopa mahallesinde, diğeri ise Sundura mahallesinde bulunmaktadır. Şehirdeki 4 liseden 3'ü Orta Hopa mahallesinde 1'i de Sundura mahallesinde bulunmaktadır. Böylece liseler şehrin merkezi bir kısmı sayılabilecek olan Orta Hopa mahallesinde toplanmıştır (Fotoğraf 26). Fakat şehir çok dağınık bir alana yayılış gösterdiğinden kenar mahallelerden (Kuledibi, Bucak) Orta Hopa mahallesindeki liselere okumaya gelen öğrenciler 2 km.den fazla yürümek zorunda kalmaktadırlar. Şehrin stadyumu Sundura mahallesinde, Hopa-Artvin karayolunun güneyinde bulunmaktadır. Bucak mahallesi haricinde her mahallede bir cami bulunmaktadır. Bu camilerden en büyüğünü Sundura mahallesinde, Hopa Çayının kenarında inşaa edilmiş olan merkez camii oluşturmaktadır.

Askerî Sahalar

Şehrin güneyinde Sundura mahallesinde bulunan Hudut Taburu genişçe bir alan kaplamaktadır. Hopa-Rize karayolunun batısında deniz kıyısında bu tabura ait plaj ve sosyal tesisler bulunmaktadır. Önceden Orta Hopa mahallesinde bulunan askerlik şubesi şimdi bu şehrin 11 km. batısındaki Arhavi'ye taşınmıştır. İlçe Jandarma Komutanlığı ise, Orta Hopa

mahallesinde denizden doldurulmak suretiyle kazanılmış olan arazide yer almıştır.

Sağlık Alanları

Hopa şehir merkezinde halen 1 hastane, 1 sağlık ocağı ve 1 sahil sağlık merkezi bulunmaktadır. Hopa Devlet Hastanesi; ameliyathane, röntgen ve ultrason gibi teknik cihazlar bakımından tam teşekküllü olmasına rağmen, zaman zaman uzman doktor sıkıntısı çekilmektedir. Bu hastane şehirdeki halkın yanı sıra çevre köylerden gelen hastaların muayene ve tedavilerini de yapmaktadır. Şehirdeki sağlık ocağı ise, ayakta tedavi gerektiren durumlar, aşı, ana çocuk sağlığı gibi sağlık hizmetleri vermektedir.

Sahil Sağlık Merkezi'nde ise, Hopa limanına gelen yolcular, gemiler ve gemiciler sağlık kontrolünden geçirilmekte, böylece bulaşıcı ve salgın hastalıkların ülkemize sokulmaması, için gerekli tedbirleri almaktadır. Herhangi bir bulaşıcı hastalık saptandığında ise yolcular ve gemiciler karantinaya alınmakta, limandan giriş-çıkışlarına izin verilmemektedir.

Liman Alanı

Hopa limanı genel amaçlı bir liman olup, Hopa-Sarp karayolunun kenarında Orta Hopa mahallesinde bulunmaktadır. Limanın inşasına 1963 yılında başlanmış 1972 yılından itibaren yapımı tamamlanan bölümleri hizmete açılmıştır. Hopa limanı 1650 metre ana mendirek uzunluğu, 470 metre tali mendirek uzunluğu, 250 metre gemilerin giriş açıklığı, ortalama 10 metre suderinliği ve 1146 metre olan yanaşma yeri uzunluğu gibi teknik özellikleri ile oldukça büyük bir limandır. Liman sadece Hopa'ya değil, çevre il ve ilçeler ile komşu ülkelere de hizmet vermektedir (Fotoğraf 27, 28, 29, 30, 31).

Hopa'nın fonksiyon alanlarını böylece gözden geçirdikten sonra bu yerleşme merkezinin coğrafî anlamda şehir özelliğini taşıdığını açıkça söyleyebiliriz. Çünkü Hopa'da yaşayan 11507 kişinin % 90'ı geçimini tarım dışı faaliyetlerden sağlanmaktadır. % 10'u ise hem tarım hem de ticaretle uğraşmaktadır. Bu nedenle Hopa'nın göstermiş olduğu fonksiyonları itibariyle şehir olduğu ortaya çıkmaktadır.

Süha Göney hocamızın da belirttiği gibi, şehirler aynı zamanda çevresindeki kırsal alanlardaki halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere sahip bulunmaktadır. Bir şehri tek başına tabiî veya toplumsal

bir ünite olarak kabul etmemek gerekir. Zira şehirler; binaları, caddeleri, parkları gibi yerleşmeyi meydana getiren unsurları yanında, örf ve adetleri çeşitli içtimaî müesseseleri ile şehrin yerleştiği sahadan daha geniş bir alanın hizmetini karşılayan merkezlerdir[1].

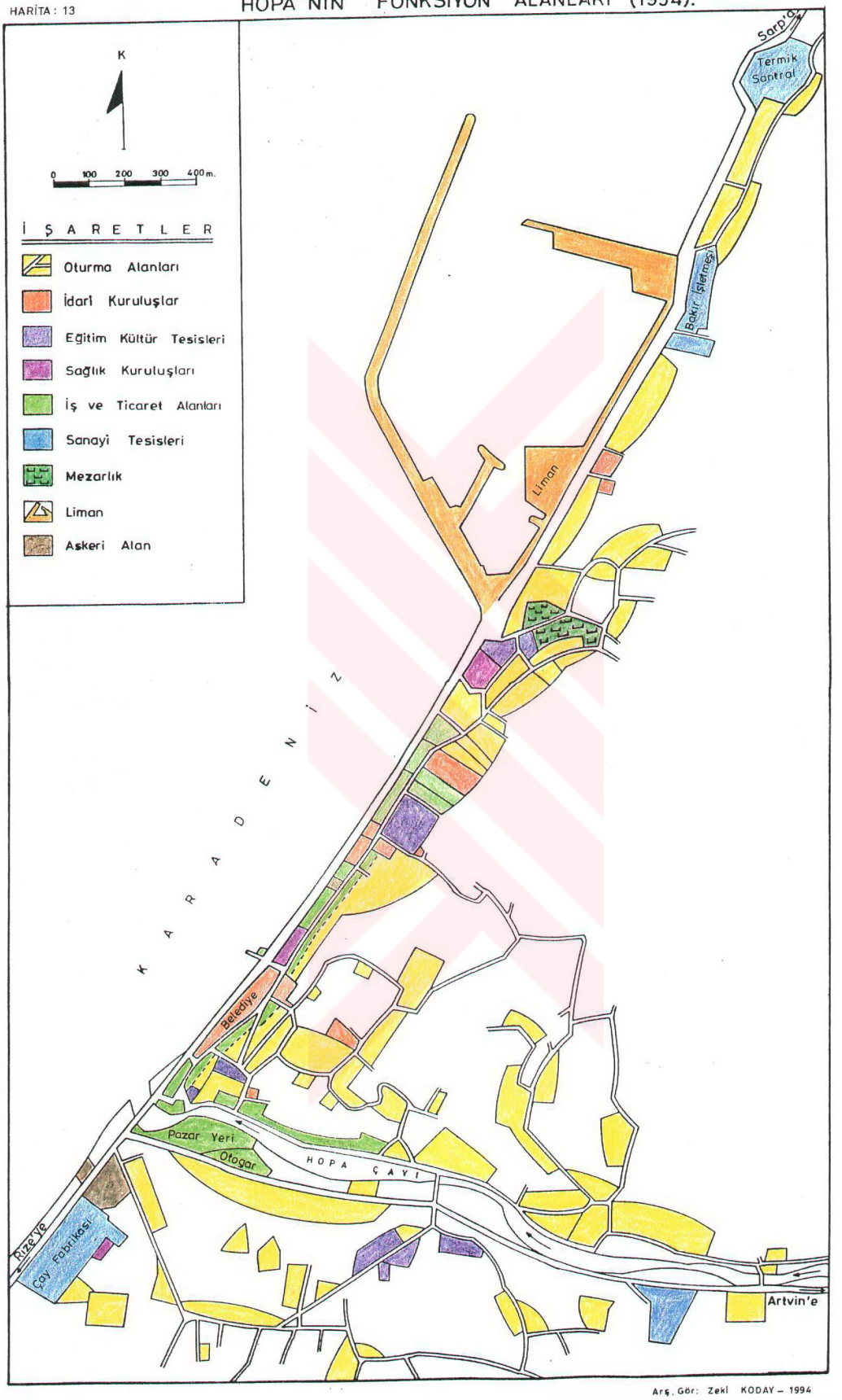
Darkot, şehir ayırımındaki esasları belirlerken o yerde bir iş bölümü belirmesine dikkat çekmekte ve tarım faal nüfusun geçim kaynakları arasında yer tutmuyorsa, ya da yarıdan az bir oranda kalıyorsa, geçimin daha ziyade endüstri, ticaret, serbest meslek ve hizmetlerden sağlandığı böyle yerlerin şehir özelliği taşıyabileceğini belirtmektedir[2].

1 Göney, S.: Şehir Coğrafyası I. İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2274, Coğ. Ens. Yay. No: 91, İstanbul 1977, s. 3.

2 Darkot, B.: "Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri". İstanbul Üniv. Coğ. Ens. Dergisi. Cilt: 8, Sa. 16, İstanbul, 1967.

HARİTA : 13

HOPA'NIN FONKSİYON ALANLARI (1994).

Arş. Gör: Zekî KODAY – 1994

C- KONUT VE KONUT TİPLERİ

İnsanlar soğuk sıcak kar gibi hava tesirlerinden hayvan ve diğer insanlardan gelebilecek tehlikelere karşı korunabilmek, tabiî yahut sunî az çok kapalı bir sığınakta yemek, dinlenmek, uyumak gibi ihtiyaçlarını giderebilmek için meskenler inşa etmişlerdir[1].

Tarihin ilk çağlarından beri insan içinde barınabileceği bir konut ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle de önceleri tabiî mağaralar ve ağaç kovuklarında barınmaya çalışan insanlar zamanla basit kulübeler, çadırlar, damlar, ahşap meskenler ve çok katlı apartmanlarda hayatlarını idame ettirmeğe başlamışlardır. Konut denilince sadece basit kulübeden şehirlerin en gelişmiş apartmanlarına kadar ikâmetgâh olarak kullanılan konutlar değil, ticarî, sanayî, dinî, askerî, kültürel veya eğlence ihtiyacını karşılamak üzere yapılmış bütün binalar kasdedilmektedir[2].

İnsan; konutunda, yemek, dinlenmek, uyumak gibi ihtiyaçlarını karşılamakta, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı kendini emniyete aldığından ve güvendiğinden konutunda huzur bulmaktadır. Bu huzur, evine ve memleketine alışmanın verdiği duyguya bağlı olarak, memleketinden kısa süreli dahi ayrılsa, lüks otellerde veya çok iyi ağırlandığı bir yerde misafir olarak dahi kalsa kendisinin basit şekilde inşa edilmiş konutundaki huzuru bulamamakta ve evine karşı bir özlem duymaktadır. Tarım ve hayvancılığın hâkim olduğu kırsal kesimde yerleşmenin esas hâkim unsurunu konutlar oluşturmaktadır. Fakat şehirde ikâmetgah olarak kullanılan ev, apartman ve otellerin yanında başka maksatlara hizmet eden binalarda yer almaktadır.

Doğal çevre içerisinde hayatlarını devam ettirmeğe çalışan insanlar dış etkilerden korunmak ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için değişik tipte konutlar yapmışlardır. Herhangi bir saha üzerinde değişik amaçlı kurulan her bir konut orada meydana gelen yerleşmenin en küçük elemanını teşkil eder[3].

Memleketimizin kırsal kesiminde meskenlerin inşası ve şekil almasında iklim faktörü büyük ölçüde etki yapmaktadır. Ancak, yakın çevreden temin edilen malzeme ile onları yapıda kullanacak insanların sosyal yapısı, zevki, görgüsü ve ekonomik durumlarının da büyük payı

---

1 Tanoğlu, A.: Nüfus ve Yerleşme. s. 211-212.

2 Denker (Tolun), B.: Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2275, İstanbul, 1977, s. 59-60.

3 Özçağlar, A.: Ezinepazar Depresyonunun Coğrafyası. s. 91.

vardır. Fakat hepsinden önemlisi meskenlere karakter verdiren şey, evin yakınında bulunan bol ve ucuz inşaat malzemesidir[1].

Araştırma sahamızdaki meskenler yörenin, toprak, bitki örtüsü, iklim, topoğrafya gibi doğal çevre faktörleri ile sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel faktörlerin etkisi altında inşa edilmişlerdir.

Çok engebeli ve yağışlı olan yörede toprak kaymasına dikkat edilmekte ve bir mesken inşa edilecek kadar düzlük alan bulunan yere konut yapımaktadır. Gür bir bitki örtüsüyle kaplı olan çalışma sahamızda mesken inşası için orman örtüsü tahrip edilmektedir. Ayrıca inceleme alanımızda güneşlenme süresi kısa olduğundan konutlar arazinin elverdiği ölçüde güneye bakan yamaçlara inşa edilmiştir. Nitekim, Güneşli köyündeki meskenlerin tamamı güneye bakan yamaçta inşa edilmiştir. Zaten Güneşli köyü de ismini çevresindeki köylere göre daha fazla güneşlenme imkânına sahip olmasından almıştır. Kırsal kesimdeki konutlar tabiî çevreye en iyi uyan ve bulundukları fizikî ortamın etkisini en iyi yansıtan konutları oluşturmaktadırlar. Bu nedenle inceleme sahamızdaki konutların yapı malzemesi, şekli ve çeşitli kısımlarının inşaat tarzı ile yörenin coğrafî durumu arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu itibarla araştırma sahamızdaki konutları kırsal kesimin karakterini yansıtan köy konutları, bunun biraz gelişmiş olanı kasaba konutları ve Hopa şehrindeki konutlar şeklinde ele alacağız.

1. KÖY KONUTLARI

Araştırma sahamızdaki köy konutları bulunduğu coğrafî çevrenin etkisini en iyi yansıtan konutları oluşturmaktadır. Yoğun ormanlarla kaplı ve arızalı bir topoğrafyaya sahip olan yörede bir köye ait bütün konutları aynı anda görme imkânı elde edilememektedir. Aynı şekilde köylerdeki meskenler çeşitli meyve ağaçlarından oluşan bir bahçenin içinde yer almıştır. Evlerin etrafını çevreleyen meyve ağaçlarından çok yakınına gelindiği halde, evin tamamını görmek mümkün olmamaktadır. Araştırma sahamızdaki köylerde eski tip ahşap evler ve yeni betonarme binalar bulunmaktadır. Her mevsimi bol yağışlı bir iklimin hüküm sürmesi toprak damlı evlerin inşasına imkân vermemiştir.

---

1 Tunçdilek, N.: Türkiye İskân Coğrafyası (Kır İskânı). İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 1283, Coğ. Ens. Yay. No: 49, İstanbul, 1967, s. 36.

Önceleri eski tip ahşap evlerden oluşan köy evleri, sahanın çay ziraatine açılması (1951) ve bunun sonucu köylünün ekonomik durumunun iyileşmesine bağlı olarak daha çok betonarme binalardan oluşmuştur. Buradan da açıkça görüldüğü gibi, sahanın çay ziraatine açılmasıyla yörenin ziraat ve iktisadî coğrafyasında meydana gelen bir değişiklik kısa sürede konut inşa şekli üzerinde etkisini göstermiştir. Bunun sonucunda önceden ahşap malzemeyle inşa edilen konutların yerini briket, tuğla, demir gibi inşa malzemesiyle yapılmış yeni tip betonarme binalar almıştır. Bu olay, kırsal kesim konutlarının bulunduğu coğrafî ortamla ne kadar sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle çalışma sahamızdaki konutları "eski tip konutlar" ve "yeni tip konutlar" olmak üzere 2 grupta toplayabilmekteyiz (Tablo 28, Şekil 39-40).

a. ESKİ TİP KONUTLAR

Eski tip konutların fizikî çevre ile olan ilişkilerini meskenlerin yapılış şeklinden tesbit etmek mümkündür. Bilhassa kırsal kesimdeki eski tip konutlar coğrafî çevrenin etkisini yansıtmaktadır. Çünkü yapılarda kullanılan ağaç ve taşlar yakın çevreden sağlanmakta duvar, pencere ve çatı iklim özeliğine göre şekil almaktadır. Ekonomik gücün etkisi ve Karadeniz insanının maharetiyle çeşitlilik kazanan konutlar, araştırma alanımız genelinde hemen hemen aynı özelliklere sahip olmakla birlikte özellikle ahşap malzemenin az veya çok kullanılmasına bağlı olarak küçük farklılıklar da meydana getirmiştir.

Eski tip meskenler genelde tek katlı olmakla birlikte 2 katlı olanlar da mevcuttur. Köylü, evini inşa ederken ve temel kazarken, arka tarafını duvara denk getirmektedir. Böylece evler arka cepheden tek katlı, ön cepheden bakıldığında ise iki katlıdır (Fotoğraf 32). Eski tip konutlarda temel kazıldıktan sonra alt kat dikdörtgen şeklinde düzgün yontulmuş taş kalıpların çimento harcı ile örülmesi ile inşa edilir. Köylü alt katı tek kat konutlarda dahi temeli taş ile bir miktar örme mecburiyetinde kalmaktadır. Çünkü toprak her zaman nemli ve ıslak olduğundan evlerin ömrünü kısaltmakta ve insan sağlığını da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. İklim bahsinde de izah ettiğimiz gibi yörede nem miktarının fazla olması insan sağlığına zarar vermektedir. Bu nedenle yöre sakinleri evinin tabanındaki toprağın rutubetinden korunabilmek için zemini mutlaka taş ile örmüştür.

Tablo: 28 Hopa İlçesindeki Yerleşmelerin Konut Tipleri ve Sayıları

	Eski Tip Evler		Yeni Tip Evler		Toplam
Yerleşmenin Adı	Tek Katlı Ahşap	Çift Katlı Ahşap	Tek Katlı	Çok Katlı	Konut Sayısı
Hopa (Şehir)	524	45	973	1452	2994
Balıkköy	15	-	418	2	65
Başköy	32	-	31	2	65
Başoba	12	1	216	5	234
Çamlıköy	25	14	40	90	169
Çavuşlu	5	-	107	2	114
Çimenli	4	-	35	33	72
Esenkıyı	-	-	20	60	80
Güneşli	15	3	35	5	58
Güvercinli	21	-	42	4	67
Hendek	25	-	82	3	110
Koyuncular	8	5	130	8	151
Pınarlı	-	-	3	27	30
Subaşı	5	-	35	9	49
Sugören	15	-	50	200	265
Yeşilköy	25	-	8	4	37
Yoldere	8	3	162	9	182
Kemalpaşa	10	-	373	160	543
Çamurlu	-	-	50	10	60
Dereiçi	-	-	5	24	29
Karaosmaniye	8	-	120	12	140
Kayaköy	3	-	45	88	139
Kazımiye	-	-	20	22	42
Köprücü	-	-	246	7	253
Limanköy	-	-	71	1	72
Osmaniye	-	-	100	20	120
Sarp	9	1	8	80	98
Üçkardeş	-	-	10	30	40

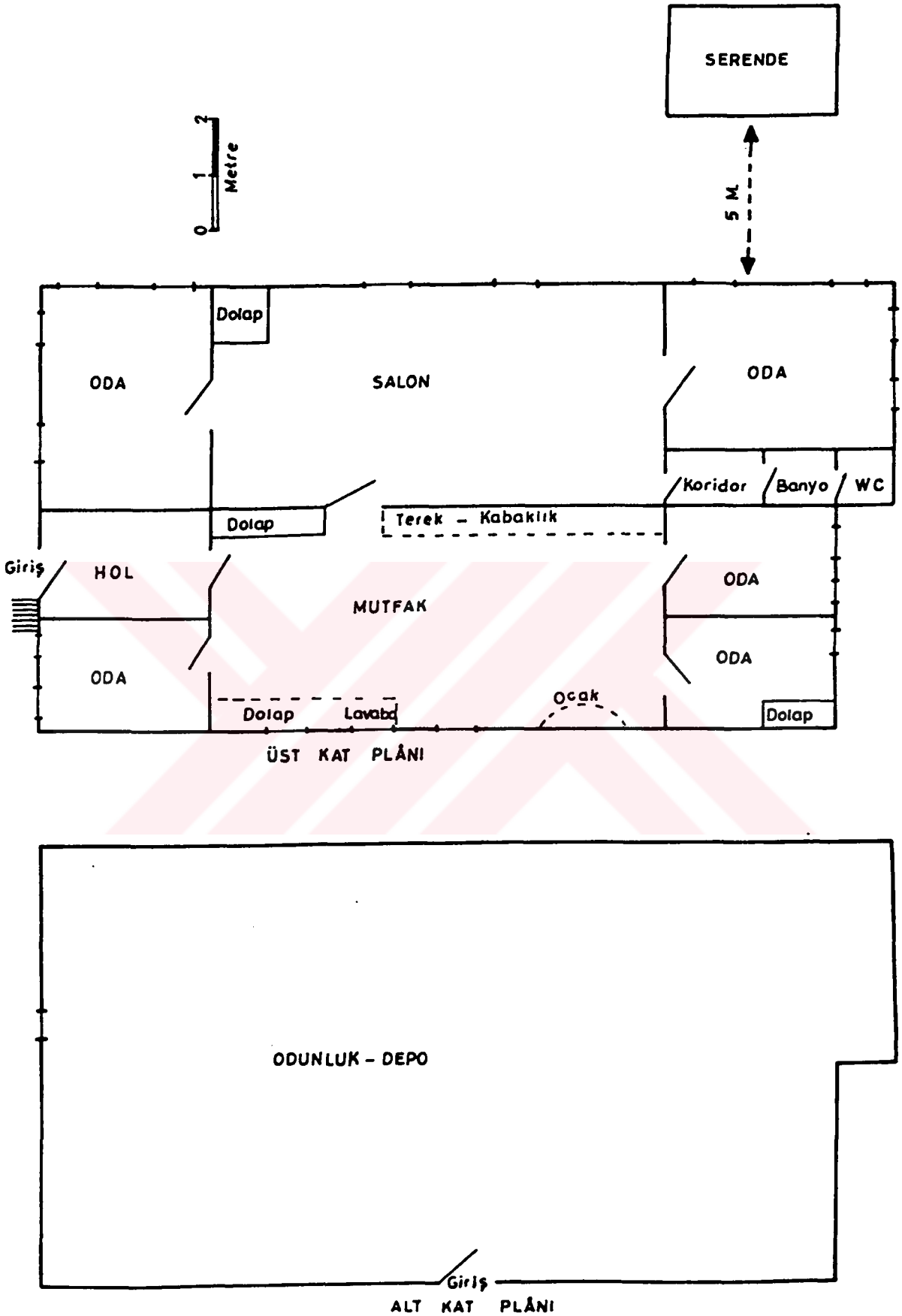
Ya da evini yerden 1- 2 metre yükseklikteki beton direkler üzerine inşa etmiştir. Evin temelinin veya birinci katın örülmesinde kullanılan taşlar için çevredeki vadi tabanlarında yüzeye çıkan volkanik taşlardan yararlanılmaktadır. Aslında bu taşların işlenmesi ve evin inşa edileceği yere getirilmesi oldukça zahmetlidir. Ancak sağlıklı bir ev inşa edebilmek için bunca zahmete katlanılmaktadır. Meskenlerin temelinde ve yan duvarlara yağmur damlalarının düşeceği kısımlarda ahşap malzeme kullanılmamaktadır. Çünkü ahşap malzeme kısa sürede çürüyecek ve tahrip olacaktır. Bu nedenle alt katın inşaasında taştan istifade edilir ve taş temelin üzerinde ahşap malzeme kullanılmaktadır.

Ev inşaasında yöredeki ormanlarda yoğun olarak bulunan kayın, kızılağaç, gürgen ve kestane ağaçları kullanılmaktadır. Sağlam, neme dayanıklı olması ve geç çürümesine bağlı olarak evin direkleri kestane ağacından yapılır. En üst katın tamamı genelde ahşaptan inşa edilmiş olup, bazı evlerin dış cephesi zamanla ağaç talaşı ve çimento karışımından oluşmuş fabrikada imâl edilmiş levhalarla kaplanmıştır.

Araştırma sahamızdaki eski tip evlerin tamamı ahşap malzeme ile inşa edilmiş meskenlerden ibarettir. Bu meskenlerin tabanı taş duvarla örülmekte, üzeri ahşaptan inşa edilmekte, tavanla çatı arasındaki boşluk depo olarak kullanılmaktadır. Eski tip evler büyük inşa edilmişse, üzerlerindeki çatı dört tarafa eğimli, küçük inşa edilmişse iki tarafa eğimli çatılardan oluşmaktadır. Sahanın bol yağışlı bir bölgede yer alması sebebiyle çatılar tamamen kiremit örtülüdür (Fotoğraf 11, 26).

İnceleme sahamızdaki eski tip evler tek katlı veya çift katlı dahi olsa zeminden bir miktar taşla örüldükten sonra ev inşa edildiği için, bütün evlere birkaç basamaktan oluşan merdivenle çıkılmaktadır. Yöredeki meskenlerde dikkati çeken bir hususta evlerin genelde temelin kazılmasıyla arka kısım duvar oluşturulmaktadır. Bu nedenle arka kısımdan kapı konulduğunda doğrudan eve girilebileceği halde böyle yapılmamakta; ön kısımdaki en az 6-7 basamaktan oluşan merdivenle çıktıktan sonra eve girilmektedir. Eski tip evlerin alt kısmı genelde odunluk olarak kullanılmakla birlikte nadiren ahır olarak da kullanılmaktadır.

Eski tip evlerde dikkat çeken bir husus tavanın çok yüksek omasıdır. Bundaki amaç; nem oranının yüksek ve kapalı günlerin fazla olduğu yörenin boğucu, bunaltıcı etkisinden kurtulabilmek ve evin biraz havadar olmasını sağlamaktır. Bu nedenle yöredeki eski tip konutlarda dar ve yüksek

Şekil: 39 Hopa ilçesinde yaygın olan çift katlı ahşap ev planı

dikdörgen şeklinde çok sayıda pencere inşa edilmiştir. Yağışsız havalarda pencereler açık tutularak havalandırma yapılmakta ve aydınlık olması sağlanmaktadır.

Araştırma sahamızda yaygın olan eski tip evlerin inşa şeklini şu şekilde özetleyebiliriz: Topoğrafyanın müsade ettiği nisbette önce 25 cm. den 1 metreye kadar temel kazılır bu temel taşla örülür. Temel üzerine kalın 4 ana direk (bunun kestane ağacından olmasına özen gösterilir) ve bu direğe çivili 4 adet yatay direk evin ana iskeletini oluşturur. Daha sonra iskelete dikey ve yatay istikamette daha ince ağaçlardan (bu iş içinde yörede yaygın olan kızılağaç kullanılmaktadır) kafesler yapılır. Bu kafeslerin genişliği 10-15 cm olacak şekilde yapılır. Sonra bu boşluklar sert taşlar, üst üste iç bükey bir şekilde yerleştirilir. Genellikle bu taşlar kireçle birbirine tutturulmuştur. Bu şekilde inşa edilen evin iç kısmı kireçle savanır veya ince kesilmiş ve muntazam bir şekilde düzeltilmiş tahta ile kaplanır. Dış kısmı ya olduğu gibi bırakılmakta ya da iç kısımda olduğu gibi sıva veya hartama ile kaplanmaktadır. Ancak son zamanlarda bu eski tip konutların dış kısımları odun talaşı ve çimento karışımıyla fabrikada imâl edilmiş betonit adı verilen ince levhalarla kaplanmıştır. Uzaktan bakıldığında görünüm itibariyle çimento ile sıvanmış gibi görünen bu yapılar, ancak yakından dikkatli bakıldığında farkedilebilmektedir. Bu tip konutlarda konut büyük inşa edilmişse üzerindeki çatı dört tarafa meyilli, küçük inşa edilmişse iki tarafa meyillidir. Yörenin her mevsimi bol yağışlı olması sebebiyle bütün çatılar kiremitle örtülüdür.

Araştırma sahamızda nisbî nem oranı ve yağış fazla olduğundan duvarların zarar görmemesi için çatının saçakları bazen duvardan 1 metre kadar çıkıntılı inşa edilmiştir. Bu çıkıntının miktarı meskenin kapısının bulunduğu kısımda biraz daha fazladır.

Araştırma sahamızdaki meskenlerin iç planlarına gelince; genel olarak yörede evlerin planları birbirine benzemektedir. Hemen hemen bütün evlere bir kaç basamak merdivenle girilmektedir. Giriş kısmında yaklaşık 9 m^2 (3mx3m) genişliğinde antre yer almaktadır. Antreden mutfağa girilmektedir. Bazen antreden doğrudan salona (hayat) giren bir giriş kapısı da bulunmaktadır (Şekil 39).

Mutfak çok geniş olup, evin hemen hemen yarısını kaplamaktadır. Mutfağın bir köşesinde ocak bulunmaktadır. Bu ocaklar artık çok azalmış olup, bunun yerini büyük kuzineli sobalar almıştır. Yörede ocakların bacası yoktur. Duman evin yan duvarından veya penceresinden bir boru ile dışarıya çıkmaktadır. Bu durum sobaların yandığı zaman yöreye gidildiğinde

açıkça görülmekte hiçbir evin çatısında baca bulunmamakta ve dumanlar evlerin yan duvarlarından dışarı çıkmaktadır. Bunun sebebi ise yağmur sularının bacadan evin içine sızmasına engel olmak ve özellikle rüzgârlı havalarda sobanın daha iyi yanmasını sağlamaktır. Yemek mutfakdaki ocakta veya kuzineli sobalarda pişirilir ve mutfakta yenilir. Mutfak ve odaların tabanları tahta parkelerle kaplanmıştır. Mutfağın çatı kısmındaki boşlukta rutubetten korunması ve kurutulması gereken şeyler konulmaktadır. Yine dışarıda yağmurda çamurda ıslanan aile fertleri mutfakda yemeğini yer ve elbiselerini kurutur. Hemen her mutfağın bir köşesinde ıslak elbiseleri kurutmak için askılıklar bulunmaktadır. Ocağın yanında mutfak eşyalarını koymak için kapaklı bir dolap bulunur. Bu dolabın yan tarafında basit bir bulaşık yıkama yeri vardır.

Odalara ve salona mutfaktan geçilmektedir. Mutfaktan bir kapı ile uzun bir salona (hayat) geçilir. Salon ve diğer odalar genellikle evin güney tarafında bulunur. Mutfağın salona giriş tarafında bir bölme yer almaktadır. Terek ya da kabaklık denilen bu kısıma bahçelerde bol miktarda yetiştirilen kabak ve diğer erzak malzemeleri konulmaktadır. Evin içindeki mutfak ve salondan başka birbirinden ince, çakatura dolma (bağdadî) veya çoğu zaman hartamalarla ayrılmış "yan odalar" olarak tabir edilen bölmeler vardır. Yan odaların tavan ve zemini mutlaka ahşapla kaplıdır. Odaların bir tanesinde yatakları rutubetten, duman ve isden muhafaza etmek için yüklük olarak kullanılan büyük bir dolap vardır. Yöredeki eski tip evlerde çok sayıda oda bulunmaktadır. Bazı evlerde beş altıyı bulan oda sayısı ve her odada 2-3 pencerenin olması dikkat çikicidir.

Evin yan odalarını ayıran küçük koridorlar arka tarafta yer alan ve fazla kullanılmayan ikinci bir dış kapıya açılmaktadır. Bu kapı oldukça yüksekte olup, kullanılması gerektiğinde seyyar bir merdiven kapıya yaklaştırılarak kapıdan faydalanılmaktadır. Mal ve can güvenliğine karşı bu kapı tedbir olarak yapılmıştır. Bu kapının yanında küçük ve basit şekilde inşa edilmiş tuvalet ve banyo yer almaktadır. Genelde ise, tuvalet evin bir kaç metre uzağında dört direk üzerine basit şekilde inşa edilmekte ve etrafı ince tahtalarla kapatılmaktadır.

Araştırma sahamızdaki meskenlerde evin en önemli kısmını mutfak oluşturur. Bu nedenle ev inşa edilirken mutfağın büyük olmasına özen gösterilmektedir. Günün büyük bir bölümünün geçirildiği mutfaklarda; oturulur, yemek yenilir ve istirahat edilir. Özellikle kış mevsiminde yanan ocak veya kuzine sobalarının başında toplanılmakta ve çevredeki ormanlardan toplanmış olan kestaneler pişirilerek hoşca vakit

geçirilmektedir. "Ocakbaşı" yöre sakinlerinin gurbete çıktıklarında evin en çok özeldikleri bir köşesini oluşturmaktadır. Mutfakta yer alan ocağın bir kenarında ekmek fırını bulunur. Köylü ekmeğini eskiden burada pişirmekteydi. Bugün ise, ekmek ya kuzine sobalarda pişirilmekte ya da satın alınmaktadır. Yöredeki bu fırınlar bir tarafı düz, bir tarafı hafif çukur sert bir taştan ibarettir. Hamur çukur yere konulmakta, üstü kapatılıp taşın altından sıcaklık verilmektedir. Yörede plâki adı verilen bu taş Rize taraflarından getirilmektedir. Günümüzde pilâki taşı pahalı olması nedeniyle maddî durumu iyi olan ve eskiye özlem duyan bazı ailelerin evlerinde bulunmaktadır.

Meskenlerin hemen yan tarafında "serende" adı verilen bir nevi ambar yer almaktadır. Serende evin 5-6 metre uzağında bulunmaktadır. Serendeler 4 kalın direk üzerine inşa edilmekte ve bu direklerin üst uçlarına birer adet 70-80 cm. çapında bir tarafı düz, bir tarafı kubbemsi tekerlekler geçirilir. Bu tekerlekler arasında 20 cm. kadar bir mesafe bırakıldıktan sonra yatay direkler üzerine tahtadan genelde bir oda büyüklüğünde serendeler inşa edilir (Fotoğraf 33). Bu tekerleklerin konulmasındaki maksat serendeye çıkacak farelere engel olabilmek içindir. Serendeye bol hava girmesini sağlamak için yer yer boşluklar bırakılmıştır. Serendenin içinde de bazen tahtalarla ayrılmış küçük bölmeler yer almaktadır. Serendenin çatısı tahta (hartama) veya kiremitle örtülüdür. Serendelerin çatısı iki veya dört tarafa meyillidir. Yörede nem miktarı fazla olduğundan yiyecek malzemesi çabuk bozulmakta ve çürümektedir. Bu nedenle un, mısır, fındık gibi gıda maddeleri ile hayvanların otları, hatta bazen yakacak odunlar da buraya konulmaktadır. Bazen arı kovanları da serendenin bir köşesine konulmaktadır.

İnceleme sahasında ahırlar basit tahtalarla yapıldığı gibi biriket ve tuğla ile örülerek çimento ile tutturularak inşa edilmiştir. Ahırlar evin 10-15 metre uzağında yer almaktadır. Burada aileler beslemiş oldukları bir-iki tane büyükbaş hayvanı barındırırlar. Ahırın bir bölümü samanlık ve ot deposu olarak kullanılmaktadır. Yörede nadiren evin alt katı ahır olarak kullanılmaktadır. Hatta eskiden alt katı ahır olarak kullanan aileler zamanla evden ayrı müstakil ahırlar inşa etmişler alt katı da odunluk, mısır sapı veya hayvan yemi koymak amacıyla kullanmaya başlamışlardır.

b. YENİ TİP KONUTLAR

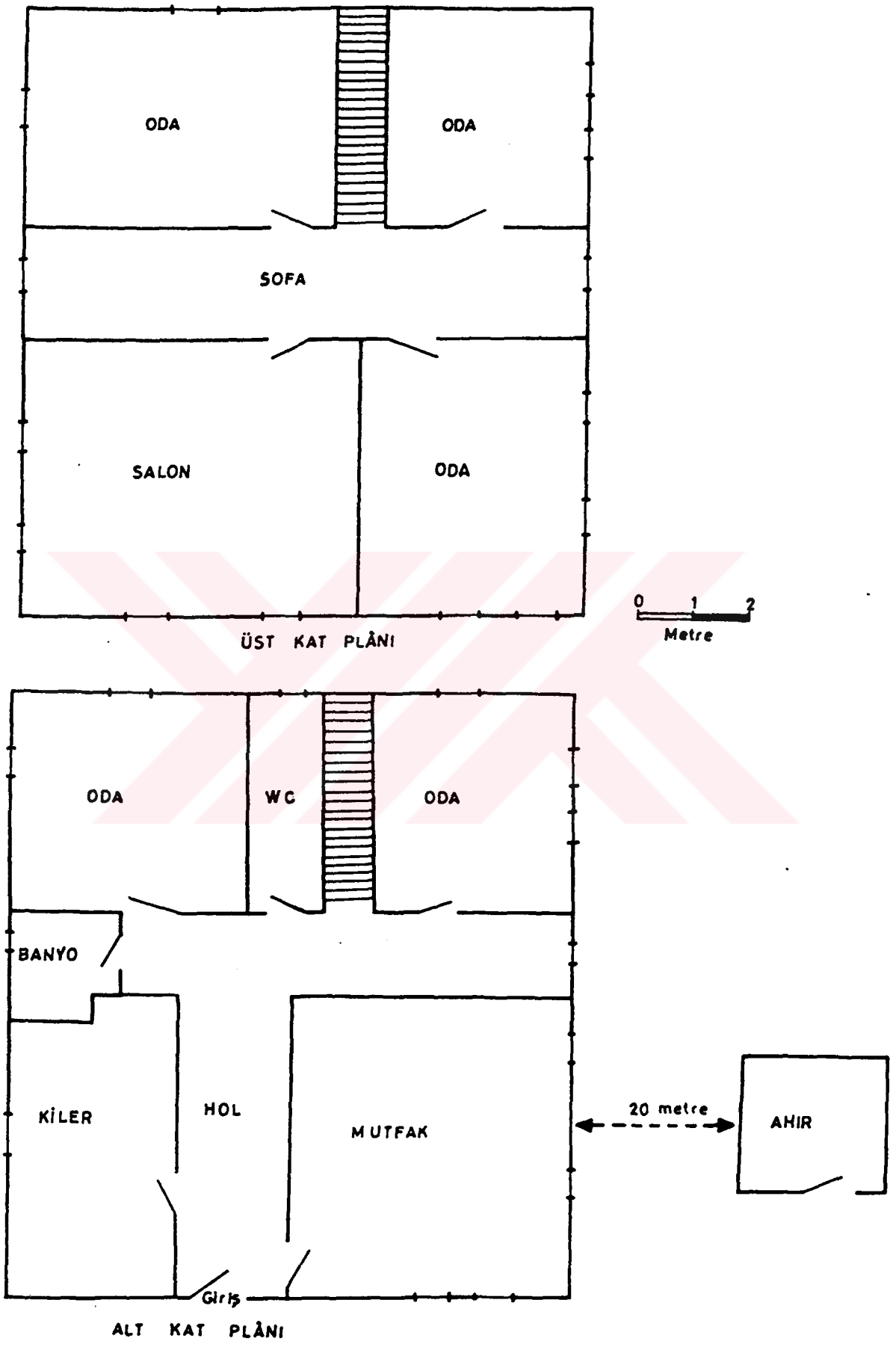
Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesi, 1951 tarihinde çıkarılan Üçüncü Çay Kanunu olan 5748 sayılı yasa ile çay dikim sahasına dahil edilmiştir[1]. Bu tarihten sonra çay ziraati ile uğraşan yöredeki köylülerin yıllık kazancı artmış, böylece köylüler gelir seviyesinin yükselmesine bağlı olarak daha rahat bir hayat sürdürmeyi arzulamışlardır. Doğal olarak bu değişikliğin ilk etkilerinden biri de yöredeki meskenler üzerinde olmuştur. Günümüzden 30-40 yıl önce eski tip ahşap evlerde oturan köylüler yukarıda da belirttiğimiz gibi çay ziraatine, bağlı olarak, ekonomik durumlarının düzelmesi ile eski tip evlerini yıkıp, aynı yerde yeni tip modern evler yapmışlardır. Yeni tip evlerin inşasında çimento, demir, kum, taş, tuğla, biriket, kiremit, bir miktarda kereste kullanılmaktadır. Yöre sakinleri araştırma sahasının her mevsimi bol yağışlı bir iklimde bulunması nedeniyle çatılarda örtü malzemesi olarak kiremit kullanmaya devam etmişlerdir. Çimento, demir, tuğla, biriket gibi ev inşa malzemeleri pahalı olduğundan eski tip evlerde kullanılmamaktaydı.

Yeni tip meskenlerin yer seçiminde, eski tip meskenlerin yer seçimindeki özelliklere dikkat etmekle birlikte bazı farklılıklar olmuştur. Eski tip meskenleri çok parselden oluşan tarlalarının mümkün olduğu kadar ortadaki parsele inşa ederken, yeni tip meskenleri ulaşım kolaylığı bulunan yola yakın ve köyün merkezi sayılabilecek okul, cami, bakkalın bulunduğu yerlere en yakın parsele evlerini inşa etmişlerdir. Ancak, arazi çalışmalarımız sırasında tesbit ettiğimiz kadarıyla yeni evleri daha çok eski evlerin yıkılıp, bunun yerlerine inşa ettiklerini belirledik. Buradan çıkan sonuç şudur ki, köylüler evlerini ilk olarak inşa ederken, birçok özelliği birlikte düşünmüşler ve kendileri için en ideal yeri seçmişlerdir. Yeni bir ev inşa ederken, yine eski evlerinin yerini tercih etmişlerdir.

Yeni evlerin inşa edileceği yerin seçiminde bazen toprak kayma telikesi ve ulaşım güçlüğü gibi nedenler etkili olmuştur. Bunun sonucunda vadi yamaçlarının daha aşağı, seviyelerine ve yol kenarlarına meskenlerini yapmışlardır. Bu durumu Yeşilköy, Panırlı, Güvercinli, Subaşı, Koyuncular, Sugören, Çamlıköy, Köprücü, Sarp ve Kâzımiye köylerinde görmek mümkündür.

---

1 Doğanay, H.: Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Erzurum-1994, s. 150.

Şekil: 40 Hopa ilçesinde yaygın olan çift katlı betonarme ev planı

Bütün Karadeniz sahili boyunca sarp yamaçlarda yeşilliklerin içinde inşa edilmiş iki-üç katlı, boyalı, badanalı güzel binaları araştırma sahamız dahilinde de görmek mümkündür. Bu durum Karadeniz insanımızın çalışkanlığının üstün zekasının ve bina inşasındaki beceresinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekten her mevsimi bol yağışlı bir iklimi ve çok engebeli bir topoğrafyaya sahip olan bir yörede ev inşası oldukça zahmetlidir. Yöre insanı ev inşa edebilmek için bazen büyük bir kaya kütlesini dinamit patlatarak ortadan kaldırmakta, bazen çok eğimli yamaçlarda kazma ve kürekle günlerce temel kazmaktadır. Bütün bunlardan daha ilginç alanı ise, çok eğimli ve yoğun ormanlarla kaplı olan çalışma sahasında kamyonla ev inşa mahalline en yakın yere kadar getirilen malzemenin taşınması çok zordur. Bu nedenle birçok aile bir nevi basit teleferik gibi çalışan bir sistemle ağır inşaat malzemelerini evin inşa edileceği yere çıkarmaktadırlar.

Araştırma sahamızda çok yaygın olan yeni tip evlerin inşaat şeklini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Önce topoğrafyanın imkân verdiği ölçüde 30 cm. ile 1 metreye varan temel kazılmaktadır. Temelde biriket, demir ve çimento kullanılmaktadır. Buradan anlaşıldığı gibi temel artık eski tip evlerde olduğu gibi taş ile değil biriketle örülmektedir. Duvarlar ahşap malzeme yerine tuğladan oluşmuştur. Genelde dört tarafa meyilli olan çatıların üzeri kiremitle kaplanmaktadır (Fotoğraf 34). Duvarlar çimento harcı ile sıvanmakta, genelde boya ve badana yapılmaktadır. Ancak bazı yeni tip evlerde ev inşa edilip içinde oturulduğu halde, duvarları sıvanmamış, boya ve badana olmamış evleri görmek de mümkündür. Bu evler bazen 5-10 yıl sonra boya ve badana yapılmaktadır.

Yöredeki yeni evlerin iç taksimatına gelince, eve birkaç basamaktan oluşan merdivenle çıkılmaktadır. Giriş kapısında genelde 1.5x2.5 m. boyutunda antre yer almaktadır. Buradan büyük bir mutfağa girilmektedir. Antreden yan odalara açılan kapılar bulunmaktadır. Tuvalet ve banyo mutfağın yan tarafında yer almaktadır. Eski tip evlerde genelde evden ayrı inşa edilen tuvalet yeni tip evlerin hemen hepsinde evin içinde bulunmaktadır. Yeni tip evlerde oda sayısı (en fazla 3-4 tane) eski evlere göre az, ancak odaların büyüklüğü (4x5 m.) daha fazladır (Şekil 40).

Araştırma sahamızdaki yeni tip evler iki kat inşa edilmişse, alt kat yiyecek erzakının konulduğu kiler ve odunluk olarak kullanılmakta bazen tuvalet ve banyo alt katta yer almaktadır. Yaygın olmamakla birlikte alt katta 1 veya 2 oda bulunmaktadır. Yatak odası ve salon daima üst katta bulunur.

Yeni tip köy evlerinde ahır mutlaka evden 10-15 metre uzakta yer almaktadır. Yörede ahırlar bazen tamamen tahta ile çevrilmiş, üstü kiremitle örtülü olarak inşa edilirken, bazen de biriketle örülmüş, içinde hayvanın barındığı yer ve samanlık gibi bölmeler bulunmaktadır. İnceleme sahamızda koyun besleyen bazı aileler koyunlarını kışın evlerinden 15-20 metre uzakta inşa ettikleri ağıllarda barındırmaktadırlar. Yaz mevsiminde ise, Kars, Ardahan, Şavşat ve Erzurum'daki yaylalara götürmektedirler.

Araştırma sahamızda yol kenarında akarsu boylarında tek başına duran değirmenler bulunmaktadır. Bu değirmenler Rahmetli Tarkan'ın da belirttiği gibi[1], ilk görünüşte hela intiba uyandırdığından bölgeyi araştırmaya gelenlerin dikkatini çekmemektedir. Gerçektende arazi çalışmalarımız sırasında dereleri takip eden yol kenarlarında basit kulübe gibi duran bu yapıları önemsememiştik. Yöre sakinleri bu kulübelerin değirmen olduğunu söyledikten sonra ilgimizi çekmeğe başladı. Yörede değirmenler meskenlerden uzakta dere kenarlarında, küçük bir kulübe şeklinde inşa edilmişlerdir. Değirmenlerde, yaklaşık 2-3 m. yukarıdan dökülen suların sac levhadan yapılmış çarkı döndermesi ile değirmen taşı dönmektedir. Sahada değirmenler daha çok mısır öğütmek için yapılmıştır (Fotoğraf 35).

Sonuç olarak, araştırma sahamızdaki köy meskenleri hakkında şunları söyleyebiliriz: Köylülerin evlerini topoğrafyanın müsade ettiği ve tarlalarına yakın olan yerlere inşa etmesi sonucu meskenler arasındaki mesafe çok uzaktır. Yeni tip meskenler akarsu kenarlarına ve yol boylarına inşa edilmekle birlikte daha çok eski meskenler sökülüp, bunun yerine yapılmıştır. Yörede nemli ve bunaltıcı, kapalı günlerin fazla olduğu bir iklim görüldüğünden evlerin tavanları yüksek ve pencere sayısı fazladır. Ahırlar evlerden uzaklarda inşa edilmiştir. Araştırma sahamızda eski tip meskenlerde daha çok ahşap, yeni tip meskenlerde ise, biriket, tuğla, çimento, kum, çakıl ve demir kullanılmasına rağmen meskenler monoton değil, bilâkis yöre insanının mahareti ve ev inşasındaki becerisiyle şekillenmiş, çok ihtişamlı güzel bir görünüm kazanmıştır.

Araştırma sahamıza nisbeten yakın sayılabilecek olan Çayeli-Pazar yöresinde çok katlı evlerden oluşan dağ köylerindeki meskenler ile ahşap evler, taş evler ve paklardan oluşan yayla konutları, Hopa yöresinde bulunmamaktadır[2]. Çalışma sahamız alpin çayırlar katının altında

---

1 Tarkan, T.: Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü. Erzurum, 1973, s. 27.

2 Tandoğan, A: Çayeli-Pazar İlçesinde Yerleşme-Mesken Tipleri ve Nüfus. Ankara Üniv. DTCF. Dergisi. Cilt: XXVIII, Sa. 3-4, Ankara, 1970, s. 124-132.

bulunduğundan yöredeki dağlar ormanlarla kaplı olup, inceleme sahamız dahilinde yayla bulunmadığı için, yayla konutları da yoktur. Yine Hopa ilçesinde en yüksekte yer alan köyler dahi 500-600 metre seviyesinde bulunduğundan sahildeki meskenlerle iç kısımdaki vadi yamaçlarında yer alan meskenler arasında pek fazla fark yoktur. Kuşkusuz bunun temel sebebi, sahildeki köyler ile iç kısımda yer alan köylerde yaşayan ailelerin hâkim ekonomik faaliyetin benzer olmasından kaynaklanmaktadır.

2. KEMALPAŞA KASABASINDAKİ KONUTLAR

Köylere göre biraz daha gelişmiş olan Kemalpaşa kasabasındaki konutlar da köy konutlarına nazaran daha yeni tip ve çok katlı binalardan oluşmuştur.

Kemalpaşa kasabasında eski tip konutlar kasabanın kenar kısımlarında az sayıda (sadece 10 tane) bulunmaktadır. Kasabanın kenar kısımlarında yer alan konutlar bahçelerin içinde bulunmakta olup, bunlar biriket, tuğla, demir, çimento, kum ve çakıl ile inşa edilmiş, modern müstakil meskenlerdir. Kasabanın merkezi kısmı sayılabilecek iş yerlerinin bulunduğu Hopa-Sarp karayolunun doğusunda 4-5 kattan oluşan çok sayıda apartman bulunmaktadır. Kemalpaşa kasabasındaki çay fabrikası ve bu fabrikaya ait sosyal tesisler (yemekhane, misafirhane, depolar v.s.) Orman İşletme Müdürlüğüne ait binalar ve sosyal tesisler, oteller (6 tane), lokantalar, bakkallar, belediye binası gibi yapılar, Kemalpaşa kasabasındaki konutlara çeşitlilik getirmiştir.

3. HOPA ŞEHRİNDEKİ KONUTLAR

Hopa şehrindeki konutları inşaat tarzı itibarı ile başlıca 3 grupta toplayabiliriz.

I. Tip Evler: Eski tip ahşap evlerdir. Genellikle 2 katlı olan bu konutlar iç planları itibariyle köy konutlarına çok benzerler. Hatta bazı evlerin eklentisi durumunda olan ahırlar da bulunmaktadır. Bu konut sahiplerinden bazı aileler, kışın şehirde oturmakta yazın köyüne gitmektedir. Hayvanı olan aileler beslemiş olduğu 1-2 baş sığırı da beraberinde yazın köye, kışın şehire getirmektedir. Eski tip ahşap evler daha çok sahilden biraz içerde yer alan Bucak, Sultan Selim, Cumhuriyet ve Kuledibi mahallerinde bulunmaktadır.

Şehirdeki eski tip meskenler, köy evlerine göre biraz daha muntazam düzenlenmiş olup, mutfak köy meskenleri gibi evin yarısını kaplamamakta, ancak mutfaklarda ocak ve pilâki taşından olan fırın bulunmaktadır.

II. Tip Evler: Tek ve iki katlı betonarme olan konutları bu gruba dahil edebiliriz. Bu konutlar da eski tip evler gibi meskenler bulunmakta olup, elma, armut, kiraz incir gibi meyve ağaçlarından oluşan bahçelerin içinde yer almaktadır. Bu tip konutlar şehirde yaygın olup, şehrin çok dağınık bir hal almasında etkili olmuştur. Örneğin sahili takip eden Hopa-Sarp karayolu boyunca yaklaşık 4.5 km. uzanış gösterirken, Hopa-Artvin karayolu kenarında 1 km. den fazla uzanış göstermektedir.

III. Tip Evler: Bunlar şehrin merkezi kısmı olarak bilinen Sundra mahallesinde bulunan çok katlı apartmanlardan oluşan modern binalardır. Bu binaların genellikle alt katları ticari işyeri, üst katları ise ev olarak kullanılmaktadır. Önceden daha çok müstakil evlerde oturmayı tercih eden şehir sakinleri, yeni yeni çok katlı apartmanda oturmaya alışmaktadırlar. Hatta şehirde iki tane evi olanlar eski müstakil olan evini tercih etmekte, apartmandaki dairesini yöredeki kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan dışarıdan gelmiş olan memurlara kiraya vermektedirler.

Sonuç olarak Hopa şehir merkezindeki evler çok dağınık inşa edilmiştir. Şehrin içine kadar sokulmuş olan sık ağaçlıklar nedeniyle evler tam olarak görünmemektedir. Bu nedenle ilk bakışta Hopa fizyonomik görünüm itibariyle şehir intibası uyandırmamaktadır. Fakat son zamanlarda yeni yeni inşa edilen çok katlı binalar sayesinde modern bir şehir görünümüne hazırlanmaktadır.

II. NÜFUS

Yeryüzünün her hangi bir yerinde yaşayan insan topluluklarının miktarını ve diğer niteliklerini tesbit edebilmek için gerçek anlamda sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmalı, toplanan bilgilerde herhangi bir değişiklik ve çarpıtılma yapılmadan ayrıntılı bir şekilde yayınlanması gerekmektedir. Ülkemizde belediye teşkilatı bulanan yerleşim birimleri sahip oldukları nüfus miktarlarına göre İller Bankasından yardım aldıklarından, son zamanlarda bu yerleşmeler nüfuslarını olduğundan fazla gösterme gayreti içine girmişlerdir. Oysa, bu tip davranışlar devlet tarafından yapılacak yatırımlar ve ilmi çalışmalar bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ancak nüfus sayımının yapılacağı gün şimdiye kadar yapılan nüfus sayımlarında sokağa çıkma yasağı konulduğundan şehirde oturan nüfusun bir kısmı ve şehirdeki okullarda okuyan öğrenciler, hafta sonu tatilini geçirmek, yakınlarını ziyaret etmek gibi nedenlerle çevredeki köylere gitmektedirler. Bu nedenle de şehir nüfusunun normal zamanlardakinden daha az olduğu da bir gerçektir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün sayım yıllarına göre yayınlamış olduğu bültenlerde, en küçük yerleşim birimi olarak kabul edilen köylerin, erkek, kadın ve toplam nüfuslarına yer verildiği halde nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerini içeren bilgilerin il ve ilçe bazında genelleştirilerek verilmesi nedeniyle bu bilgilerden yeteri kadar yararlanılamamıştır. Daha doğru bir sonuca ulaşabilmek için, arazi çalışmalarımız sırasında köylerden elde ettiğimiz bilgilerden faydalanarak değerlendirme yapılmıştır.

Araştırma sahamızdaki kır nüfusunu idarî bakımdan Hopa ilçesine bağlı köyler oluşturmaktadır. 1935 yılından itibaren her sayım yılı için ayrı ayrı toplanarak toplam kır nüfus miktarı elde edilmiştir (Tablo 29).

Tablo: 29 Sayım yıllarına göre Hopa'nın kır nüfusu (1935-1990)

Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Erkek	4137	4102	4193	4265	4435	5022	5744	6782	7619	8224	8496	7737
Kadın	4665	4666	4921	5007	5214	5848	6578	7850	8248	9171	9485	8960
Toplam	8802	8768	9114	9272	9649	10870	12322	14632	15867	17395	17981	16697

Araştırma sahamızdaki kasaba nüfusunu ise halen idarî taksimatta bucak merkezi olan Kemalpaşa kasabası oluşturmaktadır.

Çalışma sahamızın şehir nüfusunu Hopa ilçe merkezi nüfusu oluşturmaktadır. Bu itibarla Hopa'nın 1935'ten günümüze kadar yapılmış olan sayımlardaki nüfus sayıları tesbit edilerek tablo ve grafik haline dönüştürülmüştür.

A- NÜFUSUN GELİŞİMİ VE NÜFUS HAREKETLERİ

Nüfus sayısındaki artış ve azalışlar doğum, ölüm, göç gibi olaylar neticesinde meydana gelmektedir. Nüfus hareketleri olarak nitelendirebileceğimiz bu husus, nüfus miktarı üzerine doğrudan etkili olduğu için, araştırma alanımızın nüfus sayısındaki gelişmeler, nüfus hareketleri ile birlikte değerlendirilecektir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, bir yerdeki nüfus sayısının tesbiti, ancak iyi bir sayımla mümkün olabilmektedir. Bu nedenle konuya araştırma sahamızda şimdiye kadar yapılan sayımlara değinerek başlamanın daha uygun olacağı kanaatindeyiz. İnceleme alanımızda ilk nüfus sayımlarının vergi nüfusunu tesbit etmek amacıyla yapıldığını 1515 tarihli Trabzon Tahrir Defterlerinden anlıyoruz. Bu defterlerde Hopa'nın da bağlı bulunduğu Arhavi (Laz) kazasında toplam 15140 kişinin yaşadığı belirtilmiştir[1].

Şakir Şevket, Rize ve Lazistan kazasının mülhakatı olarak gösterilen bölgede, Rize-Pazar-Hopa ve Arhavi gibi kazaların bulunduğunu ve bunların 120 köy 235396 dönüm arazileri ile 9649 evlerinin mevcut olduğunu yazmıştır[2].

Meşrutiyet Devrinde Karadeniz'e gelen Fransız seyyahı V. Cuinet, 1892 yılında yayınlanan eserinde bölgeyi Lazistan sancağı adı altında toplamış, Hopa'nın da bağlı bulunduğu 4 kaza (Rize, Hopa, Pazar, Of) ve 7 nahiyesi olan (Hemşin, Karadere, Çayeli, Vakıf, İkizdere, Fındıklı, Arhavi) sancağın toplam 160000 nüfusu olduğunu belirtmiştir[3]. 1904/1905 tarihli Trabzon Vilâyet Salnamesinde Hopa kazasında 1500 hanenin olduğu belirtilmiştir[4]

---

1 Bostan, M.H.: XV-XVI Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat (Basılmamış Doktora Tezi), s. 198.

2 Şevket, Ş.: Trabzon Tarihi, 1877, s. 47.

3 Cuinet, V.: La Tourqui de Asie. s. 120.

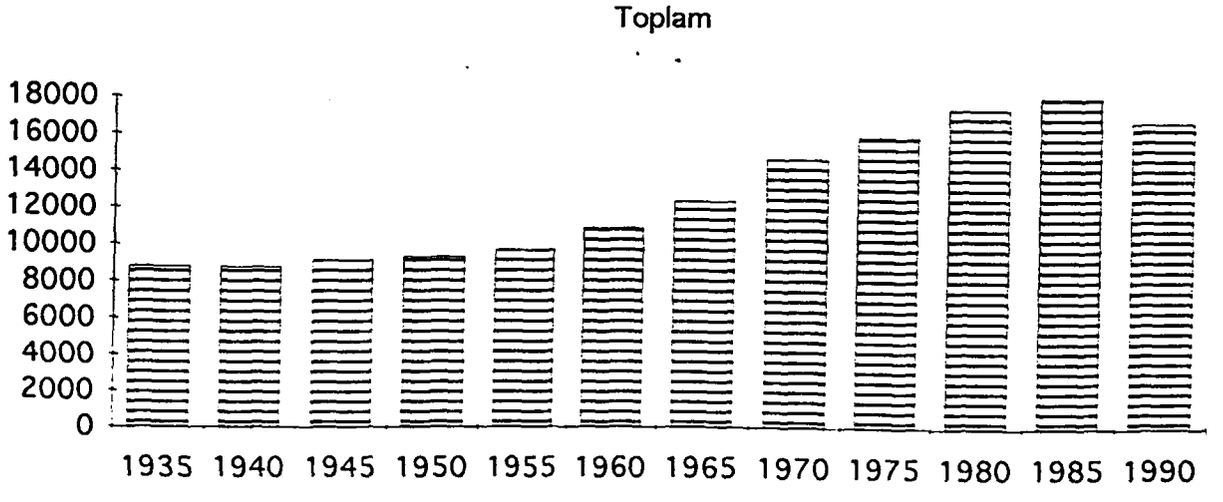
4 Trabzon Vilâyet Salnamesi 1904/1905, s. 179.

Cumhuriyetin ilânından sonra, ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış olup, bu sayım yılına ait bültende köylerin nüfusları ayrı ayrı belirtilmemiştir. Bu nedenle Hopa'nın gerçek nüfus sayısı 1935 yılından itibaren ele alınacaktır.

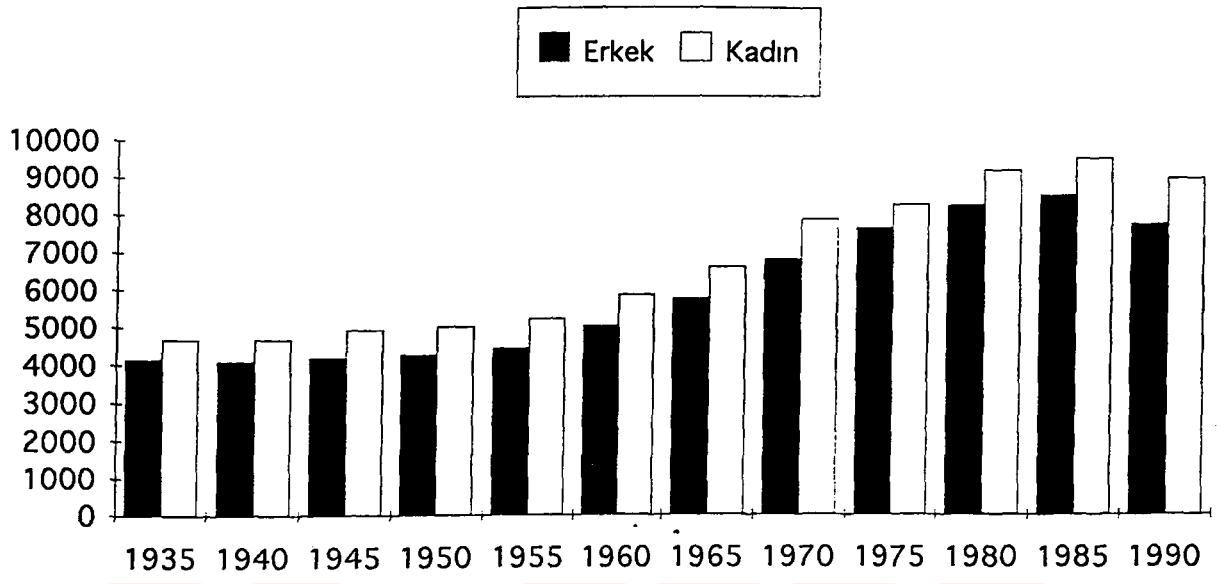
Araştırma sahamızın genel nüfusunu Hopa ilçesine bağlı yerleşmelerin nüfusu oluşturmaktadır. Bu sebeple Hopa ilçesi nüfusunun sayı bakımından gösterdiği değişiklikleri kır, kasaba ve şehir nüfusu şeklinde ele alacağız.

1- KIR NÜFUSU

Kır nüfusunu; şehir ve kasaba yerleşmeleri dışındaki kırsal alandaki yerleşmelerin nüfusu oluşturmaktadır. Daha öncede belirttiğimiz gibi inceleme alınındaki kır yerleşmeleri devamlı yerleşmelerden olan tek mahalleli köylerden ibarettir. Bu nedenle araştırma sahamızın kır nüfusunu Hopa ilçesine bağlı köylerin nüfusu oluşturmaktadır. Böylece Hopa ilçesine bağlı 27 köyün 1935 yılından başlayarak 1990 da dahil olmak üzere bütün sayım yıllarına göre Hopa'nın kır nüfusu tablosu oluşturulmuştur (Tablo 29-30). Bununla ilgili grafikte de görüldüğü gibi (Şekil 41, 42). 1940 ve 1990 yılı nüfus sayımlarında biraz azalma görülmekte olup, diğer yıllarda normal bir artışın olduğu görülmektedir.

Şekil: 41 Hopa ilçesinin toplam kır nüfusu

Şekil: 42 Hopa ilçesinde cinsiyete göre kır nüfusu

1935-1940 Dönemi:

Araştırma sahamızdaki kır nüfusu 1935 yılında 8802 iken, 1940 yılına kadar ‰ 1 oranında azalış göstererek 8768'e düşmüştür. Bu dönemde kadın nüfusta sadece 1 kişilik bir azalma olurken, erkek müfusta 35 kişilik bir azalma olmuş ve 4137 den 4102 kişiye inmiştir. Bu yıllarda kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu dikkat çekicidir (Tablo 29, 31 - Şekil 41).. Bunun başlıca sebebini II. Dünya Savaşı nedeniyle memleketimizde seferberlik ilân edilmesi ve erkek nüfusun büyük bir kısmının ihtiyaten askere alınması oluşturmaktadır. Askere alınan erkek nüfus genç, dinamik ve çalışan ev geçindiren nüfustan ibaretti. Bu nedenle kırsal kesimde erkeklerin yerine kadınlar çalışmak zorunda kaldı, halkın refah seviyesi düştü, doğal olarak doğum oranı azaldı. Yaşlanma ve hastalık gibi sebeplerle ölümler devam etti ve bu dönemde kır nüfusunda ‰ 1 oranında azalma meydana geldi.

Tablo: 30 Hopa ilçesindeki yerleşmelerin sayım yıllarına göre nüfus sayıları

Yerleşmenin Adı	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Hopa (Şehir)	2884	3427	3508	4383	4849	4877	5703	7936	9089	10212	11315	11507
Balıkköy	Hendek köyünden ayrılmıştır					271	287	341	357	367	352	339
Başköy	425	390	337	294	343	337	320	372	358	339	288	234
Başoba	412	433	454	505	559	650	805	940	1101	1223	1337	1247
Çamlıköy	787	749	725	732	751	779	832	980	967	947	984	875
Çavuşlu	276	307	357	367	357	493	592	664	800	845	936	742
Çimenli	Eşmekaya köyünden ayrılmıştır								464	516	568	459
Esenkıyı	799	510	635	503	478	424	450	483	453	471	447	368
Eşmekaya	452	507	557	612	695	800	881	1067	474	503	570	490
Güneşli	Eşmekaya köyünden ayrılmıtır								312	343	377	363
Güvercinli	175	199	208	234	249	297	279	312	345	347	373	310
Hendek	732	621	735	583	610	501	474	534	541	642	602	593
Koyuncular	313	324	326	376	418	496	595	730	829	943	979	1018
Pınarlı	Sugören köyünden ayrılmıştır						229	263	273	304	318	289
Subaşı	161	173	188	228	228	247	279	337	349	392	417	451
Sugören	1204	1296	1211	1282	1201	1428	1276	1517	1216	1467	1525	1471
Yeşilköy	Sugören köyünden ayrılmıştır								259	248	189	196
Yoldere	355	361	407	410	399	496	625	751	861	917	957	856
Kemalpaşa (Bucak Merkezi)	244	298	437	365	379	657	840	1215	1369	1819	2168	2658
Çamurlu	151	179	192	218	279	320	374	450	503	559	666	669
Dereiçi	261	279	287	312	322	231	268	329	323	334	328	218
Karaosmaniye	194	240	278	320	359	437	531	675	800	875	920	919
Kayaköy	249	312	332	376	415	514	638	781	937	1067	1079	944
Kazımiye	Sarp köyünden ayrılmıştır				155	174	200	241	296	329	395	378
Köprücü	406	466	529	667	738	894	1102	1296	1427	1560	1525	1314
Limanköy	412	383	272	362	306	238	294	320	300	419	350	291
Osmaniye	224	231	270	306	347	435	527	663	744	760	818	699
Sarp	428	417	426	435	299	280	320	383	385	436	452	749
Üçkardeş	92	104	119	150	141	128	144	203	193	242	229	215
Bucak	294	287	269	Hopa şehir merkezine bağlı bir mahalle haline getirilmiştir								
Toplam	11930	12493	13059	14020	14877	16404	18865	23783	26325	29426	31464	30862

1940-1945 Dönemi:

Bu dönemde II. Dünya Savaşı sebebiyle ihtiyaten askere alınanların terhis olmaları ve doğumlarla meydana gelen artışlarla 1940 yılında 8768 olan kır nüfusu 1945'te 346 kişi artarak (yıllık artış oranı ‰ 7.7) 9114 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfus ‰ 4.4 oranında artış gösterirken kadın nüfus ‰ 11 oranında artış göstermiştir. Erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha az artış göstermesinin sebebi geçim sıkıntısı nedeniyle erkekler gurbete çalışmaya gitmekteydiler. Gurbete çıkma işi Hopa'nın çay tarım alanına dahil edilmesine kadar (1951) devam edip gitti.

1945-1950 Dönemi:

1945 yılında 9114 kişi olan kır nüfusu, 1950 yılında 9272 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde kadın ve erkek nüfus artış oranları ‰ 3.4 olarak gerçekleşmiş, dolayısıyla toplam nüfus artış oranı da ‰ 3.4 olarak gerçekleşmiştir. Diğer dönemlerde olduğu gibi, bu dönemlerde de geçim sıkıntısı nedeniyle dışarıya olan göçler devam etmiştir.

Bu dönemde daha önce köy olan Bucak, 1950 yılında Hopa şehir merkezine bağlı bir mahalle haline getirilmiştir. İdarî durumda meydana gelen bu değişiklik nedeniyle kır nüfusunda yaklaşık 300 kişilik bir azalma, şehir nüfusunda da aynı oranda artma meydana gelmiştir.

1950-1955 Dönemi:

Bu dönemdeki yıllık ortalama nüfus artış hızı bir önceki döneme göre ‰ 4.7 daha fazla artış göstererek ‰ 8.1 olarak gerçekleşmiştir. Böylece 1950 yılında 9272 olan toplam nüfus 1955'te 377 kişi artarak 9649'a yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfus 170 kişi, kadın nüfusta 207 kişi artış göstermiştir. Dışarıya olan göçler bu dönemde de devam etmiştir. Ancak, 1951'de 5748 sayılı kanunla Hopa ilçesi çay ziraat alanına açılmasıyla[1], dışarıya olan göçlerde bir azalma olmuş ve bir önceki döneme göre yıllık nüfus artışı ‰ 4.7 oranında daha fazla gerçekleşmiştir.

---

1 Doğanay, H.: Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Atatürk Üniv. Yay. No: 767, Kâzım Karabekir Eğitim. Fak. Yay. No: 39, Erzurum, 1994, s. 150.

Tablo: 31 Hopa ilçesi kır nüfusunun sayım yılları arasındaki dönemlerde ortalama yıllık artış-azalış oranları (‰)

Dönemler	1935 1940	1940 1945	1945 1950	1950 1955	1955 1960	1960 1965	1965 1970	1970 1975	1975 1980	1980 1985	1985 1990
Erkek	-1.7	4.4	3.4	8.0	26.4	28.8	36.1	24.7	15.9	6.6	-17.9
Kadın	-	11.0	3.4	8.2	24.3	25.0	38.7	10.1	22.4	6.8	-11.0
Toplam	-1	7.7	3.4	8.1	25.4	26.9	37.4	17.4	19.2	6.7	-14.5

1955-1960 Dönemi:

1955 yılında 9649 olan toplam nüfus, 1960 yılında 10870 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfus ‰ 26.4 oranında artış gösterirken, kadın nüfus ‰ 24.3 oranında artış göstermiştir. Daha önceki dönemlere göre 1955-1960 döneminde büyük bir nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bir sıçrama dönemi olarak kabul edebileceğimiz bu dönemde yıllık ortalama nüfus artış hızı ‰ 8.1 den ‰ 25.4'e yükselmiştir.

Bunun sebebinin başında 1951 yılında çay ziraatine açılan yörede, çay ziraatinden iyi kazanç sağlanması gelmektedir. Bu dönemde ‰ 24.3 olarak gerçekleşen yıllık nüfus artış hızının sadece doğal nüfus artışıyla (doğumlarla) olmadığı bir gerçektir. Artış oranının yükselmesinde yörenin çay ziraatine açılmasıyla önceden Hopa'nın köylerinden başka yerlere göç eden ailelerden bir kısmının geri köylerine dönmesi etkili olmuştur (Tablo 32). Yine bu dönemde çay ziraatine bağlı olarak, yakın çevreden (özellikle Borçka ilçesinden) buraya olan göçlerde yörede nüfusun artmasında etkili olmuştur. Gerçekten de bu dönemde ülkemizin hızlı bir kalkınma hamlesini gerçekleştirmesi ve her yöresinin âdeta birer inşaat ve imâr şantiyesi durumuna gelmesiyle sağlanmış olan iyi hayat şartları, bu dönemde hızlı nüfus artışının gerçekleşmesine yardımcı olmuştur[1].

---

1 Doğanay, H.: Türkiye Beşeri Coğrafyası. Ankara, 1994, s. 150.

1960-1965 Dönemi:

Bu dönemde nüfus artış hızı daha da artarak ‰ 25.4'ten ‰ 26.9'a yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfus ‰ 28.8 oranında artarken, kadın nüfus ‰ 25 oranında artış göstermiştir. 1960-1965 döneminde başta Almanya olmak üzere, yurt dışında çalışmak amacıyla dışarıya göç olmasına rağmen nüfus artış hızında bir azalma olmamış, aksine bir önceki döneme göre ‰ 1.5 oranında daha da artarak ‰ 26.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki nüfus artışı da sadece doğumlarla meydana gelen bir artış değildir. Bu dönemde de Hopa'nın köylerinden başka yerlere göç eden nüfusun bir kısmı çayın iyi kazanç sağladığını görerek memleketlerine geri dönmüştür. Yine bu dönemde de Borçka, Ardahan, Şavşat, Kars, Olur gibi çevre il ve ilçelerden göç alması da etkili olmuştur. Bu dönemde erkek nüfus artışının (‰ 28.8), kadın nüfus artışından (‰ 25) daha fazla olması da dışarıdan araştırma sahamıza olan göç olayını desteklemektedir.

1965-1970 Dönemi:

Bütün dönemler içerisinde en fazla nüfus artış oranının gerçekleştiği bu dönemi yörenin kır nüfusu için bir sıçrama dönemi olarak kabul edebiliriz. 1965'te 12322 olan kır nüfusu, yıllık ortalama ‰ 37.4 artış hızı ile 1970'te 14632 kişiye yükselmiştir. Bu artışın sebebinde 1964 yılında faaliyete geçen Hopa Çay Fabrikası çok etkili olmuştur. Çünkü bu fabrika sayesinde yöre sakinleri ürettikleri çayları hemen yanı başlarındaki fabrikaya pazarlayarak iyi para kazanmaktaydılar. İlçedeki çay fabrikası sayesinde çay tarımı daha da gelişti. Bunun sonucunda birçok aile çay bahçelerini işletmekte güçlük çektiklerinden bahçelerin işletilmesini komşu il ve ilçelerden gelen ailelere vererek "çay yarıcılığı"* yapmaya başladılar. Hopa ilçesine olan göçlere baktığımızda (Tablo 33), çevre il ve ilçelerden önemli miktarda göçün olduğu görülmektedir.

---

* "Çay yarıcılığı" araştırma sahamızdaki çay bahçelerinin bir işletilme şeklidir. Çay yarıcılığında bahçe sahibi hiç bir masrafa karışmaz. Tarlayı başkası işletmekte, bütün masraf işletene ait olmakta (gübre, çay toplanması, ilâçlama v.s) yarıcı bir nevi bahçeyi kiralamıştır. Çay hasadından elde edilen kazancı bahçe sahibi ile kiracı yarı yarıya (‰ 50 oranında) bölüştüğünden bu tür işleme şekline yarıcılık denilmiştir.

Tablo: 32 Hopa ilçesinden çeşitli kentlere göç etmiş olup 1951'de ilçenin çay ziraatine açılmasına bağlı olarak memleketlerine geri dönen aile sayısı

Geri Dönülen Yerleşmenin Adı	Göç etmiş oldukları kentler	Aile Sayısı
Hopa (Şehir Merkezi)	İstanbul, Ankara, Samsun, Zonguldak	21
Başoba	İstanbul	3
Çamlıköy	Zonguldak, Trabzon	5
Çimenli	İstanbul, Bursa, Ankara, Zonguldak	15
Güneşli	Düzce	2
Pınarlı	Düzce	5
Kazımiye	Adapazarı	1
Köprücü	Zonguldak	13
Sarp	İstanbul, Samsun	4
TOPLAM		69

Tablo: 33 Başka il ve ilçelerden Hopa ilçesine yerleşen göçmenlerin yerleştikleri yerler ve aile sayısı

Göçmenlerin Yerleştikleri Yerler	Geldikleri Yerler	Aile Sayısı
Hopa (Şehir Merkezi)	Rize, Borçka, Hemşin, Çamlıhemşin, Arhavi, Ardahan, Erzurum	200
Başköy	Rize	4
Çamlıköy	Rize, Borçka, Ordu	45
Esenkıyı	Rize, Ardahan	3
Sugören	Rize, Borçka	26
Yeşilköy	Rize, Borçka	6
Kemalpaşa Kasabası	Rize, Artvin, Trabzon, Ardahan, Kars, Borçka	33
Dereiçi	Borçka	1
Karaosmaniye	Van	2
Kayaköy	Ardahan	1
Köprücü	Rize, Erzurum, Göle, Trabzon	10
Limanköy	Rize	3
Sarp	Trabzon, Göle	25
Üçkardeş	Borçka, Ardahan	2

1970-1975 Dönemi:

Bu dönemde nüfus artış hızı bir önceki döneme göre (‰ 37.4) yarıdan fazla azalış göstererek yıllık nüfus artışı ‰ 17.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde erkek nüfus ‰ 24.7 oranında artış gösterirken kadın nüfus artışı ‰ 10.1 olarak gerçekleşmiştir. 1970-1975 döneminde erkek nüfustaki fazla miktarda gerçekleşen artışın sebebini çevre il ve ilçelerden araştırma sahamıza göç eden ve yarıcılık yapmak için gelen nüfusun, daha çok erkek nüfustan oluşmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde kadın nüfus artışının, erkek nüfusa göre daha az gerçekleşmesinde araştırma sahamızdan başka yerlere göç edenlerin daha çok erkek nüfustan oluşması ve bunların sonradan ailelerini de götürmelerinden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Diğer dönemlerde olduğu gibi, bu dönemde de çalışma sahamız bir taraftan dışarıya göç verirken, bir taraftan da dışarıdan göç almıştır.

1975-1980 Dönemi:

1975 yılında 15867 olan kır nüfusu, 1980'de 1528 kişi artarak, 17395 kişiye yükselmiştir. Bir önceki dönemde erkek nüfusun lehine olan nüfus artışı (erkek ‰ 24.7, kadın ‰ 10.1) bu dönemde tekrar kadın nüfusun lehine büyük bir artışla ‰ 10.1'den, ‰ 22.4'e yükselmiştir. Erkek nüfus ise, bir önceki dönemde ‰ 24.7 artış gösterirken, bu dönemdeki artış miktarı ‰ 15.9'a gerilemiştir. Bu dönemde yıllık ortalama ‰ 19.2 oranında gerçekleşen nüfus artışı normal doğumlarla ve dışarıdan bu sahaya gelen göçmenlerle mümkün olmuştur. 1976 yılında Kemalpaşa Çay Fabrikasının faaliyete geçmesi ile bu fabrikada çalışmak için veya 1980'e kadar ki idarî taksimatta bucak merkezi olan Kemalpaşa'ya bağlı Çamurlu, Dereiçi, Karaosmaniye, Kayaköy, Kâzımiye, Köprücü, Limanköy, Osmaniye, Sarp ve Üçkardeş köylerinde "çay yarıcılığı" yapmak için çevre il ve ilçelerden (Borçka, Murgul, Artvin, Ardahan, Şavşat v.s) bazı aileler gelip, bu sahalara yerleşmişlerdir (Tablo 33).

1980-1985 Dönemi:

Bu dönemdeki nüfus artış hızı bir önceki döneme göre ‰ 12.5 oranında azalarak yıllık artış hızı ‰ 6.7'ye düşmüştür. 1980-1985 döneminde meydana gelen 586 kişilik artış tamamıyla doğumlara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde erkek nüfus 272 kişi, kadın nüfus 314 kişi artış

göstermiştir. Diğer dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de kadın nüfus erkek nüfusa göre fazlalık (989 kişi) göstermekteydi.

1985-1990 Dönemi:

Bu son dönemde kır nüfusu miktarında önemli bir azalma olmuştur. Toplam kır nüfusu 1985'te 17981 iken, 1990 yılında 1284 kişi azalarak, 16697'ye düşmüştür. 1985-1990 yılları arasındaki dönemde toplam nüfusta yıllık ortalama ‰ 14.5 oranında azalma olmuştur. Bu dönemde erkek nüfus ‰ 17.9 oranında azalırken, kadın nüfusta ‰ 11 oranında azalış meydana gelmiştir. Kadın nüfusla erkek nüfus arasındaki fark bu dönemde kadın nüfusun lehine en yüksek seviyede gerçekleşerek 1223 olmuştur. 1985-1990 döneminde Hopa ilçesine bağlı 27 köyden 22 sinde nüfus azalması meydana gelmiştir (Tablo 34).

Araştırma sahamızdaki kır nüfusundaki bu azalışın başlıca sebebini daha öncede izah ettiğimiz gibi dışarıya olan göçler oluşturmaktadır. Fakat bu dönemde araştırma sahamızda bulunan "Sarp Sınır Kapısı"nın açılmasıyla (31 Ağustos 1988) yörenin ekonomik hayatında bir canlanma olmuştur. Bu dönemdeki nüfus azalışındaki bir etken de sınır ticaretinde bulunmak amacıyla ya da nakliyecilik sebebiyle çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu nüfusun bir kısmının Bağımsız Devletler Topluluğuna (eski Sovyetler Birliği) gitmeleri oluşturmaktadır. 1992 yılı itibariyle Hopa ilçesinde 1750 kamyon ve tır, 350 minibüs, 75 tane otobüs bulunmaktaydı. Nüfus sayımının yapıldığı gün bu araçların şoförlerinin büyük bir kısmı çeşitli yerlere yük ve yolcu taşımakta oldukları için Hopa ilçesi nüfusunda sayılmamışlardır.

Sonuç olarak, araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesinin kır nüfusunun genel bir değerlendirmesini yaptığımızda 1935-1990 yılları arasında geçen 55 yıllık sürede nüfus, yıllık ortalama ‰ 16.3 lük artış hızıyla toplam olarak 7895 kişi artarak 16697 kişiye ulaşmıştır. Bu süre içerisinde kadın nüfus daima erkek nüfustan fazla olmuştur. 1935'ten 1985'e kadar nüfus sürekli bir artış gösterirken, 1985-1990 arasındaki dönemde yıllık ortalama, ‰ 14.5 oranında azalmıştır.

1935-1955 yılları arasındaki 20 yıllık sürede yıllık ortalama ‰ 6 olan nüfus artış hızı, 1935-1985 yılları arasındaki 50 yıllık süre göz önüne alındığında bu dönemde nüfus artış hızı ‰ 19.6 olmuştur (Tablo 35). Nüfus artış hızının en fazla gerçekleştiği dönem ise ‰ 32.3 ile 1955-1980 yılları arasındaki 25 yıllık döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde inceleme

Tablo: 34 1985-1990 döneminde nüfusları azalan köyler ve azalış miktarı

Köyün Adı	1985 Yılı Nüfusu	1990 Yılı Nüfusu	Azalan Nüfus Miktarı
Balıkköy	352	339	13 Kişi
Başköy	288	234	54 Kişi
Başoba	1337	1247	90 Kişi
Çamlıköy	984	875	109 Kişi
Çavuşlu	936	742	194 Kişi
Çimenli	568	459	109 Kişi
Esenkıyı	447	368	79 Kişi
Eşmekaya	570	490	80 Kişi
Güneşli	377	363	14 Kişi
Güvercinli	373	310	63 Kişi
Hendek	602	593	9 Kişi
Pınarlı	318	289	29 Kişi
Sugören	1525	1471	54 Kişi
Yoldere	957	856	101 Kişi
Dereiçi	328	218	110 Kişi
Karaosmaniye	920	919	1 Kişi
Kayaköy	1079	944	135 Kişi
Kazımiye	395	378	17 Kişi
Köprücü	1525	1314	211 Kişi
Limanköy	350	291	59 Kişi
Osmaniye	818	699	119 Kişi
Üçkardeş	229	215	14 Kişi
Toplam	15278	13614	1664 Kişi

Tablo: 35 Hopa ilçesi kır nüfusunun bazı dönemler arasında ortalama yıllık artış oranları (‰)

Dönemler	1935-1955	1935-1985	1935-1990	1955-1980	1955-1990
Erkek	3.6	19.8	15.8	34.1	21.3
Kadın	8.4	19.3	16.7	30.4	20.5
Toplam	6.0	19.6	16.2	32.3	20.9

sahamızdan geçim sıkıntısı sebebiyle büyük kentlere olan göçler durmuştur. Hatta bu dönemde çevre il ve ilçelerden araştırma sahamıza gelip yerleşenler olmuştur. Çünkü bu dönemde çay ziraatine dahil edilen yörede halkın gelir seviyesi yükselmiş, yeni iş sahaları açılmıştır.

Araştırma sahamızın çok engebeli bir topoğrafyaya ve her mevsimi bol yağışlı bir iklime sahip olması nedeniyle, yöre sakinleri kendilerine iş bulabilmek ve geçimini temin edebilmek için Osmanlıların son zamanlarından beri Kafkasya ve Kırım'ın muhtelif şehirleri ile Romanya, Bulgaristan gibi diğer Osmanlı memleketlerine gidip, oralarda ticaret, balıkçılık, gemicilik, marangozluk gibi işlerle meşgul olmuşlardır[1].

İnceleme sahamızdaki kır nüfus artışı 1935-1955 döneminde (‰ 6), oldukça düşük oranda gerçekleşmiştir. Bu dönemde yörede büyük geçim sıkıntısı çekildiğinden iş bulabilmek için büyük kentlere göçler olmuştur. Hopa ilçesindeki göçlerle ilgili tablolar incelendiğinde 2518 kişinin yurt içinde çeşitli yerlere giderek yerleştiklerini görüyoruz. Özellikle başta İstanbul olmak üzere Düzce, Zonguldak, Bursa, Adapazarı, Ankara gibi kentler önemli miktarda nüfus çekmişlerdir (Tablo 36, 37 - Harita 14).

Yurt dışına çalışmak için gidenlerin sayısı 497 kişi civarındadır. Bu rakamlar resmî bir değer ifade etmeyip, köy muhtarlarına uyguladığımız anket sonuçlarından tesbit edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar çeşitli yolardan olduğu için ve yurt dışına çıkış yapan vatandaşların, memleketlerinin nereler olduğuna dair istatistikler bulunmadığı için 1994 yılında köy muhtarları ile yapılan anket sonuçlarına göre değerlendirme yapılmıştır.

Yurt dışında çalışan işçilerin yarıdan fazlası (317 kişi) Almanya'da geri kalanı da, Hollanda, Fransa, Avusturya, S. Arabistan, Belçika ve ABD gibi devletlerde toplanmıştır (Tablo 36, 37 - Harita 15). Son zamanlarda işçi talebi azaldığından yurt dışına çalışmaya gidenlerin sayısı azalmıştır. Ancak, 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla sınır ticareti ile uğraşmak veya nakliyecilik gibi sebeplerle Bağımsız Devletler Topluluğuna çok sayıda insan kısa süreli gidiş-geliş yapmaktadır.

Nüfus hareketleri içerisinde genel nüfus durumunu bozmayan mevsimlik işçi göçlerine kısaca değinmek gerekirse, inceleme sahamızdaki köylerde toplam 200 kişi ailelerini köylerde bırakıp, çalışmak için gurbete gitmektedirler (Tablo 38). Mevsimlik çalışmaya giden bu işçiler, ilkbahar ortalarından, sonbahar mevsimine kadar ülkemizin değişik yerlerinde daha

1 Trabzon Vilâyet Salnâmesi 1904/1905. s. 179.

Tablo: 36 Hopa ilçesinden yurt içi ve yurt dışına nüfus veren yerleşmeler

Yerleşmenin Adı	Yurt İçi	Yurt Dışı	Genel Toplam
Hopa (Şehir)	İstanbul 130 Samsun 30 Ankara 15 Bursa 40 İzmit 25 İzmir 20	Almanya 44 Kişi Fransa 18Kişi Avusturya 13 Kişi Hollanda 8 Kişi	343
Balıkköy	Lüleburgaz 65 Kişi İstanbul 40 Kişi Ankara 15 Kişi	Almanya 25 Kişi	145
Başköy	Ankara 5 Zonguldak 12	Almanya 24 Kişi	41
Başoba	İstanbul 50 Ankara 20 Bursa 30	Fransa 1 Kişi	101
Çamlıköy	İstanbul 45 Kişi Ankara 15 Kişi Samsun 20 Kişi Arhavi 10 Kişi	Almanya 5 Kişi S.Arabistan 5 Kişi	100
Çavuşlu	İstanbul 10 Kişi Ankara 5Kişi	-	15
Çimenli	İstanbul 25 Kişi Bursa 10 Kişi Ankara 5 Kişi Zonguldak 5 Kişi	Almanya 8 Kişi	53
Esenkıyı	İstanbul 30 Kişi Zonguldak 15 Kişi Ankara 5 Kişi	Almanya 40 Kişi Hollanda 8 Kişi	98
Eşmekaya	İstanbul 50 Kişi Bursa 50 Kişi	-	100
Güneşli	İstanbul 20 Kişi Bursa 15 Kişi Düzce 15 Kişi	Almanya 6 Kişi	56

Güvercinli	Samsun 20 Kişi Bursa 15 Kişi İstanbul 10 Kişi Arhavi 10 Kişi	Almanya 25 Kişi	80
Hendek	Adapazarı 200 Kişi Murgul 50 Kişi Çayeli 150 Kişi Düzce 200 Kişi Zonguldak 200 Kişi	Almanya 40 Kişi Belçika 10 Kişi Avusturya 25 Kişi Hollanda 25 Kişi	900
Koyuncular	Samsun 15 Kişi Bursa 15 Kişi İstanbul 10	-	40
Pınarlı	Düzce 85 Kişi Ankara 25 Kişi İstanbul 30 Kişi	-	140
Subaşı	Orhangazi 5 Kişi İzmit 20 Kişi İstanbul 5 Kişi Düzce 30 Kişi	Almanya 1 Kişi	61
Sugören	İstanbul 10 Kişi	Almanya 4 Kişi	14
Yeşilköy	İstanbul 20 Kişi Zonguldak 25 Kişi Gölcük 20 Kişi	Almanya 8 Kişi 73	
Yoldere	İstanbul 10 Kişi Bursa 5 Kişi Zonguldak 5 Kişi	-	20
Kemalpaşa Kasabası	İstanbul 50 Kişi Bursa 30 Kişi Samsun 30 Kişi Düzce 40 Kişi	Almanya 40 Kişi Fransa 20 Kişi Hollanda 10 Kişi S.Arabistan 20 Kişi ABD 9 Kişi	249
Çamurlu	İstanbul 5 Kişi	-	5
Dereiçi	İstanbul 5 Kişi Bursa 5 Kişi	-	10

Karaosmaniye	Zonguldak 10 Kişi İzmit 5 Kişi Düzce 5 Kişi Adapazarı 5 Kişi İstanbul 10 Kişi	Almanya 9 Kişi	44
Kayaköy	-	Almanya 4 Kişi	4
Kazımiye	Ankara 10 Kişi	-	10
Köprücü	İstanbul 45 Kişi Bursa 30 Kişi İzmit 25 Kişi Ankara 20 Kişi	Almanya 8 Kişi Fransa 4 Kişi	132
Limanköy	-	Almanya 10 Kişi	10
Osmaniye	İzmit 15 Kişi İstanbul 10 Kişi Bursa 5 Kişi	Belçika 4 Kişi Almanay 5 Kişi	39
Sarp	İstanbul 60 Kişi Samsun 25 Kişi Bursa 5 Kişi	Almanya 11 Kişi	101
Üçkardeş	Ankara 20 Kişi İzmit 10 Kişi Murgul 1 Kişi	-	31
TOPLAM	YURT İÇİ 2518	YURT DIŞI 497	GENEL TOPLAM 3015

çok inşaat işlerinde çalışmak üzere gitmekte, kış mevsiminin başlamasıyla birlikte köylerine geri dönmektedirler.

Araştırma sahamızdan daimi ve geçici olarak göç eden insanların gittikleri yerleri gösteren tablolara ve haritalara (Tablo 35, 36 - Harita 14) dikkatlice bakılırsa bu insanların daha çok Karadeniz ve Marmara Denizi kıyısındaki kentlere göç ettikleri görülmektedir. Bunun sebebini yalnızca buralarda daha kolay iş bulabilme imkânına sahip olmalarına bağlamak doğru olmaz. Bunda iklimin ve Hopa'lıların denizle iç içe yaşamayı sevmelerinin de etkisi büyüktür. Gerçekten de arazi çalışmalarımız sırasında da yöre sakinlerinin mavi denizin ve yemyeşil tabiatın olmadığı yerin yaşanabilecek bir yer olmayacağını belirttiklerini ve bu ikisinden ayrı kalamayacaklarını ifade ettiklerini tesbit ettik.

Devamlı başka kentlerde oturanlar da köyleri ile ilişkilerini tamamen kesmemektedirler. Gurbette daimi bir işte çalışanlar çay hasat zamanı (Mayıs-Ekim) ailelerini köylerine göndermektedirler (Tablo 39). Böylece erkek gurbette işinde çalışırken, eşi ve çocukları köyde bir yandan çay ziraati ile uğraşmakta bir yandan da akrabalarını ziyaret ederek onlarla hasret gidermektedirler. Çay hasadı sonlarına doğru erkekler de iş yerlerinden izne ayrılarak, ailesini götürmek ve akrabalarını ziyaret etmek için köylerine gelmektedirler. Dönüşte ise, memleketlerinden temin ettikleri tere yağı, bal, kabak, fasulye, mısır ve mısır unu, fındık gibi gıda maddelerini beraberlerinde götürmektedirler.

Araştırma sahamızdaki çay bahçelerinde çalışmak için başta Borçka olmak üzere, Şavşat ve Ardahan'dan yevmiyeci (gündelikçi) işçiler gelmektedir. İnceleme sahamızdaki çay hasadı için çevre il ve ilçelerden gelenlerin yanında Bağımsız Devletler Topluluğu vatandaşlarından da gelip çalışanlar vardır.

Yöredeki çay bahçesi sahipleri, valiliklerin yasaklamasına rağmen, sigortasız ve ucuz çalıştıkları için Bağımsız Devletler Topluluğu vatandaşlarını çalıştırmayı tercih etmektedirler. Bu insanlar yalnız çay bahçelerinde değil, temel kazma, bina inşası gibi işlerde de çalıştırılmaktadırlar. Araştırma sahamıza çevre il ve ilçelerden çalışmak için gelen işçiler 1994 yılı itibariyle gündelik olarak; 200-250 bin TL.sına çalışırken, aynı işi Bağımsız Devletler Topluluğu vatandaşları 70-80 bin TL.sına yapmaktaydılar. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelip, çeşitli işlerde çalıştırılan insanların resmî çalışma izinleri olmadığı için istatistikî verilerde bunların sayıları saptanamamıştır. Yine bu işçilerin izinsiz ve

Tablo: 37 Hopa ilçesinden dışarıya göç eden nüfusun gittikleri yerler ve sayıları

Yurt İçi	Göç Eden Nüfus	Yurt Dışı	Göç Eden Nüfus
İstanbul	680	Almanya	317
Düzce	375	Hollanda	51
Zonguldak	272	Fransa	43
Bursa	255	Avusturya	38
Adapazarı	205	S.Arabistan	25
Ankara	160	Belçika	14
Çayeli	150	ABD	9
Samsun	140		
İzmit	100		
Lüleburgaz	65		
Murgul	51		
Arhavi	20		
Gölcük	20		
İzmir	20		
Orhangazi	5		
TOPLAM	2518		497

Tablo: 38 Hopa'nın köylerinden çeşitli kentlere mevsimlik olarak çalışmaya giden işçi sayısı ve gittikleri yerler

Köyün Adı	Mevsimlik İşçilerin Gittikleri Yerler	Mevsimlik İşçi Sayısı
Boşoba	Artvin	5
Çamlıköy	Arhavi	35
Çavuşlu	Ankara, İstanbul, Bursa	40
Esenkıyı	Zonguldak, Samsun, İstanbul	18
Eşmekaya	Arhavi	5
Güneşli	Arhavi	10
Güvercinli	Arhavi	40
Pınarlı	İstanbul, Ankara	11
Karaosmaniye	Artvin	5
Osmaniye	İstanbul, Bursa, İzmit, Adapazarı, Düzce	30
Üçkardeş	Murgul	1
TOPLAM		200 Kişi

Tablo: 39 Hopa ilçesine bağlı köylerden çeşitli kentlere göç etmiş olup çay hasat zamanı mevsimlik olarak köylerine çalışmaya gelen aile sayısı

Köyün Adı	Aile Sayısı
Başköy	5
Başoba	5
Çamlıköy	10
Çimenli	4
Esenkıyı	3
Eşmekaya	15
Güneşli	5
Güvercinli	10
Pınarlı	17
Sugören	3
Yeşilköy	5
Yoldere	10
Karaosmaniye	5
Kayaköy	5
Kazımiye	4
Köprücü	4
Osmaniye	3
Sarp	4
Üçkardeş	2
TOPLAM	119

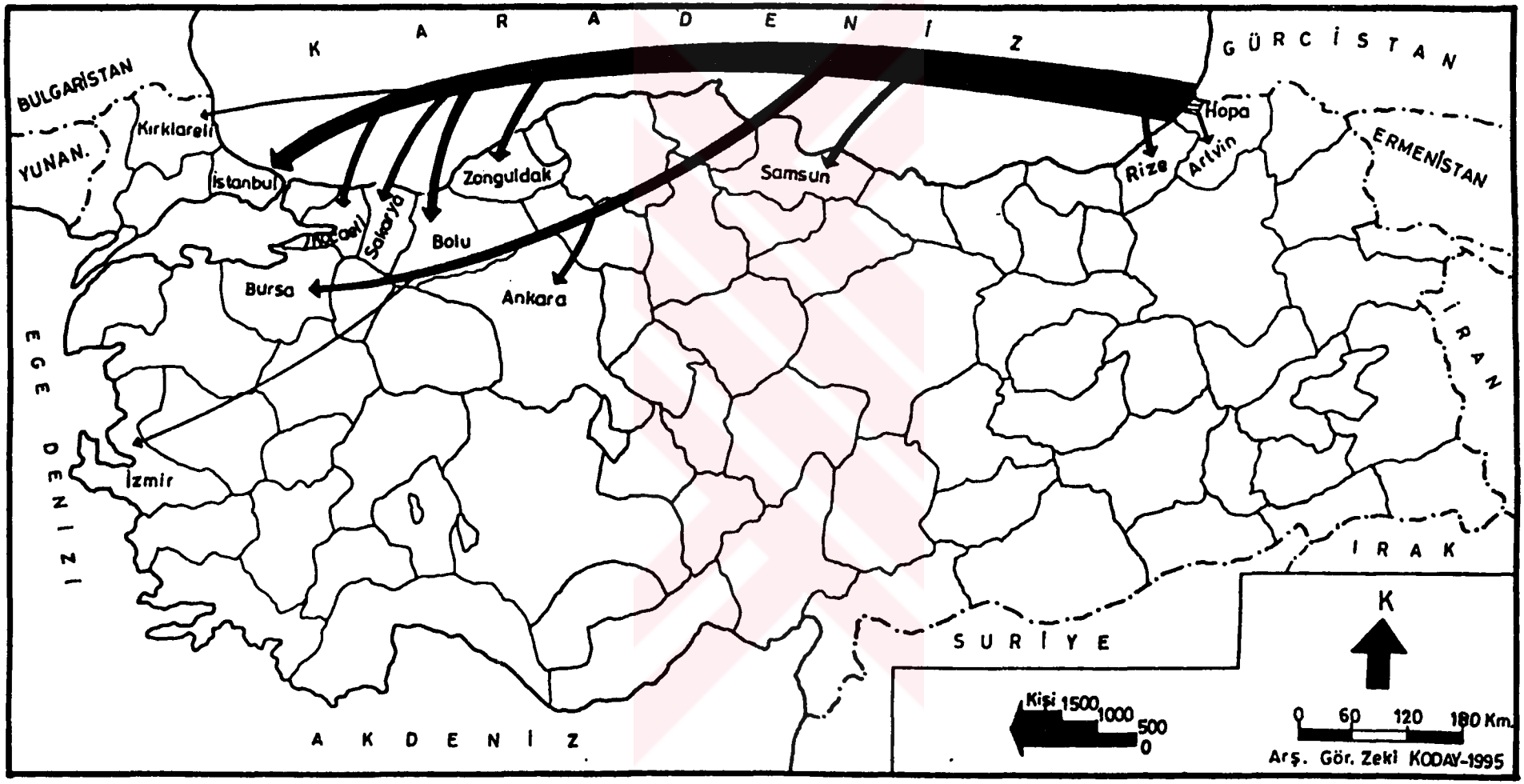
sigortasız çalıştırılması yasak olduğundan bu şekil çalışan işçileri arazi çalışmalarımız sırasında çeşitli işlerde çalıştırılırken gördüğümüz halde, muhtarlarla yaptığımız anketlerde bu konuda sormuş olduğumuz sorulara sağlıklı cevap alamadığımızdan sayıları tesbit edilememiştir.

Araştırma sahamızdaki nüfus hareketlerinin bir başka çeşidini de yaz mevsiminde bazı köylülerin hayvanlarını Kars, Ardahan, Oltu, Olur, Göle ve Erzurum'daki yaylalara götürmeleri oluşturmaktadır. Çalışma sahamızın büyük bir kısmı ormanlarla kaplı olduğundan ve çayır-mera alanları bulunmadığından hayvan sahipleri kışın ahırlarda besledikleri hayvanlarını, yazın yaylalara götürmektedirler. Bu yaylacılık faaliyeti ile meydana gelen mevsimlik nüfus hareketine sürü sahipleri ile çobanlar katılmakta olup, bunların sayısı 100-150 kişi arasında değişmektedir.

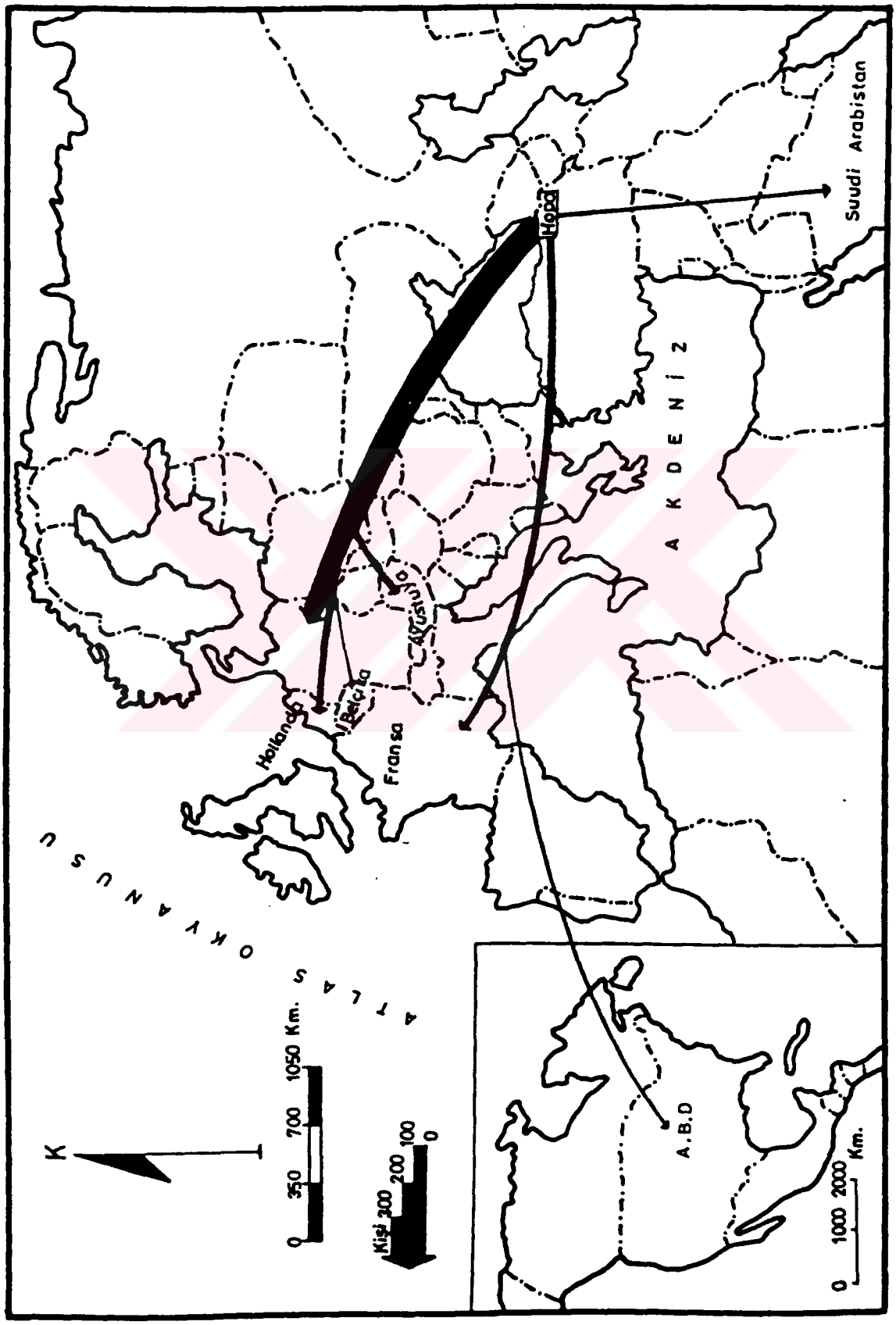
İnceleme sahamızdaki nüfus hareketliliğinde son olarak Sarp Sınır Kapısına da değinmek yerinde olacaktır. Çünkü araştırma sahamızda Sarp köyünde yer alan bu kapıdan 1992 yılında 817469 kişi giriş, 582651 kişi de çıkış yapmıştır. Böylece toplam 1400120 kişi kısa süreli de olsa yer değiştirmiştir.

Hopa ilçesindeki kır nüfusunda yapılan idarî değişiklikler sebebiyle zaman zaman bazı köylerin nüfus sayısında oynamalar görülmüştür. Bu durumu kır nüfusunun içindeki nüfus hareketleri şeklinde nitelemek mümkündür. 1945 yılında 269 nüfuslu bir köy olan Bucak, 1950 yılında Hopa şehir merkezine bağlı bir mahalle haline getirilmiştir. Böylece bu dönemde kır nüfusunda bir azalma, Hopa şehir nüfusunda da bir artma meydana gelmiştir. 1950 yılına kadar Sarp köyüne bağlı bir mahalle olan Kâzımiye 1955'te köy statüsü kazanmıştır. Bu sebeple Sarp köyünün 1950'de 435 olan nüfusu 1955'te 299'a inmiştir (Tablo 30).

1955 yılına kadar Hendek köyüne bağlı bir mahalle olan Balıkköy 1960'da Hendek'ten ayrılarak müstakil köy haline gelmiştir. Hendek'in nüfusu 1955'te 610 iken, Balıkköy'ün ayrılmasıyla 1960'da 501'e düşmüştür. 1960 yılına kadar Sugören köyüne bağlı olan Pınarlı mahallesi 1965'te köy statüsü kazanmıştır. Böylece Sugören'in 1960'da 1428 olan nüfusu 1965'de bu ayrılma nedeniyle 1276 ya inmiştir. 1975 tarihine kadar Eşmekaya köyüne bağlı birer mahalle olan Çimenli ve Güneşli bu tarihten önce müstakil birer köy haline gelmişlerdir. Bu sebeple 1970'de 1067 olan Eşmekaya'nın nüfusu 1975'de 474'de inmiştir. Böylece iki mahallesi ayrı birer köy haline gelen Eşmekaya'nın nüfusu 1970-1975 döneminde toplam 593 kişi azalış göstermiştir (Tablo 30).

Harita: 14 Hopa İlçesinden Dışarıya Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılım Haritası

Harita: 15 Hopa İlçesinden Yurt Dışına Olan Göçlerin Ülkelere Göre Dağılım Haritası

1975 yılına kadar Sugören köyüne bağlı bir mahalle olan Yeşilköy, bu tarihten önce ayrı bir köy statüsü kazanarak 1975 yılında 259 nüfuslu bir köy olmuştur. Bu ayrılma sebebiyle Sugören'in nüfusu 1970'de 1517 iken, 1975'de 1216'ya inmiştir.

Çalışma sahamızdaki köyleri 1935-1960-1975 ve 1990 yılı nüfuslarına göre gruplandırarak nüfus gruplarına göre köy sayısı ortaya çıkarılmıştır (Tablo 40, 41). 1980 yılına kadar bucak merkezi olan Kemalpaşa kasabası, bu tarihten sonra belediyelik bir yerleşme olduğu için coğrafî manada fonksiyon olarak kasaba özelliği taşıdığından, oluşturduğumuz bu tabloda da köy kategorisine alınmamıştır.

1935'te Hopa'ya bağlı toplam 22 köy mevcut olup, bunlardan sadece Sugören köyünün nüfusu 1000 kişinin üzerindeydi (1204 kişi). 751-1000 kişi grubunda 2 köy, 501-750 kişi grubunda 1 köy, 251-500 kişi grubunda 11 köy, 0-250 kişi grubunda da 7 köy bulunmaktaydı. Buradan da anlaşılıyor ki, 1935 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre inceleme sahamızdaki köyler 251-500 kişi grubunda toplanmıştı.

1960 yılında Hopa'ya bağlı 23 köy bulunmaktaydı. Bu tarihte de nüfusu 1000 kişinin üzerinde olan tek köy Sugören köyü (1428 kişi) idi. 1960 yılında 751-1000 kişi grubunda 3 köy, 501-750 kişi grubunda 3 köy, 251-500 kişi grubunda 11 köy, 0-250 kişi grubunda 5 köy bulunmaktaydı. Bu tarihte de, yöredeki köyler 251-500 kişi nüfus grubunda yoğunluk kazanmıştı.

1975'den önce idari taksimatta yapılan değişikliklerle Hopa ilçesi 2 bucak merkezi ve 27 köy ile günümüze kadar (1994) halen devam etmekte olan son halini almış bulunmaktadır. Buna göre 1975 tarihi itibariyle 0-250 kişi grubunda 1 köy bulunurken, 251-500 kişi grubunda 14 köy, 501-750 kişi grubunda 3 köy, 751-1000 kişi grubunda 6 köy, 1001-1500 kişi grubunda 3 tane köy bulunmaktaydı. Bu gruplandırmaya göre 193 kişilik nüfusa sahip olan Üçkardeş köyü, Hopa ilçesinin en az nüfuslu köyünü oluştururken, Başoba (1101 kişi), Sugören (1216 kişi) ve Köprücü (1427 kişi) en kalabalık nüfuslu köyleri oluşturmaktaydı (Tablo 40).

1990 yılına gelindiğinde nüfusu 1975'de 1000 kişiyi geçen köyler grubuna (Başoba, Sugören, Köprücü) Koyuncular köyü de ilâve olmuş, böylece 4 tane köyün nüfusu 1000 kişinin üzerinde bulunmaktaydı. Ancak, 1975'teki gruplamaya göre, nüfusu 0-250 kişi grubunda sadece Üçkardeş köyü yer alırken, 1990'da nüfusu 250 kişinin altında olan köyler grubuna Başköy (234 kişi), Yeşilköy (196 kişi) ve Dereiçi (218 kişi) köyleri de dahil olmuş ve bu grupta 4 tane köy yer almıştır

Tablo: 40(a) Nüfus gruplarına göre köyler

(1935 Yılı)		(1960 Yılı)	
0-250		0-250	
Güvercinli	175	Subaşı	247
Subaşı	161	Dereiçi	231
Çamurlu	151	Kazımiye	174
Karaosmaniye	194	Limanköy	238
Kayaköy	249	Üçkardeş	128
Osmaniye	224	251-500	
Üçkardeş	92	Balıkköy	271
251-500		Başköy	339
Başköy	425	Çavuşlu	493
Başoba	412	Esenkıyı	424
Bucak	294	Güvercinli	297
Çavuşlu	276	Koyuncular	496
Eşmekaya	452	Yoldere	496
Koyuncular	313	Çamurlu	320
Yoldere	355	Karaosmaniye	437
Dereiçi	261	Osmaniye	435
Köprücü	406	Sarp	280
Limanköy	412	501-750	
Sarp	428	Başoba	650
501-750		Hendek	501
Hendek	732	Kayaköy	514
751-1000		751-1000	
Çamlıköy	787	Çamlıköy	779
Esenkıyı	799	Eşmekaya	800
1001-1500		Köprücü	894
Sugören	1204	1001-1500	
		Sugören	1428

Tablo: 40(b) Nüfus gruplarına göre köyler

(1975 Yılı)		(1990 Yılı)	
0-250		0-250	
Üçkardeş	193	Başköy	234
251-500		Yeşilköy	196
Balıkköy	357	Dereiçi	218
Başköy	358	Üçkardeş	215
Çimenli	464	251-500	
Esenkıyı	453	Balıkköy	339
Eşmekaya	474	Çimenli	459
Güneşli	312	Esenkıyı	368
Güvercinli	345	Eşmekaya	490
Pınarlı	273	Güneşli	363
Subaşı	349	Güvercinli	310
Yeşilköy	259	Pınarlı	289
Dereiçi	323	Subaşı	451
Kazımiye	296	Kazımiye	378
Limanköy	300	Limanköy	291
Sarp	385	501-750	
501-750		Çavuşlu	742
Hendek	541	Hendek	593
Çamurlu	503	Çamurlu	669
Osmaniye	744	Osmaniye	699
751-1000		Sarp	749
Çamlıköy	967	751-1000	
Çavuşlu	800	Çamlıköy	875
Koyuncular	829	Yoldere	856
Yoldere	861	Karaosmaniye	919
Karaosmaniye	800	Kayaköy	944
Kayaköy	937	1001-1500	
1001-1500		Başoba	1247
Başoba	1101	Koyuncular	1018
Sugören	1216	Sugören	1471
Köprücü	1427	Köprücü	1314

Tablo: 41 Nüfus gruplarına göre Hopa ilçesinde köy sayıları

Yıllar	0-250	251-500	501-750	751-1000	1001-1500
1935	7	11	1	2	1
1960	5	11	3	3	1
1975	1	14	3	6	3
1990	4	10	5	4	4

2- KASABA NÜFUSU

Araştırma sahamızın kasaba nüfusunu Kemalpaşa kasabasının nüfusu oluşturmaktadır. Cumhuriyet'le birlikte Hopa ilçe merkezine bağlı bucak merkezi olan Kemalpaşa'ya Çamurlu, Dereiçi, Karaosmaniye, Kayaköy, Kazımiye, Köprücü, Limanköy, Sarp ve Üçkardeş köyleri bağlı idi. 1935 yılında 244 kişilik nüfusa sahip olan Kemalpaşa idari fonksiyona sahip olması nedeniyle (nahiye merkezi) çok sayıda ticari işyerinin açılması ve 1976 yılında Kemalpaşa Çay Fabrikasının faaliyete geçmesiyle hızlı bir gelişme göstermiştir. 1989 yılında belediye teşkilatının kurulmasıyla bu gelişme daha da planlı şekilde devam etmektedir. Kemalpaşa'nın 1975 yılından itibaren kasabalaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Çünkü bu tarihte Kemalpaşa'da 30-40 kadar işyeri bulunmaktaydı ve bunlardan yalnız Kemalpaşa'nın değil çevre köylerin de bazı ihtiyaçları karşılanmaktaydı. Yerleşme bahsinde de belirttiğimiz gibi, Kemalpaşa birçok otel, lokanta, dükkân, mağaza gibi değişik türde 110 kadar ticarî iş yeri yanında, çay fabrikası, sosyal tesisleri, belediye hizmetleri, çok katlı modern binaları ile 1990 yılında 2658 kişinin yaşadığı, coğrafî manada bir kasaba yerleşmesidir. Çünkü nüfusunun yarıdan fazlası geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. Ancak çeşitli meslek gruplarının ortaya çıktığı ve çok sayıdaki ticarethaneleri ile çevresindeki köylerin ihtiyaçlarını karşıladığı kasaba karakteri taşımaktadır. Böylece Kemalpaşa ne köy, ne de şehirdir. Köyle şehir arasında geçiş özelliği gösteren kasabadır.

1486, 1515, 1520, 1554 tarihlerindeki Trabzon tapu tahrir defterlerinde Kemalpaşa'nın nahiye merkezi olduğu ve Nefs-i Makriyalu olarak adlandırıldığı belirtilmiştir[1].

1486 yılındaki tahrir defterinde Kemalpaşa'nın nahiye merkezinde (Nefs-i Makriyalu ya da Hisseli köy) 47 hanenin bulunduğu tahmini nüfusun da 238 kişi olduğu belirtilmiştir. 1515 tarihli tahrir defterinde ise, 73 hane, tahmini nüfusun da 369 kişi olduğu belirtilirken, 1554 tarihli tahrirde 46 hane ve tahmini nüfusun da 305 kişi olduğu[2] belirtilmiştir (Tablo 42).

Tablo: 42 1486-1554 yılları arasında Kemalpaşa Nahiye Merkezi (Nefs-i Makriyalu)nin tahmini nüfusu

Yıllar	Hane	Mücerred	Baştina	Tahmini Toplam Nüfus
1486	47	3	-	238
1515	73	-	4	369
1520	73	-	4	369
1554	46	10	13	305

Kaynak; Bostan, M.H. XV-XVI Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat.

İnceleme sahamızdaki tek kasaba yerleşmesini oluşturan Kemalpaşa'nın nüfusu 1935 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 244 kişiden ibaretti. Bu nüfusun 120 kişisi erkek, 124 kişisi de kadın nüfustan oluşmaktaydı. 1940 yılında Kemalpaşa kasaba nüfusu 54 kişi artarak, 298 kişiye ulaşmıştır. 1935-1940 döneminde erkek nüfus, yıllık ortalama ‰ 46.6 oranında artış gösterirken, kadın nüfus ‰ 41.9 oranında artış göstermiştir. Bu dönemdeki yıllık ortalama toplam kasaba nüfusu artış oranı da ‰ 44.2 olarak gerçekleşmiştir.

1940-1945 döneminde yıllık ortalama toplam nüfus artış hızı ‰ 93.6 olarak gerçekleşmiş ve nüfus 139 kişi artarak 437 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde kadın nüfusun yıllık artış hızı ‰ 44 olarak gerçekeşirken, aynı dönemde erkek nüfus yıllık ortalama ‰ 143.2 oranında artış göstererek oldukça yüksek değerlerde gerçekleşmiştir. 1940-1945 döneminde erkek nüfustaki artış normal yoldan, doğumlarla meydana gelen bir artış değildir.

---

1 Bostən, M.H.: XV-XVI Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat s. 192.

2 Bostən, M.H.: XV-XVI Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat s. 192.

Bu dönemde II. Dünya Savaşının hemen sonrasında sınır kasabası olan Kemalpaşa'ya ihtiyaten asker konuşlandırılmasına bağlı olarak meydana gelen bir artıştır.

1945-1950 döneminde erkek nüfus 82 kişi azalarak 254 kişiden 172 kişiye düşmüştür. Kadın nüfus ise 10 kişi artarak 183 kişiden 193 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfusta meydana gelen azalışı II. Dünya Savaşı ve sonrasında ihtiyaten konuşlandırılan askerî birliğin kaldırılmasıyla izah etmek mümkündür.

Tablo: 43 Kemalpaşa kasabasının sayım yıllarına göre nüfusu

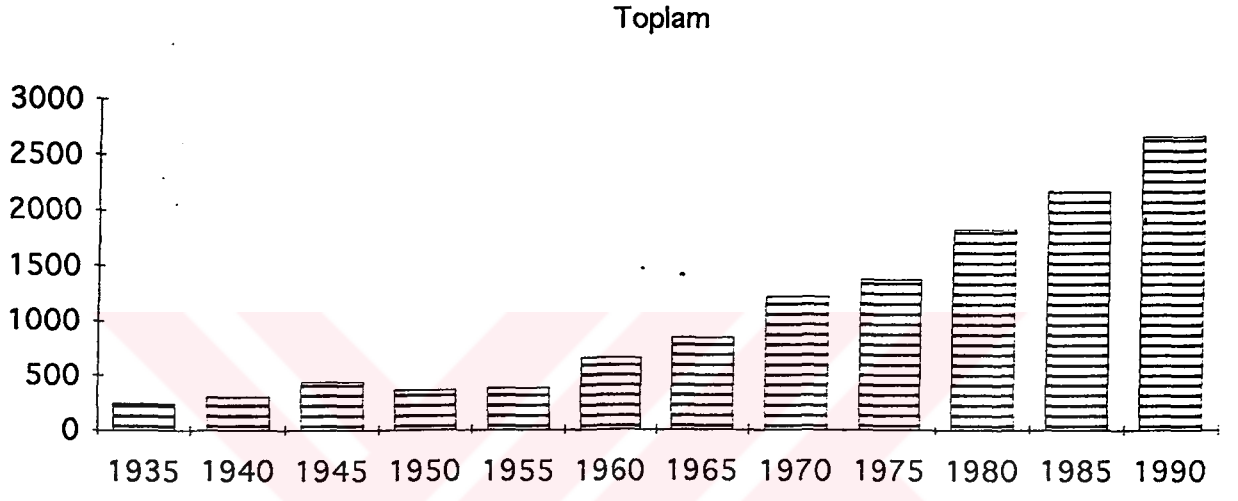
Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Erkek	120	148	254	172	175	317	430	576	700	983	1155	1409
Kadın	124	150	183	193	204	340	410	639	669	836	1013	1249
Toplam	244	298	437	365	379	657	840	1215	1369	1819	2168	2658

Tablo: 44 Kemalpaşa kasaba nüfusunun sayım yılları arasındaki dönemlerde ortalama yıllık artış-azalış oranları (‰)

Dönemler	1935 1940	1940 1945	1945 1950	1950 1955	1955 1960	1960 1965	1965 1970	1970 1975	1975 1980	1980 1985	1985 1990
Erkek	46.6	143.2	-64.6	3.5	162.3	71.3	67.9	43.0	80.9	35.0	44.0
Kadın	41.9	44.0	10.9	11.4	133.3	41.2	111.7	9.4	49.9	42.3	46.6
Toplam	44.2	93.6	26.8	7.5	147.8	56.3	89.8	26.2	65.4	38.7	45.3

1950-1955 döneminde yıllık ortalama ‰ 7.5 oranında artış ile 1955'te Kemalpaşa'nın nüfusu 379 kişiye yükselmiştir. 1955 yılında 379 kişi olan kasaba nüfusu, 1960 yılında 278 kişi artış göstererek 657 kişiye ulaşmıştır. Yıllık ortalama ‰ 147.8 oranında nüfus artış hızının gerçekleştiği bu dönemi Kemalpaşa kasabası için bir sıçrama dönemi olarak kabul edebiliriz (Tablo 43, 44 - Şekil 43, 44). Bu nüfusun tamamı normal doğumlarla meydana gelen bir artış değildir. 1951 yılında yörenin çay ziraatine açılmasıyla, çayın iyi

kazanç sağlaması ve yeni iş imkanlarının doğması etkili olmuştur. Yine bu dönemde Rize, Artvin, Trabzon, Ardahan, Şavşat ve Borçka'dan 33 kişi Kemalpaşa kasabasına yerleşmiştir. 1955-1960 döneminde kadın nüfus ‰ 133.3 oranında artış gösterirken, erkek nüfus ‰ 162.3 oranında artış göstermiştir. Buradan da anlaşılıyor ki, kasabaya dışarıdan göç olmuştur ve göç olayına daha çok erkek nüfus katılmıştır.

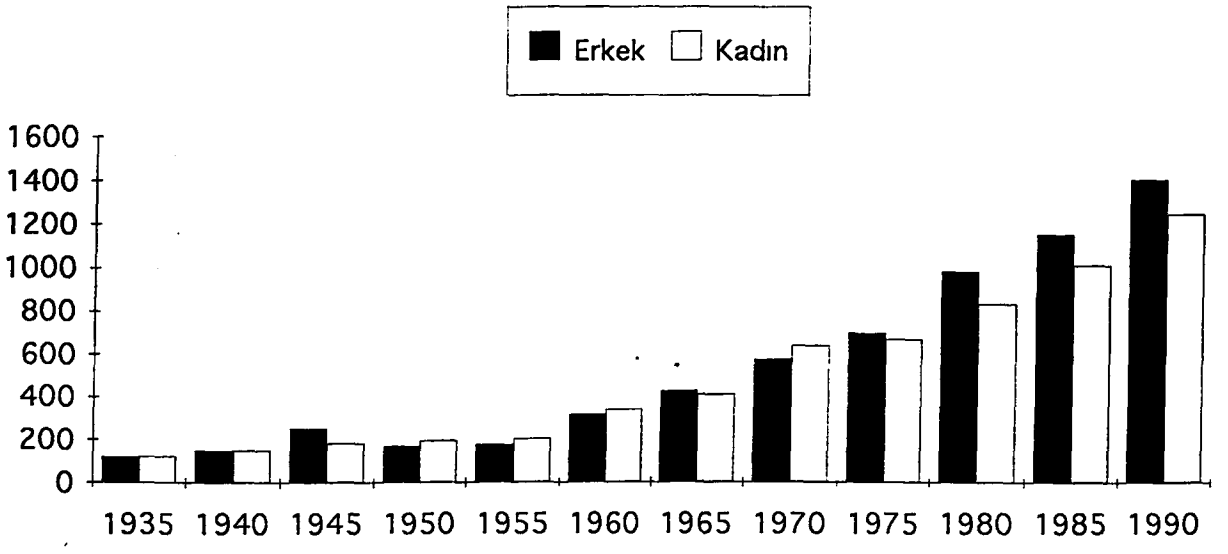
Şekil: 43 Kemalpaşa kasabasının toplam nüfusu

1960-1965 döneminde yıllık ortalama ‰ 56.3 oranında artış ile kasaba nüfusu 183 kişi artarak, 1965 yılında 840 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde de kasabaya dışarıdan olan göçler devam etmiştir. Yine aynı dönemde ülkemiz genelinde olduğu gibi Kemalpaşa kasabasından da başta Almanya'ya olmak üzere yurt dışına çalışmak için gidenler olmuştur.

1965'de 840 kişi olan Kemalpaşa kasabasının nüfusu yıllık ortalama ‰ 89.9 oranında artarak, 1970'de 1215 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde erkek nüfus ‰ 67.9 oranında artarken, kadın nüfus ‰ 111.7 oranında artış göstermiştir. Yurt dışına ve yurt içinde çeşitli yerlere çalışmak için bu dönemde de göçler olurken, çevre il ve ilçelerden bazı aileler kasabaya yerleşmişlerdir. Ayrıca bu dönemde iki aile eski Sovyetler Birliği'nden göç edip Kemalpaşa'ya yerleşmişlerdir (Tablo 45).

1970-1975 döneminde 154 kişi artan kasaba nüfusu 1970'de 1369'a ulaşmıştır. 1975-1980 döneminde kasaba nüfusu yıllık ortalama ‰ 65.4 oranında artarak 1819 kişiye ulaşmıştır. Kasaba nüfusunun fazla miktarda artış göstermesinde 1976 yılında faaliyete geçen Kemalpaşa Çay Fabrikası etkili olmuştur. Çünkü bu fabrikada yaklaşık 650 kişi çalışmaktaydı ve bu

çalışan insanların önemli bir kısmını çevre köylerden hatta Borçka ile Şavşat ilçelerinden gelip çalışanlar oluşturmaktaydı.

Şekil: 44 Kemalpaşa kasabasının cinsiyete göre nüfusu

1980'de 1819 olan nüfus, 1985'te 2168 kişiye, 1990 yılında da 2658 kişiye ulaşmıştır. Hopa-Sarp karayolu üzerinde bulunan Kemalpaşa kasabası son yıllarda sayıları hızla artan otel, lokanta, bakkal, mağazalarıyla ticareti çok canlı bir hal almış ve çevre köylerden alacağı yeni göçlerle nüfusunun daha da hızla artması beklenmektedir.

Kemalpaşa kasabasında nüfus hareketleri kır nüfusunda olduğu gibi cereyan etmiştir. Kasaba, Cumhuriyetin ilânından 1951'de çay tarımı dikim alanına dahil edilinceye kadar sürekli göç vermekteydi. Bu tarihten sonra da özellikle yurt dışına göç vermesine rağmen, çevre köy ve ilçelerden aldığı göçlerle nüfusu hızla artmaktadır.

Kasabadan yurt içine ve yurt dışına göç edenlerin gittikleri yerler ve göç eden kişi sayısı şu şekildedir:

Yurt İçi		Yurt Dışı	
İstanbul	50 kişi	Almanya	40 kişi
Bursa	30 kişi	Fransa	20 kişi
Samsun	30 kişi	Suudi Arabistan	20 kişi
Düzce	40 kişi	Hollanda	10 kişi
		ABD	9 kişi

Yurt içi ve yurt dışına çalışmaya giden kasaba sakinleri memleketleri ile olan ilişkilerini tamamen kesmemektedirler. Bazı aileler yaz mevsiminde gelerek bahçelerindeki çayları toplamakta ve yakınlarını ziyaret etmektedirler. Sayıları yıldan yıla değişmekle birlikte kasabadan bazıları başka kentlere mevsimlik olarak çalışmaya giderken, çevredeki köylerden mevsimlik olarak çalışmaya gelenler vardır. Kasabaya mevsimlik olarak çalışmaya gelenlerin en fazlasını çay fabrikasının çalıştığı dönemde (Mayıs-Ekim) çevre köylerden bu fabrikaya çalışmak için gelenler oluşturmaktadır.

Kemalpaşa'nın nüfus gelişimini kısaca özetlemek istersek; 1486 yılında nahiye merkezi olmasına rağmen o zamanki tahmini nüfusu 238 kişi olarak belirtilmiştir. 1878 den itibaren Rusya sınırları içerisinde kalan kasaba nüfusu, fazla gelişme imkânı bulamamıştır. Cumhuriyet'ten sonrada, eski demir perde ülkesi olarak adlandırılan Sovyetler Birliği'ne sınır olduğundan hinterlandı daralmış yeterince gelişme imkânı bulamamıştır. Kemalpaşa'nın 1935'teki nüfusu 244 kişi idi. 1951 de yörenin çay ziraatine açılmasıyla dışarıya olan göçler azalmış, çevreden kasabaya göçler başlamış ve böylece kasaba nüfusu hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. 1976'da faaliyete geçen çay fabrikası nedeniyle çevre köylerden kasabaya olan göçler hızlanmıştır ve 1990 yılında, kasaba 2658 kişilik bir nüfusa ulaşmıştır. Kemalpaşa'nın yaklaşık 5 km. uzağında Sarp Sınır Kapısının açılması, kasabada nüfusun yanında otel, lokanta, bakkal, fotoğrafçı gibi çeşitli ticarî iş yerlerinin de sayısının hızla artmasına neden olmuştur.

3- ŞEHİR NÜFUSU

Araştırma sahamızın şehir nüfusunu Hopa ilçe merkezi nüfusu oluşturmaktadır. V. Cuinet Lazistan sancağının idarî ve demografik durumu hakkında bilgi verirken, Lazistan sancağının Rize, Hopa, Pazar (Atina) ve Of olmak üzere 4 kazadan ve bu kazalara bağlı Hemşin, Karadere (Kalkandere), Mapavri (Çayeli), Vakıf, Kourais (İkizdere), Sebali (Viçe-Fındıklı), Arhavi nahiyelerinden oluştuğunu ve sancağın toplam 160000 nüfusunun bulunduğunu belirtmiştir[1].

1935 yılında Hopa merkez nahiyesinde 1503'ü erkek, 1381'i kadın olmak üzere toplam 2884 kişi yaşamaktaydı. Bu tarihlerde Hopa idari

1 Cuinet, V.: La Turquie de Asie Paris, 1892, s. 119.

fonksiyonu sayesinde (kaza merkezi) biraz gelişme göstermiş kasaba yerleşmesi durumundaydı. Hopa'nın 1923 yılından itibaren kasabalaşmaya başladığını söyleyebiliriz. 1927 yılında belediye teşkilatının kurulmasıyla da daha planlı gelişen bir yerleşme halini almıştır. 1940 yılında nüfus 543 kişi artarak, 3427 kişiye ulaşmıştır. 1935-1940 döneminde kadın nüfus ‰ 7.7 oranında artış gösterirken, erkek nüfus ‰ 65.2 oranında oldukça yüksek değerde artış göstermiştir (Tablo 46, 47 - Şekil 45, 46). Erkek nüfusta fazla miktarda gerçekleşen bu artış Hopa'nın sınır yerleşmesi olması nedeniyle II. Dünya Savaşı'na karşılık, buradaki askeri taburda ihtiyaten fazladan asker bulundurulmasından kaynaklanmaktadır.

1940-1945 döneminde Hopa'nın nüfusu yıllık ortalama ‰ 7 oranında artış göstererek 3427 kişiden 3508 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfus ‰ 6.5 oranında azalmıştır. Bu durum II. Dünya Savaşı sebebiyle ihtiyaten Hopa hudut taburunda fazladan bulundurulan askerlerin bir kısmının terhis edilmesiyle meydana gelen azalmadan ibarettir.

1945-1950 döneminde Hopa'nın nüfusu yıllık ortalama ‰ 48.2 oranındaki oldukça yüksek seviyede gerçekleşen nüfus artış hızıyla 4383 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfusun hepsi normal nüfus artışıyla (doğumlarla) meydana gelen bir artış değil, çevre il ve ilçelerden Hopa'ya göç edenlerin sağlamış olduğu nüfus artışı ile ilgili bir durumdur.

1950-1955 döneminde Hopa'nın nüfusunda yıllık ortalama ‰ 22.9 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde erkek nüfus yıllık ortalama ‰ 12.9 oranında artış gösterirken kadın nüfus ‰ 32.9 oranında artarak erkek nüfusun 3 katı kadar daha fazla gerçekleşmiştir. Bu durum çevreden Hopa'ya göçlerin devam ettiğini ancak Hopa'dan da büyük kentlere ve yurt dışına göçün olduğunu ve bu göç olayına daha çok erkek nüfusun katıldığını göstermektedir.

1955-1960 döneminde Hopa'nın nüfusu sadece 28 kişi artabilmiş ve bu dönemdeki yıllık ortalama nüfus artış hızı da ‰ 1.2 oranında kalmıştır. Bu dönemde nüfus artışının çok düşük değerde kalmasının sebebini çevre köylerden Hopa'ya olan göçlerin azalması oluşturmaktadır. Gerçekten de 1951 de çay ziraatine açılan yörede, çay bahçelerinin ilk ürünlerini vermesi, meşguliyetin artması ve köylünün gelir seviyesinin yükselmesi sonucu köyden şehire olan göçler azalmıştır. Çünkü köylüler çayın iyi para getirdiğini görünce, kendi bahçesinde çalışmayı gurbete çıkmaya tercih etmiştir. Hatta önceden şehire göç etmiş olan bir kısım köylüler çay ziraati ile uğraşmak için köylerine geri dönmüşlerdir. Bu dönemde Hopa şehrinden

Tablo: 45 Eski Sovyetler Birliği'nden Hopa ilçesine yerleşen aile sayısı ve yerleştikleri yerler

Göçmenlerin Yerleştikleri Yerler	Gelen Aile Sayısı	Geldikleri Tarih
Hopa Şehir Merkezi	2	1960,1961
Çimenli	2	1964, 1990
Yeşilköy	1	1978
Kemalpaşa	2	1970
Sarp	2	1965, 1969

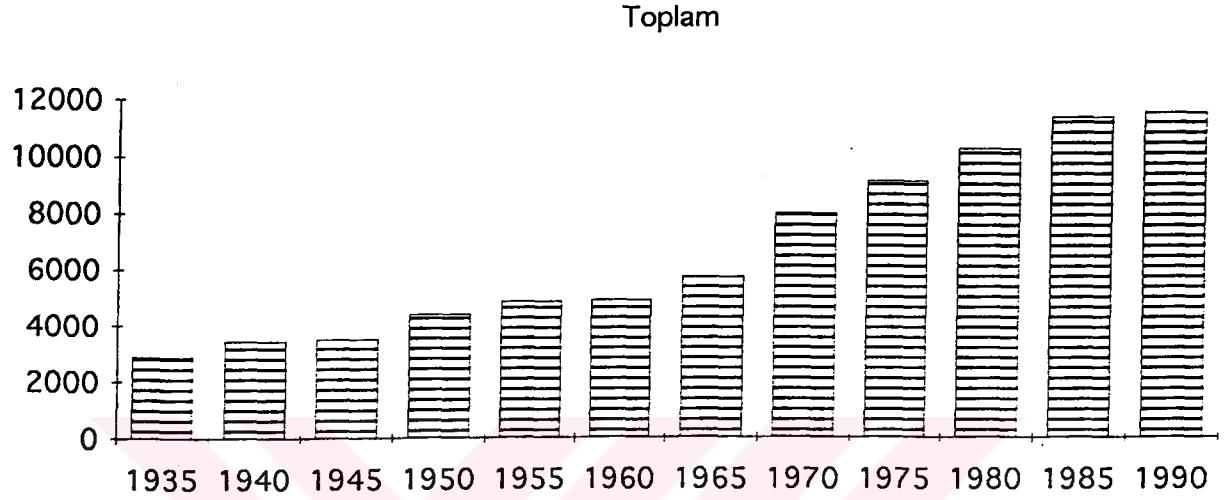
Tablo: 46 Sayım Yıllarına göre Hopa şehrinin nüfusu

Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Erkek	1503	1993	1928	2554	2719	2732	3199	4688	5285	5933	6309	6207
Kadın	1381	1434	1580	1829	2130	2145	2504	3248	3804	4279	5006	5300
TOPLAM	2884	3427	3508	4383	4849	4877	5703	7936	9089	10212	11315	11507

Tablo: 47 Hopa şehir nüfusunun sayım yılları arasındaki dönemlerde ortalama yıllık artış-azalış oranları (‰)

Dönemler	1935 1940	1940 1945	1945 1950	1950 1955	1955 1960	1960 1965	1965 1970	1970 1975	1975 1980	1980 1985	1985 1990
Erkek	65.2	-6.5	64.9	12.9	1	34.2	93.1	25.5	24.5	12.7	-3.2
Kadın	7.7	20.4	31.5	32.9	1.4	33.5	59.4	34.2	25.0	34.0	11.7
TOPLAM	36.5	7.0	48.2	22.9	1.2	33.9	76.3	29.9	24.8	23.4	4.3

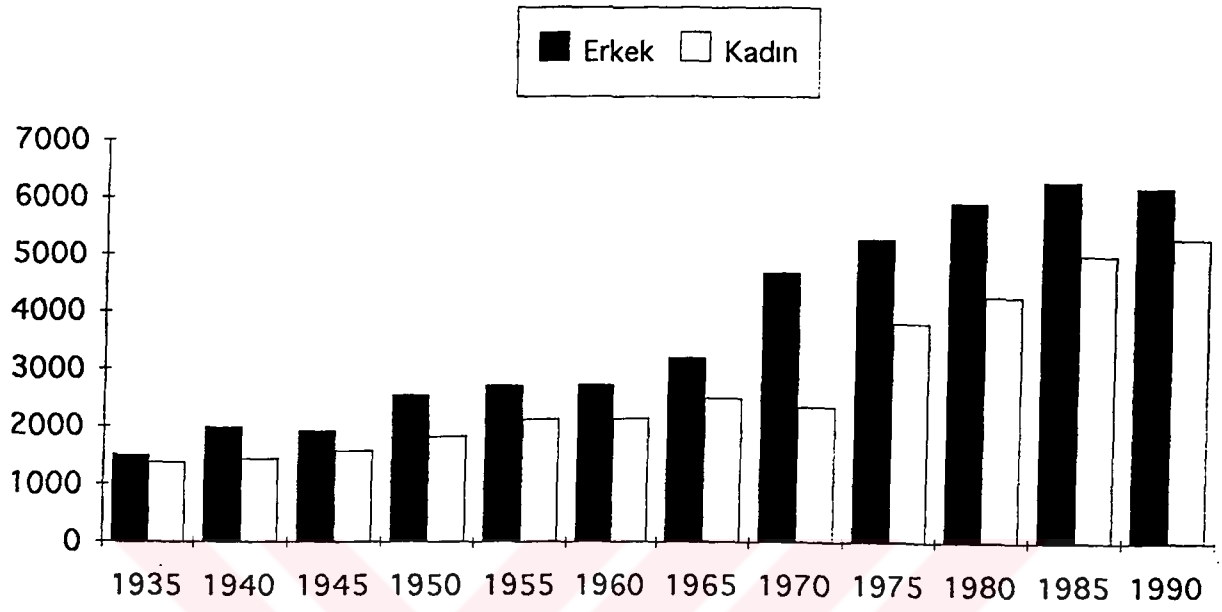
yurt içine ve yurt dışına olan göçler devam etmiştir. Bütün bu sebeplere bağlı olarak da şehir nüfusu artış hızı 1935'ten 1990'a kadar olan dönemler arasında en az bu dönemde artış göstermiştir (Tablo 46, 47).

Şekil: 45 Hopa şehir nüfusu

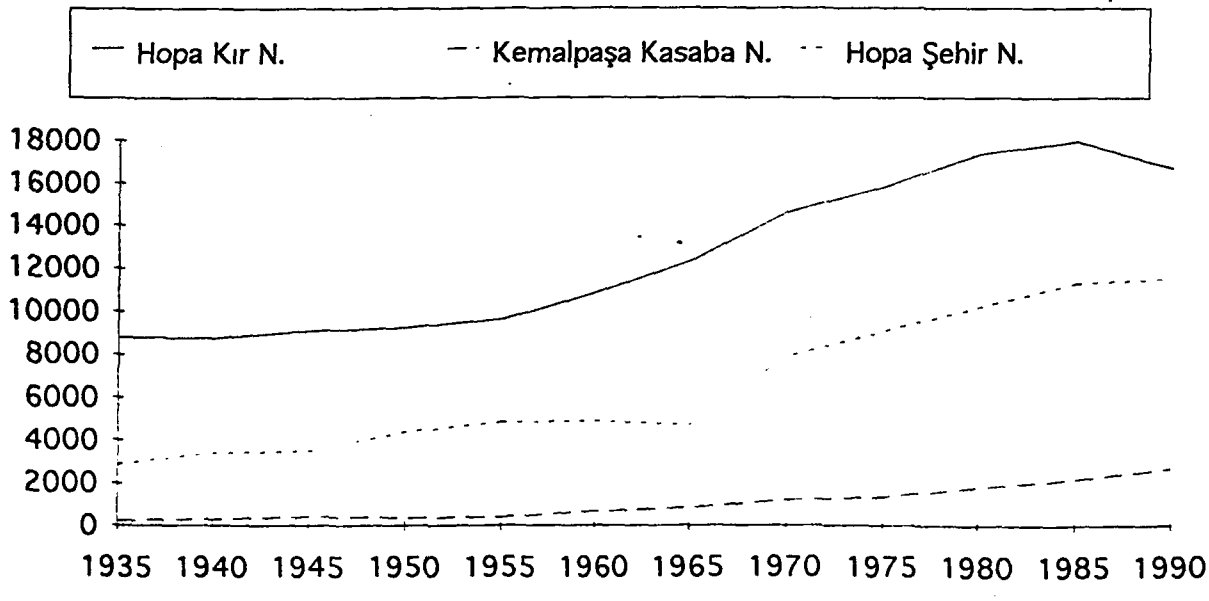
1960-1965 döneminde yıllık ortalama nüfus artış hızı erkek nüfusta ‰ 34.2 iken, kadın nüfusta ‰ 33.5 olarak birbirlerine oldukça yakın değerlerde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Hopa Çay Fabrikası faaliyete geçmiş (1964) ve Hopa limanın inşasına başlanmıştır (1963). Hopa şehir merkezi veya ilçeye bağlı köylerdeki ziraat alanlarında çalışmak üzere çevre ilçelerden göç almıştır. Nüfusun hızla arttığı, çok sayıda ticari işyerinin ve çeşitli fabrikaların açıldığı bu dönemi, Hopa'nın kasaba yerleşmesinden şehir yerleşmesine geçmeye başladığı dönem olarak düşünebiliriz.

1965-1970 döneminde şehir nüfusu yıllık ortalama ‰ 76.3 oranında artış göstererek bütün dönemler içerisinde en yüksek oranda nüfus artışı gerçekleşmiş oldu. Şehir nüfusunun bu kadar yüksek oranda artış göstermesinin asıl sebebini 1964 yılında faaliyete geçen Hopa Çay Fabrikası oluşturmaktadır. Çünkü yaklaşık 690 kişinin istihdam edildiği fabrikadaki çalışanların büyük bir kısmını çevre köylerden gelen işçiler oluşturmaktaydı.

Şekil: 46 Hopa şehrinin cinsiyete göre nüfusu

1970 yılından itibaren Hopa şehir nüfusu artış hızı azalmaya başlamış ve yıllık ortalama nüfus artış hızı 1970-1975 döneminde ‰ 29.9, 1975-1980 döneminde ‰ 24.8, 1980-1985 döneminde ‰ 23.4, 1985-1990 döneminde ise ‰ 4.3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 47).

Şekil: 47 Hopa ilçesinde kır, kasaba ve şehir nüfusu

Hopa kısa sürede çevresinden nüfus çekerek 11507 nüfuslu bir yerleşme merkezi haline gelmiştir (Hârita 16). Bunda ilçe merkezi olmanın sağlamış olduğu avantajlar yanında şehrin Rize-Artvin transit karayolu üzerinde bulunması, çevre köylerdeki öğrencilerin de okuduğu ortaokul ve liselerin mevcudiyeti, büyük bir limanın inşa edilmesi, çay fabrikası, bakır izabe tesisleri, termik santralin kurulması ve askeri taburun bulunması gibi nedenler etkili olmuştur.

Hopa şehir merkezinden 260 kişi yurt içine, 83 kişi de yurt dışına olmak üzere toplam 343 kişi dışarıya göç etmiştir. Hopa şehir merkezinden çeşitli kentlere ve yurt dışına göç edenler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Göç Ettikleri Kentler	Göç Edenlerin Sayısı (kişi)	Göç Ettikleri Ülkeler	Göç edenlerin Sayısı (kişi)
İstanbul	130	Almanya	44
Bursa	40	Fransa	18
Samsun	30	Avusturya	13
İzmit	25	Hollanda	8
İzmir	20		
Ankara	15		
Toplam	**260**	**Toplam**	**83**

Hopa ilçesinin şehir nüfusu ile kır nüfusunu ve kasaba nüfusunu 1990 yılı değerlerini esas olarak bir karşılaştırma yapabilmek için aşağıdaki tabloyu hazırlamış bulunuyoruz.

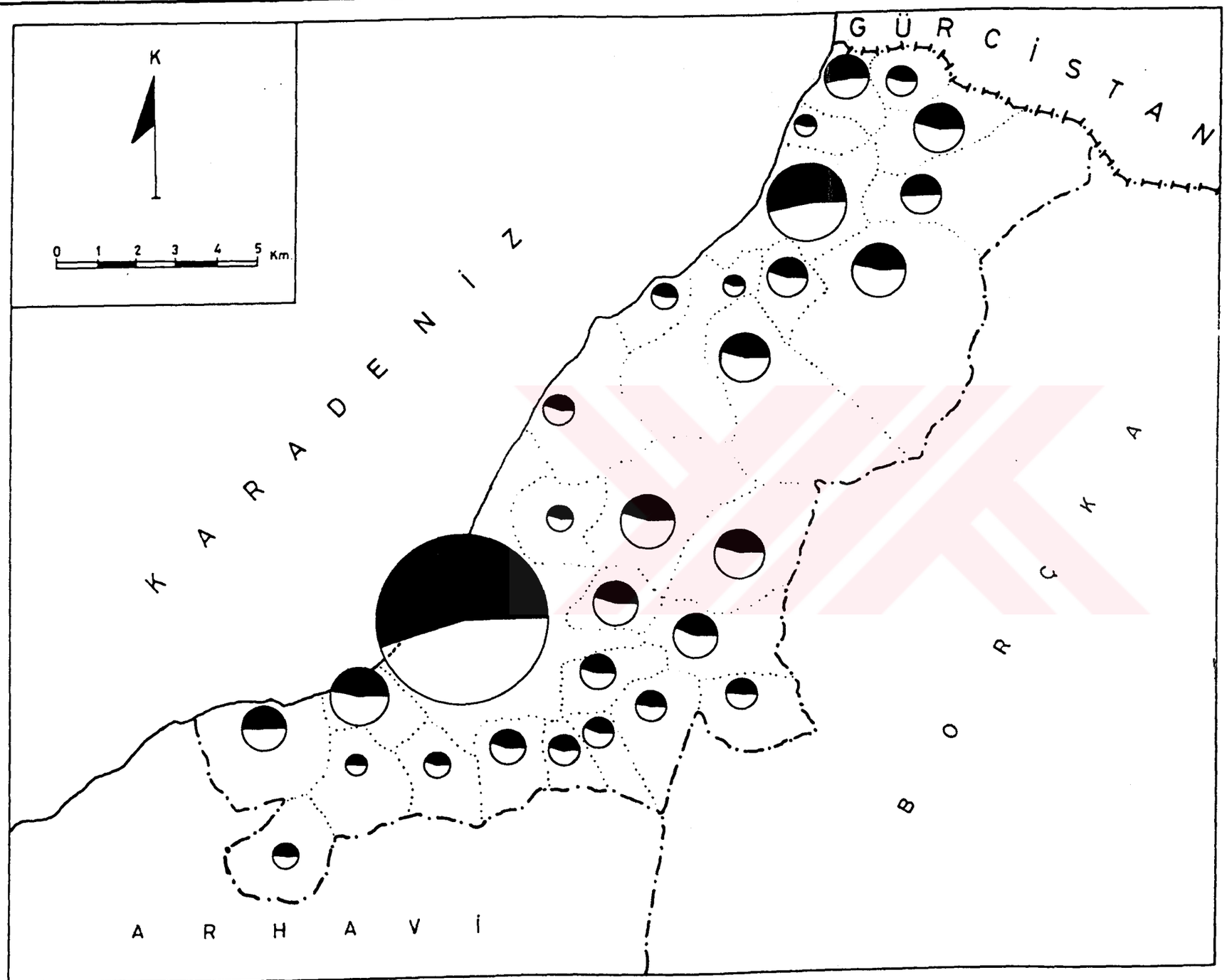
	Kişi	%
Şehir Nüfusu	11 507	37.3
Kır Nüfusu	16 697	54.1
Kasaba Nüfusu	2 658	8.6
Toplam	**30 862**	**100**

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Hopa ilçesinin kır nüfusu ilçe toplam nüfusunun % 54.1'ine sahiptir. Hopa ilçesi toplam nüfusunun % 37.3'ünü Hopa şehir nüfusu oluştururken, % 8.6'sını Kemalpaşa kasaba nüfusu oluşturmaktadır.

Şekil 47 dikkatlice incelenirse, 1935 yılından 1990 yılına kadar olan süre içerisinde Kemalpaşa kasabasında nüfusun nisbeten düzenli bir artış gösterdiği, ancak ilçenin kır ve şehir nüfusunda özellikle 1965 yılından itibaren çok hızlı bir artışın olduğu, 1985-1990 döneminde de kır nüfusunda bir miktar azalmasının olduğu görülmektedir.

HARİTA: 16

HOPA İLÇESİNDE NÜFUS MİKTARI ve ORANSAL DAĞILIMI (1990)

İ Ş A R E T L E R

Devlet sınırı

İlçe sınırı

Köy sınırları

12000 Kişi
6000
3000
1000
500
100

Erkek

Kadın

Arş. Gör. Zeki KODAY – 1995

B- NÜFUS DAĞILIŞI VE YOĞUNLUĞU

Araştırma sahamızda nüfus, yerleşme bahsinde de belirtildiği gibi, çeşitli faktörlerin etkisi altında sahanın muhtelif yerlerine dağılmıştır. İnsanların doğal çevre içerisinde sürekli faaliyet halinde bulunması yeryüzündeki dağılışları ve dağılışta etkili olan faktörler o yerin "nüfus dağılışı" ve "nüfus yoğunluğu" konularını ortaya çıkarmıştır. Çalışma sahamızda önce nüfus dağılışı, daha sonra da nüfus yoğunluğu hakkında bilgi verilecektir.

1- NÜFUS DAĞILIŞI

İnceleme sahamızdaki nüfus dağılışı bahsinde Hopa ilçesi idarî sınırları içerisindeki nüfus ve bunların arazideki dağılışları incelenecektir. Araştırma sahamız olan Hopa ilçesinde nüfus dağılışı üzerinde arazinin topoğrafik durumu, orman alanlarının yayılışı, bilhassa çay ziraatine müsait alanların olması ve ulaşım kolaylığı gibi çeşitli konular etkili olmuştur.

Nüfus dağılışındaki son durumu ortaya koyabilmek için, 1990 yılı verilerine göre bir nüfus dağılış haritası hazırlanmıştır (Harita 17). Bu haritadan da görüldüğü gibi araştırma sahamızdaki 700 metreden itibaren yukarılarda bulunan sırtlar, tepeler ve aşınım yüzeyinin oluşturduğu dağlık alanda nüfus dağılışı çok seyrektir. Bu yüksek sahalarda yağış miktarının artması, sık sık küçük çaplı heyelanların meydana gelmesi, yoğun bir orman örtüsüyle kaplı bulunması, ulaşım güçlüğü gibi nedenler nüfusun 700 metrenin üzerindeki arazilerde oldukça seyrek dağılış göstermesine sebep olmuştur.

Araştırma sahamızdaki dar sahil düzlüğü çok sık nüfuslu alanları oluşturmaktadır. Burası hem yerleşmeye elverişli bir topoğrafyaya sahip, hem de ulaşım imkânlarının en elverişli olduğu karayollarına sahiptir. Dar sahil düzlüğünün hemen gerisindeki yamaçlarda bulunan köyler, ulaşım imkânından daha fazla istifade edebilmek için, sahili takip eden karayolunun kenarına inmişlerdir. Buna en güzel örneği Sugören köyü oluşturmaktadır. 1987-1988 yıllarında yol kenarında birkaç tane ev bulunmakta iken 1994 yılı itibariyle toplam 265 meskenden 200'den fazlası çevredeki yamaçlardan yol kenarına inmiştir.

Kıyı şeridinin hemen gerisindeki yamaçlarda kurulmuş olan Çamlıköy, Limanköy, Üçkardeş ve Sarp köylerinde de meskenler son zamanlarda sahili takip eden karayoluna doğru bir yayılma eyilimi

göstermektedirler. Dolayısıyla başta ulaşım kolaylığı, çay ziraatine elverişli alanların varlığı ve 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılması gibi nedenlere bağlı olarak sahil kısmı oldukça sık nüfuslanmıştır. Bunun yanında kıyıya dik inen sırtlar, sahildeki küt yapılı burunları oluşturmaktadır ki, bu burunların yer almış olduğu kısımlar kıyıdaki seyrek nüfuslu alanları oluşturmaktadır. Kıyı şeridinden iç kısımlara doğru derin vadilerle yarılmış alanlar bulunmaktadır. Bu vadilerin tabanları ve yamaçları yörenin ekonomik faaliyetlerinde başı çeken çay tarım alanlarına elverişli olması sebebiyle bu kısımlar da oldukça sık nüfuslu alanları teşkil eder (Harita 17). Büyük vadileri ayıran sırtlara ve yükseltinin 700 metreyi geçtiği alanlara doğru gidildikçe ziraat alanları daralmakta ve buralarda nüfus seyrekleşmektedir.

İnceleme sahamızda nüfus dağılışının genel bir değerlendirmesi yapıldığında, en sık nüfuslu yerin dar kıyı ovalarının yer aldığı sahil şeridi, en seyrek nüfuslu yerin de çevredeki yoğun ormanlarla kaplı dağlık alanın olduğu görülmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi vadi içlerindeki ve vadi yamaçlarındaki nüfus, zamanla sahile veya karayoluna doğru taşınmaktadır. Bunun sonucu inceleme sahamızda sahil şeridi her geçen gün daha da sık nüfuslu hale gelirken, derin vadilerle yarılmış iç kısımların nüfusu gittikçe seyrekleşmektedir.

2- NÜFUS YOĞUNLUĞU

Herhangi bir yerin nüfus yoğunluğu denilince o yerde yaşayan nüfus miktarını o yerin alanına bölünmesiyle elde edilen değer akla gelmektedir. Başka bir ifadeyle bir yerde birim alana düşen insan sayısına, o yerin nüfus yoğunluğu denilmektedir.

Tanoğlu, nüfus yoğunluğunun "bir yüzey biriminde (km kare veya mil kare) yaşayan nüfus sayısı şeklinde tarif ederek, nüfus yoğunluğu ya bütün yüzey birimiyle yahut ekili ve dikili toprakların yüzey birimiyle ifade edilir" demiştir[1].

Bu tarife göre nüfusun bütün alana bölünmesiyle elde edilen yoğunluktan "aritmetik nüfus yoğunluğu", ekili-dikili alanlara göre tesbit edilen yoğunluktan da "fizyolojik nüfus yoğunluğu" kasdedilmiştir. Tanoğlu, fizyolojik nüfus yoğunluğunun gerçeğe daha yakın sonuçlar verdiğini ve

---

1 Tanoğlu, A.: "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi." Türk Coğ. Der. Sa. 7-8, Ankara, 1945, s. 116-117.

nüfus yoğunluğu hesaplamasında nüfus miktarının sadece ekili-dikili alanlara bölünmesiyle elde edildiğini belirtmiştir[1].

Tanoğlu, ziraî nüfus yoğunluğu hesaplamasında ise geçimini ziraî faaliyetlerden sağlayan nüfusun ekili-dikili alanlara oranlanmasıyla elde edileceğini belirtmiştir[2].

Bu nüfus yoğunlukları, pratik bakımdan birçok fayda sağlaması ve fikir vermesi yanında bazı mahsurları da vardır. Aritmetik nüfus yoğunluğunda nüfus, sanki bütün araziye eşit olarak dağılmış gibi gösterilmektedir. Fizyolojik nüfus yoğunluğunda ise, ekili-dikili alanlara ilâveten çayır ve mera alanlarının dahil edilip edilmemesinin tartışılması yanında sanki bir ülke ya da bir yerdeki nüfusun tamamı tarımla uğraşıyormuş gibi hesaplama yapılmaktadır. Tarımsal nüfus yoğunluğu hesaplamasında ise, şehir nüfusu yoğunluk hesaplamasına dahil edilmemekte bunun yanında kırsal kesimde herkes tarımla uğraşıyormuş gibi gösterilmektedir[3].

Gerçeğe yakın sonuçlar veren fizyolojik nüfus yoğunluğunda ekili-dikili alanların haricindeki insanların yararlandığı yerleşim alanları, çayır ve meralar, orman, maden ve göl gibi alanlar değerlendirmeğe alınmamıştır. Bu nedenle araştırma sahamızdaki yerleşmelerin nüfus yoğunluklarının hesaplanmasında Elibüyük'ün geliştirmiş olduğu "gerçek nüfus yoğunluğu" yönteminden faydalanmış bulunuyoruz. Bu yöntemde insanın üzerinde yaşadığı ve faaliyette bulunduğu bütün alanlar yoğunluk hesaplamasına dahil edilirken, insanın doğrudan ya da dolaylı hiçbir şekilde faydalanmadığı alanlar hesaplamaya dahil edilmemiştir[4]. Bunun için araştırma sahamız olan Hopa ilçesindeki bütün köylerin, Kemalpaşa kasabası ve Hopa merkez bucağı sınırları içerisinde kalan faydalanılmayan yerler, hesaba katılmadan her yerleşmenin ayrı ayrı yararlanılan alanları tesbit edilmiştir. Daha sonra 1935, 1960, 1975 ve 1990 yıllarına ait 4 adet nüfus yoğunluğu haritası hazırlanmıştır (Tablo 48 - Harita 18, 19, 20, 21). Bu haritalar yerleşim birimleri sınırları içerisindeki alanlara bağlı olarak kartogram halinde hazırlanmış olup, yoğunluk gruplarına göre yerleşim birimi sınırları içerisinde kalan alanlar renklendirilmiştir. Şimdi bu

---

1 Tanoğlu, A.: Nüfus ve Yerleşme. İstanbul, 1969, s. 194-197.

2 Tanoğlu, A.: Nüfus ve Yerleşme. İstanbul, 1969, s. 197.

3 Doğanay, H.: Türkiye Beşerî Coğrafyası. Ankara, 1994, s. 202-209.

4 Elibüyük, M.: Malatya Çevresinde Coğrafi Olayların Kartografik Çizimi. Ankara, 1978 (Basılmamış Doktora Tezi).

Tablo: 48 Hopa ilçesindeki yerleşmelerin faydalanılan alanlarıyla 1935, 1960, 1975 ve 1990 yıllarındaki nüfus yoğunlukları

Yerleşim Biriminin Adı	Faydalanılan Alanı Km^2	1935	1960	1975	1990
Hopa	18.0	160	245	457	578
Balıkköy	2.1	-	129	170	161
Başköy	3.0	141	112	119	78
Başoba	9.8	42	66	112	127
Çamlıköy	8.2	96	95	118	107
Çavuşlu	5.0	55	99	160	148
Çimenli	5.0	-	-	93	92
Esenkıyı	8.1	99	52	56	45
Eşmekaya	1.8	53	93	263	272
Güneşli	1.8	-	-	173	202
Güvercinli	4.4	40	68	78	70
Hendek	3.8	149	132	142	156
Koyuncular	8.7	36	36	95	117
Pınarlı	3.5	-	-	78	83
Subaşı	6.0	27	41	58	75
Sugören	4.6	92	109	264	320
Yeşilköy	5.0	-	-	52	39
Yoldere	4.8	74	103	179	178
Kemalpaşa	5.5	44	119	249	483
Çamurlu	10.8	14	30	47	62
Dereiçi	7.1	38	33	45	31
Karaosmaniye	13.0	15	34	62	71
Kayaköy	7.8	32	66	120	121
Kazımiye	2.5	-	70	118	151
Köprücü	18.7	22	48	76	70
Limanköy	2.0	206	119	150	146
Osmaniye	2.3	97	189	323	304
Sarp	2.6	84	107	148	288
Üçkardeş	2.0	46	64	97	108
Bucak	1.9	155	Hopa şehir merkezine bağlı bir mahalle haline getirildi.		

haritaların yardımıyla 1935, 1960, 1975 ve 1990 yıllarına ait Hopa ilçesinin "gerçek nüfus yoğunluk" özellikleri incelenecektir.

a- 1935 yılı nüfus yoğunluğu:

Hopa ilçesinde 1935 yılında km^2 ye düşen ortalama kişi sayısı 41 dir. Bu değer Türkiye ortalamasının (21 kişi) 2 katı kadardır (Tablo 49). Hopa ilçesindeki yerleşmelerin nüfus yoğunluklarına baktığımızda yoğunluğu 1-50 arasında olan 11 tane yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşmeler Kemalpaşa kasabası ile Güvercinli, Subaşı, Koyuncular, Başoba, Karaosmaniye, Dereiçi, Köprücü, Çamurlu, Kayaköy ve Üçkardeş köylerinden ibarettir. Bu yerleşmelerden sadece Kemalpaşa kasabası ile Dereiçi ve Üçkardeş köyleri sahilde bulunmaktaydı. Diğer köylerin tamamı sahilden içerdeki vadilerde yer almıştır (Harita 18). Sahil şeridi ile dağlık alan arasında yer alan köyler kolşik floranın tahrip edilmesi sonucu ormanların içinde kurulmuş köylerdir. Bu köyler çevresindeki vadi tabanlarına göre biraz havadar olması sebebiyle ilk kuruluş yeri olarak nisbeten yüksek vadi yamaçlarını tercih etmişlerdir.

Yoğunluğu 51-100 arasında olan 8 köyden Çamlıköy, Sugören, Esenkıyı ve Sarp köyleri sahil şeridinde yer alırken, Eşmekaya, Yoldere, Çavuşlu ve Osmaniye köyleri iç kısımdaki vadilerde yer almışlardır. 1935 yılında Hopa ilçesi, Hopa merkez nahiyesi ve Kemalpaşa nahiyesi ile 22 köyden oluşmakta idi.

Yoğunluğu 101-200 arasında olan yerleşmeler ise, Hopa merkez nahiyesi ile Bucak, Başköy ve Hendek köylerinden ibaretti. Bu yerleşim birimleri sahilde ve sahilin hemen gerisindeki Hopa Çayı Vadisinin tabanına yakın kısımlarda yer almışlardır. Buradan da anlaşılacağı gibi, yoğunluğu fazla olan yerleşim birimleri ulaşımı kolay ve ziraate elverişli alanlarda bulunmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi Hopa, bu tarihlerde yaklaşık 3000 nüfuslu bir kasaba yerleşmesidir.

1935 yılında nüfus yoğunluğu 201-300 grubunda yer alan tek yerleşmeyi Limanköy oluşturmakta idi. Limanköy Hopa şehri ile Kemalpaşa kasabası arasında sahilde kurulmuş bir köydür. Bu köyün yerleşim merkezi sahilden 200 metre kadar dik bir duvar gibi yükselen yamacın üzerinde kurulmuş bulunmaktadır. 1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra sınır Limanköy ile Esenkıyı arasından geçirilmiş ve coğrafî konumu itibariyle oldukça korunaklı olan Limanköy'de Ruslar bir karakol kurmuşlardır. Cumhuriyet'in ilânından sonra sınır Sarp'tan geçirilince Limanköy'deki Rus askerî

birliğinin yerine Türk askerî birliği yerleştirilmiştir. Bu nedenle Limanköy'ün nüfusunun bir kısmını köydeki asker nüfus teşkil etmekteydi. Böylece Limanköy 1935 yılında Hopa ilçesinin nüfus yoğunluğu en fazla olan yerleşmesini oluşturmaktaydı. Bunda köy nüfusunun 412 kişi olması yanında alanının ancak 2 km^2 gibi oldukça küçük bir alan teşkil etmesi de nüfus yoğunluğunun fazla olmasında etkili olan diğer bir faktör olmuştur.

b- 1960 yılı nüfus yoğunluğu:

1935-1960 yılları arasında geçen 25 yıllık süre içerisinde meydana gelen nüfus artışına bağlı olarak nüfus yoğunluğu 1-50 arasında olan yerleşme sayısı 11 iken 1960 yılında 6'ya düşmüştür. Burada hemen belirtelim ki, idarî taksimatta yapılan bir değişiklikle bu dönemde Bucak köyü Hopa şehir merkezine bağlı bir mahalle haline getirilmiştir. Yine bu dönemde önceden Hendek köyüne bağlı bir mahalle olan Balıkköy ve Sarp'a bağlı Kâzımiye mahalleleri müstakil birer köy halini almışlardır. Buna göre, 1960 yılında Hopa ilçesi 2 bucak merkezi ve 23 köy yerleşmesi olmak üzere toplam 25 adet yerleşmeden ibaretti (Tablo 48). Bu tarihten itibaren Hopa yavaş yavaş şehir karekteri kazanmaya başlamıştır.

1960 yılında nüfus yoğunluğu 1-50 arasında yer alan 6 köyden sadece Dereiçi sahilde bulunurken, Çamurlu, Köprücü, Karaosmaniye, Koyuncular ve Subaşı köyleri iç kısımlardaki vadilerde yer almışlardır. 1960 yılında nüfus yoğunluğu 51-100 grubunda 9 yerleşme vardı. Bu yerleşmeler; Çamlıköy, Güvercinli, Esenkıyı, Başoba, Çavuşlu, Eşmekaya, Üçkardeş, Kâzımiye ve Kayaköy'den ibaretti. 1935 yılında 1-50 yoğunluk grubunda yer alan Güvercinli, Başoba, Kayaköy ve Üçkardeş köyleri 1960 yılında, nüfus artışı dolayısıyla yoğunluğun artmasına bağlı olarak 51-100 grubunda yer almışlardır (Harita 19).

1960 yılında 101-200 kişi grubunda 9 yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşmelerden Kemalpaşa, Sarp, Limanköy ve Sugören sahilde bulunurken Osmaniye, Başköy, Yoldere, Balıkköy ve Hendek köyleri sahilin hemen gerisindeki 250-500 metrelik bir yükselti basamağında bulunmaktaydılar. 1935 yılında 201-300 grubunda yer alan Limanköy buradaki askerî birliğin kaldırılmasıyla nüfusu azalmış (1935'te 412 kişi iken, 1960'da 238 kişi) ve 1960 yılındaki nüfus yoğunluğunda 101-200 kişi grubunda yer almıştır. 1935 yılında 51-100 grubunda bulunan Sugören, Yoldere, Osmaniye ve Sarp köyleri 1960 yılında 101-200 grubuna yükselmişlerdir.

1960 yılında 201-300 grubunda sadece Hopa şehri bulunmaktadır. Bu durumda 1960 yılında Hopa ilçesinde nüfus yoğunluk gruplarına göre, 1-50 grubunda 6, 51-100 grubu ile 101-200 grubunda 9'ar, 201-300 grubunda da 1 yerleşme bulunmaktaydı. Burada dikkati çeken bir husus sahil şeridi ve sahile yakın vadi içindeki yerleşmelerin nüfus yoğunlukları, sahile uzak vadi içlerinde ve dağlık alanlara yakın yamaçlardaki yerleşmelere göre yoğunlukları fazla artmıştır.

c- 1975 yılı nüfus yoğunluğu:

1975 yılında Hopa ilçesi idarî bakımdan bugünkü halini (1995 yılı itibariyle) almıştır. Bu durumda Hopa ilçesi sınırları içerisinde yerleşme tipi olarak 1 şehir (Hopa), 1 kasaba (Kemalpaşa) ve 27 daimi kır yerleşmesi (köy yerleşmeleri) bulunmakta idi. Eşmekaya'ya bağlı Çimenli ve Güneşli mahalleleri ile, Sugören'e bağlı Yeşilköy mahallesi 1975 yılında idarî taksimatta yapılan değişiklikle müstakil birer köy haline getirildiler. 1975 yılında Hopa ilçesinin nüfus yoğunluğu 91 iken, Türkiye'nin nüfus yoğunluğu 52 kişi kadar olup, Hopa'nın yarısından biraz fazladır (Tablo 49).

1960 yılında 1-50 yoğunluk grubunda 6 yerleşme bulunurken, 1975'de bu grupta sadece Dereiçi ve Çamurlu köyleri bulunmaktaydı. 1975 yılında Dereiçi 323 kişilik, Çamurlu ise 503 kişilik bir nüfusa sahipti. Bu iki köyün faydalanılan alanları (Dereiçi 7.1 km^2, Çamurlu 10.8 km^2) diğer birçok yerleşim birimlerine göre fazla olduğundan nüfus yoğunluğu gruplamasında seyrek nüfuslu yerleşim birimlerini oluşturmuşlardır (Harita 19, 20).

1975 yılında 51-100 grubunda yer alan yerleşme sayısı 10 idi. Sadece Esenkıyı ve Üçkardeş köylerinin sahilde bulunduğu bu grupta yer alan Güvercinli, Yeşilköy, Pınarlı, Çimenli, Subaşı, Koyuncular, Karaosmaniye ve Köprücü köyleri sahilden iç kısımda yer alan dağlık alanlara doğru yayılış göstermişlerdir. 1960 yılında 101-200 grubunda yer alan Pınarlı ve Yeşilköy bu dönemde nüfusları azalarak bir alt grup olan 51-100 grubunda yer almışlardır.

1960 yılında 101-200 grubunda 9 yerleşme bulunurken, 1975 yılında bu gruptaki yerleşme sayısı 12 ye çıkmıştır. Bu grupta yer alan yerleşmeler; Çamlıköy, Hendek, Balıkköy, Güneşli, Çavuşlu, Yoldere, Başköy, Başoba, Limanköy, Kayaköy, Sarp ve Kâzımiye köylerinden ibaretti. Bu yerleşmelerin bir kısmı sahilde bir kısmı da dağlık alanlara doğru uzanan vadilerde bulunmaktaydı.

1960 yılında 1-50 grubunda yer alan Çavuşlu köyü, nüfusunun hızla artmasına bağlı olarak (1960'da 493 kişi, 1975 de 800 kişi) 1975 yılında iki üst gruba sıçramış ve 101-200 grubunda yer almıştır. 1960 yılında 51-100 grubunda yer alan Çamlıköy, Güneşli, Başoba, Kayaköy ve Kâzımiye köyleri bu dönemde bir üst gruba yükselerek 101-200 grubunda yer almışlardır.

201-300 yoğunluk grubunda Kemalpaşa kasabası ile Sugören ve Eşmekaya köyleri yer almıştı. Oldukça sık nüfuslu olan bu yerleşmeler sahilde ve yol kenarında bulunmaktadırlar. Eşmekaya köyü 1975'te bu köye bağlı olan Çimenli ve Güneşli mahallelerinin köy statüsünü kazanmasıyla toplam 8.6 km^2 olan faydalanılan alanı 1.8 km^2 ye, nüfusu ise 1250 den 474 kişiye düşmüştür. Böylece Eşmekaya köyü faydalanılan arazisinin büyük bir kısmı Çimenli ve Güneşli köylerinin sınırları içerisinde kalması sebebiyle 1960'da 51-100 grubunda bulunurken, 1975'de 2 üst gruba yükselerek 201-300 grubunda yer almıştır. 1960 yılında 101-200 grubunda yer alan Kemalpaşa ve Sugören yerleşmeleri 1975'de bir üst grup olan 201-300 grubunda yer almışlardır.

1975 yılında nüfus yoğunluğu 300 den fazla olan 2 tane yerleşme ortaya çıkmıştır. Bunlar Hopa şehri ve Osmaniye köyüdür. 1960'da 101-200 grubunda yer alan Osmaniye köyü hızlı nüfus artışı sebebiyle (1960'da 435 kişi, 1975'de 744 kişi) iki üst gruba yükselerek yoğunluğu 300 kişiden fazla olan grupta yer almıştır. Osmaniye köyündeki 744 kişilik nüfus aslında fazla bir nüfus sayılmaz. Ancak, bu köydeki toplam faydalanılan arazi (2.3 km^2) çok az olduğu için, oldukça sık nüfuslu bir yerleşme olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1960'dan 1975'e kadarki 15 yıllık süre içerisinde Hopa ilçesinin toplam nüfusu 16404 ten 26325'e yükselmiştir. Böylece ortalama olarak yılda ‰ 40 oranında bir nüfus artışı meydana gelmiştir. Oldukça yüksek oranda gerçekleşen bu nüfus artışı normal doğumlarla meydana gelen bir artış olmayıp, Hopa'nın çay ziraatine açılması, başka kentlere göç edenlerin geri dönmesi ve çay fabrikasının, bakır fabrikasının, Hopa limanının, termik santralin faaliyete girmesi ve yeni iş imkânlarının açılmasıyla çevreden sahaya olan göçlerle meydana gelen bir nüfus artışıdır.

d- 1990 yılı nüfus yoğunluğu:

1975 yılından 1990 yılına kadar olan 15 yıllık sürede bazı yerleşmelerin nüfusu artarken, bazılarında azalmalar olmuştur. Böylece bu

yerleşmelerin nüfus yoğunluklarında da bir takım değişiklikler meydana gelmiştir.

1990 yılında 1-50 grubunda Dereiçi, Esenkıyı ve Yeşilköy bulunmakta idi. 1975 yılında 51-100 grubunda bulunan Yeşilköy ve Esenkıyı köyleri nüfuslarının 1990 yılında azalması sonucu bir alt grup olan 1-50 grubunda yer almışlardır. Bu dönemde Yeşilköy sakinlerinin bir kısmı Sugören köyünün yeni yerleşim merkezi olan Rize-Hopa karayolunun kenarına yerleşmişlerdir. Bunun sonucu Yeşilköy'ün nüfusu azalırken, (1975'te 259 kişi, 1990'da 196 kişi) Sugören'in nüfusu artmıştır. Bu dönemde Esenkıyı köyünden bir miktar nüfus Hopa şehir merkezine ve Zonguldak, İstanbul, Samsun gibi kentlere göç etmiştir. Böylece 1975 yılında 51-100 grubunda bulunan Esenkıyı köyü de bir alt grup olan 1-50 grubunda yer almıştır.

1975 yılında 51-100 grubunda 10 yerleşme bulunurken, 1990'da bu grupta bulunan yerleşme sayısı 8'e düşmüştür. 51-100 grubunda yer alan Güvercinli, Pınarlı, Çimenli, Subaşı, Başköy, Karaosmaniye, Köprücü ve Çamurlu köylerinin hiçbiri sahilde bulunmamakta idi. Bu köylerin tamamı sahil ile dağlık alan arasında yer alan vadi tabanları ve vadi yamaçlarında yer almışlardır. 1975 yılında 1-50 grubunda bulunan Çamurlu köyü 1990'da bir üst grup olan 51-100 grubunda yer almıştır. Bunun yanında 1975 yılında 101-200 grubunda bulunan Başköy, nüfusunun azalması sebebiyle (1975'te 358 kişi, 1990'da 234 kişi) bir alt grup olan 51-100 grubuna dahil edilmiştir.

1990 yılında 101-200 grubunda 11 tane yerleşme bulunmakta idi. Bu yerleşmelerden Çamlıköy, Limanköy ve Üçkardeş köyleri sahilde bulunur iken; Hendek, Balıkköy, Yoldere, Başoba, Çavuşlu, Koyuncular, Kayaköy ve Kâzımiye köyleri sahilden iç kısımlardaki vadilerde yer almışlardır (Harita 21). 1975 yılında 51-100 grubunda bulunan Üçkardeş ve Koyuncular köyleri 1990'da nüfus artışı sebebiyle bir üst grup olan 101-200 grubunda yer almışlardır. Oldukça sık nüfuslu yerleşmeleri gösteren bu grupta yer alan köyler aynı zamanda çay bahçelerinin yoğunluk kazandığı üniteleri oluşturmaktadırlar.

1990 yılında 201-300 grubunda 3 tane yerleşme bulunmaktaydı. Oldukça sık nüfuslu olan bu yerleşmeler Güneşli, Eşmekaya ve Sarp köylerinden ibaretti. 1975 yılında da 201-300 grubunda 3 tane yerleşme vardı. Ancak, bu yerleşmeler Sugören ve Eşmekaya köyleri ile Kemalpaşa kasabasından ibaretti. 1990'da Sarp ve Güneşli köyleri 201-300 grubuna yükselirken, 1975'te bu grupta bulunan Sugören köyü ve Kemalpaşa kasabası bir üst grup olan ve oldukça yoğun nüfuslu grubu teşkil eden 301 den fazla grup içerisinde yer almışlardır. 1990 yılında 301'den fazla nüfuslu grupta 4

yerleşme bulunmaktaydı. Oldukça yoğun nüfuslu olan bu yerleşmeler Hopa şehri, Kemalpaşa kasabası ile Osmaniye ve Sugören köylerinden ibaretti (Harita 21). 1975'te 201-300 grubunda bulunan Sugören köyü ve Kemalpaşa kasabası nüfuslarının artması sebebiyle 1990 yılında yoğunluğu 301'den fazla olan grupta yer almışlardır. Gerçekten Kemalpaşa kasabasında 1976 yılında çay fabrikasının faaliyete geçmesiyle çevreden de aldığı göçlerle 1975'te 1369 olan nüfus 1990 yılında 2658 kişiye ulaşmıştır. Sugören köyü ise, önceleri sahilin gerisindeki vadi yamaçlarında yer alan yerleşim yerini terk ederek, sahili takip eden Hopa-Rize karayolunun kenarına taşınması sonucu komşu köy olan Yeşilköy'den de bir miktar göç almıştır. Böylece 1975'te 1216 olan nüfusu 1990 yılında 1471 kişiye yükselmiştir.

Bu dönemde Hopa şehrinin nüfus yoğunluğu 500'ün üzerine (578 kişi) çıkmıştır. Şehrin 1975'te 9089 olan nüfusu 1990 yılında 11507 kişiye yükselmiştir. Böylece 1975'te 457 kişi olan yoğunluğu da 1990 yılında 578 kişiye ulaşmıştır.

Sonuç olarak değerlendirmeğe aldığımız 1935, 1960, 1975, 1990 yıllarına ait dönemlerde nüfus yoğunluğu sürekli artış göstermiştir. Birçok yerleşme bir sonraki dönemde bir üst grup içerisinde yer almıştır. Bunun yanında idarî taksimatta yapılan bazı değişikliklerle mahalleler köy statüsü kazanmış buna bağlı olarak da bazı köylerin nüfus ve arazilerinde azalmalar olmuştur. Bir başka özellikte sahildeki yerleşmelerin nüfusları ve yoğunlukları iç kısımda yer alan yerleşmelere göre daha fazla artış göstermiştir.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tablo: 49 Sayım yıllarına göre Hopa ilçesi ve Türkiye'nin nüfus yoğunlukları

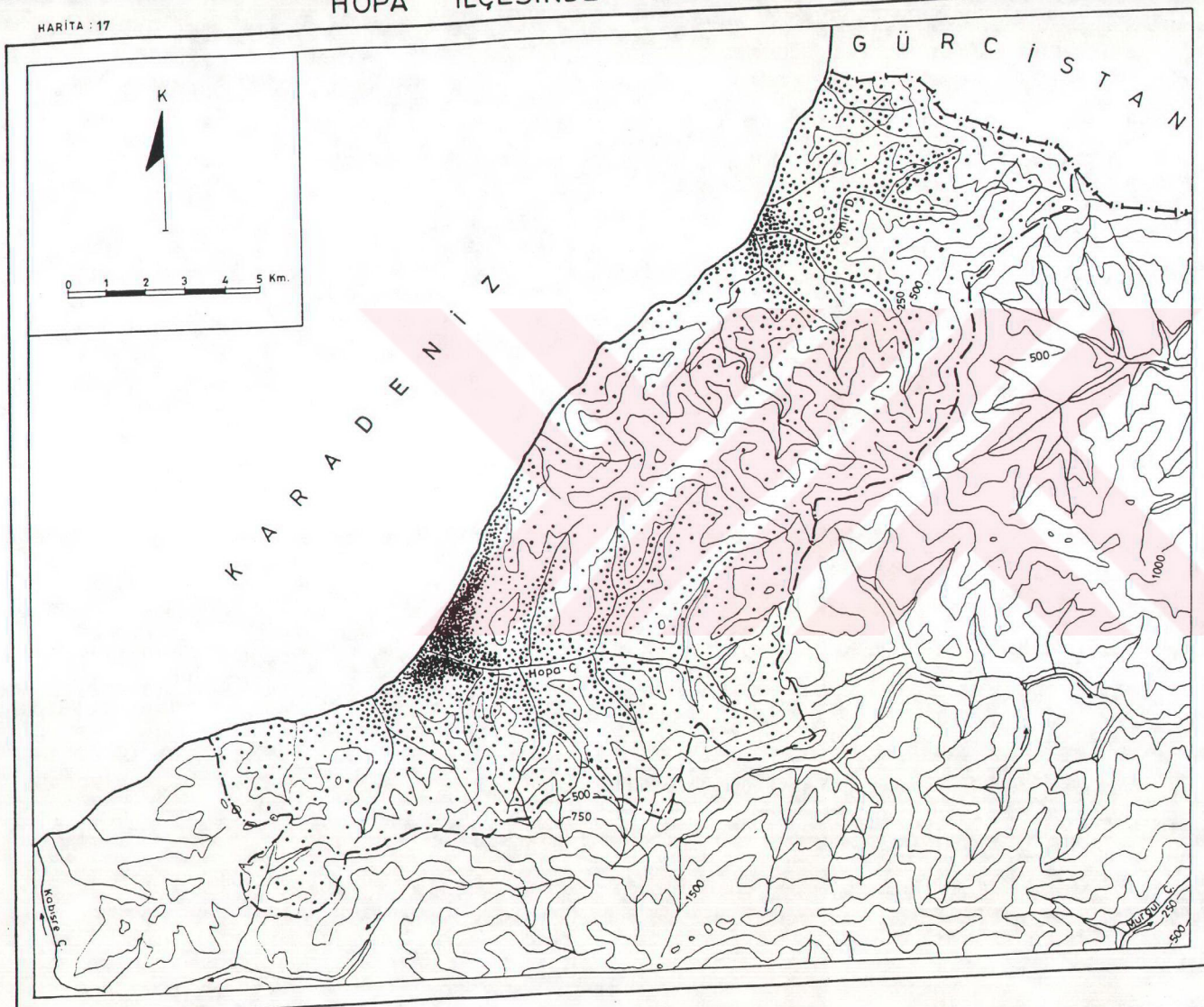
Yıllar	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Hopa İlçesi	41	43	45	49	51	57	65	82	91	102	109	108
TÜRKİYE	21	23	24	27	31	36	41	46	52	58	65	73

Tablo: 50 Hopa ilçesinde 1935, 1960, 1975, 1990 yıllarında nüfus yoğunluk gruplarına göre yerleşme sayısı

Yoğunluk Grubu	1935-	1960	1975	1990
1-50	11	6	2	3
51-100	8	9	10	8
101-200	4	9	12	11
201-300	1	1	3	3
301 +	-	-	2	4
TOPLAM	24	25	29	29

HARİTA : 17

HOPA İLÇESİNDE NÜFUS DAĞILIŞ HARİTASI (1990 Yılı)

İ Ş A R E T L E R

750 — 500 — Eşyükselti eğrileri m.

Akarsular

Devlet sınırı

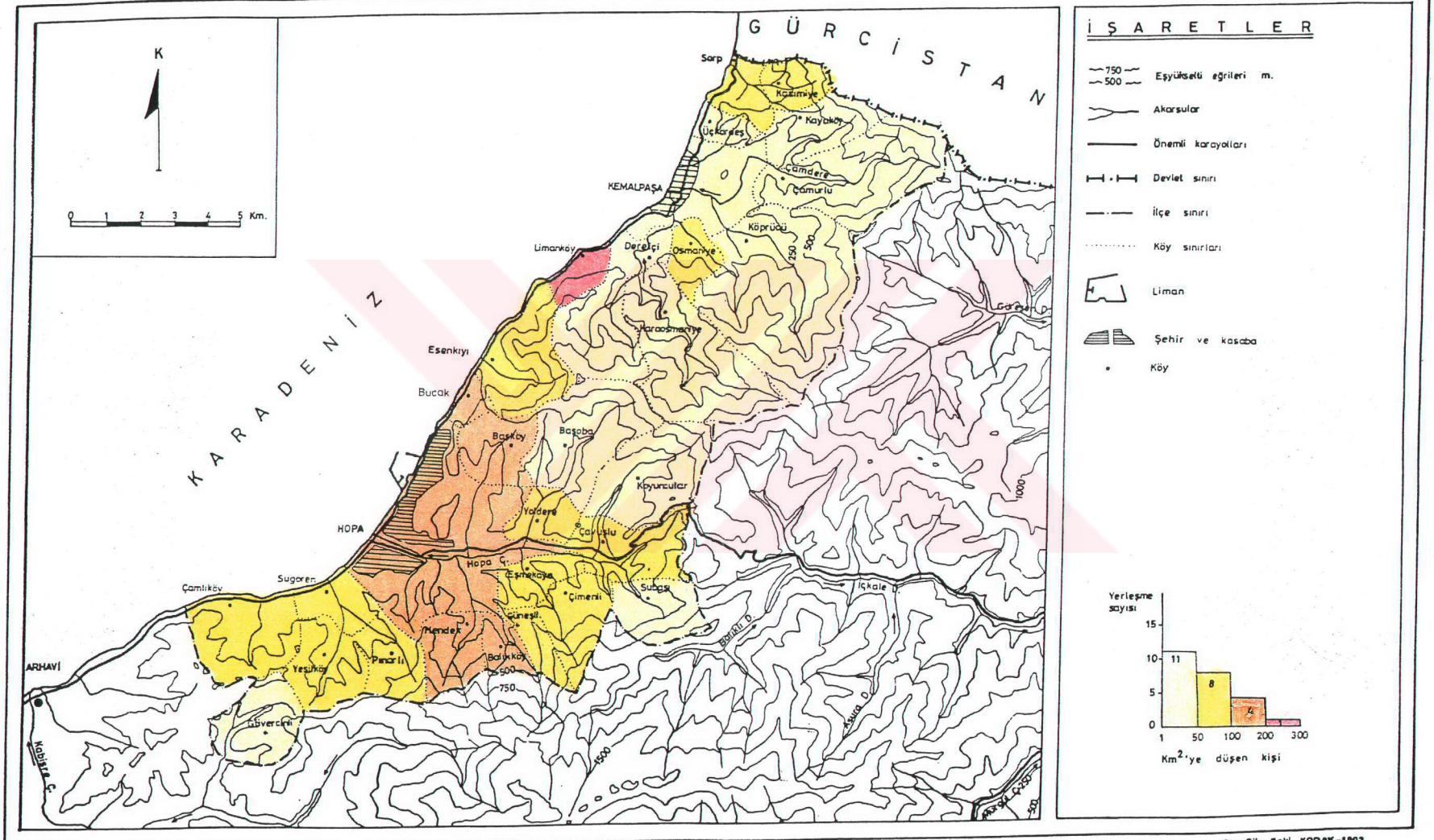
İlçe sınırı

Bir nokta 20 kişiyi göstermektedir

Arş. Gör: Zeki KODAY - 1993

HARİTA : 18

HOPA İLÇESİNİN NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (1935 Yılı)

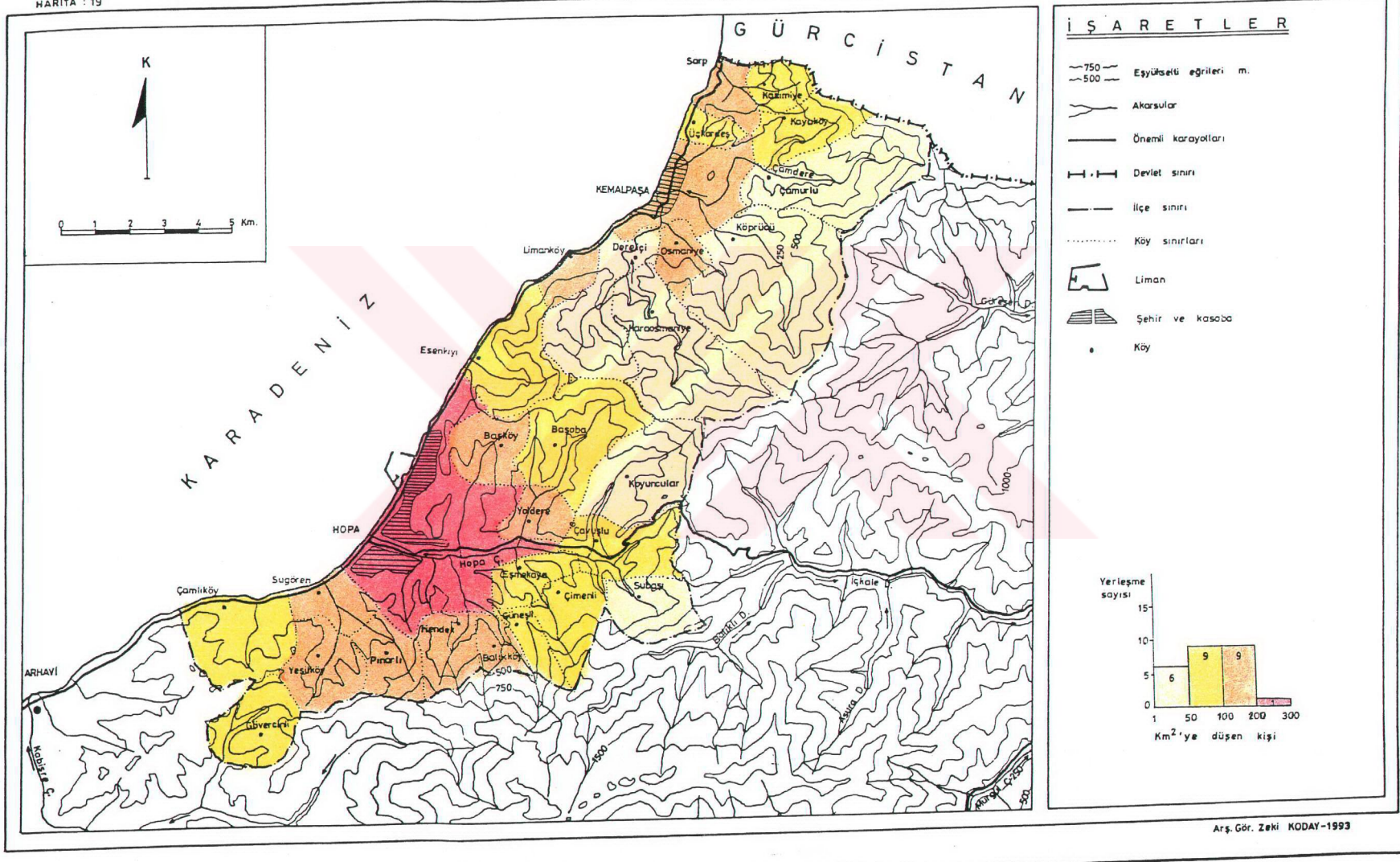
İŞARETLER

- 750 / 500 — Eşyükselti eğrileri m.
- Akarsular
- Önemli karayolları
- Devlet sınırı
- İlçe sınırı
- Köy sınırları
- Liman
- Şehir ve kasaba
- Köy

Arş. Gör. Zeki KODAY-1993

HARİTA : 19

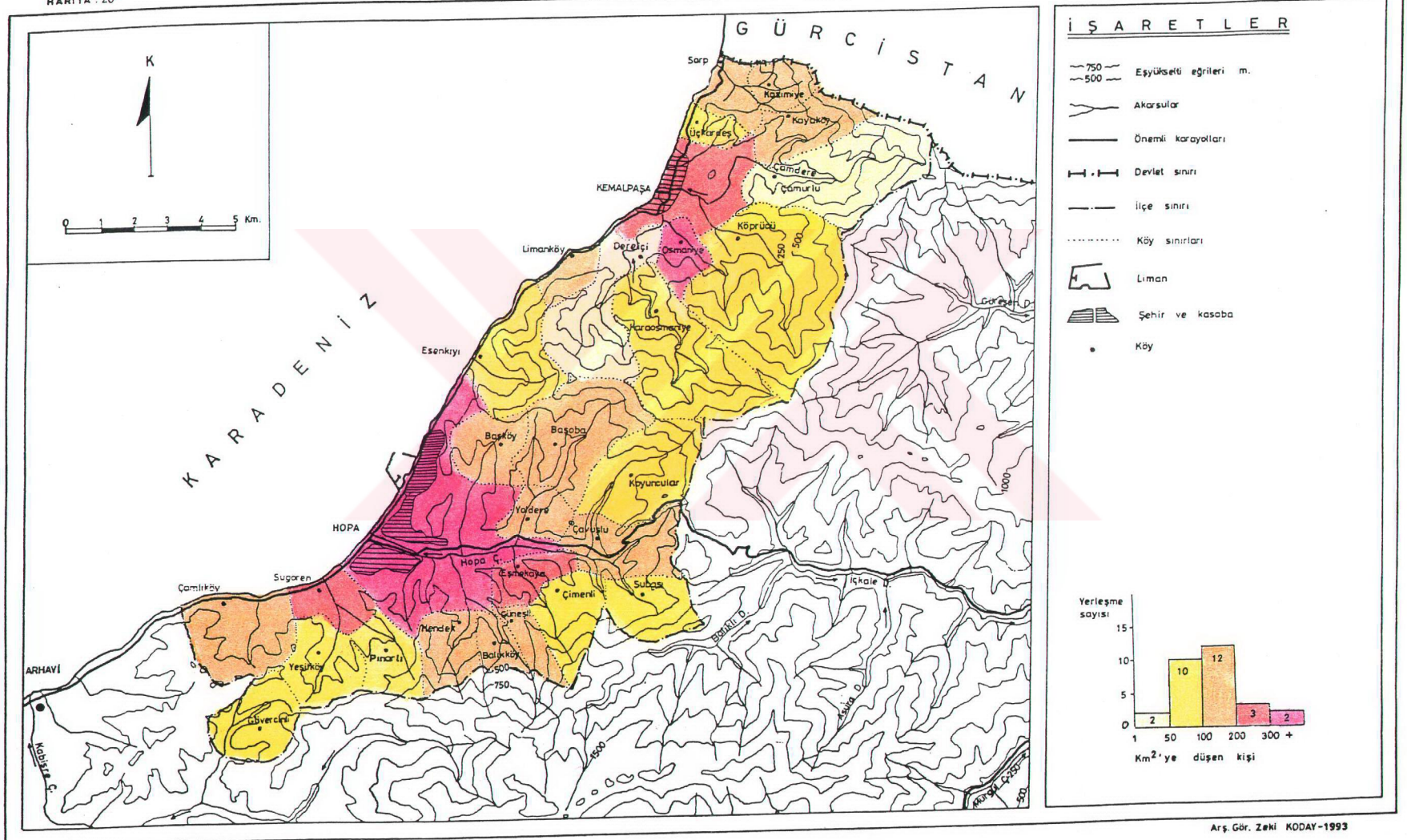
HOPA İLÇESİNİN NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (1960 Yılı)

Arş. Gör. Zeki KODAY-1993

HARİTA : 20

HOPA İLÇESİNİN NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (1975 Yılı)

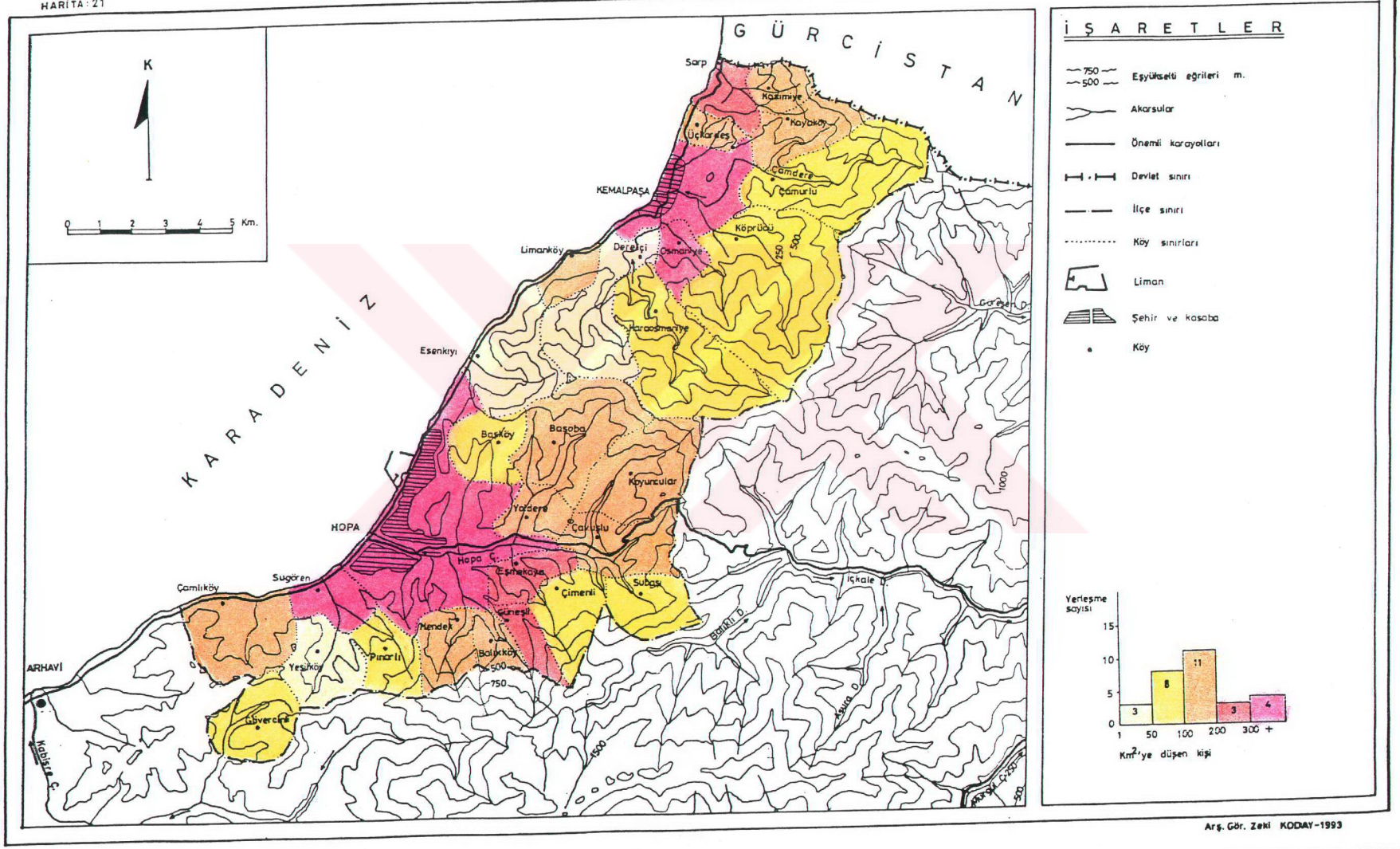
İŞARETLER

- 750 / 500 — Eşyükselti eğrileri m.
- Akarsular
- Önemli karayolları
- Devlet sınırı
- İlçe sınırı
- Köy sınırları
- Liman
- Şehir ve kasaba
- Köy

Arş. Gör. Zeki KODAY-1993

HARİTA : 21

HOPA İLÇESİNİN NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (1990 Yılı)

Arş. Gör. Zeki KODAY-1993

C- NÜFUSUN SOSYAL VE EKONOMİK NİTELİKLERİ

Bu bölümde Hopa ilçesi idarî sınırları içerisindeki nüfusun cinsiyet ve yaş özellikleri ile sosyal ve ekonomik nitelikleri ele alınacaktır.

1- NÜFUSUN SOSYAL NİTELİKLERİ

Burada önce Hopa ilçesindeki toplam nüfusun cinsiyet durumu belirlendikten sonra, bu nüfusun yaş gruplarına göre ayırımı yapılacaktır. Daha sonra araştırma sahamızdaki nüfusun eğitim ve kültürel özellikleri incelenmeye çalışılacaktır.

a- Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Ayırımı:

Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesi 1990 yılı itibariyle toplam 30862 kişilik bir nüfusa sahipti. Bu nüfusun 15353'ünü erkekler (% 50'sini), 15509'unu da (% 50) kadınlar oluşturmaktaydı (Tablo 51). 1935 yılından 1990 yılına kadar olan dönemde Türkiye nüfusunun cinsiyet durumunu kısaca değerlendirdiğimizde şu özellikler görülmektedir; 1935 yılında Türkiye nüfusunun (16158018 kişi) % 49'unu erkekler (7936770 kişi), % 51'ini de kadınlar (8221248 kişi) oluşturmaktaydı. Cumhuriyetin ilk yılları olarak sayılabilecek bu dönemde, erkek nüfus kadın nüfusa göre daha az idi. Kuşkusuz bunun temel sebebi I. Dünya Harbi ve İstiklâl Savaşları sırasında ülkemizin önemli miktarda erkek nüfusu kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. 1940-1950 yılları arasındaki dönemde erkek nüfusla kadın nüfus oranları birbirine eşit hale gelmiştir (Tablo 51). 1955 yılından itibaren erkek nüfus oranı kadın nüfus oranına göre fazlalık göstermeğe başlamıştır. Bu durum 1990 yılına kadar devam etmiştir. 1955-1990 yılları arasındaki dönemde erkek nüfus oranı % 51, kadın nüfus oranı % 49 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 51). Artvin ili toplam nüfusu içerisinde 1935 yılından 1990 yılına kadar olan dönemde (1975 yılı hariç), kadın nüfusun oranı erkek nüfus oranına göre fazladır. Sadece 1975 yılında erkek nüfus oranı (% 50) kadın nüfus oranına (% 50) eşit olmuştur. Fakat bu dönemde dahi nüfus sayısı bakımından kadın nüfus (114197 kişi) erkek nüfusa (113829 kişi) göre 368 kişi daha fazla olarak gerçekleşmiştir (Tablo 51). Bunun nedeni ise Artvin ilinde tarım alanlarının kıt olması ve iş bulabilme imkânlarının sınırlı olması nedeniyle dışarıya olan göçlerden kaynaklanmaktadır.

Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesinde 1935 yılında toplam nüfusunun (11930 kişi) % 48'ini erkekler, % 52'sini kadınlar oluşturmaktaydı. Daha öncede belirtildiği gibi I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşları nedeniyle erkek nüfus kadın nüfusa oranla daha az değerlerde kalmıştır. Bu durumu aynı sebeplerle ülke genelinde de görmek mümkündür. Hopa ilçesinde 1935'ten 1960 yılına kadar olan dönemlerde erkek nüfus oranı kadın nüfus oranıyla ya aynı kalmış ya da daha az olarak gerçekleşmiştir. 1965-1990 yılları arasındaki dönemde ise erkek nüfus oranı kadın nüfusa göre ülkemiz genelinde olduğu gibi daha fazla olarak gerçekleşmiştir. Araştırma sahamızdaki erkek nüfus fazlalığını sadece doğumlarla meydana gelen erkek nüfus fazlalığı şeklinde değerlendirmek doğru olmaz. Çünkü 1951 yılında Hopa ilçesi çay dikim sahasına dahil edildikten sonra, çevre ilçelerden çok sayıda insan buradaki bahçelerde çalışmaya gelmiştir. Çalışmaya gelen bu insanların çoğunluğunu erkek nüfus oluşturmaktaydı. Gerçekten 1990 yılı itibariyle Artvin iline bağlı ilçelerin nüfus oranlarına baktığımızda (Tablo 52) tarım ve iş alanları kıt olan ilçelerde, erkek nüfus oranı kadın nüfusa göre düşük değerde gerçekleşmektedir. Örneğin Ardanuç, Arhavi, Şavşat ve Yusufeli ilçelerinden iş bulabilmek için büyük kentlere göç olmaktadır. Göç olayına daha çok erkek nüfus katıldığından bu ilçelerde kadın nüfus oranı erkek nüfusa göre daha fazla olarak gerçekleşmektedir (Tablo 52). Bunun yanında Artvin merkez ilçe ve Murgul ilçesinde de tarım alanları çok azdır. Fakat, Artvin merkez ilçe il merkezi olması nedeniyle sahip olduğu idarî fonksiyona bağlı olarak, Murgul ise burada kurulmuş olan bakır fabrikaları sayesinde göç vermeden ziyade çevresinden göç almaktadır. Bunun sonucunda erkek nüfus oranı kadın nüfus oranından fazla olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılı itibariyle Borçka ilçesi de Hopa'ya benzer bir durum göstermekte olup, nüfusunun % 50'sini erkekler, % 50'sini kadınlar oluşturmaktaydı.

Hopa'da 1935 yılından 1990 yılına kadar olan dönemde erkek nüfus oranı daima kadın nüfusa göre fazla olarak gerçekleşmiştir. 1935 yılında 1884 kişi olan Hopa kasaba nüfusunun % 52'sini erkekler % 48'ini kadınlar oluşturmaktaydı. 1990 yılında ise toplam 11507 kişi olan Hopa şehir nüfusunun % 54'ünü erkekler, % 46'sını (5300 kişi) kadınlar oluşturmaktaydı. (Harita 16). Buradan açıkça görüldüğü gibi Hopa şehir nüfusunda erkek nüfus kadın nüfusa göre önemli miktarda fazlalık göstermektedir. Bu durum şehirde açılmış olan çeşitli fabrika ve ticarî işyerlerinde çalışmak için çevreden göç almasıyla ve bu göç olayına daha çok erkek nüfusun iştirak

Tablo: 51 1935-1990 yılları arasındaki sayım dönemlerinde Türkiye'nin, Artvin ilinin ve Hopa ilçesinin toplam nüfusları ve erkek-kadın oranları (%)

Sayım	Türkiye			Artvin (İl Toplamı)			Hopa (İlçe Toplamı)		
Yılı	Toplam Nüfus	Erkek %	Kadın %	Toplam Nüfus	Erkek %	Kadın %	Toplam Nüfus	Erkek %	Kadın %
1935	16158018	49	51	132895	49	51	11930	48	52
1940	17820950	50	50	153273	49	51	12493	50	50
1945	18790174	50	50	159328	48	52	13059	49	51
1950	20947188	50	50	174977	48	52	14020	50	50
1955	24064763	51	49	176845	48	52	14877	49	51
1960	27754820	51	49	196301	49	51	16404	49	51
1965	31391421	51	49	210065	49	51	18865	50	50
1970	35605176	51	49	225869	49	51	23783	51	49
1975	40347719	51	49	228026	50	50	26325	52	48
1980	44736957	51	49	228997	49	51	29426	51	49
1985	50664458	51	49	226338	49	51	31464	51	49
1990	56473035	51	4	212833	49	51	30862	50	50

Kaynak; DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Tablo: 52 1990 yılı itibarıyla Artvin iline bağlı ilçelerinin toplam nüfusları ve erkek-Kadın oranları

İlçenin Adı	Toplam Nüfusu (Kişi)	Erkek Nüfus (%)	Kadın Nüfus (%)
Merkez İlçe	33183	52	48
Ardanuç	17782	48	52
Arhavi	18351	49	51
Borçka	30329	50	50
Hopa	30862	50	50
Murgul	11951	51	49
Şavşat	33315	48	52
Yusufeli	37060	45	55

Kaynak; DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Artvin İli.

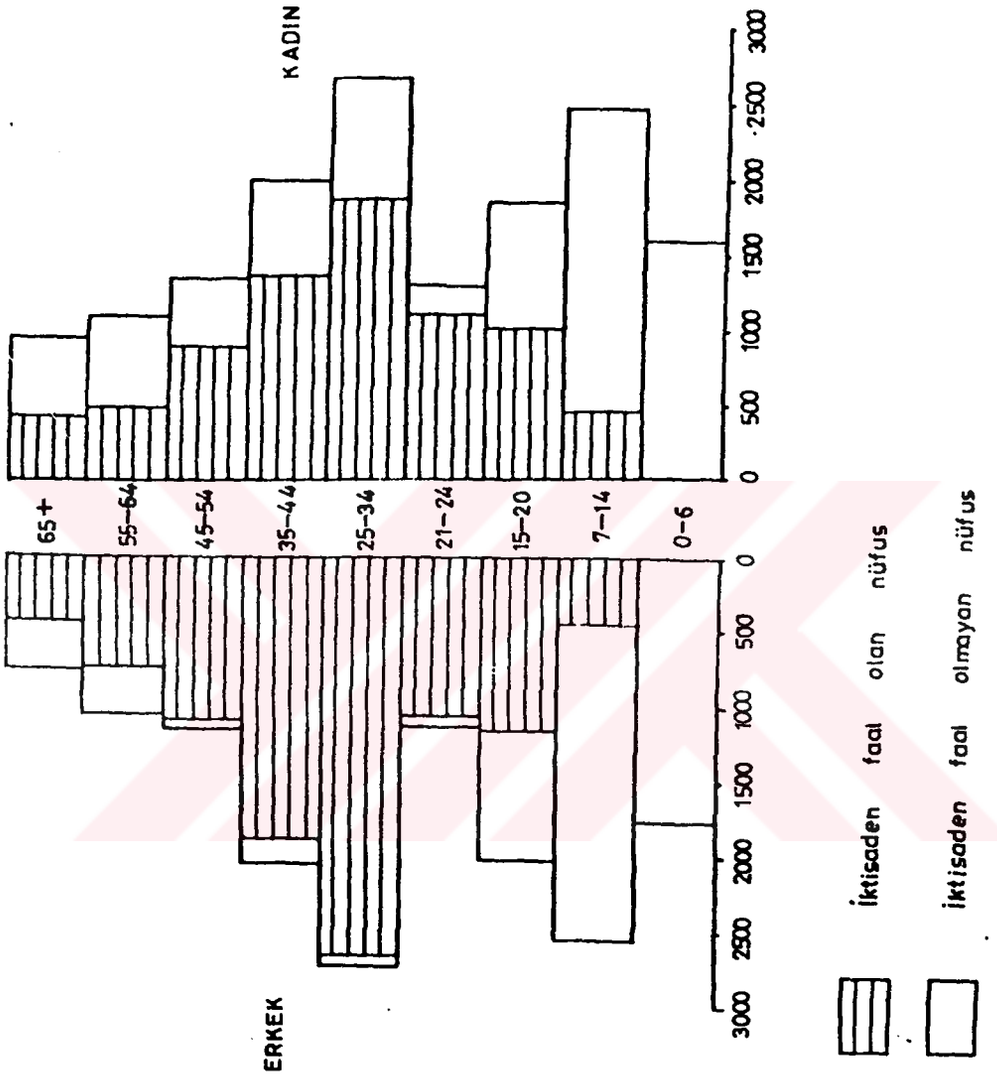
etmesiyle ilgili bir durumdur. Ayrıca şehirde konuşlandırılmış bulunan hudut taburundaki asker nüfus da erkek nüfus fazlalığında etkili olan bir başka faktördür.

Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesinde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını incelediğimizde 25-34 ve 7-14 yaş gruplarının kalabalık grupları oluşturdukları anlaşılmaktadır (Tablo 53 - Şekil 48). Bunlardan en kalabalık grubu teşkil eden 25-34 yaş grubunda toplam 5396 kişi bulunmakta olup (% 17) bunların 2721'ini erkekler, 2675'ini kadınlar oluşturmaktadır.

İkinci kalabalık grubu oluşturan 7-14 yaş grubunda ilçe toplam nüfusunun % 16'sı bulunmaktadır. İlköğretim dönemindeki öğrenci nüfusun bulunduğu bu grupta 2564'ü erkek, 2637'si de kız olmak üzere toplam 5001 kişi bulunmaktaydı. İlçe nüfusun da % 13'erlik bir paya sahip olan 15-20 ve 35-44 yaş grupları da nisbeten kalabalık gruplar oluşturmaktadır. Lise ve yüksek okulda öğrenim görme, erkekler için askere gitme dönemi olan 15-20 yaş grubunda toplam 3922 kişi bulunmaktadır. Orta yaşlı insanların oluşturduğu 35-44 yaş grubunda 2054'ü erkek, 1993'ü de kadın olmak üzere toplam 4047 kişi bulunmaktadır. İlköğrenim dönemi öncesi olan 0-6 yaş grubunda ilçe nüfusunun % 11'i bulunmaktaydı. Bebek ve çocuk nüfustan oluşan bu grupta 1755'i erkek, 1679'u da kız olmak üzere toplam 3434 kişi bulunmaktaydı. Yaş gruplarına göre dağılımda en az nüfuslu grupları ise 55-64 yaş grupları ve 65 yaş üzeri oluşturmaktaydı.

Hopa ilçesinde 1990 yılı itibarıyle ilçe toplam nüfusunun % 6'sının bulunduğu 65 yaş üzerindeki grup, en az nüfuslu grubu oluşturmaktaydı. Yaşlı nüfus olarak adlandırdığımız bu grupta 751'i erkek, 954'ü de kadın olmak üzere toplam 1705 kişi bulunmaktaydı. İlçe nüfusunun % 7'sinin bulunduğu 55-64 yaş grubu da az nüfuslu ikinci grubu oluşturmaktaydı. Toplam 2182 kişinin bulunduğu bu grubun 1113'ü erkek, 1069'u da kadın nüfustan oluşmaktaydı (Tablo 53 - Şekil 48).

Araştırma sahamızın şehir nüfusunu oluşturan Hopa şehir nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımını incelediğimizde 25-34 ve 7-14 yaş gruplarının kalabalık gruplar oluşturdukları görülmektedir. En kalabalık grubu oluşturan 25-34 yaş grubunda 1174'ü erkek 955'i kadın olmak üzere toplam 2129 kişi (% 19) bulunmaktadır. İkinci kalabalık grubu oluşturan 7-14 yaş grubunda toplam 2000 kişi bulunmaktadır. İlköğretim dönemindeki öğrenci nüfusu teşkil eden bu grubun 1010'u erkek, 990'ı da kız idi. Şehir nüfusunda bu grupları kalabalıklık bakımından sırayla 35-44, 45-54, 15-20, 0-6 ve 21-24 yaş grupları izlemektedir. Şehir nüfusunda az nüfuslu grupları

Şekil:48 Hopa ilçesinde yaş gruplarına göre erkek – kadın nüfusun ayrımı ve iktisaden faal olma durumu (1990)

ise 55-64 yaş grubu ve 65 yaş üzeri oluşturmaktadır. Şehirde 1990 yılı itibariyla 65 yaşın üzerinde 173'ü erkek, 290'ı kadın olmak üzere toplam 463 kişi yaşlı nüfus bulunmaktaydı (Tablo 54 - Şekil 49).

Nüfusun yaş gruplarına dağılmını geniş aralıklarla ele aldığımızda 0-30 yaş grubunu çocuk ve gençler, 30-60 yaş grubunu orta yaşlılar, 60 yaşın üzerini yaşlılar oluşturmaktadır. Buna göre Hopa ilçe nüfusunun geniş aralıklı yaş gruplarına dağılımı aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

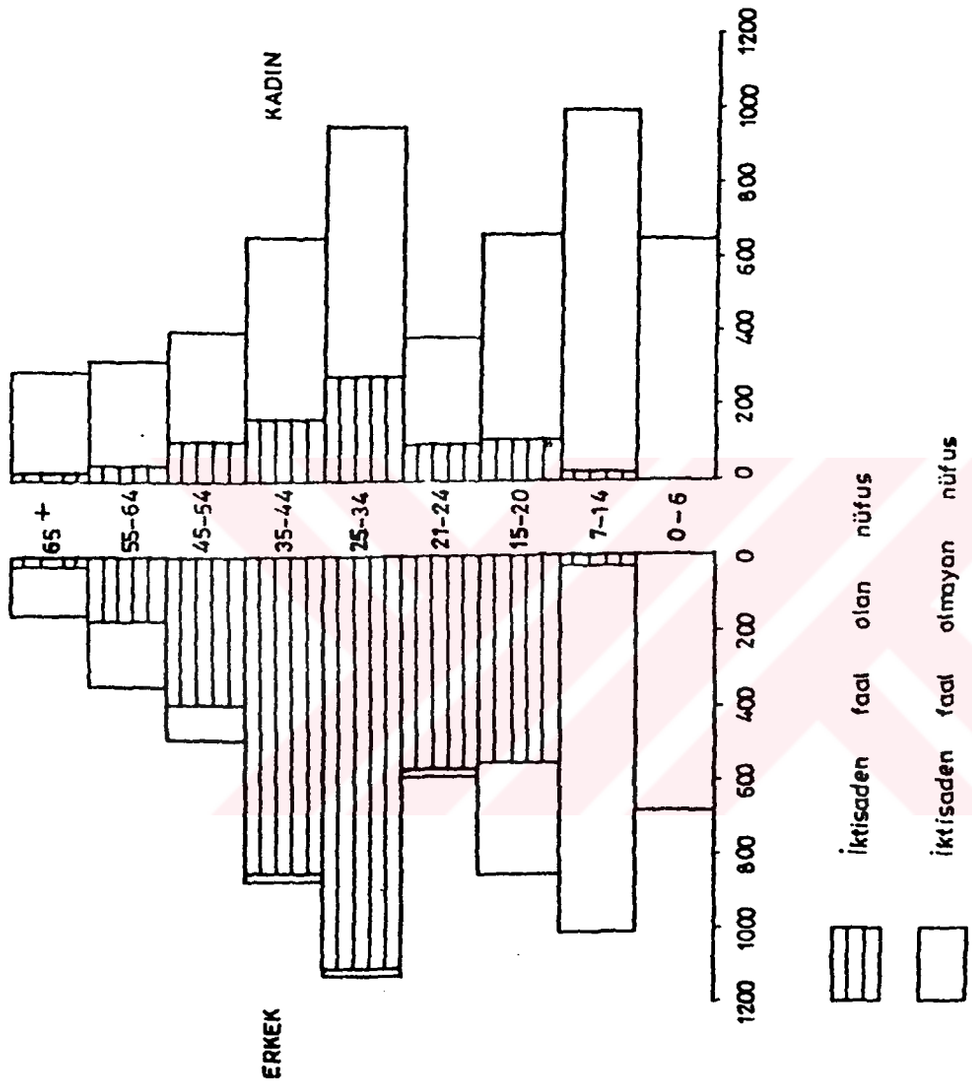
Yaş grubu	Erkek	Kadın	Toplam	%'si
0-30	8964	8626	17590	57
30-60	5267	5210	10477	34
60 üzeri	1307	1488	2795	9
Toplam	**15538**	**15324**	**30862**	**100**

Buna göre ilçe nüfusunun % 57'sini 0-30 yaşları arasında bulunan çocuk ve gençler (17590 kişi), % 34'ünü 30-60 yaş arasında bulunan orta yaşlılar (10477 kişi), % 9'unu da (2795 kişi) 60 yaşın üzerindeki yaşlılar oluşturmaktaydı.

Hopa ilçesinde 0-14 yaş grubunda 8435 kişi bulunmaktaydı. Okul öncesi ve ilköğretim dönemi olarak ele aldığımız bu nüfus aynı zamanda bağımlı nüfusu oluşturmaktadır. Yine bağımlı nüfus olarak ele aldığımız 65 yaşın üzerinde toplam 1705 kişi bulunmaktaydı. Aktif nüfus olarak ele aldığımız 15-64 yaşları arasında toplam 20722 kişi bulunmaktaydı. Buna göre ilçe toplam nüfusunun (30862 kişi) % 67'si aktif nüfus olarak adlandırdığımız 15-64 yaşları arasındaki nüfustan, % 33'ü de bağımlı nüfus olarak ele aldığımız 0-14 yaş (8435 kişi) ve 65 yaş üzerindeki (1705 kişi) nüfustan oluşmaktaydı.

b- Nüfusun Eğitim ve Kültürel Özellikleri:

1990 yılı itibarıyle Hopa ilçesinde 0-6 yaş grubu üzerindeki nüfusun %90'ının okur-yazar olduğu tesbit edilmiştir. İlçede 0-6 yaş grubunun üzerinde 13783'ü erkek, 13845'i kadın olmak üzere toplam 27428 kişi bulunmaktaydı. Okuma-yazma oranı kadınlarda % 86 kadar iken erkeklerde bu oran % 95'i geçmektedir. Ülkemiz genelinde 1990 yılı itibariyle okur-

Şekil: 49 Hopa şehrinde yaş gruplarına göre erkek – kadın nüfusun ayrımı ve iktisaden faal olma durumu (1990)

yazarlık oranının % 80 kadar olduğunu düşünürsek[1], araştırma sahamızdaki okur-yazarlık oranı Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmektedir. Araştırma sahamızda ziraate elverişli tarım alanları kıt olduğundan yöre sakinleri çalışmak için ya gurbete çıkmak ya da okuyup bir meslek sahibi olmak zorunda kalmışlardır.

Hopa şehir nüfusunda 1990 yılı itibariyle okur-yazarlık oranı % 90 kadar idi. Şehirde 0-6 yaş grubunun üzerinde 5613'ü erkek, 4755'i kadın olmak üzere toplam 10368 kişi bulunmaktaydı. Şehirde erkek nüfustaki okur-yazarlık oranı % 96 iken, (5388 kişi) kadın nüfusta okur-yazarlık oranı % 82 (3906 kişi) kadar idi[2].

Araştırma sahamızda 1960 yılında % 55 civarında olan okuma-yazma oranı hızla artarak 1990 yılında % 90'a ulaşmıştır. Okuma-yazma oranının bu kadar yüksek olmasında Hopa Halk Eğitim Merkezinin zaman zaman düzenlemiş olduğu okuma-yazma kursları etkili olmuştur. Ancak 1980 yılından sonra ülkemiz genelinde başlatılan okuma-yazma seferberliğinin de büyük rolü olmuştur. Okuma-yazma seferberliğinde yaşlı genç ayırımı yapılmaksızın nüfusun önemli bir kısmına okuma-yazma öğretilmiştir.

Hopa ilçesindeki her köyde ilkokul bulunmaktadır. Hatta bazı köylerde ortaokul da (Başoba, Kayaköy) bulunmaktadır. Hopa şehir merkezinde ise, 5 ilkokul, 2 ortaokul ve 4 lise bulunmaktadır. 1990 yılı itibariyle Hopa ilçesindeki okullarda toplam 6745 öğrenci öğrenim görmekteydi. Ayrıca 370 öğrenci de büyük kentlerdeki okullarda yüksek öğrenime devam etmekteydi. Böylece ilçe toplam nüfusunun (30862 kişi) % 22'si öğrenci nüfustan oluşmaktaydı.

Hopa ilçesinde yıllık ortalama doğum oranı % 2-3 arasında, ölüm oranı ise % 1 civarındadır. Şehirdeki doğum ve ölüm oranı kır nüfusuna göre biraz daha düşük değerde olup, doğum oranı % 2, ölüm oranı % 1'in altında gerçekleşmektedir.

Araştırma sahamızda guatr ve romatizma hastalıklarının yaygın olduğu görülmektedir. Bu hastalıklardan guatrın yaygınlığı fazla miktarda tüketilen karalahanaya bağlanırken, romatizmanın yaygın olması, yörenin nem miktarının yüksek olmasına (Hopa yıllık ortalama nisbi nem; % 65) bağlanmaktadır. Halk sağlığını korumak ve sağlık hizmeti vermek amacıyla devlet tarafından Sarp, Köprücü ve Başoba köylerinde sağlık evleri, Yoldere

---

1 DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, s. 84.

2 DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin ili), s. 46.

Tablo: 53 Hopa ilçe nüfusunun yaş gruplarına ve cinsiyete göre ayrımı (1990)

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	% si
0-16	1755	1679	3434	11
7-14	2564	2437	5001	16
15-20	2046	1876	3922	13
21-24	1239	1296	2535	8
25-34	2721	2675	5396	17
35-44	2054	1993	4047	13
45-54	1295	1345	2640	9
55-64	1113	1069	2182	7
65+	751	954	1705	6
TOPLAM	15538	15324	30862	100

Kaynak; DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin İli) Verileriyle Hopa, Kemalpaşa ve Yoldere Sağlık Ocakları verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo: 54 Hopa şehir nüfusunun yaş gruplarına ve cinsiyete göre ayrımı (1990)

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	% si
0-6	682	644	1326	12
7-14	1010	990	2000	17
15-20	852	671	1523	13
21-24	593	380	973	8
25-34	1174	955	2129	19
35-44	875	654	1529	13
45-54	487	398	885	8
55-64	361	318	679	6
65+	173	290	463	4
TOPLAM	6207	5300	11507	100

Kaynak; DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin ili).

köyü ve Kemalpaşa kasabasında sağlık ocakları kurulmuştur. Ayrıca Hopa şehir merkezinde devlet hastanesi ve bir sağlık ocağı bulunmaktadır. Bunlara ilaveten Hopa'da 1 Sahil Sağlık Merkezi ve Sarp Sınır Kapısında 1 Hudut Sağlık Merkezi bulunmaktadır. Şehirdeki Sahil Sağlık Merkezinde Hopa limanına gelen yolcular, gemici ve gemiler sağlık kontrolünden geçirilirken, Sarp'taki Hudut Sağlık Merkezinde buradaki sınır kapısından giriş yapan yolcular kontrolden geçirilmektedir. Bütün bunların yanında Arhavi, Borçka, Artvin ve Rize'deki hastanelerden de büyük ölçüde yararlanılmaktadır.

Hopa ilçesindeki bütün köylerde elektrik bulunmaktadır. Çağın gerekli olan elektrikli ev aletleri ve elektronik cihazları köylerde geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle televizyon yayınları nüfusun eğitim ve kültür düzeyi üzerinde büyük etkisi olmaktadır.

2- NÜFUSUN EKONOMİK NİTELİKLERİ

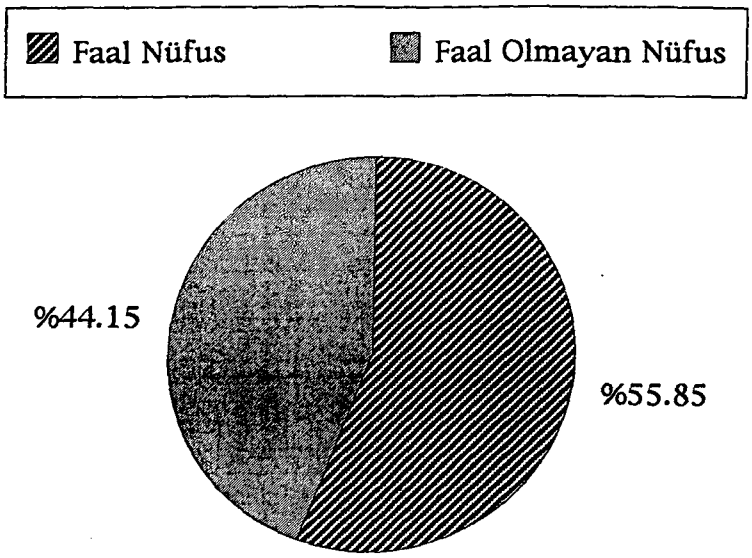
Bu kısımda önce Hopa ilçesindeki toplam nüfus içerisindeki iktisaden faal olan ve faal olmayan nüfusun cinsiyete göre miktar ve oranları yaş gruplarına göre ele alınacaktır. Ayrıca iktisaden faal olan nüfusun sektörlere göre dağılımı incelenecektir.

a- İktisaden Faal Olan Nüfus ve Sektörlere Dağılımı

Hopa ilçesinde 1990 yılı itibariyle toplam 30862 kişi olan nüfusun % 56'sını (17236 kişi) iktisaden faal olan, nüfus, % 44'ünü de (13626 kişi) faal olmayan nüfus oluşturmaktaydı (Tablo 55-57, Şekil 48-50).

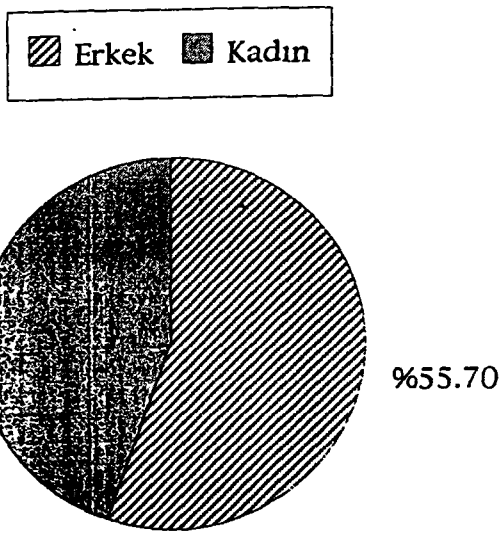
İlçede faal olan nüfusun 9600'ünü erkekler, 7636'sını da kadınlar oluşturmaktaydı (Tablo 57, Şekil 51). 1990 yılı itibarıyle ülkemiz nüfusunun (56473035 kişi) % 43'ünü iktisaden faal olan nüfus oluşturmaktaydı. Ülkemizdeki faal nüfusun 16073560'ını erkekler (% 28), 8653041'ini (% 15) de kadınlar oluşturmaktaydı[1]. Böyle bir durumda araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesindeki iktisaden faal olan nüfus (% 56), Türkiye ortalamasının (% 43) çok üzerinde gerçekleşmektedir (Tablo 58).

1 DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. s. 112.

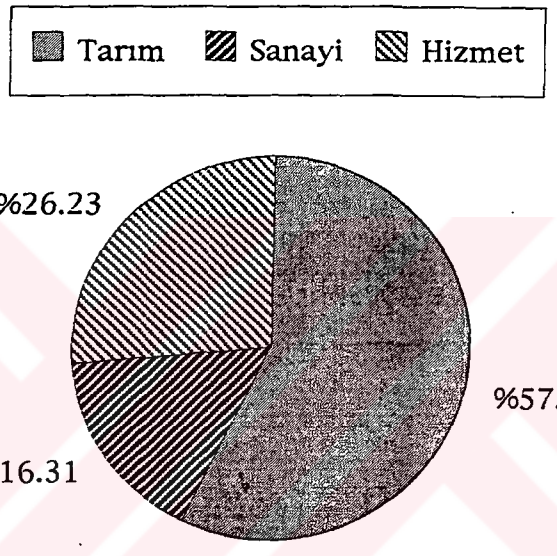
Şekil: 50 Hopa ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun faal olmayan nüfusa oranı

Hopa ilçesinde yaş gruplarına göre bir ayırım yaptığımızda 25-44 yaş arasındaki nüfusun iktisaden faal olma yönünden birinci sırada geldiği görülmektedir (Tablo 55, Şekil 48). Bu yaş grubundaki 7775 kişi ilçe toplam nüfusunun % 25'ini oluşturmaktadır. 15-24 yaş grubunda ki toplam 4388 kişi ise, iktisaden faal olma bakımından ikinci sırada yer almaktadır. 12-14 yaş grubu ve 55 yaş üzerindeki nüfus faal olma yönünden alt sıralarda bulunmaktadır.

Şekil: 51 Hopa ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun cinsiyete oranı

Daha önce belirtildiği gibi 15 yaşından küçük olan çocuklar hayvan otlatarak veya bahçede çalışarak aile ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar. DİE verileri ve ilçede yaptığımız anketlere göre 12-14 yaş grubundaki 1428 çocuktan 938'inin iktisaden faal olduğu tesbit edilmiştir. Ayrıca DİE'nün yayınlamış olduğu bültenlerde kadın nüfusun büyük bir bölümü faal olmayan nüfus içerisinde gösterilmiştir. Oysa, arazi çalışmalarımız sırasında kırsal kesimdeki kadınların özellikle çay bahçelerinde yaygın olarak çalıştıklarını tesbit ettik (Fotoğraf 36).

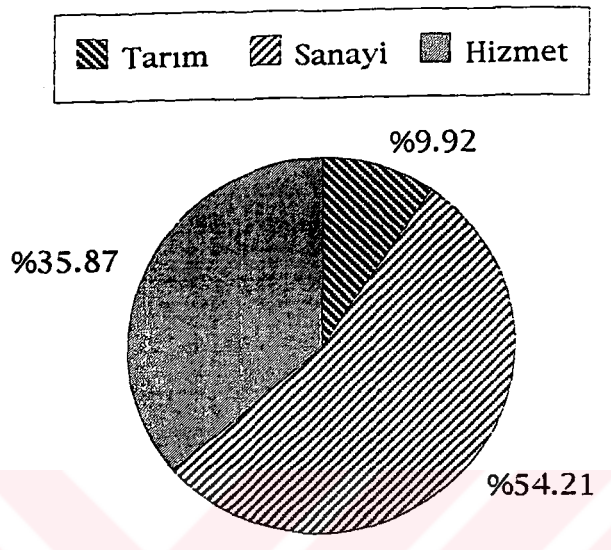

Şekil- 52 Hopa ilçesinde faal nüfusun sektörlere göre dağılımı

Hopa ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun % 58'i (9903 kişi) tarım, % 26'sı (4521 kişi) hizmet, % 16'sı da (2812 kişi) sanayi sektöründe çalışmaktadır (Tablo 58-59 - Şekil 52). Tarım sektöründe çalışanların oranı Türkiye ortalamasından (% 54) fazla, Artvin il ortalamasının (% 72) altında gerçekleşmektedir (Tablo 58). Hopa ilçesinde sanayi sektöründe çalışanların oranı % 16 olup, Artvin il ortalamasından (% 9) çok fazla Türkiye ortalamasına (% 18) oldukça yakın değerde gerçekleşmektedir.

Araştırma sahamızda tarım sektöründe çalışanların tamamına yakınını kır nüfusu oluşturmaktaydı. Köylerde ailelerin en önemli meşguliyeti çay tarımıdır. Hayvancılık daha çok ek bir uğraşı olarak bazı aileler tarafından yapılmaktadır. Bunun yanında sahildeki yerleşmelerde (Çamlıköy, Sugören, Hopa, Esenkıyı, Limanköy, Kemalpaşa, Üçkardeş, Sarp) geçimini balıkçılıktan sağlayan aileler de bulunmaktadır. Kır nüfusunda

geçimini tarım dışı faaliyetlerden sağlayanların oranı az olmakla birlikte hemen her köyde öğretmen, ebe, din görevlisinin yanında, bakkal, marangoz ve nakliyecilikle uğraşanlar da bulunmaktadır.

Şekil: 53 Hopa şehrinde faal nüfusun sektörlere göre dağılımı

Araştırma sahamızın şehir nüfusunu oluşturan Hopa'da, iktisaden faal olan nüfusun (4606 kişi) % 54'ü (2497 kişi) sanayi, % 36'sı (1652 kişi) hizmet, % 10'u da (457 kişi) tarım sektöründe çalışmaktadır (Tablo 60-61, Şekil 53). Böyle bir durumda şehirdeki faal nüfusun yarıdan fazlası sanayi sektöründe çalışmaktadır. Gerçekten şehirde bulunan çay fabrikası, bakır işletmesi, termik santral ve küçük sanayi sitesindeki 100 den fazla iş yerinde çok sayıda iş gücü istihdam edilmektedir. Hizmet sektöründe çalışanların oranı % 36 ile sanayi sektöründen sonra ikinci sırada gelmektedir. Ancak, burada hemen şunu belirtelim ki, 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla şehirde çok sayıda dükkân ve mağaza ve otel açılmıştır. Bunun yanında yük ve yolcu taşımacılığı da gelişmiştir. Böylece hizmet sektöründe çalışanların oranı her geçen gün büyük artış göstermektedir. Yakın bir gelecekte hizmet sektöründe çalışanların oranının sanayi sektöründe çalışanların oranından daha fazla olacağı kanaatindeyiz.

Tablo: 55 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Hopa ilçesinde iktisaden faal olan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı

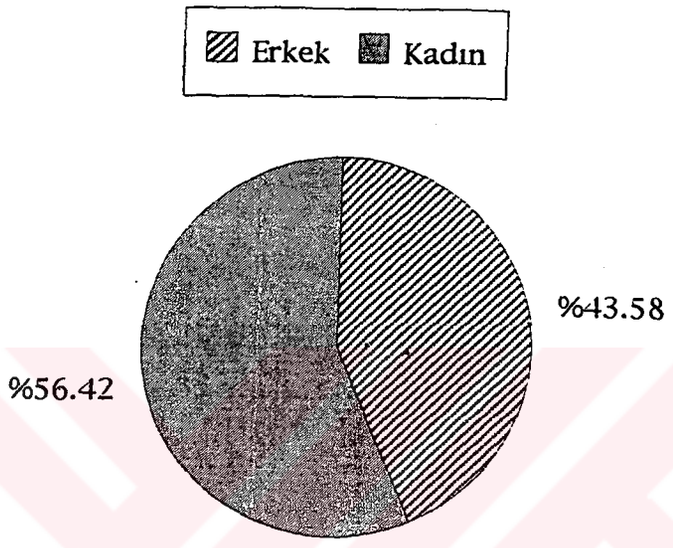
Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	%
12-14	474	464	938	5
15-20	1169	1005	2174	13
21-24	1115	1099	2214	13
25-34	2665	1877	4542	27
35-44	1865	1368	3233	18
45-54	1136	905	2041	12
55-64	717	493	1210	7
65+	459	425	884	5
TOPLAM	9600	7636	17236	100

TABLO:56 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Hopa ilçesinde iktisaden faal olmayan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	%
0-6	1755	1679	3434	25
7-14	2090	1973	4063	30
15-20	877	871	1748	13
21-24	124	197	321	2
25-34	56	798	854	7
35-44	189	625	814	6
45-54	159	440	599	4
55-64	396	576	972	7
65+	292	529	821	6
TOPLAM	5938	7688	13626	100

b- İktisaden Faal Olmayan Nüfus:

1990 yılı itibarıyle Hopa ilçe nüfusunun % 44'ünü (13626 kişi) iktisaden faal olmayan nüfus teşkil etmekteydi. İktisaden faal olmayan nüfusun 5938'ini erkekler, 7688'ini de kadınlar oluşturmaktaydı (Tablo 56-Şekil 54).

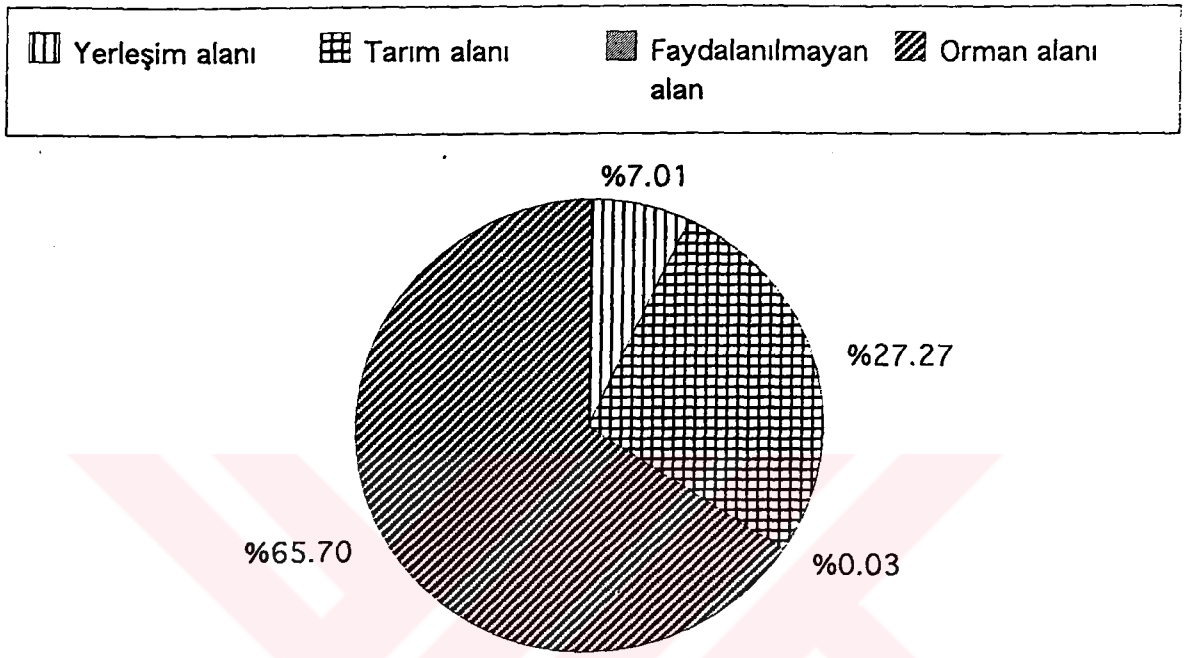
Şekil: 54 Hopa ilçesinde faal olmayan nüfusun cinsiyete göre oranı

İktisaden faal olmayan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda 0-6 yaş grubundaki 3434 çocuk nüfusu ile 7-14, 15-20 ve 21-24 yaş gruplarında bulunan 6132 öğrenci nüfusu faal olmayan nüfusun % 70'ini oluşturmaktadır. Faal olmayan nüfus içerisinde 25 yaştan itibaren kadınların miktarı erkeklere göre oldukça fazlalık göstermektedir. 25-65 arası yaşları kapsayan gruplardaki toplam 3239 kişi faal olmayan nüfusun % 24'ünü, 65 yaşın üzerindekiler ise (821 kişi) % 6'sını oluşturmaktadırlar (Tablo 56, Şekil 48).

Araştırma sahamızın şehir nüfusunu oluşturan Hopa'da iktisaden faal olmayan 2437'si erkek, 4664'ü kadın olmak üzere toplam 6901 kişi bulunmaktadır. Şehirde iktisaden faal olmayan nüfusun büyük bir bölümünü öğrenciler, ev kadınları ve yaşlılar oluşturmaktaydı.

0-6 yaş grubundaki 1326 çocuk ile 7-14, 15-20 ve 21-24 yaş gruplarında bulunan 3120 öğrenci nüfusu, faal olmayan nüfusun % 64'ünü oluşturmaktadır. Şehir nüfusunda 21-24 yaş grubundan itibaren faal olmayan kadın nüfus miktarı, erkek nüfusa göre fazlalık göstermeğe başlar.

Nitekim, şehir nüfusunda 25-65 arası yaşları kapsayan gruplardaki faal olmayan toplam nüfus 2046 kişi olup, bunun 314'ünü erkekler 1732'sini kadınlar oluşturmaktadır. (Tablo 62, Şekil 49). 65 yaşın üzerindekiler ise (409 kişi) faal olmayan nüfusun ancak % 6'sını oluşturmaktadır.

Şekil: 55 Hopa ilçesinde genel arazi bölünüşü

Tablo: 57 Hopa ilçesinde iktisaden faal olan ve faal olmayan nüfusun miktar ve oranları

	Faal Nüfus	%	Faal Olmayan Nüfus	%	TOPLAM
Erkek	9600	31	5938	19	50
Kadın	7636	25	7688	25	50
TOPLAM	17236	56	13626	44	100

Tablo: 58 Hopa ilçesi, Artvin ili ve Türkiye'de faal nüfusun sektörlere göre dağılımı (%)

Sektörler	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)	Toplam
Hopa İlçesi	58	16	26	100
Artvin İli	72	9	19	100
TÜRKİYE	54	18	28	100

Kaynak; DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo: 59 Hopa ilçesinde faal nüfusun sektörlere dağılımı (1990)

Sektörler	Erkek	Kadın	Toplam	%
Tarım	2994	6909	9903	58
Sanayi	2505	307	2812	16
Hizmet	4101	420	4521	26
TOPLAM	9600	7636	17236	100

Tablo: 60 Hopa şehrinde faal nüfusun sektörlere dağılımı (1990)

Sektörler	Erkek	Kadın	Toplam	%
Tarım	230	227	457	10
Sanayi	2231	266	2497	54
Hizmet	1440	212	1652	36
TOPLAM	3801	705	4606	100

Tablo: 61 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Hopa şehrinde iktisaden faal olan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam
12-14	24	14	38
15-20	549	105	593
21-24	585	99	745
25-34	1165	277	1442
35-44	865	168	1033
45-54	386	105	491
55-64	167	43	210
65+	29	25	54
TOPLAM	3770	836	4606

Kaynak: DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin İli).

Tablo: 62 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Hopa şehrinde iktisaden faal olmayan nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete ayrımı.

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Toplam	%
0-6	682	644	1326	19
7-14	986	976	1962	28
15-20	303	566	869	13
21-24	8	281	289	4
25-34	10	486	196	7
35-44	10	486	496	7
45-54	101	293	394	6
55-64	194	275	469	7
65+	144	265	409	6
TOPLAM	2437	4464	6901	100

Kaynak: DİE 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Artvin İli).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOPA İLÇESİNİN EKONOMİK COĞRAFYASI

İnsanların hayatlarını sürdürebilmek ve rahat bir yaşama kavuşabilmek için yeryüzünde göstermiş oldukları faaliyetlerin bütünü ekonomik coğrafyanın konusunu oluşturur.

Araştırma sahamızdaki ekonomik faaliyetleri tarım, sanayi, ulaşım, ormancılık, ticaret ve turizm olmak üzere 6 grupta topayabilmekteyiz. Bu faaliyetleri ayrıntılı olarak ele almadan önce araştırma sahamızın mevcut ekonomik potansiyelini daha iyi belirleyebilmek için Hopa ilçesinin arazi bölünüşü ve araziden faydalanılma durumunu genel olarak ortaya koymak gerekir.

A- ARAZİ BÖLÜNÜŞÜ VE ARAZİDEN FAYDALANMA

Hopa ilçesinde toplam arazinin % 65.69'unu orman alanı, % 27.28'ini tarım alanı, % 7'sini yerleşim alanı ve ‰ 0.3'ünü faydalanılmayan alanlar oluşturmaktadır (Tablo 63, Şekil 55). Bu durumda Hopa ilçesinin % 99.97'si fayadalanılabilir arazilerden oluşmaktadır. Araştırma sahamızda faydalanılmayan alanları, kayalık araziler oluşturmaktadır.

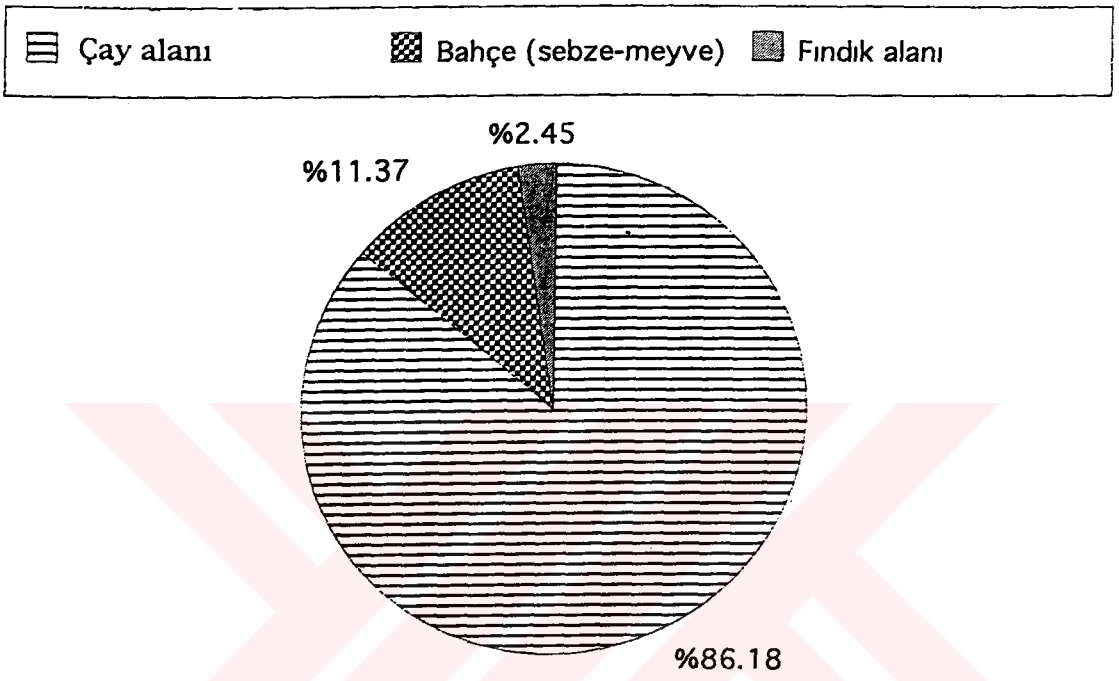
Tablo: 63 Hopa ilçesinde genel arazi bölünüşü

Arazi Türü	Tarım Alanı	Orman Alanı	Yerleşim Alanı	Faydalanılmayan Alan	Genel Alan
Dekar	49211	118577	12645	50	180483
%	27.28	65.69	7.00	0.03	100

1. Orman alanları:

Hopa ilçesinde en büyük paya sahip olan orman alanları 118577 dekarlık alanı ile ilçenin toplam arazisinin % 65.69'unu kaplamaktadır (Tablo 63-64). Araştırma sahamızın bitki örtüsü özellikleri konusunda da belirtildiği gibi, Hopa ilçesinde ormanlar sahilden dağlık alana doğru gidildikçe

yoğunluk kazanmaktadır. Sahamızdaki en yüksek yeri oluşturan Balıklı Dağı'nın (1750 metre) zirveleri dahi kayın ve ladin ağaçlarının oluşturduğu ormanlarla kaplıdır.

Şekil: 56 Hopa ilçesinde tarım alanlarının bölünüşü

İnceleme sahamızda sahilden 850 metreye kadar Kolşik flora hâkim olup, burası kayın, kızılağaç, kestane, gürgen gibi ağaçların oluşturduğu ormanlarla kaplıdır. Yörede yerleşmeler 600-650 metreye kadar Kolşik floranın içine sokulmuşlardır. Yerleşmelerin ormanın içine sokulması sonucu ormanlar yoğun bir tahribata maruz kalmıştır. Ancak yine de araştırma sahamızdaki yerleşmelerin hemen hepsinde arazilerin büyük bir kısmı ormanlarla örtülüdür (Harita 7, Tablo 64).

Hopa ilçesinde en az ormana sahip olan yerleşim birimi Kemalpaşa kasabasıdır. 100 dekarlık bir orman alanına sahip olan kasaba arazisinin büyük bir kısmını yerleşim alanları ve tarım alanları oluşturmaktadır (Tablo 64). Hopa ilçesinde en fazla orman alanlarına sahip olan yerleşim birimlerini Köprücü (14340 dekar), Karaosmaniye (10391 dekar) ve Çamurlu (8792 dekar) köyleri oluşturmaktadır (Harita 7, Tablo 64). Araştırma sahamızda yağış ve sıcaklık şartlarının elverişli olması sonucu yerleşim ile tarım alanı dışındaki sahanın tamamı fundalık ve ormanlarla kaplı olup,

Tablo: 64 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre arazi bölünüşü (Dekar)

Yerleşmenin Adı	Tarım Alanı	Orman Alanı	Yerleşim Alanı	Faydalanılmayan Alan	Toplam
Hopa	4614	8686	5670	-	18970
Balıkköy	978	1097	75	-	2150
Başköy	704	2179	180	-	3063
Başoba	2845	6618	350	-	9813
Çamlıköy	1686	6289	300	-	8275
Çavuşlu	1640	3278	150	-	5068
Çimenli	1203	3753	125	-	5081
Esenkıyı	629	7359	200	-	8188
Eşmekaya	1036	707	70	-	1813
Güneşli	770	1055	50	-	1875
Güvercinli	967	3358	100	-	4425
Hendek	1225	2550	100	-	3875
Koyuncular	1614	6986	150	-	8750
Pınarlı	965	2547	50	-	3562
Subaşı	1103	4822	75	-	6000
Sugören	2426	1999	200	-	4625
Yeşilköy	1057	3963	75-	-	5095
Yoldere	2110	2565	200	-	4875
Kemalpaşa	2350	100	3125	-	5575
Çamurlu	1875	8792	170	-	10837
Dereiçi	1174	5894	100	-	7168
Karaosmaniye	2409	10391	200	-	13000
Kayaköy	2613	5062	200	-	7875
Kazımiye	1384	1150	60	-	2594
Köprücü	4110	14340	300	-	18750
Limanköy	1405	588	70	-	2063
Osmaniye	1697	503	150	-	2350
Sarp	1604	921	100	-	2625
Üçkardeş	1018	1025	50	50	2143
TOPLAM	49211	118577	12645	50	180483

Bu veriler Köy Hizmetleri Gn.Md. APK Dairesi Başkanığı Arşivlerinden (1981) ve Hopa İlçe Tarım Müdürlüğü verlerinden (1993) derlenmiştir.

sahamızda çayır ve mera alanı bulunmamaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi sahamızdaki en yüksek yeri oluşturan Balıklı Dağı'nın yükseltisi fazla olmayıp (1750 metre), buralarda ormanlarla kaplı olduğu için yörede alpin çayırlar katı da bulunmamaktadır. Dolayısıyla inceleme sahamızda çayır ve mera alanı olmadığından, hayvanlar kış mevsiminde ahırlarda beslenmekte, yaz mevsiminde ise, Ardahan, Kars, Erzurum'daki çeşitli yaylalara götürülmektedir.

2. Tarım alanları:

Hopa ilçesinde 49211 dekarlık bir alan kaplayan tarım alanları, ilçe toplam arazisinin % 27.28'ini oluşturmaktadır. Araştırma sahamızdaki tarım alanları, çay plantasyon alanları, çeşitli sebze ve meyvelerin yetiştirildiği bahçeler ve fındık alanlarından ibarettir (Tablo 65).

a) Çay plantasyon alanları:

Hopa ilçesinde toplam tarım alanları içerisinde % 86.2 lik bir paya sahip olan çay plantasyon alanları yörede halkın en önemli geçim kaynağını oluşturmaktadır. İlçedeki bütün yerleşmelerde çay bahçesi bulunmaktadır (Harita 7-22). İnceleme sahasında çay dikimine, 1951 yılında çıkarılan 5748 sayılı yasa ile Artvin ilinin sahildeki ilçelerinin çay dikim bölgesi sınırları içerisine alınmasıyla başlanmıştır[1].

Hopa ilçesindeki çay bahçesi alanları denizden 500 metreye kadar olan yamaçlarda bulunmaktadır. Yörede çok az yer kaplayan alüviyal düzlükler yerleşmeler tarafından kaplandığı için, tarım alanları vadi yamaçlarında bulunmaktadır. Araştırma sahasında Sarp köyünden Kemalpaşa kasabası ve Karaosmaniye köylerine kadar olan sahada çay bahçeleri kesintisiz bir yayılış gösterdiğinden, bu çay bahçelerine çay plantasyon alanları demeyi uygun gördük.

b) Bahçe (Sebze-meyve) alanları:

Hopa ilçesinde bahçe alanları toplam tarım alanları içerisinde (49211 dekar) 5595 dekarla (% 11) çay tarım alanından sonra ikinci büyük alana sahiptir. Yörede bahçeler daha çok yerleşmelerle iç içe bulunmaktadır.

---

1 Doğanay, H.: Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Erzurum 1994, s. 150.

Tablo: 65 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre tarım alanlarının bölünüşü (Dekar)

Yerleşmenin Adı	Çay Ziraat Alanı	Bahçe (Sebze-Meyve) Alanı	Fındık Alanı	Toplam
Hopa	4314	300	-	4614
Balıkköy	578	360	40	978
Başköy	674	20	10	704
Başoba	2445	300	100	2845
Çamlıköy	1486	180	20	1686
Çavuşlu	1605	20	15	1640
Çimenli	953	250	-	1203
Esenkıyı	569	40	20	629
Eşmekaya	916	120	-	1036
Güneşli	610	160	-	770
Güvercinli	687	160	120	967
Hendek	1025	200	-	1225
Koyuncular	1414	200	-	1614
Pınarlı	665	250	50	965
Subaşı	933	150	20	1103
Sugören	2076	150	200	2426
Yeşilköy	457	50	550	1057
Yoldere	2030	50	30	2110
Kemalpaşa	2200	150	-	2350
Çamurlu	1650	225	-	1875
Dereiçi	919	255	-	1174
Karaosmaniye	2109	300	-	2409
Kayaköy	2163	450	-	2613
Kazımiye	1324	60	-	1384
Köprücü	3660	450	-	4110
Limanköy	1175	200	30	1405
Osmaniye	1447	250	-	1697
Sarp	1384	220	-	1604
Üçkardeş	943	75	-	1018
TOPLAM	42411	5595	1205	49211

Bu veriler Köy Hizmetleri Gn.Md. APK Dairesi Başkanlığı Arşivlerinden (1981) ve Hopa İlçe tarım Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir.

Özellikle köy meskenleri çeşitli sebze ve meyve bahçeleri içerisinde yer almıştır. Bu durum Harita 7 dikkatli incelendiğinde daha bariz olarak görülecektir.

c) Fındık alanları:

Hopa ilçesinde fındık alanları 1205 dekar ile tarım alanları içerisinde % 2.4'lük bir paya sahiptir. Yörede fındık alanları daha çok Hopa Çayı havzasındaki Başköy, Yoldere, Çavuşlu, Balıkköy ve Subaşı köylerinde bulunmaktadır. Ayrıca Çamlıköy Sugören, Pınarlı, Yeşilköy, Güvercinli köyleri ile Hopa, Kemalpaşa arasında bulunan Limanköy'de de fındık alanları bulunmaktadır (Harita 7). Aslında Hopa ilçesi önceleri daha geniş fındık alanlarına sahipti. Fakat 1951 yılında yörenin çay dikim sahasına dahil edilmesiyle birlikte çay, fındığa göre daha fazla gelir sağladığından fındıklığın yerini çay bahçeleri almıştır. Böylece fındık alanları zamanla sökülüp çay bahçesi oluşturulmuştur. Araştırma sahamızda fındık alanları vadi tabanında veya vadi tabanına yakın yamaçlarda yer almıştır. Dolayısıyla yörede fındık alanları çay bahçelerine göre daha az eğimli arazilerde bulunmaktadır (Harita 7).

3. Yerleşim alanları:

Araştırma sahamızda yerleşim alanları 12645 dekarlık bir alan kaplamaktadır. Bu alan ilçe toplam arazisinin (180483 dekar) % 7'sini oluşturmaktadır. İnceleme sahamızdaki yerleşim alanlarını idarî bakımdan Hopa ilçesine bağlı olan 27 köy ile 1 kasaba (Kemalpaşa) ve 1 şehir yerleşmesi (Hopa) oluşturmaktadır. Yerleşim alanları içerisinde en geniş alan kaplayan yerleşme Hopa şehridir. 1990 yılı itibariyle 11507 kişilik nüfusa sahip olan şehirde konutlar 5670 dekar gibi oldukça geniş bir alana yayılmıştır (Tablo 64, Harita 13). Şehirde fabrikalar (çay fabrikası, bakır işletmesi, termik santral), liman, askerî alanlar, ticarethaneler ve çeşitli idarî binaların bulunması da yerleşim alanının fazla olmasında etkili olan faktörlerdendir. Şehir sahil boyunca 5 km.lik bir uzanış gösterirken, Hopa Çayı vadisi boyunca 2-2.5 km. kadar içeriye sokulmuştur.

Kemalpaşa kasabası 1990 yılında 2658 kişilik bir nüfusa sahip olup, kasabanın yerleşim alanı 3125 dekarlık bir alan kaplamaktaydı. Dolayısıyla kasabada 1 kişiye, 1 dekardan fazla yerleşim alanı düşmektedir. Bu durum konutların çok seyrek olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca çeşitli ticarethaneler, çay fabrikası, orman işletmesine ait tomruk depoları ve sosyal tesisler kasabanın yerleşim alanının fazla olmasına sebep olmuştur.

Köylerdeki yerleşim alanları çok az bir alan kaplamaktadır. İlçede büyük yerleşim alanına sahip köyleri Başoba (350 dekar), Çamlıköy (300 dekar) ve Köprücü (300 dekar) köyleri oluştururken, en küçük yerleşim alanına sahip köyleri ise, Güneşli (50 dekar), Pınarlı (50 dekar), Üçkardeş (50 dekar) ve Kâzımiye (60 dekar) köyleri oluşturmaktadır (Tablo 64).

4. Kayalıklar:

Araştırma sahamızdaki kayalık alan Üçkardeş köyünde bulunan ve 50 dekarlık bir alan kaplayan kayalıklardan ibarettir[1].

---

1 Nüfus yoğunluğu bahsinde yerleşmelerin gerçek nüfus yoğunlukları hesaplanırken, yerleşme sınırları içerisinde kalan, fakat hiçbir şekilde faydalanılmayan kayalık alanlar yoğunluk hesaplamasına dahil edilmemiştir.

I- TARIMSAL FAALİYETLER

Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesinin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olup, kır nüfusunun hemen hemen tamamı, kasaba nüfusunun da (Kemalpaşa) yarıdan fazlası geçimlerini bu faaliyetlerden sağlamaktadırlar. Tarımsal faaliyetler denilince insanın aklına toprağı ekip-biçmek gelmektedir. Hayvancılık tarımsal faaliyetlerden ayrı düşünülmektedir. Oysa, hayvancılık tarımın ayrılmaz bir parçası olup, onunla iç içedir. Tarıma elverişli yerlerde hayvancılıkla uğraşmak ve hayvancılığı geliştirmek oldukça kolaydır. Fakat tarıma müsait olmayan yerlerde hayvancılık faaliyeti oldukça zahmetlidir. Çünkü tarımsal faaliyete elverişli olan yerlerde hayvanların beslenmesi için gerekli olan çayır ve meralar, saman, ot, küspe gibi hayvan yiyecekleri buradan kolayca temin edilebileceği için hayvancılık tarımsal faaliyetin ayrılmaz bir parçasını oluşturur.

Tablo: 66 Hopa ilçesinde tarım alanlarının bölünüşü

Tarım Türü	Çay Plantasyonu	Bahçe (Sebze-Meyve)	Fındık	TOPLAM
Dekar	42411	5595	1205	49211
%	86.2	11.4	2.4	100

1- Tarımsal Faaliyetlerin Gelişimi:

Hopa ilçesinde topoğrafyanın çok engebeli olması ve arazinin yoğun ormanlarla kaplı bulunması nedeniyle ziraate elverişli topraklar çok dağınık ve küçük parsellerden oluşmuşlardır. Araştırma sahamızda ziraate elverişli topraklar kıt olduğundan, yöre insanı geçimini sağlamak için, Osmanlılar zamanından beri gurbete çıkmış, gemicilik, ticaret ve marangozluk işleriyle uğraşmışlardır[1]. Bu durum cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

Yöre sakinleri çok küçük parsellerden oluşan topraklarının % 90'dan fazlasını (% 90.1) mısır tarımına tahsis etmişlerdir[2]. Araştırma sahamızda tarım alanlarında eğim oranının yer yer % 30-%40'ı bulması nedeniyle tarım alanları hem çok küçük parsellerden oluşmuş, hem de makinalaşma hemen hemen hiç olmamıştır. Karasaban dahi yörede lüks bir tarım aletidir. Eskiden

1 Minorsky, V.: İslâm Ansiklopedisi Lâzlar Maddesi. s. 25-27.

2 Tuncel, M.: "Türkiye Coğrafî Bölgelerinin Zirai Karakteri". İst. Üniv. Coğ. Ens. Dergisi, Cilt: IV, S: 11, İstanbul 1960, s. 76-101.

olduğu gibi bugün de genelde çapa, kazma ve sivri uçlu belle toprak kazılmakta tohum ekilmektedir. 1994 yılında yaptığımız bir ankete göre Hopa ilçesinde toplam 10 tane traktör bulunmaktaydı. Bunlardan 6 tanesi büyük traktör, 4 tanesi de küçük bahçe traktöründen ibaretti. Araştırma sahamızda sahilden dağlık alana doğru gidildikçe eğim miktarı çok arttığından (% 40 kadar), buradaki tarım alanlarına henüz traktör girmemiştir. 1951'de Artvin'in sahildeki ilçelerinin çay dikim sahasına alınmasıyla birlikte yörede gurbete çıkmaya mecbur kalan insanların makûs talihi böylece yenilmiştir. 1951 yılında yörenin çay ziraatine açılmasıyla birlikte dikilen çay fidelerinden 3-4 yıl sonra ilk çay yaprakları toplanmıştır. Çiftçiler çayın iyi kazanç sağladığını görünce gurbete çıkma yerine çay bahçesi oluşturup, burada çalışmayı tercih etmişlerdir. Hatta nüfus hareketleri bahsinde belirttiğimiz gibi, Hopa'nın çay dikim sahasına dahil edilmesinden önce başka kentlere göç etmiş olan 69 aile geri dönmüştür. 1964'te Hopa Çay Fabrikasının, 1976'da Kemalpaşa Çay Fabrikasının faaliyete geçmesiyle yöre bir çay plantasyon alanı haline gelmiştir. Çay bahçelerinin alanı kuzeyde Gürcistan sınırında bulunan Sarp köyünden, Kemalpaşa'nın batısına, hatta sahilden iç kısımda bulunan Karaosmaniye ve Köprücü köylerinin 500 metreye kadar olan vadi yamaçlarında kesintisiz bir yayılış alanına sahiptir. Hopa çayı vadisindeki köylerde ise, çay bahçeleri ormanların içerisinde küçük parsellerden oluşmuş adacıklar halindedir. İlçe toplam arazisinin ancak % 27'sini tarım arazisi oluşturmaktadır ki, bu oran oldukça azdır. Bu oran 1951'de sahanın çay dikim alanına dahil edilmesinden önce çok daha az idi. Çünkü Hopa'nın çay dikim sahasına alınmasıyla birlikte çay iyi kazanç sağladığı için, köylüler çevredeki ormanları yoğun bir şekilde tahrip ederek, ormandan kazanmış oldukları arazileri çay bahçesi haline getirmişlerdir. Hatta çay fındığa göre daha fazla kazanç sağladığından zamanla fındık bahçeleri sökülerek buralara da çay dikilmiştir. Önceleri Hopa çayı vadi tabanında ve Kemalpaşa kasabasının kurulmuş olduğu alüviyal düzlükte çeltik tarımı yapılmaktaydı. Ancak bugün ilçe sınırları dahilinde çeltik ekimi yapılmamaktadır. Hopa şehrinin kurulmuş olduğu alüviyal düzlükte önceden zeytin bahçeleri bulunmaktaydı. Bugün bu bahçeler ortadan kaldırılmıştır. Termik santral ile şehirdeki otel, lokanta ve çeşitli ticarethanelerin büyük bir kısmı ortadan kaldırılan bahçelerin yerinde inşa edilmiştir. Yine tropikal bölge meyvesi olan kivi de Hopa ilçesinde yetişmektedir. Üç aile tarafından kivi bahçesi kurulmuştur. Bu bahçelerden biri Kemalpaşa'da ikisi Hopa'da bulunmaktadır.

Bütün bunlar bize yörede çok çeşitli ürünlerin yetiştirildiğini, ancak, tarımsal faaliyetlerde makinalaşmanın sözkonusu olmadığını göstermektedir. Bunun asıl sebebi yörenin topoğrafik şartları nedeniyle tarıma elverişli düz arazilerin bulunmamasıdır. Zaten araştırma sahamızın iklim ve topoğrafik şartlarına uyum sağlamış olan çay ziraati de makinalı tarım yapılmasını gerektirmemektedir.

Çalışma sahamızın engebeli bir topoğrafyaya sahip olması ziraat alanlarının çok parsellerden oluşmasına neden olmuş bu durum yerleşmelerde konutların da dağılışını etkilemiştir. İnceleme sahamıza her mevsim bol miktarda yağış düştüğünden toprakta bir su fazlalığı vardır ve yaz kuraklığı sözkonusu değildir. Arpa, buğday gibi tahıllar da yörede yetişme imkânı bulamamıştır. Çünkü bu tahıllar olgunlaşma döneminde yağış istemezler. Bunun yanında mısır olgunlaşma döneminde de yağış istediğinden yörede yaygın olarak tarımı yapılmaktadır.

Tarım alanlarında önceleri daha çok hayvan gübresi kullanılırken, günümüzde özellikle çay ziraatinde sunî gübre kullanılmaya başlanmıştır. Yörede eskiden beri denizden fazla miktarda balık tutulduğu yıllar balık yağı ve balık unu fabrikalarından arta kalan balıklar gübre oluştursun diye ziraat alanlarına dökülmektedir[1]. Yörede topraklar nadasa bırakılmamaktadır. Hatta kıt olan topraktan yılda iki ürün alabilmek için çalışılır. Özellikle vadi tabanlarında ve evlerin önündeki bahçelerde kışın karalahana, patates gibi sebzeler ekilir, baharda ise mısırla karışık, fasulye ve kabak ekilmektedir.

Araştırma sahamızda portakal, mandalina, kivi, elma, armut, kiraz, zeytin, incir, üzüm, karalahana, domates, biber, patlıcan, kabak, fasulye ve mısır gibi oldukça çeşitli ürünler yetiştirilmekle birlikte bunların hiçbirinin ticarî önemi olmayıp, ailelerin ihtiyacına yöneliktir. Yörede ticarî amaçlı tarımı yapılan ürünleri çay ve fındık oluşturmaktadır. Son zamanlarda daha iyi gelir getirdiği için fındık bahçeleri de sökülerek çay bahçesi haline getirilmiştir. Böylece inceleme sahamızda çay ziraati en önemli tarımsal faaliyet olmuştur. Sahamızda çok çeşitli ürünlerin yetiştirilmesine rağmen, bunların ekim ve dikiminden hasat edilmesine kadar bütün işler insan emeği ile gerçekleştirilmektedir. İlçede mevcut olan 10 traktör bazı köylerdeki az eğimli küçük parsellerden oluşan topraklarda mısır ekimi için kullanılmaktadır. Yörede en önemli tarımsal faaliyeti oluşturan çay ziraatinde tarım aletlerinden sadece çay makasları

1 Trabzon Vilayet Salnâmesi 1904/1905, s. 81).

kullanılmaktadır. Araştırma sahamızda çiftçiler geçmişte olduğu gibi bugün de bahçesinden topladığı meyveyi sebzeyi ve çayı sırtında sepetlerle taşımakta, mısırı toplayıp kurutmakta binbir güçlük çekmektedir.

Bütün bunlardan çıkan sonuç yörede tarım ürünleri zamanla çeşitlilik kazanmış, geçen zaman içerisinde bazısının alanı daralmış, bazısının alanı genişlemiştir. Ancak yörede değişmeyen tek şey, çiftçilerin tarım alanlarına, tarımsal alet ve makinaların sokulamaması, bütün işlerin insan emeğiyle gerçekleşmesi olmuştur.

Tarımdan ayrı düşünemeyeceğimiz hayvancılık faaliyeti yörede fazla bir gelişme gösterememiştir. Araştırma sahamızın çay ziraatine açılmasıyla birlikte ailelerin hayvancılıktan elde ettikleri gelirin payı da azalmıştır.

2- Yetiştirilen Tarım Ürünleri ve Sahadaki Coğrafî Dağılışları:

Hopa ilçesindeki tarım alanlarında yetiştirilen ürünleri çay, bahçe (sebze-meyve) ve fındık tarımı olmak üzere 3 ayrı başlık altında incelemek mümkündür.

a- Çay ziraati:

Hopa ilçesindeki toplam tarım alanlarının (49211 dekar) % 86'sı (42411 dekar) çay ziraatine ayrılmıştır. Halkın en önemli ekonomik gelirini oluşturduğu için çay ziraati hakkında biraz geniş bilgi vermeğe çalışacağız.

Ülkemiz için oldukça yeni sayılabilecek olan çay bitkisi nemli tropik ve subtropik bölge bitkisidir. Bu bitki kamelyagiller (Camellia) familyasından olup bütün yıl yeşilliğini muhafaza eden bodur bir ağaçtır. Sürekli dalları ve yaprakları budandığı için küçük fidan halinde görülmektedir. Gerçekte yabanî çay ağacı 8-10 metre yüksekliğindedir[1]. Hopa ilçesindeki toplam tarım alanlarının % 82'si çay ziraatine ayrıldığından ve ilçenin ekonomik gelirinin en önemli kısmını oluşturması nedeniyle çayın yetişme şartlarını ve sahamızda tutunup gelişmesini şu şekilde özetleyebiliriz: Çay bitkisi, dünya üzerinde Çin, Japonya, Formoza, Hindistan, Doğu Pakistan, Cava, Sumatra gibi Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya memleketleri ile Kenya, Tanganika, Rodezya, Mozambik, Uganda gibi Afrika

1 Göney, S.: Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı. Coğ. Ens. Yay. No: 116, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2732, İstanbul, 1986, s. 186.

ülkelerinde komşumuz Gürcistan ve Rusya'nın Karadeniz sahilleri ile İran'da ki Elburz Dağlarının kuzey yamaçlarında Hazar denizinin güney kıyılarında iktisadî olarak yetiştirilmektedir[1].

Çay bitkisi dünyanın birçok yerinde yetişebilmektedir. Ancak, her yetiştiği yerde iktisadî bakımdan iyi kalitede çay elde edilememektedir. İklim ve toprak şartları çayın yetişmesi için en önemli iki unsurdur.

Çay bitkisi fazla sıcak ve fazla soğuğa dayanamamaktadır. Ortalama en yüksek sıcaklıkların 35 °C'nin üstüne çıkmasıyla yanma ve kavrulmalar görülür. Ayrıca araştırma sahamızda olduğu gibi aylık ortalama sıcaklıkların büyük farklılık göstermemesi gerekmektedir. Sıcaklığın -8 °C den aşağı düşmesi çay bitkisinin yaşamasını ve ürün vermesini olumsuz yönde etkilemektedir[2]. Hopa'da sıcaklıklar nadir olarak 35 °C'nin üzerine çıkmaktadır. Yine rasat yapılan 29 yıl boyunca (1962-1990) sıcaklık hiçbir zaman -8 °C den aşağıya düşmemiştir. Yine aylık ortalama sıcaklık farklarının 1.5-2 °C olduğu Hopa, çay ziraati için sıcaklık şartları bakımından oldukça elverişlidir. Ancak Hopa meteoroloji istasyonu denizden 33 metre yüksekte kurulmuş bulunmaktadır. Sahilden çevredeki yüksek dağlık alana doğru gidildiğinde kısa mesafede yükselti arttığı için sıcaklıklar azalmaktadır. Dolayısıyla yörede çay bahçeleri sahilden ancak 500-600 metreye kadar olan seviyelerde yetişme imkânı bulmuştur (Harita 7).

Çay bitkisinin yetişmesi için sıcaklık kadar yağmur ve nemin de büyük etkisi vardır. Zaten tropikal ve subtropikal iklimlerde çayın iyi gelişme imkânı bulmasının temel sebebi, yağış ve sıcaklığın aynı anda bulunmasındandır. Bilhassa yetişme devresinde bol yağış istiyen çayın yetişmesi için yıllık yağış 1600 mm. den az olmamalıdır. Yine yağışın yılın tamamına dağıldığı yerlerde daha iyi yetişme imkânı bulur. Yetişme devresinde yağış miktarının 1000 mm'nin altına düştüğü yerlerde çay ziraati iktisadî olmaktan çıkar[3]. Hopa'nın yıllık ortalama yağışı 2042.7 mm. olup, her mevsim bol yağış düşmektedir. Sahamızda çayın yetişme devresi olan Nisan-Ekim ayları arasındaki 7 aylık gelişme devresinde 1124.3 mm. yağış düşmektedir. Bütün bunlar çalışma sahamızın yağış şartları bakımından da çay ziraatine oldukça elverişli olduğunu göstermektedir.

Çay bitkisinin gelişmesi bol mahsül vermesi ve kalitesi üzerine nisbi nemin de etkisi büyüktür. Hopa'da yıllık ortalama nisbi nem oranı % 65

---

1 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı". Ankara Üniv. DTCF. Der. Cilt: XIX, Sayı: 1-4, Ankara, 1970, s. 86.

2 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı". s. 86.

3 Göney, S.: Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı. İstanbul, 1986. s. 192-193.

olmakla beraber ortalama sıcaklığın en yüksek seviyeye çıktığı yaz aylarında nisbî nemlilik % 70'in üzerinde gerçekleşmektedir (Tablo 13). Çayın kalitesini artıran bir başka unsur da havanın fazla güneşli ve ışıklı olmamasıdır. Bu bakımdan da araştırma sahamız oldukça elverişli şartlar göstermektedir. Çünkü yörede çayın yetişme devresi olan yazın, hava genelde kapalı, güneşli günlere pek az tesadüf edilmektedir. Parlak güneşli günler ancak yağıştan sonra görülmektedir. Yine nem oranının yüksek olması taze çay filizlerinin güneşten kavrulmasına engel olmaktadır.

Çay bitkisi toprak özellikleri bakımından fazla kireçten hoşlanmamaktadır. Asit karakterdeki yani PH derecesi 4.5-6 olan topraklar çayın yetişebileceği en uygun toprakları oluşturmaktadır[1].

Araştırma sahamızda çay ziraat alanları sahilden 600 metrelere kadar yetişme imkânı bulmuştur. Sahildeki yerleşim alanları tarafından işgâl edilmiş olan alüviyal toprakları bir tarafa bırakacak olursak, yörede çay ziraati sarı-kırmızı podzolik topraklar üzerinde gelişme göstermiştir (Harita 7-8). Bu topraklar eğimin fazla olması ve kuvvetli yıkanma nedeniyle PH derecesi 4.5 -5 olup "çok asitli" toprakları oluşturmaktadır. İnceleme sahamızdaki topraklar azot (N), fosfor (P_2O) ve kireç (CaO) bakımından fakir olduğundan tarım alanlarında bu eksiklik sunî gübre kullanmak suretiyle giderilmeğe çalışılmaktadır. Böylece çay bitkisinin gelişmesi için gerekli olan iklim ve toprak şartları araştırma sahamızda mevcut olduğundan, yörede çay iktisadî olarak yetişme ve gelişme imkânı bulmuştur. 1917 ihtilâline kadar Rusya'ya çalışmaya giden, orada fırıncılık yaparak geçimini sağlayan Doğu Karadeniz halkı, 1917 Rus ihtilâlinden sonra büyük bir geçim sıkıntısına düştü. Zamanın hükümeti yöre insanına yeni bir geçim kaynağı sağlamak amacıyla 1924 yılında 407 sayılı yasayla Rize ile Borçka arasında kalan sahada (1935 yılına kadar Hopa Rize iline bağlı bir kaza idi) fındık, portakal, limon, mandalina ve çay yetiştirilmesi adı altında bir kanun çıkarıldı[2].

Daha sonra Batum'dan getirilen çay tohumları Rize'de yetiştirilmeye başlandı. 1940 yılındaki 3788 sayılı yasa ile Derepazarı, İyidere, Gündoğdu ve Çayeli ilçeleri de çay ziraatine açıldı. Daha sonra 1951 yılında çıkarılan 5748 sayılı yasa ile (3. Çay Kanunu) çay dikim sahası Trabzon ve Artvin'e (Artvin'in Arhavi, Hopa, Borçka ilçelerine) kadar genişletildi. Çay dikim sahasına alınan Hopa'da kısa sürede çok geniş çay bahçeleri oluşturuldu. Nitekim, 1960 yılında 10847 dekar olan çay bahçelerinin alanı 1970 yılında

1 Göney, S.: Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı. İstanbul, 1986. s. 196-197.
2 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı". s. 88.

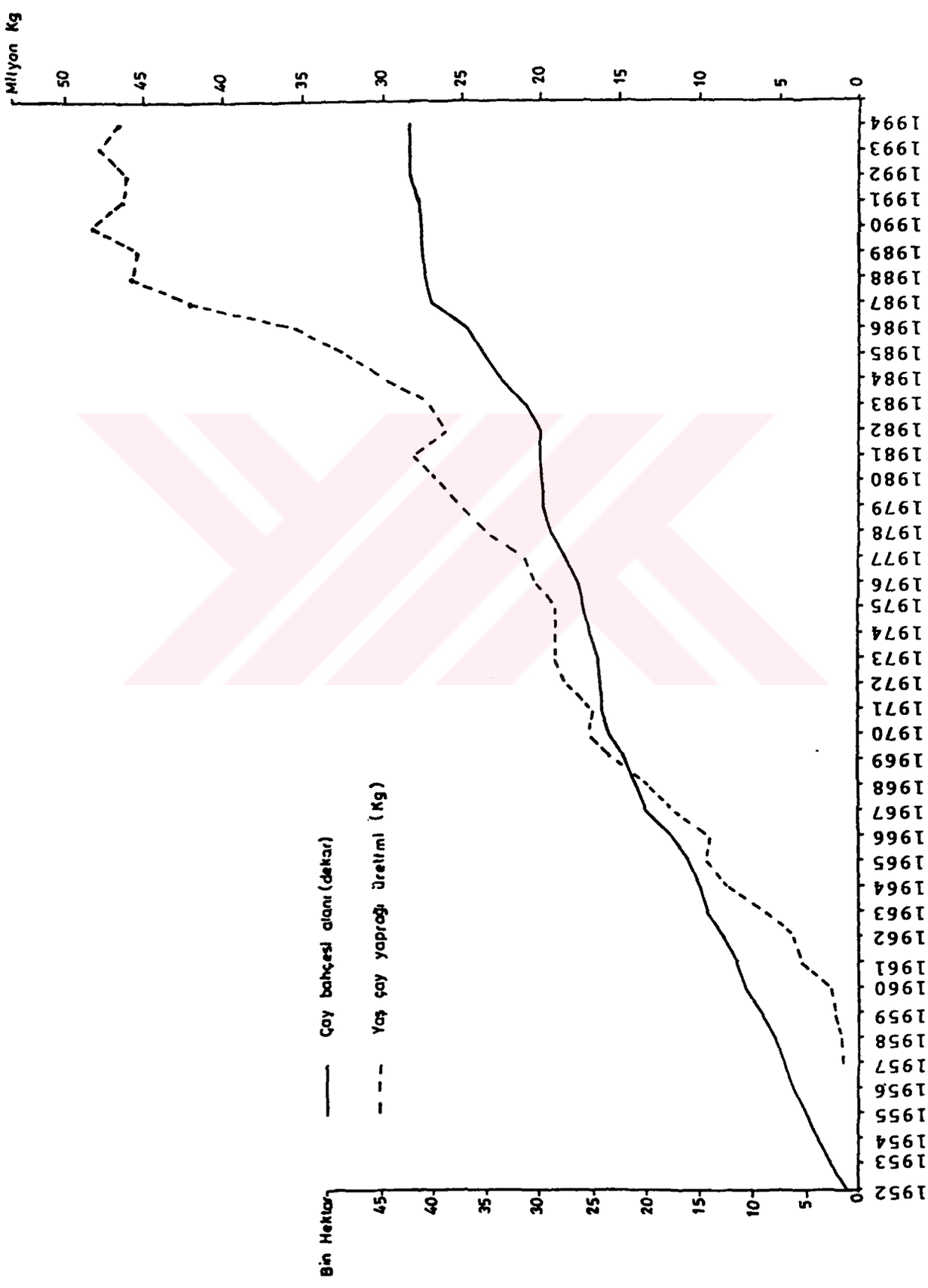
23379 dekara, 1980 yılında 29700 dekara, 1993 yılında da 42411 dekara ulaşmıştır (Tablo 67). Araştırma sahamızda 1964 yılında Hopa Çay Fabrikasının, 1976 yılında da Kemalpaşa Çay Fabrikasının kurulması ile yöre kısa sürede önemli bir çay üretim sahası haline gelmiştir. Çay bahçelerinde muntazam setler meydana getirilerek, merdiven basamağı gibi basamaklar oluşturulmakta bu basamağın düz gelecek kısmına dikim yapılmaktadır (Fotoğraf 13-36). Eğim derecesine göre bu basamakların arasındaki yükseklik ve genişlik ayarlanır. Eğim fazla ise basamaklar arasındaki mesafe artmakta, eğim az ise, basamaklar arasındaki mesafe azalmaktadır. Bu sayede toprak erozyonu da büyük ölçüde önlenmekte, yine çiftçinin toprağa verdiği gübre de yağışla birlikte akıp gitmemektedir. Eğimin az olduğu yerlerde çay fidanları çok sık şeritler halinde dikildiğinden bahçenin içinde dolaşmak zordur. Fakat bu bahçelerden birim alana elde edilen verim daha yüksektir. Dikilen bir çay fidanından 3-4 yıl sonra yaş çay yaprağı hasat edilmeğe başlanmaktadır. Çay yaprağı toplanmasında 2.5 veya 3 yapraklı filizler toplanmaktadır. Çay bahçelerinden dikimden ancak 7-8 yıl sonra iktisadî olarak verim elde edilebilmektedir ve bir çay bahçesinden 70-80 yıl gibi uzun bir süre iktisadî manada verim sağlanmaktadır. Çay bahçeleri 6-7 yılda bir budanmakta dört beş defa budanan bahçelerde ise gençleştirme adı verilen bir budama daha yapılmaktadır ki (25-30 yılda bir gençleştirme budanması yapılır), bunda bitkinin topraktan bir karış kadar yukarıdaki bütün dalları kesilmektedir. Budanan bahçelerde budama yapıldıktan sonra 3-4 yıl boyunca verim artışı olmamakta hatta, budandığı yılın ertesi yıl önemli bir azalış olmaktadır. Bu nedenle çiftçiler çok parselden oluşan bütün çay bahçelerindeki budamayı aynı yıl değil de kademeli olarak gerçekleştirmektedirler (Fotoğraf 13). Aksi takdirde bütün bahçeleri aynı yıl budayan çiftçi ertesi yıl büyük bir geçim sıkıntısına düşecektir.

Hopa ilçesinde en fazla çay bahçelerine sahip yerleşmeleri Hopa (4314 dekar), Köprücü (3660 dekar), Başoba (2445 dekar) oluşturmaktadır. Sahilden biraz içeride yer alan köylerde çay ziraat alanı ve çaylıkların birim alana verimi sahildeki yerleşmelere göre azalış göstermektedir. Sahildeki çay alanları hem daha büyük parsellerden oluşmakta hem de birim alana verimi yüksektir. Bunun sebebi ise sahildeki bitki örtüsünün çalılık ve fundalık alanlardan ibaret olmasıdır. Çünkü çalılık ve fundalık alanları tahrip edip çay bahçesi oluşturmak, iç kısımdaki ormanlık alanlarda çay bahçesi oluşturmaktan daha kolay olmaktadır. Ayrıca sahilde iklimin dağlık

Tablo: 67 Hopa ilçesinde 1952-1994 yılları arasındaki dönemde çay bahçesi alanı, yaş çay yaprağı üretimi ve dekara verim.

Yıllar	Çay Bahçesi Alanı (Dekar)	Yaş Çay Yaprağı Üretimi (Kg.)	Dekara Verim (Kg/Dekar)
1952	1235	-	-
1953	2677	-	-
1954	3963	-	-
1955	5120	-	-
1956	6141	-	-
1957	7241	1310621	181
1958	8314	1621236	195
1959	9173	1926335	210
1960	10847	2538190	234
1961	11749	3289710	280
1962	12619	4113780	326
1963	13650	6279020	460
1964	14863	8055743	542
1965	16556	9768035	590
1966	17930	9502900	530
1967	20021	12513125	625
1968	21406	13849682	647
1969	22471	15819584	704
1970	23379	16809501	719
1971	23955	16528950	690
1972	24472	17619829	720
1973	24886	18316075	736
1974	25347	18123090	715
1975	26106	20362682	780
1976	26997	20922650	775
1977	27731	23016730	830
1978	28828	25483928	884
1979	29429	27162963	923
1980	29700	28215010	950
1981	29775	26499735	890
1982	29880	26981643	903
1983	31781	29874130	940
1984	33749	32230292	955
1985	35307	34035948	964
1986	36802	35477100	995
1987	40719	42754950	1050
1988	41122	46056625	1120
1989	41186	45716462	1110
1990	41410	48035602	1160
1991	41566	46304524	1114
1992	41950	46186950	1101
1993	42411	47924435	1130
1994	42411	46797457	1103

Bu veriler Hopa ilçesindeki çay fabrikalarının arşivlerinden çıkartılmıştır.

Şekil: 57 Hopa ilçesinde yıllara göre çay bahçesi alanı ve yaş çay yaprağı üretimi (1952-1994)

alana göre daha elverişli olması (fazla düşük sıcaklıkların görülmemesi) nedeniyle buradaki bahçelerde birim alana çay verimi daha yüksektir. Sahilden dağlık alana doğru gidildikçe yükseltinin artmasıyla birlikte sıcaklık değerlerinin düşmesine bağlı olarak çayın yetişme devresi kısalmaktadır. Böylece çayın verimi azalmaktadır. Araştırma sahamızın bitki örtüsü özelliklerinde de bahsettiğimiz gibi yörede sahilden 800-850 metreye kadar olan alanlar sık ve gür bir bitki örtüsü olan Kolşik flora tarafından kaplanmıştır. İnceleme alanımızdaki yerleşmeler ve ziraat alanları bu bitki örtüsünün içerisinde yer aldığından zaman zaman yerleşim amacıyla veya ziraat alanı oluşturabilmek için bitki örtüsü yoğun bir şekilde tahrip edilmektedir. Son zamanlarda yaş çay yaprağına daha iyi para verilmesi sonucu gerekli ruhsat alınmaksızın kaçak çay bahçeleri oluşturulmuştur. Çaykur yetkilileri izinsiz oluşturulan çay bahçelerini söktüklerini belirtmektedirler. Ancak, sökülen çay bahçeleri izinsiz oluşturulan çay alanlarının çok az bir kısmını oluşturmaktadır. Bir müddet geçtikten sonra bu bahçelere de ruhsat verilmektedir. İzinsiz oluşturulan çay bahçelerinden elde edilen yaş çay yapraklarını devlete bağlı Çaykur fabrikaları almadığı için bu yapraklar düşük fiyattan çevredeki özel sektöre ait çay fabrikalarına verilmektedir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Hopa ilçesindeki bütün köylerde çay ziraati yapılmaktadır ve ilçedeki bütün yerleşim birimlerinde tarımsal faaliyette çay ziraati başta gelmektedir (Harita 22). Ancak, bütün köylerde yaş çay yaprağı üretimi aynı değildir. Sahilden dağlık alandaki yerleşmelere doğru gidildikçe birim alana verim azalmaktadır. Ayrıca, ilçenin kuzeyinde yeralan ve ürettiği yaş çay yaprağını Kemalpaşa Çay Fabrikasına veren (Sarp, Kâzımiye, Kayaköy, Kemalpaşa, Çamurlu Limanköy, Karaosmaniye, Dereiçi, Osmaniye ve Üçkardeş) yerleşim birimlerinde birim alana elde edilen verim, ilçenin güneyinde bulunan ve ürettiği yaş çay yaprağını Hopa Çay Fabrikasına veren yerleşim birimlerine göre daha yüksektir. Bu durum ilçenin kuzeyinde yağış ve sıcaklık şartlarının daha elverişli olmasının yanında buradaki çay bahçelerindeki eğim miktarının güneydeki yerleşim birimlerine göre daha az olmasından kaynaklanmaktadır (Harita 7).

Araştırma sahamızda Mayıs ayından itibaren ilk yaş çay yaprağı toplanmasına başlanmakta, mevsimlerin seyrine göre Eylül ayı ortalarına veya Ekim ayına kadar aralıklarla devam etmektedir (Fotoğraf 37).

Çay bahçelerinden yılda 3 defa, bazı yıllar 4 defa hasat yapılmaktadır. Örneğin 1993 yılında yaz mevsiminde arazi çalışmalarımız sırasında yağış ve

Tablo: 68 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre yaş çay yaprağı üretimi, çay alanı ve dekar başına yaş çay yaprağı verimi (1994)

Yerleşmenin Adı	Ürettiği Yaş Çay Yaprağı Miktarı (kg)	Çay Bahçesi Alanı (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)
Hopa	3861030	4314	895
Balıkköy	506328	578	876
Başköy	680740	674	1010
Başoba	2044020	2445	836
Çamlıköy	1976380	1486	1330
Cavuşlu	1351410	1605	842
Çimenli	871042	953	914
Esenkıyı	730596	569	1284
Eşmekaya	849132	916	927
Güneşli	439200	610	720
Güvercinli	875469	887	987
Hendek	989125	1025	965
Koyuncular	1053430	1414	745
Pınarlı	542640	665	816
Subaşı	730539	933	783
Sugören	2646900	2076	1275
Yeşilköy	467054	457	1022
Yoldere	1650390	2030	813
Kemalpaşa	3190000	2200	1450
Çamurlu	2052600	1650	1244
Dereiçi	1263625	919	1375
Karaosmaniye	2809188	2109	1332
Kayaköy	2833530	2163	1310
Kazımiye	1608660	1324	1215
Köprücü	4454220	3660	1217
Limanköy	1551000	1175	1320
Osmaniye	1862289	1447	1287
Sarp	1813040	1384	1310
Üçkardeş	1093880	943	1160
TOPLAM	46797457	42411	1103

Bu veriler Hopa İlçe Tarım Müdürlüğü, Hopa Çay Fabrikası ve Kemalpaşa Çay Fabrikası verilerinden derlenmiştir.

sıcaklık şartları elverişli olduğundan yoğun bir şekilde çay hasadı devam etmekteydi ve bahçelerden 4 defa çay yaprağı toplanmıştı. 1994 yaz mevsiminde Doç.Dr. Ali Özçağlar ve Y.Doç.Dr. Murat Özgür hocalarımla birlikte yapmış olduğumuz arazî gözlemleri sırasında ise, yağış ve sıcaklık şartlarının o yıl olumsuz seyri nedeniyle çay toplama faaliyetinde bir önceki yıla göre durgunluğun olduğunu gözledik. Nitekim, 1994 çay sezonunda yöredeki bahçelerde üç defa hasat yapılmıştır.

Yaş çay yaprağı toplanmasında en yüksek verim ilk hasatta (dekara ortalama 700-800 kg) elde edilmekte, diğer hasatlarda gittikçe azalma görülmektedir. İlk çay hasadında sahildeki çay bahçelerinden dekara 800-850 kg. iç kısımdaki çay bahçelerinden dekara ancak 600-650 kg. yaş çay yaprağı toplanabilmektedir (Tablo 68). İkinci ve üçüncü hasatta toplanan yaş çay yaprağı miktarı, bir önceki hasada göre dekara 150-200 kg. azalış göstermektedir. Böylece araştırma sahamızda sahildeki bakımlı bir çay bahçesinden bir çay sezonunda 1500-2000 kg., iç kesimlerdeki bir çay bahçesinden ise 750-1500 kg. kadar yaş çay yaprağı toplanmaktadır. Hatta anket sonuçlarından yapmış olduğumuz tesbitlere göre Kemalpaşa Çay Fabrikasına çay veren bazı yerleşim birimlerinde dekara verim 2000 kg.'ı da geçmektedir.

1994 yılı itibariyle Hopa ilçesindeki çay bahçelerinden toplam 46797457 kg. (Ortalama dekara verim 1103 kg) yaş çay yaprağı toplanmıştır (Tablo 68, Şekil 57). Toplanan bu çay yapraklarının 40 milyon kg. kadarını Çaykura bağlı Hopa Çay Fabrikası ve Kemalpaşa Çay Fabrikası almış, geri kalanını ise özel sektöre ait olan çay fabrikaları (Sugören, Esenkıyı ve Köprücü) almıştır. 1994 yılı itibariyle ilçede toplam 4093 çiftçi ailesi bulunmakta olup, bunlardan 3843 aile geçimini birinci derecede çay ziraatinden sağlamaktaydı. İlçede dekara en yüksek verim Kemalpaşa, Dereiçi, Çamlıköy, Sugören ve Esenkıyı gibi sahildeki yerleşmelerde gerçekleşmiştir (Tablo 68). En az verim ise, Güneşli, Subaşı, Koyuncular gibi sahilden iç kısımda yer alan köylerde gerçekleşmiştir. İlçede her çiftçi ailesine ortalama 10-12 dekar çay bahçesi düşmektedir (Tablo 69).

Böylece 1994 yılında 10 dekar çay bahçesi olan bir çiftçi ailesi yaklaşık 11500-12000 kg yaş çay yaprağı üretmiştir. 1994 yılında yaş çay yaprağına ortalama 6000 TL. (I. hasat; 6200 TL, II. hasat 6000 TL. III. hasat 5900 TL.) fiyat verildiğini hesap edecek olursak; 70-75 milyon TL. eline para geçmiştir. Bu miktar bir çiftçi ailesini ancak geçindirebilmektedir. Fakat 10 dekardan fazla çay bahçesine sahip olan ve birim alana daha fazla gelir elde

Tablo: 69 Hopa ilçesinde çiftçi ailesi başına düşen çay alanı ve geçimini çay ziraatinden sağlayan aile sayısı

Yerleşmenin Adı	Çiftçi Ailesine Düşen Çay Bahçesi (Dekar)	Taplam Çiftçi Aile Sayısı	Geçimini Çay Ziraatinden Sağlayan Aile Sayısı
Hopa	11.6	372	272
Balıkköy	8.9	65	60
Başköy	10.4	65	65
Başoba	15.9	154	150
Çamlıköy	5.3	280	280
Çavuşlu	12.8	125	125
Çimenli	13.2	72	65
Esenkıyı	3.8	150	140
Eşmekaya	11.5	80	80
Güneşli	10.2	60	60
Güvercinli	11.1	80	80
Hendek	9.3	110	100
Koyuncular	9.7	146	146
Pınarlı	18.0	37	37
Subaşı	15.6	60	40
Sugören	6.0	350	340
Yeşilköy	9.1	50	50
Yoldere	11.8	180	180
Kemalpaşa	4.9	450	450
Çamurlu	13.4	123	123
Dereiçi	30.6	30	30
Karaosmaniye	15.0	140	140
Kayaköy	12.8	169	120
Kazımiye	25.5	52	52
Köprücü	10.7	342	342
Limanköy	15.5	76	76
Osmaniye	11.4	120	100
Sarp	12.0	115	100
Üçkardeş	23.6	40	40
TOPLAM	Ort. 10.4	4093	3843

eden ailelerin nisbeten çay zengini olduğunu söyleyebiliriz. Araştırma sahamızda bazı ailelerin 30-40 dekar çay bahçesi bulunmakta, bu aileler hasat zamanı çevre il ve ilçelerden (başta Borçka ilçesinden) gelen yevmiyeci işçiler çalıştırmaktadırlar. Şehirde oturan ya da başka bir işte çalışan bazı aileler de bahçelerinde ya yevmiyeli işçi çalıştırmakta, ya da bahçelerini çay yarıcılığı yapan kişilere vermektedirler.

Çay hasat zamanı çiftçilerin işi çok yoğun olduğu için kadın, erkek, yaşlı, çocuk herkes çay bahçesinde çalışmaktadır. Böylece araştırma sahamızda 12 yaşın altındaki çocuk nüfus ve 60 yaşın üzerindeki yaşlı nüfusta çay bahçesinde çalışarak aile ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar.

Çay hasat zamanı şehirde oturan bazı aileler de ya kendilerinin çaylarını hasat yapmak, ya da akrabalarına yardım etmek için köye çalışmaya gelmektedirler. Bunlara ilâveten başka kentlerde oturup çay hasat zamanı köylerine çay toplamaya gelen 119 aile bulunmaktadır. Yaş çay yaprakları çay makasları ile kesilmektedir. Kesilen yaş çay yaprakları "küfe" adı verilen büyük sepetlere doldurularak bahçenin bir köşesinde toplanmaktadır. Bu küfeler 25-35 kg. yaş çay yaprağı almaktadır. Fakat çok eğimli olan çay bahçelerinde bu küfeyi taşımak oldukça zahmetli bir iştir. Bahçenin bir köşesinde toplanan yâş çay yaprakları "çay arabası" adı verilen 3 tekerlekli bir el arabası ile köylerde yol kenarlarında oluşturulan "çay alım merkezlerinde" toplanmaktadır. Bazı aileler, yoldan uzakta, ormanın içinde bulunan çay bahçesine bir tür basit teleferik hattı kurmuşlardır. Bu bahçenin bir köşesinde toplanan çaylar, bu teleferik hattı ile yola ulaştırılmakta, sonra da çay arabaları ile çay alım merkezine taşınmaktadırlar. Bu teleferiklerin boyları 200-300 metre kadar olup, 100-150 kg. yük taşıyabilmektedir. Ancak, Güvercinli köyünde olduğu gibi boyu 850 metreyi bulanlar da vardır. Çay alım merkezinde toplanan çaylar daha sonra kamyonlarla çay fabrikasına taşınmaktadır. Görünüşte yöreye çay ziraatinin girmesiyle çiftçinin cebine biraz para girmiş ve yöre insanı gurbete çıkmak zorunda kalmaktan kurtulmuştur. Oysa yukarıda belirttiğimiz gibi, çay fidanının dikiminden yaş çay yaprağının fabrikaya ulaştırılmasına kadar yapılan bütün işler el emeği ve alın teri ile gerçekleşmektedir.

Fabrikalara getirilen yaş çay yaprakları burada yaprakların soldurulması, kıvrılması, fermantasyonu ve fırınlama işlemi gibi bir takım işlemlere tabi tutulmaktadır. Fırınlama işlemi biten kuru çaylar paketlenmekte, paketleme makinası bulunmayan fabrikalardan elde edilen kuru çaylar ise, çuvallara doldurularak, paketleme makinası bulunan

fabrikalara gönderilmektedir. Bir ton yaş çay yaprağından ortalama 200 kg. kadar kuru çay elde edilmektedir. Kısaca yaş çay yaprağının 1/5'i (% 20'si) kadar kuru çay elde edilmektedir. Eleklerden geçen çaylar gelişi güzel değil kalitesine göre paketleme yapılmaktadır.

Buraya kadar çalışma sahamızdaki en önemli ekonomik faaliyeti oluşturan çay ziraati ve evimizde iş yerimizde içtiğimiz bir bardak çayın ne kadar zahmetli bir işlemden sonra elimize geçtiği hakkında bilgi vermeğe çalıştık. Çay ziraati ekim alanlarından gübrelemesine, yaş çay yaprağı hasadından, yaprakların fabrikaya taşınmasına kadar iyi organize edilmiş bir tarım olmasına rağmen, yine de bazı sorunları vardır. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

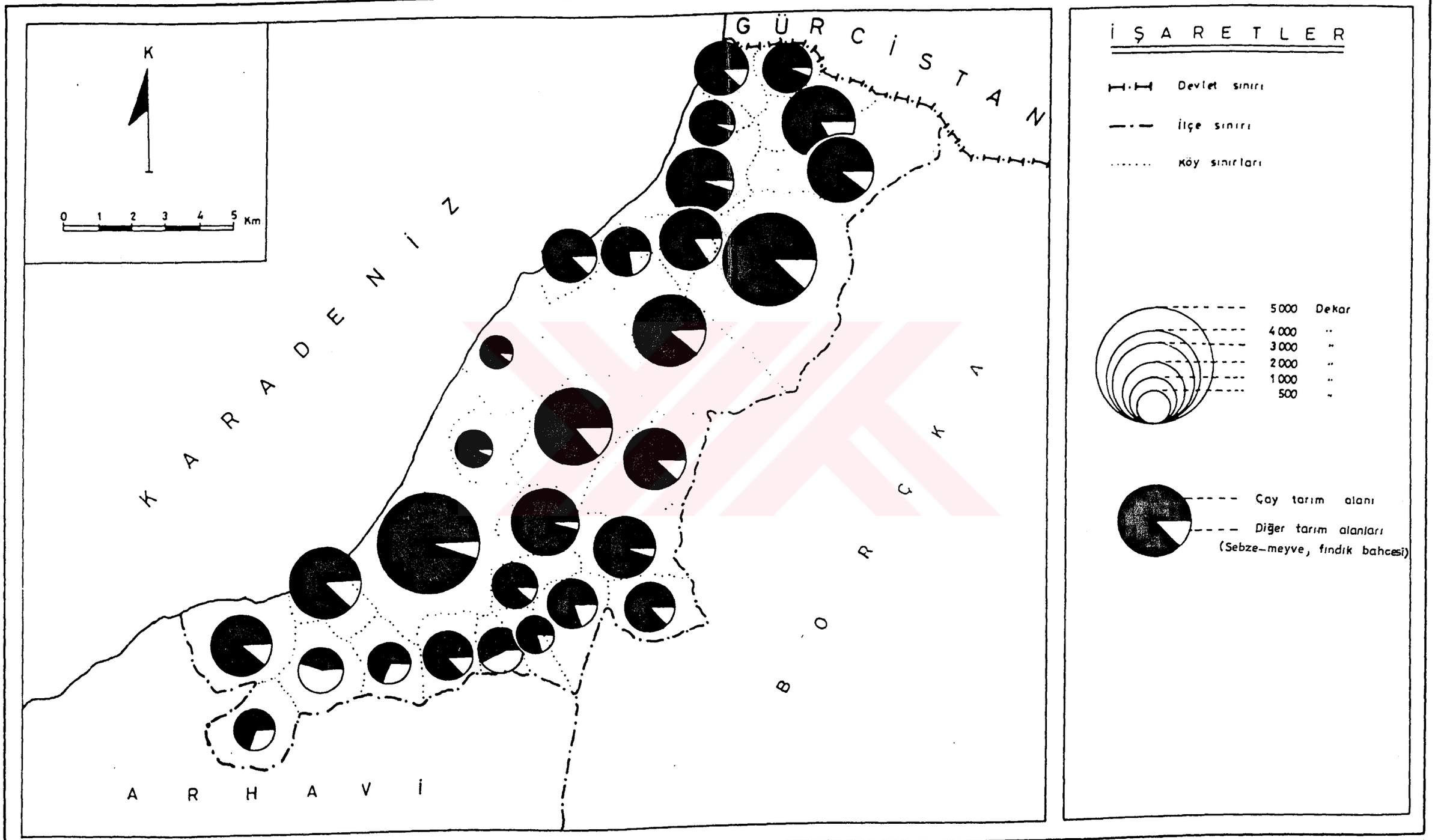
Çay bahçelerinin oluşturulmasında ve yaş çay yaprağı alımında devletin istikrarlı bir politika izlememesi sonucu izinsiz çay bahçeleri oluşturulmakta ve normalde 2.5-3 yaprak olan filizler koparılırken bazı yıllar gelişi güzel, dalı ile budağı ile hasat yapılmaktadır.

Yaş çay yaprağı alımında ve fiyat belirlemesinde politik davranılması da başka bir sorun oluşturmaktadır. Yaş çay yaprağı fiyatları belirlenirken bir çay bahçesinde birim alana yapılan bütün girdiler hesaplandıktan sonra (gübre, ilâç, taşıma v.s.) çiftçinin el emeği ve alınteri göz önünde bulundurularak makul bir fiyat belirlenmelidir. Yaş çay yaprakları köylerdeki çay alım merkezlerinden kamyonlarla fabrikalara taşınmaktadır. Bu kamyonların üstü açık olduğundan etrafı yoğun ormanlarla kaplı yollardan geçerken kamyonun kasasından bir miktar çay yaprağı yollara dökülmektedir. Bu durumun önlenmesi için çaylar yüklendikten sonra kasanın üzeri çadırla kapatılmalıdır. Çay alanlarının gübrelenmesi için çiftçilere peşin ve kredili gübre temin edilmektedir. Ancak, gübre fiyatlarının sürekli artması nedeniyle çiftçiler birim alana asgari değerde gübre kullanmaya özen göstermektedirler.

Çiftçiler çay hasadını istediği zaman değil, fabrikanın belirlemiş olduğu gün yapmak zorundadırlar. Fabrika yetkilileri hasat yapılan bahçeleri her gün bizzat denetlemektedirler. Zaten çay ziraatinin en iyi organize olan kısmı da çayların hasat edilmesi ve fabrikaya belirlenen günde ulaştırılmasıdır.

Sonuç olarak araştırma sahamıza çay ziraatinin girmesiyle yöredeki ailelerin hayat seviyesi yükselmiş, bunun sonucunda yöre insanı gurbete çıkma zorunda kalmaktan kurtulmuş, yeni bir uğraşı ve iş sahası açılmıştır. Yine çiftçinin cebine biraz para girmesi, etkisini konutlar üzerinde de

HARİTA:22 HOPA İLÇESİNDE TARIM ALANLARININ MİKTARI ve ÇAY TARIM ALANLARININ ORANSAL DAĞILIMI (1994)

İ Ş A R E T L E R

Devlet sınırı

İlçe sınırı

Köy sınırları

5000 Dekar
4000 "
3000 "
2000 "
1000 "
500 "

Çay tarım alanı

Diğer tarım alanları
(Sebze–meyve, fındık bahcesi)

Arş Gör. Zeki KODAY – 1995

göstermiş modern evler ve binalar inşa edilmiştir. Kısaca halkın refah seviyesi yükselmiştir.

b- Bahçe (Sebze-meyve) ziraati:

Araştırma sahamızdaki bahçeler daha çok evlerin önündeki küçük parsellerden oluşan mısır, karalahana, fasulye, biber, patlıcan, salatalık gibi ürünler ile elma, armut, kiraz, incir gibi meyve ağaçlarının yetiştirildiği alanlardan ibarettir. Bahçelerde yetiştirilen bu ürünlerin hiçbirinin ticarî değeri olmayıp, sadece aile ihtiyacına yöneliktir. Ancak, köylerde oturan bazı aileler ihtiyaç fazlası ürettikleri sebze ve meyvenin bir kısmını Hopa'da Pazartesi, Perşembe günleri ve Kemalpaşa'da ise Cuma günü kurulan pazarlarda satmaktadırlar.

Mısır tarımı;

İlçeye çay tarımı girmeden önce, yöre insanının temel besin maddesi olan mısır, en önemli tarım ürünü idi. Tuncel'e göre[1], çay ziraatinden önce Doğu Karadeniz bölümündeki mevcut tarım alanlarının % 91'i mısır tarımına ayrılmaktaydı. Ancak yöreye çay ziraatinin girmesiyle mısır tarım alanlarının oranı oldukça azalmıştır.

Mısır olgunlaşma döneminde buğday, arpa, çavdar gibi tahılların aksine bol su istemektedir. Karadeniz Bölgemizde diğer mevsimlerde olduğu gibi yaz mevsiminde de bol miktarda yağış düşmesi sonucu Türkiye mısır tarımının coğrafî dağılışında Karadeniz Bölgesi ilk sırayı almaktadır[2]. Yörede Mart ayından itibaren toprağa ekilen mısırlar 3-4 ay sonra koçan bağlayıp, olgunlaşmaktadır. Olgunlaşan koçanlar bazen tarlada koparılmakta, bazen de sapı ile birlikte toplanıp, evde koçanlar sapından ayrılmaktadır.

Mısır koçanındaki taneler el ile ayıklanmakta, sonra değirmende öğütülerek un haline getirilmektedir. Yöre insanı eskiden ekmeğini mısır unundan yapmaktaydı. Bugün ise mısır ununun yerini buğday unu almıştır. Mısır unu yörede bazı yemeklerin yapımında kullanılmasının yanında, balık kızartılırken özellikle tercih edilmektedir. Mısır öğütmek için her köyde 3-5 tane basit değirmen vardır. Arazi çalışmalarımız sırasında basit bir kulübe

---

1 Tuncel, M.,: "Türkiye Coğrafî Bölgelerinin Zirai Karakteri". Coğrafya Ens. Dergisi. Cilt: IV, S: 11, İstanbul, 1960, s. 76-101.

2 Doğanay, H.: Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Erzurum, 1994, s. 103.

şeklinde gördüğümüz bu tesislerin, değirmen olduklarını ve mısır öğütmek için kullanıldıklarını öğrendikten sonra daha çok ilgimizi çekmeye başladı. Mısır bazen tam olgunlaşmadan koparılmakta ve bazı köylerdeki (Güvercinli, Yeşilköy, Çamlıköy gibi) konutların vazgeçilmez eklentisi olan serendelerde kurutulmaktadır.

Araştırma sahamızda çayır ve mera alanı olmadığı için, mısırın gövdesi ve sapı kışın hayvan yiyeceği olarak büyük bir öneme sahiptir. Böylece yöre insanı mısırı kendi için yiyecek olarak, sapı ve gövdesinden de hayvanlarına yem temin edebilmek için ekmektedir. Yörede fasulye, kabak gibi sebzelerle karışık olarak ekilen mısırların boylarının 2-2.5 metreyi bulması da yem temini için bir başka avantaj sağlamaktadır (Fotoğraf 38).

Araştırma sahamızda her zaman olmamakla birlikte koçandaki temiz yapraklar, suda ıslatılarak daha yumuşak bir hal alması sağlanır, sonra da bu yapraklarından hasır ve sepet örülmektedir. Kışın köylerdeki ailelerin mutfaklarında "ocakbaşı" olarak adlandırılan yere hasır serilmektedir. Hasır, neme ve soğuğa karşı özellikle tercih edilmektedir. Yörede ailelerin hemen hepsinin evlerinde hasır bulunmaktadır. Eğimli arazilerde dahi çok iyi yetişen mısırların birim alana verimini çeşitli sebzelerle birlikte ekildiği için tam olarak bilemiyoruz. Ancak yaptığımız anket sonuçlarına göre toprağa ekilen ortalama 1 kg. mısırdan 25-30 kg. mısır alınabilmektedir. Yörede mısırlar Temmuz ayından itibaren olgunlaşmaya başlamaktadır. Olgunlaşan mısır tarlalarına çevredeki yoğun ormanlarda yaşayan domuz ve ayı gibi yabanî hayvanlar saldırıda bulunduklarından çiftçiler tüfeklerle tarlasını beklemek zorunda kalmaktadır. Zaten mısırın yeterince olgunlaşmadan koparılıp, evlerin kenarındaki serendelerde kurutulmasının asıl sebebi de budur.

Çay tarımı ne kadar gelir getirirse getirsin mısır ekmeğine, mısır ununa bulanmış balıkları kızartıp yemek gibi damak zevkine sahip olan yöre insanı, bahçesinin bir köşesinde mısır yetiştirmeğe adeta mecburdur.

Hopa ilçesinde önceden sulama yapılmaksızın az miktarda çeltik ekimi yapılmaktaydı. Ancak, yöreye çay ziraatinin girmesiyle birlikte çeltik ekimi tamamen ortadan kalkmıştır.

Sebzecilik:

Araştırma sahamızda yaygın olarak yetiştirilen başlıca sebzeler, fasulye, kabak, domates, biber, patlıcan, karalahana, patates, yeşil soğan, marul ve ıspanaktır. Sebze yetiştiriciliği fazla gelişmiş olmayıp, ailelerin

ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Yörede sebzeler genelde aynı bahçede karışık halde yetiştirilmektedir. Hatta 1 dekarlık bir bahçede 5-10 çeşit sebzeyi bir arada görmek mümkündür. Sarılgan bir bitki olan fasulye genelde mısırla birlikte ekilmektedir. Yine çevresine doğru birkaç metre uzanan kabaklar, bahçedeki çalı ve ağaçlara tırmanmakta ve yollara sarkmaktadırlar. Yetiştirilen fasulyenin bir kısmı taze olarak, bir kısmı da kurutularak tüketilmektedir. Sahamızda bol miktarda yetiştirilen kabak ve karalahana yöre insanının vazgeçemediği yiyiceklerini oluşturmaktadır. Domates ve salatalık yazın taze olarak tüketilmekte, ancak bazen ihtiyaca yetmediği için pazardan satın alınmaktadır. Çalışma sahamızda güneşlenme süresi kısa olduğundan domates çoğu zaman tam olgunlaşmamaktadır. Yenildiğinde tadının güzel olmasına rağmen, domates ve salatalık yörenin fazla rutubetli olmasından dolayı paslı bir görünüme sahiptir.

Yöredeki sebzelerde dikkatimizi çeken bir hususta domates , patlıcan, salatalık, fasulye gibi sebzelerin boy itibarıyle çok iyi gelişmesine rağmen, çok az meyve vermeleridir. Bu durumu yağışın fazla olması ve güneşlenmenin az olmasına bağlamaktayız. İlçede sebzecilik bütün köylerde aynı olup, sebze yetiştiriciliği, evlerin etrafındaki küçük parsellerden ibarettir. Yetiştirilen sebzelerin ticarî bir önemi olmayıp, ailelerin ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaktadır.

Meyvecilik:

Araştırma sahamızdaki başlıca meyve türlerini elma, armut, portakal, mandalina, incir, nar, üzüm, kiraz, şeftali, karayemiş, dut, muşmula ve son zamanlarda yetiştirilmesine başlanan kivi oluşturmaktadır. Yetiştirilen bu meyvelerin hiçbirisi büyük bahçeler halinde olmayıp, evlerin önündeki bahçede, ya da tarım alanlarının kenarında yetiştirilen bir kaç ağaçtan ibarettir.

Portakal ve mandalina gibi tropikal ve subtropikal, iklimlerde yetişen meyveler araştırma sahamızdaki dağlık alana yakın olan Subaşı, Balıkköy, Güneşli ve Koyuncular köyleri haricinde her köyde yetiştirilmektedir. Yörede yetiştirilen portakallar Akdeniz Bölgesi'nde yetiştirilen türlerine göre kabuğunun kalın ve tadının ekşi olmasıyla dikkat çekmektedir. Portakal ve mandalina ağaçları bahçenin bir köşesinde yetiştirildiği gibi çay bahçeleri içerisinde dağınık halde de bulunmaktadır. Araştırma sahasında zaman zaman sıcaklığın sıfır derecenin altına düşmesi nedeniyle mandalina ağaçları portakal kadar dayanamadığından daha az

bulunmaktadır. Limon ağaçları ise çok az olup, ailelerin ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Bazen olgunlaşmayan yeşil limonlar da toplanmaktadır. Hopa İlçe Tarım Müdürlüğünün verilerine göre çiftçilere 200000 kadar portakal ve mandalina fidesi dağıtıldığının belirtilmesine rağmen arazi çalışmalarımız sırasında bu fidanların bir çoğunun gelişmediğini tesbit ettik.

Araştırma sahamızda yetişen diğer bazı meyve türlerini yıl içindeki olgunlama sırasına göre kısaca gözden geçirelim. Yörede Haziran ayına girilmesiyle birlikte dut, kiraz, erik ve yenidünya olgunlaşmaktadır. Dut ağaçları evin önündeki bahçelerin kenarlarında yetiştirilen birkaç ağaçtan ibarettir. Dutlar yaş olarak tüketilmekte olup, pazarda satılması sözkonusu değildir.

İnceleme sahamızda hemen her köyde kiraz yetiştirilmektedir. Boyları 10 metreyi geçen kiraz ağaçlarından kirazların toplanması çok zahmetlidir. Bu nedenle kiraz ağaçlarının dalları silkelenerek yere döküldükten sonra toplanmaktadır. Sahamızdaki iklimde çok iyi yetişme şartları bulan kirazların kısa boylu ağaç türlerinden dikilmek suretiyle kiraz bahçeleri oluşturulabilir. Bu işin teşvik edilmesi halinde oluşturulacak olan kiraz bahçelerinden yöredeki çiftçi ailelere bir başka gelir kaynağı daha sağlanmış olacaktır. Bir kiraz ağacından ortalama 30 kg. kiraz alınmaktadır. 1994 yılında kirazın kilosu ortalama 30000 TL. dan satıldığından hareket edersek 1 ağaçtan 900000 TL. kazanılmaktadır ki, bu kazanç oldukça iyi sayılabilir. Oluşturulacak olan bu tür bahçeler sayesinde yöre çiftçisi sadece çay ziraatine bağlı olmaktan kurtulacaktır.

Sahamızda çok çeşitli erik türleri yetiştirilmekte olup, bunlardan sarı renkli erikler en erken olgunlaşan türü oluşturmaktadır. Kara erik olarak adlandırılan erik türleri ise biraz daha iri olup, Temmuz, Ağustos aylarından itibaren olgunlaşmaktadır. Böylece yörede bütün yaz mevsimi boyunca erik yeme imkânı bulunmaktadır. Arazi çalışmalarımız sırasında Limanköy ve Sarp köylerinde gördüğümüz sarı renkli bir erik türü dikkatimizi çekmiştir. Bu eriklerin ağacının boyu 2-3 metre olup, çok meyve tuttuğundan neredeyse dalları kırılacak gibiydi, meyvesinin tadı ise biraz mayhoştu.

Yörede en bol yetiştirilen meyve ağacından birini de armut ağaçları oluşturmaktadır. İnsan eliyle yetiştirilen ağaçların yanında çevredeki ormanlarda tabiî olarak yetişen armut ağaçları da vardır. Çok çeşitli armut türlerinin bulunduğu yörede bazı armutlar Haziran ayında olgunlaşırken, yaygın olarak yetiştirilen iri ve kahverengi olan lezzetli armutlar Ağustos'tan itibaren olgunlaşmaktadır. Sahamızda Rus armudu olarak

adlandırılan boyu 3-4 metre olan armut ağaçlarının yanında boyları, 20 metreyi bulan heybetli armut ağaçları da vardır (Fotoğraf 39). Armut ağaçlarının en az meyve vereninden dahi 100 kg.dan fazla armut toplanmaktadır. Büyük armut ağaçlarından armut toplamak çok zor ve tehlikeli olduğu için ağacın dalları uzun bir sırıkla çırpılmak suretiyle yere dökülerek toplanmaktadır. Genelde çevredeki heybetli ağaçların meyvesi toplanamamakta ve ağaçta bırakılmaktadır. Zaten yöredeki ormanlarda çok sayıda yaşayan ayıların da temel yiyeceğini bu armutlar oluşturmaktadır. Yörede bir armut türünün zamanı geçerken diğeri olgunlaştığı için uzun bir müddet armut yemek mümkündür. Hatta sonbahar mevsiminde ağaç yaprakları ve olgunlaşan armutlar yere döküldüğünden yerdeki yaprakların arasından toplanan armutlar çok tatlı olmaktadır.

İncir ağaçları da, armut ağaçları gibi insan eliyle yetiştirilmesinin yanında ormanlarda tabii olarak bol miktarda yetişmektedir. Yörede Temmuz ayından itibaren olgunlaşan incirler kara incir olup, oldukça tatlıdır. İncirler yaş olarak tüketilmektedir. Hopa-Artvin karayolu üzerinde bulunan Eşmekaya, Yoldere, Çavuşlu ve Koyuncular köylerinde çocuklar sepetlere topladıkları incirleri yoldan geçenlere satmaktadırlar. Sahada çok incir yetiştirilmesine rağmen güneşlenmenin az, havanın nemli olması sebebiyle incirler kurutulamadığından sofralık olarak tüketilmektedir. Bilindiği gibi inciri en çok kuşlar sevmektedir. Yaz mevsiminde incir ağaçlarını sık sık ziyaret eden kuşlar yörede bu mevsimde bir tabiat şöleni yaşatmaktadırlar.

Hopa ilçesinde yetiştirilen üzümler, çeşitli meyve ağaçlarına sarılarak yetişen asmalardan ibarettir. Bu üzümler siyah renkli, sulu, kalın kabuklu ve biraz mayhoştur. Üzümler ancak ailelerin ihtiyacını karşılayabildiği için sofrada yaş olarak tüketilmektedir.

Ağustos sonlarına doğru olgunlaşan kızılcıkların bir kısmı yaş olarak tüketilirken bir kısmından reçel ve şurup yapılmaktadır. Çalışma sahamızda dağlık alanlara yakın olan köylerdeki (Güvercinli, Yeşilköy, Pınarlı, Balıkköy, Güneşli, Subaşı, Koyuncular gibi) ormanlarda bol miktarda yetişen kestaneler çuvallarla toplanmaktadır. Yörede kestanenin diğer meyvelere göre ayrı bir yeri vardır. Çevredeki ormanlardan toplanan kestaneler soba veya ocaklarda pişirilerek yenilmekte ve hoşça vakit geçirilmektedir. Bu durum gurbetteki yöre insanlarının en çok özledikleri, memleketlerinden bahsederken, övünerek anlattıkları bir yaşam biçimidir. İhtiyaç fazlası toplanan kestaneler bazen çuvallarla pazarda satılmaktadır.

Ceviz yörede yaygın olarak yetiştirilmekle birlikte Kanatlı Kafkas ceviz türü çevredeki ormanlardaki hâkim bir ağaç türünü oluşturmaktadır.

Ayrıca yöredeki ormanlarda tabiî olarak yetişmesi yanında bahçenin bir köşesinde yetiştirilen karayemiş ağacı vardır. Bu ağaçların boyu 2-3 metreden 7-8 metreye kadar ulaşmakta olup, mor renkli olan meyvesinin görünümü kiraza çok benzemektedir. Hatta bu meyveyi daha önceden görmeyenler pazarda gördüklerinde kiraz zannetmektedirler. Karayemişin tadı biraz mayhoş olup, yenildiğinde ağzı buruşturmaktadır. Yol kenarlarında, akarsu boylarında tabiî halde yetişen böğürtlenler çit oluşturması için bazı bahçelerin etrafında sunî olarakta yetiştirilmektedir. Temmuz ayı ortalarından itibaren olgunlaşan bol sulu ve lezzetli meyvesini insan gördüğünde bir kaçtane yemeden geçememektedir.

Araştırma sahamızda Çamlıköy, Sugören, Hopa ve Kemalpaşa yerleşim birimlerinde birkaç ağaçtan ibaret olan zeytinler bazı yıllar çok zeytin tutmakta, bazı yıllar da hiç meyve vermemektedir. Önceden Hopa şehrinde Hopa çayı ile termik santralin kurulmuş olduğu yer arasında kalan sahada zeytinlikler bulunmakta idi. Ancak şehrin gelişmesiyle birlikte buradaki zeytin ağaçları tahrip edilmiştir. Bugün ise burada birkaç tane zeytin ağacına tesadüf edilmektedir.

Ülkemiz için henüz çok yeni olan kivinin araştırma sahamızda 3 aile tarafından bahçesi kurulmuştur. Yörede etrafı meyve ağaçları veya tepeliklerle çevrili vadi içindeki kuytu yerlerde kivi bahçeleri oluşturulmuştur. Bundaki amaç, soğuk baskınlarından bitkinin korunması içindir. Kivi üzüm asması gibi olup, teveklerin altına destek verilmek suretiyle yerden 1-1.5 metre yüksekte asma oluşturulmuştur. Çevresine 3-4 metreye varan tevekler salmakta ve kivi meyvesi bu teveklerden aşağı sarkmaktadır (Fotoğraf 40). Arazi çalışmalarımız sırasında Kemalpaşa'daki Rauf Tanoğlu adındaki bir çiftçinin oluşturduğu kivi bahçesini ziyaret ettik. Kivi asmasındaki meyveleri saydığımızda 1 asmanın 200 kadar meyve tuttuğunu tesbit ettik. Hopa İlçe Tarım Müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre, yöredeki bahçelerde yetiştirilen bir kivi ortalama 110-120 gr. gelmekte olup, bunlar normal bir kivi büyüklüğü kadardır. 1994 yılında 1 tane kivi 20000 TL.den satılmaktaydı. Böylece 200 tane meyve tutan 1 kivi asmasından 4 milyon lira kadar gelir elde edilmekteydi. Hopa İlçe Tarım Müdürü kivinin geleceği için oldukça iddialı konuşarak; ülkemizde kiviye talep arttığı takdirde kivi üretim merkezlerinden birinin de Hopa ilçesi olacağını söylemekteydi. Hatta ilçeye çay ziraatinin girmesiyle nasıl fındık bahçeleri sökülüp, çay bahçesine dönüştürüldüyse, gelecekte de çay bahçeleri sökülüp bunun yerinin kivi bahçelerinin alacağını belirtmekteydi. Biz bu konuda ilçe tarım müdürünün görüşüne saygı duyuyoruz. Ancak, ülkemizde kiviye

olan talep çok azdır. Bu meyvenin tüketilmesi ülkemiz için yeni olduğundan insanlar merakını gidermek için satın almaktadırlar. Ayrıca çeşitli pasta ve tatlıların süslenmesinde kullanılmaktadır. Bu nedenle kivinin çeşitli tüketim şekli ve tanıtımı yapılmazsa ve çok pahalı olan bu meyve herkesin alabileceği makul bir fiyattan satılmazsa, kiviye olan talebin artması beklenmemelidir. Belki yurt dışına ihraç edilmek suretiyle kivi yetiştiriciliği teşvik edilebilir. Fakat, bu konuda önce ülkemizdeki arz ve talep dikkate alınarak gerekli girişimler yapılmalıdır. Aksi takdirde çiftçinin iyi para kazanacağı iddia edilerek, oluşturulacak bahçelerden elde edilen ürünler değerlendirilmezse bütün girişimler boşa gidecektir.

İnceleme sahamızda, yukarıda belirttiğimiz meyvelerden başka, ayva, nar, muşmula şeftali, hurma gibi meyveler de yetiştirilmekte olup, bunlar sadece ailelerin ihtiyacına yöneliktir ve herhangi bir ticarî önemi yoktur.

Sonuç olarak; Hopa ilçesinde çok çeşitli ve kaliteli meyveler yetiştirilmesine rağmen bunlar hep aile ihtiyaçlarına yöneliktir. Yörede tek tür meyvenin oluşturduğu bahçelere fındık haricinde rastlanmamaktadır. Yaygın olarak yetiştirilen portakal, mandalina, incir ağaçları, dahi arazinin muhtelif yerlerine dağılmış bulunmaktadır. Yöre çiftçisinin kaderini sadece çay ziraatine bağlamamak için sahanın iklim ve toprak şartlarında yetişebilen bitki türleri araştırılmalı bunların ziraati geliştirilmelidir. Şüphesiz yöreye, çay ziraatinin girmesi buradaki insanların hayat seviyesini yükseltmiştir. Fakat, çiftçilerin gelir seviyesini daha da yükseltmek için buranın iklimine uyum sağlayabileceğini ümit ettiğimiz kauçuk ve kahve bahçeleri denenmelidir. Halen yörede yaygın olarak yetiştirilen meyvelerden; portakal, mandalina, elma, armut, kiraz bahçelerinin kurulması ve elde edilen ürünlerin değerlendirilebilmesi için gerekli girişimler başlatılmalıdır.

c- Fındık ziraati:

Hopa ilçesinde ziraati yapılan ürünlerden iktisadî değere sahip olanların başında çay ve fındık gelmekteydi. Ancak, 1951 yılında ilçenin çay dikim sahasına alınmasıyla birlikte çay, fındığa göre daha fazla gelir sağladığından fındıklıklar sökülüp, çay bahçeleri oluşturulmuştur. Nitekim, 1950 yılında 3150 dekarlık bir alan kaplayan fındık bahçeleri, 1994'te 1205 dekara düşmüştür (Tablo 66-Şekil 56). "Ilıman ve nemli iklim bölgelerine uyum sağlamış olan fındık, nemli ve serin topraklarda 6-7 metre, kıraç ve

güneye dönük arazilerde 2-2.5 metre boy veren bir ağaççıktır"[1]. Hopa ilçesinde fındık bahçleri, çay ziraatinden önce (1951) güneyde Çamlıköy'den, kuzeyde Sarp köyüne kadar olan sahil şeridinde yayılış göstermekteydi. Bugün bu bahçelerin bir kısmı sökülüp çay bahçeleri oluşturulduğundan, fındık bahçeleri daha çok Sugören ile Yeşilköy'ün içinde bulunduğu dar bir vadide yoğunluk kazanmıştır (Fotoğraf 10). Ayrıca Hopa çayı vadisinde kurulmuş köylerde de birkaç dekar fındık bahçesi kurulmuştur. Araştırma sahamızdaki fındık türleri daha öncede belirttiğimiz gibi, yabani fındık türlerinden (Corylus avellana, Corylus pontica, Corylus maxima) ıslah edilmiş fındıklardan ibarettir. Bu fındıkların boyları 5-6 metreyi bulmaktadır. Hatta Sugören köyünden Yeşilköy'e giden yolun iki tarafında oluşturulan fındıkların dalları yolun üstünü kapatarak adeta bir ağaç tüneli oluşturmuştur. Yörede fındık bançeleri Hopa ilçesinden ziyade Borçka ilçesindeki İçkale Deresi vadisinde ve Arhavi'deki Kabisre çayı vadisinde yoğunluk kazanmıştır. Araştırma sahasında fındık bahçeleri sahilden 400-500 metreye kadar olan yükseltilerde yer almıştır (Harita 7). Fındık dikilecek yerlerde 2-4 metre aralıklarla ocaklar açılmakta, bu ocaklara 3-4 tane fındık fidesi dikilmektedir. Dikiminden 5-6 yıl sonra ürün alınmaya başlanmaktadır. Fındık bahçelerinde zaman zaman ocakların etrafı çapalanmakta ve otlardan ayıklanmaktadır. Yörede Temmuz ayından itibaren fındıkların toplanmasına başlanmaktadır. Fındık, nemli, ılıman iklimlerde oluşmasına rağmen, meyvanın içini doldurma zamanında (Haziran) 1 ay kadar kurak ve güneşli zaman ister.

Fakat araştırma sahamızda her mevsim bol yağış düştüğünden fındıkta randıman ve kalite Trabzon, Ordu'da yetiştirilen fındıklara göre düşük olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle güneye bakan yamaçlarda kurulmuş olan fındık bahçelerinden daha yüksek randıman alındığından fındık bahçeleri bu kısımda kurulmuştur. Fındık üretimi yıldan yıla değişmekle birlikte üretim miktarı üzerinde ilkbaharda don olayının görülüp görülmemesi oldukça etkilidir. İlkbaharda don olayı görülürse üretimde % 50'den fazla bir düşüş olmaktadır. Ancak, daha öncede belirttiğimiz gibi araştırma sahamızda kış ve ilkbahar mevsiminde dağlık alandan sahile doğru yörede "kalaş" ismi verilen fön karaterinde rüzgâr esmektedir. Böylece çevredeki dağlık alanlarda görülen soğuk ve don olayı, alçak kesimlerde görülmemekte ve bundan tarım alanları etkilenmemektedir. Fakat çalışma sahamızda fındık üretiminin az olmasında

---

1 Doğanay, H.: Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Erzurum, 1994, s. 171.

asıl etkili olan faktör meyvenin içini doldurma zamanında havaların çok yağışlı ve kapalı olmasıdır. Bu nedenle rekolte büyük ölçüde düşmektedir.

Araştırma sahamızda en fazla fındık bahçesi Yeşilköy'de (550 dekar) bulunmaktadır. Zaten bu köyün fındık bahçesi ilçedeki toplam fındık bahçelerinin (1205) dekar) % 46'sını oluşturmaktadır. Yeşilköy'de iki adet fındık ayıklama makinası vardır. Toplanan fındıklar bu makinada ayıklandıktan sonra Arhavi'de bulunan Fiskobirlik'e satılmaktadır.

3- Hayvancılık

Çay ziraatinin en önemli iktisadî faaliyeti oluşturduğu Hopa ilçesinde hayvancılık, tarımsal faaliyetlerin yanında ek bir uğraşı olarak yapılmaktadır. Araştırma sahamızdaki ekonomik faaliyetlerde hayvancılık ikinci sırada yer almaktadır. Hopa ilçesinde 1994 yılı itibarıyle toplam 51157 baş kadar hayvan bulunmaktaydı. Bunların % 77'si (39190'ı) küçükbaş hayvanlardan, % 23'ü (11967'si) de büyükbaş hayvanlardan oluşmaktaydı (Tablo 70, Harita 23). Bu nedenle araştırma sahamızdaki hayvancılık faaliyetlerini önem sırasına göre küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık ve balıkçılık olmak üzere 5 ayrı başlık altında toplamak mümkündür.

a) Küçükbaş hayvancılık:

Hopa ilçesinde 1994 yılı itibariyle toplam 39190 tane olan küçükbaş hayvanlardan 38830'unu koyun, 360 tanesini de keçi oluşturmaktaydı (Tablo 70, Harita 24)

Hopa ilçesinde beslenen koyunlar yapağısı beyaz, geniş kuyruklu, et ve süt verimi düşük, canlı ağırlığı 40-50 kg. gelen "yerli ırk" olarak adlandırılan koyunlardan ibarettir.

Araştırma sahamızda küçükbaş hayvan besleyen yerleşmelerin dağılımı harita 24'den görüldüğü gibi, Kemalpaşa haricinde tamamı sahilden iç kısımda yer alan köylerde toplanmıştır. İlçede toplam 360 adet olan keçinin 100 tanesi köprücü, 100 tanesi Koyuncular, 100 tanesi Başoba, 40 tanesi Kemalpaşa, 20 tanesi de Balıkköy'de bulunmaktaydı (Tablo 70- Harita 24). Hopa ilçesinde en fazla koyun 8500 baş ile Koyuncular köyünde yetiştirilmekteydi. Arazi çalışmalarımız sırasında köy muhtarı olan (1993) Cemal Albay'dan edindiğimiz bilgilere göre, Koyuncular köyü ismini eskiden

Tablo: 70 Hopa ilçesinde hayvan sayısı (1994)

Yerleşmenin Adı	Koyun	Keçi	Sığır	Yük Hayvanı	Toplam
Hopa	-	-	4780	-	4780
Balıkköy	480	20	130	6	636
Başköy	-	-	140	-	140
Başoba	7400	100	200	13	7713
Çamlıköy	-	-	750	-	750
Çavuşlu	200	-	500	-	700
Çimenli	100	-	140	10	250
Esenkıyı	-	-	300	-	300
Eşmekaya	-	-	100	-	100
Güneşli	-	-	120	-	120
Güvercinli	-	-	100	-	100
Hendek	600	-	200	20	820
Koyuncular	8500	100	320	3	8923
Pınarlı	50	-	120	4	174
Subaşı	400	-	180	-	580
Sugören	-	-	350	-	350
Yeşilköy	-	-	50	-	50
Yoldere	-	-	180	-	180
Kemalpaşa	800	40	600	10	1450
Çamurlu	2500	-	150	45	2695
Dereiçi	-	-	80	1	81
Karaosmaniye	-	-	420	20	440
Kayaköy	6400	-	480	60	6940
Kazımiye	1000	-	100	25	1125
Köprücü	8400	100	700	30	9230
Limanköy	-	-	100	-	100
Osmaniye	2000	-	120	20	2140
Sarp	-	-	230	-	230
Üçkardeş	-	-	60	-	60
TOPLAM	38830	360	11700	267	51157

Hayvan sayıları Hopa İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden alınmıştır.

beri köyde çok sayıda koyun yetiştirilmesinden almıştır. Hatta ilçeye çay ziraati girmeden önce (1951) köy halkının tamamı geçimini koyun yetiştiriciliğinden sağlamaktaydı. İlçede Koyuncular köyünden sonra Köprücü (8400 baş) ve Başoba (7400 baş) köyleri en fazla koyun yetiştiren köyleri oluşturmaktaydı (Tablo 70).

Hopa ilçesinde sahilde bulunan yerleşmelerde arazilerin büyük bir kısmı çay ziraatine ayrıldığı için hiç koyun beslenmemektedir. İlçede en az koyun Pınarlı (50 baş), Çimenli (100 baş) ve Çavuşlu (200 baş) gibi sahile yakın vadi içindeki köylerde bulunmaktadır. Araştırma sahamızdaki dağların en yüksek yerleri dahi (Balıklı Dağı 1750 m.) yoğun ormanlarla kaplı olduğu için inceleme sahamızda Alpin çayırlar katı bulunmamaktadır. Bu nedenle kışın ahırlarda beslenen hayvanlarına, aileler bol ve taze ot bulabilmek amacıyla Mayıs ayından itiraben Ardahan, Kars ve Erzurum'daki yaylalara götürmektedirler.

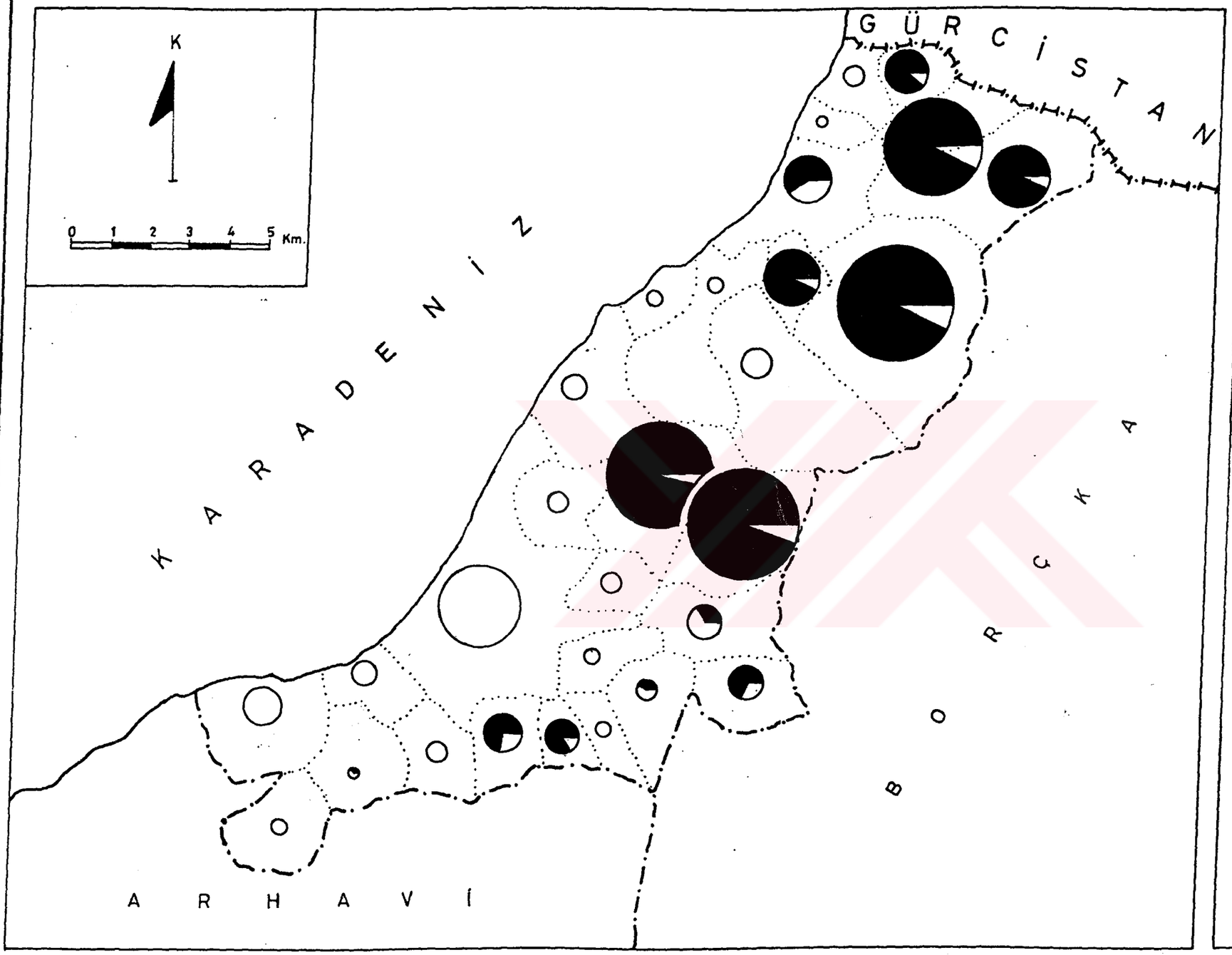
Araştırma sahamızda 35000 kadar küçükbaş, 1200 kadar da büyükbaş hayvan yaylalara götürülmektedir (Tablo 71). Buradaki yaylalar belirli bir süre için kiralanmaktadır. Kiralanmayan ve gelişigüzel hayvan otlatılan yaylalar da bulunmaktadır. Fakat kiralanmadan hayvan otlatılan yaylalarda yöre sakinleri ile sık sık tartışmalar olmaktadır Araştırma sahamızdan hayvanların götürüldüğü Kuzeydoğu Anadolu'daki yaylalar genellikle sıradağların üzerinde ve münferit dağların ve tepelerin yamaçlarında yer alır. Bu dağların yükseltisi 2000-2750 metreler arasında olup, üzerlerinde hayvan otlatılan gür çayır alanları bulunmaktadır (Harita 26). Sözer'in yapmış olduğu bir araştırmaya göre[1] Kuzeydoğu Anadolu'da çayır ve mera alanlarının kapladığı saha toplam arazinin % 45'ini, genel kültür arazisinin ise % 51'ini teşkil etmektedir. Topoğrafya, iklim ve toprak şartları tarla ziraatini büyük ölçüde tehdit ettiği için bu geniş çayır ve mera arazisi tabiî yem kaynağı olarak büyük önem taşır ve hayvancılık için çok elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu nedenle araştırma sahamızdaki bazı aileler hayvanlarına bol ve taze ot bulabilmek amacıyla sürülerini buradaki yaylalara götürmektedirler.

Yaylalara götürülen hayvanların bir kısmı kamyonlarla doğrudan yazı geçireceği yaylalara ulaştırılırken bir kısmı da çobanların eşliğinde Çoruh vadisi boyunca otlatılarak götürülmektedir. Mayıs ayında yaylalara götürülen hayvanlar, yazı yaylada geçirdikten sonra, Eylül ayı ortalarından itibaren geri götürülmektedirler. Araştırma sahamızdan yaylalara götürülen

---

1 Sözer, A.N.: Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık. Ankara 1972, s. 40-51.

HARİTA: 23 HOPA İLÇESİNDE HAYVAN MİKTARI ve ORANSAL DAĞILIMI (1994)

İ Ş A R E T L E R

Devlet sınırı

İlçe sınırı

Köy sınırları

9 000 Baş hayvan
6 000 " "
3 000 " "
1 000 " "
100 " "

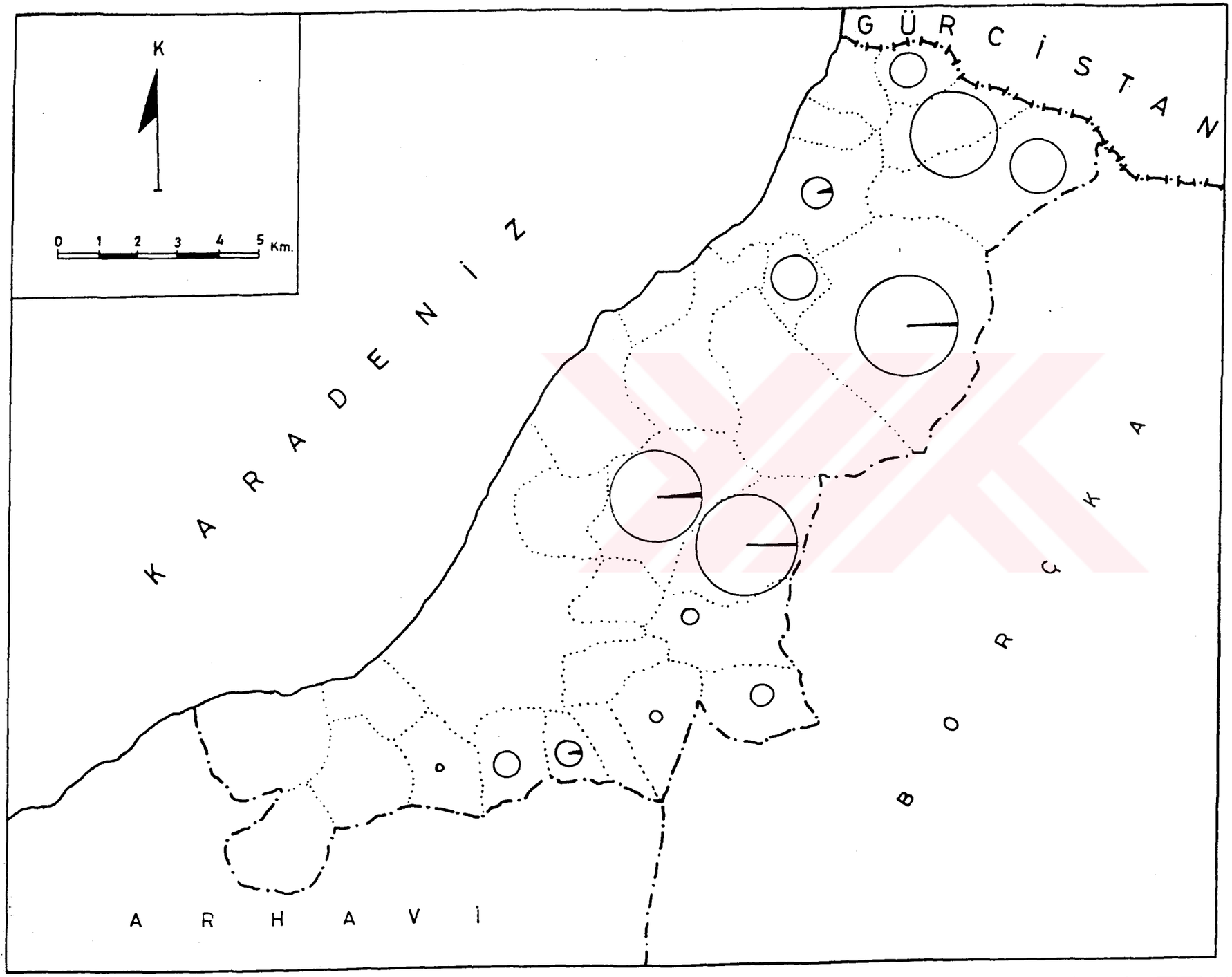
Küçükbaş hayvan

Büyükbaş hayvan

Arş. Gör. Zeki KODAY – 1995

HARİTA: 24

HOPA İLÇESİNDE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN MİKTARI ve ORANSAL DAĞILIMI (1994)

İ Ş A R E T L E R

Devlet sınırı

İlçe sınırı

Köy sınırları

9 000 Baş hayvan
6 000 " "
3 000 " "
1 000 " "
100 " "

Keçi

Koyun

Arş.Gör. Zeki KODAY–1995

HARİTA: 25

HOPA İLÇESİNDE BÜYÜKBAŞ HAYVAN MİKTARI ve ORANSAL DAĞILIMI (1994)

K

0 1 2 3 4 5 Km

G Ü R C İ S T A N

K A R A D E N İ Z

B O R Ç K A

A R H A V İ

İ Ş A R E T L E R

Devlet sınırı

İlçe sınırı

Köy sınırları

5000 Baş hayvan

3000 " "

1000 " "

500 " "

100 " "

Yük hayvanı

Sığır

Arş Gör. Zekİ KODAY-1995

hayvanlardan elde edilen sütlerden tereyağı, kaşar peyniri ve beyaz peynir yapılmaktadır. Bunlar aile ihtiyacını karşıladıktan sonra ihtiyaç fazlası ürünler Artvin, Rize ve Trabzon gibi kentlerde pazarlanmaktadır. Yaylalara çıkarılan hayvanlar; nokra, bit, kene ve diğer parazitler gibi zararlılara karşı gerekli tedbir alınmamaktadır. Yaylalarda otlatıldığı süre içerisinde de veteriner kontrolünden geçirilmediği için şarbon, yanıkara ve şap gibi hayvan hastalıkları kolaylıkla yayılmakta ve zaman zaman hayvanların telef olmasına sebep olmaktadır.

Tablo: 71 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre yaylalara götürülen hayvan sayısı ve yaylaların bulunduğu yerler

Yerleşmenin Adı	Küçükbaş Hayvan Sayısı	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Gidilen Yaylaların Bulunduğu Yerler
Balıkköy	400	50	Ardahan, Artvin, Murgul
Başoba	7000	100	Ardahan, Şavşat, Oltu, Olur
Çimenli	100	50	Ardahan, Şavşat
Hendek	600	100	Ardahan, Murgul
Koyuncular	8000	150	Ardahan, Şavşat
Kemalpaşa	800	200	Kars, Göle, Ardahan
Çamurlu	2500	50	Ardahan, Göle
Kayaköy	5000	200	Ardahan, Göle, Şavşat
Kazımiye	1000	80	Ardahan
Köprücü	8000	250	Şavşat
Osmaniye	2000	50	Ardahan, Şavşat

b) Büyükbaş hayvancılık:

Araştırma sahamızda 11700'i sığır, 267'si yük hayvanı olmak üzere toplam 11967 civarında büyükbaş hayvan bulunmaktadır (Tablo 70-Harita 25). İlçede sığır hemen her yerleşmede beslenmekle birlikte sahil şeridindeki yerleşmelerde dağlık alana yakın olan yerleşmelere göre yoğunluk kazanmaktadır. Hopa ilçesinde beslenen sığırlar genelde yerli ırk

olan, canlı ağırlığı 150-200 kg. gelebilen, sarı ve kızıl renkli, et ve süt verimi düşük olan sığırlardan ibarettir.

İlçedeki mevcut hayvanlardan elde edilen et ve süt, ilçenin ihtiyacını karşılayamadığı için 1960 yılından beri sunî tohumlama ile et ve süt verimi yüksek olan bir sığır ırkının (melez) geliştirilebilmesine çalışılmıştır. Ancak, ilçede 1960 yılında başlayan ve halen devam eden bu tohumlamaya hayvan yetiştiricileri pek rağbet etmedikleri için aradan geçen 34 yıl gibi uzun bir sürede başarılı sonuç alındığını söyleyemeyiz. Çünkü ilçede 1994 yılı itibarıyle 11700 baş olan toplam sığırlardan sadece 1200 tanesi sunî tohumlamadan elde edilen kültür ırkı sığırlardan, 10500 tanesi de et ve süt verimi düşük olan yerli ırk sığırlardan oluşmaktaydı. Sunî tohumlama işi önceleri köylülere haber verilmek suretiyle, köye getirilen tosunlarla sunî tohumlama yapılmaktaydı. Ancak, büyükbaş hayvan besleyenler sunî tohumlamaya rağbet etmedikleri için bugün sunî tohumlama işi köylerde değil, sadece Hopa şehir merkezinde bulunan sunî tohumlama istasyonunda yapılmaktadır. Hayvanlarını sunî tohumlamaya tabî tutmak isteyenler buradaki istasyona getirmektedirler.

Araştırma sahamızda en fazla sığır, Hopa şehrindeki Orta Hopa, Yavuz Selim, Bucak ve Kuledibi mahallelerinde beslenmektedir (Tablo 70 - Harita 25). Sığır yetiştiriciliği yörede tamamen ailelerin süt ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yapılır. Fazla süt elde edilmediği için ya da hayvancılığın birinci derecede ekonomik geliri oluşturduğu yerleşim birimi bulunmadığından ilçede süt ürünlerini işleyen sanayi tesisi bulunmamaktadır. Sığır besleyen aileler elde ettikleri sütün bir kısmını yoğurt, peynir, çökelek ve tereyağı yapımında kullanmaktadırlar. Şehrin kenar mahallerinde sığır besleyen bazı aileler ise elde ettikleri sütü şehirdeki ailelere satmaktadırlar.

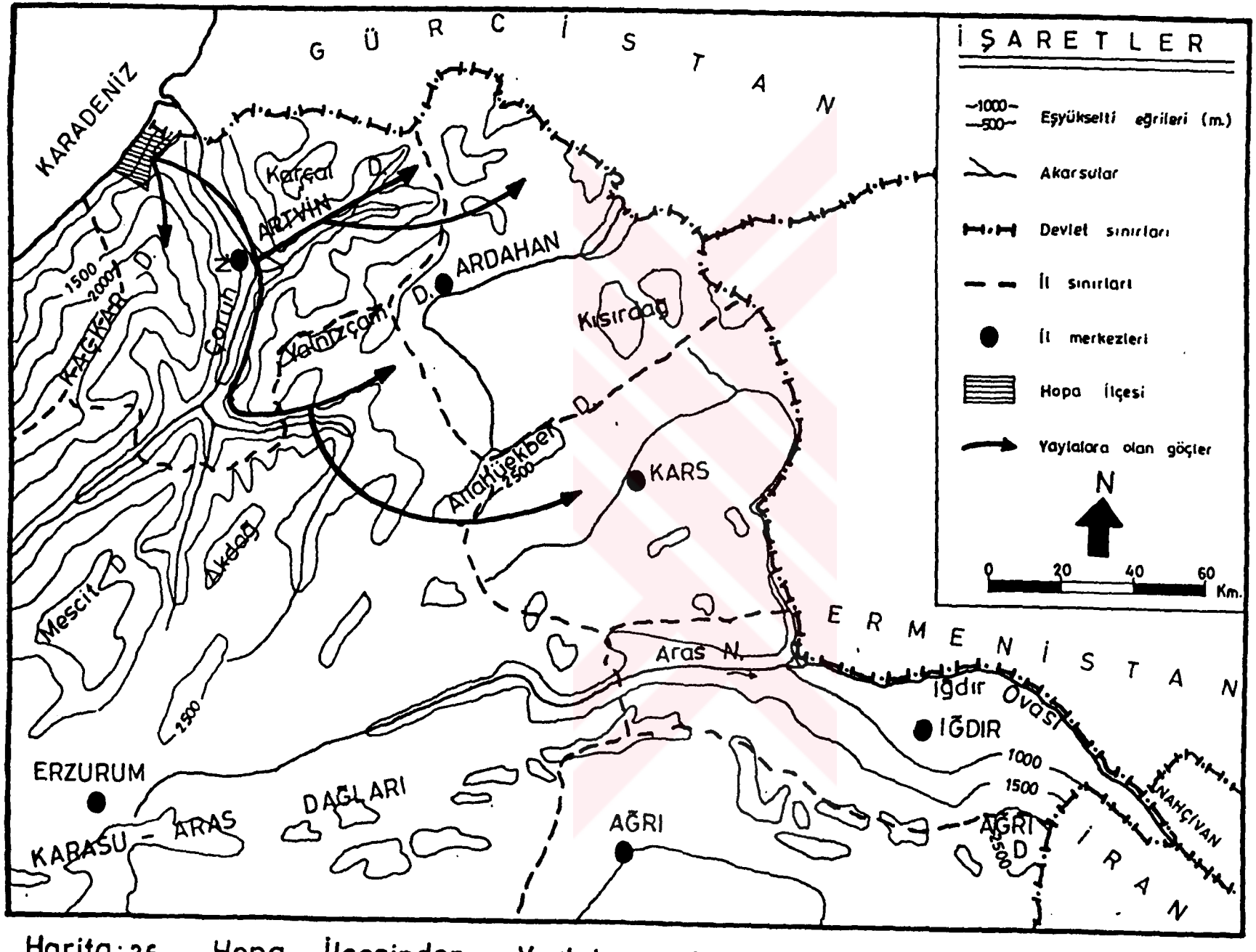
Hopa ilçesindeki sığırların yaylalara götürülmesi olayı pek yoktur. Sadece küçükbaş hayvan besleyen ve bu hayvanları yazın yaylalara götüren aileler beslemiş oldukları iki üç tane sığırı da koyunlarla birlikte yaylalara götürmektedirler.

Araştırma sahamızda her ailenin 1 veya 2 sığırı bulunmaktadır. Sığırların beslenmesi çayır ve mera alanı olmadığı için ailelere büyük külfet getirmektedir. Yörede sığırların beslenmesi için temel yiyeceği mısır sapları oluşturmaktadır. Bu nedenle aileler mısırı kendi ihtiyaçları yanında hayvan yemi olarak da ekmektedirler. Sığırlar genelde fındık bahçelerinde otlatılmaktadır. Ot ve mısır sapı olarak saklanan hayvan yiyeceği tükendiğinde, aileler sığırlarını bahçe ve yol kenarlarında otlatmaktadırlar.

Hatta bazen ormanların kenarlarında başıboş dolaşıp yiyecek aramaktadırlar. Fakat serbest bırakilan sığırlara çevredeki ormanlarda yaşayan yabanî hayvanlar bazen saldırıp telef etmektedirler. Sığır yetiştiren ailelerin ekmiş oldukları mısırlar genelde hayvanların yiyecek ihtiyacını karşılayamadığı için Erzurum, Kars, Ardahan gibi illerden kamyonlarla getirilip şehirde satılan ot balyalarından satın almak zorunda kalmaktadırlar. 1994 yılında yaklaşık 30 kg. gelen ot balyası 100000 TL.dan satılmaktaydı. Hayvan yetiştiricileri dışarıdan ot satın almak pahalıya mal olduğu için mümkün olduğu kadar fazla mısır yetiştirmeye gayret etmekteydiler.

Araştırma sahamızda toplam 267 adet olan at, eşek, katır gibi hayvanlardan yük taşımak amacıyla faydalanılmaktadır.

Hopa ilçesinde küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için şunları söyleyebiliriz: İlçeye çay ziraatinin girmesiyle birlikte (1951) yöredeki ailelerin geçimini I. derecde çay ziraati oluşturduğundan, hayvancılık giderek önemini kaybetmiştir. Araştırma sahamızda kışın ahırlarda beslenen hayvanlar, yazın Kars, Ardahan, Erzurum'daki yaylalara götürülmektedir (Harita 26). Yaylalar hayvan otlatmak için kiralanmamışsa yöre sakinleri ile tartışma çıkmaktadır. Yayladaki hayvanların zaman zaman çalınması en önemli sorunu teşkil etmektedir. Büyükbaş hayvanlardan sunî tohumlama ile et ve süt verimi yüksek olan kültür ırkı sığırların sayıları çoğaltılmalı ve bunların ailelere sağlayacağı ekonomik katkı iyi anlatılmalıdır. Yörede hayvanlar evden birkaç metre uzakta inşa edilmiş olan ahırlarda barınmaktadırlar. Evlerinin alt katını ahır olarak kullanan ailelere hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Araştırma sahamızda çayır ve mera alanı bulunmadığı için ve çay ziraati çiftçiye büyük ekonomik kazanç sağladığından hayvancılığın daha fazla gelişme göstermesi beklenmemelidir. Ancak, hayvan türlerinde ıslah yöntemi ile hayvan başına elde edilen et ve süt miktarı artırılabilir.

Harita: 26 Hopa İlçesinden Yaylalara Olan Göçler

c) **Kümes hayvancılığı:**

Araştırma sahamızda, modern kümes hayvancılığı sadece Limanköy'de yapılmaktadır. Bu köyde bir ailenin kurmuş olduğu tavuk çiftliğinde 3000 kadar tavuk yetiştirilmektedir. Bu tavuk çiftliğinde üretilen tavukların büyük bir kısmı şehrin ihtiyacını karşılamak üzere Hopa'da pazarlanırken, az bir kısmı da çiftliğin kenarında kurulmuş olan tavuk lokantasında tüketilmektedir. Sadece tavuk etinden yemeklerin yapıldığı (tavuk haşlama, tavuk kızartma, tavuk ızgara, tavuk şiş, tavuk çorba gibi) burası Hopa şehrinde oturanlar için bir piknik yeri durumundadır. Yine Hopa-Sarp karayolundan geçenlerin karınlarını doyurmak için fazlaca rağbet ettikleri bir yerdir.

1994 yılında Hopa İlçe Tarım Müdürlüğünden aldığımız verilere göre ilçede 50000 kadar tavuk beslenmekteydi. Araştırma sahamızdaki köylerde oturan hemen her aile tavuk, horoz, hindi, kaz ve ördekten oluşan kümes hayvanları beslemektedir. Şehrin kenar mahallelerinde oturan bazı aileler de yumurta ihtiyaçlarını karşılamak için 4-5 tane tavuk beslemektedirler. Köylerde oturan aileler ise, yaptığımız anket sonuçlarına göre ortalama 10-15 tane tavuk beslemektedirler. Köylerde tavuklar ailenin yumurta ihtiyacının yanında, eti için de belenmektedir. Köylerde kasap bulunmadığı için aileler bir misafiri geldiğinde hazırlaması kolay olduğu için tavuk kesip yemek yapmakta ve misafirlerini ağırlamaktadırlar.

Kümes hayvanlarından; hindi, kaz ve ördek çok az miktarda olup, bazı aileler tarafından beslenmektedir.

Araştırma sahamızda bu hayvanlar gündüzleri evin önündeki bançelerde, köyün sokaklarında rastgele dolaşarak karınlarını doyurmaya çalışmaktadırlar. Yörede tavukların baş düşmanı olan tilki ve çakal çok olduğu için, akşam güneş batar batmaz bu hayvanlar ahır ve kümeslere kapatılmaktadır. Kümesin kapısını kapatmayı hiç kimse unutamaz. Çünkü, çevredeki ormanlarda yaşayan tilki ve çakallar havanın kararmasıyla birlikte ulumaya başlamaktadır. Bunun üzerine aile fertleri hemen birbirlerine kümesin kapısının kapatılıp kapatılmadığını sormaktadırlar.

d) **Arıcılık:**

Hopa ilçesinde arıcılık nisbeten gelişme göstermiş olup, toplam 3275 tane olan kovanların tamamına yakını fennî kovanlardan oluşmaktadır. İlçede genelde arıcılık faaliyeti seyyar arıcılık şeklinde yapılmaktadır. Kış

mevsimini Hopa ilçesinde geçiren arılar Mayıs-Haziran ayı ile birlikte başta Erzurum olmak üzere Kars ve Ardahan'daki çok çeşitli çiçeklerin bulunduğu yaylalara götürülmektedir. 1994 yılında yaptığımız bir ankete göre, ilçede mevcut olan toplam 3275 kovandan 1320 tanesi seyyar olarak çiçekli yerlere götürülmektedir. Seyyar arıcılıkta gece ağızları kapatılan kovanlar sabahleyin kamyonlara yüklenerek çiçekli yerlere götürmektedirler. Çiçekli yerlere götürülen kovanlar bazen bütün yaz mevsimini aynı yerde geçirmekte, bazen de çiçeklerin daha geç açtığı yerlere taşınmaktadırlar. Seyyar arıcılıkta genelde arıcılıkla uğraşan birkaç aile kovanlarını birlikte taşımakta, yaz mevsimi boyuncada arıların yanında dönüşümlü olarak kalmaktadırlar. Seyyar arılar Eylül ayından itibaren ilçeye getirilmektedirler.

İlçede sabit kovanlar konutların eklentisi durumunda olan daha çok mısır ve fındık kurutmak için kullanılan serendelerde bulunmakta ya da geniş gövdeli kayın ağaçlarına yerleştirilmektedir. Kovanların geniş gövdeli kayın ağaçlarına yerleştirilmesindeki asıl amaç çevredeki ormanlarda yaşayan yabani hayvanların (özellikle ayıların) zarar vermesinden korumak içindir. Araştırma sahamızda sabit olan kovanlardan ortalama 6 kg. bal alınırken, çiçekli bölgelere götürülen seyyar kovanlardan kovan başına ortalama 25 kg. bal alınmaktadır (Tablo 72). İlçede toplam 367 aile arıcılıkla uğraşmasına rağmen hiçbir aile geçimini birinci derecede arıcılıktan sağlamamaktadır. Dolayısıyla yörede arıcılık tarımın yanında ek bir uğraşı olarak yapılmaktadır.

İlçedeki bütün yerleşmelerde arıcılık yapılmasına rağmen, en fazla kovan Hopa (680 kovan), Sugören (400 kovan), Limanköy (400 kovan), Çamlıköy (300 kovan), Esenkıyı (300 kovan) gibi sahil şeridinde kurulmuş olan yerleşmelerde toplanmıştır. İlçede 1993 yılı itibarıyle 45 ton kadar bal üretilmiş olup, bu balın önemli bir kısmı aile ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak tüketilirken, bir kısmı da Erzurum, Rize ve Trabzon gibi kentlere pazarlanmıştır. Arıcılıkla uğraşan bazı aileler üretmiş oldukları ballardan bir kısmını İstanbul, İzmit, Bursa gibi kentlerde oturan akrabaları aracılığı ile pazarlamışlardır.

Sabit kovanlardan elde edilen balı, arılar daha çok orman gülü ve kestane çiçeklerinden topladıkları nektarı bala dönüştürdükleri için bu bal çok acı olup, "deli bal" olarak adlandırılmaktadır. Yenildiği zaman insanda başağrısı yapan bu bal, 1 yıl kadar bekletildikten sonra tüketilmektedir. Bazı aileler "deli balı" 2-3 ay beklettikten sonra alışmış oldukları için

Tablo: 72 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre sabit ve seyyar kovan sayıları ile ürettikleri bal miktarı (1993)

Yerleşmenin Adı	Sabit Kovan Sayısı	Ürettiği Bal (Kg.)	Seyyar Kovan Sayısı	Ürettiği Bal (Kg.)	Toplam Kovan Sayısı	Toplam Bal Üretimi (Kg)	Arıcılıkla Uğraşan Aile Sayısı
Hopa	50	300	630	15750	680	16050	75
Balıkköy	10	60	-	-	10	60	2
Başköy	75	450	-	-	75	450	4
Başoba	47	280	-	-	47	280	3
Çamlıköy	30	180	270	6750	300	6930	15
Çavuşlu	20	120	-	-	20	120	2
Çimenli	55	330	20	500	75	830	3
Esenkıyı	260	1560	40	1000	300	2560	20
Eşmekaya	10	60	-	-	10	60	1
Güneşli	15	90	-	-	15	90	3
Güvercinli	30	180	-	-	30	180	10
Hendek	10	60	-	-	10	60	2
Koyuncular	150	900	-	-	150	900	20
Pınarlı	30	180	-	-	30	180	8
Subaşı	10	60	50	1250	60	1310	12
Sugören	150	900	250	6250	400	7150	50
Yeşilköy	40	240	60	1500	100	1740	9
Yoldere	8	50	-	-	8	50	1
Kemalpaşa	190	1140	-	-	190	1140	18
Çamurlu	40	240	-	-	40	240	3
Dereiçi	20	120	-	-	20	120	1
Karaosmaniye	20	120	-	-	20	120	2
Kayaköy	30	180	-	-	30	180	3
Kazımiye	60	360	-	-	60	360	8
Köprücü	75	450	-	-	75	450	10
Limanköy	400	2400	-	-	400	2400	70
Osmaniye	10	60	-	-	10	60	1
Sarp	100	600	-	-	100	600	9
Üçkardeş	10	60	-	-	10	60	2
TOPLAM	1955	11730	1320	33000	3275	44730	367

Bu veriler muhtara uygulamış olduğumuz anket sonuçlarından derlenmiştir.

yiyebilmektedirler. Ancak, arazi çalışmalarımız sırasında zaman zaman yöre sakinlerinin ikrâm etmiş oldukları bu baldan alışkın olmadığımız için ancak bir kaşık yiyebildik. Böylece araştırma sahamızdaki seyyar kovanlardan elde edilen ballar doğrudan sofralarda tüketilirken, sabit kovanlardan elde edilen ballar 1 yıl bekletilmektedir. Bu yöredeki insanlar acı balların da bulunduğunu bildiği için bal alırken tadına bakıp öyle satın almaktadırlar.

e) Balıkçılık:

Tükiye, balık üretiminin büyük bir kısmını Karadeniz'den, Karadeniz balık üretiminin de % 90'ı Doğu Karadeniz av sahasından elde edilmektedir.[1].

Araştırma sahamız olan Hopa ilçesi sahilleri Türkiye'nin en önemli balık tutulan alanlarından biri olan Doğu Karadeniz kıyısında yer alır. Kafkas Dağları ile Rize Dağları arasında kalan Rize-Hopa-Batum körfezi, batıdan Anadolu kıyılarından gelen akıntıyla kuzey rüzgârlarının getirmiş oldukları akıntıların bu körfezde karşılaşması sonucu körfezin kıyısındaki şehir ve kasabalar balıkçılık bakımından büyük zenginlik göstermektedirler[2].

İlçede balıkçılık, toplam 102 adet olan küçük motorlu kayıklarla yapılmaktadır (Tablo 73). Balıkçılıkla uğraşan yerleşim birimleri sahilde yer alan Çamlıköy, Sugören, Hopa, Limanköy, Kemalpaşa ve Sarp'dan ibarettir. Bu yerleşim birimlerinin önündeki sahilde balıkçı kayıklarının barınabilecekleri ve kayıkların karaya çekilmesine imkân veren kıyı düzlükleri bulunmaktadır (Fotoğraf 41). Sahilde yer almasına rağmen, önünde dik falezli kıyıların bulunduğu Esenkıyı ve Üçkardeş köylerinde balıkçılık yapılmamaktadır.

Balıkçı tekneleri sahilden 2-3 km. açılarak; ağ, olta veya kepçe ile avlanmaktadır. Fakat en fazla balık, çevirme ağlar ile avlanmaktadır. Balıkçı tekneleri akşam üzeri ava çıkmakta ağlarını denize salmakta, sabahleyin de ağlar toplanmaktadır. Arazi çalışmalarımız sırasında akşam üzeri denize açılmakta olan sadece birkaç balıkçı teknesi görebiliyorduk. Fakat sabahın erken saatlerinde balıkçı teknelerinin bir şerit halinde dizildiklerini görmekteydik. Bu balıkçılar bir taraftan ağlarını toplarken bir taraftan da tutulan balıkları kıyıya ulaştırıp bir an önce onları pazarlamaya çalışmaktaydılar.

---

1 Tandoğan A.: Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı." Ankara, 1979, s. 127.

2 Tarkan, T.: Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü. s. 59-60.

Tablo: 73 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre balıkçı teknesi sayısı ve geçimini balıkçılıktan sağlayan aile sayısı (1994)

Yerleşmenin Adı	Balıkçı Teknesi Sayısı	Geçimini Balıkçılıktan Sağlayan Aile Sayısı
Hopa (Şehir)	18	13
Çamlıköy	20	-
Esenkıyı	2	-
Sugören	10	10
Kemalpaşa	30	30
Dereiçi	2	-
Limanköy	10	-
Sarp	10	15
Toplam	102	68

Bu veriler muhtarlara uyguladığımız anket sonuçlarından derlenmiştir.

Hopa ilçesinde tutulan balık miktarı yıldan yıla değişiklik göstermektedir. Ancak bir fikir vermesi açısından Hopa İlçe Tarım Müdürlüğünden aldığımız verilere göre 1993 yılı av mevsiminde tutulan balık türü ve miktarı aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Balık Türü	**Tutulan Balık miktarı**
Hamsi	1170 ton
Mezgit	157 ton
Barbunya	23 ton
Kület	500 tane
Palamut	120 tane

Buradan da açıkça görüldüğü gibi araştırma sahamızda en fazla tutulan balık türünü hamsi oluşturmaktadır. Bu balıklaran başka kefal, sipar, sorgon, karagöz, lüfer, izmarit, istavrit gibi balıklardan da az miktarda tutulmaktadır. Trabzon vilâyet salnâmesinden de öğrendiğimize göre[1], bu yörede o kadar çok hamsi tutulmaktaydı ki, bütün köy ve kasaba ahalisi

1 Trabzon Vilayet Salnâmesi. 1904/1904, s. 81.

tazesini yemekten bıkıp, fıçı ve küplerle salamura yapıp kalanını sahildeki kumlar üzerine serip gübre olarak kullanmak üzere tarlalara dökmekteydiler. Arazi çalışmalarımız sırasında da yine çok miktarda balığın tutulduğu yıllarda fazla balıkların halen daha gübre olarak kullanıldığını tesbit ettik. Fakat daha önce de belirtitğimiz gibi Karadeniz'in kirlenmesi ve yaklaşık 200 metre derinlikten sonra oksijenin tamamen kaybolup yerini hidrojen, sülfürlü bir tabakanın alması canlı hayatını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle Karadeniz'de tutulan balık türü ve balık miktarı her geçen gün azalış göstermektedir. Memleketimizin balık ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan Karadeniz'de tutulan balık miktarının azalması, balık fiyatlarının aşırı derecede artmasına neden olmuştur. Böylece balıkçı tezgâhlarındaki balıkların müşterisinden çok seyircisi bulunmaktadır.

Yöre insanı o kadar denizle ve balıkla iç içedir ki, ilçeye çay ziraati girmeden önce erkekler genelde gemicilikle uğraşmakta, kadınlar da mısır tarlasında çalışmaktaydı. Bugün çay ziraati sayesinde yöre insanının hayat seviyesi yükselmiştir. Fakat, arazi çalışmalarımız sırasında da gördük ki, diğer bazı şartların da etkili olmasına rağmen, yöre insanı ne balıktan vazgeçer, ne de mısır tarımından... Çalışma sahamızda hamsiden hamsi pilavı, hamsi dolması, hamsi çorbası, hamsi turşusu, hamsi tatlısı gibi çok çeşitli türde yemekleri yapılmaktadır. İlçede avlanan balıkların önemli bir kısmı mahallinde tüketilirken, çok az bir kısmı sahilden iç kısımda yer alan Borçka, Şavşat, Artvin, Ardahan, Erzurum gibi yerleşim merkezlerinde pazarlanmaktadır.

Araştırma sahamızda denizde tutulan balık miktarının azalması sonucu bazı aileler, oluşturdukları havuzlarda tatlı su balıkçılığı yapmaktadırlar (alabalık). 1994 yılı itibariyle; Esenkıyı'da 2, Subaşı'nda 1, Karaosmaniye'de 1, Yeşilköy'de 1, Kemalpaşa'da 1 olmak üzere toplam 6 adet olan alabalık üretim istasyonlarında tatlı su balıkçılığı yapılmaktaydı. Tatlı su balıkçılığında çevredeki dağlık alandan çıkan soğuk ve tatlı kaynak suları borularla havuzlara taşınmaktadır. Borularla su, alabalıkların bulunduğu havuzlara yarım metre veya bir metre yüksekten dökülmektedir. Böylece, bol oksijenli ve temiz berrak sulardan hoşlanan alabalıklar bu havuzlarda yetiştirilmektedir. Alabalık üretim istasyonlarında genellikle 5-6 tane havuz bulunmakta her havuza borularla temiz su akıtılmaktadır. Bu havuzların herbirinde büyüklüklerine göre balıklar bırakılmaktadır. Bu havuzların büyüklükleri ise genellikle 3x5 metre ebatında olup, derinliği 1 metre kadardır (Fotoğraf 42).

Havuzlarda üretilen balıklar şehrin ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Fakat havuzların kenarında inşa edilmiş olan balık lokantalarında da tüketilmesi yoluna gidilmektedir. Örneğin Esenkıyı ve Subaşı köylerindeki alabalık üretim istasyonlarının hemen kenarında balık lokantası kurulmuştur. Bu lokantalara gelenler havuzdan taze tutulup, pişirilen balıkları yemektedirler.

İlçede balıkçılığın gelişebilmesi için öncelikle Karadeniz'e komşu olan ülkelerin bu denizi kirletmesine ve balık avlanmasında gerekli yasaklara riayet etmeleri gerekmektedir. Bu ülkelerin birinde balık avlamak yasak olurken, diğerinde avlanma serbest bırakılırsa, bu işin içinden çıkılmaz hale gelir ve Karadeniz'de balığın kökü kurutulur. İlçede berrak ve tatlı kaynak sularında alabalık üretimi konusunda çiftçilere gerekli bilgi, kredi ve pazar imkânı sağlanırsa ilçenin alabalık üretimi için büyük bir potansiyele sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün bu gözlemlerimize göre araştırma sahamızda hayvancılık faaliyetlerinin tarımsal faaliyetlerin yanında büyük bir öneme sahip olmadığını, hatta yörede hayvancılığın daha çok tarımsal faaliyetin yanında ikinci bir uğraşı alanı olduğunu söylemek mümkündür. Yörede beslenmekte olan, küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar ailelerin et ve süt ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Sahamızda çayır ve mera alanı bulunmadığı için hayvancılığın daha fazla gelişmesi beklenmemelidir. Fakat, hemen her aile bir iki tane sığır beslemektedir. Bu sığırların et ve süt verimi yüksek olan kültür ırkı sığırlara dönüştürülmesine çalışılmalıdır. Balıkçılık bakımından balık avlanması ve pazarlanması konusunda balıkçılar arasında bir kooperatif kurulmalı ve bu kooperatif aracılığı ile pazarlanmalıdır. Yoksa, balıkçılar teknesi ile tuttuğu balığı kıyıda bir balıkçı tüccarına düşük fiyattan satarken, bu tüccarlar ucuza aldıkları balıkları, büyük kentlerde yüksek fiyattan satmaktadırlar. Ayrıca yörede bütün yıl berrak akan tatlı kaynak sularında alabalık üretimi teşvik edilmelidir.

II- ORMANCILIK

Araştırma sahamızdaki ormanlar Hopa Orman İşletmesi ve Kemalpaşa Orman İşletme Şefliği tarafından işletilmektedir. İlçedeki ormanlar "Çamlıköy Orman Serisi", "Hopa Orman Serisi" ve "Kemalpaşa Orman Serisi" olmak üzere üç seriden ibarettir. Bunlardan Çamlıköy Orman Serisi daha öncede belirttiğimiz gibi, sarıçam ağaçlarından ibaret olan yaklaşık 3000 dekarlık bir sahadaki orman alanından ibarettir. Bu sarıçamlar ülkemizin deniz seviyesinde ender olarak yetişen sarıçam ağaçlarından ibaret olduğundan bu ormanlardaki tahribata bir an önce son verilmelidir. Hopa ilçesinde toplam 118577 dekar olan genel orman alanının 48700 dekarını verimli orman alanı oluşturmaktadır. Verimli orman alanının 10075 dekarı Kemalpaşa Orman İşletme Şefliğinin sınırları içerisinde, 38625 dekarı da Hopa Orman İşletme Müdürlüğünün sınırları içerisinde bulunmaktadır.

İlçedeki ormanlardan yıllık ortalama 3000 m^3 kereste elde edilmektedir. Kesilen ağaçların % 80'ini kayın ağaçları oluşturmaktadır. Kayın ağacından sonra en çok kesilen ağaçlar ise; kızılağaç, kestane, sarıçam ve ladinden ibarettir. Ormanların işletilmesi için önce orman yolları açılmaktadır. Bu yollar çok sarp vadi yamaçlarından kesim yapılacak olan dağların en üst katına kadar çıkmaktadır. Fakat orman kesimi yapılacak olan yerlerde önce yol kenarlarındaki veya ağaçların altındaki ormangülü, ayı üzümü gibi küçük çalılar kesilerek temizlendikten sonra ağaç kesimi yapılmaktadır. Kesilen odun ve tomruklar yol kenarlarında toplanmakta, buradan da kamyonlarla ilçedeki tomruk depolarına taşınmaktadır. Ormanın işletimesinde yol açılması, ağaç kesimi, tomruk ve odunların yükletilmesi işlerinde çalıştırılmak üzere çok sayıda işçiye ihtiyaç duyulmaktadır. 1994 yılı itibariyle Hopa Orman İşletme Müdürlüğü tarafından 680 kişi çalıştırılmış olup, bunların 35'i daimî işçiden, 645'i de geçici olarak çalıştırılan işçilerden oluşmaktaydı. Daimî işçilerin hepsini Hopa ilçesinde oturanlar oluştururken, geçici olarak çalıştırılanların bir kısmı Borçka, Şavşat, Yusufeli gibi çevre ilçelerden ormanda çalışmak için gelenlerden oluşmaktaydı.

Orman işçilerinin bir kısmi ağaçların altındaki çalıları kesmek ve yol açmak gibi işlerde yevmiyeci olarak çalıştırılırken, önemli bir kısmı da ağaç kesimi işlerinde çalıştırılmaktadır. Ağaç kesimi 5-10 kişiden oluşan gruplar halinde yapılmaktadır. Bu gruplara orman işletmesi kesim yapılacak sahayı göstermekte ve her grup kendisine gösterilen yerde kesim yapmak zorundadır.

Kesilen odunlar eni ve boyu 100 cm, yüksekliği 110 cm. olan istif yapılır. Buna "ster" adı verilmektedir. Bu gruplar işçilik ücretlerini kaç ster odun kesmişlerse ona göre almaktadırlar. Bu nedenle ağaç kesen gruplar mümkün olduğu kadar fazla odun kesmeğe gayret etmektedirler. Ağaç kesiminde kullanılan motorlu bıçkılar, testere, balta, tahra gibi aletler işçilere aittir. Orman işletmesi sadece hazırlanmış olan odun ve tomrukları kamyonlarla taşımaktadır. 1 ster yaş odun ortalama 400 kg kadar gelmektedir. 1994 yılı itibariyle işçilerin kesmiş oldukları odunların sterini orman işletmesi 400000-600000 TL arasında değişen fiyatlardan almıştır. Çok az olmakla birlikte orman işletmesi işçilere ücret karşılığı olarak para yerine odun da vermektedir.

İşçiler almış oldukları odunu çevredeki il ve ilçelere kamyonlarla götürerek satmaktadırlar. Fakat bu durum odun kaçakçılığını teşvik etmektedir. Çünkü işçiler orman işletmesinden yasal olarak almış oldukları odunlara kaçak ağaç kesip, ilâve yapmaktadırlar. Bu durumun önlenebilmesi için işçiye emeğinin karşılığı olarak odun yerine para verilmelidir. Sadece işçinin yakacak odun ihtiyacı kadar odun verilmelidir. Araştırma sahamızdaki ormanlardan her yıl düzenli olarak kesilen ağaçların bir kısmı yakacak odun olarak ilçe sakinlerine satılırken, önemli bir kısmı da Ardeşen Kereste Fabrikasının ihtiyacını karşılamak üzere buraya gönderilmektedir.

Araştırma sahamızdaki köylerin hepsi orman içi veya orman kenarında kurulmuştur. Bu nedenle köylerde oturan hiçbir aile yakacak odun ihtiyacını ücret karşılığı almamakta, yakın çevredeki ormanlardan temin etmektedir. Orman içindeki köylülere yakacak odun ihtiyacını temin edebilmeleri için yasal olarak kolaylık sağlanmalıdır. Zaten aileler kaçak da olsa yakacak odun ihtiyacını bu ormanlardan sağlamaktadırlar. Fakat, yasal olarak bu ailelerin yakacak odun temin etmeleri mümkün olmadığından zorunlu ihtiyaç için ağaç kesen vatandaşı orman koruma memurları yakalamakta, mahkemede dava açılmakta ve bu davalar yıllarca sürmektedir. Ormanın yanı başında ikâmet eden ve her hangi bir ücret almaksızın ormanı koruyan bu insanlara devletimizin yardımcı olmasını ümit ediyoruz.

III- SANAYİ FAALİYETLERİ

Hammaddelerin işlenerek tüketime hazırlanması sanayi faaliyetlerini oluşturmaktadır. Sanayi tesisleri kurulduğu alan itibarıyle çok az bir alan kaplamaktadır. Fakat insanlara sağlamış olduğu ekonomik kazançtan dolayı büyük bir öneme sahiptir. Çünkü günümüzde toplumların refah düzeyi ve gelişmişlik durumları sanayileşmelerine göre ölçülmektedir. Araştırma sahamızdaki sanayi faaliyetleri çay ziraatine bağlı olarak kurulmuş olan çay fabrikaları, Hopa ilçesi ve yakın çevresinin elektrik ihtiyacını karşılamak için kurulmuş olan termik santral ve Karadeniz Bakır İşletmesine ait fabrika ile şehirdeki oto tamircisi, elektrikçi, marangoz, doğramacı atölyeleri ile birçok köyde dere kenarında kurulmuş olan değirmenlerden ibarettir. Bu nedenle Hopa ilçesindeki sanayi faaliyetlerini incelerken, fabrikalar ve küçük imalâthaneler olmak üzere 2 ayrı başlık altında toplayabiliriz.

1- Fabrikalar:

Araştırma sahamızda modern sanayi tesisi olarak adlandırılan çok miktarda hammadde işleyip, fazla miktarda üretim yapan ve çok sayıda işçi çalıştıran fabrikaların başlıcaları; çay fabrikaları, Hopa Termik Santrali, Karadeniz Bakır İşletmesinden ibarettir.

a) Çay Fabrikaları:

Hopa ilçesinin 1951 yılında çay dikim sahasına alınmasıyla birlikte, çay ziraati hızlı bir gelişme göstermiştir. Ancak, ilçede çay tarımının asıl gelişmesi burada çeşitli tarihlerde açılmış bulunan çay fabrikaları sayesinde mümkün olmuştur. Çünkü bu sayede çiftçi ürettiği yaş çay yaprağını daha kolay pazarlama imkânı bulmuştur.

Çay alım evlerinde toplanan yaş çay yaprakları günlük olarak kamyonlarla çay fabrikalarına getirilmektedir. Fabrikada yaş çay yaprakları önce bünyesinde bulundurduğu % 60 oranındaki özsuyunun azaltılması için soldurma işlemine tabî tutulmaktadır. Soldurma işlemi için "tünel" olarak ifade edilen teknelerin metrekaresine 25-30 kg. kadar yaş çay yaprağı konulmakta ve 30 °C'de sıcak hava püskürtülmektedir. Öyle hava püskürtülmektedir ki, fabrika çalışırken içerisinin hava ihtiyacını sağlamak için bütün kapı ve pencereler açık tutulmaktadır. Soldurma işleminden

sonra gevşemiş olan yapraklar, kıvırma işlemine tabi tutulur ve bu sırada yapraklar parçalara ayrılır. Daha sonra çaylar fermantasyon işlemine tabi tutulmak için fermantasyon odalarına alınmaktadır. Çayın rengi ve tadı üzerinde çok etkili olan fermantasyon işleminden sonra çaylar kurutulmak için kurutma fırınlarına gönderilmektedir. Burada yaklaşık 70-75 °C sıcaklıkta yarım saat kadar kurutulduktan sonra çaylar eleklerden geçirilerek tasnif yapılmak suretiyle paketlenmektedir. Paketleme bölümü olmayan fabrikalarda üretilen çaylar çuvallara doldurularak paketleme makinası bulunan fabrikalara gönderilmektedir.

Hopa Çay Fabrikası:

Hopa şehir merkezinde Sundura mahallesinde Hopa-Rize karayolu kenarında kurulmuştur. 1964 yılında faaliyete geçen Hopa Çay fabrikası, 32 dekarlık bir alan üzerine kurulmuştur (Fotoğraf 43). Fabrikada 1993 yılı itibarıyle toplam 690 kişi çalışmakta olup, bunlardan 657'si geçici olarak çalışan işçilerden oluşmaktaydı. 1992 yılı çay sezonunda Hopa Çay Fabrikası 18215 ton yaş çay yaprağı almıştır. Ancak bu çaylardan 16500 tonu bu fabrikada işlenebilmiş, geri kalan 1715 ton yaş çay yaprağı Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR)'ne bağlı Arhavi ve Fındıklı'da kurulmuş olan çay fabrikalarına işlenmek üzerine gönderilmiştir. Fabrika üç vardiya üzerinden çalıştırılmakta olup, günlük 120 ton yaş çay yaprağı işleme kapasitesine sahiptir. Fabrikaya ait işçi yemekhanesi ve idarecilere ait on adet lojman bulunmaktadır.

Kemalpaşa Çay Fabrikası:

Çay fabrikası, Kemalpaşa kasabasında Hopa-Sarp karayolunun batısında denizin kenarında kurulmuştur (Harita 12 - Fotoğraf 17). Çaykura bağlı olan Kemalpaşa Çay Fabrikası 1976 yılında faaliyete geçmiştir. 40 dekarlık bir alana kurulmuş olan fabrikada bir işçi yemekhanesi ile fabrika idarecileri tarafından kullanılan 12 adet lojman bulunmaktadır. 1992 yılında toplam 648 işçi çalışmakta olup, bunlardan 618'i geçici olarak çalıştırılan işçilerden ibaretti. Üç vardiya üzerinden üretim yapılan fabrika günlük, 135 ton yaş çay yaprağı işleme kapasitesine sahiptir. 1992 yılında bu fabrika çiftçilerden 18105 ton yaş çay yaprağı almıştır. Alınan yaş çay yapraklarının 16540 tonu bu fabrikada işlenirken geri kalan 1565 ton yaş çay yaprağı çay İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı yakın çevredeki fabrikalara

gönderilmiştir. 1992 yılında fabrikada işlenen 16540 ton yaş çay yaprağından 3200 ton (yaklaşık % 20 oranında) kuru çay elde edilmiştir.

Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı bu fabrikalardan başka Esenkıyı ve Köprücü köylerinde özel sektöre ait iki adet daha çay fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikalardan Esenkıyı köyündeki çay fabrikasında 50 kişi Köprücü köyündeki fabrikada ise 60 kişi çalışmaktadır. Bu fabrikaların günlük üretim kapasitesi ve yılda işledikleri yaş çay yaprağı miktarı hakkında kesin bilgi elde edilememekle birlikte bu iki fabrika yıllık ortalama 7000 ton kadar yaş çay yaprağı işlemektedir. Araştırma sahamızdaki çay bahçelerinden yaş çay yaprağı toplanmasına Mayıs ayında başlanır. Ekim ayına kadar olan süre içerisinde aralıklarla 3 veya 4 defa devam eder. En fazla yaş çay yaprağı ilk hasatta toplandığı için geçici işçilerin tamamı Nisan-Mayıs ayında işe çağrılırlar ve Mayıs-Haziran-Temmuz aylarında fabrikada çalışan işçi sayısı en yüksek değere ulaşır. İkinci ve üçüncü hasatta elde edilen yaş çay yaprağı miktarı ilk hasada göre önemli oranda azalış gösterdiği için geçici olarak çalıştırılan işçilerin sayısıda kademeli olarak azaltılır.

Çay fabrikalarındaki iş sahasından ayrı, her yerleşim biriminde kurulmuş olan 4-5 tane çay alım evleri de çay endüstrisi ile ilgili bir başka çalışma alanını oluşturmaktadır. Çay alım evlerinde görev yapanlar Çay İşletmeleri Genel müdürlüğüne bağlı fabrikalar tarafından görevlendirilmiş memurlardır. Hopa ilçesinde yerleşim birimleri ve çay bahçeleri çok dağınık olduğu için bazen bir yerleşmede 6-7 tane dahi çay alım evi kurulmuştur.

Hopa ilçesindeki mevcut olan 4 çay fabrikasında 1992 yılı itibariyle toplam 1500 kadar işçi çalışmaktaydı. Bu işçilerin tamamına yakını Hopa ilçesine bağlı olan yerleşim birimlerinde oturan nüfustan ibaretti. Yöreye çay ziraatinin girmesiyle ilçenin ekonomik gelirinin arttığını daha önce belirtmiştik. Çay ziraatinin yanında bünyesinde çok sayıda işçi çalıştıran çay fabrikalarının da kurulması ile işsizlik sorunu büyük ölçüde çözümlenmiştir. Hatta köyde oturan aileler dahi çay hasat zamanı çay fabrikalarında çalışma imkânı bulmuşlardır.

b) Karadeniz Bakır İşletmesi:

Hopa limanının hemen gerisinde kurulmuş olan Karadeniz Bakır İşletmesi, Murgul Bakır Fabrikalarının Hopa'daki bir ünitesi durumundadır (Harita 13). Murgul Bakır Fabrikalarında inceltilmiş ve öğütülmüş olan konsantre bakır ile pirit suyla karışıtırılarak birbirine paralel 62 km.

uzunluğundaki 100 mm. çapında iki ayrı boruyla Hopa'da bulunan Karadeniz Bakır İşletmesine pompalanmaktadır. Bu boruların birinde bakır diğerinde pirit taşınmaktadır. Karadeniz Bakır İşletmesinde bulunan iki ayrı büyük tigner tanklarında yoğunlaştırıldıktan sonra filitre işlemine tabi tutulan konsantre bakır ve pirit böylece sudan arındırılmaktadır. Sudan arındırılmış olan konsantre bakır ve pirit daha sonra kurutma işlemine tabi tutulmaktadır (Fotoğraf 44).

Kurutma işleminde yakıt olarak fuel oil kullanılmakta ve 2 tane büyük döner kurutucu fırını bulunmaktadır. Kurutma işleminden sonra 200 metre kadar uzunluğundaki sabit yürüyen lastik bant sistemiyle Hopa limanındaki cevher rıhtımı olarak adlandırılan kısımdan gemilere yüklenerek, bir kısmı ihraç edilmekte, bir kısmı da Samsun'daki Karadeniz Bakır İzabe Fabrikalarına gönderilmektedir. Karadeniz Bakır İşletmesi 1973'te Murgul Bakır Fabrikalarından konsantre bakır ve pirit pompalayan boruların devreye girmesiyle faaliyete geçmiştir. 80 kişinin çalıştığı işletmede işçiler iki vardiya üzerinden çalışmasına rağmen, konsantre bakır ve pirit pompalanması büyük dev tanklara 24 saat devam etmektedir. 1992 yılında Karadeniz Bakır İşletmesine 300000 ton konsantre bakır, 60000 ton da pirit pompalanmıştır.

c) Hopa Termik Santrali:

Hopa şehrinin Bucak mahallesinde kurulmuş olan termik santral Hopa-Sarp karayolunun kenarında bulunmaktadır (Harita 13- Fotoğraf 45). Termik santralin yakıt depolarının bulunduğu yer ve buradan geçmekte olan karayolu denizin doldurulması suretiyle kazanılmıştır. Termik santral Doğu Karadeniz'de bulunan illerin elektrik ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Fakat kuruluş yeri olarak Hopa'nın seçilmesindeki amaç, enerji dağıtım yönünden Murgul Bakır Fabrikalarına, Borçka Kereste Fabrikasına ve Artvin Lif Levha Fabrikası gibi fazla miktarda elektrik enerjisine ihtiyaç duyan sanayi tesislerine yakın olması yanında, akaryakıt ikmalinde Hopa limanından istifade edebilmek içindir. Termik santralin birinci ünitesinin 1.7.1970 yılında, ikinci ünitesinin ise 9.1.1970 tarihinde deneme üretimine başlaması planlanmıştı. Ancak, İstanbul limanından gemiye yüklenen turbo jeneratörler gemide çıkan yangın sonucunda (Eskişehir yük gemisi) yanarak tahrip olmuştur. Böylece inşasına 14.3.1968 yılında başlanmış olan

termik santral, ancak 1973 yılı Aralık ayından itibaren elktrik üretimine başlamıştır[1].

Santralin çalıştırılması için 6 nolu fuel oil kullanılmaktadır. Yıllık 350 milyon kilowat saat elektrik üretim kapasitesine sahip olan santral yılın ancak 3-4 ayı, çalıştırılmaktadır. Fakat ülkemizde yağışların az olduğu yıllar barajlardaki su seviyesi düşük olduğundan ülkemizin elektrik ihtiyacı açığı termik santraller fazla çalıştırılarak karşılanmaktadır. Hopa Termik Santralinden sağlanan elektriğin ihtiyaç fazlası olan bir kısmı kış mevsiminde eski Sovyetler Birliğine verilmekteydi. Yaz mevsiminde de Sovyetler Birliğine ne kadar elektrik verilmişse o kadar geriye alınmaktaydı. Bu durum kış mevsiminde Sovyetler Birliğin'deki barajlara su az geldiği için Sovyetler Birliği'nin elektrik ihtiyacını karşılamaya yönelikti. Şimdi bu durum eski Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilân etmiş olan Gürcistan'la sürdürülmekte olup, kış mevsiminde Gürcistan'a elektrik verilmekte, yaz mevsiminde ise elektrik alınmaktadır. Böylece Hopa Termik Santrali sadece Doğu Karadeniz'e değil komşu ülkelere de elektrik vermektedir. Fakat verilen elektrik ücret karşılığı değil mübadele şeklindedir.

Termik santral çalıştırıldığında üç vardiya üzerinden elektrik üretimi yapılmaktadır. 1993 yılında santralde toplam 81 kişi çalıştırılmaktaydı. Santralin hemen yanında 54 yatak kapasiteli bir misafirhanesi, santralde çalışan idareci ve işçilerin kullandığı 40 tane lojman bulunmaktadır. Termik santral şehir merkezine 3-3.5 km. kadar bir uzaklıkta bulunduğundan lojmanda kalmayan işçiler kendilerine tahsis edilmiş olan servis otobüsüyle gidiş geliş yapmaktadırlar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, santralin yakıt depolarının bulunduğu yer denizden doldurularak kazanılmıştır. Burası dik falezli bir kıyının önünde yer aldığı için kış mevsiminde sık sık coşan, köpüren Karadeniz'in dalgaları tam sahilde kırıldığından sahilden 20 metre kadar geride bulunan tonlarca ağırlıktaki yakıt depolarını tahrip etmektedir. Santralin hemen gerisinde ise dik yamaçlardaki yoğun ormanlar arasına serpilmiş vaziyette bulunan meskenler yer almıştır. Termik santral Hopa şehrinin panoromik görünümü en güzel olan yerinde kurulmuştur. Burası aynı zamanda denizin Hopa şehrine doğru girinti yaptığı yayvan bir kanadın doğu köşesinde bulunmaktadır.

---

1 TEK. Hopa Termik Santralı Tesisleri Ankara, 1976.

2- Küçük İmalâthaneler:

Hopa ilçesindeki küçük imalâthanelerin tamamına yakını Hopa şehrinde bulunmaktadır. Bunun yanında köylerde eskiden beri yaygın olan değirmen ve marangoz gibi basit imalathaneler bulunmaktadır. Gerçekten de Trabzon Vilâyet Salnamesinde Hopa kazasında 180 değirmen,3 dabakhanenin bulunduğu ayrıca marangozluk ve terziliğin halk arasında yaygın bir uğraş alanı olduğu belirtilmiştir[1]. Köylerde bulunan değirmenler dereden ark adı verilen küçük kanal veya tahtalardan oluşturulmuş kanallarla getirilen sular 2-3 metre yüksekten dökülerek bir çarkı döndürmekte ve böylece değirmen çalışmaktadır. Bu çarkın kolu çekilerek değirmen taşının dönmesi sağlanmakta ve böylece mısırlar öğütülmektedir.

Şahıslara ait olan değirmenler ücret karşılığı başkasının da mısırlarını öğütmektedirler. Değirmenlerde bazen para yerine çekilen undan pay alınmaktadır ki, buna "hak alma" adı verilmektedir. İnceleme sahamızda her köyde en az 2-3 tane değirmen bulunmakta olup, bunlar daha çok Eylül, Ekim aylarında çalıştırılmaktadır. Araştırma sahamızda bol yağışların düştüğü bu dönemde değirmenlerin çalıştırılması için su sıkıntısı çekilmemektedir.

Hopa ilçesinde ormanların çok olmasına bağlı olarak Hopa şehrinde, Kemalpaşa kasabasında ve çevre köylerde birçok doğrama atölyesi görmek mümkündür. Bunun yanında Hopa şehrindeki Sundura mahallesinde Hopa-Artvin karayolu üzerinde küçük sanayi sitesi kurulmuştur. Böylece önceden şehrin çeşitli yerlerinde dağınık halde bulunan birçok oto tamircisi, oto elektrikçisi, kaportacı ve boyacı atölyeleri burada toplanmıştır. Şehirde bulunan bazı küçük imalâthaneler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

İşyeri türü	Sayısı
Oto tamir atölyeleri	32
Kamyon kasası yapımcısı	15
Marangoz	7
Soba imalâtçısı	3
Kereste biçim atölyesi	3
Mobilyacı	3
Terzi	10

1 Trabzon Vilâyet Salnâmesi. 1904/1905, s. 179.

Buradan da açıkça görülüyor ki, Hopa'daki küçük imalâthaneler daha çok Hopa şehri ve yakın çevresinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik basit atölyelerden ibarettir. Hopa'nın sanayi faaiyetlerinde fabrikalar sayı itibarıyle az olmasına rağmen, daha çok işçi istihdam etmesi ve daha çok mal işleyip, daha çok üretim yapması nedeniyle küçük imalathanelere göre daha büyük bir öneme sahiptir.

Hopa ilçesinde el sanatları olarak, önceleri hasır örgücülüğü yaygındı, ancak günümüzde bazı aileler sadece kendi ihtiyaçları için evlerde yere sermek amacıyla hasır örmektedirler. Hasırlar mısır koçanından temizlenen sapların suda ıslatılmak suretiyle yumuşak ve esnek bir hal almasıyla evlerde kurulan basit tezgâhlarda örülmektedir. Yöre insanı rutubet ve soğuğa karşı çok güzel izolasyon görevi yapan hasırlara alışmış olduklarından vazgeçememektedirler. Özellikle köylerde başta mutfak olmak üzere yerlere hasır serilmektedir. Yine mısır sapından, kamışlardan, taze kızılağaç fidelerinden ve fındık dallarından örülmekte olan sepetçilik de pek yaygın olmamakla birlikte bazı aileler tarafından örülerek pazarlarda satılmaktadır. Yaş çay yaprağı taşımada kullanılan ve "küfe" olarak adlandırılan büyük çay sepetleri de bu şekilde örülmektedir.

Kıyıda kurulmuş bulunan Hopa, Kemalpaşa, Sugören ve Çamlıköy yerleşmelerinde balıkçı teknesi imalatı yapılmaktadır. Çalışma sahamızda hemen herkes marangozluk ve dülgerik işini iyi bildiğinden bunların içinden kayık yapan ustalar da yetişmiştir. İlçede yapılan kayıklar boyu 3-4 metreyi bulan basit teknelerden ibaret olup, bunlara 25-30 beygir gücünde motorlar takılmak suretiyle balık avlamak için kullanılmaktadır.

IV- ULAŞIM VE HABERLEŞME FAALİYETLERİ

Ekonomik Coğrafyanın önemli bir kolunu oluşturan ulaşım ve haberleşme faaliyetlerini kısaca, bir şeyin bulunduğu yerden başka bir yere nakledimesi olarak düşünebiliriz. Fazla olduğu yerden eksikliği hissedilen yerlere taşınan maların bu hareket sırasında değerlerinin artmasına neden olan "ulaşım" ya da fikirlerin taşınmasına yardımcı olan "haberleşme" sanayi ve ticaret gibi bir üretim şeklidir[1]. Gerçekten üretilmiş olan mal ve hizmetler üretildiği yerde değil, ihtiyaç duyulan yerlere ulaştırıldığı zaman gerçek değerini bulabilmektedir. Bu nedenle bir yerde üretilmiş olan mal ve hizmet sürekli değişik yerlere taşınarak büyük ekonomik kazanç sağlamaktadır.

Araştırma sahamızda Karadeniz sahilinden dağlık alana doğru gidildiğinde kısa mesafede büyük yükseklikliere erişilmesi ve çok arızalı bir topoğrafyaya sahip olması nedeniyle, ulaşım faaliyetleri pek gelişme gösterememiştir. Tandoğan'ın da belirttiği gibi[2], Doğu Karadeniz Bölgesi İlk ve Ortaçağda'ki önemli kervan yolları üzerinde bulunmamaktaydı (Harita 27, 28, 29). Bu nedenle çalışma sahamız Anadolu'nun diğer yerlerine göre daha geç iskâna açılmıştır. Tarihi yollardan araştırma sahamıza en yakın olarak geçen Bizans yolları Niksar, Tokat, Sivas, Kelkit vadisi, Bayburt, Çoruh Vadisinden Azerbaycan'a ulaşmaktaydı (Harita 27). Çoruh vadisinden geçen yol Hopa'ya çok yakın olmasına rağmen yoğun ormanlarla kaplı olan Balıklı Dağı engeli nedeniyle bu yol ile irtibat sağlanamamıştır. 1081 yılında Alparslan'ın oğlu Melikşah, bu bölgeyi Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırları içine katmıştır[3]. Selçuklu yolları da Erzincan ve Erzurum'dan Bayburt, Gümüşhane üzerinden Trabzon'a kadar ulaşabilmekteydi (Harita 28). Böylece Selçuklular zamanında da çok engebeli bir topoğrafyaya sahip olan araştırma sahamızla bir kervan yolu ulaşımı sağlanamamıştır.

Osmanlılar zamanında Erzurum, Bayburt ve Gümüşhane üzerinden Trabzon'a kadar ana yollar bağlantısı kurulmuş olup, Trabzon'dan da Rize'ye kadar vilâyet yolları bulunmaktaydı (Harita 29). 1640 yılında Doğu Karadeniz'i gezmiş olan Evliya Çelebi Trabzon'dan yelkenli gemilerle Rize,

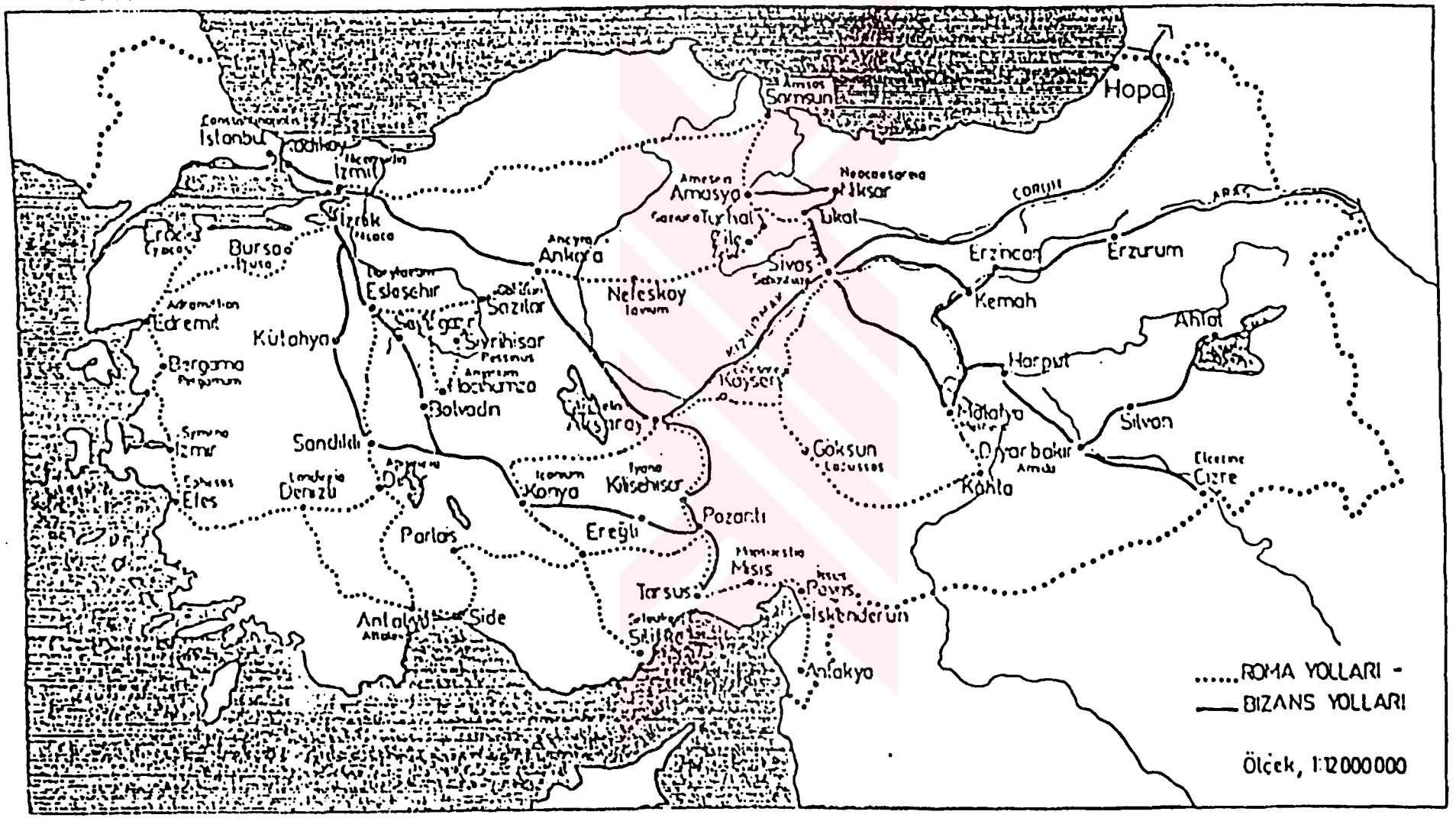
---

1 Tümertekin. E.: Ulaşım Coğrafyası. İstanbul Üniv. Yay. No: 2053 Coğ. Enst. Yay. No: 85 İstanbul 1987, s. 1.

2 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinde Yerleşme-Mesken Tipleri ve Nüfus". Ankara, 1970, s. 100.

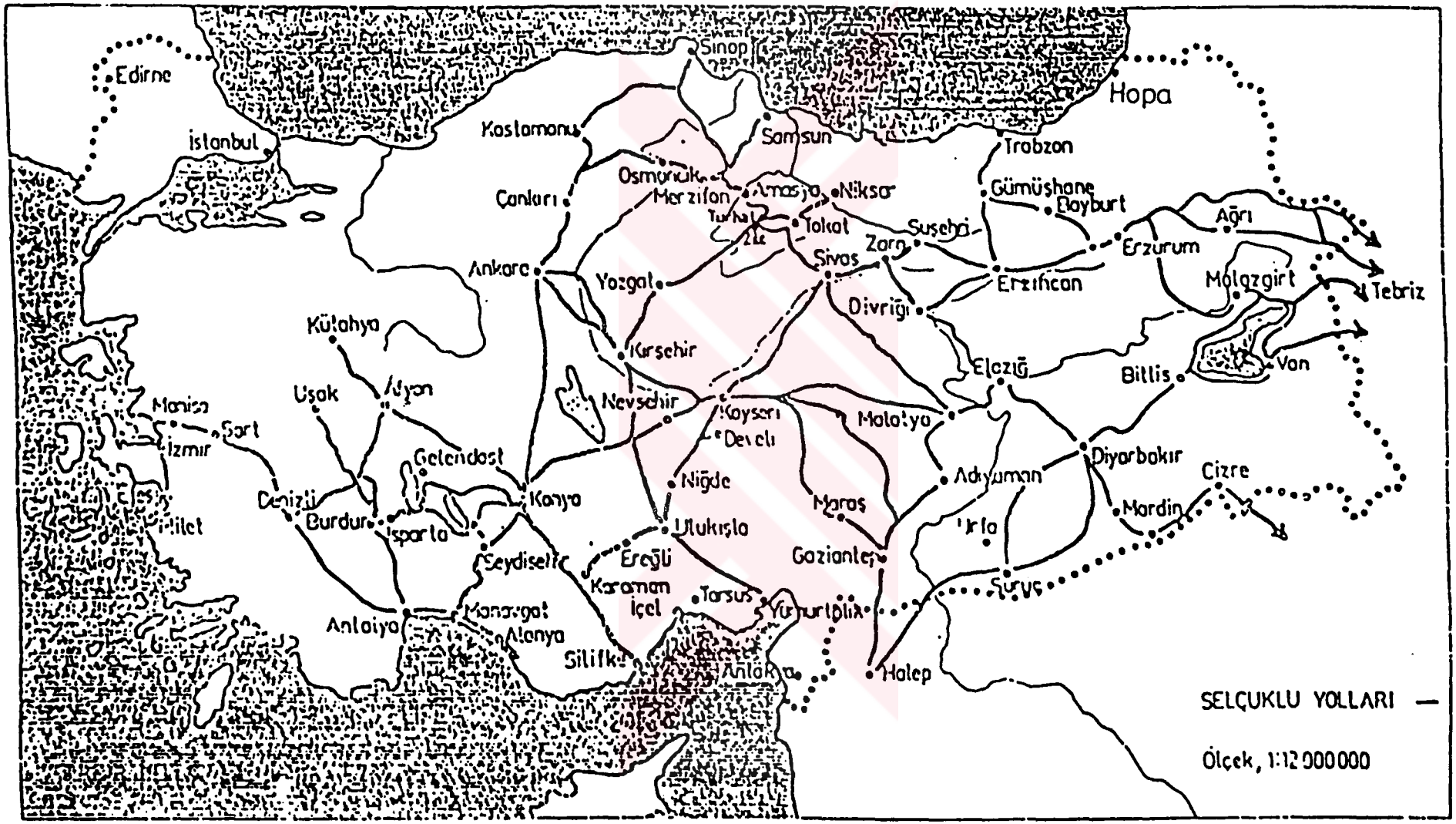
3 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinde Yerleşme-Mesken Tipleri ve Nüfus. s. 100.

Harita : 27

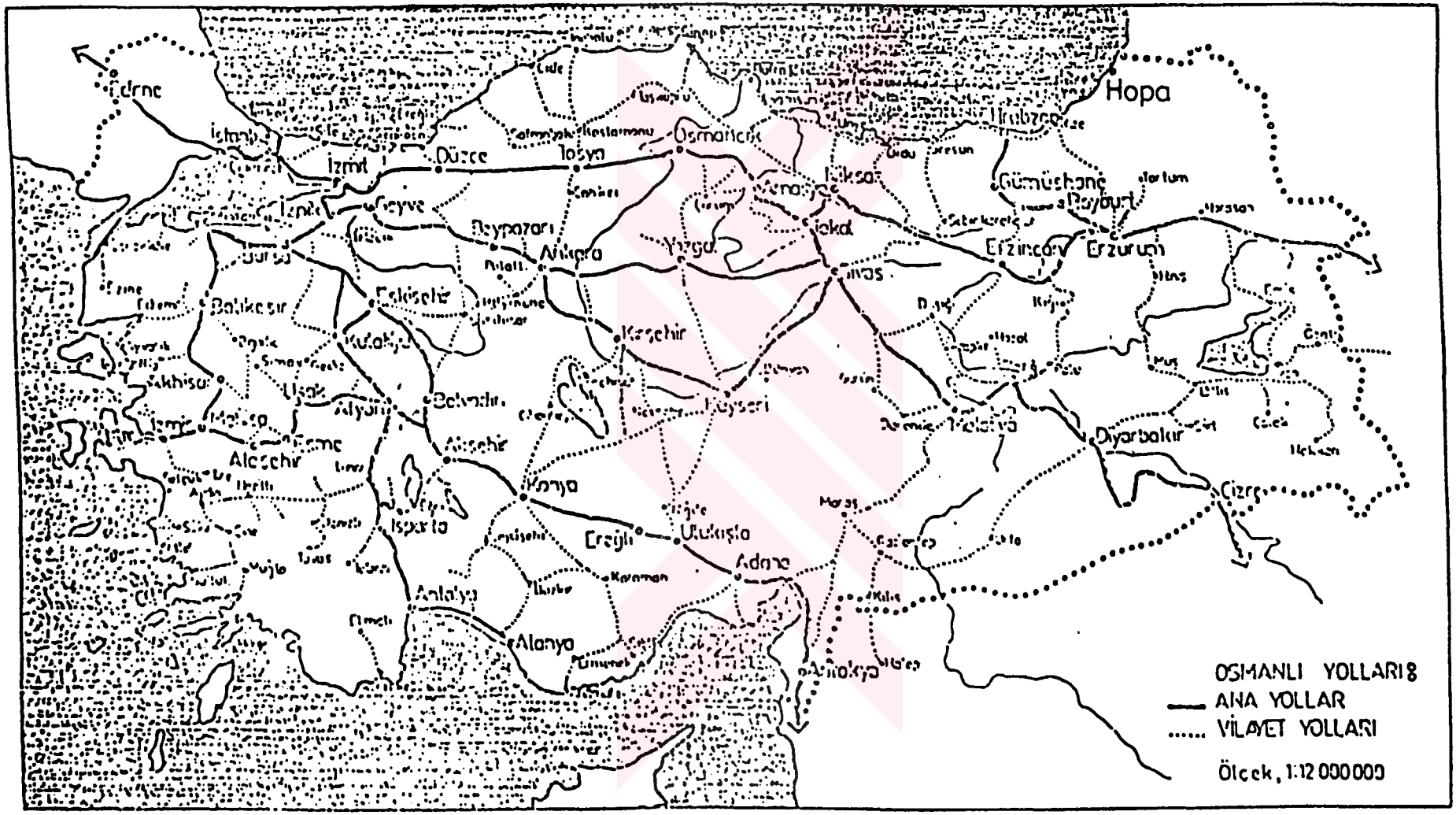
Cumhuriyetin 50.Yılında Karayollarımız. Karayolları Gn.Md. Ankara 1973'den Alınmıştır.

Harita.:28

Cumhuriyetin 50. Yılında Karayollarımız. Karayolları Gn.Md.1973'den Alınmıştır.

Harita :29

Cumhuriyetin 50. Yılında Karayollarımız..Karayolları Gn.Md.Ankara 1973'den Alınmıştır.

Hopa ve Batum'a kadar ulaşabildiklerini belirtmektedir. Evliya Çelebi bu kısımda çok dik kıyıların bulunduğunu bu nedenle kıyıda ulaşımın yelkenli gemilerle mümkün olduğunu belirtirken, buradaki küçük düzlüklerde şehir ve kasabaların kurulduğunu da ifade etmiştir[1].

1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra sınır Hopa'nın 5 km kadar doğusunda yer alan Esenkıyı (Abuıslah) ile Limanköy arasıdan geçirilmiştir. Bu sırada Ruslar Batum'dan Limanköy'e kadar denizden yer yer 50-200 metre arasında değişen yüksekliklerdeki dağların yamaçlarından geçen yolu inşa etmişlerdir. Stabilize olan bu yol insan gücü ile yalçın kayalar kırılarak açılmıştır. I. Dünya Savaşında Hopa şehrini'de işgâl eden Ruslar, Batum'dan itibaren inşa ettikleri yolu Hopa şehrine kadar uzatmışlardır. Bugün bu yol, Limanköy ve Dereiçi köylerinin Kemalpaşa kasabasına ulaşımını sağlayan köy yolları durumundadır. Çok dar olan bu yollardan ancak bir araç geçiş yapabilmektedir. Hopa'yı Sarp'a bağlayan sahildeki karayolu zaman zaman ulaşıma kapandığı zaman burası servis yolu olarak da kullanılmaktadır.

Günümüzde Hopa'nın karayolu ulaşımı bakımından oldukça iyi bir durumda olduğunu söyleyebiliriz. Hopa'dan Samsun'a kadar uzanış gösteren sahil yolunda trafiğin akışı 1988'e kadar doğudan batıya doğru yani Hopa'dan batıdaki Samsun'a doğru gidildikçe trafiğin yoğunluğu artmaktaydı. Trabzon'dan itibaren doğudaki Hopa'ya doğru gidildikçe ise, yollardaki araç sayısı iyice seyrekleşmekteydi.

Fakat 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla Hopa'dan geçen araç sayısı bir anda çok artmıştır. Samsun-Hopa sahil yolu Balıklı Dağ'ındaki Cankurtaran geçidi ve Çoruh vadisi aracılığı ile Artvin-Erzurum-Kars-Ardahan'a bağlanmaktadır. Hatta bu yol komşu ülke İran'ı Karadeniz'e bağlamaktadır ve Hopa limanına gelmiş olan İran'a ait mallar Hopa-Artvin-Horasan-Ağrı-Doğubeyazıt üzerinden kamyon ve tırlarla bu ülkeye ulaştırılmaktadır (Harita 30). Yine Trabzon-Erzurum-Doğubeyazıt güzergâhı üzerinden yük taşıyan araçlar, Zigana tüneli faaliyete geçinceye kadar (1992) şiddetli kar yağdığı ve buzlanmanın olduğu zamanlar Trabzon sahil yolunu takip ederek Hopa'ya ulaşmakta ve Hopa üzerinden İran'a gitmekteydiler.

Hopa şehir merkezi Artvin'e 66 km.lik bir yol ile bağlanmaktadır. Bu yol aynı zamanda Rize-Artvin transit karayolu olup, Doğu Karadeniz'i Doğu Anadolu'ya bağlamaktadır. Hopa-Artvin yolu önce Hopa'dan doğuya doğru Hopa Çayı Vadi tabanını takip ettikten sonra, Çavuşlu köyünden itibaren

---

1 Evliya Çelebi Seyahatnâmesi. Cilt: 3, s. 97.

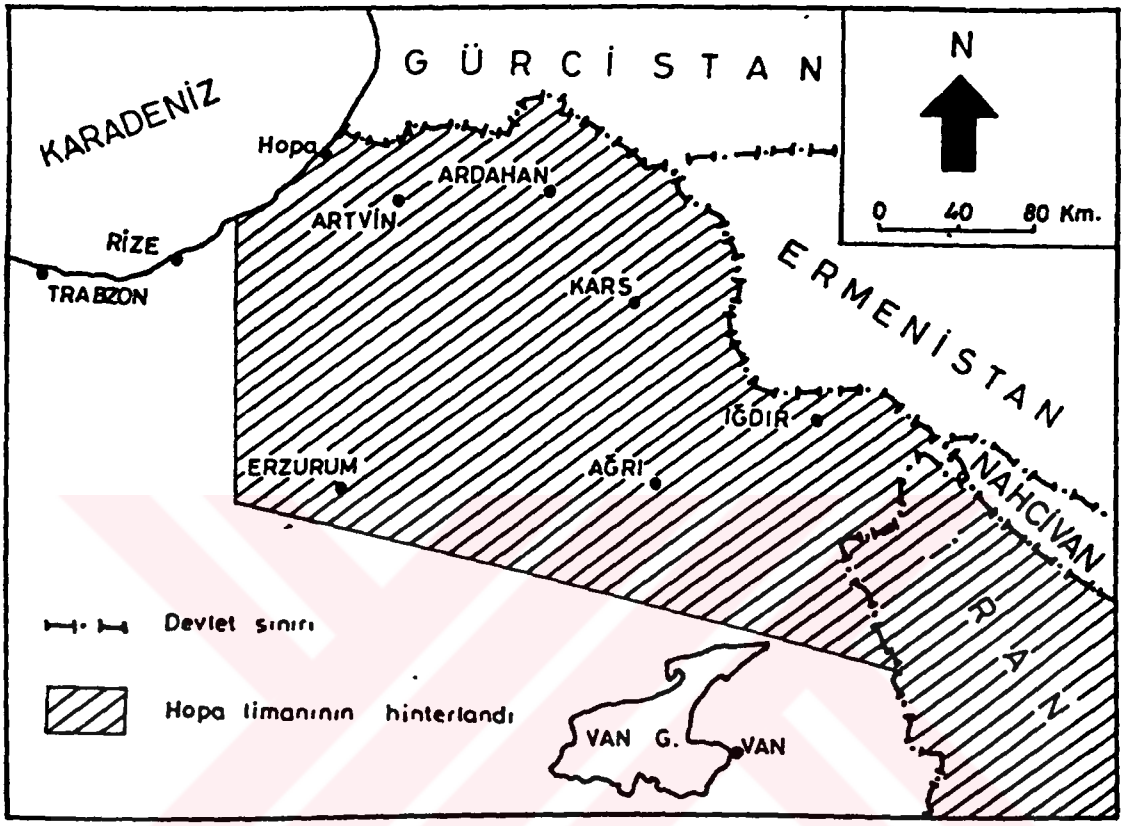
Cankurtaran geçidine tırmanmaya başlar. 690 m. yükseklikteki Cankurtaran geçidinden sonra Çifteköprü köyünden itibaren İçkale deresi boyunca devam eden yol, Borçka'dan itibaren Çoruh Vadisini takip ederek Artvin'e ulaşır.

Bu yol Hopa-Borçka arasında kabaca batı-doğu doğrultusunda gidiş gösterirken, Borçka-Artvin arasında Çoruh Nehrini takip ettiği için kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanış gösterir. Tandoğan'ın da belirttiği gibi[1]. Hopa'dan Samsun'a kadar olan sahil yolu önceleri bozuk dolambaçlı yollardan ibaretti. Bugün bu sahil yolu mümkün olduğu kadar düzeltilmiş akarsuların ağzına kurulmuş olan büyük köprülerle yollar dolambaçlı olmaktan kurtulmuş, hatta kıyıda dik falezlerin bulunduğu yerlerde (Hopa-Arhavi arasında olduğu gibi) yollar tünellerden geçirilmiştir (Fotoğraf 47). Böylece sahil yolunun ulaşıma oldukça elverişli bulunduğunu ve yoğun bir trafiğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Hopa-Rize arası 86 km olup, yöre sakinleri bu mesafeyi araçlarıyla 45-50 dakikada alabilmekteydiler. Hopa-Artvin arası (66 km.), Hopa-Rize arasına göre (86 km) daha yakın olmasına rağmen yol standartlarının daha düşük olması sebebiyle Hopa-Artvin arası 1 saat kadar sürmektedir. Burada Artvin'li şoförlerin çok iyi araba kullandıklarını belirtmek isterim. Yörede bütün yollar keskin virajlı dik yamaçlardan veya dar akarsu vadilerinden geçtiğinden araç kullanmak çok zordur. Bu nedenle de "Artvinli sürücü hayatında bir defa hata yapar" sözü söylenmektedir.

Samsun'dan Hopa'ya kadar olan sahil yolu eski Sovyetler Birliği yönetiminin sınırlarını giriş-çıkışa kapatması nedeniyle, Hopa'da sona ermekteydi. 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla Hopa-Sarp arasında inşa edilmiş olan stabilize yol ihtiyaca cevap veremediğinden, Hopa-Sarp arasında halen inşası devam etmekte olan sahil yolunun, 1995 yılında tamamen asfaltlanarak hizmete girmesi beklenmektedir. Bu yolun inşası önceden deniz seviyesinden 4-5 metre yukarıdan geçecek şekilde sürdürülmekteydi. Ancak şiddetli dalgaların inşa halindeki yolu tahrip etmesi üzerine yol 6-7 metrelik seviyeden geçirilmeğe çalışılmıştır. Halen inşası devam etmekte olan bu yolun özellikle dik burunların olduğu yerde seviyesinin biraz daha artırılması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü, şiddetli ve fırtınalı dalgalarda bu yol sık sık tahrip olmaktadır.

---

1 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı". Ankara, 1979, s. 137.

Harita:30. Hopa limanının hinterlandı.

Hopa-Sarp karayolu 1988'e kadar sadece Kemalpaşa kasabası ve bu kısımda yer alan Esenkıyı, Limanköy, Dereiçi, Osmaniye, Karaosmaniye, Köprücü, Kayaköy, Çamurlu, Üçkardeş, Kâzımiye ve Sarp köylerine gitmekte olan köy minibüsleri, çay kamyonları ve birkaç adet özel otomobil tarafından kulanılmaktaydı.

Ancak, 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla birlikte, gelişen sınır ticareti sayesinde çok yoğun kulanılan bir yol olmuştur. Gerçekten de Sarp Sınır Kapısından 1988'de 36 tane otomobil ve otobüs giriş-çıkış yaparken, 1992'de bu sayı 140336'ya yükelmiştir. 1988'de 24 giriş 24 çıkış olmak üzere toplam 48 kamyon ve tır gümrük kapısından geçerek Hopa-Sarp karayolunu kullanmıştır. 1992'de gümrük kapısından geçen ve Hopa-Sarp karayolunu kullanan kamyon ve tır sayısı 21140'a yükselmiştir. Böylece 1992'de sadece Sarp gümrüğünden giriş-çıkış yapan araç sayısı 161476 dır.

Buna Hopa'nın doğusundaki yerleşim birimlerinde oturanların seyahat ettikleri araçları ve Sarp Gümrük Kapısına kadar gidip, gümrük kapısından geçmeyen ancak gümrükten yük ve yolcu alan araçların sayısının gümrük kapısından geçenlerden fazla olduğunu düşünürsek Hopa-Sarp sahil yolundan yılda yaklaşık 350-400 bin (günlük ortalama 1400 kadar) araç gidiş-geliş yapmaktadır.

Bu durum bizlere Hopa-Sarp sahil yolunun stabilize olmasına rağmen ne kadar büyük bir trafik yoğunluğuna sahip olduğunu göstermektedir. Sarp Gümrük Kapısından ülkemize giriş yapan araçların çok az bir kısmı Hopa'dan Sarp'a geri dönmektedir. Büyük kısmı ise Hopa-Rize sahil yolunda devam etmektedirler.

Hopa ilçesine bağlı olan Çamlıköy, Sugören, Eşmekaya, Yoldere, Çavuşlu ve Koyuncular köyleri Rize-Artvin transit karayolu üzerinde kurulmuş bulunduklarından bu köylerin ulaşım durumları çok iyi durumdadır. Hopa-Sarp karayolunun inşasının tamamlanması ile bu güzergâhta bulunan Esenkıyı, Limanköy, Kemalpaşa, Üçkardeş ve Sarp yerleşim birimleri daha iyi bir ulaşım imkânına kavuşacaktır. İlçede iç kısımlardaki vadi içlerinde kurulmuş olan köylerin ulaşımları ise stabilize yollarla sağlanmaktadır.

Hopa ilçesine bağlı köylerin şehirle arasındaki mesafe çok yakın olup, en uzaktaki Kâzımiye köyü dahi Kemalpaşa kasabasına 9 km., Hopa şehrine 22 km.dir. Araştırma sahamızda köyler şehre yakın olmasına rağmen, köy yollarının genelikle bozuk, eğim oranlarının fazla ve virajlı olması nedeniyle ancak yarım saatte ulaşılabilmektedir. Arazi çalışmalarımız sırasında bütün köylere en az bir defa bazı köylere de birkaç defa gidilmiştir. Fakat bu köylerden Kâzımiye, Kayaköy, Başoba, Çimenli, Güneşli, Balıkköy, Pınarlı, Güvercinli ve Yeşilköy'ün yollarının oldukça bozuk olduğunu tesbit ettik. Köy yollarının bir başka özelliği de çok dar olmasıdır. Yolun birçok yerinde iki araç yanyana gelememektedir. Köy yollarında günlük seyahat eden araç sayısı az olup, köy minibüsleri sabahleyin yolcularını Hopa şehrine veya Kemalpaşa kasabasına bırakıp, akşamleyin geri götürmektedirler. Bunun yanında köy sakinleri az da olsa özel araçlarıyla şehre günlük gidiş-geliş yapanlar da vardır.

Köy yollarında trafiğin nisbeten yoğunlaştığı dönem yaş çay yapraklarının toplanmakta olduğu Mayıs-Ekim ayları arasındaki dönemdir. Bu dönemde köylerdeki çay alım evlerinde toplanan çayları almak için çay fabrikalarından kamyonlar gönderilmektedir. Çay alım zamanı her köye 8-10

Tablo: 74 Hopa ilçesindeki yerleşmelerin Hopa şehrine olan uzaklıkları (km)

Yerleşmenin Adı	Hopa Şehrine uzaklığı (km)
Balıkköy	7 Km
Başköy	8 "
Başoba	8 "
Çamlıköy	4 "
Çavuşlu	8 "
Çimenli	7 "
Esenkıyı	5 "
Eşmekaya	6 "
Güneşli	9 "
Güvercinli	17 "
Hendek	6 "
Koyuncular	10 "
Pınarlı	8 "
Subaşı	10 "
Sugören	1 "
Yeşilköy	4 "
Yoldere	4 "
Kemalpaşa	13 "
Çamurlu	19 "
Dereiçi	15 "
Karaosmaniye	16 "
Kayaköy	20 "
Kazımiye	22 "
Köprücü	16 "
Limanköy	10 "
Osmaniye	14 "
Sarp	18 "
Üçkardeş	14 "

tane kamyon gidiş-geliş yapmaktadır. Araştırma sahamızdaki köy yollarında yol standartları düşük olduğundan her araç köye çıkamamaktadır. Şehirler arası yük ve yolcu taşıyan kamyon, tır ve otobüsler şehirde bırakılmakta araçların sahipleri köylerine minibüslerle ulaşmaktadırlar.

Bütün bu şartlara rağmen Samsun'dan Hopa'ya kadar uzanan sahil yolunun en doğu uç noktasında bulunan Hopa'nın karayolu ulaşımı bakımından oldukça iyi durumda olduğunu söyleyebiliriz. Hopa'yı iç kısımdaki Artvin üzerinden Doğu Anadolu'ya bağlayan karayolu Balıklı Dağı üzerindeki Cankurtaran geçidinden (690 metre) geçtiği için, daha önce de belirttiğimiz gibi, kar yağışının fazla olduğu zamanlar, yol bu mevkide trafiğe kapanmaktadır. Bu nedenle Hopa-Borçka arasındaki yolun Hopa'nın Subaşı köyü ile Borçka'nın Çifteköprü köyü arasında yaklaşık 1.5 km. uzunluğunda tünelden geçirilmesi daha uygun olacaktır. Karayolları tarafından proje çalışması yapılmasına rağmen henüz böyle bir tünelin inşasına başlanmamıştır.

Böyle bir tünel açıldığı takdirde yol 300-350 metrelik bir yükseklikten geçirilecek ve bütün yıl trafiğe açık kalacaktır. Daha öncede belirttiğimiz gibi, Doğu Anadolu ve çevresindeki dağlık alanlarda kış mevsminde şiddetli dondurucu soğukların görüldüğü zamanlarda bile Çoruh Vadisinde nisbeten ılıman bir iklim görüldüğü için Doğu Anadolu'ya bu yoldan çok kolay ulaşım sağlanabilir. Cankurtaran geçidinde kış mevsiminde 1-2 metreye varan kar yağışları görülmektedir. Bu sebeple karayolları yolun trafiğe açık tutulmasını sağlamak amacıyla geçidin üzerinde bakım istasyonu kurmuştur.

Hopa'dan her gün Artvin'e ve Rize'ye otobüs ve minibüs seferleri vardır (Fotoğraf 48). Ayrıca her gün Artvin ve Ardahan'dan Ankara, İstanbul'a giden otobüsler Hopa-Samsun arasındaki sahil yolunu kullanmaktadırlar. Araştırma sahamızın çok arızalı bir topoğrafyaya sahip olması nedeniyle yolların önemi bir kat daha artmaktadır. Yukarıda keskin virajlı, eğim oranı fazla olarak belirttiğimiz köy yollarının kıymetini, önceleri bu yolları dahi bulunmayan köylüler daha iyi bilmektedirler. Köy yollarının inşa edilmesiyle yöre insanının adeta bir yaşam biçimi olan sırtında yük taşıma oldukça azalmıştır. Fakat tamamen kalkmamıştır. Yöre insanı yakacak odununu, hayvanına yedireceği otu ve mısır sapını veya bahçesinden toplamış olduğu meyve ve sebzeyi hâlâ sırtında taşımaktadır. Çalışma sahamızda kadınlar daha çok ziraat alanları ile uğraştıkları için sırtında yük taşıyanlar da kadınlardır. Erkekler ya çalışmak için gurbete

giderler ya da kahvede oturup sohbet ederler, sadece hasat zamanı yaş çay yapağını sırtlarında taşırlar.

Araştırma sahamızda Karadeniz limanları arasında önemli bir yere sahip olan Hopa limanının bulunması, çeşitli fabrikaların kurulması ve orman işletmesine ait tomrukların taşınması gibi nedenlerden dolayı ilçede nakliyecilik oldukça gelişme göstermiştir. Hopa limanından komşu ülke İran'a ait malları taşıyan nakliyeciler Sarp Sınır Kapısının açılmasından sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'na da yük taşımaya başladılar (Fotoğraf 49). Hopa Şoförler ve Otomobilciler Başkanlığından aldığımız verilere göre 1993 yılında ilçede 750 kamyon ve tır bulunmaktaydı (Tablo 75). Bu durumda ilçede her 17-18 kişiye bir kamyon veya tır düşmektedir ki, bu oran ilçede nakliyeciliğin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo: 75 Hopa ilçesindeki motorlu araç sayısı (1993)

Araç Türü	Sayısı
Komyon ve Tır	1750
Şehirler Arası Otobüs	75
Şehir İçi Kamyonet	75
Minibüsler	350
T. Otomobil	200
H. Otomobil	400
Traktör	10
TOPLAM	2854

Bu veriler Hopa Şöforler ve Otomobilciler Odası Başkanlığından alınmıştır.

Sayıları Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla hızla artan minibüsler 1993 yılında 350 adet idi. Bu minibüslerin çok az bir kısmı şehir içi ve çevre köylere ulaşım sağlarken, önemli bir kısmı Sarp gümrüğünden gelen yolcuları taşımada kullanılmaktadır. Gümrük kapısından aldıkları yolcuları gitmek istedikleri yerlere göre Artvin, Erzurum, Kars, Rize, Trabzon, Samsun gibi kentlere götürmekteydiler. Sarp Gümrük Kapısından yolcu taşıyan minibüs sahiplerinin büyük bir kısmını gümrük kapısına yakın olan Sarp ve Kâzımiye köy sakinleri oluşturmaktadır. İlçede toplam 400 tane olan özel otomobillerin tamamına yakını Hopa şehrinde oturanlara ait olup, iş

yerlerine gidiş-gelişte kullanılmaktadır. İlçede, şehirler arası çalışan 75 adet otobüs bulunmakta olup, bunların çoğu Rize, Trabzon, Samsun, Ankara, İstanbul'a, az bir kısmı da Borçka, Artvin ve Erzurum'a yolcu taşımak için kullanılmaktadır. Şehirde sayıları 200 adet olan ticarî otomobiller şehir içi yolcu taşımaktan ziyade, Arhavi'ye, Kemalpaşa'ya veya Sarp Gümrük Kapısına yolcu taşımak için kullanılmaktadır. İlçede sadece 10 tane olan traktörler ise daha çok mısır ekimi için kullanılmaktadır.

Hopa'nın şehir içi, Kemalpaşa kasabası ve Arhavi ile ulaşım, belirli saatlerde kalkan belediye otobüsleri ile sağlanmaktadır. Şehirde cadde ve sokaklar çok dar olup, kaldırım bulunmamakta ,olanlar da çok dardır.

Araştırma sahamızda yollar ancak belirli yerlere kadar ulaşabildiği için, yolun dolduramadığı boşluğu kıvrak zekâya sahip olan Karadeniz insanı, kurmuş oldukları basit teleferik sistemiyle, telâfi etme yoluna gitmişlerdir. Yörede basit bir ulaşım şekli gibi görünen bu teleferik sistemi aslında orjinal bir ulaşım şeklidir. Teleferik sistemi yolun ulaşamadığı, ev inşa edilecek yere veya çay bahçeleri arasına kurulmuştur. Böylece yoldan uzaktaki çay bahçelerinde toplanan yaş çay yaprakları, bahçenin bir köşesine çekilmiş olan teleferik sistemiyle yola ulaştırılmakta, buradan kamyonlara yüklenerek fabrikalara ulaştırılmaktadır. Yine ev inşaatı sırasında da kamyonla belirli bir yere getirilen çimento, çakıl, kum, demir, biriket, tuğla gibi ev inşa malzemeleri kurulmuş olan teleferik sistemiyle evin inşasının yapılacağı yere taşınmaktadır.

Sahamızda yaygın olarak bulunan bu basit teleferik sisteminin nasıl kurulduğunu kısaca özetleyecek olursak; teleferik hattına 12 mm:lik veya daha kalın çelik halatlar gerilmektedir. Bu halatların uçları genellikle kalın gövdeli kayın ağacına bağlanmaktadır. Fakat bu halatın çekileceği yerde uygun kayın ağacı yoksa 1 metreden fazla çukur kazılmakta buraya beton dökülmek suretiyle direk dikilmektedir. Bu direkler demir direk olabileceği gibi sert ve rutubete dayanıklı olduğu için kestane ağacından da yapılmaktadır. Teleferik halatlarının uçlarının çok sağlam bir şekilde bağlanmasına özen gösterilmektedir. Çünkü bu teleferik sistemi her ne kadar yük taşımak için inşa edilmiş olsa da zaman zaman insanlarda taşınmaktadır. Bu halatların yerden yüksekliği 10-15 metre kadar olmaktadır. Fakat halat vadinin bir yamacından diğer yamacına gerilmişse bu yükseklik 50 metreyi dahi bulmaktadır. Teleferik hattında dikdörtgen şeklindeki makaralı basit bir kasa ile taşıma yapılmaktadır. Kasayla taşınan yükün karşı taraftaki direğe çarptığında sarsıntısını hafifletmek için tedbir olarak birkaç tane otomobil lastiği konulmuştur.

Bu basit teleferik sistemi genelde mekanik olarak kolla çevirme işlemi ile çalıştırılırken teleferik hattının uzunluğu 200 metreyi geçenlerde genelde motor kullanılmaktadır.

1994 yılında yaptığımız anket sonuçlarına göre Hopa ilçesinde toplam 470 tane teleferik hattı bulunmaktaydı (Tablo 76). Bu teleferikler şahıslara ait olup, aileler ihtiyaç duyduklari yere bu teleferik hattını kurmuşlardır. Araştırma sahamızdaki en uzun mesafeli teleferik hattı. 850 metre ile Güvercinli köyünde bulunmaktadır. Bu teleferik hattı bir aile tarafından evini çay bahçesinin içine inşa etmek amacıyla kurulmuştur.

Araştırma sahamızda tabiatın çıkarmış olduğu güçlükleri yöre insanı yenebilmek için üstün gayret sarfetmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Yöre insanına büyük bir ulaşım kolaylığı sağlayan bu teleferik hattını çekenler ne mühendistir, ne de bir teknik okul mezunu! bunların çoğu ancak ilkokul mezunudur. Fakat zekâsını elemeği ile birleştiren bu insanlar çalışma sahamıza kurulabilecek en modern ulaşım sistemini kurmuşlardır.

Araştırma sahamızda karayollarında son yıllardaki hızlı gelişmeyi deniz ulaşımında göremiyoruz. Aksine karayollarının gelişme gösterdiği oranda deniz ulaşımı önemini kaybetmiştir. Samsun'dan Hopa'ya kadar olan sahil yolu önceleri bozuk ve dolambaçlı olduğu için deniz ulaşımı tercih edilmekteydi. Yolcular Hopa iskelesinden kalkan yelkenli ve dizel gemilerle Rize, Trabzon, Samsun ve İstanbul'a ulaşmaktaydılar. Yine Hopa'nın ihtiyacı olan inşaat malzemeleri ve çeşitli gıda maddeleri gemilerle getirilmekteydi. Samsun'dan Hopa'ya kadar uzanan sahil yolunun iyileştirilmesiyle yolcular daha kısa sürede Trabzon, Samsun, Ankara ve İstanbul gibi merkezlere ulaştıkları için deniz ulaşımını gittikçe terketmişlerdir. Bugün Hopa'dan hiç kimse Trabzon, Samsun ve İstanbul'a deniz yoluyla gitmemektedir. Hopa'ya deniz yoluyla gelen ve giden yolcular sadece yaz mevsiminde Karadeniz'deki çeşitli limanlara uğrayan (Zonguldak, Samsun, Trabzon, Rize, Hopa) ve turistik sefer düzenleyen yolcu gemileriyle seyahat edenlerden ibarettir. Karayolunun deniz ulaşımına göre daha kolay ulaşılabilirlik sağlaması sonucu yolcular deniz ulaşımını tamamen bırakmışlardır. Gerçekten bugün Hopa'dan kalkan bir yolcu otobüsü ertesi gün sabaha kalmadan İstanbul'a (18-20 saat) ulaşmaktadır.

Hopa'da deniz yoluyla yolcu taşımadaki bu gerilemeye karşılık Hopa limanının inşası ile bu liman Karadeniz limanları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Hopa limanı derin ve 1650 metreye varan ana mendireği sayesinde yörede batı ve kuzeybatıdan gelen şiddetli dalgalara karşı çok iyi

Tablo: 76 Hopa ilçesinde yerleşim birimlerine göre kurulmuş olan basit teleferik sistemi sayısı ve en uzun teleferik hattının uzunluğu (1994)

Yerleşimin Adı	Teleferik Hattı Sıyısı	En Ağır Yük Taşıyan Teleferik (kg)	En Uzun Teleferik (metre)
Hopa	60	150 Kg	800 Metre
Balıkköy	2	200 "	100 "
Başköy	8	300"	500"
Başoba	14	100"	200"
Çamlıköy	21	75"	150"
Çavuşlu	3	75"	100"
Çimenli	5	100"	150"
Esenkıyı	7	50"	100"
Eşmekaya	7	300"	150"
Güneşli	2	150"	750"
Güvercinli	150	150"	850"
Hendek	2	100"	100"
Koyuncular	5	150"	220"
Pınarlı	3	150"	800"
Subaşı	3	200"	350"
Sugören	15	80"	400"
Yeşilköy	10	100"	500"
Yoldere	3	100"	250"
Kemalpaşa	7	100"	150"
Çamurlu	12	100"	900"
Dereiçi	7	100"	120"
Karaosmaniye	30	300"	400"
Kayaköy	3	200"	500"
Kazımiye	3	100"	200"
Köprücü	4	150"	200"
Limanköy	70	200"	250"
Osmaniye	3	100"	150"
Sarp	10	100"	100"
Üçkardeş	1	100"	100"

Bu veriler muhtarlarla yapılan anket sonuçlarından derlenmiştir.

korunaklı durumdadır. Rahmetli Tarkan'ın da belirttiği gibi, Trabzon limanından kalkan gemi fırtınalı havalarda yükünü ve yolcusunu boşaltamadan doğrudan Hopa'ya geçer ve Trabzon-Hopa arasındaki bütün kıyının yükünü ve yolcusunu buraya boşaltır[1].

Hopa limanı şehrin Orta Hopa mahallesinde Hopa-Sarp yolu çıkışında bulunmaktadır. 1962 yılında proje çalışması tamamlanan limanın inşasına 1963 yılında başlanmış olup, 1972 yılında yapımı tamamlanan bölümleri hizmete açılmıştır. Kapasitesini artırma ve genişletme (tevsi-i) çalışmaları bölümler halinde halen devam eden liman 1 Ağustos 1986 tarihine kadar Trabzon Liman İşletme Müdürlüğüne bağlı şeflik olarak faaliyetini sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren müstakil müdürlük haline getirilmiş ve Hopa Liman İşletme Müdürlüğü adı altında faaliyetini sürdürmektedir. Hopa limanında ana mendireğin boyu 650 metre tali mendireğin boyu ise 470 metredir. Karadeniz limanları arasında önemli bir yere sahip olan Hopa limanı ile ilgili bazı teknik bilgiler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Teknik Bilgiler	Ölçüsü (metre)
Ana mendirek boyu	1650
Tali mendirek boyu	470
Giriş açıklığı	250
Ortalama su derinliği	10
Toplam yanaşma yeri uzunluğu	1146

Bu veriler Hopa İşletme Müdürlüğünden alınmıştır (1993).

Hopa limanında toplam 8 adet rıhtım bulunmaktadır. Bu rıhtımlardan en uzun olanı 215 metre ile Karadeniz Bakır İşletmesi'ne ait cevherlerin yüklemesinin yapıldığı cevher rıhtımı oluşturmaktadır. Bunu 198 metre uzunluğundaki yolcu rıhtımı ile 195 metre uzunluğundaki genel yük rıhtımı izlemektedir. Hopa limanında mevcut olan 8 adet rıhtımın uzunlukları ve su derinlikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

1 Tarkan, M.T.: Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü. Erzurum, 1973, s. 72.

Rıhtımlar	Uzunluğu (Metre)	Su Derinliği (Metre)
1- Cevher rıhtımı	215	-10
2- Feribot (Ro-ro) rıhtımı	38	-9
3- Genel yük rıhtımı	195	-10
4- Genel yük rıhtımı	100	-10
5- Yolcu rıhtımı	198	-10
6- Motor rıhtımı	180	-4.5
7- Balıkçı rıhtımı	120	-4.5
8- Askerî rıhtım	100	-5.5

Bu veriler Hopa Liman İşletme Müdürlüğünden Alınmıştır (1993).

Hopa limanının cevher rıhtımı üzerinde akaryakıt depolanması için 1983 yılında inşa edilmiş olan pompa istasyonu 5600 metre karelik bir alana kurulmuştur. Bu depo özel bir şirkete yıllık 65 bin Amerikan Dolarına kiraya verilmiştir. Cevher rıhtımı üzerinde sabit yürüyen bant sistemi ile, saatte 250-300 ton, yıllık ortalama 200 bin ton konsantre bakır, 100 bin ton kadar da pirit yüklemesi yapılmaktadır. Limanda ayrıca 250 m^2 lik bir alana kurulmuş olan karayollarına ait 1000 ton kapasiteli asfalt deposu bulunmaktadır.

Hopa limanı yıllık 1425 gemi kabul kapasitesine sahip olup, limanda 1 milyon 312 bin ton yük yükleme ve boşaltma yapılabilmektedir. 1993 yılında limanda toplam 5 vinç bulunmaktaydı. Bu vinçlerden 4 tanesi ray üzerinde hareket edebilen, 1 tanesi de sabit vinçten ibaretti. Sabit vinç 25 tonluk yük kaldırma kapasitesine sahip iken, ray üzerinde hareketli vinçlerden ikisi 5'er ton, ikisi de 10'ar ton yük kaldırma kapasitesine sahipti. Limanda bunlardan başka iki adet römorkör, iki adet marinbot ile gemilere saatte 60 ton su pompalama tesisleri bulunmaktadır (Fotoğraf 27, 28, 29, 30, 31, 50). Liman tam kapasite ile çalıştığında toplam 300 kadar personel hizmet vermektedir. Bu personelin büyük çoğunluğunu kaptan, klavuz kaptan, makinist, yağcı, usta gemici ve gemici gibi teknik elemanlardan oluşmaktadır.

Hopa limanına 1981-1990 yılları arasındaki dönemde toplam 2103 tane gemi yanaşmış olup,bunlardan 1626'sı Türk bandıralı, 477'si de yabancı bandıralı gemilerden oluşmaktaydı (Tablo 77). Hopa limanına yanaşan gemi sayısı yıldan yıla artış ve azalış göstermekle birlikte en az gemi 1986 yılında yanaşmıştır. Bu tarihte toplam 125 gemi yanaşmış olup, bunların 107'si Türk

Tablo: 77 1981-1990 yılları arasında Hopa limanına yanaşan Türk ve yabancı bandıralı gemi sayısı

Yıllar	Türk Gemi Sayısı	Yabancı Gemi Sayısı	Toplam
1981	213	47	260
1982	193	26	219
1983	163	104	267
1984	212	116	328
1985	139	72	211
1986	107	19	126
1987	124	7	131
1988	130	12	142
1989	149	6	155
1990	196	68	264
TOPLAM	1626	477	2103

Bu veriler Hopa Liman İşletme Müdürlüğünden alınmıştır (1993)

Tablo: 78 1981-1990 yılları arasında Hopa limanına yanaşan Türk ve yabancı bandıralı gemilerin toplam grostonları

Yıllar	Türk Gemilerin Grostonu	Yabancı Gemilerin Grostonu	Toplam Groston
1981	170 696	130 348	301 044
1982	203 825	90 228	294 053
1983	262 432	397 761	660 193
1984	373 973	667 197	1 041 170
1985	280 450	328 402	608 852
1986	193 681	78 900	272 581
1987	200 886	92 115	293 001
1988	142 775	222 621	365 396
1989	199 085	52 499	251 584
1990	232 456	352 058	584 514
TOPLAM	2 260 259	2 412 129	4 672 388

Bu veriler Hopa Liman İşletme Müdürlüğünden alınmıştır (1993)

bandıralı, 19'u da yabancı bandıralı gemilerden oluşmaktaydı (Tablo 77). Bu tarihler içerisinde en az yabancı bandıralı gemi 1989 yılında yanaşırken (6 tane), en fazla yabancı bandıralı gemi 1983 yılında (104 tane) yanaşmıştır.

1981'den 1990'a kadar olan dönemde Hopa limanına toplam 4672388 groston* gemi yanaşmış olup, bunun 2260259 grostonunu Türk bandıralı gemiler oluştururken, 2412129 grostonunu yabancı bandıralı gemiler oluşturmaktaydı. Buradan da anlaşılacağı gibi Türk bandıralı gemiler sayı itibarıyle fazla olmasına rağmen büyüklük bakımından yabancı bandıralı gemilere göre daha küçük gemilerden oluşmaktaydı (Tablo 78). 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanına yanaşan gemilerin toplam grostonu 1 milyonu sadece 1984 yılında geçmiştir. Bu tarihte limana yanaşan Türk bandıralı gemilerin grostonu 373973 iken, yabancı bandıralı gemilerin grostonu 667197 dir (Tablo 78).

Hopa limanında 1981-1990 yılları arasındaki dönemde yükletilen ve boşaltılan mal miktarı yıldan yıla değişiklik göstermiştir. Yükleme faaliyeti en fazla 203176 ton ile 1982 yılında gerçekleşirken en az 67918 ton ile 1987 yılında gerçekleşmiştir. Limanda yükletilen malların tamamı Türkiye'ye ait olup, komşu ülkelere ait mal yüklemesi yapılmamıştır (Tablo 79). Yükletilen malların tamamına yakınını Karadeniz Bakır İşletmesine ait olan konsantre bakır ve pirit oluşturmaktadır. Az bir kısmını ise orman işletmesine ait tomrukların taşınması oluşturmaktadır. 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından boşaltılan yük miktarı daima yükletilen yük miktarından (1982 hariç) fazla olarak gerçekleşmiştir (Tablo 79).

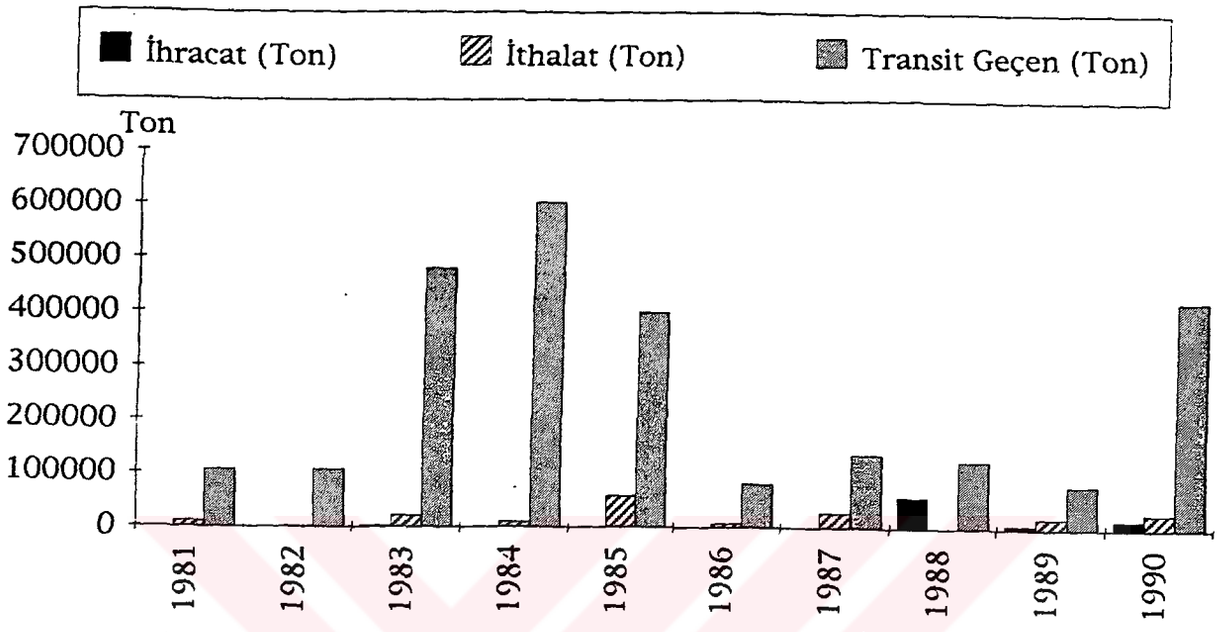
Hopa limanında yük boşaltımı en fazla 698902 tonla 1984 yılında gerçekleşirken, en az yük boşaltılması 187310 tonla 1986 yılında gerçekleşmiştir. Hopa limanında boşaltılan malların önemli bir kısmını komşu ülke İran'a ait mallar oluşturmaktadır. Bu ülkeye ait mallar limana boşaltıldıktan sonra karayolu ile ulaştırılmaktadır (Harita 30). Boşaltılan malların diğer bir kısmını ise petrol ofisine ait akaryakıt ile demir, çimento, kiremit ve tuğla gibi inşaat malzemeleri oluşturmaktadır.

1981-1990 yılları arasında bu limandan hiç ihracat yapılmaz iken, 1988'de 57948 ton mal ihracatı yapılmıştır. Aynı dönemde ithal edilen mal miktarı ise 1988 yılı hariç hemen her yıl yapılmakla birlikte 1985 yılında 57470 tona kadar çıkmıştır. Bu dönem içerisinde komşu ülkelere ait olup, Hopa limanına boşaltıldıktan sonra transit olarak geçen yük miktarı 1981 ve 1989 yıllarında 100 bin tonun altında (1986'da 81348 ton, 1989'da 80364 ton)

---

* Groston: Bir geminin içindeki tüm boşlukların ton biriminden toplam hacmi anlamına gelmektedir.

gerçekleşirken diğer yıllar 100 bin tonun çok üzerine çıkmış, hatta 1984 yılında 602916 tona ulaşmıştır (Tablo 80 - Şekil 58).

Şekil: 58 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından ithal edilen, ihraç edilen ve transit geçen yük miktarı.

Hopa limanı bugün 1425 adet gemi kabulüne ve 1 milyon 312 bin ton yükleme boşaltma kapasitesine sahiptir. Ancak yıllık ortalama 200 civarında gemi yanaşmakta, yükletilen ve boşaltılan yük miktarı da 500 bin ton kadardır. Bu durum bize limanın tam kapasite ile çalışmadığını göstermektedir. Hopa liman İşletme Müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre; Samsun ve Trabzon limanları gibi Hopa limanı da çevresinin ihtiyacına yönelik taşınacak yük miktarından daha büyük kapasitede inşa edilmiştir. Bu limanın büyük kapasiteli olması ülkemiz için dezavantaj değil bilâlkis büyük bir avantajdır. Çünkü bu liman yalnız ülkemize değil aynı zamanda komşu ülkelere de hizmet vermektedir. Nitekim, İran-Irak savaşı ile birlikte (1979) Basra köfezine yük gemileri giremedikleri için özellikle İran'a ait mallar Ren ve Tuna nehri aracılığı ile Karadeniz'i katederek Hopa limanına ulaştırılmışıtr. Burada boşaltılan yükler karayolu ile transit geçiş yaparak İran'a ulaştırılmıştır. Hatta arazi çalışmalarımız sırasında da transit geçen yükler nedeniyle limanın yoğun bir çalışma faaliyeti içerisinde olduğunu gördük. Bu sırada Romanya'dan İran'a monte edilmek üzere onbinlerce traktör gövdesi ve tekerleri taşınmaktaydı (Fotoğraf 29).

Tablo: 79 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından yükletilen ve boşaltılan yük miktarı

Yıllar	Yükletilen Yük Miktarı (Ton)	Boşaltılan Yük Miktarı (Ton)	Toplam (Ton)
1981	121 515	206 674	328 189
1982	203 176	193 984	397 160
1983	142 314	596 652	738 966
1984	142 427	698 902	841 329
1985	92 273	585 837	678 110
1986	98 315	187 310	285 625
1987	67 918	247 680	315 598
1988	160 863	202 640	363 503
1989	136 975	202 562	339 537
1990	170 581	550 894	721 475
TOPLAM	1 336 357	3 673 135	5 009 492

Bu veriler Hopa Liman İşletme Müdürlüğünden alınmıştır (1993).

Tablo: 80 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından ithal edilen, ihraç edilen ve transit geçen mal miktarı (ton)

Yıllar	İhracat (Ton)	İthalat (Ton)	Transit Geçen* (ton)
1981	745	10588	107 256
1982	470	2170	106 649
1983	2250	21 040	481 072
1984	-	9 750	602 916
1985	-	57 470	399 776
1986	-	7400	81 348
1987	-	27 000	136 370
1988	57 948	-	124 373
1989	7 982	20 087	80 364
1990	16 301	28 685	422 621

Bu veriler Hopa Liman İşletme Müdürlüğünden alınmıştır (1993)

*Transit geçen mallar komşu ülke İran'a ait olup, Hopa limanına boşaltıldıktan sonra, buradan kamyon ve tırlarla taşınmıştır.

Hopa limanının ülkemiz ihtiyacından fazla olan kapasitesinden, bazı alınacak tedbirler ve kararlarla daha geniş bir şekilde yararlanma imkânı olacağı kanaatindeyiz. Bunun başında halen proje aşamasında olan konteyner* rıhtımının inşası için çalışmalar hızlandırılmalıdır. Eski Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilân etmiş ve bugün Bağımsız Devletler Topluluğu olarak anılan ülkelerle yapılacak ticarî ilişkilerde Hopa limanının bir köprü başı görevi yapacağı kanaatindeyiz. Yine Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB) olarak adlandırılan Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerle yapılacak ekonomik ilişkilerde Hopa limanının serbest bölge ilân edilmesi halinde halen yarım kapasiteyle çalışan limanın, ihtiyaca cevap veremeyeceği düşüncesindeyiz.

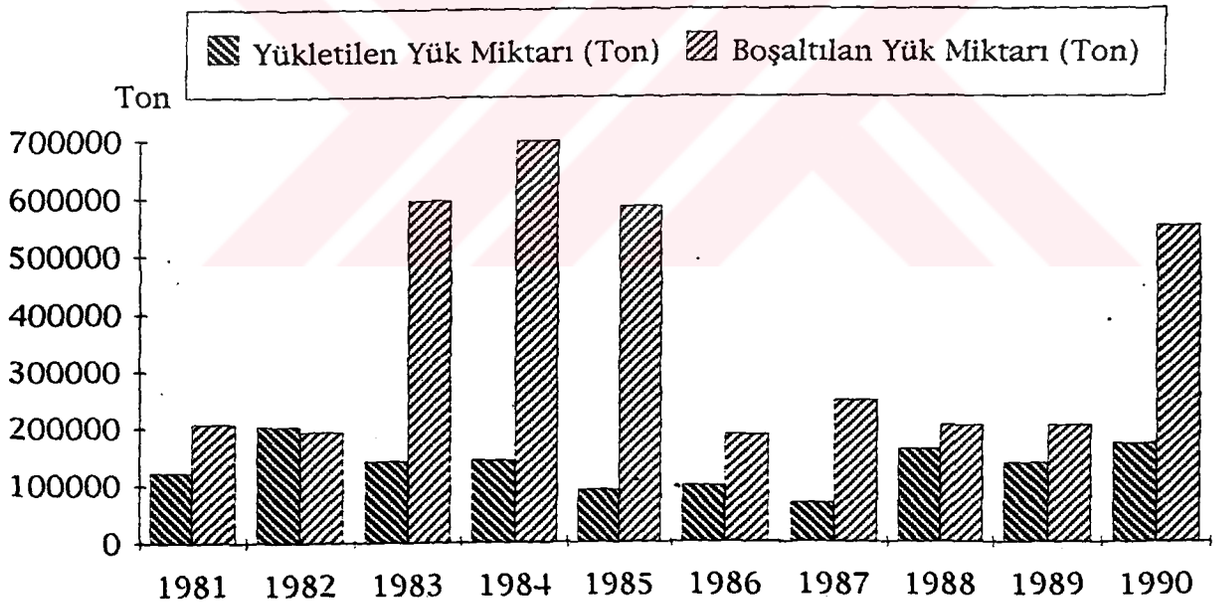
1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla başlayan sınır ticareti birçok alt yapı eksiğinin olmasına rağmen büyük gelişme göstermiştir. Bu ticarî faaliyetlerde bulunmak için gelenlerin önemli bir kısmı Sarp Gümrük Kapısından geçerken, az bir kısmı da gemilerle Trabzon ve Samsun limanlarına gelmektedirler. Hopa limanında gümrük binası, gelen yolcu ve gemicilerin sağlık kontrolünden geçirilmesi için liman sahil sağlık merkezi gibi alt yapı yatırımlarının yapılmış olmasına rağmen sınır ticaretine kapalı tutulan Hopa limanı, ticarî faaliyette bulunmak için gelen insanları taşıyan gemilere de açılmalıdır.

Sonuç olarak Hopa limanı Karadeniz limanları arasında önemli bir yere sahip olup, ülkemizin Karadeniz'de en doğudaki limanını oluşturmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerde bir köprü başı görevi üstlenecektir. Ülkemizin bu kısmındaki ihtiyacına fazlasıyla cevap verebilen bir kapasiteye sahip olan limandan komşu ülkelerin daha fazla yararlanabilmesi için gerekli görüşmeler yapılarak liman gelirlerinin artırılması ve Hopa'nın önemli bir ticaret merkezî haline getirilmesi sağlanmalıdır. Hopa limanının hinterlandı geniş olduğu için bu limana yapılacak yatırımlar ve alınacak ekonomik kararlar hiçbir zaman boşa çıkmayacaktır (Harita 30).Gemicilik ve ticarî faaliyetlerde çok başarılı olan yöre insanının kaderini çay ziraati ile başbaşa bırakmaktan kurtaracaktır.

---

* Konteyner: Çeşitli eşyaların taşınması için uluslararası standartlara göre yapılmış büyük sandık. Bu kasalar daha çok kırılıp dökülmeye hassas olan eşyaları taşımak için kullanılmaktadır. Metal kasalardan oluşan konteynerlerin limanlarda vinçlerle yükleme ve boşaltılması kolay olduğu için deniz taşımacılığında çok tercih edilmektedir.

Araştırma sahamızda ulaşım faaliyetlerinden bir başkasını da Murgul Bakır Fabrikalarından Hopa'daki Karadeniz Bakır İşletmesine konsantre bakır ve pirit taşıyan boru hattı oluşturmaktadır. Boru hattı birbirine paralel uzanış gösteren 62 km. uzunluğunda ve 100 mm. çapındaki iki ayrı hattan ibarettir. Bu boru hattı 1973'te faaliyete geçmiş olup, hattın birinde maden olarak öğütülmüş konsantre bakır, diğerinde ise pirit taşınmaktadır. Konsantre bakır ve pirit belirli oranda suyla karıştırılmak suretiyle pompalanmaktadır. Bu borularla günlük ortalama 300 ton konsantre bakır, 200 ton da pirit taşınmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi, Karadeniz Bakır İşletmesinde filitre ve kurutma işlemine tabî tutulan konsantre bakır ve pirit cevher rıhtımından gemilere yüklenmektedir. Konsantre bakırların pek az bir kısmı ihraç edilirken, önemli bir kısmı bakır oranı zenginleştirilerek blister bakır elde etmek için (% 99 oranında saflaştırılmış) Samsun'da bulunan Karadeniz Bakır İzabe Tesislerine gönderilmektedir.

Şekil: 59 1981-1990 yılları arasındaki dönemde Hopa limanından yükletilen ve boşaltılan yük miktarı.

Araştırma sahamızda son yıllarda haberleşme ağı oldukça gelişme göstermiştir. Hopa, şehir merkezindeki postanede halen 6858 abonelik telefon santrali bulunmakta olup, ayrıca bütün köylerde PTT acenteliği vardır. Bu acentelikler aracılığı ile otomotik olarak telefon görüşmesi yapılabilmektedir. 1994 yılından itibaren köylerde oturan ve daha önceden

abonman ücretlerini yatırmış olan ailelerin evlerine telefon bağlanmasına başlanmıştı. İlçede posta ve haberleşme hizmetleri Hopa PTT müdürlüğüne bağlı 90 personel tarafından yürütülmektedir.

İlçede radyo ve televizyon yayınları rahatlıkla izlenebilmektedir. Araştırma sahamız, komşu ülke Gürcistan sınırında bulunduğundan yörede bu ülkenin de televizyon yayınlarını izleme imkânı bulunmaktadır. Günlük, gazetelerin dağıtım ve satışı Hopa şehir merkezi ve Kemalpaşa kasabasında yapılmaktadır. Köylere ulaşım güçlüğü nedeniyle gazete dağıtımı yapılamamaktadır.

V- TURİZM FAALİYETLERİ

Araştırma sahamız Doğu Karadeniz'in en kuzeydoğu köşesinde yer almış olması ve Bağımsız Devletler Topluluğuna açılan sınır kapısının da burada bulunması nedeniyle turizm faaliyetleri, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Kuzey Avrupa ülkelerinde yaşayan insanlar güneşe hasret kaldıkları için Türkiye'ye geldiklerinde tatillerini Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde geçirmeği tercih etmektedirler. Bu bölgelerimizin bol güneşli olması yanında eski antik kentler (Efes, Milet) ve tarihi eserler bakımından zengin olması da turistleri buralara çekmektedir. Ayrıca turistlerin yoğun ilgi gösterdiği bu bölgelerimizde alt yapı hizmetleri de tamamlandığı için turistler bu bölgelere seyahatlerinde rahat ettiklerinden tatillerini de uzun tutmaktadırlar. Karadeniz Bölgemizin turizm bakımından fazla bir gelişme gösterdiğini söyleyemeyiz. Bunun en önemli iki nedeni vardır. Birisi, ülkemize daha çok batıdan gelen turistlerin Marmara, Ege ve Akdeniz'e akın etmeleri ve Karadeniz Bölgemizin bu ana turizm yolunun dışında kalmasıdır. Diğeri ise, batıdan gelen turistler daha çok güneşlenmek ve denize girmek için geldiklerinden yaz mevsiminde dahi Karadeniz Bölgesine bol yağış düşmesi yanında havanın genelde kapalı olmasıdır[1]. Ancak son zamanlarda, batı ve güney bölgelerimizdeki turistik tesislerin tam dolu olduğu günlerde ülkemize gelen turistlere Karadeniz Bölgesi'ne gitmeleri tavsiye edilmeğe başlanmıştır. Araştırma sahamızda bulunan Sarp Sınır Kapısının 1988'de açılmasıyla bu kapıdan giriş yapanlar Hopa-Samsun arasındaki Karadeniz sahil şeridine bir canlılık getirmiştir.

Araştırma sahamıza gelen yabancı sayısı ve bunların konaklamalarına geçmeden önce ilçenin turizm potansiyelini kısaca özetleyelim. Fizikî coğrafya özellikleri bahsinde de belirtildiği üzere, Karadeniz Bölgesi'nde dağlar kıyıya paralel bir uzanış gösterdiğinden buradaki kıyılar "boyuna kıyılar" tipindedir. Bu nedenle de araştırma sahamızda geniş plajlar yer almamakta ve 2-3 metreden itibaren suyun derinliği insan boyunu geçmektedir. İnceleme sahamızdaki kıyılarda girintilerin batı tarafı çok keskin ve dik olup, burada falezler yer almıştır. Bu nedenle derinlik kısa mesafede artmaktadır. Denizin girinti yaptığı yerlerin doğu tarafı yayvan bir şekilde olup, burada küçük plajlar yer almıştır. Fakat bu plajlarda ince kumlar yok denecek kadar az olup, plaj

---

1 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı." Ankara, 1979, s. 144.

genellikle ince çakıllı malzemelerden oluşmuştur. Plajların olduğu yerde su derinliği 4-5 metreden sonra insan boyunu geçmektedir. Görüldüğü gibi inceleme sahamızda denizin derinliği Ege ve Akdeniz bölgelerimizdeki bazı plajlar gibi 100-200 metrede değil 2-3 metrede insan boyunu geçmektedir. Bütün bunlara rağmen araştırma sahamızda Çamlıköy, Sugören, Hopa, Esenkıyı, Limanköy, Kemalpaşa ve Üçkardeş gibi yerleşim birimlerinde küçük plajlar bulunmaktadır. Yöre sakinlerinin yanında Artvin, Borçka, Şavşat, Murgul gibi iç kısımdaki yerleşim birimlerinden yaz mevsiminde yüzmeğe gelenler vardır. Hopa'da yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığı 16 °C olurken, Haziran (20.4 °C), Temmuz (23.8 °C), Ağustos (24.7 °C), Eylül (23.4 °C) de 4 ay gibi oldukça uzun bir süre 20 °C nin üzerinde seyretmektedir. Tandoğan'ın belirttiği gibi[1], yaz mevsiminde ülkemizin büyük bir kısmı sıcaklıktan kavrulurken, yörede serin latif bir iklimin hüküm sürmesi, nisbî nem miktarının yüksek olması nedeniyle, güneşin yakıcı bir tesir yapmaması ve tuzluluk oranının az olması denizde yüzmenin zevkini artırmaktadır. Araştırma sahamızda deniz suyu sıcaklıklarının Eylül'de (23.4 °C), Haziran'dan (20.4 °C) fazla olmasına rağmen düşen yağış miktarının Eylül'de hızla artması nedeniyle Eylül ayı Haziran kadar yüzmeğe elverişli değildir. Yörede denize kayıkla 2-3 km. açıldıktan sonra sahile paralel seyahat etmek hiçbirşeye değişilecek gibi değildir. Yine Sultan Selim Tepesine çıkıp yemyeşil tabiatı ve masmavi denizi seyretmeğe doyum olmamaktadır. Ayrıca, şırıl şırıl köpürerek akan derelerde bol miktarda yaşayan alabalıkları avlamanın zevki bir başkadır.

Kısaca Hopa ilçesi masmavi denizi, çok miktarda alabalığın yaşadığı berrak akan dereleri, haşin bir topoğrafyaya sahip ormanlarla kaplı vadi yamaçları ve çeşitli doğal hayvanların yaşadığı, tam bir tabiat harikası olan yurt köşemizdir.

Araştırma sahamız tabii güzelliklerin yanında ulaşım imkânları bakımından da çok avantajlı durumdadır. Gerçekten Karadeniz sahil yolunun sonunda bulunan Hopa'dan Avrupa ülkelerine ve Bağımsız Devletler Topluluğuna direk uçak seferleri bulunan Trabzon havaalanına iki saatte ulaşılabilmektedir. Yine ülkemize Sarp Gümrük Kapısından giriş yapanların ilk ulaştıkları şehir Hopa'dır (Fotoğraf 51). Bütün bunlarda Hopa'nın Turizm bakımından büyük avantajlara sahip olduğunu göstermektedir. Araştırma sahamıza 1988'e kadar gelen yabancıları Hopa limanına gelen gemiciler ile yöreyi yaz mevsiminde ziyaret eden birkaç turist oluşturmaktaydı. Bu tarihte

1 Tandoğan, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı". Ankara, 1979, s. 144.

Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla ülkemizden bazı insanlar eski Sovyetler Birliğine gezmeğe giderken bu ülke vatandaşları da Sarp kapısından giriş yaparak Türkiye'ye gelmeğe başladılar. Sarp Sınır Kapısından giriş yapanlar, ekonomik durumlarının kötü olması ve eski Sovyetler Birliği yönetiminin kısa süreli vize vermesi nedeniyle ülkemizde fazla kalamamaktaydılar. Ayrıca bir kişi ancak yılda bir defa yurt dışına çıkma hakkına sahipti. 1990 yılından itibaren eski Sovyetler Birliğine bağlı cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilân etmeğe başlamalarıyla bu cumhuriyetler daha sonra tekrar Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında birleşmiş olsalar da iç işlerinde ve dış işlerinde nisbeten bağımsız hale gelmişlerdir. Böylece bu cumhuriyetler kendi vatandaşlarının sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeğe başlamışlar ve ülkemize giriş-çıkış yapmak isteyenleri serbest bırakmışlardır.

1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla bu kapıdan 230 yabancı giriş yaparken, bu rakam 1990 yılında 135649'a, 1992'de ise 781621 kişiye yükselmiştir. Hopa limanındaki gümrük kapısından ise 1992 yılında 583 kişi giriş yapmıştır (Tablo 81-82). Hopa limanından giriş yapanları bu limana yük getiren gemiciler oluştururken, Sarp Gümrük Kapısından giriş yapanların tamamına yakınını Bağımsız Devletler Topluluğu vatandaşları oluşturmaktadır.

Tablo: 81 1988-1992 yılları arasında Hopa ve Sarp gümrük kapısından giriş yapan yabancı sayısı

Yıllar	Hopa	Sarp	Toplam
1988	-	230	230
1989	8	8296	8304
1990	96	135649	135745
1991	12	512518	512530
1992	583	781621	782204
TOPLAM	699	1438314	1439013

Kaynak: DİE Turizm İstatistikleri (1992) verilerinden alınmıştır.

Birleşmiş Milletlerin 1963 Roma konferansına göre turist, ziyaret ettiği ülkede en az 24 saat kalan ve çalışma amacı dışındaki her hangi bir nedenle bir ülkeyi ziyaret eden kişidir[1]. Buna göre Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen insanlar beraberinde getirdikleri bir iki bavul eşyayı satmalarına rağmen kısa süreli yer değiştirmeleri, otellerde konaklamaları, yeme içme gibi çeşitli tüketim faaliyetlerinde bulunmaları nedeniyle DİE'nin Turizm Yıllıklarında bunlar turist olarak değerlendirilmektedir. Bizde araştırma sahamıza kısa bir süre için gelen otellerde konaklayan ve çeşitli tüketim faaliyetlerinde bulunan bu insanları turist olarak görmekteyiz.

Sarp Sınır Kapısından giriş yapanların büyük çoğunluğunu Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında birleşmiş olan cumhuriyetlerin vatandaşları oluşturmaktadır. Bunu Yunanistan, Suriye ve Bulgaristan gibi komşu devletlerin vatandaşları izlemektedir (Tablo 82). Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelenlerin hangi cumhuriyetten kaç kişi geldiklerini kesin olarak tesbit etmek mümkün olmamıştır. Fakat Azerilerin ilk sırayı aldığını söyleyebiliriz. Bunun yanında sınır kapısına yakın olmanın verdiği avantajı kullanan Gürcüler ve Ermeniler de oldukça fazla sayıda gelmektedirler. Arazi çalışmalarımız sırasında Ermenilerin, Azerilerle arasındaki çatışmalardan dolayı Türk halkının tepkisini çekmemek için Azerî veya Gürcü olduklarını söylediklerini tesbit ettik.

Ülkemize karayoluyla giriş yapan yabancıların sayısında her geçen yıl büyük artış gözlenmiştir. Ülkemize 1988'de 1328230 yabancı karayolu ile giriş yaparken, 1992'de bu rakam iki katından fazla artış göstererek 3310896 kişiye yükselmiştir. Sarp Sınır Kapısından giriş yapan yabancıların oranı da büyük artış göstermiştir. 1988 yılında Türkiye'ye karayoluyla giriş yapan yabancı sayısı 1328230 kişi olup, bunun sadece 230'u Sarp Sınır Kapısından giriş yapmıştır (%002). Oysa 1992'de Türkiye'ye karayoluyla 3310896 yabancı giriş yapmış olup, bunun 781621'i Sarp Gümrük Kapısından giriş yapmıştır. Böylece 1992'de Türkiye'ye gelen yabancıların % 24 gibi önemli bir kısmı Sarp Gümrük Kapısından giriş yapmıştır. Türkiye'ye 1992 yılında karayolu ile giriş yapan yabancıların gümrük kapılarına göre dağılımına baktığımızda Sarp Gümrük Kapısının Kapıkule'den sonra yabancıların en fazla giriş yaptığı gümrük kapısını oluşturduğunu görmekteyiz (Tablo 84).

---

1 Doğanay, H.: Türkiye Turizm Coğrafyası. (Genişletilmiş İkinci Baskı). Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. No: 92, Coğ. Böl. No: 21, Erzurum, 1987, s. 6.

Tablo: 82 1992 yılında Sarp Gümrük Kapısından giriş yapan yabancıların ülkelere göre dağılımı

Ülkenin Adı	Giriş Yapan Yabancı Sayısı
Bağımsız Devletler Topluluğu	780097
Yunanistan	719
Suriye	435
Bulgaristan	90
Almanya	75
Ürdün	48
A.B.D.	16
İngiltere	12
Fransa	11
Polonya	10
İsrail	10
Avusturya	9
İran	9
Lübnan	8
Danimarka	7
Afganistan	5
Irak	5
Romanya	5
İrlanda	4
Kanada	4
Peru	4
Yugoslavya	4
Avusturalya	3
Belçika	3
Çin	3
Fas	3
Hollanda	3
Japonya	2
İspanya	2
İsveç	2
İsviçre	2
Mısır	2
Portekiz	2
Çek Cumhuriyeti	1
Hindistan	1
İtalya	1
Pakistan	1
Sudan	1
Yeni Zellanda	1
Diğer ülkelerden	1
TOPLAM	781 621

Kaynak: DİE Turizm istatistikleri 1992'den alınmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON

Sarp Gümrük Kapısında gümrük hizmetlerinin daha sağlıklı verilmesi, ülkemize çok sayıda vatandaşı giriş yapan cumhuriyetlerin konsolosluklarının Hopa'da açılması, Hopa limanının serbest bölge ilân edilmesi ve ticarî ilişkilerde bir takım kolaylıkların sağlanması halinde Sarp Gümrük Kapısından ülkemize giriş yapan yabancıların sayısının daha fazla artış göstereceğini ümit etmekteyiz.

Sarp Sınır Kapısından 1992 yılı itibarıyle giriş-çıkış yapan yabancıların aylara göre dağılımına bakıldığında en fazla girişlerin Mayıs ve Ağustos ayında olduğu görülmektedir (Tablo 85-Şekil 60). En az girişler ise Ocak ve Şubat aylarında gerçekleşmektedir. Sarp Sınır Kapısından en fazla yabancı çıkışları ise Mayıs ve Eylül aylarında gerçekleşmektedir. Yine 1992 yılında toplam 781621 yabancı giriş yapmasına rağmen bunlardan 545486'sı çıkış yapmıştır. Bu durum gelen yabancıların ülkelerine hemen dönmediklerini bir müddet kaldıklarını göstermektedir. Gerçekten DİE'nün turizm istatistikleri (1992) verilerinden aldığımız bilgilere göre 1992 yılında Sarp kapısından giriş yapan 781621 yabancıdan hiçbiri aynı gün çıkış yapmamıştır.

Sarp Sınır Kapısından giriş-çıkış yapan Türk vatandaşlarının sayısı da her geçen yıl büyük artışlar göstermiştir. 1988'de 74 Türk vatandaşı giriş yaparken, 232 Türk vatandaşı da çıkış yapmıştır. Oysa 1992 yılında 38689'u giriş, 37998'i de çıkış olmak üzere toplam 76687 Türk vatandaşı Sarp Sınır Kapısından giriş-çıkış yapmıştır (Tablo 86). 1992 yılı itibariyle Sarp Sınır Kapısından giriş-çıkış yapan Türk vatandaşlarının aylara göre dağılımını gözden geçirdiğimizde en az giriş-çıkışın Ocak, Şubat, Mart aylarında, en fazla giriş-çıkışın ise, Ağustos ve Mayıs aylarında olduğu görülmektedir (Tablo 87 - Şekil 61).

Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla birlikte bu kapıdan giriş-çıkış yapanlara hizmet verebilmek amacıyla Hopa şehrinde çok sayıda otel, lokanta, deri mamulleri satan mağazalar açılmıştır. Yine sınır kapısından ülkemize giriş yapanlara ulaşım hizmeti vermek amacıyla çok sayıda minibüs alınmıştır. 1988'den önce Hopa'daki otel sayısı 3-4 taneyi geçmemekteydi. 1994 yılında Hopa'daki otel sayısı 40 tane olup, halen en az 20 tane otel inşaatı da devam etmekteydi (Fotoğraf 21-52). Yine önceden hiç otelin bulunmadığı Kemalpaşa kasabasında 10 tane, Hopa şehrine 1 km uzaklıkdaki Sugören köyünde 6 tane otel açılmıştır. Yöredeki otellerde geceleyenlerin sayısını tesbit edememekle birlikte 1993 yılındaki arazi çalışmalarımızda şehirdeki otellerin tamamen dolu olduğunu ve buradaki

Tablo: 83 1988-1992 yılları arasında Sarp Gümrük Kapısı'ndan Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısının, karayoluyla giriş yapan toplam yabancı sayısına oranı.

Yıllar	Türkiye'ye Karayoluyla Giriş Yapan Toplam Yabancı Sayısı (Kişi)	Sarp Gümrük Kapısından Giriş Yapan Yabancı Sayısı (Kişi)	Oranı (%)
1988	1 328 230	230	0.02
1989	1 327 402	8 296	0.6
1990	1 929 038	135 649	7
1991	3 189 981	512 518	16
1992	3 310 896	781 621	24

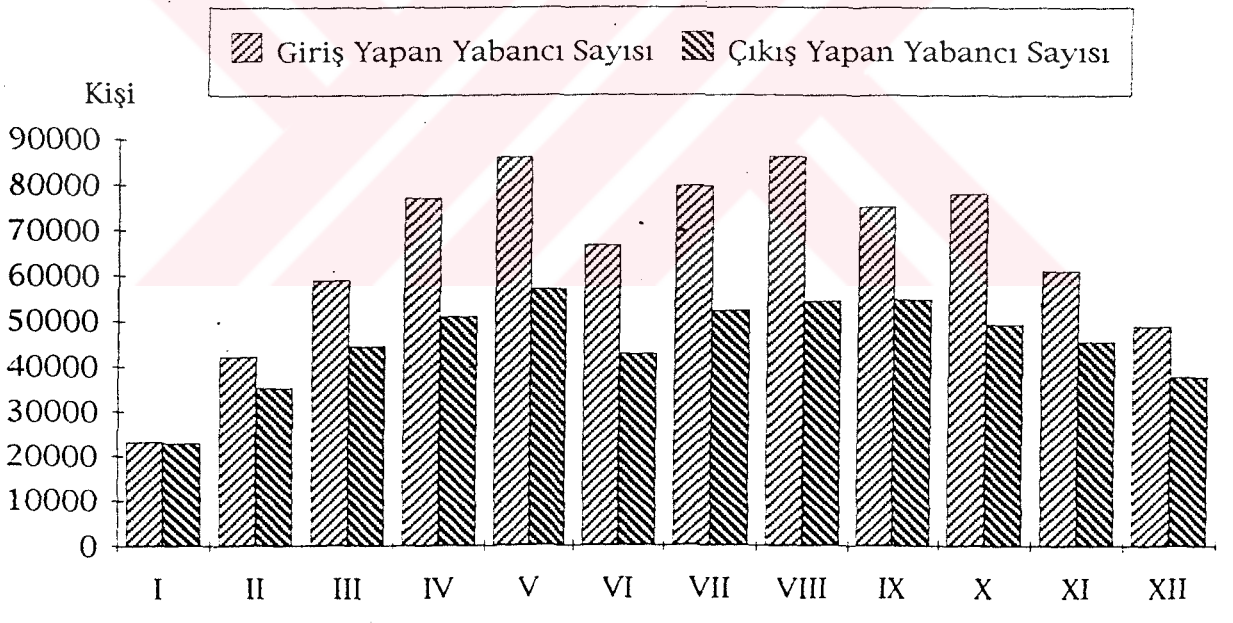
Kaynak: DİE Turizm İstatistikleri 1992'den alınmıştır.

Tablo: 84 Türkiye'ye karayoluyla giriş-çıkış yapan yabancıların gümrük kapılarına göre dağılımı ve oranı (1992)

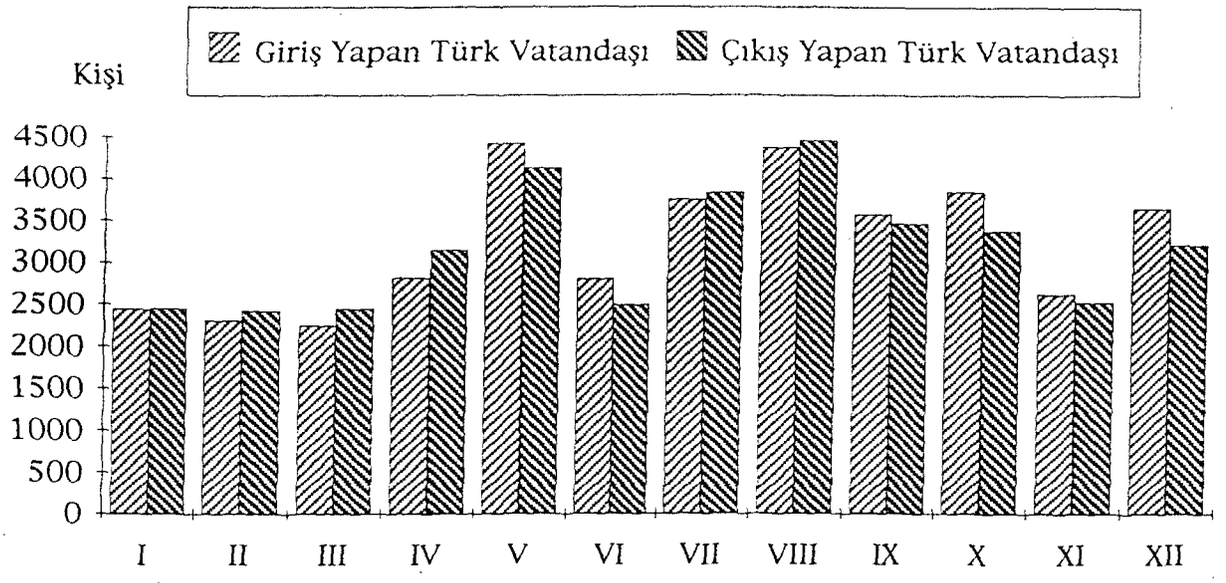
Giriş Kapısının Bağlı Olduğu İl	Gümrük Kapısı	Giriş Yapan Yabancı Sayısı	Çıkış Yapan Yabancı Sayısı	TOPLAM	Oranı (%)
AĞRI	Gürbulak	63 402	88 308	151 710	2.3
ARTVİN	Sarp	781 621	545 486	1 327 107	20.7
EDİRNE	İpsala	164 750	174 489	339 239	5.3
	Kapıkule	1 571 724	1 618 230	3 189 954	49.7
	Pazarkule	17 249	14 235	31 484	0.5
GAZİANTEP	Kargamış	1 974	2 047	4 021	0.04
	Öncüpınar	81 491	91 368	172 859	2.7
HAKKARİ	Esendere	33 708	36 879	70 587	1.1
HATAY	Cilvegözü	117 550	108 599	226 149	3.5
		23 293	20 273	43 566	0.7
KIRKLARELİ	Dereköy	408 650	359 037	767 687	12.0
MARDİN	Nusaybin	10 669	10351	21 020	0.3
ŞANLIURFA	Akçakale	2 546	2 850	5 396	0.06
ŞIRNAK	Silopi (Habur)	13 809	10 922	24 731	0.4
IĞDIR	Dilucu	18 460	16 991	35 451	0.7
TOPLAM		3 310 896	3 100 065	6 410 961	100

Kaynak: DİE Turizm İstatistikleri 1992'den alınmıştır.

otellerde yer bulabilmek için en az bir gün önceden yer ayırtmak gerektiğini tesbit ettik. Sarp Gümrük Kapısından ülkemize giriş yapanların ilk ulaştıkları şehir Hopa olduğu için bilhassa öğleden sonra gümrük kapısından giriş yapanlar geceyi Hopa'da geçirmek zorunda kalmakta ve ertesi gün Rize-Trabzon, Samsun veya Artvin, Erzurum gibi şehirlere gitmektedirler. Dolayısıyla Hopa'daki otellerde kalanların çoğunluğunu başka şehirlere gidecek olan ve bir bakıma Hopa'da mecburiyetten kalan insanlar oluşturmaktadır. Ancak, gitmiş oldukları diğer şehirlerde de bunların tamamının otellerde kaldıklarını söyleyemeyiz. Çünkü ülkemize gelen bu insanların maddî imkânları sınırlı olduğundan ülkemiz fiyatları onlara pahalı gelmekte, bu nedenle de araçlarında veya mallarını sattıkları pazarlarda gecelemekteydiler. Can ve mal güvenliği açısından tehlikeli olan bu durum gece asâyiş ve huzurun sağlanmasını da güçleştirmektedir. Sınır ticaretinde bulunmak için gelen insanların geceyi otellerde geçirmeleri mecbur tutulmalıdır. Böylece hem otellerin biraz para kazanmaları hemde asayiş ve huzurun sağlanması kolaylaşacaktır.

Şekil: 60 Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan yabancıların aylara göre dağılımı

Şekil: 61 Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan Türk vatandaşlarının aylara göre dağılımı

Tablo: 85 Sarp Gümrük Kapısından aylara göre giriş-çıkış yapan yabancıların sayısı (1992)

Aylar	Giriş Yapan Yabancı Sayısı	Çıkış Yapan Yabancı Sayısı	Toplam
Ocak	23 111	22 824	45 935
Şubat	42 121	35 272	77 393
Mart	58 950	44 279	103 229
Nisan	76 853	50 760	127 613
Mayıs	85 948	56 888	142 836
Haziran	66 463	42 587	109 050
Temmuz	79 615	52 040	131 655
Ağustos	86 098	54 187	140 285
Eylül	74 889	54 638	129 527
Ekim	77 857	49 091	126 948
Kasım	60 992	45 348	106 340
Aralık	48 724	37 572	86 296
TOPLAM	781 621	545 486	1 327 107

Kaynak: DİE Turizm İstatistikleri 1992'den alınmıştır.

Tablo: 86 1988-1992 yılları arasında Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan Türk vatandaşı sayısı

Yıllar	Giriş Yapan	Çıkış Yapan	Toplam
1988	74	232	306
1989	2 804	3 431	6 235
1990	7 439	7 717	15 156
1991	19 937	22 671	42 608
1992	38 689	37 998	76 687

Kaynak: DİE Turizm İstatistikleri 1992'den alınmıştır.

Tablo: 87 1992 yılında Sarp Gümrük Kapısından aylara göre giriş-çıkış yapan Türk vatandaşı sayısı

Aylar	Giriş Yapan	Çıkış Yapan	Toplam
Ocak	2 439	2 452	4 891
Şubat	2 309	2 430	4 739
Mart	2 256	2 451	4 707
Nisan	2 821	3 154	5 975
Mayıs	4 239	4 134	8 373
Haziran	2 809	2 498	5 307
Temmuz	3 752	3 832	7 584
Ağustos	4 376	4 462	8 838
Eylül	3 569	3 464	7 033
Ekim	3 841	3 380	7 221
Kasım	2 622	2 523	5 145
Aralık	3 656	3 218	6 874
TOPLAM	38 689	37 988	76 687

Kaynak: DİE Turizm İstatistikleri 1992'den alınmıştır.

VI- TİCARİ FAALİYETLER

İhtiyaç fazlası mal veya ürünlerin satılması, buna karşılık gerekli olanların satın alınması anlamına gelen ticarî faaliyetler, araştırma sahamızda eskiden beri önemli bir yere sahiptir. Yörede ticarî faaliyetler zaman zaman canlılık kazanırken, zaman zaman da sönükleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarına kadar Rusya, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelere çalışmaya giden yöre insanı, buralarda ticarî faaliyette bulunmaktaydı. Ancak, Balkan savaşları sırasında ve I. Dünya harbinden sonra Balkan topraklarının kaybedilmesi, 1917'deki Rus ihtilâli ile de Rusya'da çalışan ticaretle uğraşan yöre insanı işsiz kalmış ve geçim sıkıntısına düşmüştür. 1951 yılında çıkarılan 5748 sayılı yasa ile Hopa ilçesinin de çay dikim sahasına alınmasıyla birlikte yöre insanının ekonomik gelir seviyesi iyileşmiştir. Buna bağlı olarak modern evlerin inşa edilmesine başlanmış, şehirde çeşitli dükkân ve mağazalar açılmıştır. Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla ticari faaliyetler bir başka boyut kazanmıştır. Bu nedenle araştırma sahamızdaki ticarî faaliyetler anlatıldıktan sonra araştırma sahamızda bulunan ve ülkemizin en çok giriş-çıkış yapılan kapılarından birisi olan Sarp sınır ticareti hakkında bilgi verilecektir.

Daha önceki konularda anlatıldığı üzere, araştırma sahamızda en çok yetiştirilen ürün çaydır. İlçe nüfusunun da yarıdan fazlası geçimini çay ziraatinden sağlamaktadır. 1994 yılı itibarıyle Hopa ilçesinde 46797457 kg. yaş çay yaprağı üretilmiş ve bunun kilogramı ortalama 6000 TL.dan alınmak suretiyle üreticilere 280 milyar liradan fazla (280784742000 TL) bir ücret ödenmiştir. Üretilen bu yaş çay yapraklarından yaklaşık 9359491 kg. kuru çay elde edilmiştir. Böylece üretilen kuru çayın piyasa değerini hesaplamak istersek 1994 yılında ortalama 1 kg. kuru çay 100000 TL.dan satıldığını düşünürsek 935 milyar liradan fazla (935949100000 TL.) bir ücret tutmaktadır.

İlçede üretilen fındıklar, Hopa'nın 11 km. batısındaki Arhavi de bulunan Fiskobirlik'e pazarlanmaktadır. İlçede yıllık üretilen fındık miktarı 250-300 ton kadardır.

Araştırma sahamızda devlet tarafından işletilen ve çeşitli yerlere sevk edilen maddelerden biri de kerestedir. Hopa Orman İşletme Müdürlüğü ilçedeki ormanlardan yıllık ortalama 3000 m^3 kereste elde etmektedir. Bu kerestenin önemli bir kısmı Hopa'ya 35 km. uzaklıkdaki Ardeşen Kereste Fabrikasına gönderilirken, bir kısmı da yöre halkına yakacak odun temin etmek amacıyla satılmaktadır.

Araştırma sahamız dışındaki Murgul Bakır Fabrikalarından borularla pompalanan konsantre bakır ve pirit Hopa'da kurulmuş olan Karadeniz Bakır İşletmesinde kurutulduktan sonra ihraç edilmektedir. Hopa limanından ihraç edilen en önemli ürünleri; konsantre bakır, pirit ve kereste oluşturmaktadır. 1990 yılında Hopa limanından yurt içindeki çeşitli yerlere gönderilmek üzere 154280 ton, yurt dışına gönderilmek üzere ise 16301 ton mal gönderilmiştir. 1990 yılında Hopa limanına ülkemizin çeşitli yerlerinden 99588 ton yurt dışından ise 28685 ton mal gelmiştir. 1990 yılında Hopa limanından yurt içine gönderilen mal miktarı yurdun çeşitli yerlerinden Hopa'ya gelenden daha fazladır. Hopa limanından yurt dışına yapılan ithalat ve ihracat durumunda ise, ithalat ihracatın iki katına yaklaşmıştır (Tablo 80).

Karayolu ile gönderilen malların başında Hopa Orman İşletme Müdürlüğü tarafından Arhavi Kereste Fabrikasına gönderilen tomruklar ile çay fabrikalarında paketlenmiş kuru çaylar gelmektedir. Dışarıdan karayolu ile ilçeye getirilen malları ise buğday unu, yağ, şeker ve konfeksiyon ürünleri oluşturmaktadır. Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgelerimizden gelen bu mallara ilaveten kış mevsiminde Akdeniz'den çeşitli sebze, meyve ile sonbahar ve kış mevsiminde Doğu Anadolu'dan ot balyaları getirilmektedir.

Araştırma sahamızdaki bütün köylerde bir veya birkaç tane bakkal bulunmakta olup, köylüler yağ, şeker, tuz gibi temel ihtiyaçlarını buradan karşılamaktadırlar. Ayrıca her gün Kemalpaşa kasabası ve Hopa şehrine gidiş geliş yaparak ihtiyaç duydukları malları buradan temin etme yoluna gitmektedirler. Bunun yanında Hopa'da Pazartesi ve Perşembe günleri, Kemalpaşa'da ise Cuma günleri kurulan hafta pazarlarına kır nüfusunun yanında, kasaba ve şehir nüfusu da rağbet etmektedir. Araştırma sahamızdaki köylerde üretilen ihtiyaç fazlası armut, kestane, elma, kiraz, portakal, mandalina, bal, yağ, peynir gibi ürünler kurulmakta olan hafta pazarlarında satılmaktadır. Fakat hafta pazarlarında satılan ürünlerin büyük kısmını başka yerlerde üretilmiş ürünler oluşturmaktadır. Araştırma sahamızda üretilen ve hafta pazarlarında çuvallarla satılan kestaneler sahamızdaki ormanlarda tabii olarak yetişen kestanelerden toplanmaktadır. 1994 yılı kış mevsiminde Ankara, Erzurum gibi kentlerde bir kilosu 100000 TL.dan satılırken ilçedeki ormanlarda tonlarca kestane yere dökülüp çürümektedir. Yöre insanı için iyi bir gelir oluşturabilecek olan kestanenin ormanlardan toplanıp, büyük kentlerde pazarlanması için bir kooperatif kurulmalı ve bu kooperatifin öncülüğünde çalışmalar yapılmalıdır.

Pazarlarda satılan armutların makbul olanı Rus armudu olarak bilinen sulu ve iri olan armutlardır. Çok tatlı olan bu armutların ağacı da küçük boylu olduğu için (2 -4 m.) toplanması kolaydır. Son zamanlarda ticarette belirli bir rağbet görmesi nedeniyle yetiştirilmesi ve pazarlanması her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Sahamızda yetiştirilen portakal ve mandalina ancak ilçenin ihtiyacını karşılamaktadır. Bazı aileler kendi ihtiyaçlarından fazla üretmiş oldukları portakal ve mandalinayı Hopa ve Kemalpaşa'da kurulmakta olan hafta pazarlarında satmaktadırlar.

İlçede çayır ve mera alanı bulunmadığından beslenen hayvan miktarı az olup, ilçenin et, süt, yağ, peynir ihtiyacını dahi karşılayamamaktadır.

Araştırma sahamızda ihtiyaç fazlası üretilmiş olan balların bir kısmı Hopa ve Kemalpaşa'da kurulan pazarlarda satılırken, bir kısmı da İstanbul, Ankara, İzmit gibi büyük kentlerde oturan akrabaları aracılığı ile pazarlanmaktadır.

Bütün bu anlatılanlardan da görüldüğü gibi, araştırma sahamızda devlet tarafından işletilen çay ve orman ürünlerinden başka önemli bir ihraç maddesi yoktur. İlçe sakinlerinin ürettiği meyve ancak kendi ihtiyacını karşılarken, üretilmiş olan sebze ihtiyacı dahi karşılayamamaktadır. Fakat çay ziraati sayesinde ekonomik alım gücü artmış olan yöre insanı önceden alamadığı buğday ununu, ot balyasını satın alabilmektedir. Hatta ihtiyaç duyduğu bazı malları şehir ve kasabadan hemen temin etmekte eskisi gibi hafta pazarlarının kurulmasını beklememektedir.

İlçe halkı Hopa'da bulamadığı bazı malları Rize'den karşılamaktaydı. Ancak, son yıllardaki gelişmelere bağlı olarak özellikle 1988'de Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla, Hopa önemli bir ticaret merkezi haline geldi. Böylece büyük kentlerdeki mağaza ve dükkânlarda bulunan mallar Hopa'da da bulunmaya başladı. 1994 yılında Hopa'da 55 bakkal 15 kıraathane, 43 çay ocağı, 25 lokanta, 40 otel, 49 konfeksiyoncu, 32 oto tamircisinin yanında çok sayıda terzi, fırın, kasap, eczane, fotoğrafçı, mobilyacı gibi 700 den fazla değişik türde ticarî iş yeri bulunmaktaydı.

Daha önce belirttiğimiz gibi, ulaşım faaliyetleri de ilçenin önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır. 1993 yılı itibarıyle ilçede 750 kamyon ve tır, 350 minibüs, 75 otobüs bulunmakta olup, bunların çok az bir kısmı Hopa ilçe sınırları içerisinde çalışırken, kamyon ve tırlar şehirlerarası nakliyeciliğin yanında İran ve Bağımsız Devletler Topluluğu gibi ülkelere de yük taşımaktadırlar.

Hopa'da sayıları son yıllarda hızla artan oteller, lokantalar, konfeksiyoncular daha çok sınır ticaretiyle uğraşmak için gelen insanlara hizmet vermek amacıyla kurulmuştur.

Hopa şehri idarî bakımdan Artvin'e bağlı olmasına rağmen, ticarî faaliyetlerini daha çok Rize ile sürdürmektedir. Araştırma sahamızın kuzeyindeki köyler ticarî ilişkilerini Kemalpaşa kasabası ile sürdürmektedirler. Fakat Kemalpaşa'da bulunmayan bazı malları Hopa şehrinden almaktadırlar. İlçenin Hopa çayı havzasında ve güneyinde bulunan köyler ticarî ilişkilerini Hopa ile sürdürmektedirler. Ancak, idarî bakımdan Hopa'ya bağlı olan fakat Arhavi çayı havzasında bulunan Güvercinli köyü ticarî ilişkilerini Arhavi ile sürdürmektedir (Tablo 88). Bütün bunlar bize fonksiyonel ilişkileri, idarî bağlılıktan ziyade, coğrafyanın belirlediğini göstermektedir.

Araştırma sahamızdaki Sarp köyünde bulunan Sarp Sınır Kapısı 31 Ağustos 1988'de açılmıştır. Sarp kapasının açılması Türkiye'nin sadece Gürcistan'a değil Ukrayna'dan-Urallara, Azerbaycan'dan-Doğu Türkistan'a kadar geniş bir coğrafî bölge ile bağlantısını sağlamıştır. Sınır kapısı ve gümrük binası Sarp köynün ortasından geçen derenin denize döküldüğü yerde kurulmuştur. Sarp köyü adını; engebeli bir topoğrafyaya sahip olması ve eğimli bir yamaçta kurulmuş olmasından almıştır. Sınır kapısında düz bir alan olmadığı için iki tarafta da gümrük binaları eğimli yamacın denizle birleştiği dar bir kıyıda kurulmuştur.

Sınır kapısının açıldığı 1988 yılında toplam 808 kişi giriş-çıkış yapmıştır. 1990 yılından itibaren eski Sovyetler Birliğine bağlı cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilân etmeğe başladılar. Bu cumhuriyetlerdeki demokratikleşme, serbest dolaşım ve yurt dışına çıkışlardaki zorlukların kaldırılmasına bağlı olarak giriş-çıkış yapanların sayısı her geçen gün artmış ve 1992 yılında 1400120 kişiye ulaşmıştır. Sınır kapısından geçen insanların tamamına yakını ticarî faaliyette bulunmak için gelmişlerdir. Beraberlerinde birkaç bavul eşya getirip pazarlayan bu insanlar dönüşte bir miktar eşya alıp, kendi memleketlerinde satmaktaydılar. Böylece sınır ticaretinden faydalanan insanlar iki tarafta da ticari faaliyette bulunmuş olmaktaydılar.

Sınır ticaretinde bulunmak için gelen insanların büyük çoğunluğu otobüs ve otomobillerle gelmektedirler. Otobüs ve otomobiller yolcu taşımanın yanında yolcuların beraberinde getirmekte olduğu birkaç bavul eşyayı da taşımaktadır (Fotoğraf 53). Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış

Tablo: 88 Hopa ilçesindeki köylerin en fazla ticari ilişkide bulundukları merkezlere göre ayrımı.

Hopa ie Ticari ilişkide bulunan köyler ve uzaklıkları	
Balıkköy	7 Km
Başköy	8 "
Başoba	8 "
Çamlıköy	4"
Çavuşlu	8 "
Çimenli	7 "
Esenkıyı	5 "
Eşmekaya	6 "
Güneşli	9 "
Hendek	6 "
Koyuncular	10 "
Pınarlı	8 "
Subaşı	10 "
Sugören	1 "
Yeşilköy	4 "
Kemalpaşa ile ticari ilişkide bulunan köyler ve uzaklıkları	
Çamurlu	6 Km
Dereiçi	2 "
Karaosmaniye	3 "
Kayaköy	7 "
Kazımiye	9 "
Köprücü	3 "
Limanköy	3 "
Osmaniye	1 "
Sarp	5 "
Üçkardeş	1 "
Arhavi ile ticari ilişkide bulunan köy ve uzaklığı	
Güvercinli	7 Km

yapan otomobil ve otobüs sayısı her geçen gün büyük artış göstermiştir. Nitekim 1988 yılında toplam 36 tane otobüs ve otomobil giriş-çıkış yaparken, bu sayı 1992 yılında 140336 ya yükselmiştir (Tablo 89). Böylece giriş-çıkış yapan insanların birkaç bavul eşya getirip satması beraberinde "bavul ticaretini" de getirmiştir. Bavul ticareti yapanlar yanlarında getirdikleri inci, basit elektrikli aletler, ayakkabı, çeşitli tekstil ürünleri vb. gibi basit tekniklerle üretilmiş eşyaları ülkemizde satmaktadırlar. Dönüşte ise deri mamülleri, battaniye, porselen ve kristal eşyalar götürmekte kendi memleketlerinde satmaktadırlar. Sınır ticaretinde bulunmak için gelen insanlar satmış oldukları mallardan elde ettikleri Türk Lirasını bankalarda Amerikan Dolar'ı veya Alman Mark'ı ile değiştirmekteydiler.

Sınır ticareti kapsamında yük taşıyan kamyon ve tır geçişleri sayısı da kısa zamanda büyük artışlar göstermiştir. 1988'de 24'ü giriş, 24'ü çıkış olmak üzere toplam 48 kamyon ve tır geçiş yaparken 1992'de 10660'ı giriş 10480'i de çıkış olmak üzere toplam 21140 tane kamyon ve tır geçiş yapmıştır (Tablo 90). Arazi çalışmalarımız sırasındaki gözlemlerimiz ve Sarp Gümrük Müdürlüğünden edindiğimiz bilgilere göre, kamyon ve tırlar Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan tomruk, kömür, profil demir ve sac getirirken, ülkemizden buğday ile deri mamüllerini götürmektedirler. Gümrük kapısından geçiş yapan otobüs ve otomobillerin büyük bir kısmını Bağımsız Devletler Topluluğu vatandaşlarına ait araçlar oluştururken, kamyon ve tırların büyük bir kısmını Türk vatandaşlarına ait araçlar oluşturmaktaydı.

Sınır ticareti kapsamında giren-çıkan eşya kıymeti de yolcu sayısına ve bu yolcuların ticarî faaliyetlerini atırmalarına bağlı olarak büyük artışlar göstermiştir. Bunun yanında ticarî faaliyette bulunanların zamanla hangi malların alınıp, satılmasından daha çok kazanç elde edildiğini tecrübe etmeleri sonucu, ticarî faaliyete konu olan malların türü daha iyi belirlenmeye çalışılmıştır. Kapının açıldığı 1988 yılında giren-çıkan eşya miktarı saptanamamıştır. Ancak, 1990 yılında yaklaşık 4 milyar liralık eşya giriş-çıkışı olurken, 1992 yılında 261 milyar liradan fazla eşya giriş-çıkışı olmuştur (Tablo 91). 1992 yılında Sarp Gümrük Kapısından 208 milyar liralık eşya girişi olurken, ülkemizden 53 milyar liralık eşya çıkışı olmuştur. Böyle bir durumda Sarp Gümrük Kapısından ülkemize giren eşya kıymeti çakın eşya kıymetinden yaklaşık 4 kat daha fazla olarak gerçekleşmiştir. Giren eşya kıymetinin fazla olmasında en önemli unsur Bağımsız Devletler Topluluğu'nda üretilen malların ucuz olduğu için ükemizde rağbet görmesindendir.

Tablo: 89 Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan otomobil ve otobüs sayısı (1988-1992)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Toplam
1988	23	13	36
1989	1 547	1 292	2 844
1990	19 135	19 328	38 463
1991	50 485	52 347	102 832
1992	72 820	67 516	140 336

Kaynak: Sarp gümrük saymanlık müdürlüğü verileri.

Tablo: 90 Sınır ticarti kapsamında Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan tır ve kamyon sayısı (1988-1992)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Toplam
1988	24	24	48
1989	217	209	426
1990	2945	2 889	5 834
1991	6 070	7 076	13 146
1992	10 660	10 480	21 140

Kaynak: Sarp gümrük saymanlık müdürlüğü verileri.

Tablo: 91 Sarp Gümrük Kapısı'ndan sınır ticareti kapsamında giren-çıkan eşya kıymeti (milyon TL)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Toplam
1988	-	-	-
1989	-	56	56
1990	2 198	1 562	3 760
1991	48 327	19 927	68 254
1992	208 357	53 633	261 990

Kaynak: Sarp gümrük saymanlık müdürlüğü verileri.

Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan bavul ticareti yapmak için gelen insanlar Sarp Gümrük Kapısından geçtikten sonra ülkemizin çeşitli şehirlerinde (Hopa, Artvin, Erzurum, Rize, Trabzon, Samsun gibi) kurulmuş olan Rus pazarı olarak adlandırılan pazarlarda ya da yol kenarlarında açmış oldukları sergilerde mallarını satmaktadırlar. Hopa'daki Rus pazarı Orta Hopa mahallesinde Hopa-Sarp karayolunun kenarında önceleri cevher iskelesi olarak kullanılan şimdi ise denizde yüzmek isteyenlerin suya atlamak için kullandıkları iskelenin kenarında kurulmuştur (Fotoğraf 54). Hopa'daki Rus pazarında sadece Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen insanlar mallarını satmaktadırlar. Türk vatandaşlarının buradaki Rus pazarında sergi açması, mal satması belediye tarafından yasaklanmıştır. Hopa Belediyesi Rus pazarına girenlerden, Hopaspor'a yardım adı altında 2000 TL. ücret almaktadır (1994). Hopa'daki Rus pazarına yalnız Hopa'lılar değil Artvin, Erzurum, Rize gibi çeşitli illerden mal almak için insanlar gelmektedir. Rus pazarında satılan eşyalardan en fazla rağbet gören malların başında ise; inci, fotoğraf makinası, kalpak, porselen eşyalar, ipekli, yünlü ve pamuklu kumaşlar gelmektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen insanlar için "ticaret" yabancı oldukları bir ekonomik faaliyetti. Bu nedenle ülkemize ilk geldiklerinde alış-verişte acemilik çektiler. Zamanla ülkemizde mal satmaya alıştılar ve sıkı pazarlık yapmaya başladılar. Hatta "akşam pazarı", "maksimum fiyat", "minimum fiyat" gibi ifadelerle mallarını pazarlamaktaydılar.

Sarp Gümrük Kapısından giriş-çıkış yapan yük ve yolcu sayısının artmasına paralel olarak gümrük gelirleri de önemli artış göstermiştir. 1992 yılındaki Sarp Sınır Kapısından elde edilen gümrük gelirleri aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Yıllar	Gümrük Vergisi (Milyon TL.)	KDV (Milyon TL.)	Fon (Milyon TL.)	Para Cezası (Milyon TL.)	Vize Harcı (Milyon TL.)
1988	-	-	-	-	-
1989	-	-	-	-	-
1990	89.7	276.2	239.0	13.7	-
1991	526.4	7434.2	4138.7	144.6	-
1992	1078.3	32983.6	44940.2	763.7	53730.5

Kaynak: Sarp Gümrük Saymanlık Müdürlüğü Verileri.

Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan getirilen malların büyük bir kısmını Türk iş adamlarının bu ülkelerden ithal ettikleri demir, tomruk, kömür gibi mallar oluşturmaktaydı. 1993'te ithal edilen kömürün 1 tonu 300000 TL. ya mal edilirken, ülkemizde tonunu 1000000 TL.dan satmaktaydılar. Tomruğun tonu 1 milyona mal edilip, 5 milyona satılmaktaydı. Ükemizin kömür rezervleri sınırlı olduğu için bu ülkelerden ucuz ve kaliteli kömür ithal edilmesinin faydalı olduğu kanaatindeyiz. Yine ülkemizin doğal zenginlik kaynağı olan ormanlarımızı korumak için çok ucuza mal edilen tomruk ithalatının da yararlı bir ekonomik faaliyet olduğu düşüncesindeyiz.

Sarp Sınır Kapısının açılmasındaki amaç; sınır bölgelerinde yaşayan insanların ekonomik durumlarının iyileşmesini sağlamaktır. Ancak açılmış olan bu kapı ülkemizin olduğu kadar Avrupa'nın da Orta Asya'ya açılan bir penceresidir. Bu kapı dan ülkemizin menfaatleri doğrultusunda en geniş bir şekilde yararlanmak için gerekli çalışmalara hız verilmelidir. Sınır kapısının açılmasıyla Hopa ekonomik bakımdan canlanmıştır. Şehirde sayıları birkaç tane olan otel, lokanta, konfeksiyon ürünleri satan mağazalarının sayısı hızla artmıştır.

Ülkemizde en çok tartışılan bir konu da sınır kapısı açılmasının faydalı mı? Yoksa zararlı mı? Olduğu konusudur. Sarp Sınır Kapısı açıldığından beri 7 yıl geçmiştir. Bu kısa sürede bir sınır ticaret kapısının faydalı ya da zararlı olup olmadığına karar vermek oldukça zordur. Fakat şu anda sınır kapsının açılmasıyla ortaya çıkan bazı olumsuzlukların nasıl giderileceğini ve bu sınır kapısından en rantabl şekilde nasıl faydalanılabileceğine bakılmalıdır. Bunun sonucunda sınır kapısının ülkemiz için zararlı olduğuna kanaat getirilirse o zaman sınır kapısı tekrar kapatılabilir. Ancak, arazi gözlemlerimize ve yöre insanları ile yaptığımız anketlere göre sınır kapısı açılmasının fuhuşun ve ahlâksızlığın yaygınlaşması gibi mahsurları olmuştur. Fakat ticarî bakımdan yöre insanına ve ülkemize sağladığı ekonomik kazancı da gözardı etmemek lâzımdır.

Sınır kapısının açıldığı ilk bir iki yıl iki taraf içinde birbirlerini tanıma dönemi olmuştur. Bu tanıma döneminde sınır kapısından geçen insanlar birkaç günlüğüne geçmekteydiler ve gümrük kapısından fazla içerilere gitmemekteydiler. İlk iki yıldan itibaren karşılıklı olarak birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulduktan sonra hangi malların ticarî faaliyette daha iyi para kazandırdığını öğrendiler ve yoğun bir ticarî ilişkiye giriştiler. Bu ticarî ilişkiler her geçen gün başka bir boyut kazandı. Sınır kapısının açıldığı ilk yıllar sadece bir bavul eşya getirip satmaya

çalışan insanlar daha sonraki gelişlerinde birkaç bavul hatta imkânı olanlar kamyonlarla mal getirip satmaya başladılar.

Türk iş adamları Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki siyasî karışıklıklar nedeniyle önceleri iş görüşmeleri yapmakta çekingen davrandılar. Daha sonra buradan özellikle kömür ve kereste ithalatının kârlı olduğunu görünce yoğun bir şekilde bu malların ithalatını yapmaya başladılar. Böylece bir gerçek ortaya çıkmıştır ki, Sarp kapısından giren malların büyük bir çoğunluğunu Bağımsız Devletler Topluluğu vatandaşlarının getirdikleri mallar değil, Türk işadamlarının ithal ettikleri mallar oluşturmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen yolcu sayısı fazla olmasına rağmen bunların getirdikleri eşyanın kıymeti önemli bir yekün tutmamaktadır.

Sınır ticaretinde bulunmak için gelen insanlar Karadeniz Bölgesiyle adeta özdeşleşmişler ve Karadeniz'in bir parçası olmuşlardır. Çünkü arazi çalışmalarımız sırasında çarşıda, pazarda, otelde, lokantada, yolda, kısaca her yerde bu insanlarla karşılaşmaktaydık. Sınır kapısından giriş yapan kadınların bazıları fuhuş yaparak para kazanmak için gelmektedirler. Ahlâksızlığın yaygınlaşmasına sebep olduğu için burada yaşayan aileler huzursuzluk duymaktadırlar. "Nataşa" olarak adlandırılan fuhuş yapmak için gelenlere sınır kapısından girişlerine izin verilmemeli, ülkemizde fuhuş yaptığı tesbit edilenler de sınır dışı edilmelidir.

Ahlâksızlığın yanında çeşitli zührevi hastalıkların da yaygınlaşmasına sebep olacağı için bu konuda gerekli tedbirler bir an önce alınmalıdır. Bu iş için halen Hopa'da bulunan tahlil laboratuarı Sarp Sınır Kapısında kurulmalı ve sınırdan giriş yapan herkes sıkı bir sağlık kontrolünden geçirilmeli, bulaşıcı ve salgın hastalık mikrobu taşıyanlar ülkemize sokulmamalıdır. Sınır kapısından giriş yapan bazı erkeklerde düşük ücretlerle çay bahçeleri ve inşaatlarda valiliklerin yasaklamasına rağmen çalıştırılmaktadır. Yörede işsizliğe sebep olabileceği için bu durum daha ciddi tedbirlerle engellenmelidir. Gümrük kapısından giriş-çıkış yapılırken mallar daha sıkı gümrük kontrolünden geçirilmeli, ülkemize silâh ve kaçak mal sokulmasına imkân verilmemelidir. Ayrıca ülkemize sokulan gıda maddeleri de tahlil edildikten sonra girişine izin verilmelidir. Yöre insanı gıda maddelerine pek rağbet etmemekle birlikte, fındık, ceviz, çay gibi gıda maddeleri zaman zaman alınmaktadır.

Sınır ticaretinin daha fazla gelişebilmesi için eksik bulunan bazı alt yapı yatırımlarının tamamlanması gerekmektedir. Bunların başında gümrük binasının dar bir alana kurulması nedeniyle gümrük hizmetlerinin sağlıklı

bir şekilde yürütülememesi gelmektedir. Sarp kapısında gümrük binası kıyı çizgisiyle eğimli yamacın birleştiği dar bir alana kurulmuştur (Fotoğraf 55). Deniz doldurulmak suretiyle gümrük alanı genişletilebilir. Böylece daha sağlıklı hizmet verileceğinden yük ve yolcu trafiğinin yoğun olduğu günlerde her iki tarafta oluşan uzun kuyruklar önlenecektir (Fotoğraf 56). Halen inşası devam etmekte olan Hopa-Sarp karayolu bir an önce bitirilmelidir.

Sınır ticareti kapsamında Hopa limanı serbest bölge ilân edilmeli ve ticarî faaliyette bulunmak için gelecek olan yük ve yolcu gemilerine de liman açılmalıdır. Sarp Sınır Kapısından giriş yapan yolcuların ülkelerinin konsolosluklarına ait irtibat bürosu Hopa'da açılmalıdır. Çünkü bu yolcuların vize, gümrük, pasaport ve güvenlik gibi konularda herhangi bir problemle karşılaştıklarında, madur olmaktadırlar ve sorunları kısa yoldan çözümlenememektedir. Komşu ülke Gürcistan'daki siyasi belirsizlik nedeniyle özellikle Türk iş adamları ticari faaliyette bulunmaya çekinmektedirler. Çünkü bu ülkedeki çeteler yol kesip yağmalama yapmakta veya fidye almak için insan kaçırmaktadırlar. Nitekim 1993 yılındaki arazi çalışmalarımız sırasında bu çeteler Hopa'lı bir iş adamını kaçırmışlar ve ülkemizden 25000 Amerikan Doları fidye almışlardır. Sınır ticaretini baltalayan bu olaylar nedeniyle komşu ülke Gürcistan'la güvenlik konusunda işbirliği yapılmalıdır.

Sınır ticaretinin Hopa ilçesinin ekonomisine büyük bir canlılık getirdiği aşikârdır. Çünkü Sarp Gümrük Kapısından geçen insanların ülkemizde ilk durdukları, mallarını satmak için sergi açtıkları, gece kaldıkları yer Hopa'dır. Yukarıda belirttiğimiz öneriler dikkate alınarak sınır kapısından daha geniş bir şekilde nasıl istifade edilebileceğinin araştırılıp, rapor edilmesini ve bu konuda bir an önce çalışmalara başlanılmasını bekliyoruz.

SONUÇ

Araştırma sahamızı oluşturan Hopa ilçesi Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde bulunmaktadır. İdari bakımdan Artvin iline bağlı olan Hopa, Arhavi ile birlikte bu ilin Karadeniz sahilindeki ilçelerini oluşturmaktadırlar. İlçe doğudan ve güneyden yörede kabaca güneybatı kuzeydoğu doğrultusunda uzanış gösteren Balıklı Dağı tarafından, batıdan ise Karadeniz'le çevrilmiştir.

Hopa ilçesi ülkemizin en fazla yağış alan bir yurt köşesi olup, nemli bir iklim hüküm sürmektedir. Buna bağlı olarak sahada çok sık ve gür bir orman örtüsü gelişmiştir. Ancak, yerleşim amacıyla veya ziraat alanı oluşturmak için bitki örtüsü tahrip edilmekte ormanlar ortadan kaldırılmaktadır. Araştırma sahamızda yağış miktarının ve eğim oranlarının fazla olması erozyonu teşvik etmesine rağmen zemin sık bir bitki örtüsüyle kaplı olduğundan erozyon olayı fazla olmamaktadır. Fakat orman işletmesi tarafından kereste temin etmek amacıyla tıraşlama usulü kesim yapılmaktadır. Bu durum hem erozyonu teşvik etmekte hem de bitki örtüsünün yoğun bir şekilde tahribine sebep olmaktadır. Bu nedenle tıraşlama usulü kesime bir an önce son verilmeli boyu ve gövdesi belirli büyüklüğe erişmiş ağaçların kesimi yapılmalıdır.

Araştırma sahamızda kurak devre olmadığı için tarım alanlarının sulanması sözkonusu değildir. Zaten yörede nemli iklimin hüküm sürmesine bağlı olarak çay ziraati gelişmiştir. Çalışma sahamızda tarım alanları kıt olduğu için yöre insanı geçimini sağlayabilmek için uzun yıllar boyunca gurbete çıkmak zorunda kalmıştır. Ancak, 1951'de ilçenin çay ziraatine açılmasıyla çiftçinin hayat seviyesi yükselmiştir. Böylece araştırma sahamıza çay ziraatinin girmesiyle fakirlik ve gurbete gitmek yöre insanının kaderi olmaktan çıkmıştır.

İlçede kurulmuş olan çay fabrikaları ve yaş çay yaprağına hükümetler tarafından iyi para verilmesi çay ziraatini teşvik edici rol oynamıştır.

Araştırma sahamızda yerleşim ve tarım alanları dışında her tarafın ormanlarla kaplı olması sonucu çayır-mera alanı bulunmamaktadır. Bu nedenle hayvancılık pek gelişme gösterememiştir. Yörede hayvancılık genelde sütü için beslenen 1-2 baş sığırdan ibarettir. Küçükbaş havancılık ise, sahilden iç kısımda yer alan bazı yerleşim birimlerinde yapılmaktadır. Kışı ahırlarda geçiren küçükbaş hayvanlar yazın Kuzeydoğu Anadolu'daki yaylalara götürülmektedir. Sahamızda çayır-mera alanı bulunmadığı için

hayvancılığın büyük gelişme göstermesi beklenemez. Ancak, et ve süt verimi düşük olan yerli ırk sığırların yerine et ve süt verimi yüksek olan kültür ırkı sığırlar beslenebilir.

Sahildeki bazı yerleşim birimlerinde balıkçılık, önemli bir uğraşı olmasına rağmen tutulan balıklar genellikle mahallinde tüketilmektedir. Bol miktarda balık tutulduğu zamanlar, iyi bir organizasyon olmadığı için gübre oluşturmak amacıyla tarlalara dökülmektedir. Ülkemizde balık fiyatları çok yüksek olduğundan, iyi bir organizasyonla balıkçıların kazançları artırılabilir. Bunun için balıkçılar bir kooperatif kurmalı ve bu kooperatifler aracılığı ile pazarlama yapılmalıdır. Balıkçılığın geliştirilmesi için devlet tarafından balıkçılara uygun şartlarda ve uzun vadeli kredi verilmelidir. Ayrıca ilçede bir konserve fabrikası kurulmalıdır. Hopa ilçesinde 1988 yılına kadar turizm faaiyetleri gelişme gösterememiştir. Bu tarihte Sarp Sınır Kapısının açılmasıyla birlikte ilçede turizm faaliyetleri canlanmaya başlamıştır. Sınır kapısından giriş-çıkış yapan insanların sayısı 1500000'e yaklaşmasıyla bu insanlara hizmet etmek amacıyla Hopa şehrinde çok sayıda otel, lokanta ve çeşitli mağazalar açılmıştır. Sınır kapısının açılmasıyla birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen insanlar beraberlerinde bavullarla getirmiş oldukları eşyaları ülkemizde Rus pazarı olarak bilinen pazarlarda satmaya başladılar. Bavul ticareti olarak adlandırılan bu ticari faaliyet bakımından da Hopa, ülkemizin en canlı merkezlerinden biri olmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen insanlar genelde fakir olduklarından ucuz iş gücü olarak çay bahçelerinde ve inşaatlarda çalıştırılmaktadırlar. Ülkemizde sigortasız ve izinsiz yabancı işçi çalıştırılması yasak olması yanında, yörede işsizliğe de sebep olacağı için, bu durum sıkı bir şekilde denetlenmelidir.

Araştırma sahamız Karadeniz sahil yolunun sonunda bulunması ve Çoruh vadisini takip eden yolla Doğu Anadolu'ya bağlanmış olması sebebiyle ulaşım bakımından önemli bir konuma sahiptir. Yine burada bulunan Hopa limanı yakın çevresindeki yerleşim birimleri yanında komşu ülkelere de hizmet vermektedir. Hopa limanının serbest bölge ilân edilmesi halinde burası önemli bir ticaret merkezi olacaktır.

Bazı olumsuzlukların bulunmasına rağmen Hopa ilçesi önemli gelişmeler göstermiştir. Köylerin hepsi elektriğe kavuşmuş, kitle haberleşmesinde önemli rolü bulunan telefon ve televizyon yaygınlaşmıştır. Çağın gereği olan bir takım alet ve makinaların kullanılması sayesinde yaşam tarzının eskiye oranla oldukça iyi olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim ve sağlık hizmetlerinde de önemli gelişmeler gözlenmektedir. Araştırma

sahamızda ilkokulu bulunmayan köy olmadığı gibi bazı köylerde ortaokul dahi bulunmaktadır. Bunlara ilâveten Hopa şehrinde 4 lise bulunmaktadır. Köylerin bir çoğunda sağlık evi vardır. Ayrıca merkezi durumdaki yerleşmelerde sağlık ocağı, Hopa şehrinde ise, sağlık ocağına ilaveten devlet hastanesi de bulunmaktadır. İnceleme sahamızdaki birçok köyde beceri kazandırma ve el sanatlarını geliştirme kursları da yapılan önemli hizmetlerdendir.

Çay hasat zamanı dışında kalan süre içerisinde evde boş oturan kadın nüfusun bu faaliyetlere yönlendirilmesi aile ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmamız da Hopa ilçesinin coğrafî potansiyelini belirlemeğe ve sorunlarını tesbit etmeğe çalıştık. Bu potansiyelden en geniş bir şekilde faydalanabilmek için belirtilen sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bu da öncelikle yöre insanının gayreti ve devletimizin sağlayacağı destekle mümkün olacaktır.

Hopa ilçesinde fizikî ve ekonomik planlama kararlarının rasyonel esaslara dayandırılması ancak sahanın bilimsel bir şekilde etüt edilmiş olmasına bağlıdır. Araştırma sahamızda varılan bilimsel sonuçların yapılacak bu tür bir planlamada dikkate alınacağı umudunu taşıyoruz.

BİBLİYOĞRAFYA

AKKAN, E.: "Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Coğrafi Özellikleri". Ankara Üniv. Rektörlük Yay. No: 69, Ankara-1974.

AKSU, E.: Rize Tarihi 1967, Rize İl Yıllığı.

AKYOL, İ.H.: "Türkiye'de Basınç Rüzgârlar ve Yağış Rejimi". Türk Coğ. Der. Sa: 5-6, Ankara-1944.

AKYOL, İ.H.: "Atmosfer Sarsımları ve Türkiye'de Hava Tipleri." Türk Coğ.Der. Sa: 7-8, Ankara-1945.

AKYOL, İ.H.: "Türkiye'de Akarsu Sistemleri ve Rejimleri". Türk. Coğ.Der. Sa: 8-9, Ankara-1947.

ALTUN, Y.-EYÜBOĞLU, I.: "Artvin-Hopa-Peronit (Çamlıköy) Yöresinin Ayrıntılı Jeoloji Raporu". Derleme No:129, Ankara-1978.

ARDEL, A.: "Karadeniz'in İdrolojisi". İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 2, Sa: 5-6, İstanbul-1954.

ARDEL, A.: "Samsun'la Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahadeler". İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 7, Sa:13, İstanbul-1963.

ARDEL, A.- KURTER, A. - DÖNMEZ, Y.: Klimatoloji Tatbikatı. İst. Üniv. Yay. No: 1123, Ed. Fak. Yay. No: 40, İstanbul-1969.

ARDEL, A.- "Türkiye Denizleri (I.Karadeniz)" İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt:10, Sa: 18-19, İstanbul-1973.

ASAN, Ü.: Artvin Yöresindeki Göknar Ormanlarında Bonitet Araştırmaları". İst. Üniv. Orman Fak. Der. Sayı: 1, İstanbul-1985.

ATALAY, İ.: Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş. Ege Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 19. İzmir-1983.

ATALAY, İ.: Türkiye Coğrafyası. Ankara-1991.

BOSTAN, M.H.: XV-XVI.Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat. (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmalar Enst. Yeni Çağ Tarihi. İstanbul-1993.

BOZKUŞ, T.: "Toros Göknarı'nın Türkiye'deki Doğal Yayılış ve Silvikültürel Özellikleri". İst. Üniv. Orman Fak. Der. Sa: 2, İstanbul-1986.

CUİNET, V.: La Turquie de Asie. Paris-1982.

DARKOT, B.: İslam Ansiklopedisi. Karadeniz Maddesi.

DARKOT, B.: "Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri". İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 8, Sa: 16, İstanbul-1967.

DOĞANAY, H.: "Dıştan Anadolu'ya Göçün Nüfus Artışı Üzerindeki Etkilerine Genel Bir Bakış" Atatürk Üniv. Ed. Fak. Der. Sa: 12, Fasikül: 2, Ankara-1980.

DOĞANAY, H.: Türkiye Turizm Coğrafyası. Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. No: 92, Coğ. Böl. No: 21, Erzurum-1987.

DOĞANAY, H.: Türkiye Beşeri Coğrafyası. Ankara-1994.

DOĞANAY, H.: Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Atatürk Üniv. Yay. No: 767, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 39, Erzurum-1994.

DÖNMEZ, Y.: Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları. İst. Üniv. Yay. No: 2506, Coğ. Ens. Yay. No: 102, İstanbul-1984.

ELİBÜYÜK, M.: Malatya Çevresinde Coğrafi Olayların Kartografik Çizimi. Ankara-1978 (Basılmamış Doktora Tezi)

EMİROĞLU, M.: Akçakoca'da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler Ankara Üniv. DTCF Yay. 192, Ankara-1970.

ERİNÇ, S.: "Karadeniz ve Çevresinin Morfolojik Tekâmülü ile Pleistosen İklim Tehavvülleri Arasındaki Münasebetler". İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 2, Sayı: 5-6, İstanbul-1954.

ERİNÇ, S.: Klimatoloji ve Metotları. İst. Üniv. Yay. No: 3278, Deniz Bilimleri ve Coğ. Ens. Yay. No: 2, İstanbul-1984.

EROL, O.: "Türkiye'nin Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi". Jeomorfoloji Dr. Sa: 11, Ankara-1953.

EROL, O.: Genel Klimatoloji İst. Üniv. Deniz Bil. ve Coğ. Ens. Yay. No: 9, İstanbul-1988.

EVLİYA ÇELEBİ: Seyahatnamesi. Cilt. 3 (Türkçeleştiren Zuhuri Danışman).

EYÜBOĞLU, I.: Artvin-Arhavi-Y.Kutunit(Tepeköy) Yöresinin Ayrıntılı Jeoloji Raporu. M.T.A. Derleme No: 605, Ankara-1978.

GATTİNGER, T.E.: 1/500 000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası. Trabzon Paftası. M.T.A. Ens. Yay. Ankara-1962.

GÖNEY, S.: Büyük Menderes Bölgesi. İstanbul Üniv. Yay. No: 1895, Coğ. Ens. Yay. No: 79, İstanbul-1975.

GÖNEY, S.: Şehir Coğrafyası I. İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No:2274, Coğ. Ens. Yay. No: 91, İstanbul-1977.

GÖNEY, S.: Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı. İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2732, Coğ. Ens. Yay. No: 116, İstanbul-1986.

GÖNEY, S.: Türkiye Ziraatinin Coğrafi Esasları. İst. Üniv. Yay. No: 2600, Coğ. Böl. Yay. No: 110, İstanbul-1987.

GÖZENÇ, S.: "Arazi Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki". İst. Üniv.Coğ. Ens. Der. Sa: 20-21, İstanbul - 1975.

HOŞGÖREN, Y.: Hidrografyanın Ana Çizgileri. İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2616, İstanbul-1984.

İNANDIK, H.: Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş. İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 42, İstanbul-1965.

İNANDIK, H.: Bitkiler Coğrafyası. İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 930-32, İstanbul-1969.

İNANDIK, H.: Deniz ve Kıyı Coğrafyası. İst. Üniv. Yay. No: 1219, Coğ. Ens. Yay. No:47, İstanbul-1971.

KALELİOĞLU, E.: Gaziantep Yöresinde Yerleşme, Meskenler, Nüfus ve Ekonomik Faaliyetler. Ankara Üniv. DTCF Der. Cilt: XVIII, Sa: 3-4, Ankara 1977.

KALELİOĞLU, E.: "Van Ovası'nın İklim Özellikleri". Ankara Üniv. DTCF Der. 365, Cilt: XXXV, Sa: 2, Ankara-1991.

KARABULUT, Y.: "Karadeniz Coğrafi Bölgesi Nüfusu (I-Şehirsel)". Ankara Üniv. DTCF. Coğrafya Araştırmaları Ens. Yay. Sa: 10, Ankara-1981.

KARABULUT, Y.: Karadeniz Bölgesi Nüfusu (II.Kırsal)". Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara-1989.

KOÇMAN, A.: Türkiye İklimi. Ege Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 72, İzmir-1993

KODAY, Z.: "Sınır Ticaretimiz Bakımından Sarp Sınır Kapısının Önemi". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araş. Ens. Der. Sa: 1, Erzurum-1994.

KIRZIOĞLU, M.F.: Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi. Ankara-1976.

KÖKSAL, A.: Bafra Ovasının Coğrafya Etüdü. Ankara Üniv. DTCF Yay. No: 220, Ankara-1972.

KURAT, A. N.: Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı Yay. No: 1194, Ankara-1990.

KURU, M.: Omurgalı Hayvanlar. Atatürk Üniv. Yay. No: 646, Erzurum-1987.

MİNORSKY, V.: İslam Ansiklopedisi- Lazlar Maddesi.

NİŞANCI, A.: Sıklık Dağılışları ve Hava Durumlarına Bağlılıkları İçinde Türkiye'nin Yağış Şartlarının İncelenmesi. Atatürk Üniv. Yay. No: 381, Ed.Fak. Yay. No: 73, Erzurum-1975.

NİŞANCI, A.: "Karadeniz Bölgesinde İklim Özellikleri ve Farklı Yöreleri." Ondokuz Mayıs Üniv. Eğ. Fak. Der. Özel Sayı: 1, Samsun-1988.

OAKS, H.: Türkiye Toprakları. Türk Yüksek Ziraat Müh. Birliği Yay. No: 18, İzmir-1958.

ÖZÇAĞLAR, A.: Kazova'nın Coğrafyası. Ankara Üniv. DTCF Kütüphanesi (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara- 1988.

ÖZÇAĞLAR, A.: "Kazova'nın İklim Özellikleri". Ankara Üniv. DTCF Der. Cilt: XXXV, Sa: 1, Ankara-1991.

ÖZÇAĞLAR, A.: Ezinepazar Depresyonunun Coğrafyası. Ankara 1992 (Araştırma Projesi DTCF Kütüphanesi).

ÖZÇAĞLAR, A.: "Çarşamba Ovası ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma". Ankara Üniv. Türkiye Coğ. Araştırma ve Uygulama Merkezi Der. Sa: 3, Ankara-1994.

ÖZÇAĞLAR, A.:"Zile'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri." Ankara Üniv. Türkiye Coğ. Araştırma ve Uygulama Merkezi Der. Sa: 3, Ankara-1994.

ÖZEY, R.: Dumlu ve Çevresi. Erzurum-1985 (Basılmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi).

ÖZGÜR, E.M.: "Türkiye'de Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı". Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Der. Sa: 1, Ankara-1992.

PINAR, N.-LAHN.E.: "Anadolu Tektoniği Hakkında Yeni Müşahade ve Düşünceler." IX.Coğrafya Meslek Haftası Tebliğler ve Konferanslar, Türk Coğrafya Kurumu Yay. No: 2, İstanbul-1955.

SÖZER, A.N.: Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık. Ankara-1972.

ŞEVKET, Ş.: Trabzon Tarihi Cilt: 1, 1978.

TANDOĞAN, A.: "Çayeli-Pazar İlçelerinde Yerleşme Mesken Tipleri ve Nüfus" Ankara Üniv. DTCF Der. Cilt: XXVIII, Sa: 3-4, Ankara-1970.

TANDOĞAN, A.: "Çayeli-Pazar Yöresinin Fiziki Coğrafyası". Ankara Üniv. DTCF Coğ. Araş. Der. Sa:3-4, Ankara-1971.

TANDOĞAN, A.: "Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı" Ankara Üniv. DTCF Der. Cilt: XIX, Sa: 1-4, Ankara-1979.

TANDOĞAN, A.: Türkiye Nüfusu, Trabzon-1984.

TANOĞLU, A.: "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi". Türk Coğrafya Dergisi. Sa: 7-8, Ankara-1945.

TANOĞLU, A.: Nüfus ve Yerleşme. İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 45, İstanbul-1969.

TARKAN, T.: Rize Yöresi Coğrafi Etüdü. Erzurum - 1963 (Basılmamış Doktora Tezi Atatürk Üniv. Kütüphanesi).

TARKAN, T.: Rize-Hopa Yöresi Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv. Yay. No: 145, Ed. Fak. Yay. No: 35, Erzurum-1973.

TARKAN, T.: Orta ve Aşağı Çoruh Havzası Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bakımından Bir Bölge Araştırması. Atatürk Üniv. Yay. No: 166, Ed. Fak. Yay. No: 37, Ankara-1973.

TERLEMEZ, İ.: Fındıklı-Arhavi-Hopa-Ortacalar Arasında Kalan Bölgenin Jeolojisi. MTA. Derleme No: 1898, Ankara-1986.

TOLUN(DENKER), B.: Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri. İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2275, İstanbul-1977.

TUNCEL, M.: "Türkiye Coğrafi Bölgelerinin Zirai Karakteri". İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Sa: 11, İstanbul-1960.

TUNCEL, M.: İslam Ansiklopedisi Artvin Maddesi.

TUNÇEL, H.: "Türkiye'de (1966-1986 Yılları Arasında) Arıcılığa Genel Bir Bakış". Türkiye Coğ.Der. Ankara-1992.

TUNÇDİLEK, N.: Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskanı (Köyaltı İskan Şekilleri). İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 49, İstanbul-1967.

TÜMERTEKİN, E.: Ulaşım Coğrafyası. İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 85, İstanbul-1987.

YILDIZ, B.: Doğu Karadeniz Bölgesinde Cu-Pb-Zn Cevherlerinin Uzay Görüntülerinden Saptanan Çeşitli Yapılar ve İlişkisi" M.T.A. Ens. Der. Sa: 99/100, Ekim 1982-Nisan 1983.

- Artvin İl Yıllığı 1967.
- Artvin İl Yıllığı 1973.
- Aylık Ortalama Akımlar E.İ.E.İ. Gn. Drk., Ankara- 1983.
- Cumhuriyetin 50 yılında Karayollarımız. Bayındırlık Bakanlığı Karayolları Gn. Müd. Yay. No: 213, Ankara- 1973.
- Çoruh Havzası Toprakları. Topraksu Gn. Müd. Yay. No: 756.
- DİE. 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.
- DİE. 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. (Artvin ili)
- DİE. Turizm İstatistikleri Yıllığı 1992.
- Doğu Karadeniz Havzası Toprakları. Topraksu Gn. Müd. Yay. No: 310.
- Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Meteoroloji Bülteni. DMİ Gn. Müd. Yay., Ankara 1974.
- Ortalama, Ekstrem Sıcaklık ve Yağış Değerleri Bülteni (Günlük - Aylık). DMİ Gn. Müd. Yay., Ankara-1984.
- Rize İl Yıllığı 1967.
- Son Teşkilâtı Mülkiyede Köylerimizin Adları. Dahiliye Vekaleti Nüfus Müdüriyeti Umumiye, İstanbul-1928.
- Trabzon Vilayet Salnamesi 1904-1905.
- Türkiye Elektrik Kurumu. Hopa Termik Santralı Tesisleri, Ankara-1976.

Fotoğraf :1 Hopa-Arhavi arasında falez oluşturan dik durumlar ve yayvan girintiler

Fotoğraf : 2 Yörede hâkim bitki örtüsünü oluşturan "Kolşik Flora" ve ortanca gülleri

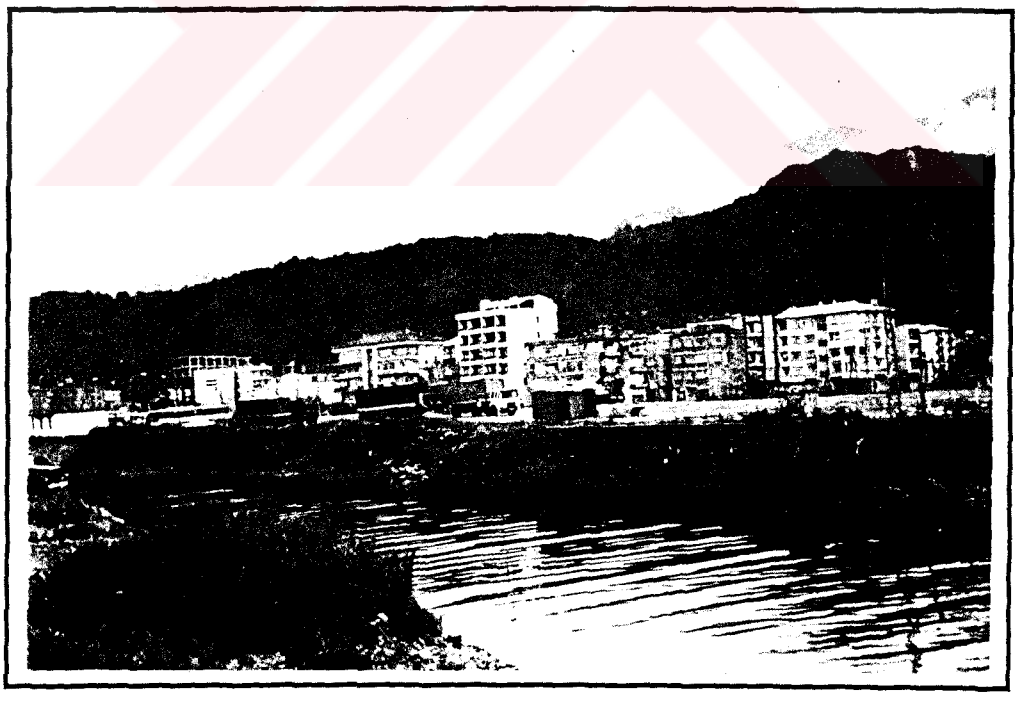
Fotoğraf : 3 Hopa ilçesinde yaygın olarak yetişen ıhlamır ve armut ağaçlarından bir görünüm

Fotoğraf : 4 Çamlıköy'e ismini veren ve deniz kıyısında yetişen sarıçam ağaçları

Fotoğraf : 5 Güvercin köyünde sırıkla yabanî güvercin avcılığınınyapıldığı yer

Fotoğraf : 6 Hopa çayı ve şehrin Sundura mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf : 7 Yeşilköy'den genel bir görünüm

Fotoğraf : 8 Balıklı Dağı'nın yamaçlarında kurulmuş olan Balık köyden bir görünüm

Fotoğraf : 9 Çamlıköy'den genel bir görünüm.

Fotoğraf :10 Sahilde kurulmuş olan Sugören köyü ve fındık bahçeleri

Fotoğraf :11 Çavuşlu köyünden görünüm

Fotoğraf :12 Subaşı köyünden görünüm

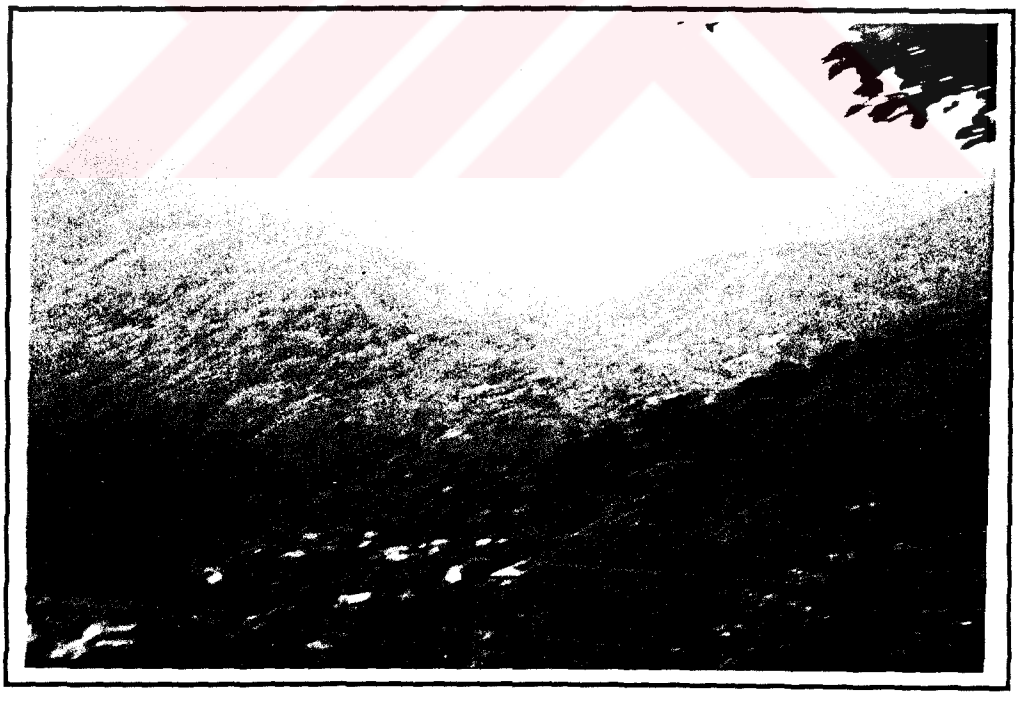
Fotoğraf :13 Limanköy'de bir kısmı budanmış olan bir çay bahçesi

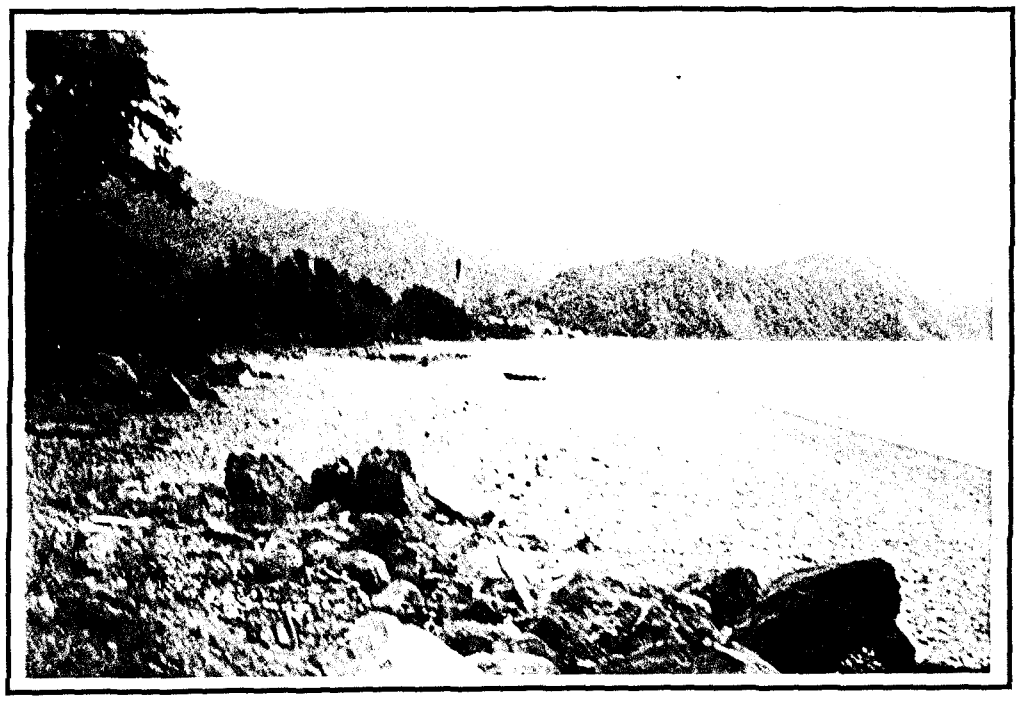
Fotoğraf :14 Türiye-Gürcistan sınırının ortasından geçtiği Sarp köyünden genel bir görünüm

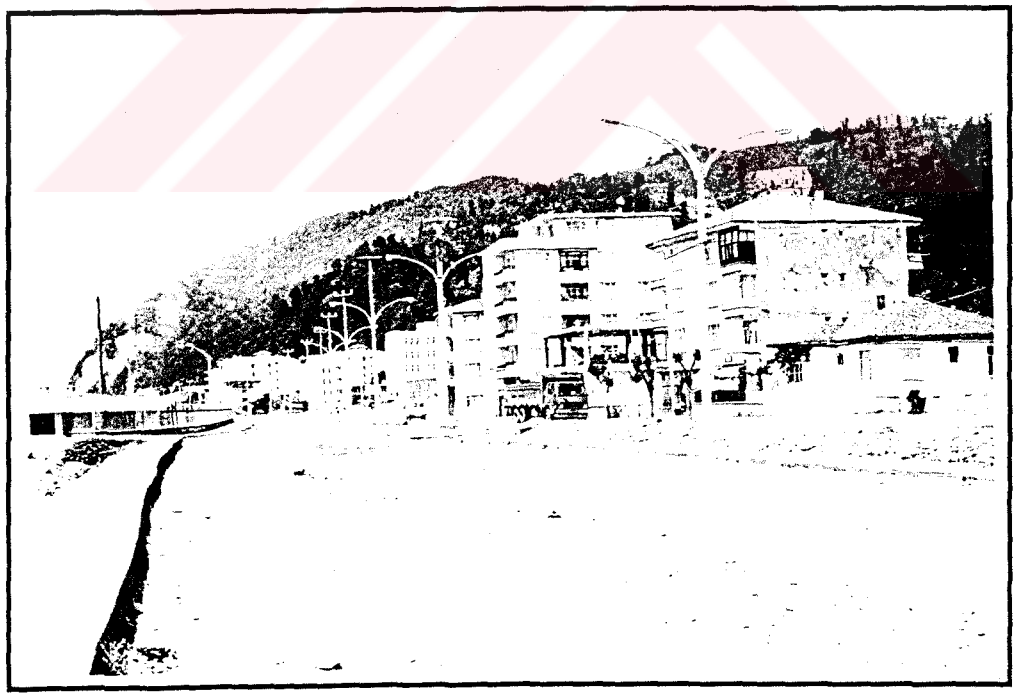
Fotoğraf :15 Sarp köyünün Gürcistan tarafında kalan kısmı

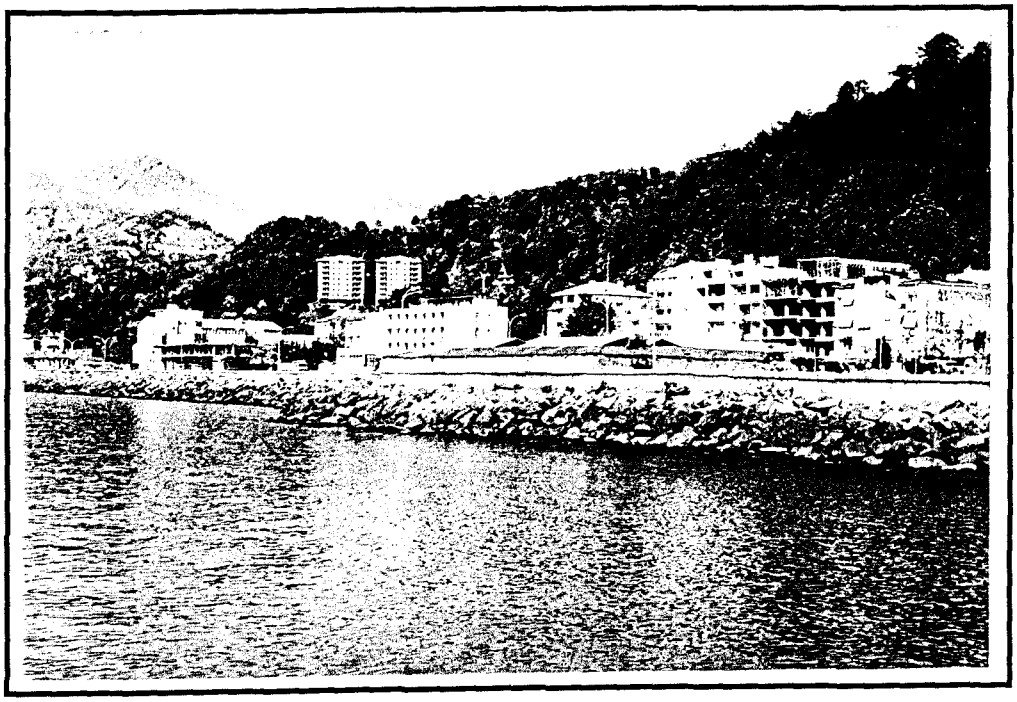
Fotoğraf :16 Dereiçi ve Osmaniye köyleri ile çay bahçelerinden bir görünüm

Fotoğraf :17 Kemalpaşa kasabası ve önündeki plajdan bir görünüm

Fotoğraf :18 Hopa'daki sahil yolu boyunca inşa edilmiş modern binalar

Fotoğraf :19 Şehrin içine kadar sokulmuş ormanlar ve modern binalar

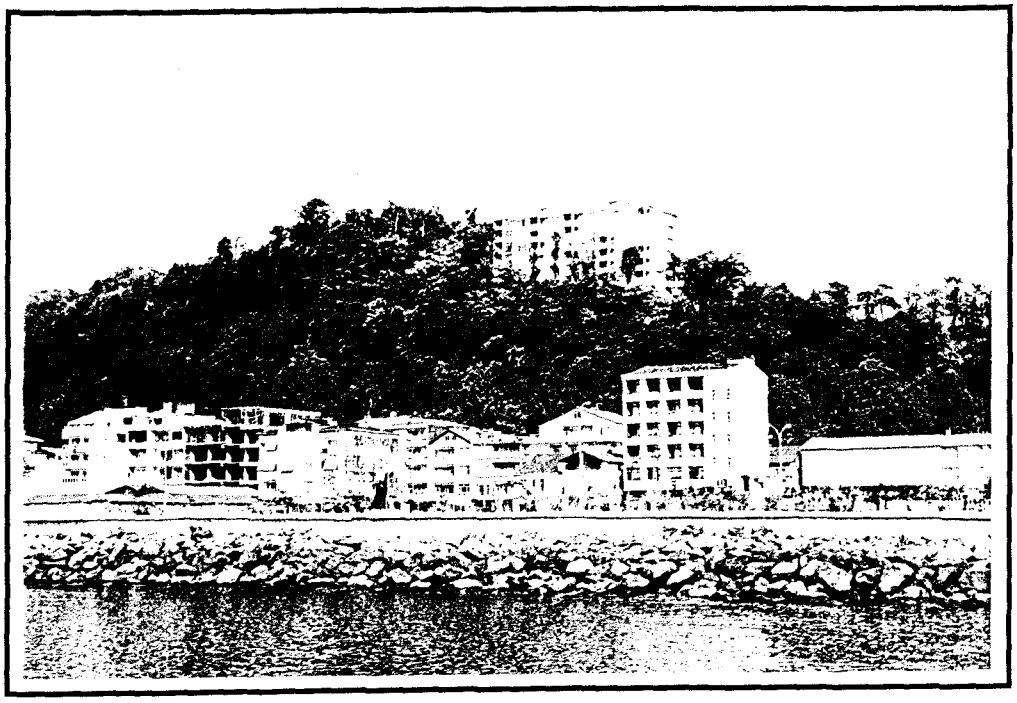
Fotoğraf :20 Hopa şehrinin ticaret merkezi

Fotoğraf :21 Hopa şehrinin genel bir görünümü ve halen inşası devam etmekte olan oteller

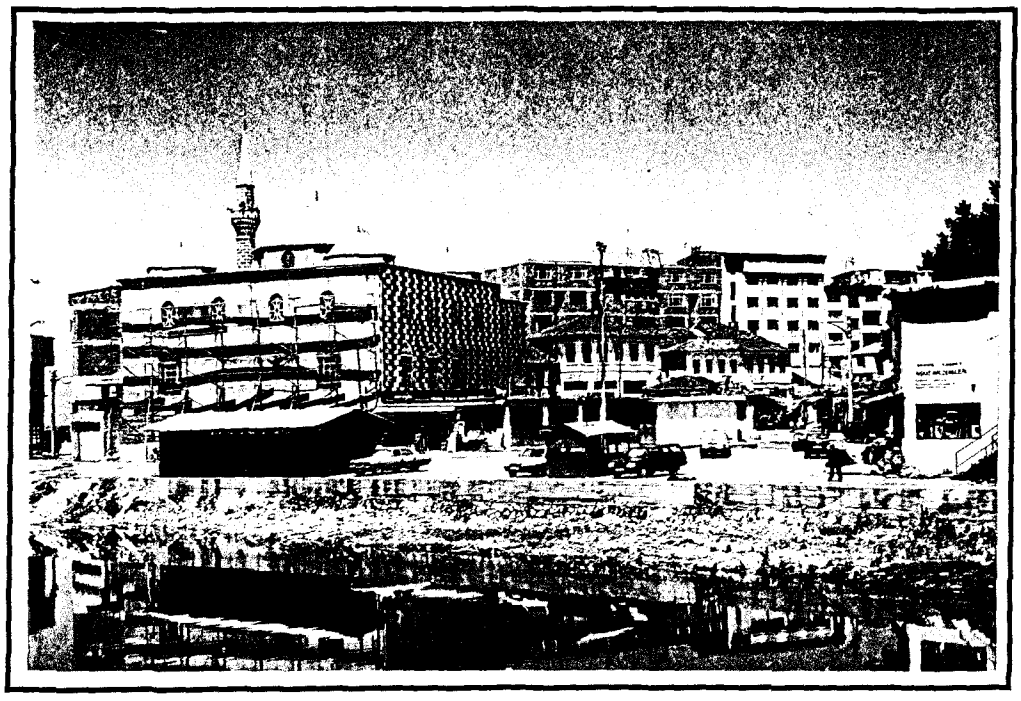
Fotoğraf :22 Hopa'daki eski cevher iskelesi ve sahilin hemen gerisinde inşa edilmiş olan modern binalar

Fotoğraf :23 Şehrin Orta Hopa mahallesi

Fotoğraf :24 Dar sokaklardan oluşmuş Hopa şehrinin alış-veriş merkezinden bir görünüm

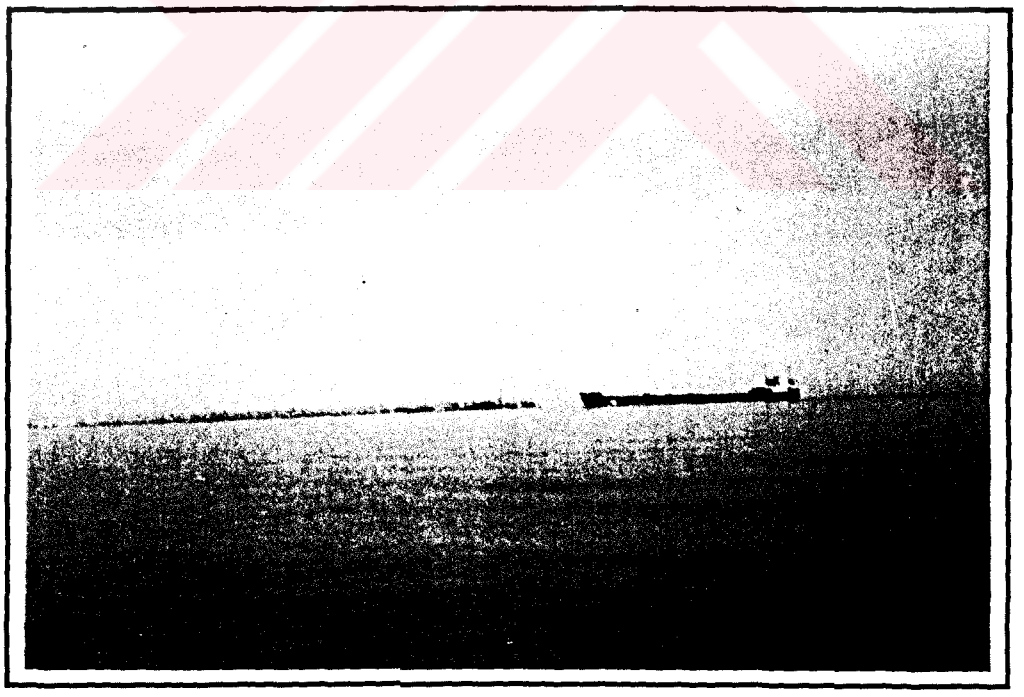
Fotoğraf :25 Hopa Çayı'nın doğusundaki eski pazar yeri ve merkez camii

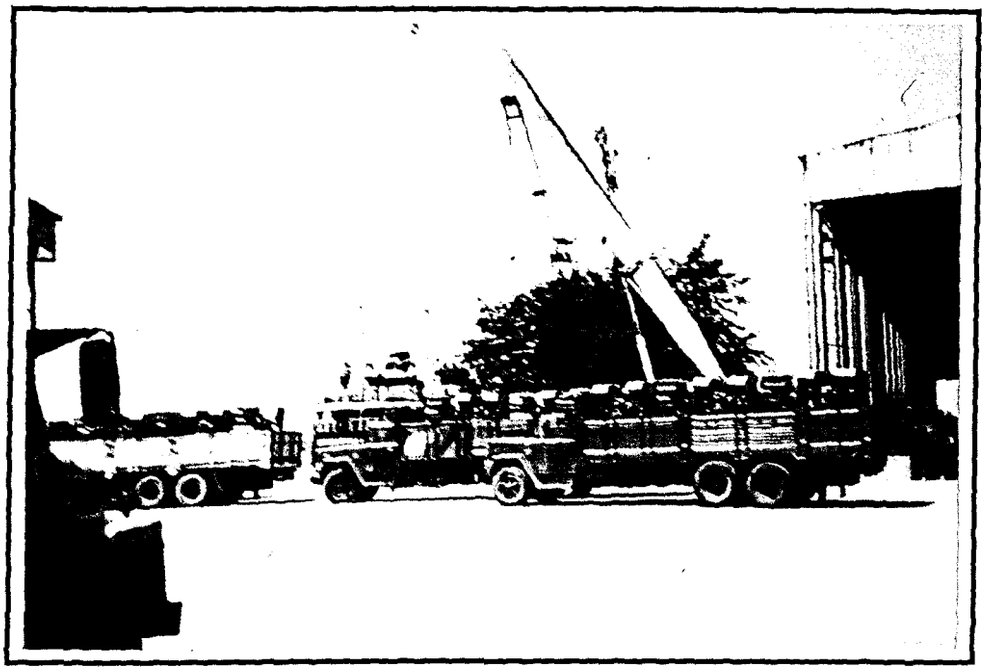
Fotoğraf :26 Şehrin Orta mahallesinin Bucak mahallesinden görünümü

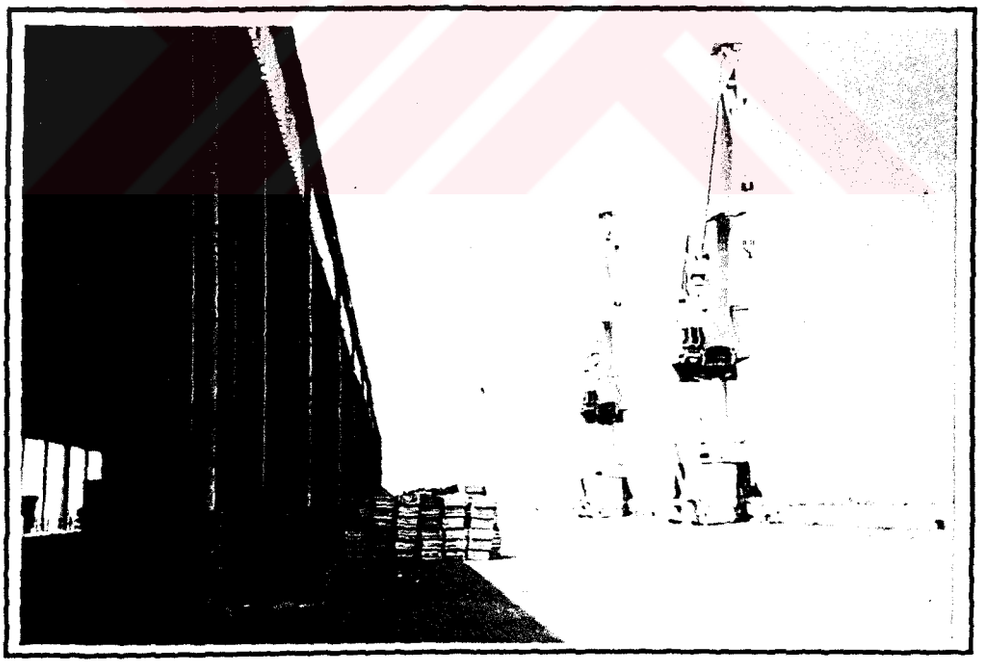
Fotoğraf :27 Hopa limanından genel bir görünüm

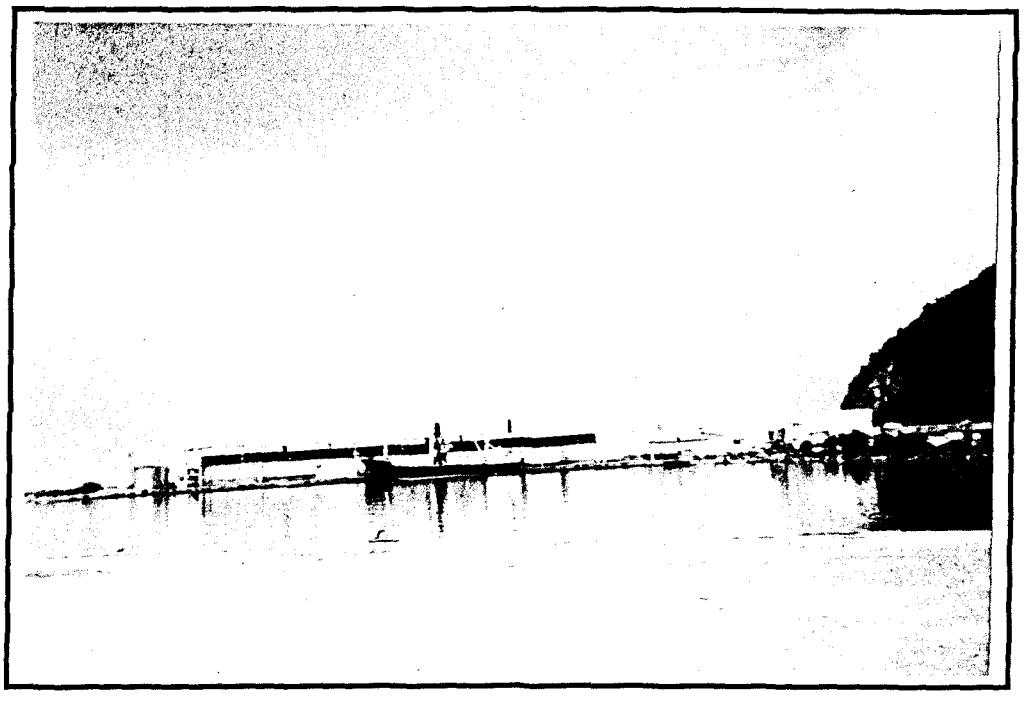
Fotoğraf :28 Uzunluğu 1650 metre olan Hopa limanından ana mendireği ve limana yanaşmakta olan bir yük gemisi

Fotoğraf :29 Hopa limanından komşu ülke İran'a transit geçiş yapacak malların yükletilmesi

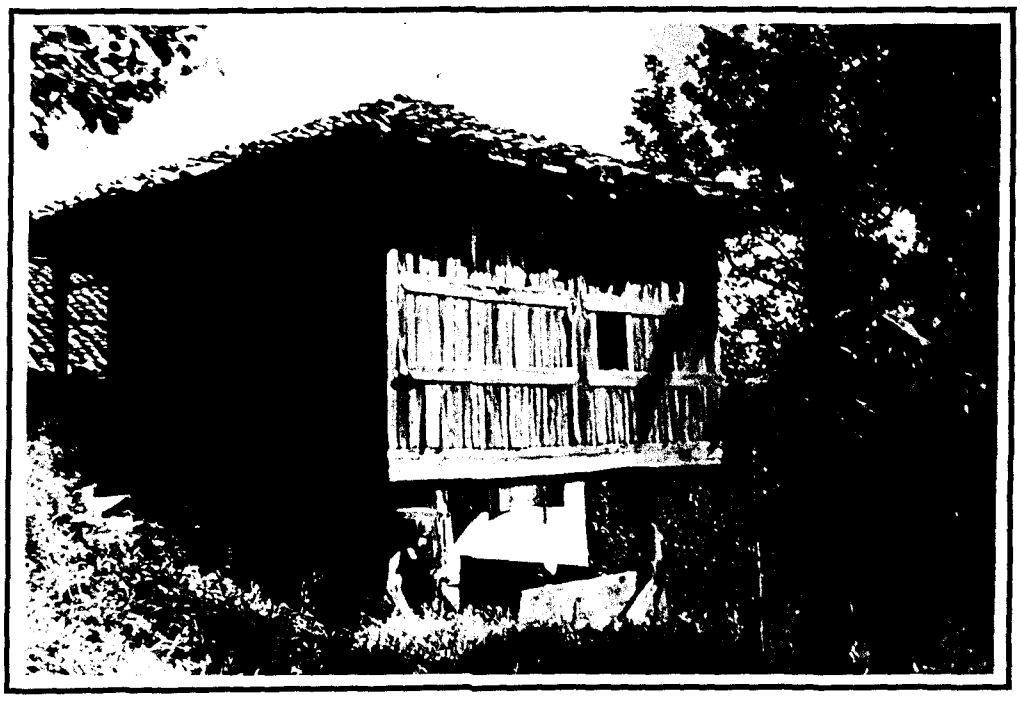
Fotoğraf :30 Hopa limanında hizmet veren sabit yürüyen vinçler

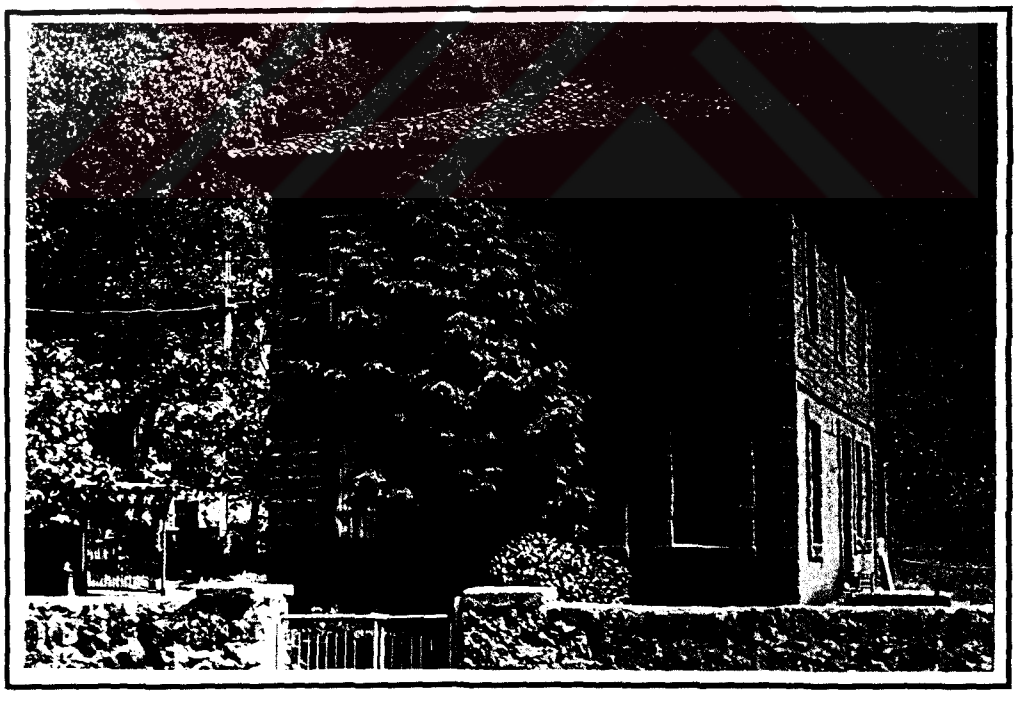
Fotoğraf :31 Hopa limanındaki cevher rıhtımından yük gemisine konsantre bakır ve pirit yükletilmesi

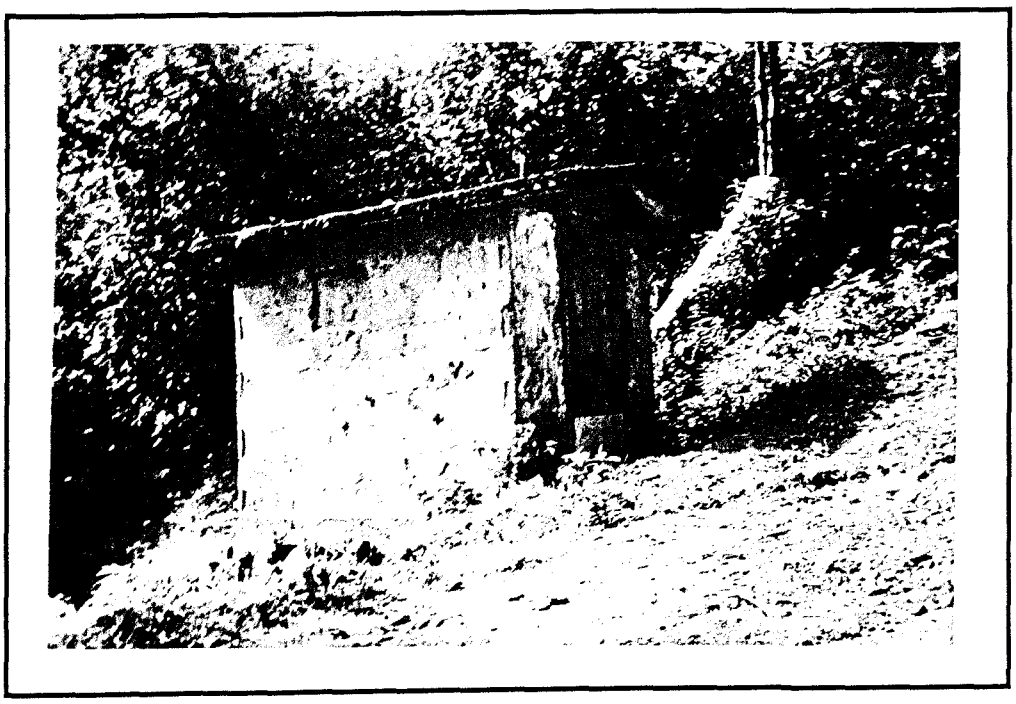
Fotoğraf :32 Yeşilköy'deki eski bir tip konut

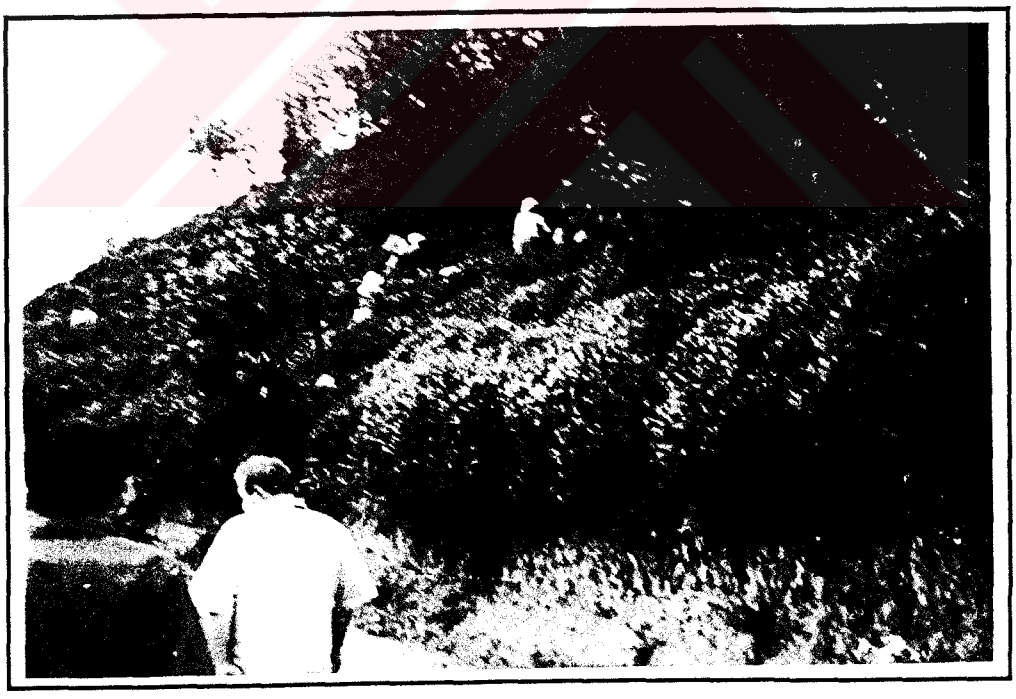
Fotoğraf :33 Daha çok mısır ve fındık kurutulmak için kullanılan bir serende

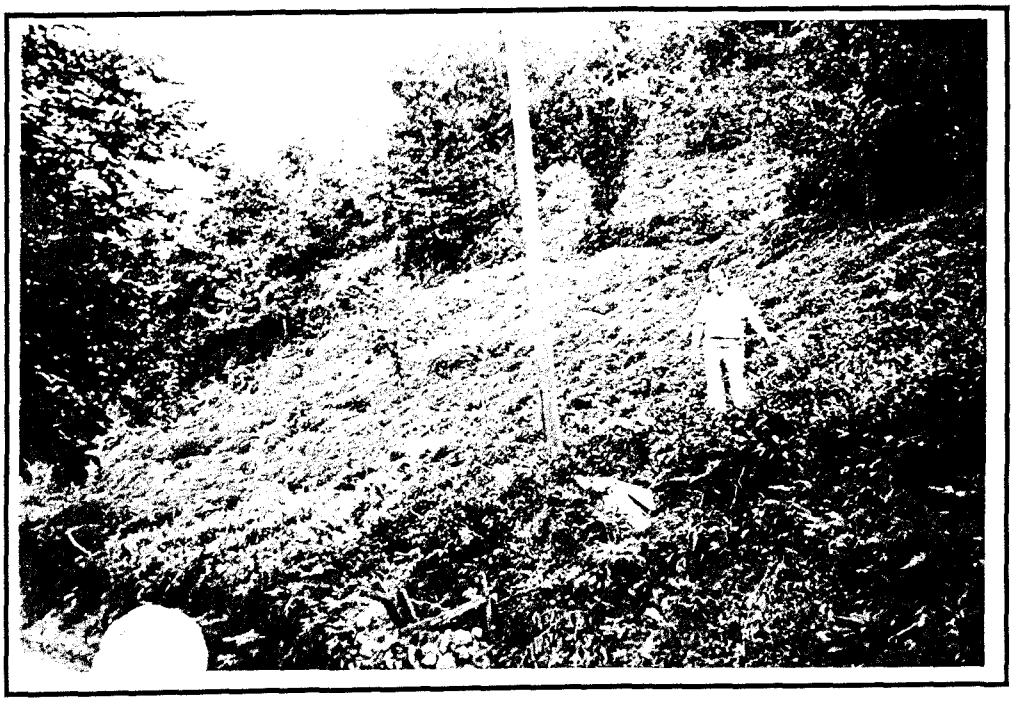
Fotoğraf :34 Hopa ilçesinde çift katlı modern bir ev

Fotoğraf :35 Su gücü ile çalıştırılan ve mısır öğütmek için kullanılan bir değirmen

Fotoğraf :36 Çimenli köyünde hasat edilmekte olan bir çay bahçesi

Fotoğraf :37 Sarp köyünde hasat edilmiş olan bir çay bahçesi

Fotoğraf :38 Mısırla karışık olarak ekilmiş bir sebze bahçesi

Fotoğraf :39 Rus armudu olarak bilinen armut ağacından bir görünüm

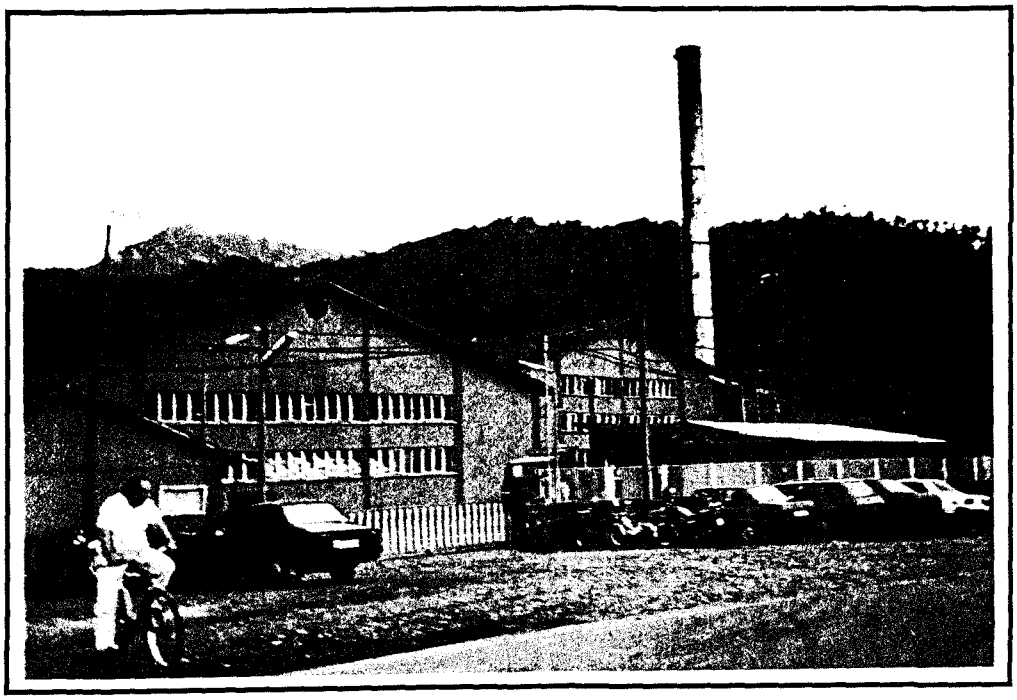
Fotoğraf :40 Kemalpaşa'da çay bahçesinin içinde oluşturulmuş olan bir kivi bahçesi

Fotoğraf :41 Çamlıköy'deki balıkçı barınağı

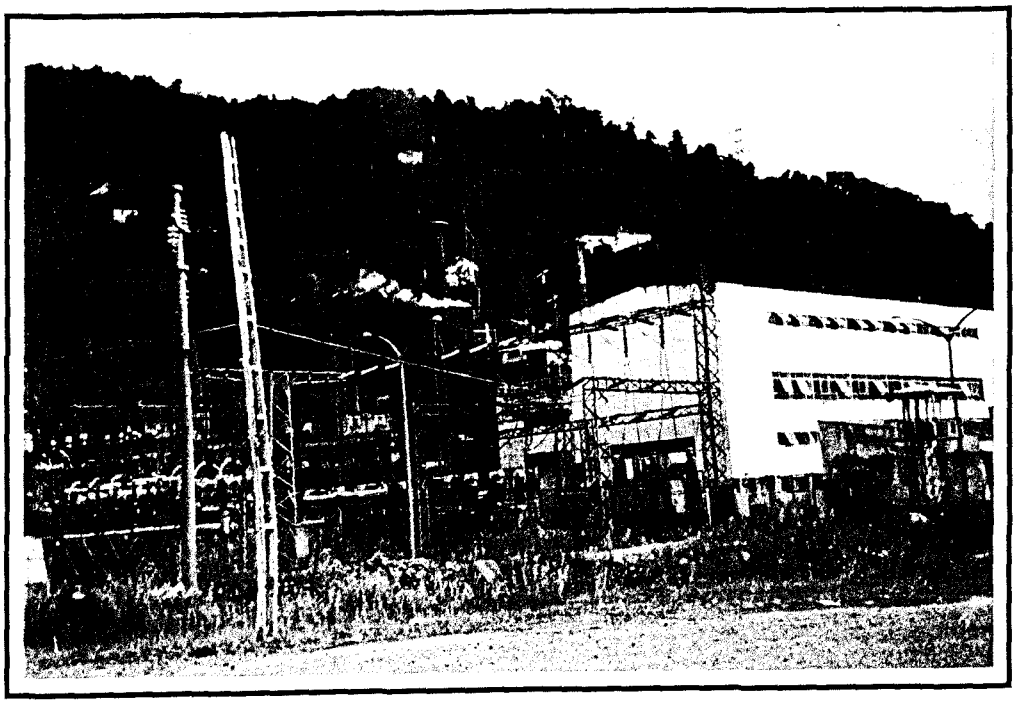
Fotoğraf :42 Esenkıyı köyündeki alabalık üretme havuzları

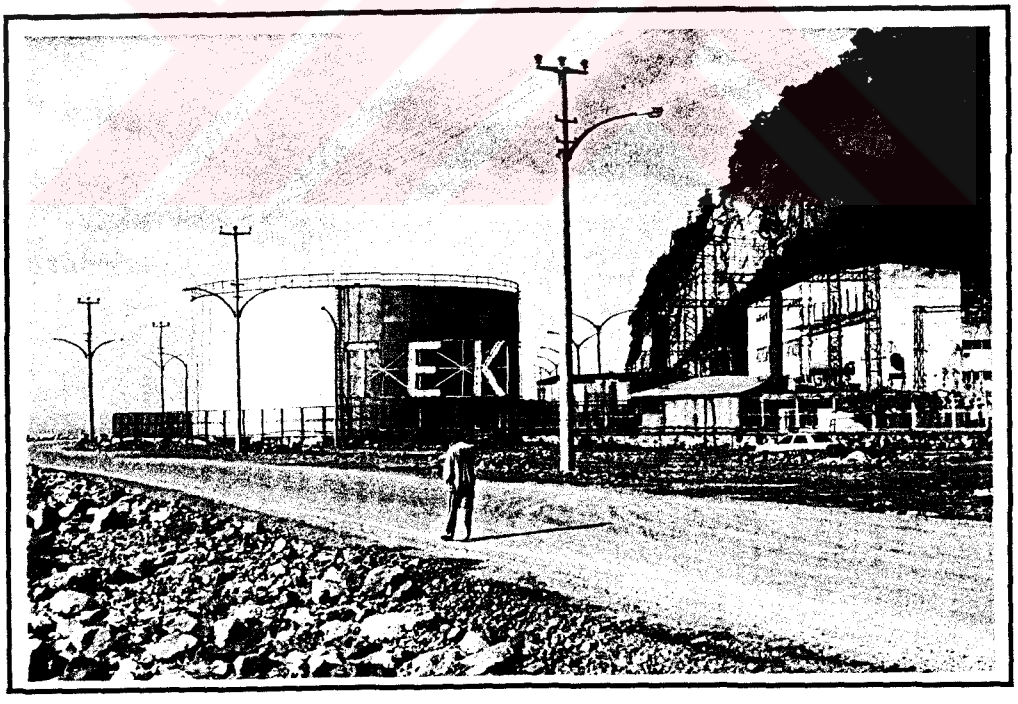
Fotoğraf :43 Hopa Çay Fabrikası

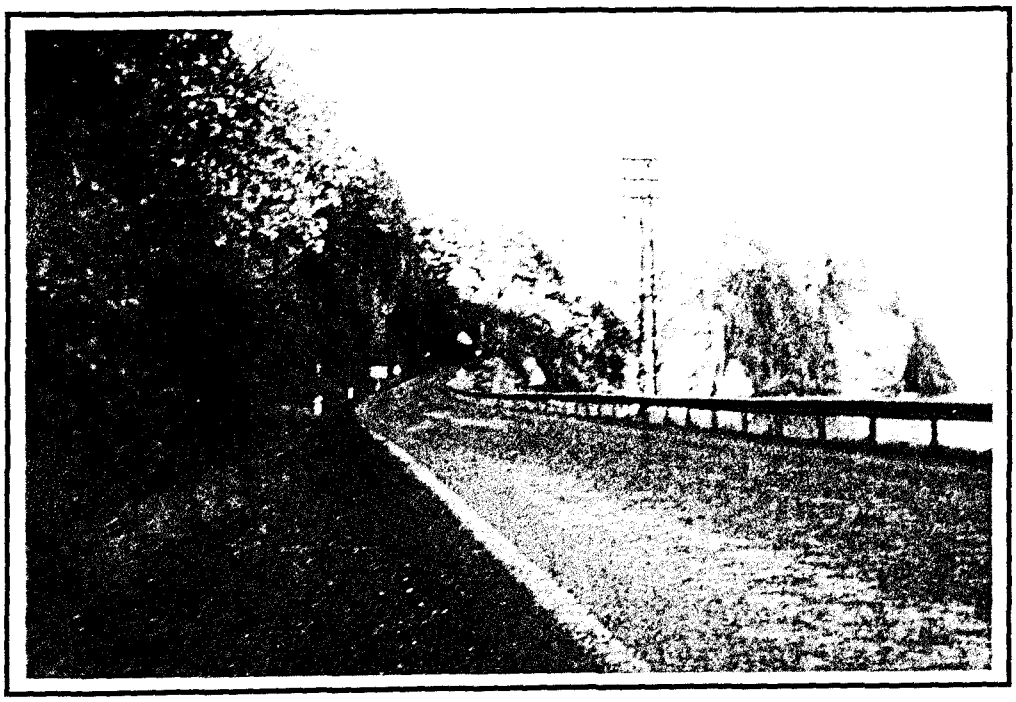
Fotoğraf :44 Karadeniz Bakır İşletme Tesislerinden bir görünüm

Fotoğraf :45 Hopa Termik Santralından bir görünüm

Fotoğraf :46 Deniz dolgu arazisi üzerine inşa edilmiş olan Hopa Termik Santraline ait yakıt deposu

Fotoğraf :47 Hopa-Arhavi arasındaki dik bir kıyıda karayolunun geçirildiği bir tünel

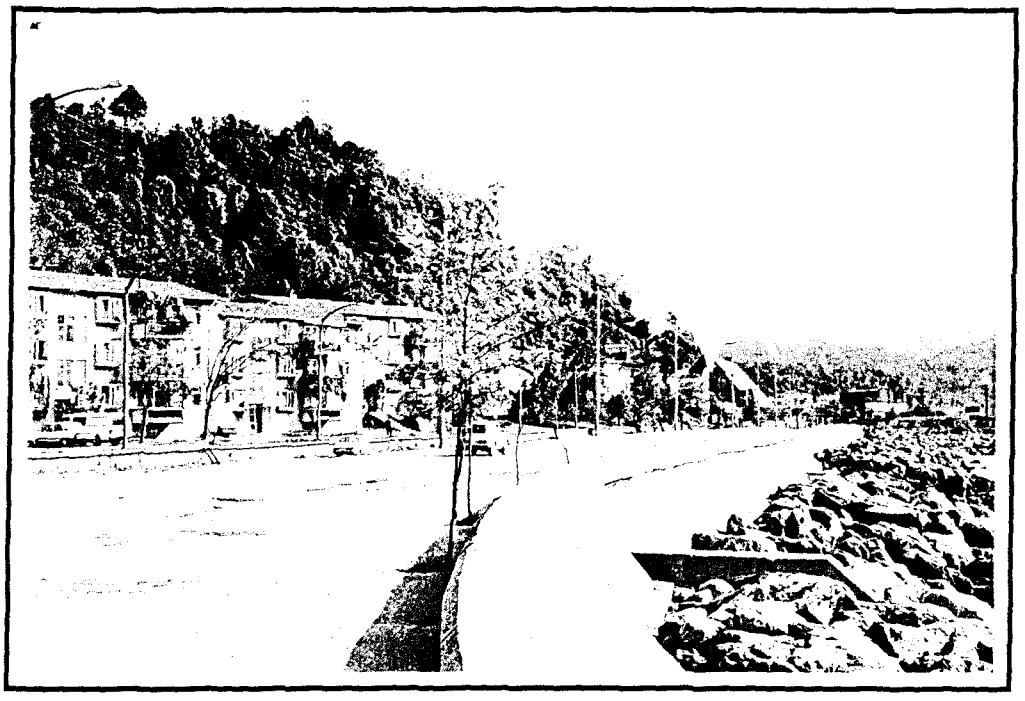
Fotoğraf :48 Hopa terminali

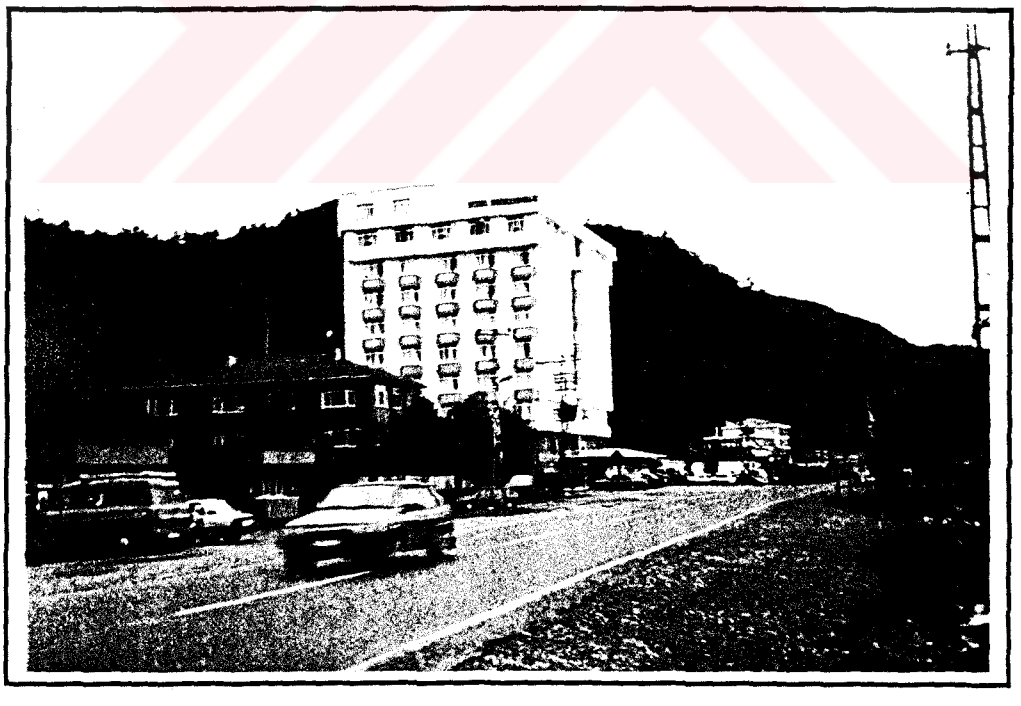
Fotoğraf :49 Hopa limanından koşu ülke İran'a yük taşıyan kamyonlar

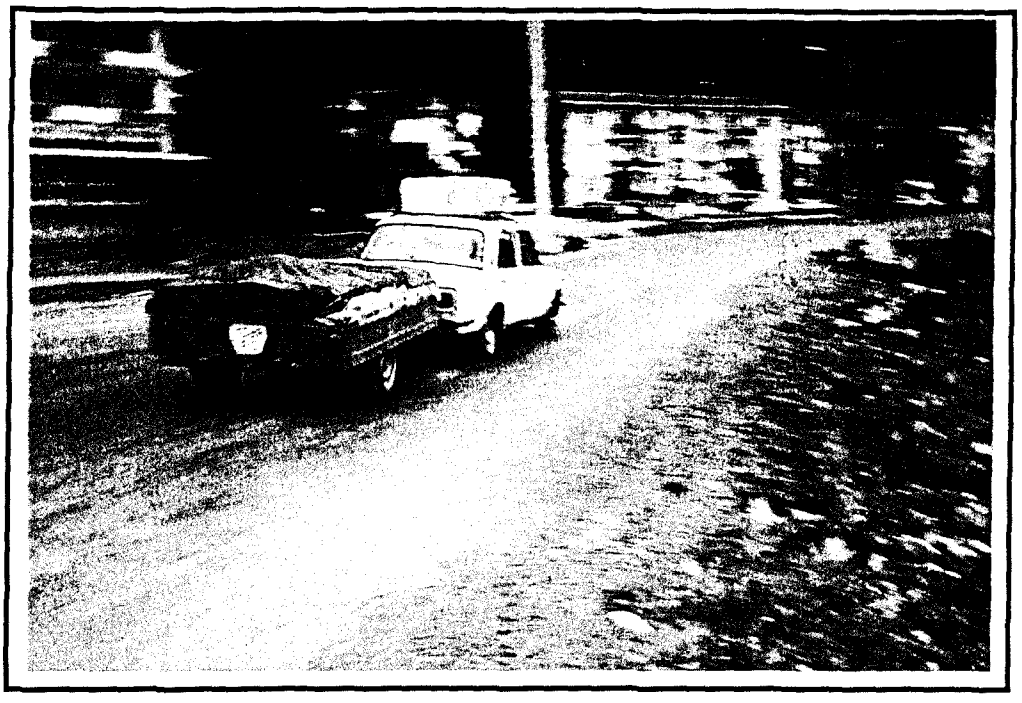
Fotoğraf :50 Hopa limanındaki petrol ofisine ait depo ve dolum tesisleri

Fotoğraf :51 Hopa şehrine Sarp tarafından giriş

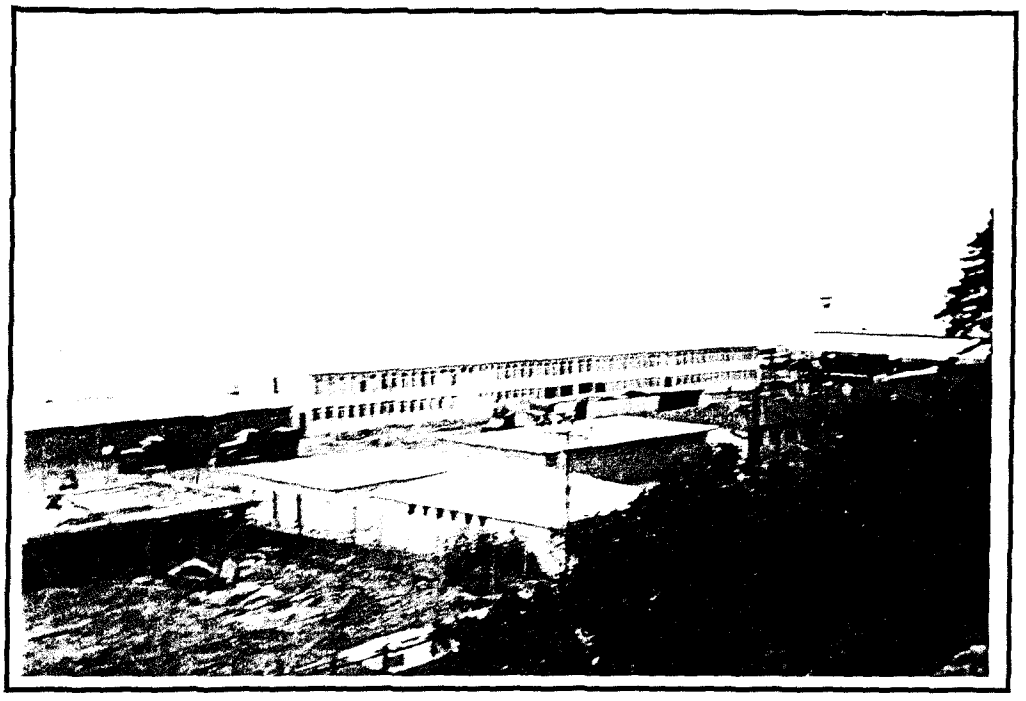
Fotoğraf :52 Hopa şehrindeki turistik bir otel

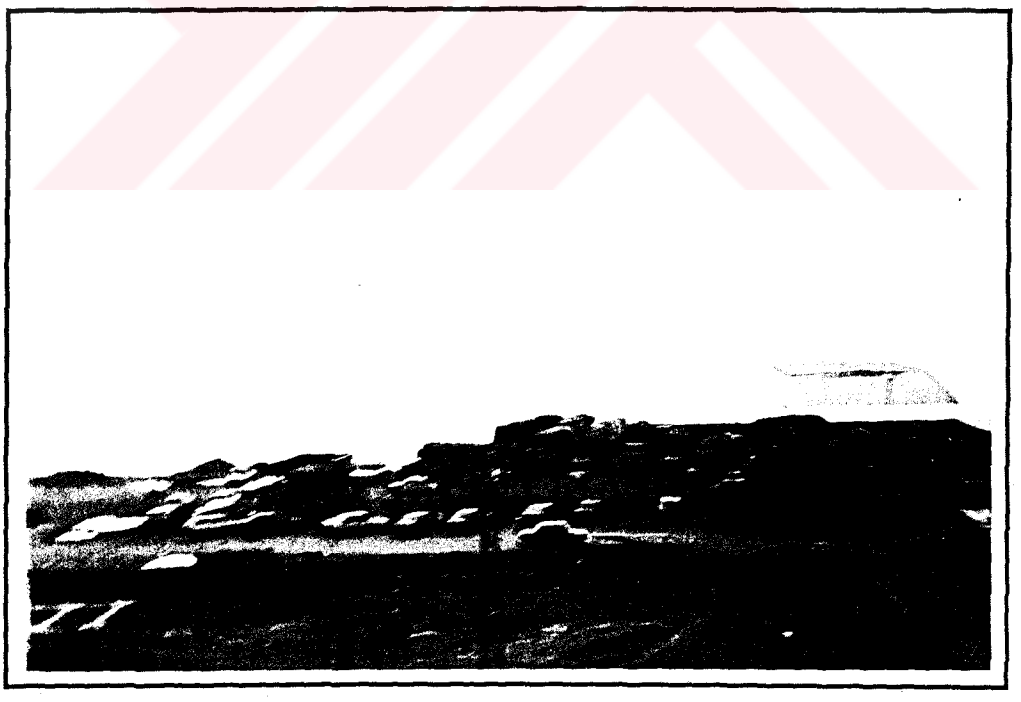
Fotoğraf :53 Sınır ticareti faaliyetinde yük taşımak için kullanılan bir otomobil

Fotoğraf :54 Hopa şehrinde kurulmuş olan Rus pazarı

Fotoğraf :55 Halen inşası devam etmekte olan Sarp gümrük binası

Fotoğraf :56 Sarp gümrük kapısından giriş yapmak için bekleyen araçlardan bir görünüm

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılında Adana'nın Kadirli ilçesinde doğdu. 1976 yılında ailesi ile birlikte Kıbrıs'a yerleşti. İlköğretimini Kıbrıs'ta tamamladı. Orta ve lise tahsilini Gazimağusa'da yaptı. 1984 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümüne girdi. 1988'de bu bölümden mezun olduktan sonra, 1989'da aynı bölümde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1991'de yüksek lisans öğrenimini tamamladıktan sonra, aynı yıl doktora eğitimine başladı. Halen aynı fakültede Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Erzurum 1995 Arş.Gör.Zeki KODAY